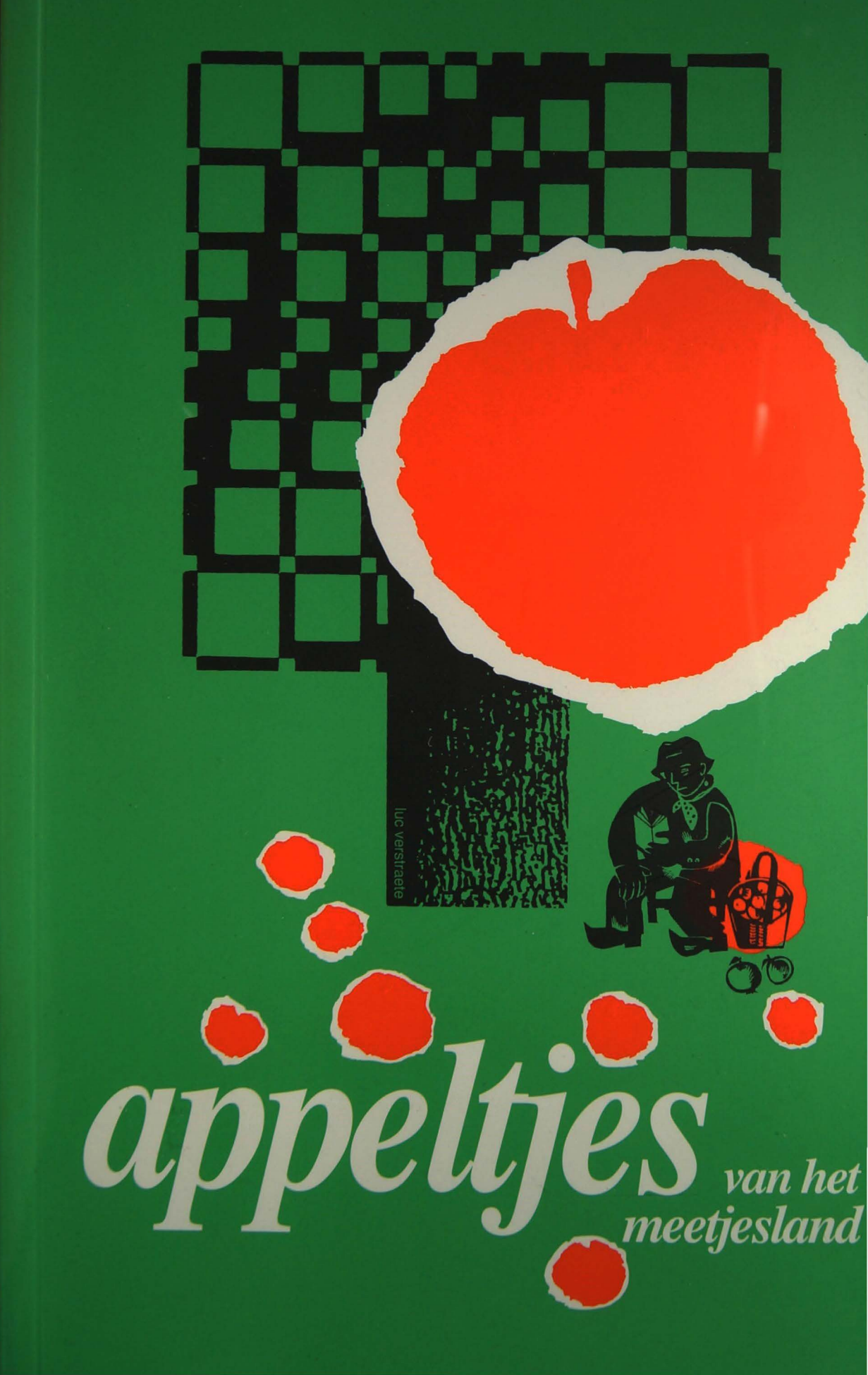

appeltjes van het meetjesland

Appeltjes van het Meetjesland

JAARBOEK
van het
HISTORISCH GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr. 65 - 2014

Maldegem
2014

In memoriam Elisabeth Dhanens

(10 MEI 1915 - 11 MAART 2014)

EREVOORZITSTER VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Hugo NOTTEBOOM

Dr. Elisabeth Dhanens

De laatste brief die ik van juffrouw Elisabeth Dhanens ontving, dateert van 15 september 2013: *"Mag ik U even vragen of U mijn bijdrage (tekst en afbeeldingen) betreffende Richard Van de Walle wel ontvangen hebt. Ik maakte me daarom zorgen."* We stelden juffrouw Dhanens vanzelfsprekend onmiddellijk gerust: haar bijdrage was goed toegekomen en zou worden gepubliceerd in jaarboek nr. 64. Bij de voorstelling ervan in Knesselare op 15 februari 2014 zei Roger Buyck nog dat geschiedschrijving geen tijd kent: de vroegere voorzitster van het Historisch Genootschap was 98 jaar oud en schreef nog een bijdrage. Het zou het laatste artikel worden dat ze publiceerde, een maand later, op 11 maart, overleed ze.

Juffrouw Dhanens bleef dus actief tot op hoge leeftijd. In 2003, ze was toen al 88 jaar, publiceerde ze nog een bijzonder interessant en merkwaardig boek: *"De ring van Sint-Dunstan". De voormalige Sint-Pietersabdijkerk en haar kunstpatrimonium*, 189 pagina's.

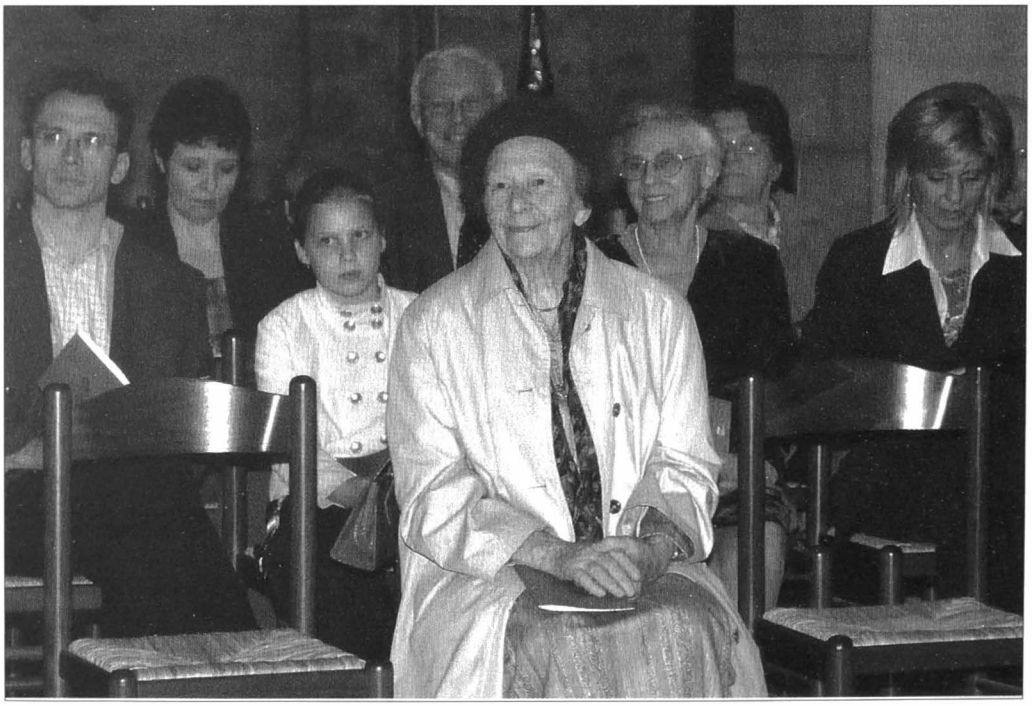

Dr. Dhanens omringd door haar familie bij de voorstelling van De ring van Sin-Dunstan in de Sint-Pieterskerk in Gent op 22 april 2004.

Dr. Elisabeth Dhanens was medestichtster van het toen nog Heemkundig Genootschap van het Meetjesland en was van 1951 tot 1968 voorzitster. Dat een vrouw voorzitster werd, mag merkwaardig worden genoemd in de toen overheersende mannenwereld. Ze had, tot aan het eind van haar leven, een bijzondere belangstelling voor het Genootschap dat ze steunde en waarvan ze een trouw lid was. In *Appeltjes van het Meetjesland* verschenen van haar een tiental bijdragen. De eerste ging over *De*

Kerkjes van het Meetjesland (1949) waarvoor ze een bijzondere interesse had. Uit archiefstukken blijkt dat het door haar toedoen was dat de kerk van Oostwinkel werd gerestaureerd en niet werd afgebroken en vervangen door een aartslelijke betonnen constructie. Dr. Dhanens verdedigde de restauratie als volgt: "*Het belang van de kerk lig niet in een uitzonderlijke monumentaliteit of in artistieke sierelementen, maar wel in haar essentieel landelijk karakter; haar type, hallenkerk met westtoren van nagenoeg zuivere baksteenstructuur; haar laaggerekte verhoudingen, haar eenheid met de omgevende natuur; zelfs de authenticiteit van haar materie, die wel grove herstellingen heeft ondergaan, maar door geen XIXde eeuwse restauratie werd verbasterd.*"

Zij kende de Eeklose Sint-Vincentiuskerk, zowel de oude als de nieuwe, als geen ander en schreef er belangrijke bijdragen over: *De voormalige parochiekerk van Eeklo* (1947), *Oud Edelsmeedwerk in de Parochiekerk te Eeklo* (1950) en *De iconografie van de neogotische kerk van Eeklo* (1983). Dat ze niet werd gevraagd voor het schrijven van de geschiedenis van de Sint-Vincentiuskerk die in 1982 verscheen, stak haar.

Met haar studies over het *Lam Gods*, Hubert en Jan van Eyck, Hugo van der Goes en Rogier van der Weyden werd ze een internationale deskundige. Bij kritiek op haar werk of bij het verkeerd interpreteren van een tekst, kon ze zich behoorlijk opwinden. Bijvoorbeeld over kunstkenner Emile Renders (1872-1956) die ze van *malicieuze kwade trouw* beschuldigde omdat hij het bestaan van Hubert van Eyck ontkende. Een discussie die nog steeds speelt.

We kwamen juffrouw Dhanens geregeld tegen in de Universiteitsbibliotheek en in het Rijksarchief van Gent, waar ze, altijd ijverig en gedreven, opzoekingen deed. Archiefonderzoek was de rode draad in haar carrière en een van haar belangrijkste doelen was het verkrijgen van inzicht in de maatschappelijke context waarbinnen een kunstwerk tot stand kwam. Hoe vernieuwend en minutieus heeft ze het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen niet geïnventariseerd? Nog voor er sprake was van de bescherming van ons culturele en ander landelijk erfgoed, pleitte zij hiervoor. Ze verklaarde dat onderzoek voor zowel internationale studies als meer lokale publicaties haar evenveel voldoening schonk. Voor ze aan de studie van een kunstwerk, een gebouw, een voorwerp begon was dit *tabula rasa*. Aan bestaande theorieën en interpretaties had ze geen boodschap. Ze was een wetenschapster *pur sang* die zelf naar oplossingen zocht.

Het is in haar geliefde Sint-Vincentiuskerk dat dr. Elisabeth Dhanens tijdens een sobere plechtigheid werd begraven. Met haar verliest Eeklo een van zijn prominentste burgers, een erudiete dame met wereldfaam, een voorname persoonlijkheid. Misschien kan Eeklo haar met een straat- of pleinnaam vereeuwigen?

†

Vroom aandenken aan

Mejuffrouw

Elisabeth Dhanens

Geboren te Eeklo op 10 mei 1915 en er
godvruchtig overleden op 11 maart 2014.

Doctor in de Kunstgeschiedenis en de Oudheidkunde
Lid van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen,
Letteren en Kunsten van België
Ere-inspectrice van het Kunstpatrimonium
bij het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen
Erelid van de Koninklijke Commissie voor
Monumenten en Landschappen
Stichtend lid en erevoorzitster van
het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland
Grootofficier in de Leopoldsorde
Officier in de Kroonorde
Burgerlijke Medaille 1° klas
Kruis Pro Ecclesia et Pontifice
Huldepenning van de Stad Eeklo

De navond komt zoo stil, zoo stil,
zoo traagzaam aangetreden,
dat geen en weet, wanneer de dag
of waar hij is geleden.
't Is avond, stille... en, mij omtrent,
is iets, of iemand, onbekend,
die, zachtjes mij beroerend, zegt:
"'t Is avond en 't is rustens recht."
Guido Gezelle

En als wy zullen scheyden
komt ons dan in 't gemoet
en wilt den weg bereyden
Maria, maget zoet.
(Middeleeuws dichter)

Pie Jesu Domine
Dona eis requiem

Smet & Calsyn Uitvaart. Eeklo-Kaprijke-Sint-Laureins-Ertvelde
09 377 14 07 - 09 377 75 79

Bidprentje van Elisabeth Dhanens.

OVER DR. ELISABETH DHANENS ZIE:

DE VOS A., *Onze ere-voorzitster dr. Elisabeth Dhanens in de bloemetjes gezet te Eeklo op 8 mei 1983*, in: Appeltjes van het Meetjesland, nr. 34 (1983), p. 116-119.
NOTTEBOOM H., *Onze erevoorzitster dr. Elisabeth Dhanens aan de eer*, in: Appeltjes van het Meetjesland, nr. 55 (2004), p. 487-489
DE RUITER P., *Elisabeth Dhanens*, Rotterdam, 2013.
VAN DE WOESTIJNE P., *In memoriam Elisabeth Dhanens*, in: Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland28 (2014), p. 52.

BIBLIOGRAFIE VAN DR. ELISABETH DHANENS:

STOCKMAN L., *Bibliografie van dr. Elisabeth Dhanens*, in: Appeltjes van het Meetjesland, nr. 34 (1983), p. 120-125.
Publicaties van dr. Elisabeth Dhanens, in: De ring van Sint-Dunstan, Gent, 2003, p. 183-189.

DE BIBLIOGRAFIE DIENT AANGEVULD TE WORDEN MET:

- *De landelijke woning in het Meetjesland*, in: Hamer 3 (1942-1943), nr. 5 (februari 1943). (Hamer verscheen als een Nederlands tijdschrift.)
- *De Meetjeslandsche Hoeve*, in: Hamer (Vlaamsche Uitgave, Volkskundige bijdragen), 1943, nr. 8.
- *De Sibillen van het Palazzo Orsini in Rome en de Gentse Sibillen van 1458*, in: Italia Belgica, Turnhout, 2005, p. 79-83
- *A contribution to the study of pre-Eyckian panel painting in Ghent*, in: Pre-Eyckian painting in the Low countries, Essays, Cyriel STROO (ed.), Turnhut, 2009, p. 121-151.
-*Een merkwaardige Meetjeslander*, in: Appeltjes van het Meetjesland, 64 (2013), p. 39-16.

De moeizame heropbouw van de kerk van Sint-Margriete na de vrede van Münster

(1648-1673)

Ronny DEBBAUT

1. INLEIDING

De Tachtigjarige oorlog (1568-1648) heeft de dorpen in het noorden van het Meetjesland erg geteisterd. Lange jaren staan landerijen onder water, is een groot deel van de bevolking gevlucht en worden de overgebleven of nieuw ingeweken bewoners geteisterd door invallen van vrijbuiters.[1] Sint-Margriete is een van die ongelukkige parochies, die bijzonder zwaar getroffen wordt door het oorlogsgeweld. Tijdens het calvinistisch schrikbewind, in 1583, worden de polders bij Sint-Margriete onder water gezet om de Spaanse troepen van Farnese tegen te houden. De twee daaropvolgende jaren steken de Staatse troepen nog meer dijken door in de omgeving van Sint-Margriete. Bijna de hele streek staat blank. Dit leidt tot een desastreuze economische situatie. Drie decennia lang is er weinig teken van leven.

Door deze inundaties worden de polders veranderd in schorren en slikken. Het bewoonbare gebied wordt gereduceerd tot enkele eilanden. Er vormt zich een brede geul, het Koksijdse Gat, die zich bij Sint-Margriete vertakt in de Brandkreek, die meer oostwaarts uitmondt in de nieuwe Passageule, die als militaire verdedigingslinie wordt ingericht. Tussen de Brandkreek en de nieuwe Passageule ligt sindsdien een eiland van 784 ha, dat bestaat uit delen van eerder ondergelopen polders. Dit wordt later, na inpoldering (1651), de Generale Vrije Polder of kortweg Het Eiland genoemd. De kerk van Sint-Margriete bevindt zich op de zuidkant van de Brandkreek en het Eiland, in de Kruispolder.

De Generale Vrije Polder met de benamingen van de oude samengevoegde polders. De kaart geeft een mooi beeld van het zgn. 'Eiland'. Wie goed kijkt, ziet in de linkerbovenhoek van de Cruyspolder Sint-Margriete liggen (extract uit de kaart van het Oostvrije, door Nicolaes Visscher, 1656).

1.1 Een eerste poging valt in het water (1613-1624)

Tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) kan de bevolking herademen en komt het dagelijks leven weer op gang. De Kruispolder wordt in 1613 opnieuw ingedijkt en de door de overstromingen sterk beschadigde kerk wordt min of meer weer bruikbaar gemaakt. Moedig en hoopvol voor de toekomst bloeit het parochiaal leven ook in Sint-Margriete weer op tijdens dit vredesbestand. In de inventaris van de documenten, aangetroffen in de nalatenschap van pastoor De Maeckere anno 1706, worden kerkrekeningen van Sint-Margriete uit die periode vermeld, nl.

- een originele rekening door Pieter Hamerlinck, Joos Schollaert, Jan Vuijt en Vincent Looms op 28 juni 1617
- een kopie van de rekening door Geeraert Gillis, Lowijs Hamelinck en Aernout Sonevijl, afgesloten op 20 september 1620
- een originele rekening door Laureijns Burchgrave en Pieter De Smet, afgesloten op 8 september 1622
- een originele rekening door Laureins Burchgrave, Pieter De Smet en Joos Schollaert, afgesloten op 25 januari 1624.

Deze rekeningen zijn sindsdien evenwel spoorloos geraakt, maar

hun vermelding bewijst dat de parochie weer levensvatbaar is geworden. Het archief van pastoor De Maeckere bevat ook nog een notitieboek met pachtbrieven der kerklanden van Sint-Margriete *van date 1617, 1620 en daer ontrent*, dat evenmin bewaard is gebleven.[2]

Een pater van de Brugse predikheren krijgt op 30 september 1617 toestemming van de bisschop van Brugge om in de parochies Oudeman en Sint-Margriete te prediken, de mis te lezen en biecht te horen. Op 3 juni 1619 komt de bisschop naar Sint-Margriete de kerk en het kerkhof herinwijden en hij wijdt er ook het hoogaltaar ter ere van Sint Margaretha, waarin hij een nieuwe relikwie van de 11 000 maagden neerlegt.[3]

Na afloop van de tijdelijke vrede hernemen de vijandelijkheden echter opnieuw met een inundatie om militair-strategische redenen. Om een Spaanse aanval op het Staatse deel van Vlaanderen onmogelijk te maken, laten de militaire bevelhebbers in 1621 en 1622 de dijken doorsteken. De meeste polders tussen Lapscheure en Watervliet lopen weer onder water en de streek wordt herschapen in een veilige bufferzone van schorren en kreken. Op 16 september 1621 noteert het College van het Vrije dat de parochies Sint-Margriete en Sint-Jan-in-Eremo worden *geexcuseert van den uytsent* (vrijgesteld van *pointingen en zettingen* voor hun aandeel in de belastingen van het Brugse Vrije).[4] Joos Callant, oud-burgemeester van de heerlijkheid Waterland, weet in 1662 nog te vertellen over "*den overvloet van waeteren van der zee, waerdoore de voorn. prochie is gheinondeert gheweest ten jaere 1622 ontrent halfmaerte.*"[5]

Daniel Davalle, reguliere kanunnik van de abdij van Zonnebeke, is op dat ogenblik actief als zielenherder in de parochies van Sint-Margriete en Sint-Jan-in-Eremo. Op 2 mei 1624 geeft de bisschop van Brugge hem toestemming om terug te keren in zijn klooster. De parochiale zorgen kunnen niet meer verstrekt worden omdat de rebellen er de akkers onder water hebben gezet.[6] De half vernielde en onbewaakte boerderijen, huizen en ook de kerkgebouwen krijgen na verloop van tijd bezoek van Staatse soldaten, die er stenen weghalen. Het college van het Brugse Vrije ontvangt hierover een rapport en beslist op 16 oktober 1627 aan de gouverneur van Sluis te vragen of hij weet dat zijn soldaten stenen afhalen van de hofsteden en kerken op het grondgebied van Sint-Margriete en Oudeman en verzoekt hem om daartegen de nodige maatregelen te willen nemen.[7]

In het bisdom Brugge komen ook klachten toe over hoe "*soldaten van het garnisoen soe wel vande zelve als andere steden ende plaetsen onder syn commandement staende beschaedighen daghelyckx de kercken van S. Margriete ende S. Niclaes opden Ouden man, haelende ende vervoerende vande zelve alsulcke materialen als zy daer van conden cryghen.*" De bisschop stuurt Jacques Michiels, baljuw van Middelburg in Vlaanderen, naar de gouverneur van Sluis, met een duidelijke boodschap. Hoewel hij meent te mogen "*betrauwen het zelve te gheschieden sonder ordre ende buyten wete vanden heer gouverneur voorn. heeft hem doen vermaenen dat hem soude believen ordre daer inne te stellen ende expresselick verbieden dat niemant meer voort aen hem vervoorderen soude sulcx t'attenteren.*"[8]

1.2 Het redden van de vernielde meubels uit de kerk (1624-1648)

Tegen 1624 ligt de streek er verwoest en verlaten bij. Het parochiaal leven is dan zo goed als volledig uitgedoofd. Feit is alleszins dat er geen rekeningen bewaard zijn, noch van de wereldlijke, noch van de geestelijke macht, uit het tweede kwart van de zeventiende eeuw. Weer en wind, storm en ontij teisteren de verlaten hofsteden. De kerk van Sint-Margriete vervalt meer en meer in een ruïne. Op 12 juli 1630 noteert de bisschop van Brugge in rake bewoordingen *"S.ta Margareta eccl.ia destructa"*. De Acta Episcoporum vermelden *verder "dat den choor op de westzyde vande prochiekercke van S.te Margriete door tempeest is omme ghevallen ende de materialen daer van een deel bedorven, ende datter aparentie was dat de reste vanden choor zoude mede vallen ende tot niet gheraecken, heeft gheconsenteert datmen de resterende materialen zal moghen weeren ende de zelve ten profijte vande kercke vercoopen."*[9] Voor dieven ermee aan de haal gaan, besluit men gauw zelf de nog bruikbare bouwmaterialen te kopen en de opbrengst aan te wenden voor de kerk of parochie.

Ondanks de erbarmelijke staat van het kerkgebouw en de vele overstroomde landbouwgronden moet er toch een kleine kern van de bevolking in Sint-Margriete zijn blijven wonen. In elk geval worden er na het vertrek van Daniel Davalle nieuwe bedienaars van de parochie aangesteld. Soms zijn dit paters of monniken, soms is het de onderpastoor van Watervliet die de zielenzorg op zich neemt. We zijn niet goed geïnformeerd over wie wanneer precies de honneurs waarneemt.[10] Op 24 maart 1642 wordt de bediening van de parochie toegewezen aan Sebastianus Jennijn na het ontslag van Petrus Covael, die pastoor wordt in Lapscheure na permutatie met Jennijn.[11] Nog geen jaar later, op 25 februari 1643, ontvangt de bisschop een verzoek met aanbeveling van Zijne Koninklijke Majesteit, om Jennijn over te plaatsen naar een andere parochie in het bisdom Brugge.[12] Sebastiaen Jennijn wordt op 16 juli 1643 aangesteld als pastoor van Hoeke, waar hij in 1652 de kerk herstelt.[13] Vermoedelijk is het de onderpastoor van Watervliet, Petrus Manilius, die enige tijd bijspringt, zoals hij ook doet in den Oudeman. Sint-Margriete en Waterland-Oudeman lijken wel tweelingparochies. Beide parochies verloren bij de definitieve grensbepaling tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden het noordelijke deel van hun grondgebied. Zij hebben tot begin achttiende eeuw geen afzonderlijke pastoor en worden gezamenlijk bediend door Jan De Maeckere, bijgestaan door de kapelaan van Watervliet.

De deken van Aardenburg en de bisschop van Brugge blijven ondertussen waken over de goederen van de getroffen parochie, zo mag blijken uit een instructie van 1646:[14]
"*Instructie vanden deken van Tourhoult eertyts pastoir van Watervliet nopende de kercke van Watervliet ende omliggende plaetse gegeven den 18 april 1646.*

Dat tot Jan De Beire woonachtich in het Hamerken in de Lange straete is

een coffer toecommende de kercke van S.te Margriete in Isendycke ambachte waer in is een casuyvel een cruijs ende eenen boeck.

Item tot de carthuysers alhier een coffer ende verscheijden ornamenten, schilderijen ende silveren kaskens waervan Jan Vith overleden in den Bentille polder over een half jaer als kerckmeester van S.te Margriete in Isendijcke ambachte, den welcken was hebbende alsoock verscheijden penninghen gesproten vande schallien der afgelesen choor vande kercke met noch enig goet door hem ontfaen van Heer Guiliaem Van Hoecke als deken van Aerdenburgh ten jaere 1639, dat den voorschreven heere deken ontfaen hadde van Carel van Swalme greffier tot Isendijcke dijckgrave ende van Andries Parent penninckmeester vande groten gravenpolder in de wateringhe vande oude ijve waer in de voorseijde kercke vijf a seven ghemeten lants al volghende den pachtbrief door den voors. heere deken aen Jan Vith ten jaere 1639 overgelevert.

Item onder den voors. Jan Vith sijn berustende eenighe penninghen vande schorre pachten de voorn. kercke toebehoorende.

Item den voors. Jan Vith heeft in bewaernisse gehadt het houdt vanden afgelesen hooghen choor der voors. kercke.

Van al het bovenschreven dienen met den eersten gesproken Jan Bovijns swager vanden voorn. Jan Vith, woonachtich op S.te Lievens polder IJsendijcke.

De voors. kercke compt noch goet een pont thien schellyn. die de voors. heere Guilliame Van Hoecke deken alsvooren ontfaen hadde ende betaelt heeft aen Mr Frans Remoult procureur tot Ipre op sijnen salaris van het proces aldaer hanghende voor den heere officiael nopende de competentie pastoreile van Ste Jan in Eremo, twelcke de prochianen van t selve Ste Jan in Eremo aende kercke van Ste Margriete voorschreven belooft hebben weder te gheven.

Item competeren de voors. kercke verscheijden jaerpachten van xx ghemeten lants geleghen in S.te Lievenspolder ende van andere landen geleghen in verscheyden polders, volgende de rekeninghe vande kercke, rustende ten deele onder Jan Vith.

Item noch memorie om te vernemen ten huyse van Frans Cleermaker binnen Brugghe, ontrent Venetien inde Hoochstrate (alwaer Jan Vith een camer in huere hadde), van goederen daer moghen geweest zyn competerende de voors. kercke van Ste Margriete in Isendycke ambachte.

Item om te spreken Aernout Sonneville woonachtich inden houden polder achter Isendycke ende te segghen Jan . . . (sic) officier van Maldeghem, ofte den weert int Wit Cruijs ofte wel int Hamerken ofte oock aen Geert Van Houte woonachtich tot Watervliet, dat den voors. Aernout Sonnevijlle te Brugghe

commende soude connen spreken sijne Eerw.t tot claerder openinghe der kercke lande ende goederen, ende principalick het selve te belasten aen Jan Weijns woonachtich alsvooren.

Item de weduwe van Pr Hamerlinck alias Bras fs Lucas is onder haer hebbende het slot der rekenijnghe bij haeren man ghedaen als armmeester vande voors. prochie van Ste Margriete op isendijcke ambachte, welcke rekenijnghe ghedaen is gheweest aen mijn heere Guillame Hoecke deken van Airdenburch ter presentie van Arent Schierens berijder, Jan Vith, Jan Weijns ende Omer Wouters etc.

Item de voors. kercke heeft noch eenen preckstoel staende inde kercke van Ste Anna binnen Brugghe als oock een clocke inde kercke hangende inden toren van Ste Anna voorn.t, volgende d'acte daer van ghemaeckt."

Heel wat goederen van de kerk van Sint-Margriete worden dus bewaard te Brugge, onder meer bij Jan De Beir, waard in het Hamerken, bij de karthuizerpaters en bij Frans Cleermaker. De kerk van de Brugse Sint-Annaparochie heeft de preekstoel en een klok in bewaring en gebruik. Nog andere goederen berusten bij personen op het omliggende platteland zoals de weduwe van Pieter Hamerlinck, of dienen opgespoord te worden door ondervraging van Aernout Sonneville in de oude polder voorbij IJzendijke, en van Jan Bovijns, zwager van Jan Vith in de Sint-Lievenspolder te IJzendijke. Een hele karwei, de recuperatie van die kerkgoederen. De deken van Torhout, die de instructie heeft opgesteld, is niemand minder dan de overigens in het document genoemde Willem Van Houcke en zodoende heel goed op de hoogte. Hij is sedert 1617 pastoor van Watervliet en vanaf 1620 ook deken van de christenheid van Aardenburg, duikt in 1634 onder voor represaillemaatregelen door de Staatsen, maar wordt niettemin in 1636 voor drie lange jaren gevangen genomen (1634-1639), waarna hij veiliger oorden verkiest en achtereenvolgens deken van Torhout (1642) en van Roeselare (1644) wordt, om zijn loopbaan te eindigen als abt van de abdij van Zonnebeke (1652).[15]

2. DE LANGZAME HEROPBOUW VAN SINT-MARGRIETE (1648-1668)

Met de Vrede van Münster (1648) herleeft de hoop op economische wederopleving van Sint-Margriete en op het herstel van de zeer bouwvallige en nauwelijks bruikbare kerk. De drooglegging en inpoldering van de overstroomde landerijen wordt aangevat. In 1651 wordt de Generale Vrije Polder aangelegd, die bestaat uit de samenvoeging van meerdere oude kleine polders zoals de Dierkensteenpolder, Sint-Margrietepolder, Sint-Kathelijnepolder, Sint-Jorispolder, Sint-Lievenspolder, Kruispolder, Passegeulepolder, Vrije Polder, Oudemanspolder en Jeronimuspolder.

2.1. De herbedijking van de overstroomde polders

Een flink deel van Sint-Margriete, het Eiland, is door de militaire

inundaties van het dorp afgescheiden geraakt door de Brandkreek. De mensen die op het Eiland wonen, worden met een veerdienst over de Brandkreek gebracht om de zondagsdienst bij te wonen, eerst in de zeer bouwvallige kerk, later – vanaf wanneer precies weten we niet – in een schuur die dienst doet als noodkerk.

De bisschop van Brugge houdt streng toezicht op alle geestelijke goederen gelegen binnen de limieten van zijn bisdom. Een zekere Gillis Ekema gezeid de Vriese uit Middelburg in Zeeland neemt met contract van 24 maart 1651 de schorrelanden, die bedijkt moeten worden, van de kerken van Sint-Margriete, Sint-Laureins en Sint-Jan-in-Eremo in admodiatiepacht (op basis van een raming) voor een termijn van 20 jaar vanaf *Baefmisse* 1651 tegen de som van 4 gulden per gemet. Voor Sint-Margriete betreft het 24 gemet in de Sint-Lievenspolder, omtrent 6 gemet land in de Oudemanspolder en 21 gemet in de Kruispolder plus nog 4 gemet van de Gilde van het Heilig Sacrament in de Osemanspolder. De kosten van

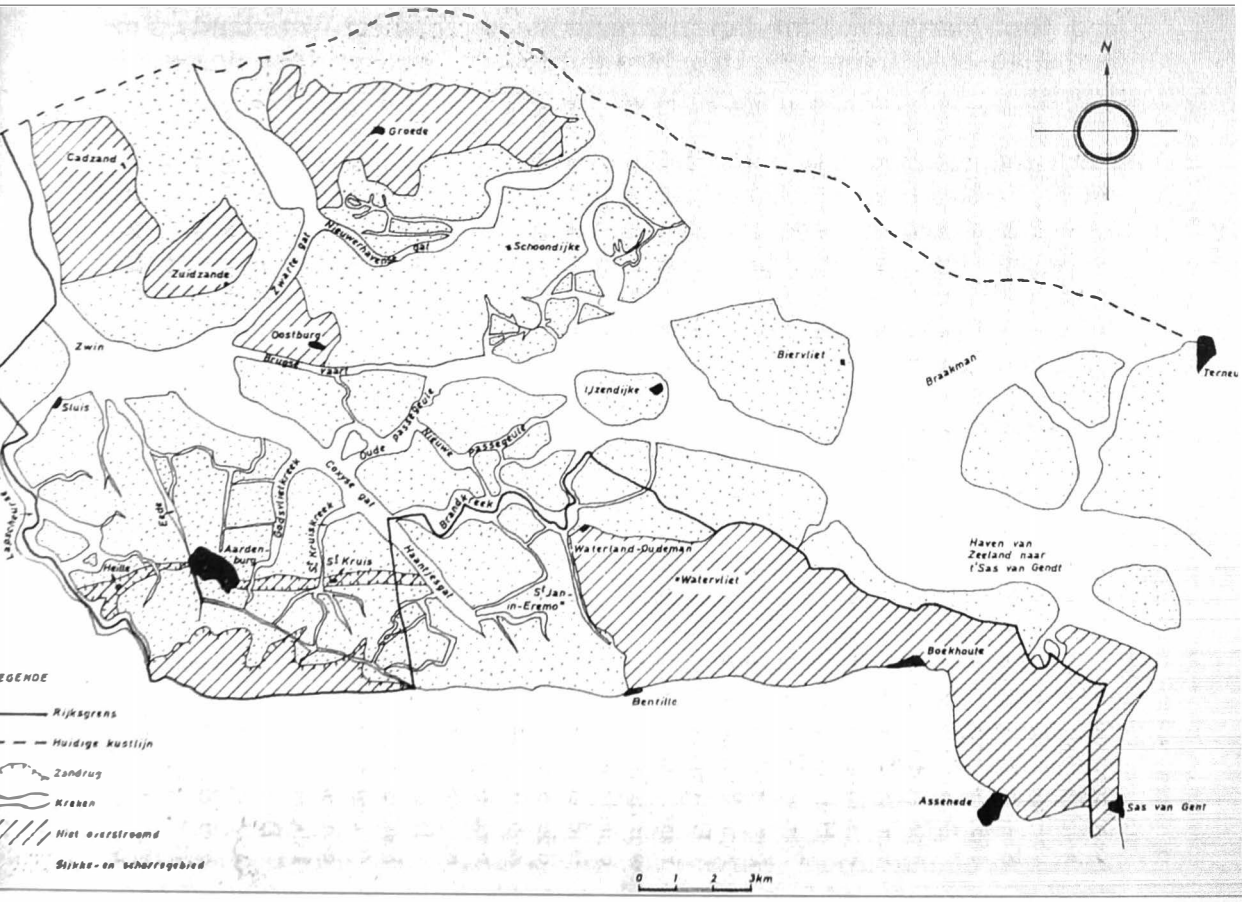

Schets van de overstroomde gebieden op het einde van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648)[16]

dijkage en watergeschot blijven ten laste van de pachter. Mochten enige landen na de bedijking door een of ander ongeval inunderen, dan wordt de admodiatie opgeschort tot de landen opnieuw bedijkt zijn. Hij zal die landen dan mogen gebruiken of verpachten voor schorrepacht en de waarde daarvan doen schatten door bekwame lieden. Alle pachten van kerklanden die reeds ingedijkt zijn of aan andere personen verpacht zijn voor *cultivabele* landen, blijven buiten het contract.[17]

2.2 De definitieve grensscheiding sleept lang aan (1648-1664)

De herbedijking van de polders in en nabij Sint-Margriete geeft goede vooruitzichten voor een hernieuwing van het parochiale leven. Een nieuwe pastoor wordt op 22 december 1651 aangeduid in de persoon van Antoon de la Marre, die gestudeerd heeft op kosten van het seminarie en na vergelijkend examen goed bevonden wordt om de parochie te bedienen. Alle goede moed en intenties ten spijt, komt er niet onmiddellijk veel in huis van de plannen voor de heropbouw van de kerk. Na de Vrede van Münster moet de grens tussen Noord en Zuid nog exact worden vastgelegd. Sint-Margriete, Sint-Jan-in-Eremo, de heerlijkheid Waterland en de Oudemanspolder vormen een gebied dat tussen beide partijen nog wordt betwist.

2.2.1 Het voorlopig besluit van 1610

Dit grensgeschil kent een hele voorgeschiedenis, die teruggaat tot het begin van het Twaalfjarig Bestand. Er wordt dan een scheidslijn getrokken tussen de jurisdicties van de Koning van Spanje, uitgevoerd door het kasselrijbestuur van het Brugse Vrije enerzijds, en van de Staten-Generaal van de Verenigde Provincies anderzijds. Bijna geheel het Oostvrije is sedert 1604 in handen van de Staatsen. Slechts vier dorpen binnen de ambachten Aardenburg en IJzendijke kunnen nog gerekend worden tot de Spaanse invloedssfeer. Een tijdelijk compromis komt tot stand, waarbij vier dorpen, nl. Sint-Margriete, Sint-Jan-in-Eremo, Sint-Laureins-ten-Blokke en Heille onder bestuur blijven van het Brugse Vrije. Eigenlijk hoort er ook nog de heerlijkheid Waterland bij, maar die wordt niet genoemd in het besluit van de Staten-Generaal van 13 januari 1610, dat als volgt luidt:

"Opte instantie van wegen den heeren Ertzhertogen by haere Gecommitteerden mitsgaders den Gedep.den van Burgemr.n ende Schepenen van t Vrye residerende binnen Brugghe in Vlaenderen, aende Gecommitteerden vande heeren Staten Gnael vande Vereenichde Nederlanden gedaen opt stuck vande limiten van eenige dorpen vande Ambachten van Aerdenburch, Oostburch ende Isendyck verclaren de heeren Staten g.nael dat hare h. M. het rapport vande voors. Gecommitteerde gehoort, ende alle redenen ende stucken ter eenre, ende andere syde overgelevert rypel. overwogen hebbende, niet anders en cunnen verstaen, off alle die dorpen onder die voors. Ambachten Aerdenburch, Oostburch ende Isendyck begrepen behooren volgende het derde ar.le van het tractaet van Bestant, aende syde van haer h.

M. te blyven, Soo ten opsien dat niet alleen Aerdenburch, Oostburch ende Isendyck als ghesterckte steden plaetsen ende forteressen ten dage van het besluyten des voors. tractaet, alleen by hare h. M. beseten syn geweest, maer oock privative meest alle die dorpen onder de voors. ambachten begrepen, die oversulcx volgende het eerste lith van tvoors.e derde ar.le byden heeren Staten moeten blyven, Ende hoewel weynich dorpen als Margariete, Jan in Eremo, Laurens ten blocke ende Heyle het gesach aen beyde syden syn onderworpen geweest, Soo is nochtans redel. dat d(e)selve volgen het meeste deel van andere dorpen ende den geene die privative heeft die principaelste plaetssen vande ambachten, daervan de voors. dorpen leden syn, Toch om dese saecke niet te nemen inde wtterste poincten; sullen de heeren Staten generael te vreden wesen, dat geduijrende het Bestant het geschil vande limiten in Vlaenderen sal wesen beslicht, Ende dat Burgmr.n ende Schepenen van het Vrye binnen Brugge sullen alleen hebben gesach ende jurisdictie over de voors. vier dorpen ende landen daeronder behoorende, te weeten Margerite, Jan in Eremo, Laurents ten block ende Heyle, Mits blyvende drye hondert roeden vande stercke steden ende forteressen vande heeren Staten aldaer, ten dage van het tractaet, gehouden ende beseten, ende dat daerop die gevangens ten beyden syden sullen worden ontslagen, Gedaen inden Hage ter vergaderinge vande hooch gemelte M. E. heeren Staten gnael den xiij.en Januarij a.° 1610"[18]

Het gaat dus om een tijdelijk akkoord tijdens het staakt-het-vuren van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621). Tijdens de veldtochten na het heropenen van de strijd veroveren de Staatsen nog Philippine en Sas-van-Gent, maar het lot van de bewuste dorpen, waaronder Sint-Margriete, wordt nog niet definitief beslecht. Na de Vrede van Münster in 1648 flakkert de discussie over dit gebied weer op met nieuwe hevigheid. Wanneer de grensscheiding definitief wordt vastgelegd, wordt het noordelijk deel van Sint-Margriete, gelegen boven de Brandkreek, aan de Republiek der Verenigde Nederlanden toegewezen. Pas in 1664 wordt deze definitieve *limietscheydinge* in Brussel goedgekeurd. Het had al veel vroeger gekund. Wanneer in 1651 een begin gemaakt wordt met de drooglegging van de Vrije Generale Polder, is de hoop gevestigd of onderhandelingen op het hoogste niveau over *d'extentie vande limieten*, die plaatsgrijpen te ... Maldegem![19]

2.2.2 De mislukte conferentie van Maldegem (1651)

De heren De Brauw en Everwijn, schepenen van het Vrije van Sluis, vertrekken samen met hun griffier op dinsdag 9 mei 1651 om 9 uur 's morgens naar het schepenhuis van Maldegem om er de commissarissen van de koning van Spanje te ontmoeten. De vergadering begint om 10 uur met de voorlezing van artikel 3 van het tractaat van de vrede van Münster, waarin de verdeling van het grondgebied wordt beschreven. De heren van Sluis drukken hun verwondering uit over het voorstel van de Raad Fiscaal van Vlaanderen. De commissarissen van de koning sturen tegen 17 uur pensionaris Maroucx voor verdere onderhandeling. Woensdag 10

mei hernemen de debatten om 9 uur en Maroucx stelt voor om de *limieten* te reguleren zoals ten jare 1610 was gebeurd, waarbij zij possessie eisen van de vier *dorpen* Sint-Margriete, Sint-Jan-in-Eremo, Sint-Laureins-ten-Blokke en Heille onder IJzendijke en Aardenburg ambacht, zoals in de resolutie van de Staten-Generaal van 13 januari 1610 was bepaald. Na het middagmaal stelt de heer Wimmenom, vertegenwoordiger van de Staten- Generaal, voor om hun limieten uit te strekken "*generaelick over het geheele oostquartier van tVrije*" met daarin begrepen niet alleen de voornoemde vier dorpen, maar ook heel het *ambachte van Moerkercke*! Deze straffe tegeneis geeft aanleiding tot hevige debatten, die doorgaan op donderdag 11 mei. De heer Malinez stelt dat de vier *verdronken* dorpen bij het gebied van de koning moeten blijven, maar dat de grens op 300 roeden van de versterkte steden en forten zal blijven. De heer Wimmenom houdt voet bij stuk en stelt dat die vier dorpen samen met de andere dorpen van de drie ambachten IJzendijke, Aardenburg en Oostburg aan de Staten-Generaal toebehoren. Wat het vierde ambacht van het oostkwartier betreft, nl. Moerkerke, wil hij eerst verslag uitbrengen bij de Staten. Iedereen blijft halsstarrig op zijn standpunt en men gaat uiteen zonder akkoord. De conferentie van Maldegem (1651) mislukt en dat legt een zware domper op de heropbouw van de getroffen dorpen.

2.2.3 De landgrens is een grens tussen religies

Geen grens, geen godsdienst. De wederzijdse afschuw tussen katholieken en protestanten laat geen ruimte voor tolerantie. In de betwiste gebieden kan geen van beide religies zich vestigen, zo lang niet bepaald is onder welk hoogste gezag de dorpen vallen. Het adagium *cuius regio et eius religio* (wiens gebied, diens gebed) uit de Tachtigjarige Oorlog blijft er van kracht. Geestelijken voelen er zich niet veilig en de herinnering aan de retorsiemaatregelen uit de periode 1634-1643 is bij de bevolking nog levendig. In de dertiger jaren waren ontvoeringen en gijzelingen van geestelijken in het grensgebied schering en inslag. Na een dispuut over de jurisdictie in de meierij van 's-Hertogenbosch na de inname van die stad door stedendwinger Frederik Hendrik van Nassau in 1629, werden retorsiemaatregelen uitgevaardigd, waarvan de katholieke pastoors in het noorden van de Vlaamse provincie het slachtoffer werden. In de jaren 1634 tot 1639 werden vele clerici in de grensgebieden gevangen genomen te Sluis, Aardenburg en IJzendijke en soms pas na lange tijd, tegen losgeld weer vrijgelaten. Willem Van Houcke, pastoor en deken van Watervliet, was een van de vele slachtoffers. Die *retorsien* worden in 1642 stopgezet en na de Vrede van Münster in 1648 meent men dat deze episode voltooid verleden tijd is. Tot de pastoor van Lembeke en de hoofdman van Kaprijke op 21 oktober 1655 door garnizoenssoldaten van het Staatse Sas van Gent worden opgehaald en weggeleid. De clerus van de bisdommen Gent en Brugge slaat de schrik om het hart. Een hervatting van de gijzelingen betekent dat geen pastoor of kapelaan nog veilig is in de grensparochies. Al gauw blijkt dat er geen reden is voor paniek. De pastoor was namelijk enkel gegijzeld om de vereniging af te dwingen van een protestantse vader

die zich in de Republiek had gevestigd, met zijn dochtertjes, die tegen zijn wil in Rijsel werden vastgehouden.[20]

De hereniging van gezinnen, waarvan sommige leden zich in het protestantse noorden en anderen in het katholieke zuiden bevinden, wordt tegengewerkt door de bemoeizucht van de clerus, die de kindjes in het ware geloof wil opvoeden en ze niet graag ziet vertrekken naar hun ketterse ouders. Nog lange tijd heerst een vijandig klimaat tussen de beide geloofsgemeenschappen en zijn wederzijdse plagerijen en obstructies schering en inslag. Een scherpe scheiding tussen beide naties en religies is maar mogelijk als de landsgrenzen precies en definitief bepaald zijn. In de veronderstelling dat het dorp van Sint-Margriete tot de katholieke Spaanse Nederlanden behoort, zoals tijdens het Twaalfjarig Bestand al was overeengekomen, maakt de katholieke geloofsgemeenschap na de inpolderingen in de vijftiger jaren van de zeventiende eeuw weer werk van de heropbouw van hun kerk en parochie.

2.3 Nieuwe poging tot heroprichting van de parochie (1655-1658)

De eerste parochierekening van Sint-Margriete uit de na-oorlogse periode is die van het jaar 1658, overgeleverd op 19 maart 1663 door Jan Verhoste, getrouwd met de weduwe van de overleden hoofdman Jan Weyns.[21] Een belangrijke uitgavenpost betreft de reizen van de hoofdman naar Brugge. Sint-Margriete ressorteert namelijk sedert de scheiding tussen Noord en Zuid administratief rechtstreeks onder het platteland van het Brugse Vrije. De parochie maakt deel uit van de dekenij van Aardenburg van het bisdom Brugge. Zowel voor gemeentelijke als parochiale aangelegenheden is het hogere bestuur dus gecentraliseerd binnen de stad Brugge.

2.3.1 Voorbereidende gesprekken met de bisschop van Brugge

Uit de rekening van 1658 vernemen we onder meer dat:
- Jan Weyns met Jan Cornelis op 29 september 1655 door de bisschop van Brugge ontboden worden om te komen spreken over het voorstel om de parochie van Sint-Margriete te verenigen met die van Sint-Jan-in-Eremo;[22]
- op 30 oktober 1655 diezelfde Jan Weyns naar Brugge moet gaan bij het College van het Brugse Vrije om zijn eed af te leggen als hoofdman van Sint-Margriete;
- Jan Weyns op 3 februari 1656 opnieuw naar Brugge trekt, nu met Joos Minnaert, om bij de bisschop het akkoord te bespreken dat zij willen aangaan met Joos Zoetaert van Maldegem, ontvanger van de tienden van het Gentse Sint-Baafskapittel, over het opmaken van de kerk van Sint-Margriete;
- op Sinksenavond 1656 hoofdman Jan Weyns met Claude Lombaert naar Brugge trekt om verslag uit te brengen over de represaillemaatregen van de Staatse troepen: enige soldaten van het garnizoen van Sluis hadden

het stro van het dak van de kerk afgeworpen en de biechtstoel *in stucken gesmeten*, met uitdrukkelijk verbod aan de Sint-Margrietenaren om in de kerk nog de katholieke dienst Gods te doen;
- zij op 22 juli 1656 naar de bisschop gaan met instemming van de parochianen van Sint-Margriete om op hun kosten een nieuwe pastorie te bouwen;
- Jan Weyns met de baljuw op 29 augustus 1656 naar het College van het Brugse Vrije gaat met het verbod van de gouverneur van Sluis over het opbouwen van de kerk van Sint-Margriete.

De vaste wil om de kerk van Sint-Margriete herop te bouwen wordt in de zomer van 1656 gefrustreerd door het verzet van de gouverneur van Sluis, die soldaten erop afstuurt om de werken te verhinderen. Net op dat ogenblik, op 4 augustus 1656 om precies te zijn, wanneer de bisschop van Brugge en de abt van de Gentse Sint-Baafsabdij als grote tiendenheffer, na jaren van over en weer gepalaber, dat dreigde uit te lopen in een proces over de bekostiging van de bouw van een nieuwe kerk in de parochie van Sint-Margriete, tot een onderling akkoord komen en het bestek voor de bouw van de nieuwe kerk wordt opgesteld:
"*Te weten dat den voornoemden Dheer Joos Zoetaert in sijne voorseyde qualiteijt voor baefmisse naestcomende ter voorseyde prochie van S.te Margriete ende ter plaetse daer toe te designeren sal doen bauwen ende volmaken eene kercke lanck drijenvijftich voeten, ende breedt twintich voeten brugsche landtmaete al binnen de mueren, metsgaders hooch van metselrije seventhien voeten boven het meijlandt alles conforme het model ofte besteck* (...)."[23]

Een bescheiden kerkje wordt het dus: 14,54 m lang, 5,48 m breed en amper 4,66 m hoog, met het uitzicht van de kerk van Lapscheure. De parochianen zullen 650 gulden bijdragen in de kosten, te betalen aan Joos Zoetaert, de ene helft onmiddellijk na het voltooien van de kerk en de andere helft binnen het volgende jaar. Zij zullen verder niet mogen eisen van het kapittel van Sint-Baafs om de kerk te versieren of om de huizen van de pastoors en de koster te bouwen. Mochten er tijdens de opbouw enige meerkosten nodig zijn buiten bestek, dan zullen de parochianen de kosten daarvan opleggen met de eerste betaling aan Joos Zoetaert, *admodiateur* (ontvanger) van de tienden te Sint-Margriete, toekomende aan het kapittel van Sint-Baafs. De prijs zal worden bepaald door neutrale timmerlieden en *metsenaers*. Volgens Daniel Verstraete is dit de vierde kerk van Sint-Margriete, die nu wat zuidelijker wordt gebouwd, niet meer in de Kruispolder maar in de Sint-Lievenspolder.[24]

2.3.2 Onderhandelingen met de bisschop van Gent

De bisschop van Brugge moet hier als 'baas' van de parochie Sint-Margriete gaan onderhandelen met zijn collega, de bisschop van Gent, die immers abt van Sint-Baafs is en als grote tiendenheffer in Sint-Margriete moreel verplicht is om met de opbrengst van die tienden de kerk en pas-

toor te onderhouden en de armen te ondersteunen. De onwilligheid en tegenzin van de tiendenheffers om de nodige middelen daarvoor ter beschikking te stellen is legendarisch en oorzaak van vele soms langdurige processen, tot groot ongenoegen van de goegemeente en uiteindelijk ook, op het einde van het ancien régime, van de hogere overheid. Het akkoord van 1656 is zo'n compromis typerend voor die tijd, waarbij de tiendenheffer er nog in slaagt om een deel van de kosten af te wentelen op de dorpsgemeenschap. De abt van Sint-Baafs betaalt niet alle kosten van de heroprichting van het kerkgebouw en schuift de kosten voor de bouw van een pastorie of kosterij door naar de arme parochianen.

De parochianen van Sint-Margriete zijn echter vastberaden en bereid om grote inspanningen te leveren om hun parochie leefbaar te maken. Op 29 oktober 1657 gaat hoofdman Jan Weyns bij kanunnik Vander Sijpe en tiendenontvanger Joos Zoetaert in het bisdom spreken over de wedde van de pastoor. In de loop van 1658 wordt, op kosten van de gemeenschap, een pastorie gebouwd voor Jacobus Coolen, de nieuwe pastoor van Sint-Margriete. Het kerkhof wordt gewijd. De eredienst wordt dan nog altijd opgedragen in een schuur, die moet dienen als noodkerk. Het verbod van de gouverneur van Sluis tot het opbouwen van de kerk blijft onverminderd van kracht. Pauwels Verstraeten heeft hierdoor veel schade geleden, toen hij met een schip reeds kalk, stenen en andere bouwmaterialen was komen brengen voor het bouwen van de kerk en de pastorie.

2.3.3 Een vaste bedienaar (1657) en vaste inkomsten voor de parochie

Op 7 mei 1657 kent de bisschop van Brugge de bediening van de parochies Oudeman en Sint-Margriete toe aan Joannes Verhaeghen, de onderpastoor van Watervliet.[25] Hij wordt een half jaar later vervangen door de aanstelling van een nieuwe kapelaan in Watervliet die tegelijk ook bedienaar wordt te Sint-Margriete. Het is Jacobus Coolen, voorheen pastoor van Killem in het bisdom Ieper, die op 11 december 1657 benoemd wordt.[26] De bisschop bepaalt ook zijn wedde en verloning. Hij krijgt 40 pond uit de fundatie van Hiëronimus Lauweryn en de helft van alle inkomsten en vervallen van de parochie Sint-Margriete, die hij namelijk moet delen met onderpastoor Nicolaas Blomme van Sint-Laureins, die eveneens en tegelijkertijd met de bediening van Sint-Margriete wordt belast. Coolen mag enkel missen opdragen, de zielenzorg is voorbehouden aan Blomme. Een warrige toestand, die het goede bestuur van de parochie niet bevordert. De zaken veranderen wanneer kort daarna Jan De Maeckere, onderpastoor van Watervliet, de bediening van de parochies Oudeman en Sint-Margriete toegewezen krijgt. Hij blijft bijna een halve eeuw (1657-1705) in functie en is een van de drijvende krachten achter de heropbouw van de kerk van Sint-Margriete.[27]

De inkomsten van de parochie Sint-Margriete zijn nu ook het onderwerp van discussie en stromen niet binnen zoals verhoopt. Een deel van de kerklanden ligt namelijk op Statenbodem en de protestants hervormde

inwoners willen niet bijdragen in de lasten. Volgens de eerder vermelde rekening van 1658 is de parochie 1536 gemet en 86 roede groot,[28] althans in het kostenkohier van 20 februari 1658, maar de ontvanger heeft maar een deel daarvan kunnen innen door het verzet en de weigering te betalen van enige personen *vande ghepretendeerde ghereformeerde religie,* alsook anderen van deze kant, die *op pretext van den vrijdom ende naementlick vande ghedesputeerde limitscheijdijnge* zich hadden gericht tot de burgemeesters en schepenen van het Vrije van Sluis, die hen nadrukkelijk verbod hebben gegeven om aan de baljuw of hoofdman iets te betalen. De ontvanger verzoekt daarom aan het College van het Brugse Vrije om de resterende *defaillanten* ook te doen betalen.

Jan Hebbrecht bedient in 1658 het veer "*van het eijlandt van Ste Margriete tot solaes ende gherief vande prochiaenen ende naementlicke vande ghone woonende int voors. eijlandt, omme alle sondaghen ende heijlich daghen te commen naer den goddelicken dienst naer vutwijsen vanden pachtbrief daer van ghemaeckt.*" Zijn pacht wordt later overgenomen door Lieven Bogaert. Het parochiaal leven richt zich weer op. Er worden catechismusprijzen aangekocht voor de kinderen "*omme die te trecken totte christelicke leerijnghe.*" Jacob Mugghe, landmeter te IJzendijke, maakt een nieuwe ommeloper van de parochie. Verschillende vreemdelingen komen zich op de parochie vestigen. Na klachten aan de baljuw en de hoofdman moeten zij een getuigschrift voorleggen van hun goed gedrag en hun laatste woonplaats. Drie ruiters worden beloond voor *het dootslaen van eenen dullen ofte rasenden hondt.*

2.4 Pesterijen en vijandigheden tussen katholieken en protestanten (1658-1668)

Op Spaanse bodem wil de hervormde religie vaste voet aan de grond krijgen en verzoeken de lidmaten van Oudeman om een hervormde predikant. Predikant Johannes Steurbout klaagt steen en been over de paapse kwellingen. De pausgezinden van Oudeman houden hun eredienst in het wagenhuis van Lieven Bert. Een katholieke priester hitst het volk op tegen de gereformeerden. Wanneer een predikant na een preek terugrijdt op zijn ezel door een plaats waar een balspel aan de gang is en een bal de voet van de ezel raakt, nemen zij de bal en steken hem in brand. Steurbout zendt op 4 oktober 1658 een brief naar het college van het Vrije van Sluis met klachten over de pesterijen van de katholieken. Twee dagen eerder, tijdens de prediking van de zondagsdienst, hebben de katholieken rondom de kerk veel kabaal gemaakt met trommels. Zij lossen schoten tijdens de preek, laten met opzet en zonder reden de windmolen draaien op *sabbathdagen* en, ja, de klassieke daden van kleine criminaliteit blijven niet uit: " '*t slot van de kerkdeur is met menschen-vuijl gevuld en bestreken geweest, de glasen der kerck syn met steenwerpen geschonden geworden.*"[29] Frans De Pauw, knecht van molenaar Joos Stock, wordt op 14 februari 1659 gevangen genomen, nadat hij een spotlied heeft gezongen tot lastering van de predikant, die hij een wolf noemt: "'*t en is geen koe, noch geen swijn; sijn ooren sijn lang uit-gerekt; hij mocht veel beter een ezel syn,*" zo klinkt zijn spotlied.

De ouderlingen van de gereformeerde gemeente in Oudeman beweren dat zij hun doden niet durven begraven in de parochie, uit vrees dat de *papisten* de lijken zouden uitdelven. Zij durven op roomse heiligdagen niet werken, uit vrees om opgehaald te worden. De predikant van Oudeman, Johannes Steurbout, beklaagt zich in een brief van 13 februari 1661 over het verbod van te mogen werken op de *paepsche heijlig-dagen*, waarbij velen liever hun woning zouden veranderen dan te moeten onderworpen zijn aan dat verbod, dat geldt op Oudeman, Sint-Margriete en Sint-Jan. Volgens de predikant moet dat verbod worden vernietigd.

Op 28 juli 1661 wordt Marinus Heijndericx, ouderling en gewezen kerkmeester van Oudeman, opgehaald te Sint-Margriete door de schutters van de baljuw van Middelburg in Vlaanderen wegens het werken op een kerkelijke feestdag, en gevangen gezet te Brugge. Overleg tussen het Brugse Vrije en het Vrije van Sluis over het vrijlaten van de wederzijdse gevangenen *ter oorsaecke van het different vande limiten* respectievelijk te Brugge en IJzendijke leidt tot een resolutie van 29 april 1662, waarbij wordt beslist om de kosten van de gevangenschap te laten dragen door de *ommestelling* op de landen van de Generale Vrije Polder, zowel op 's konings als op Statenbodem.

Steurbout beklaagt zich ook over de schout van Oudeman en *synen paepschen schutter.* Hij heeft het Eiland op en neer gelopen, zonder toestemming van de hogere overheid, om geld van *setting* te bekomen, dat wordt opgehaald om kalk en andere materialen te kopen, waarmee de Roomsgezinden van Oudeman een kerk willen bouwen. Dat gebeurt vaak onder bedreiging, heeft Steurbout vernomen, toen hij 't Eiland doorwandelde en een *kleijn attestatie* daarvan genomen had. "*Wij konnender vrij meer bekomen, waer 't maer noodig*", voegt hij er strijdlustig aan toe.

Telkens de nieuwe schutter na de kerkdienst officiële berichten van de Staten-generaal van de Verenigde Nederlanden voorleest, wordt hij op gefluit en gelach onthaald door de katholieken. Steurbout heeft zelf die schutter opdracht gegeven om op een zondag op het Eiland rond te gaan en *aenteekenen die hij werckende sag*, om hun een gepaste boete te laten opleggen.

De bedrijvige predikant van Oudeman krijgt gehoor van de overheid in Sluis, die hem op 2 juni 1663 toestemming geeft *omme op morgen op S.te Margriete en St. Jan in Eremo te doen den gereformeerden godtsdienst*, en hij wordt verzocht om van zijn wedervaren schriftelijk bericht te geven.[30] Die toestemming komt niet uit de lucht vallen, maar wordt verleend op verzoek van Steurbout zelf. Op 25 mei nog had het Vrije van Sluis hem belast om af te zien van te prediken binnen de muren van de kerk van Sint-Margriete. Maar als hij geruchten opvangt dat een katholieke priester van Kaprijke onlangs na de mis in de kapel van Bentille ook binnen de muren van de kerk op Sint-Jan-in-Eremo heeft gepredikt, verzoekt hij zelf om een akte van predikant te mogen hebben op de parochies Oudeman, Sint-Margriete, Sint-Jan-in-Eremo en het hele district van de Generale Vrije Polder.

Een goed jaar na het akkoord tussen het Brugse Vrije en en het Vrije van Sluis over de uitwisseling van gevangenen, moet de hogere overheid weer ingrijpen, om erger te voorkomen. Op zondag 3 juni 1663 is de gereformeerde predikant van Oudeman weer komen prediken in de kerk van Sint-Jan-in-Eremo, vergezeld van soldaten van IJzendijke. De vrouwen bekogelen hen met stenen. De soldaten lossen enige schoten en trekken hun zwaard, roepende "*tue, tue*". De boeren vluchten weg en enige zouden gewond zijn. Het college van het Brugse Vrije schrijft op 9 juni 1663 naar hun collega's in Sluis en vraagt om de onderlinge vrede te bewaren. Wat gebeurd is op 3 juni te Sint-Jan-in-Eremo, is in elk geval gebeurd buiten hun weten, zeggen de schepenen van Sluis. Het Brugse Vrije van zijn kant zal de bisschop van Brugge verzoeken om in de kerk van Sint-Jan geen katholieke diensten of preken meer te laten doen *tot alderstondt de limytscheydyn sal afghedaen wesen* en vraagt dat het Vrije van Sluis zijn predikanten hetzelfde zou verbieden.

Wanneer de limietscheiding in 1664 een feit is, ligt de grens vast tussen het gebied waar enkel de gereformeerde religie aanvaard wordt en het gebied waar enkel de rooms-katholieke leer gedoogd wordt. Wat niet betekent dat de vijandelijkheden van de ene dag op de andere dag ophouden.

In 1668 ontstaat er heel wat deining, tot op het hoogste bestuursniveau, wanneer Jan Steurbout, de ijverige predikant van het gereformeerde deel van Oudeman op Statenbodem, wordt vermoord. Het verhaal is bekend, zodat ik mij beperk tot een beknopte samenvatting van de voornaamste feiten.[31] Wanneer hij op 25 november 1668 preekt in de gereformeerde kerk van de Oudemanspolder, dringen plots acht gewapende mannen de kerk binnen. De predikant wordt uit zijn preekstoel gerukt, krijgt verschillende houwen van degens op zijn hoofd en wordt zijn linkeroor afgesneden. De daders beroven nog enkele toehoorders van hun kostbaarheden en verlaten de plek des onheils. Steurbout wordt zo erg toegetakeld, dat hij op 21 januari 1669 aan zijn verwondingen bezwijkt. De Staten-Generaal loven een premie van 1 000 patacons uit voor wie de daders van deze gruwelijke overval vindt.[32] Twee ruiters worden gevangen en ter dood veroordeeld als *complicen in de barbare insolentien* en op 16 juli 1669 terechtgesteld *op den bodem vanden Coninck van Spaigne* nabij Oudeman.[33]

3. DE HEROPBOUW VAN DE KERK VAN SINT-MARGRIETE (1669-1673)

Het incident wordt door de bevolking van Sint-Margriete aangegrepen om de noodzaak van de bouw van een nieuwe kerk te bepleiten. Broeder Ignatius Drubbele, pater recollect in het klooster van Eeklo, die tijdelijk de parochie bedient in afwezigheid van de pastoor tijdens de *extortie voorleeden gheschiet op den haudeman in het jaer 1668*, getuigt dat de schuur te Sint-Margriete, waar de missen worden opgedragen, veel te klein is voor alle katholieken die er de mis komen horen. Hij noemt het "*een plaetse daerinne (ick) quaelick en weet hoe den gheconsacreerden kilck*

bewaeren datter geene spinnekoppen in en vallen ende dat den minsten wint dieder rijst de kerssen al branden konnen bewaeren."[34]

3.1 De petitie van 1669

De inwoners van Sint-Margriete laten zich ook niet onbetuigd en sturen op 27 mei 1669 gezamenlijk een verzoekschrift aan de abt van Sint-Baafs om aan te dringen op de bouw van een kerk om de goddelijke dienst op een fatsoenlijke manier te kunnen vieren zoals in andere parochies. Zij beschikken nu maar over *een quaet verworpen schuerken ende dat half groot ghenoeuch* is. Zij willen hun plicht vervullen en alles doen om hun kinderen in het roomse katholieke geloof op te voeden. De lijst bevat de namen van alle 67 gezinshoofden met het aantal gezinsleden en is door een dertiental van hen ondertekend.

Deze lijst uit 1669 geeft een totale bevolking van 394 personen. Dat is een vrij hoog cijfer, als je weet dat de parochie Sint-Margriete in de dekanale visitatie van 1691 maar 170 communicanten telt, wat neerkomt op een totale bevolking van ongeveer 270 inwoners.[35] Het veel hogere aantal van 1669 valt ongetwijfeld te verklaren door het feit dat toen nog heel wat mensen die op Staatse bodem wonen, o.a. op het Eiland, naar Sint-Margriete de katholieke eredienst komen bijwonen.

De lijst wordt gevoegd bij het plechtige verzoekschrift dat op 7 juni 1669 door de hoofdman van Sint-Margriete namens alle inwoners wordt gestuurd naar de proost, deken en het kapittel van de *Exempte Cathedrale kercke van Ste Baefs* te Gent. Zij schrijven dat zij al meer dan 16 jaren de goddelijke dienst moeten laten doen *in een aftreck ofte winkel van een scheure.* De kerk die zij waren beginnen opbouwen (in 1656) was er door het verbod van de Staten van Holland niet gekomen. Na de definitieve *limietscheijdinge* (1664) komt de kerk te liggen op de bodem van de Koning van Spanje en is een heropbouw van de kerk ten zeerste gewenst. De schuur is veel te klein voor alle inwoners woonachtig in *het eijlant vanden Oudeman*, bestaande uit meer dan tachtig gezinnen (dus zo'n 360 à 400 personen), die zich nu op Statenbodem bevinden, en verder nog alle katholieken die in en nabij Oostburg, Schoondijke en Groede wonen. De helft van de inwoners van Sint-Margriete kan daardoor de dienst niet *int drooge* bijwonen, maar moeten onder de blauwe hemel staan, of naar Watervliet of Sint-Laureins trekken om mis te horen, meer dan vijf kilometer verder. Joos Zoetaert, admodiateur van de tienden van Sint-Baafs, heeft dit met medelijden moeten aanzien en kan daarvan getuigen. Als er niet snel werk gemaakt wordt van de bouw van een nieuwe kerk, bestaat het risico dat de gereformeerden op Statenbodem een kerk of kapel zullen oprichten op de 7 of 8 gemet grond aldaar die nu toebehoren aan de kerk van Sint-Margriete.

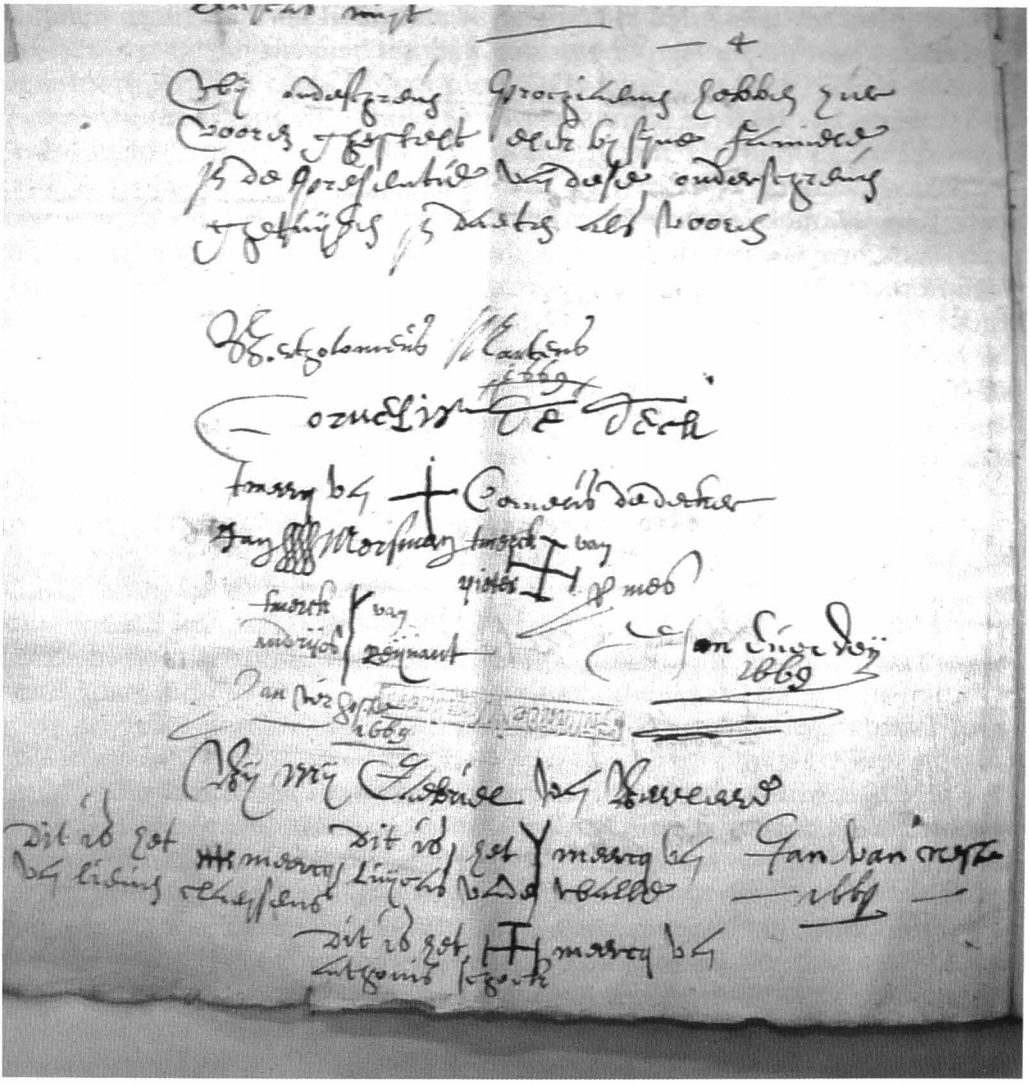

De handtekening van 13 gezinshoofden van Sint-Margriete op de petitie van 27 mei 1669.

3.2 De bouw van de nieuwe kerk (1672-1673)

Jan De Maeckere, pastoor van Waterland-Oudeman en bedienaar van de parochie Sint-Margriete, betrekt het kapittel van Sint-Baafs in een proces voor de Raad van Vlaanderen. Dankzij tussenkomst van de bisschop van Brugge komt er een compromis op 16 maart 1672. De Sint-Baafsabdij verklaart zich akkoord om een kerk te bouwen die wat groter zou zijn dan in het oorspronkelijk plan van 1656, nl. zo'n 80 voet of ongeveer 22 meter lang. De kerk wordt voltooid in 1673. Eindelijk kunnen de inwoners van Sint-Margriete de mis bijwonen in een daartoe geschikt gebouw.

Alle leed is dan echter nog niet geleden. Volgens pastoor De Maeckere hebben de aannemers Cornelis Cas en Jacques De Meyere de werken aan de klokkentoren niet naar behoren uitgevoerd. Het torentje is niet groot genoeg om de klok in op te hangen. Er wordt dan maar een klokhuis gemaakt op het kerkhof, waarin de klok kan worden gehangen. Intussen spant de ijverige pastoor hierover een nieuw proces in tegen het kapittel van Sint-Baafs, dat meer dan twintig jaar zal aanslepen...

3.3 De recuperatie van een klok (1642-1669)

Over die fameuze klok van Sint-Margriete valt er nog een oude kwestie te regelen met de Brugse Sint-Annakerk. Een klok met de naam van Sint Jan-Baptist was in het jaar 1538 vervaardigd voor de kerk van Sint-Margriete in de polders, maar werd wegens de overstromingen tijdens de godsdienstroebelen binnen de stad Brugge gebracht, eerst in het klooster van de *chartreusen* (kartuizers), later in de kerk van Sint-Anna. Die krijgt de klok in bruikleen, op voorwaarde dat zij aan de kerk van Sint-Margriete, als die na herdijking van de parochie ooit weer zou worden hersteld, een klok van gelijke materie, grootte en gewicht zal moeten geven. Op 8 oktober 1642 vinden we de pastoor van Sint-Margriete, Gillis Storm,[36] in aanwezigheid van notaris Maelfeyt en getuigen ten huize van de Brugse klokgieter Joachim Blanpain, waar een klok wordt gebroken met het opzet een nieuwe klok te laten smelten uit die materialen en uit de brokken van een andere, gescheurde klok. Jan Schapelynck, *bouckhouder van het ghewichte onder den grooten thol* binnen Brugge, getuigt dat pastoor Storm die klok uit de Sint-Annakerk heeft gebracht om ze te laten wegen. De klok blijkt 1 182 pond zwaar. Het gewicht van de nieuwe klok is echter veel zwaarder, namelijk 2 121 pond.[37]

Op 9 februari 1669 vorderen de pastoor en kerkmeesters van Sint-Margriete in het bisdom Brugge hun klok terug, die lange tijd voordien *byden watervloet* naar Brugge was getransporteerd. De pastoor en kerkmeesters van Sint-Anna kunnen de klok nu onmogelijk restitueren, "*ghemerckt de klocke naer eenighe jaeren ghebruijck is commen te be(r)sten ende de ghebroken klocksteijle ghebruyckt tot het ghieten van meerdere klocken.*"[38] Om hen tevreden te stellen, stellen zij voor om een andere klok te leveren van 600 à 700 pond. Zij betogen dat het bij gebrek aan ervaren klokgieters *ende schaersheyt van klockspeijse* zeer ongelegen is om klokken te gieten. In betere tijden en als ze een grotere klok wensen te gieten, kan men de huidige aangeboden klok daartoe gebruiken en zullen zij hen de meerkost uitbetalen. Door de moeilijke tijden zit de kerk van Sint-Anna zonder ruime financiële middelen, maar de klok die zij aanbieden is een zeer deugdelijke klok van goede resonantie en "*ook seer correspondent aende jeghenwoordighe plaetse daer sy sal moeten luyden.*"

3.4 De katholieken verdwijnen van Statenbodem

Hoe lang er nog katholieken woonden op Statenbodem of hoe zij

zich aanpasten of schikten na de definitieve (godsdienst)grens van 1668, is moeilijk te achterhalen. Gingen zij zich weer op katholieke bodem, dus in de Spaanse Nederlanden, vestigen? Bleven zij hun katholieke geloof nog trouw en woonden ze katholieke erediensten bij over de grens? Of kozen ze eieren voor hun geld en conformeerden zij zich aan de eisen van hun omgeving en traden ze toe tot de hervormde religie? Moeilijk uit te maken.

Uit het archief van het Vrije van Sluis blijkt alvast dat er 5 à 10 jaar na de definitieve limietscheiding nog altijd katholieken wonen in hun nieuw verworven gebieden. De parochianen van Sint-Margriete die na de definitieve grensscheiding nog op Statenbodem wonen, maar nog altijd katholiek gebleven zijn, houden eraan vast om hun doden te begraven in de kerk of op het kerkhof van Sint-Margriete op *de bodem van den koninck van Spaengien*. Zij richten daartoe een verzoek aan het college van het Vrije van Sluis, dat op 31 mei 1671 toestemming geeft onder voorwaarde *dat sy van yder doot lichaem t'sy out ofte jonck t'geen sal werden vervoert van den bodem van desen staet en dat in de kercke sal werden begraven sal betalen vier gulden en die op het kerckhof begraven werden vijf schellingen grooten vlaams*.[39] Dat geld is dan bestemd voor de gereformeerde kerk op de Oudeman, het latere Waterlandkerkje.

4. EPILOOG

De heropbouw van Sint-Margriete blijft van nieuwe tegenslagen niet gespaard in de vorm van natuur- en oorlogsgeweld. De zware storm van 26 januari 1682 zorgt opnieuw voor overstromingen. De Franse koning Lodewijk XIV berokkent de Vlaamse gewesten nog meer ellende tijdens de Negenjarige oorlog (1688-1697). In 1695 heeft de kerk een nieuw schaliedak nodig. De muren worden bezet, er wordt ook een portaal aangebouwd en een nieuw klokhuis opgericht. Sint-Margriete heeft dan nog altijd geen eigen pastoor, die op de parochie resideert. Het is nog altijd de pastoor van Waterland-Oudeman die Sint-Margriete bedient. Vanuit Oudeman kan hij ook beter het Eiland bedienen; zo moet hij niet over de soms onstuimige Brandkreek varen.

Het grensconflict komt tijdens de Spaanse Successieoorlog, afgesloten door de Vrede van Utrecht (1715-1718), weer op de agenda, met een laatste vergeefse poging om Sint-Margriete weer bij de Republiek der Verenigde Nederlanden te voegen.[40]

De geschiedenis van Sint-Margriete is zeker nog niet geschreven. In deze bijdrage heb ik enkel de periode 1648-1673 willen belichten, een kwarteeuw van vechten voor het behoud van de parochie en de bouw van een nieuwe kerk, in de moeilijke politieke en religieuze troebelen van het einde van de Tachtigjarige Oorlog, die voor Sint-Margriete (en Waterland-Oudeman) zo'n twintig jaar langer duurde dan voor de rest van het Meetjesland en Vlaanderen.

Noten

1 Zie T. PICEU, *Over vrybuters en quaetdoeners*, Davidsfonds, Leuven, 2008, en K. MADDENS, *Het uitzicht van het Brugse Vrije op het einde van de XVIe eeuw*, in: Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, XCLVII, 1960; p. 31-73.

2 Bisschoppelijk Archief Brugge (BAB), F334 (map Sint-Margriete). Alle stukken werden op 4 februari 1706 in het bijzijn van deken J.F. Kerremans overhandigd aan hoofdman Jan Van den Neste en pastoor Jacobus De Perck en werden gedeponeerd in een koffer met drie sloten.

3 BAB, AEB reg. 11, fo. 11v en 131r. Zie verder de legende van de H. Ursula († ca. 453) met de 11 000 maagden-martelaressen. Vanuit Keulen werden de relikwieën van de elfduizend maagden overal in Europa verspreid. Zo kreeg de Vlaamse stad Brugge relieken van haar, waarvoor Memlinc zijn beroemde reliekschrijn vervaardigde. (bron: www.heiligen.net).

4 RAB, Brugse Vrije Registers nr. 30, fo. 141r en v.

5 RAB, Cumulus Ecclesiasticus nr. 2740.

6 BAB, AEB, reg. 13, fo. 53r.

7 RAB, Brugse Vrije Registers nr. 30, fo. 305: "*... dat de vyant sich vervoordert daghelycx af te haelen het steen vande hofsteden ligghende onder jurisdictie ende limiten metgh[aede]rs de kercken van S.te Margriete ende den Oudeman.*"

8 BAB, AEB, reg. 14, fo. 10r.

9 Ibidem, reg. 16, fo. 6v.

10 F. MICHEM, *De parochiegeestelijkheid in het Meetjesland tijdens het oud Regiem*, in: Appeltjes van het Meetjesland 31 (1980), p. 262. Hij beperkt zich in zijn overigens voortreffelijke bijdrage tot de samenvattende en anonieme formule 'paters en clerus Watervliet' voor de parochie Sint-Margriete in de periode 1615-1657.

11 BAB, AEB, reg. 23, fo. 29v. Pieter Covael, voorheen onderpastoor van Eeklo, bleef pastoor van Lapscheure tot zijn overlijden in 1679 (G.F. TANGHE, *Parochieboek van Lapscheure* (1857), herdruk Handzame, 1975, p. 18-19).

12 BAB, AEB, reg. 22 bis, fo. 90r.

13 Hij herbouwde de pastorie van Hoeke in 1653 en werd later (1670-79) pastoor van Sint-Joris-ten-distel. Hij stamde uit een vroom gezin, want drie broers waren ook priester: Guilielmus, pastoor van Sint-Andries en Westkapelle (1636-73); Joannes, pastoor van Westkapelle (1635) en de Brugse Sint-Gillisparochie (1636-55); Philippus, regulier kanunnik van de Eekhoutabdij te Brugge († 1670) en een tijdlang (1623-53) bestuurder van die abdij. Zie E. REMBRY, *De bekende pastors van Sint-Gillis te Brugge* (1311-1896), Brugge, 1890-96, p. 113-120.

14 BAB, map F334 – Sint-Margriete. " Instructie over goederen van de kercken van St. Jans in Eremo ende S. margareta van welcke leste prochie de clocke hanght in S.te Anne tot Brugghe etc. 1646."

15 M. ENGLISH, *Het voormalige dekenaat Aardenburg (... 1802)*, in: Appeltjes van het Meetjesland 12 (1961), p. 146-157.

16 M.T. LOOTENS-DEMUYNCK, *Het bedolven agrarisch landschap in de Oost-Vlaamse en enkele Zeeuws-Vlaamse polders*, in: Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies, XLVI, 1977, nr. 2.

17 BAB, AEB, reg. 26, fo. 26r-29r.

18 Zeeuws archief, Vrije van Sluis, nr. 386 – Oudeman kerkelijke zaken. In de tekst gebruikt men het woord 'dorpen'. Met *Laurents ten Block* wordt hier hoogstwaarschijnlijk enkel de wijk of het gehucht bedoeld, gelegen ten noorden van de Landsdijk, in het ambacht Aardenburg, en niet de volledige 'parochie' Sint-Laureins, voor het grootste deel gelegen in het ambacht Maldegem. Zie hierover

D. VERSTRAETE, *Het raadsel Sint-Laureins-ten-Blokke*, in: Historische verkenningen in het Meetjesland, Maldegem, 1982, p. 211-214.

19 Ibidem.

20 A.R. BAUWENS, *Gijzelingen van protestantse en rooms-katholieke geestelijken in het grensgebied tussen Staats-Vlaanderen westelijk deel en de Spaanse Nederlanden tijdens de zeventiende eeuw*, in: E. WIGGERS (red.), Rond de kerk in Zeeland, Delft, 1991, p. 171.

21 RAB, Brugse Vrije Registers nr. 5165. Parochierekeningen van Sint-Margriete 1658-1695.

22 Over deze kwestie vond ik nog geen bijkomende informatie. Ging het voorstel uit van de bisschop zelf?

23 RAG, Sint-Baafs en Bisdom Gent, K8944.

24 D. VERSTRAETE, *Over St.-Margriete, het dorp dat dikwijls verhuisde*, in: Historische verkenningen in het Meetjesland, Maldegem, 1982, p. 268 e.v. Deze vierde kerk werd gebouwd in 1673 en bleef in gebruik tot 1881, toen ze werd afgebroken en de huidige neogotische kerk in de plaats kwam.

25 BAB, AEB, reg. 26, fo. 201v.

26 BAB, AEB, reg. 27, fo. 233r.

27 F. MICHEM, o.c., schrijft dat Jan De Maeckere geboren is in 1631, pastoor wordt te Sint-Margriete in 1657 en ontslag neemt op 2 februari 1705. Terzelfdertijd nam hij ook de bediening waar van de parochie Waterland-Oudeman. Daarbij kreeg hij wel hulp van andere priesters. Zo blijkt uit enkele getuigenissen in een proces tussen de pastoor van Watervliet en de pastoor van Waterland-Oudeman over het recht op bediening van de inwoners van de '700 gemeten' of 'Kleine Oudemanspolder' (zie D. Verstraete, *De kerk van den Oudeman*, in: Vrij Maldegem, 10 en 17 mei 1968). Volgende namen passeren er de revue:
- 1659-1661: Ludovicus Tilly, kapelaan van Watervliet, is in die periode samen met Jan De Maeckere deservitor van Sint-Margriete en Oudeman.
- 1661-1662: Franciscus Camps is deservitor van Sint-Margriete en Oudeman.
- 1662-1670: Jacobus Pierson is er deservitor.
- 1670-1671: Donatianus Jooris is er deservitor.

Mogelijk dienden zij enkel missen op en stonden zij niet in voor de zielenzorg. Een exhaustieve lijst samenstellen van alle kapelaans of deservitors in de parochies Watervliet, Oudeman en Sint-Margriete is onbegonnen werk, aangezien het archief van het bisdom Brugge, meer bepaald de *Acta Episcoporum*, dienaangaande maar spaarzame en onvolledige informatie verschaft. Duidelijk is in elk geval dat deze parochies in de polders van het Meetjesland vaak door verschillende personen tegelijk werden bediend of dat de vast aangestelde pastoor zich vaak liet bijstaan of vervangen. Zo kunnen we nog een paar namen toevoegen van priesters die, weliswaar gedurende zeer korte tijd, insprongen:
- op 30 oktober 1662 mag pater David a Rogilius bineren in beide parochies gedurende de ziekte van pastoor Jan De Maeckere (BAB, AE 30, fo 31v).
- Ignaas De Drubbele, pater recollect te Eeklo, valt in 1668 in voor de pastoor, die afwezig is tijdens de extortie op Oudeman (RAB, Brugse Vrije Registers nr. 5165).

28 Elders in dezelfde rekening is sprake van 1645 gemet 86 roede. De rekening van 1666 vermeldt 1635 gemet 86 roede.

29 Deze en volgende aanhalingen uit: Zeeuws archief, Vrije van Sluis, nr. 386, Oudeman kerkelijke zaken.

30 Ibidem.

31 Zie A.R. BAUWENS, *Gijzelingen van protestantse en rooms-katholieke geestelijken in het grensgebied tussen Staats-Vlaanderen westelijk deel en de Spaanse Nederlanden tijdens de zeventiende eeuw*, in: A. WIGGERS (red.), Rond de kerk in Zeeland, Delft 1991, p. 165. Een uitgebreider verslag in: T.J. BOUMAN, *De martelaar van Waterlandkerkje, voor Katholiek en Protestant en Openbaar*, Waterlandkerkje, 1992.

32 Patacon: een zilveren munt, in de 17de en 18de eeuw in de Nederlanden gangbaar, ter waarde van ongeveer vijftig stuivers.

33 Zeeuws archief, Vrije van Sluis, nr. 386 - Oudeman kerkelijke zaken.

34 RAG, Sint-Baafs en Bisdom Gent, K8944.

35 De hele achttiende eeuw bleef het aantal inwoners van Sint-Margriete overigens schommelen tussen de 250 en 300 (zie archief bisdom Brugge, B240). De lijst met namen van gezinshoofden is te raadplegen bij R. DEBBAUT, *De gezinshoofden van Sint-Margriete in 1669*, in: De Levensboom XXVI (2013/4), p. 112-115.

36 De naam van Gillis Storm als pastoor van Sint-Margriete duikt hier plots op uit het niets. Een half jaar eerder nog viel de naam van Sebastianus Jennyn (zie hoger, voetnoten 11 en 13).

37 RAB, Kerkfabriek Sint-Anna (Brugge), nr. 143.

38 RAB, Nieuw Kerkarchief nr. 581.

39 Zeeuws archief, Vrije van Sluis, nr. 172, Resolutieboek 670-76, fo. 23.

40 We kijken uit naar het doctoraat van Bram De Ridder over de grensvorming tussen de Habsburgse Nederlanden en de Republiek der Verenigde Provinciën (bron: Tijd-Schrift, jg. IV nr. 1, april 2014). Ik verwijs ook graag naar de prachtige tentoonstelling (25 april–4 mei 2014) in het gemeentehuis van Maldegem en de interessante lezing van Caroline De Candt over de geschiedenis van de noordgrens van West- en Oost-Vlaanderen op de Erfgoeddag van 4 mei 2014 te Maldegem in het kader van de zesde voordrachtenreeks 'Geschiedenis in het Meetjesland'.

Een stoutmoedige diefstal te Zomergem

GESCHIEDENIS VAN DE MEETJESLANDSE FAMILIE BLOMME

Willy A.M.C. JOOS

1. EEN AKELIGE ONTDEKKING

Midden juni 1648 was er algemene consternatie in de rurale wijk Korteboeken in Zomergem, toen bekend raakte dat er een stoutmoedige diefstal gepleegd was bij de familie Joos Blomme.[1] Juist op het moment dat bijna iedereen in de regio een zucht van verlichting slaakte, was dat op de Blommes niet van toepassing. Namelijk op 5 juni 1648 was de Vrede van Münster ook te Gent afgekondigd, wat meteen het einde van de Tachtigjarige Oorlog betekende.[2] Een gevolg van het vredesverdrag was dat de dorpen gelegen in het Contributieland, waar Zomergem toe behoorde, uiteindelijk bevrijd waren van de Hollandse brandschatting en dat hierdoor de dagelijkse samenleving tenminste enige vorm van stabiliteit terugkreeg.

Zoals het in de meeste boerenfamilies gangbaar was, had Judocus/Joos Blomme als jongste zoon, kort na zijn huwelijk (in 1637 of 1638) de ouderlijke hofstede van zijn bejaarde ouders overgenomen.[3] Petrus Blomme en Catharina Claeys woonden sindsdien bij hun zoon Joos en zijn vrouw in. Het bedrijf met een grootte van 8 bunder 2 gemet 30 roede of 11 ha 58 a 68 ca, behoorde daarmee tot de top drie van grootste Korteboekense boerderijen.[4]

Maar sinds de overname had Joos nog andere besognes aan het hoofd dan alleen het alledaags efficiënt runnen van de hofstede in een tijd van volslagen instabiliteit. Zo had hij in de herfst van 1645 onder militaire dwang van de Hollanders *"drije daeghen enden alf de prochie ghedient up het Sas van Ghendt met twee peirden ende waeghen"* wat hem *"volghens sijn billiet was costende de somme van 2 £ 1 sch. 1 gr. 6 drs."*[5] Op 4 november 1645 veroverden de Hollandse troepen uiteindelijk de vesting Hulst. Het gevolg ervan was dat de Hollandse militaire pressie in het Meetjesland daardoor enigszins afzwakte.

Maar het meest schrikbarende dat Joos in zijn leven was overkomen, was toch het moment waarop hij in juni 1648 zijn koeienstal binnenstapte en met een oogopslag had gezien dat de lemen vloer er deels opengebroken bij lag en ontdekte dat zijn ouders van hun spaarcenten beroofd waren. Enigszins verdwaasd en uit het lood geslagen bracht hij daarvan zijn vader (83 jaar) en moeder onmiddellijk op de hoogte. Nadat zij op hun beurt het schier ongelooflijk verhaal van hun zoon aangehoord hadden, waren ook zij met verstomming en verbijstering geslagen. Een gevoel van opstandigheid en van onmacht ging dwars door hun oude lijven heen. Want, uit voorzorg om niet beroofd te worden van hun geld, hadden de Blommes een behoorlijk deel van hun financiële reserves in twee robuuste bierpotten op een geheime plek onder de lemen vloer in hun koeienstal verborgen.

De plundering van een hofstede – 17de eeuw.[6]

Nog steeds blijft het moeilijk meten hoe groot het onveiligheidgevoel bij de plattelandsbevolking toen moet zijn geweest. Het is echter alom bekend dat het overal groot was en bij de familie Blomme in Korteboeken was dat niet anders.
Zo wisten zij uit hun ervaringen dat er onder de boerenknechtenpopulatie veel rabauwen staken.[7] Zulke schurken maakten op listige wijze misbruik van de goedheid en vrijgevigheid van de hoevebewoners. Veel boeren volgden daarom het doen en laten van hun dienstknecht(en) met meer dan argusogen, want veel van die boerenknechten lieten zonder boe noch ba hun werk in de steek nadat ze een of andere slag hadden geslagen, bij voorkeur tijdens een nachtelijke inbraak. De Blommes die zeker niet lethargisch leefden, stonden in Zomergem bekend als het soort van mensen die de last en de moeite van het leven gebruikte als bouwsteen om alsmaar te blijven volharden in hun wereldse taak, in weerwil van elke tegenslag en de belabberde tijden waarin ze hun leven moesten slijten.

Na de ontdekking van de diefstal ging de eerste verdenking van Joos meteen uit in de richting van hun dienstknecht, de Drongenaar Hans De Weert, zoon van Vincent. Trouwens, enige tijd voordien al, had Joos, die slampamper reeds betrapt op een aantal handelingen die het daglicht beter niet zien, maar hij had ze uit goedwillendheid maar door de vingers gezien. Precies omdat hun dienstknecht in de morgen van de ontdekking van de diefstal in geen mijlen ver te bespeuren viel, was Joos Blomme er quasi zeker van dat niemand anders dan Hans De Weert de diefstal gepleegd had.

2. OPSPORING VAN DE DADER

Nadat Blommes emoties voor een deel waren weggeëbd, galoppeerde hij zo vlug als zijn paard hem dat toeliet, richting Zomergemdorp. Daar aangekomen gaf hij de baljuw en zijn dienstdoende officieren het relaas van de diefstal die hem en zijn hoogbejaarde ouders de voorbije nacht overkomen was.

Uiteraard was hij in staat, om in het belang van het nog te voeren onderzoek een welomschreven persoonsbeschrijving te geven van zijn dienstknecht. Volgens Joos' verklaring was De Weert met bijna zekerheid de dief van de twee bierpotten met een inhoud van 100 pond groot aan spaarcenten, allemaal bijzonder nuttige informatie die per bode onverwijld richting Drongen gebracht werd. Dit was nodig in het kader van de opsporing van de dader en het verder zetten van het gerechtelijk onderzoek.

Aangezien Joos Blommes dienstknecht in Drongen gedomicilieerd was, viel hij onder de jurisdictie van de Wet van Drongen. Na juni 1648 was het dus de Drongense baljuw samen met de amman en hun ordehandhavers die deze zaak politioneel en juridisch verder moesten onderzoeken en afhandelen.[8]

3. DE 'BASTAARDKINDEREN' VAN VINCENT DE WEERT

Onmiddellijk na de roof van die royale geldsom koos de amper 20-jarige Hans de Weert het hazenpad naar zijn geboortedorp om onderdak te zoeken bij zijn moeder Livijne Bultinck. Volgens de notaties in het Drongense doopregister van 1617-1628 leefde Livijne als een vermoedelijk ongehuwde en/of een protestants gezinde vrouw.[9] In de doopakte van

Hans, gedateerd 6 mei 1628, staat letterlijk dat hij een bastaardkind is van Vincent *de Wert* en dat hij geboren werd op 29 april.[10] Eenzelfde omschrijving vindt men weer in de doopakte van Livijnes oudere zoon *Lowys* die acht jaar eerder (op 22 september 1620) te Drongen gedoopt werd. Haar beide zonen, te Drongen geboren en gedoopt, werden dus telkens als bastaardkinderen geregistreerd.

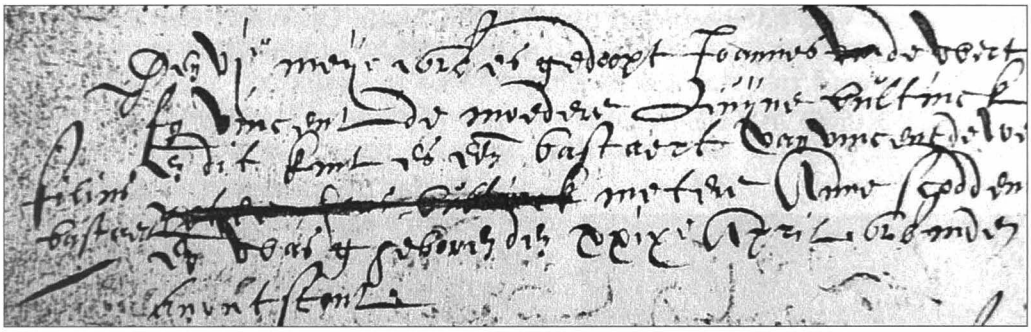

Inschrijving in het doopregister van Joannes de Wert fs Vincent en Livijne Bultinck.[11]

Zonder me specifiek op het pad van wishful thinking te begeven, vraag ik mij af of hier het begrip 'bastaard' naast zijn courante biologische ook een ideologische betekenis zou kunnen hebben gehad? Als we van de idee uitgaan dat beide ouders aanhangers waren van het protestantisme en zij hun kinderen uit opportunisme toch rooms-katholiek lieten dopen, was zoiets toch absoluut in strijd met de toen gangbare contrareformatorische ideeën van de roomse kerk. Wat ook opvalt in Hans' doopakte is het grote aantal dagen dat verliep tussen zijn geboorte en de dag van zijn doop. Die bedraagt zeven dagen wat in protestantse kringen toen als normaal beschouwd werd, maar bij katholieken compleet ondenkbaar was. Bijzonder aan dit verhaal is dat er in datzelfde doopregister meerdere doopaktes voorkomen waarin kinderen als bastaards staan geregistreerd. Zou het kunnen dat dergelijke kinderen geboren uit protestantse ouders en toch katholiek gedoopt, niet voor volwaardige katholieken werden aangezien of werden beschouwd als tweederangs katholieken, katholieke bastaarden? Een denkpiste die wellicht voor discussie vatbaar is!

4. DRINKEBROER EN HOERENLOPER

Maar, we zijn reeds twintig jaar verder. Nooit eerder in zijn jonge leven had Hans zo'n fortuin in zijn handen gehad, nimmer was hij zo rijk geweest. Vanaf nu lag bij wijze van spreken de hele wereld letterlijk aan zijn voeten. Maar eens bij zijn moeder aangekomen, repte hij met geen woord over zijn euveldaad, noch over het vele geld dat hij bij de Blommes had 'buitgemaakt'. Alhoewel hij goed wist dat zijn moeder in de marginaliteit leefde, gunde hij haar ondanks haar armetierige situatie niet een enkele cent.[12]

Hij voelde zich onrustig en verliet snel zijn moeder met de smoes dat hij voor een beperkte tijd dienst had genomen in het leger van de hertog van Lotharingen, kwestie om wat extra centjes te verdienen. Maar tussen zijn droomwereld en de realiteit lag er een immens grote kloof.

Jong en onervaren flaneerde hij pochend en snoevend over zijn geld onder de horde soldaten, zijn zogezegd nieuwe vrienden. Trouwens, de meeste van die legerbendes waren berucht om hun zedeloze en brutale leven. In zo'n entourage zat Hans, een naïeve jongen uit Drongen, gevangen als een vlieg in een spinnenweb, zonder dat hij het ook maar besefte. Natuurlijk had hij nu dé goede kameraden gevonden met wie hij naar hartenlust kon drinken en meiden van lichte zeden versieren. Alleen... alles draaide om zijn geld, want alle uitjes en pleziertjes werden door hem uit zijn rijkelijk gevulde beurs en met royale hand betaald. Maar mooie liedjes duren niet lang.

Bordeelscene 16de-17de eeuw.[13]

In minder dan geen tijd was rijke Hans een gepluimde Hans. Compleet berooid, niet meer wetende van wat hout pijlen maken, nam hij na enkele maanden het besluit om terug te keren naar zijn arme moeder in Drongen, zijn ultieme toevlucht, maar precies die beslissing werd hem fataal.

5. ARRESTATIE EN VERDICT

Na zijn aankomst te Drongen op 29 december 1648 werd De Weert meteen bij de lurven gevat als de dader van de diefstal in juni laatstleden gepleegd ten nadele van de Zomergemse familie Blomme. Nog dezelfde dag werd hij er zonder veel omhaal in de plaatselijke gevangenis opgesloten in afwachting van zijn proces en veroordeling. Al op 13 januari 1649 volgde het requisitoir voor de vierschaar aldaar.[14]
Vandaag de dag wordt de werking van het gerechtelijk apparaat van die tijd soms - meestal ten onrechte - geringgeschat. Eerlijkheidshalve moeten we hier erkennen dat de vierschaar met de middelen waarover men toen beschikte, toch accuraat werk leverde. Zo was de zaak van deze diefstal in minder dan een half jaar tijd definitief afgehandeld.
Moderne gerechtsbegrippen zoals, ontoerekeningsvatbaarheid, onvoldoende bewijslast, procedurefouten of verzachtende omstandigheden, waren toen in mindere mate aan de orde, ook al was Hans een gedesorienteerde, wat verdwaasde jonge man, getekend door de vele tragische gebeurtenissen die reeds het pad van zijn nog prille leven hadden gekruist. *"De straf is enkel een procedé om het goede te verschaffen aan mensen die het niet verlangen."*[15]
Hans De Weert had de diefstal gepleegd, en dat was bewezen. Voor dat feit stond hem dan ook een billijke straf te wachten. Het vonnis, geveld door

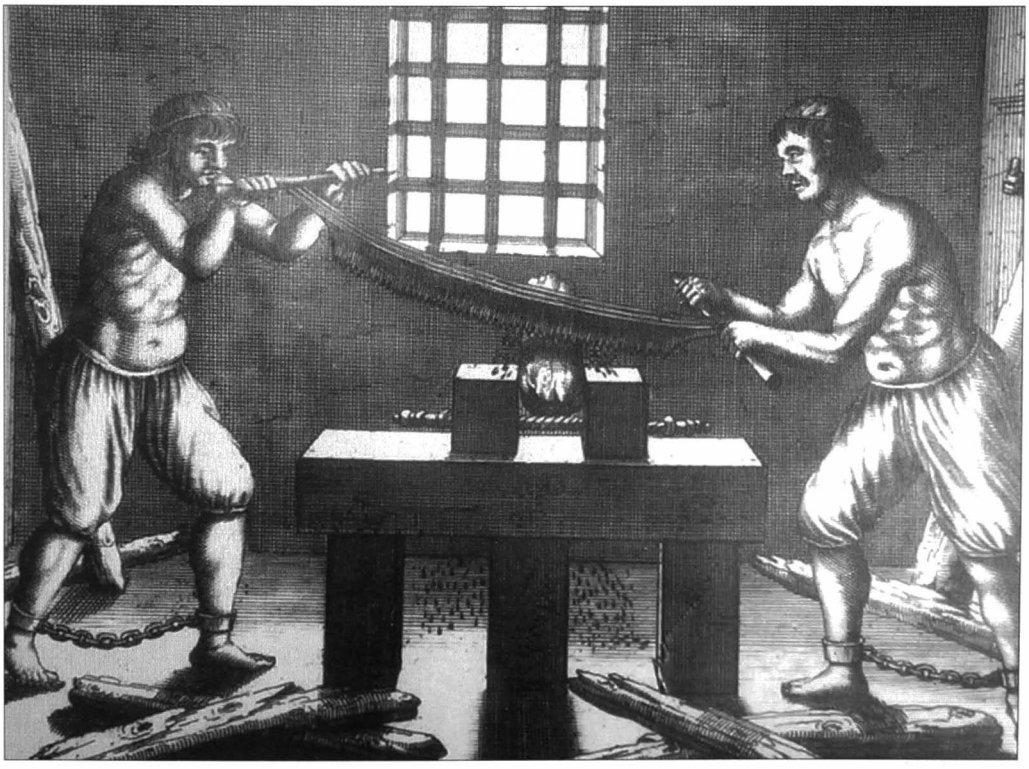

Het tuchthuis/rasphuis (prent 17de eeuw)

de Wet van Drongen, luidde als volgt: vooraf opsluiting in de Drongense gevangenis tot de tijd van beterschap, zowel *corporele* (lichamelijk) als anders (mentaal). Daarna moest hij op zijn knieën en blootshoofds om vergiffenis smeken voor het grote leed dat hij zijn werkgever, de familie Blomme uit Zomergem had aangedaan. Daarop werd hij verbannen, met andere woorden hem werd nog eens drie jaar lang de toegang tot het grondgebied van de parochies Zomergem en Drongen ontzegd.[16]

6. DE BLOMMES: PER SLOT VAN REKENING DE DUPE

Recht is een niet-statische maatschappelijk ordeningssysteem, juridische wetten veranderen steeds. Telkens worden ze aangepast aan nieuwe inzichten en omstandigheden. Tijdens het ancien régime werd de verbanning als strafmaatregel geregeld toegepast voor misdrijven die strafrechtelijk als zeer ernstig beschouwd werden, zoals deze diefstal.
Hard werken en zuinig leven, was het devies bij de Blommes. Lange tijd hadden ze gezwoegd en duit per duit bijeengescharreld tot het bedrag van 100 pond groot, hun appeltje voor de dorst om in slechte tijden te kunnen overleven. Maar hun voorzienigheid werd niet beloond. Het zo ijverig bijeengebracht kapitaaltje werd hen, zoals we reeds weten in juni 1648 door hun eigen dienstknecht Hans De Weert ontstolen, hetzelfde kapitaaltje dat door de dader als soldaat in een mum van tijd compleet werd verbrast aan hoeren en drank.
Of de gedupeerde familie Blomme na de veroordeling van de dader ooit enige restitutie ontving, blijft een open vraag. Naar alle waarschijnlijkheid niet, want Hans De Weert was een financieel onvermogend persoon.

Ondanks de serieuze financiële aderlating ging het dagelijks leven toch gewoon zijn gangetje. Naar familiale traditie was ook Joos Blomme nauw betrokken bij het reilen en zeilen van de Zomergemse samenleving. Zo werd hij op 20 mei 1649 door de Wet van Zomergem aangeduid als verantwoordelijk *poincter* voor zijn woonwijk.[18] In 1661 stond hij met zijn

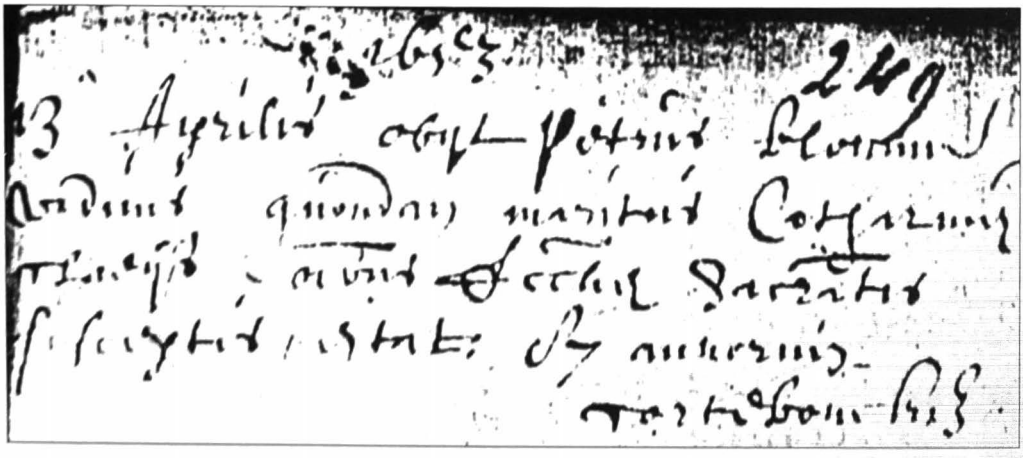

13 april 1653 overlijdensakte van Petrus Blomme.[17]

broer Jooris op een naamlijst van 19 achtenswaardige dorpsnotabelen van waaruit later ondermeer de wethouders gekozen werden.[19] Joos Blomme was een mens met verantwoordelijkheid zowel voor zijn medemens als voor zichzelf. Kortom, hij was iemand voor wie waarden belangrijk waren, ook al waren hij en zijn familie het slachtoffer geweest van het tegengestelde.

Judocus Blomme, landbouwer, overleed te Zomergem in Korteboeken op 11 januari 1675, 70 jaar oud, als weduwnaar van Joanna De Meyer.[20] Van Hans (Joannes) De Weert (Wert) werd tot op heden nog geen spoor teruggevonden.

Noten

1 Rijksarchief Gent (RAG) - Fonds Mariakerke - Drongen, nr. 100 - reg. 284. (1648-1658) Staten van goed (St.v.G.) en wettelijke paseringen, f° 58v.
2 A. DE VOS, *Krijgsverrichtingen in en om Zuid-Meetjesland tijdens de laatste fase van de 80-jarige oorlog (1621-1648)*, in: Appeltjes van het Meetjesland 8 (1957), p. 150-151.
3 Joos Blomme huwde te Zomergem ca. 1637/1638 met Joanna De Meyer en was poorter van Brugge. In de parochieregisters van de huwelijken is er een onderbreking in de aktes van 1622-1625 en van 1632-1638.
4 RAG, Fonds Zomergem, nr. 8 - Pointingen en Ommestellingen 1649.
5 RAG, Fonds Zomergem, nr. 365. Parochierekeningen 1646-1669. Pak 1, onkosten van het jaar 1645.
6 La maraude, gravure van J.Callot, 17de eeuw, Metz, Bibliothèque et Mediathèque de Metz - Pontiffroy, réserve précieuse.
7 Rabauw: dief, boef, schurk, persoon van het minste allooi.
8 Amman: *(praetor urbanus)* ambtenaar die in de feodale tijd een deel van de vorstelijke macht kreeg toegewezen, t.w. de rechtsmacht in een bepaald gebied. F. DEBRABANDERE, *Verklarend woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*, Brussel, 1993, p. 67.
9 Bijgehouden door kanunnik Jacob Goethals, premonstratenzer, kanunnik, pastoor van Drongen en 40ste abt van de abdij van Drongen (1625-1647). KADOC-KUL (red.), *De Oude Abdij van Drongen. Elf eeuwen geschiedenis*, Leuven 2006, p. 481.
10 In doopaktes van het Drongense doopregister 1617-1628 staat de familienaam van de vader als *de Wert* geschreven.
11 RAG, Parochieregisters (PR)-Drongen, Dopen, 1617-1628, p. 188.
12 Marginaliteit was een constant gegeven in het ancien régime. Minderheidsgroepen werden om uiteenlopende redenen in de marge van de samenleving gedrukt. Onder invloed van economische crisissen, epidemieën en hun schrijnende sociale gevolgen, groeide het leger der marginalen spectaculair aan en werd het hoe langer hoe moeilijker de heersende armoede onder controle te houden. Fernand VANHEMELRYCK, *Marginalen in de geschiedenis. Over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken*. Davidsfonds, Leuven, 2004, p 266.
13 Bordeelscene. Gravure naar Quinten Metsys, 16de eeuw. Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België. Prentenkabinet.
14 RAG, Fonds Mariakerke - Drongen, nr. 100 - reg. 284. (1648-1658) St.v.G. en wettelijke paseringen, f° 58v.
15 Simone WEIL, *De geschonden ziel. Over de menselijke waardigheid,* vertaald, ingeleid en toegelicht door Frits de Lange, Ten Have, Baarne, 1990, p. 69.
16 RAG, Fonds Mariakerke - Drongen, nr. 100 - reg. 284. (1648-1658) St.v.G. en wettelijke paseringen, f° 58v.
17 RAG, PR-Zomergem - begrafenissen 1653, p. 249. 13 april, overlijden van Petrus Bloeme (Blomme) weduwnaar van Catharina Claeijs, 87 jaar, in Korteboeken.

18 RAG, Fonds Zomergem, nr. 8 - Pointingen en Ommestellingen 1649. Jaarlijks werden door de lokale wet de *poincters ende setters* per woonwijk aangeduid. Zij moesten volgens de plaatselijk geldende *costuymen* het totale belastingsbedrag over de belastingplichtigen verdelen of *ommestellen.* Daartoe dienden zij onder eed te verklaren die taak naar eer en geweten te zullen uitvoeren.

19 RAG, Fonds Zomergem, nr. 141.

20 RAG, PR-Zomergem - begrafenissen 1675.

Een 18de-eeuwse jojo van leven en dood. Zomergem, Jooren Bastiaen, 5 vrouwen – (2)9 kinderen.

Filip BASTIAEN

Vanuit onze hedendaagse context zouden we bij het lezen van een dergelijke (onder)titel bijna automatisch denken aan woorden in de zin van sensationeel, extravagant e.d. Zelfs wie vertrouwd is met historische demografie zal toch even de wenkbrauwen fronsen. De titel vergt uiteraard dan ook enige nuancering, die aantoont dat het allemaal niet is wat het op het eerste gezicht lijkt. En toch.

Genealogen schenken bijzonder veel, en nauwgezette, aandacht aan data. Dit is evident en belangrijk, want er is nood aan een deugdelijk skelet om tot een goede familiegeschiedenis te komen. Veelal verstaan we hieronder dat het werk wordt gestoffeerd met allerlei andere gegevens, zodat het meer wordt dan een zogenaamde *graatgenealogie*. De levensdata aanvullen met wat gegevens uit staten van goed en andere bronnen, maken van het werk daarom nog geen familiegeschiedenis. Het historisch métier vereist dat de gegevens in een echt verhaal worden gegoten, op zoek naar verbanden, evoluties, verklaringen... In dit artikel zullen we de data, via een gezinsfiche, echter amper overstijgen. We willen ze wel aanwenden om er een brok demografische, maar zo mogelijk nog meer een stuk sociale (familie)geschiedenis mee te schrijven. De data zijn te frappant om ze niet in een bredere context te stellen. Trouwens, geldt bij demografen niet het principe dat (de integrale uitwerking van) gezinsreconstructies onvermoede benaderingen in de hand werken?[1] Onze benadering beperkt zich echter tot een unieke gezinssituatie, in twee betekenissen, zodat ze enkel exemplarisch is te noemen en zelfs dan nog maar voor bepaalde fenomenen.

Ons familieverhaal speelt zich af tijdens de voor het Westen belangrijke demografische transitie van 1750-1850/1900. We moeten er ons wel voor behoeden bepaalde, kortstondige, karakteristieken te veralgemenen. Er is wel sprake van een, schommelend, restrictief huwelijks- en nuptialiteitspatroon met een geleidelijke verhoging van de huwelijksleeftijd, een vrij hoog terminaal-definitief celibaat enz.[2] Deze aspecten doen hier niet ter zake, al kan worden opgemerkt dat het eerste huwelijk van het huishoudhoofd op een vrij normale, gemiddelde, leeftijd plaatsvond. Het meermaals huwen trekt meer onze aandacht. Dit was een courant gebeuren tot en met de negentiende eeuw, aangezien ongeveer een derde van de verbintenissen niet langer dan tien jaar standhield, voornamelijk oversterfte van vrouwen (waarbij het kraambed en verwikkelingen niet vielen te onderschatten). Huwelijkscombinaties met een weduwnaar of een weduwe maakten 20 à 30% uit. Daarbij wordt er algemeen van uitgegaan dat dit vooral een mannenzaak was. De aanwezigheid van kleine kinderen stimuleerde hen te hertrouwen, terwijl dit bij de vrouwen net een drempel vormde.[3] Tegen deze achtergrond willen we het verhaal van Jooren Bastiaen plaatsen. Het aantal huwelijken is daarbij, zoals hoger aangehaald, ondergeschikt aan het sociaal-economische aspect.[4]

1. EEN SIMPELE (HUWELIJKS)CHRONOLOGIE

Jooren Bastiaen zag het levenslicht op 30 maart 1747 in Merendree.[5] Er werden in dat Meetjeslandse dorp weinig naamgenoten geboren, wat mogelijk de aanleiding was voor de spelling *Bastian* als familienaam. Zijn ouders waren Lieven en Pieternelle De Paepe. Hij was, zoals het gros van deze struik, afkomstig van Zomergem. Moeder Pieternelle kreeg wel vaker Maria of Joanna als toevoeging, werd soms vermeld als geboortig of afkomstig van Vosselare, maar lijkt ons toch een Zomergemse te zijn, geboren op 24 juni 1707.[6] Joorens ouders huwden in Zomergem op 13 april 1733 en daar werden binnen een tijdsspanne van nog geen zes jaar vijf kinderen geboren. Het ging het gezin echter helemaal niet voor de wind. Tegen het einde van het jaar 1740 waren vier dochters en het zoontje overleden. Enkel het eerste kind, Joanna Martina, zou een tweede verjaardag vieren. Het gezin kende slechts zeer kortstondig het geluk twee kinderen in huis te hebben. Dit was voor een tweede keer zo in december 1738, maar beide ukjes (waaronder een zuigeling van zes weken) overleden al in januari 1739, met slechts een tussenpoos van drie dagen. De kindersterfte was traditioneel hoog, maar dit was toch extreem.[7] Toch moet worden opgemerkt dat het echtpaar, gelet op de geboorte-intervallen, gespaard bleef van miskramen. De kort opeenvolgende zwangerschappen lieten echter ook duidelijk sporen na, vermoedelijk via een (ver)zwak(t) nageslacht of een uitgeputte moeder: twee kinderen overleden al na enkele weken.

Vermoedelijk leidden deze gebeurtenissen er niet toe dat het kinderloze echtpaar uitweek naar Merendree. Aldaar werden, tussen november 1741 en juni 1756, nog eens zeven kinderen geboren. De gemiddelde tussenspanne tussen de geboortes bedroeg nu bijna 2 ½ jaar, wat op en

langere lactatie, en misschien hogere levenskansen kan wijzen. Van twee kinderen weten we met zekerheid dat ze zeer jong stierven. Een derde kind werd misschien maar 9 jaar oud, terwijl ook de eerstgeboren zoon in Merendree (hoogstwaarschijnlijk) ten laatste als twintiger overleed.[8] Uiteindelijk zouden (slechts) drie kinderen opgroeien, huwen en zelf een gezin stichten. Deze situatie sluit zeer nauw aan bij de algemene, in casu licht stijgende, demografische evolutie in de achttiende eeuw, maar met dit onderscheid dat bij het ouderlijk gezin zowel de vruchtbaarheid als de mortaliteit zeer hoog waren.[9] Een van de overlevende kinderen was Jooren.

Bekijken we nu diens huwelijksleven: Jooren Bastiaen huwde voor het eerst in 1770 op vrij jonge leeftijd, amper 23 jaar, met de iets oudere Maria Petronella De Baets. Zoals zo vaak werd het huwelijk vrij vlug afgebroken door het overlijden van de vrouw. Als we met de geboorte-intervallen rekening houden, zijn we geneigd aan te nemen dat na de geboorte van het tweede kind zich miskramen voordeden. Maria Petronella werd nadien echter zwanger van een tweeling. De bevalling was vermoedelijk zwaar: de kindjes werden op een verschillende dag geboren, het eerste kreeg een nooddoop en het tweede stierf *postpartum*, na de bevalling. Het drama werd nog erger, want ook de moeder bezweek na enkele dagen. Het werd zelfs een heel noodlottige zwangerschap daar het eerste kind geen vier weken levenskrachtig was.

In de lijn van de toenmalige verwachtingen hertrouwde de jonge vader, met een dochtertje van vijf en een zoontje van bijna vier, al na een luttele acht weken, terwijl de *verloving* zelfs al na slechts zes weken plaatsvond (respectievelijk 16 en 2 september 1777). Zijn nieuwe echtgenote, Petronella Van Lovendeghem, was in zekere zin opnieuw een leeftijdsgenote, zij het weer iets ouder dan hijzelf. Zij was 34, hij 30 jaar oud of jong. Bij dit tweede huwelijk verbaasde ons – zoals wel vaker in dit verhaal – het lange uitblijven van een geboorte. De verbazing nam nog toe toen we zelfs eerst het overlijden van een kind aantroffen, namelijk van Maria Anna Bastiaen, op 10 april 1778, zogezegd een kind van hen beiden, maar van wie de geboorte ons onbekend was. De leeftijd van het meisje wees erop dat Nelle het kind had of in verwachting was bij het huwelijk. Er was met andere woorden een andere man in het spel, eventueel een vroegere echtgenoot, van wie toentertijd geen gewag werd gemaakt in de kerkelijke huwelijksakte. We overliepen bijgevolg alle geboorten in april-mei van het voorgaande jaar. Ons vermoeden werd bevestigd. Petronella beviel al op 28 april 1777 *posthumam*, na het overlijden van Jooren Bultinck († 22 maart 1777). Ze zal er, weduwe zijnde, dus zeker ook niet tegenop hebben gezien om vlug te hertrouwen. Normaliter was het hebben van een kind voor vrouwen op de toenmalige huwelijksmarkt een handicap. Nelle had vermoedelijk een andere troef, namelijk dat ze geen andere kinderlast torste. Ze had dan weliswaar die kleine spruit, maar de eerste vier kinderen die ze had met de 34 jaar oudere (!) Jooren Bultinck, overleden alle tijdens het eerste levensjaar. Met het oog op voortplanting was dit weinig bemoedigend. De postume dochter bleek evenmin echt levensvatbaar. Gelet op

het grote leeftijdsverschil tussen de twee echtgenoten, lijkt het logisch of toch op zijn minst aannemelijk dat de man al eens eerder getrouwd was. Jooren Bultinck was inderdaad vroeger gehuwd met Maria Jacoba Valcke. Nelle Van Lovendeghem had aanvankelijk zeker zorg te dragen voor stiefkinderen Bultinck, waarvan er zeker drie ook jong overleden. Strikt genomen moest zij bij haar tweede huwelijk geen rekening houden met die kinderen. Het lijkt desondanks niet uitgesloten dat een ongehuwde stiefzoon nog even bij het nieuwe koppel Bastiaen-Van Lovendeghem inwoonde. Deze jongeman overleed als 23-jarige op 14 maart 1778. De huishoudsituatie was dus vrij complex: een nieuw samengesteld gezin met zeker kinderen uit het eerste huwelijk van de man, even een postuum kind uit het eerste huwelijk van de vrouw en misschien een stiefzoon, een zoon uit het eerste huwelijk van haar eerste echtgenoot.

De hoger aangehaalde naamsverwarring bij het overlijden van het postume kind kan uit meerdere zaken voortspruiten. Het feit dat het nog om een baby ging bij hun huwelijk en dat de natuurlijke vader en de stiefvader dezelfde voornaam hadden, droeg hoogstwaarschijnlijk flink bij tot de verwarring en verhaspeling.[10]

Het paar Bastiaen-Van Lovendeghem kreeg samen slechts één zoon. Haar overlijdensdatum, een maand na de bevalling, doet veronderstellen dat ook zij stierf ten gevolge van het kraambed.[11]

Jooren zijn derde vrouw, Isabella Theresia De Greve, was evenmin aan haar eerste huwelijk toe. Zij was eerder gehuwd op bijna 23-jarige leeftijd met de drie jaar oudere Pieter Jan Stock (uitzonderlijk ook Stoeck genoemd). Na een huwelijk van bijna 16 jaar, en zeven geregistreerde geboorten, overleed Pieter Stock op 25 maart 1778. Isabella bleef achter met vijf kinderen, van wie het jongste toen slechts twee jaar oud was. Voorwaar geen aantrekkelijke partij voor een nieuwe verbintenis. In zekere zin kende ze dan toch enig geluk, want na bijna anderhalf jaar kon ze de staat van weduwe achter zich laten door een huwelijk met de – vrij uitzonderlijk – acht jaar jongere Jooren Bastiaen. Daarenboven was haar oudste dochter toch al 15 en vooral, hij had maar twee (vermoedelijk nog inwonende) kinderen meer. Het ging om Petronella Judoca en Livin, respectievelijk 17 en bijna 16 uit zijn eerste huwelijk. Zijn enige eigen kind uit zijn tweede huwelijk had hij ook ten grave gedragen, terwijl er evenmin kinderen uit een vorig huwelijk van die vrouw restten.

Maar toch, het nieuw samengestelde gezin had negen monden te voeden, maar enkele kinderen konden al iets bijdragen. En Isabella zelf was ook bedrijvig aan het spinnewiel. Het kroost breidde evenmin uit. Was de vrouw misschien al te veel verzwakt van zeven bevallingen? Was er misschien toch opnieuw een kind op komst? Jooren zag zich, nu na iets meer dan drie jaar, al zijn derde echtgenote ontnomen!

Hoe moest het nu met dit gezin? Joorens eigen kinderen waren zo goed als volwassen, maar niet meerderjarig. Wat gebeurde met de vijf kinderen van Isabella? Werden ze, via hun voogden, opgevangen door familie

van haar (eerste mans) zijde? Door een gebrek aan bronnen, zoals staten van goed, hebben we hierop geen zicht.[12]

Feit is dat Jooren blijkbaar geen tijd had om te piekeren. Hij wou (gedwongen door de omstandigheden?) vooruit. Na nog geen acht weken huwde hij op 11 januari 1783 Maria Anna De Smet. Ze was ook van Zomergem afkomstig en pas 33 jaar. Hij was er ook nog altijd maar 36. En ze waren duidelijk beiden lichamelijk gezond. Een goede tien maanden na de echtverbintenis zag Pieter Jan het levenslicht. En binnen een tijdsspanne van zes jaar zouden nog drie kinderen volgen, zij het met ongelijke, onregelmatige intervallen, zodat opnieuw een eventueel miskraam niet valt uit te sluiten.

Het kinderbed werd deze vrouw gelukkig niet fataal. Ze overleed niettemin vroeg, op 53-jarige leeftijd, in september 1803. Het huwelijk hield 20 jaar stand, vrij lang naar de toenmalige normen.

Jooren was het nu gewoon om niet lang alleen in bed te liggen. Ondanks zijn 57 lentes besloot hij opnieuw de stap te wagen. De uitverkorene nu was Joanna De Rinck, geboortig van Waarschoot, maar sinds lang inwoner van Zomergem, en slechts een jaartje jonger dan hij. Kinderen kwamen er niet meer. In tegenstelling met hem was ze slechts eenmaal weduwe, met name van Bernard Hautekeete, met wie ze zeker zeven kinderen kreeg. Toen ze hertrouwde had ze nog slechts één jong kind, namelijk de 8-jarige Jan Francies. De drie andere nog levende kinderen waren minstens 17 jaar en konden dus vermoedelijk in het eigen onderhoud voorzien. Naar de effectieve samenstelling van dit zoveelste nieuwe huishouden hebben we helaas het raden.

We komen nog even terug op dat vijfde huwelijk zelf. Blijkbaar raakte de familie en/of de administratie toch enigszins van slag. Aangezien we ons al in 1804 bevinden, was de Franse instelling van de burgerlijke stand al een feit. De akten waren/zijn een stuk uitvoeriger dan die in de oude parochieregisters. Zo wordt de (vorige) burgerlijke staat vermeld om bigamie tegen te gaan. Een tijdlang probeerde men alle voorgaande huwelijken te vermelden, zelfs soms met de overlijdensdata van de partners. Wettelijk gezien moeten hiervoor documenten worden voorgelegd om de toestand te staven (doorgaans het laatste overlijden, want dit voldoet om de ongehuwde staat aan te tonen).[13] Bij dit huwelijk steunde men vermoedelijk op mondelinge gegevens. Men was niet de tel kwijt, wel kreeg zijn eerste echtgenote een verkeerde naam toegekend, namelijk De Paepe. Het kan ook om een zogezegde administratieve misslag gaan, namelijk een schrijffout gezien Joorens moeder ook De Paepe heette. Er is nog een andere verklaring. Omdat hertrouwen schering en inslag was, hoorden daar ook stiefkinderen bij. En inderdaad, Petronella De Baets werd wees op vierjarige leeftijd. Haar moeder hertrouwde toen ze elf jaar was, maar dit belette de goegemeente niet haar te benoemen met de naam van haar stiefvader: Joos De Paepe. En de stiefvader nam blijkbaar ook de rol van

de natuurlijke vader over. Dit bleek bij de geboorte van het eerste kind (dochter) van Jooren: de doopheffers waren zijn moeder en haar stiefvader. Bij het volgende kind waren dit zijn vader en haar moeder. Daarmee was de kring van de *grootouders* rond.

Bovenstaand voorval illustreert perfect een aspect van dit verhaal. Jooren zijn *familie* werd stilaan een klein dorp. We tellen vijf echtgenotes, waarvan er zelf al vier weduwe waren. Twee ervan waren zelf pas de tweede partner van hun eerste man. Met andere woorden, in Joorens huis konden we theoretisch kinderen vinden van diverse eigen bedden, dus onderling halfbroers en –zussen via vaderszijde, daarnaast stiefkinderen voor hem ten opzichte van zijn opeenvolgende echtgenotes, die eventueel zelf ook stiefkinderen hadden ten opzichte van hun vroegere partner. Met deze laatste was er geen enkele bloedverwantschap noch met Jooren, noch met zijn eigen kinderen. We veronderstellen dat deze laatste kinderen, voor zover nog niet zelfstandig, doorgaans bij eigen familie terechtkwamen. Jooren verwekte zelf bij vier verschillende vrouwen negen (geboren) kinderen. Zijn opeenvolgende partners brachten zelf (louter theoretisch) tien eigen kinderen mee, terwijl er daarnaast nog eens tien kinderen waren overleden voor die vrouwen huwden met Jooren. Als hij de som maakte van zijn en hun kinderen en haar kinderen bij diverse partners, klokte hij af op negenentwintig. Het aantal te voeden monden was (gelukkig) een stuk minder. We beschikken helaas (nog) niet over alle data, maar vermoedelijk groeiden 14 kinderen op (een stiefkind overleed na het huwelijk).

Jooren zou na een leven met gelukkige momenten, veronderstellen we, maar vooral, met enige overdrijving, een dagelijkse confrontatie met de dood, overlijden in de Gentse Coupure op de *gezegende* leeftijd van 70 jaar en 4 maanden. Men dacht dat hij er (zelfs) al 74 was. Zijn vijfde eega zou hem overleven.

2. VOOR- EN TEGENSPOED: EEN CIJFERMATIGE BENADERING

Onder dit titeltje bekijken we net dezelfde gegevens als hiervoor, maar op een deels andere en aanvullende manier, voornamelijk de intervallen tussen – vanuit onze hedendaagse context – goede en slechte tijden, vreugde en verdriet. We spitsen onze aandacht toe op Joorens huis(houden) en vermelden slechts terloops enige feiten over ouders en uitgehuwde kinderen. De figuur biedt een schematisch overzicht van de voor- en tegenspoed, alsook van de duur van de huwelijken en het weduwnaarschap.

2.1 ZEVEN WITTEBROODSJAREN

We gaan ervan uit dat het eerste huwelijk van Jooren Bastiaen een periode inluidde van een zeker emotioneel geluk. Indien we geen rekening houden met eventuele miskramen, duurde dit persoonlijk/huiselijk geluk ruim zeven jaar. Toeval of niet dat zeven algemeen als een geluksgetal

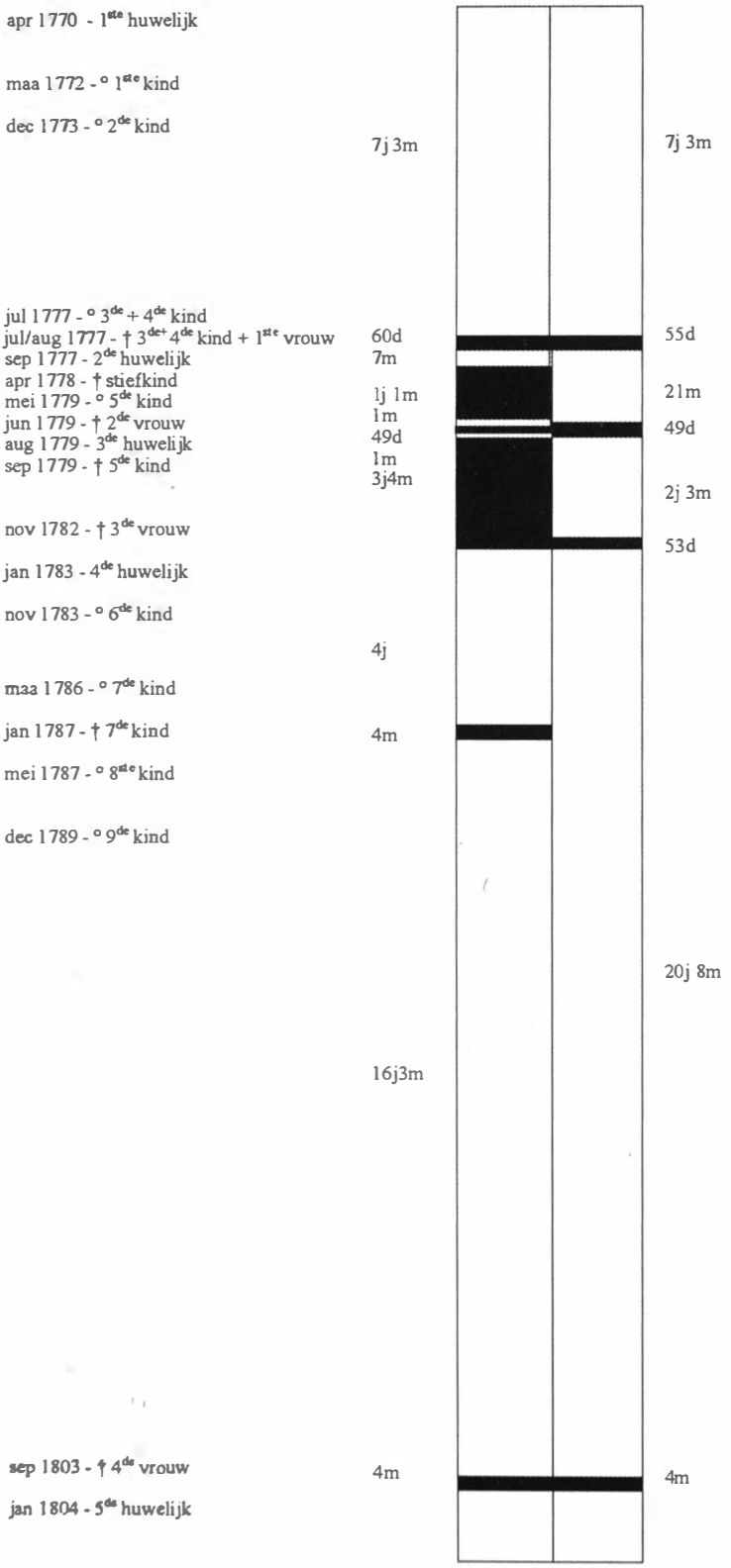

Voor- en tegenspoed - Huwelijk/weduwnaarschap

wordt beschouwd. Die status dankt het aan het feit dat het de som is van de heilige getallen drie en vier. Veel betekenis kunnen we in dit verhaal hier niet aan hechten. Of wel? In die periode kreeg het koppel drie kinderen, in feite zelfs vier. Het vierde was echter een doodgeboren en naamloos kind, dat een rouwperiode in gang zette. Het maakte deel uit van een tweeling. Moeder Petronella De Baets overleefde die bevalling niet en overleed na zes dagen. Door dit feit daalden de levenskansen voor het andere kind aanzienlijk. Het zou amper 24 dagen leven. De rouw sloeg wel heel hard toe. Het jonge gezin was echter al voordien van dichtbij met de dood geconfronteerd. Joorens vader en moeder waren respectievelijk drie en vier jaar nadat Jooren en Petronella waren getrouwd, overleden.

2.2 Een korte rouwperiode van zeven weken

Juistgeteld 46 dagen na de faliekante bevalling/doodgeboorte en slechts 41 dagen – zeven weken als het ware – na het overlijden van zijn eerste vrouw liet Jooren Bastiaen zijn dorpsgenoten via de kansel weten dat hij opnieuw in het huwelijk zou treden. Twee weken later stond hij al voor het altaar met Petronella Van Lovendeghem. Een maand ervoor overleed nog zijn jongste dochter (24 dagen oud). Vanuit onze context valt dit emotioneel moeilijk of niet te vatten.

2.3 Vijf jaar (een) jojo van leven en dood

Er kan vermoedelijk bezwaarlijk van nieuwe rozengeur en maneschijn worden gesproken. De dood loerde achter elke hoek. Na zeven maanden moest opnieuw een kinderkistje worden besteld, nu voor het stiefdochtertje Maria Anna Bultinck. Een nieuwe geluksperiode leek te zullen aanbreken in mei 1779, na iets meer dan een jaar, met de geboorte van hun eerste kind. De anticlimax volgde na een luttele vijf weken met de dood van de moeder.

Cru gesteld ging voor de *overblijvers* het *leven* voort. We weten niet wat er vanbinnen in Jooren omging, tenzij misschien de drang om (zijn gezin) te (laten) *overleven*. Was het bewust of veeleer een samenloop van omstandigheden, toevalligheden en mogelijkheden, maar na zes weken vormde Jooren een nieuw gezin met Isabella De Greve. Een nieuw-samengesteld, maar vooral uitgebreid, gezin weliswaar. Zij was ongeveer anderhalf jaar weduwe en vond vermoedelijk maar al te graag een nieuw onderkomen voor haar vijf opgroeiende kinderen. Dat ze acht jaar ouder was dan haar man lijkt een detail.

Het woord *geluk* krijgt in deze context een wat wrange smaak. Na net één maand sterft zijn laatstgeboren kind, vier maanden oud. Het nieuwe gezin kent enerzijds evenmin nieuwe, *gelukkige* geboorten, maar anderzijds blijft het hierdoor wel gespaard van nog meer zuigelingen- en kindersterfte. Of is dit een te optimistische voorstelling? Geen periodieke geboorten betekenden misschien miskramen? Werd een dergelijke gebeurtenis voor Isabella fataal? Ze overleed alvast na een huwelijksduur

van opnieuw slechts drie jaar en drie maanden. Ze was pas 43 jaar.

2.4 De kentering

Jooren Bastiaen was pas 36 jaar toen hij zijn derde echtgenote verloor. Alles lijkt er echter op te wijzen dat de man gewoon geen tijd (en keuze) had. Zijn leven stond in het teken van overleven, van hemzelf en van zijn kinderen. Zijn eigen gezinslast was nochtans vrij beperkt met twee kinderen van respectievelijk tien en negen jaar. Maar waar kon hij met hen terecht, zonder vrouw en zonder (groot)ouders? Zijn sociaal-economische situatie in aanmerking nemend, was er dan ook maar één optie: (her)trouwen, al dan niet tegen beter weten in. Ook nu liet hij er geen gras over groeien en na iets meer dan zeven weken kreeg hij opnieuw hoop ... De sterren leken hem nu gunstig gezind: een vrij jonge vrouw met hoogstwaarschijnlijk een minimale eigen kinderlast. Ze kregen samen nog vier kinderen en kenden een huwelijksduur van (maar liefst) twintig jaar. Intussen huwden zijn oudste kinderen en kreeg de man ook kleinkinderen.

De doodsoorzaak van Maria De Smet is ons onbekend, maar had hoogstwaarschijnlijk niets te maken met het baren van kinderen. Het jongste uit deze verbintenis was dan ook al bijna veertien jaar. Met andere woorden stond vader Jooren, in tegenstelling tot vroeger, niet onder economische druk om te hertrouwen. Het verbaast dan ook enigszins dat hij na amper vier maanden toch al opnieuw een *boterbriefje* ondertekent. Opmerkelijk detail is dat de vrouw vermoedelijk meer belang had bij een huwelijk, daar zij mogelijk nog een zevenjarig zoontje had.

2.5 Nog meer cijfers

Jooren Bastiaen huwde maar liefst vijfmaal in een tijdsspanne van 34 jaar. Hij bleef al bij al slechts negen maand weduwnaar. Driemaal hertrouwde hij binnen twee maanden. Enkel na het overlijden van zijn vierde vrouw wachtte hij vier maanden, wat misschien te verklaren is door een lagere sociaal-economische druk. Hij had hierbij het voordeel dat hij een man was. We krijgen ook wel de indruk dat hij niet kieskeurig was: telkens weduwen, soms een stuk ouder en vaak met zelf ook meerdere kinderen. Begrijpelijk dat ze die *kans* vlug aangrepen.

Rekening houdend met het weduwnaarschap duurden de eerste vier huwelijken gemiddeld ruim acht jaar. De kortste echtverbintenis duurde slechts 21 maanden, de langste ruim 20 jaar. Zijn laatste huwelijk werd ontbonden door zijn overlijden, na ruim dertien jaar. In totaal kende hij met zijn vijf echtgenotes toch een huwelijkse staat van meer dan 45 jaar. Toch opmerkelijk, zeker voor iemand die op zijn zeventigste overleed.

Vijf huwelijken impliceerden ook dat hij vier echtgenotes ten grave droeg. Zijn huishouden(s) werd(en) nog meer met de dood geconfronteerd, doordat er ook nog eens vier eigen kinderen stierven (naast een stiefkind). Dit kwam neer op één sterfgeval van eigen volk om de twee jaar (zonder rekening te houden met zijn ouders en andere familieleden). De dood maak-

te dus echt deel uit van het leven. Dit was het meest uitgesproken tussen het overlijden van zijn eerste en derde echtgenote: de droeve en blijde(re) gebeurtenissen wisselden elkaar soms om de maand af. Van rouwen kon dan ook weinig sprake meer zijn.

Rekening houdend met het beperkte aantal gegevens heeft het weinig zin de gemiddelde leeftijd te behandelen. Voor de volledigheid kunnen we nog meegeven dat twee echtgenotes overleden als dertigers, één iets ouder dan veertig en de vierde op 53-jarige leeftijd. De vier jong gestorven kinderen overleden alle binnen het jaar.

3. SOCIAAL-ECONOMISCHE SITUATIE

Over de sociaal-economische situatie van Jooren Bastiaen weten we weinig. We beschikken wel over beroepsvermeldingen vanaf het einde van de achttiende eeuw, maar helaas houdt het hier voorlopig op. De eerste vermeldingen in de parochieregisters hebben het steevast over een wever. Hij was met andere woorden, zoals stilaan een meerderheid van de gewone man, actief in de huisnijverheid. In de Franse Tijd treffen we hem hoofdzakelijk aan als iemand die zijn arbeid verhuurt onder de benamingen van dagloner en zwingelaar of eenvoudigweg als arbeider of werkman. Voor vier echtgenotes konden we ook enige beroepsactiviteit achterhalen. Telkens ging het om spinsters. Dit paste dus perfect samen en verwijst opnieuw naar een gering bestaan. Weduwen uit de lagere klasse hadden nu eenmaal minder kans te hertrouwen.[14] De graad van geletterdheid kan ook een lichte vingerwijzing zijn. Dat allen ongeletterd waren, bevestigt ons eerste, maar weinig onderbouwd beeld: het gaat om de eenvoudige volksklasse. Om hierin nuancering aan te brengen, moeten we dus andere bronnen (kunnen) aanboren.

Staten van goed zijn voor het sociale en economische leven van onze voorouders van onschatbare waarde, daar ze ons een beeld kunnen verschaffen van werk, woonomstandigheden, bezit, rijkdom en armoede van een gezin. Aangezien deze documenten werden opgesteld, naast de belastingfunctie, als een garantie voor de bescherming van de belangen van minderjarige kinderen, zouden we louter theoretisch in functie van zijn meervoudige voortijdig afgebroken huwelijken, verwachten er meer dan één te kunnen vinden, tenminste twee, aangezien de man bij twee vrouwen geen kinderen had en het kind bij zijn tweede echtgenote kort na haar overleed. Helaas ontdekten we in diverse klappers geen enkel spoor.[15] Ook zijn echtgenotes-weduwen zaten bij hun huwelijk nog vaak in de kleine kinderen, maar ook hiervan vallen vooralsnog geen boedelbeschrijvingen te onderkennen. Er zijn hiervoor meerdere mogelijke verklaringen. In eerste instantie kunnen die documenten verloren zijn gegaan. Dit lijkt ons echter een beetje te vaak zo. Daardoor is het aannemelijker dat nooit een dergelijke inventaris is opgemaakt. Sommige auteurs, die onderzoek deden op basis van deze bron, wijzen erop dat de minstbedeelden hierin ondervertegenwoordigd zijn. Volgens een onderzoek (voor het Land van Nevele dan) lijken de bevolkingsgroepen vrij representatief vertegenwoor-

digd.[16] Niemand spreekt zich echter uit over de graad van volledigheid van deze documenten. Het lijkt ons toch vrij aannemelijk dat de allerarmsten uit de boot vielen: er viel weinig te verdelen en dus ook weinig wezenbelangen te verdedigen noch belasting te heffen. Vanaf de Franse Tijd bestonden er trouwens officiële negatieve erfenisaangiften[17], waarom zouden die voordien niet zijn voorgekomen?

De enige, maar weinig gefundeerde, te trekken conclusie is dat Jooren Bastiaen en zijn omgeving behoorden tot de laagste sociale klasse(n). Hij moest zich (en zijn huishouden) alvast beredderen door zijn handarbeid en kon vermoedelijk niet terugvallen op enige reserve. In die weinig benijdenswaardige context was het spoedig hertrouwen na de dood van een partner en met kleine kinderen een absoluut economische noodzaak. Cru gesteld maakte het niet echt uit met wie, als ze maar zijn kinderen grootbracht. Mannen zouden vooral naar hulp en oppas hebben uitgekeken.[18] Kieskeurig zijn was uit den boze. Jooren Bastiaen had in zekere zin het geluk dat zijn kinderlast telkens vrij klein was en dat hij nog steeds vrij jong was tot zelfs bij zijn vierde huwelijk (pas 36 jaar). Wat wel opvalt, is dat hij telkens opnieuw enkel met een weduwe, weliswaar tweemaal zelf met een beperkte kinderlast, kon huwen. De zogezegd betere kansen voor mannen op de huwelijksmarkt, waarbij oudere mannen met de groene of ongehuwde blaadjes gingen lopen, schoten aan hem voorbij.[19] De situatie voor die vrouwen was niet beter. Integendeel, zij moesten soms jaren wachten vooraleer opnieuw van de straat te geraken. We vermoeden dat hij het hen geen tweemaal moest vragen. Dit kon ook bijna niet, om 50 dagen na de begrafenis van je ene vrouw al met een andere wettelijk scheep te gaan. We zouden kunnen stellen dat zijn sociaal-economische toestand wel toeliet met succes, gezien de quasi-onbestaande voorwaarden, in de weduwenvijver te vissen, maar niet om te hengelen naar jonge deernen. Het is daarbij ook treffend dat zijn eerste drie vrouwen ouder waren dan hijzelf. Een 8 jaar oudere weduwe met 5 jonge kinderen huwen, lijkt toch op zijn minst sociaal-economisch dwangmatig.

TER AFRONDING

We komen even terug op onze inleiding. Een meer geschikt becommentariërend woord is in elk geval *buitengewoon*, maar dan ontdaan van alle glamoureuze en andere franjes. In dit geval gaat het om een harde, rauwe werkelijkheid. Een realiteit van overleven, *ordinair leven* om als het ware in die sfeer te blijven, verre van extra-ordinair. Een niet-alledaags leven, deels ook in een scharnierperiode met de overgang van Oostenrijks naar Frans bestuur met zowaar nieuwe instellingen. Het menselijk leed leidde dan ook al eens tot een administratief kluwen. De arme man huwde voor de vijfde keer. Hij was zeker de tel niet kwijt, maar herinnerde zich misschien moeilijk de namen van zijn opeenvolgende eega's. Voor de toenmalige goegemeente lijkt hertrouwen een normale zaak. En was het nu zijn, haar of hun kind? De volgende man nam de rol van de vorige over, met een eventuele informele naamsverandering tot gevolg, waarvan in dit onderzoek meerdere voorbeelden zijn aan te halen. Het lijkt alvast een

voorbode van de moeilijkheden die toekomstige genealogen zullen ondervinden om een weg te vinden tussen echtscheidingen, wettelijk en feitelijk samenwonen met steeds maar wisselende partners.

De trieste, harde werkelijkheid nu: zelfs hierin permitteerden we het ons een zeker loopje met de waarheid te nemen. Het is niet wat het lijkt, maar hoe je het bekijkt. Jooren Bastiaen was namelijk vader van *slechts* negen kinderen, niet van negenentwintig. Zijn vijf vrouwen hadden samen wel zoveel kinderen. Hij was dus, voor die kinderen die nog in leven waren, een beetje hun vader: nu spreken we van stiefvader, toen van schoonvader.

Schoon was hun leven op het eerste gezicht niet. Het veelvuldig huwen van ons hoofdpersonage was niet zomaar zijn vrije wil. We willen dit bestempelen als een sociaal-economische dwangmatigheid in zijn strijd, en die van zijn kinderen, om te overleven. Elke vrouw bood dan theoretisch een opportuniteit. De praktijk was (helaas) minder rooskleurig. Hij had, na het overlijden van zijn eerste echtgenote, maar weinig troeven in handen op de huwelijksmarkt. Een pluspunt was zijn jonge leeftijd, maar daar hield het op. Dergelijke mannen liepen er bij de vleet. De andere elementen beschouwen we maar als handicaps: vermoedelijk een arme drommel – tot daar – maar met daarbovenop een kinderlast. Het een en ander, in feite heel zijn situatie, maakte ook nog eens dat hij niet veel tijd had. We gebruikten al meermaals het woord *cru*, maar het was niet anders: hij moest nemen wat er kwam, liefst zo rap mogelijk. Voor hem dus geen jongedochters (in tegenstelling met sommige vroegere partners van zijn echtgenotes), wat zijn slechte positie onderstreept. Feit is echter ook dat hij hiermee niet bepaald een uitzondering was, noch wat het aantal huwelijken betrof als de tussentijden. Het fenomeen van al schikkingen treffen om het bruidsbed opnieuw in orde te brengen als de ene vrouw nog maar ten grave was gedragen, was vroeger algemeen bekend. Het vertaalde zich in een zegswijze: *Deuil de femme morte dure jusqu'à la porte.*[20] Ja, maar toch met de bedenking of dat het wel allemaal zo gewild was.

Kortom, Jooren Bastiaens leven werd bepaald door de dood. De dood was natuurlijk, hoorde bij het leven. Door de *struggle for life* werd (kon) er niet lang (worden) bij stilgestaan, zodat van emotie geen sprake is of kon zijn..

Joorens verhaal blijft grotendeels exemplarisch, maar is sprekend.

NOTEN

1 C. VANDENBROEKE, *Karakteristieken van het huwelijks- en voortplantingspatroon, Vlaanderen en Brabant, 17-19de eeuw*, in: Bevolking, voeding en levensstandaard in het verleden. Verzamelde studies van prof. dr. Chris Vandenbroeke, Gent, 2004, p. 249.

2 IBIDEM, p. 252-262.

3 C. VANDENBROEKE, *Vrijen en trouwen van de Middeleeuwen tot heden*, Brussel, 1986, p. 38-45.

4 Een greep uit de artikels over veeltrouwerij: F. BASTIAEN, *Vijfvoudige weduwe. Vijf weduwnaars? Pieternelle Bruyneel (Zomergem, 1695-1776)*, in: Vlaamse Stam. Tijdschrift voor familiegeschiedenis, jg. 50 (2014), nr. 3, p.280-286; L. POPLEMONT, *Negenmaal in het huwelijksbootje*, in Vlaamse Stam. Tijdschrift voor familiegeschiedenis, jg. 3 (1967), nr. 2, p. 117-118; J. TANGHE, *Livinus Maenhout: zes huwelijken in 30 jaar*; in: Vlaamse Stam. Tijdschrift voor familiegeschiedenis, jg. 15 (1979), nr. 6, p. 317-317; P. HUYS, *Curiosum of (droevig) rekord*, in: Vlaamse Stam. Tijdschrift voor familiegeschiedenis, jg. 14 (1978), nr. 11, p. 259-530; R. MANNAERTS, *Curiosum of droevig rekord (Mannaerts)*, in: Vlaamse Stam. Tijdschrift voor familiegeschiedenis, jg. 15 (1979), nr. 2, p. 88; W. BEELE, *Nog wat onnoemelijk gezinsleed. (Beele-Dikkebus/Westouter)*, in: Vlaamse Stam. Tijdschrift voor familiegeschiedenis, jg. 15 (1979), nr. 5, p. 325-329; W. BEELE, *Eveneens vijfmaal getrouwd (Staes)*, in: Vlaamse Stam. Tijdschrift voor familiegeschiedenis, jg. 15 (1979), nr. 1, p. 51-52 en R. DEBBAUT, *Gheert Ellegheer: zeven maal getrouwd*, in: Vlaamse Stam. Tijdschrift voor familiegeschiedenis, jg. 43 (2007), nr. 1, p. 71-72.

5 Om de leesbaarheid te bevorderen opteren we in principe voor de Vlaamse vleivormen van de officiële of religieus- en taalpolitiek-beïnvloede voornamen. Deze vormen gebruiken we wel, al dan niet in combinatie, op de gezinsfiche (zie bijlage).

6 In Vosselare is helemaal geen passende geboorte te vinden. De leeftijdsvermelding bij haar overlijden en een aantal elementen uit de Zomergemse doopakte zijn aanwijzingen dat het om deze persoon gaat. Bij haar huwelijk en de geboorte van de kinderen luidde haar voornaam Petronella. De doopakte heeft het over Petronella Joanna, terwijl de begraafakte het oorspronkelijk over Petronella had, waaraan nadien Maria werd voorgevoegd. Er was ook nog een vijf jaar jongere vrouw, maar aangezien geen van beide ouderparen als doopheffers optraden, maakt dit de zaak niet eenvoudig. Een fout is dus niet uitgesloten, maar wijzigt niets fundamenteel aan deze bijdrage.

7 Naargelang van de regio en de periode in de 18de eeuw schommelde de zuigelingensterfte tussen de 150 en 200 promille, wat doorgaans neerkwam op 40 à 50% van de totale kindersterfte. In diezelfde eeuw stierven 3 à 4 kinderen voor hun tiende verjaardag. Zie o.a. F. DAELEMANS, *Mortaliteit in Zuidwest-Brabant in de 18de eeuw*, in M. CLOET & C. VANDENBROEKE (red.), *Tien bijdragen tot de lokale en regionale demografie in Vlaanderen*, z.p., 1989, p. 171-176.

8 Op 13 mei 1753 overleed er een Apolonia, maar de gelijknamige dochter overleed het jaar ervoor, amper 1 maand oud. Bij dit overlijden is geen leeftijd vermeld, zodat we wellicht mogen aannemen dat een verkeerde naam werd genoteerd en dat het om Joanna Petronella ging. Het overlijden van Joannes Francies vóór 1773 leiden we af uit het feit dat een jongere broer doopheffer was bij de geboorten van kleinkinderen, aangezien Lieven al was overleden. In principe werd hierin een strikte hiërarchie gehanteerd. Voor ons onderzoek baseerden we ons op de beschikbare originele klappers en latere uitgegeven bewerkingen. We keken de begrafenissen van Merendree zelfs enkele jaren bladzijde na bladzijde na in de hoop meer gegevens te sprokkelen.

9 Zie opnieuw F. DAELEMANS, *a.w.*, p. 165-167; I. VAN DRIESSCHE, *De demogra-*

fische evolutie van de gemeente Zeveneken eind 17de-18de eeuw, in M. CLOET & C. VANDENBROEKE (red.), *Tien bijdragen tot de lokale en regionale demografie in Vlaanderen*, z.p., 1989, p. 99-101 en M. CLOET & C. VANDENBROEKE, *Inleiding*, in M. CLOET & C. VANDENBROEKE (red.), *Tien bijdragen tot de lokale en regionale demografie in Vlaanderen*, z.p., 1989, p. 14 e.v.

10 We gebruiken in dit artikel doorgaans de Vlaamse (volkse of vlei-)vorm Jooren voor de van oorsprong Griekse naam (zowel Geoorgos als Grègorias, die in het Nederlands o.a. Jooris is). De afstand met Jeroen (Jerôme, Geroen, Joen), de volkse vorm voor Hiëronymus, is niet zo groot. In de parochieregisters werden deze namen door elkaar gebruikt. Jooren Bastiaen werd gedoopt als Georgius, maar in zijn vier huwelijksakten luidde zijn naam Hiëronymus. In de doopakten van zijn kinderen werden ook beide namen gebruikt. Over de betekenis en taalvarianten van voornamen zie M. VAN ROOYEN, *Het Groot Voornamenboek*, Jabbeke, 1994, deel 2, p. 461 en deel 3, p. 571.

11 In Zuidwest-Brabant stierf in deze periode 7 tot 9% van de vrouwen in het kraambed. Dit kwam neer op een sterfterisico van ongeveer 1,5% per geboorte. F. DAELEMANS, *a.w.*, p. 186.

12 We gingen niet alleen in Zomergem, maar ook voor verschillende heerlijkheden in de omgeving, tevergeefs op zoek naar eventuele staten van goed.

13 Geregeld bij artikel 64 van het Burgerlijk wetboek.

14 C. VANDENBROEKE, *Vrijen* ..., p. 45 en 46.

15 We deden alvast onderzoek in de terzake zeer nuttige klappers op de staten van goed voor Zomergem: R. DEBBAUT, *Staten van Goed Zomergem*, deel 2 en 3, z.p. (VVF), 1999 en 2001; M. RYCKAERT, *Indices staten van goed Zomergem 1634-1790*, Handzame, z.d.; L. NEYT, *De staten van goed van het Ambacht Waarschoot, Oostwinkel en Ronsele*, Tielt, 1987; en andere.

16 C. SCHELSTRAETE, H. KINTAERT en D. DE RUYCK, *Het einde van de onveranderlijkheid. Arbeid, bezit en woonomstandigheden in het Land van Nevele tijdens de 17e en de 18e eeuw*, Nevele, 1986, p. 15-25.

17 Dit document werd officieel afgeschaft in 1852, maar gemeenten bleven dergelijke attesten opmaken voor de registratiekantoren. Zie G. DEMUYNCK, *De archieven van de registratie- en hypotheekkantoren (Vlaanderen en Brussel) bewaard in de Rijksarchieven. Handleiding voor de genealoog en biograaf*, Deinze, 1991, p. 37.

18 Zie hiervoor C. VANDENBROEKE, *Vrijen* ..., p. 44.

19 C. VANDENBROEKE, *Vrijen en* ..., p. 44; in Lotenhulle beliep dit in de 19de eeuw tot ruim 65%, zie F. BASTIAEN, *Krachtlijnen van het demografisch proces, in Geschiedenis van Lotenhulle, Aalter, 2006, p. 239.*

20 C. VANDENBROEKE, *Vrijen* ..., p. 49. De rouw om een overleden vrouw duurt tot aan de deur.

BIJLAGE
GEZINSFICHE

BASTIAEN Jooren (Joris, Georges, Hieronymus ...)

° Merendree 30 apr 1747 zv Livin (nr) en DE PAEPE Petronella
† Gent 4 sep 1817 (74)

Ca. 1780 was hij actief als wever. *Vanaf de Franse tijd treffen we hem hoofdzakelijk aan als iemand die zijn arbeid verhuurt onder de noemer van* dagloner, zwingelaar *en eenvoudig als* werkman *of* arbeider.

Uit alle akten vanaf 1779 blijkt hij ongeletterd te zijn
Bijzonderheden: ° als Bastian en bij zijn overlijden dacht men dat hij 74 jaar oud was. In werkelijkheid bleek dit maar 70 te zijn. Die laatste akte was trouwens in het Frans gesteld, gezien hij in het administratief verfranste Gent overleed.

x Zomergem 28 april 1770
DE BAETS Maria Petronella

° Zomergem 22 jul 1745 dv Gabriel en MOERMAN Judoca
† Zomergem 23 jul 1777 Haar vader overleed in Zomergem op 28 nov 1749, waarna haar moeder hertrouwde op 8 mei 1756 met Joos De Paepe.

1. Petronilla Judoca

° Zomergem 13 maa 1772 p: Judocus De Paepe m: Petronilla De Paepe
†Adegem 11 feb 1809
x Zomergem 29 nov 1796 met CLAEYS Bernard
kv Livin en Van der Stiggele (Vanderstichele) Theresia
Ongeletterde spinster °Adegem 17 jan 1771
† Maldegem 14 apr 1818 (47)
Ongeletterde kleermaker
Woonde in Adegem bij huwelijk

2. Livin

° Zomergem 9 dec 1773 p: Livin Bastiaen m: Judoca Moerman
† Zomergem 10 mei 1810 (37) Eerst thuis door de vroedvrouw van Lovendegem gedoopt, 's anderendaags nog eens in de kerk.
x Zomergem 8 jun 1797 met ARENS Joanna Maria
kv Jan Francies en Van Waeyenberghe (Maria) Rosa
Zwingelaar: H; dagloner: mei 1810 ° Zomergem 12 dec 1768? (ca 1784)
†
Kon niet schrijven Spinster: mei1810:
Enkele kinderen stierven vroeg Kon niet schrijven
(Joanna Regina zou logischer lijken: 26 mei 1782)

3. Maria Francisca

° Zomergem 17 jul 1777 p: Joannes Francies Vrint m: Maria Elisabeth De Baets
† Zomergem 12 aug 1777 Gedoopt op 18 juli, na bij de geboorte door de vroedvrouw te zijn gedoopt

4. filius anonymus

° Zomergem 18 jul 1777 p: - m: -
† Zomergem 18 jul 1777 *"...obiit imdte post partum filius anonymus.. ab obstetrice baptizatus"*
Blijkt een tweeling te zijn, die op verschillende dagen werd geboren

xx Zomergem 16 september 1777
VAN LOVENDEG(H)EM Petronella[1]

° Merendree 25 feb 1743 dv Jacob en NEYT Anna Maria
† Zomergem 22 jun 1779

Spinster: juni 1779

Zij was eerst gehuwd (Lovendegem 30 september 1769) met Jooren Bultinck (° ca. 1709 - † 22 maart 1777, zelf eerder gehuwd met Maria Jacoba Valcke; † 5 nov 1768; 51j; bij zijn tweede huwelijk waren zeker al drie kinderen uit de eerste verbintenis overleden; op 14 maart 1778 overleed ook nog de 23-jarige Jan Baptist).Uit haar eerste huwelijk:

1. *Maria Theresia Bultinck (24 sep 1771 – 5 okt 1771 als Maria Judoca; 10d)*
2. *Karel Francies Bultinck (11 dec 1772 – 18 dec 1772)*
3. *Joseph Bultinck (20 nov 1773 – 21 jan 1774; 8w)*
4. *Maria Anna Bultinck (31 maart 1775 – 30 okt 1775; 7m)*
5. *Maria Anna Bultinck (28 apr 1777 – 10 apr 1778; zie hieronder)*

Maria Anna (Bultinck)

° Zomergem 28 apr 1777 p: Jan Lieven Bultinck m: Joanna Petronella Meiresonne
† Zomergem 10 apr 1778 Overleed als Bastiaen en kind van "hieronimi", 11 maanden oud; geboren als dochter "posthumam" van Georgii Bultinck

5. Laurens

° Zomergem 17 mei 1779 p: Laurent De Pape m: Joanna Catharina Bastiaen
† Zomergem 9 sep 1779

x3 Zomergem 10 augustus 1779
DE GREVE Isabella Theresia

° Zomergem 5 aug 1739 dv Joris en DE NEVE Maria
† Zomergem 19 nov 1782

Ongeletterde spinster: aug 1779

Was voordien gehuwd (Zomergem 4 mei 1762) met Pieter Stock († 25 maa 1778; 42j.) Ze baarde tijdens haar eerste huwelijk zeker zeven kinderen, waarvan er twee jong overleden:

1. *Hieronymus Stock (14 jan 1763 – 19 maa 1763)*
2. *Maria Regina Stock (26 maa 1764)*
3. *Jan Martin Stock (28 aug 1765)*
4. *Maria Judoca Stock (19 apr 1768)*
5. *Jacob Francies Stock (8 apr 1770)*
6. *Jan Baptist Stock (12 apr 1774 – 22 apr 1774)*
7. *Maria Catharina Stock (6 maa 1776)*

x4 Zomergem 11 januari 1783
DE SMET Maria Anna

° Zomergem 4 maa 1750 dv Joannes en ENGELS Livina
† Zomergem 5 sep 1803 (18fructXI) (55)

Ongeletterde spinster (beperkte vermeldingen)
Zij was eerst gehuwd (Brugge H. Maria 14 apr 1777) met Jan Roelant/ds († Zomergem 16 maa 1781; 73j en al weduwnaar van Georgia Batsleer). Zij had uit dat huwelijk zeker één zoon (postuum; misschien slechts één, gezien hij bij dat huwelijk al de 70 naderde):

1. *Jan-Baptist Roelant (26 maa 178)*

6. Pieter Jan

° Zomergem 16 nov 1783 p: Arnold De Jaeger m: Livina Engels
† Brugge 17 jan 1816 (35) Overleed in het St-Janshospitaal in Brugge; aangegeven als Bastiaens

x Zomergem 14 jul 1802 — met DE KEYSER Dorothea
kv Joris en De Vogelaere Maria Anna
° Zomergem 9 jul 1774
† Zomergem 22 sep 1806 (32)

Zwingelaar: jun1802
Arbeider: feb 1811
Dagloner: sep1806
Kon niet schrijven

Spinster: sep1806

xx Maldegem 17 feb 1811 — met LA MOT(T)E Marie Therese
kv Pieter en Dousselaere Anna Maria
° Sijsele 17 jul 1766
† na jan 1816
Arbeidster: feb1811
Kon niet schrijven
Was eerder gehuwd met Bernard Reyserhove, die in Maldegem overleed op 17 april 1807

Woonde toen in Maldegem, ook bij zijn overlijden

7. Jan Francies

° Zomergem 21 maa 1786 — p: Francies Van Muelebroeck — m: Joanna Maria De Smet
† Zomergem 10 jan 1787 (9m) — † als Batjaen

8. Karel Francies

° Zomergem 28 mei 1787 — p: Ambroos De Cok — m: Rosa Van Laeke
† Zomergem 26 apr 1835 — † bij de landman Pieter De Graeve op Durmen
Werkman: apr 1835

9. Jacob

° Zomergem 31 dec 1789 — p: Livin Van de Veire — m: Joanna Judoca Bonami
Momenteel niet meer gegevens

x5 Zomergem 11 januari 1804 (20 nivôse XII)
DE RINCK Joanna Josepha[2]

° Waarschoot 28 apr 1748 — dv Pieter en BLONDIA Ursula
† Zomergem 12 feb 1823 (75)

Ongeletterde spinster: na 1800

Zij was nog maar één keer weduwe. Ze was eerst gehuwd (Zomergem 30 jun 1776) met Bernard Hautekeete († 16 sep 1800). Ze had met hem zeker zeven kinderen, waarvan er minstens drie jong overleden.

1. *Pieter Jan (19 nov 1776 – 27 jan 1777)*
2. *Martin (31 jan 1778 – 22 apr 1795)*
3. *Jan Baptist (20 apr 1780 – 11 dec1803)*
4. *Joanna Maria (23 nov 1782)*
5. *Bernard (4 jun 1785 – 18 jul 1785)*
6. *Maria Petronella (7 mei 1787)*
7. *Jan Francies (4 feb 1796)*

[1] In de huwelijksakte met Jooren Bastiaen kreeg ze Maria Petronella als voornaam. Bij haar overlijden luidde haar vaders naam Aegidi. In de klapper op de huwelijken van Zomergem werd ze gewisseld met de getuige bij de verloving, namelijk Maria Anna De Baerdemaker (wiens naam dan ook nog foutief was geschreven; in het kantschrift van de akte waren de gegevens nochtans juist).
[2] Kreeg in haar overlijdensakte de voornaam Marie Joanna en de voornaam van haar moeder was dan Catharina.

Het Godshuis van Sint-Laureins

Hugo NOTTEBOOM

In het landelijke Sint-Laureins wordt in 1843 de eerste steen gelegd van een bouwwerk dat pas zes jaar later, in 1849, in gebruik wordt genomen: het Godshuis, in die tijd het grootste gebouw in heel het Meetjesland en ver erbuiten. Het Godshuis vormt een geheel zelfstandige gemeenschap in Sint-Laureins, een dorp in het dorp als het ware, en is uitgerust met alle nodige voorzieningen die nodig zijn voor de bewoners.

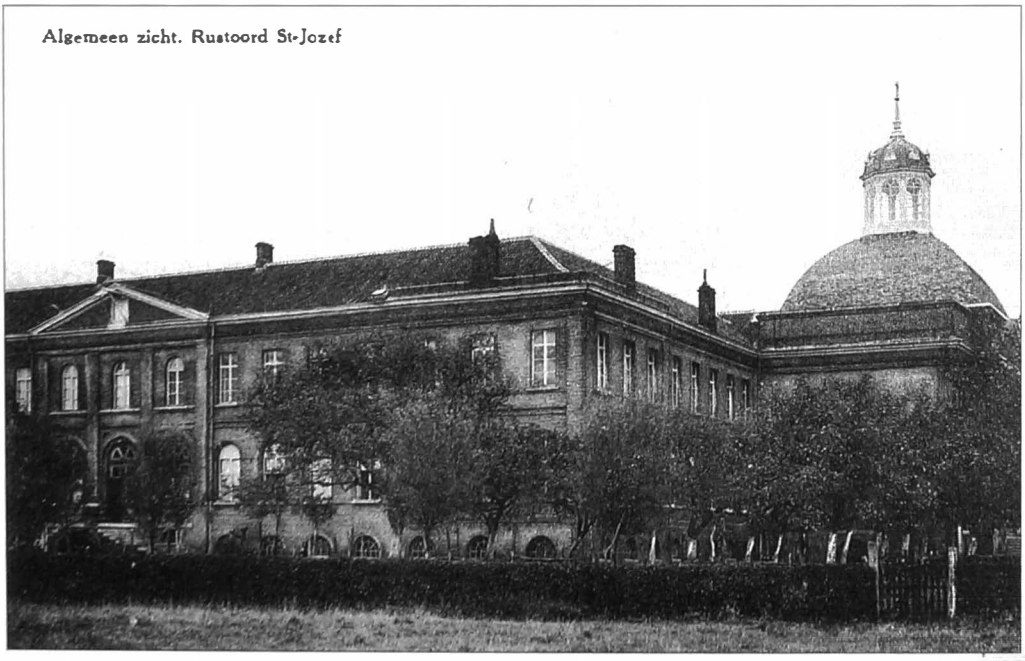

Het monumentale Godshuis met de indrukwekkende koepel boven de kapel. (Verz. Staf De Roo)

1. SINT-LAUREINS IN HET MIDDEN VAN DE NEGENTIENDE EEUW

Het Meetjesland wordt, in de jaren dat het Godshuis wordt gebouwd, bij de meest achterlijke gebieden van Vlaanderen gerekend. Analfabetisme viert er hoogtij, de mensen leven er op elkaar, nagenoeg volkomen geïsoleerd. Overal ziet men de littekens van de armoede. In 1844-45 wordt een groot deel van de oogst vernield door de zeer strenge winter en door een schimmel (*phytophtera infestans*) verrotten in enkele dagen tijd de aardappelen in de grond. In Oost-Vlaanderen gaat meer dan 90 percent van de aardappeloogst verloren. In 1846 mislukt door steenbrand van de rogge de oogst en teistert een cholera- en tyfusepidemie de hongerige bevolking. Daardoor stijgt in Sint-Laureins het aantal behoeftigen gevoelig en dreigt er een tekort aan brood en levensmiddelen.[1] Voeg daar nog de teloorgang van de vlas- en weefnijverheid aan toe en het plaatje van *Arm Vlaanderen* is compleet.[2] Sint-Laureins ontsnapt niet aan de rurale crisis, veel gezinnen leven in schrijnende armoede en er heerst honger. "*Sint-Laureins is een der armste parochies van het bisdom Gent*", schreef pastoor Lefebvre al in 1810.[3]

Ronddolende landlopers en vreemde bedelaars maken het dorp onveilig, in de verschillende wijken wordt in 1846 een nachtwacht opgericht, want de politie, bestaande uit een schepen en twee veldwachters, is er niet tegen opgewassen.[4] Werken willen/kunnen ze niet meer, ze stropen dat het een lieve lust is, "*de père au fils, cette race n'a pas comme d'autre régime, c'est une espèce de probation vivante contre la civilisation et la morale.*" Met schrik wordt de komende winter tegemoet gezien...[5]

Bij welstellende burgers wordt geld ingezameld om de ergste noden te lenigen en "*en faveur des pauvres des Flandres*" wordt financiële hulp geboden door '*le Comité provincial d'Anvers.*" Omdat dit alles maar bitter weinig helpt, stemt het Sint-Laureinse gemeentebestuur een buitengewone belasting. Als Desiré Geersens, dokter en latere burgemeester, zich in 1827 in de gemeente vestigt, noteert hij: "*Meer dan de helft van de territoire bestond uit uitgestrekte bosschen. In dien tijd had de gemeente 2.830 zielen. In 't algemeen was de zelve letterlijk verbasterd en van alle regels van gewone beschaving beroofd. 't Was een woest en verlaten gewest met boomen beplant. Geen handel hoegenaamd. De enige nijverheid was klompenmakerij, houtzagerij en bandsnijderijen. Er waren twee wagenmakers en twee hoefsmids die hun bedrijf gedeeltelijk op de straat uitoefenden. Bij de zes bakkers kon men slechts roggebrood bekomen. Er waren geen verwers, metsenaars, plafonneurs, geen timmermans noch meubelmakers. Men was gekleed met kielen, hoeden werden niet gedragen. Er was één winkel van ellegoederen in het dorp. Rundsvleesch was er niet te vinden. De bevolking was op het verbruik van varkensvleesch alleen gezet. Houllie* [kolen] *waren onbekend. Dus geen stoven. Het bolspel was het enige vermaak der inwoners.*"[6]

De tekorten van het *Bureel van weldadigheid* stapelen zich jaar na jaar op. De extreem lage temperaturen tijdens de maanden september en oktober van 1847 brengen het bureel nog meer in financiële moeilijkheden. Om tegemoet te komen aan de ergste armoede stelt de arrondissementscommissaris een pakket klederen ter beschikking dat door een comité van vertrouwenspersonen - pastoor, burgemeester, dokter en een notabele - moet worden verdeeld.[7] Heel wat ouders van betalende leerlingen kunnen het schoolgeld van hun kinderen niet meer betalen wat voor meester Van Damme een financiële strop uitmaakt.[8]

In 1848 telt Sint-Laureins 3 203 inwoners, van wie 816 personen in 160 gezinnen door het armbestuur worden ondersteund. In 1862 zijn er nog steeds 135 gezinnen of 778 personen die hulp krijgen.[9] Zowel de administratie als de *ijver* van de leden van het armbestuur laten in 1844 veel te wensen over.[10] Er is een chronisch gebrek aan middelen, het gemeentebestuur richt daarom een nijverheidscomité op - dat een stille dood sterft - en er wordt een speciale belasting van 2 000 fr. geheven. Van de regering krijgt het armbestuur nog eens 2 000 fr. De leden van het armbestuur raken ontmoedigd door de steeds maar toenemende hulpzoekenden, door de hoge werkloosheid en door de duurte van de levensmiddelen.[11] Er wordt brood en hout verdeeld, zieken worden naar Brugge vervoerd, bons worden afgeleverd voor kledij en voor... doodkisten. Komt daarbij nog een

Het graven van het Leopoldkanaal of Zelzaatse vaart zorgt voor heel wat sociale onrust in Sint-Laureins. In 1849 worden bij rellen twee arbeiders doodgeschoten. Op 19 april 1850 legt burgemeester Desiré Geersens de eerste steen van de Dorpbrug of Moershoofdebrug (Verz. Staf De Roo)

tyfusepidemie die 18 inwoners besmet van wie er twee overlijden. Ook de *kinderpokskens* breken opnieuw uit. Maar het eind van de tunnel is in zicht: "*Het liefdadigheidsgesticht dat door joffrouw Van Damme wordt opgebouwen, thans nog niet voltrokken zijnde, zal men in het toekomende de toestand daarvan laten kennen.*"[12]

Rond 1850 wordt een genootschap van Sint-Vincentius a Paulo gesticht, dat steun verleent aan de *bedekte armen* en een welkome hulp is voor het armbestuur. In 1855 zijn er 50 "*der voornaamste personen*" lid van, enkele jaren later telt het genootschap 80 leden.[13]

De beste remedies om armoede en werkloosheid te bestrijden zijn het laten uitvoeren van openbare werken: het graven van het kanaal van Zelzate, het stimuleren van de landbouw door het verbeteren van de buurtwegen waardoor het transport makkelijker wordt. In Sint-Laureins ligt in het midden van de negentiende eeuw geen enkele *steenweg*, vooral tijdens de barre wintermaanden is het een geïsoleerd dorp. Vandaar dat iedereen het erover eens is dat een weg via Balgerhoeke naar Eeklo een ware noodzaak is. In de gemeenteraadszitting van 26 november 1844 ontstaat over dit punt een pittige discussie. De voorzitter, schepen De Meulemeester bij afwezigheid van burgemeester Bovyn, vraagt zich af of die steenweg wel nuttig is. De kwestie wordt *negativelijk* opgelost met vier tegen twee stemmen. Raadslid Julien Bovyn, later burgemeester, laat in de notulen opnemen dat hij voor de nuttigheid van de weg heeft gestemd.[14] Het leggen van een steenweg vanaf de Wiskensmolen (Moerstraat) tot aan het dorp van Sint-Laureins wordt goedgekeurd, maar die weg komt er niet daar de gemeente over te weinig financiële middelen beschikt.[15]

In 1848 komt er schot in de realisatie van het kanaal van Zelzate, de Sint-Laureinse vaart of het Leopoldskanaal. De plans met de te onteigenen terreinen worden aan de gemeentebesturen bezorgd en er wordt een commissie gevormd waarvan de burgemeesters deel uitmaken. Op 19 april 1850 legt burgemeester Desiré Geersens de eerste steen van de Dorpbrug of Moershoofdebrug.[16]

Naast de vanzelfsprekende voordelen heeft het graven van dit kanaal nog een ander, negatief gevolg. Pastoor Van den Berghe: "*In het jaar 1847-1848, bij het delven van de vaart, dat gebeurde door vele vreemdelingen, kregen de zeden te St. Laureins een grote deuk. De herbergen bleven des nachts open en het werkvolk verteerde al zijn geld aan drank en danspartijen. Heden ten dage* [in 1875] *voelt men er nog de gevolgen van.*"[17] De gouverneur wijst er in augustus 1848 op dat er "*meer buytengewone zaken noodig zyn voor de behoudeins der openbare veiligheid.*" Door de werken aan het kanaal en het oogsten van de poldervruchten is er een "*bijzwarm van werklieden onder welke er zou kunnen wangedrag of oproer ontstaen.*" Veldwachters en gendarmerie moeten nauwer samenwerken.[18] In april 1849 doet er zich een ernstig incident voor. Een vaartwerker wordt aangehouden omdat hij een herbergierster aanviel en mishandelde. Als de

andere arbeiders daarvan weet krijgen, komen ze in opstand tegen veldwachter Jan Van Haelemeersch en drie inderhaast opgeroepen gendarmes. In het daaropvolgend tumult worden twee arbeiders doodgeschoten en enkele andere ernstig gekwetst.[19]

In Brussel zoekt de regering naar middelen om aan "*la misère des Flandres*" en aan "*le malheureux sort de tant de familles plongées dans la détresse, faute de travail*" een eind te maken. Minister van Binnenlandse Zaken Nothomb wil zelfs een nieuwe nijverheid opstarten waar "*une foule de mères de famille*" één fr. per dag zouden kunnen verdienen. Zijn enige ambitie is "*d'adoucir le sort d'un aussi grand nombre d'infortunés.*" Nothomb vergeet te vermelden welke nijverheid hij op het oog heeft.[20]

Het bouwen van het Godshuis verandert Sint-Laureins van aanzien en doet het op "*kerkelijk gebied herrijzen uit zijn nederigen staat.*"[21] Niet alleen op kerkelijk gebied, economisch en intellectueel gaat de gemeente er door het Godshuis op vooruit, de lokale middenstand vaart er wel bij. Toch zorgt het nieuwe complex ook voor onrust, nieuwigheden is men niet gewend in Sint-Laureins.

2. ANTONIA VAN DAMME, OPRICHTSTER VAN HET GODSHUIS

2.1. AFKOMST

Antonia Van Damme is geboren in Sint-Laureins op 15 januari 1797 en overlijdt er in de ouderlijke woning op 25 februari 1879, 82 jaar oud. Haar vader Franciscus is op 12 mei 1754 eveneens in Sint-Laureins geboren. Hij huwt in 1793 met Catharina Huyghe uit Kaprijke. Bij het huwelijk krijgt het paar dispensatie wegens bloedverwantschap in de derde en vierde graad.

Vader Franciscus is zaakwaarnemer, notaris, vendumeester, kerkmeester en ontvanger van de kerk en de armendis. Hij wordt enkele keren vermeld als schepen van het Ambacht Maldegem, één keer wordt hij aangeduid als "*notaris van den raed van Vlaenderen.*" Verder is hij ontvanger van de tienden van het kapittel van Doornik en van de tienden van Sint-Baafs. Hij overlijdt in 1807, Antonia is dan 10 jaar oud, zij heeft haar vader dus nauwelijks gekend.

Moeder Catharina, "*rentnierster en weduwe van d'heer notaris Francies Vandamme*" overlijdt in 1842, 35 jaar na haar man. Na het overlijden van Franciscus wordt moeder Huyghe vermeld als zaakwaarneemster en ontvangster van verschillende wateringen.[22] De verschillende belastingen die ze betaalt - patentrecht, grondbelasting, personenbelasting - zijn veruit de hoogste van de gemeente.[23]

De grootouders van Antonia Van Damme, Antoon en Petronelle Simoens, huwen in 1737. Ze wonen tot in 1760 in de herberg *het Bourgons*

Cruysse waarna zij *De Swaen* kopen. Bij die herberg is ook een brouwerij. Antoon is *saeckhouder* van IJzendijke, Oostburg en Aardenburg. Op 20 oktober 1787 is het echtpaar 50 jaar getrouwd en de voor die tijd uitzonderlijke gebeurtenis wordt "*binnen dese kercke solmenneellijk gejubileerd.*" De overgrootouders van Antonia zijn afkomstig van Adegem. Van moederszijde wonen er afstammelingen in Kaprijke, Maldegem en Adegem.[24]

Antoon en Petronelle krijgen 10 kinderen, Franciscus is de laatstgeborene: Pieter Bernard (1738), Jan Corneel (1739), Peter Antoon (1742), Joanna Catharina (1744), Bernard Jozef (1746), Judocus Laurent (1748), Carolina Petronelle (1750), Petrus Bernardus (1752), Joanna Catharina en Franciscus (1754). Jan Corneel Van Damme is lange tijd koster en onderwijzer in Sint-Laureins.[25]

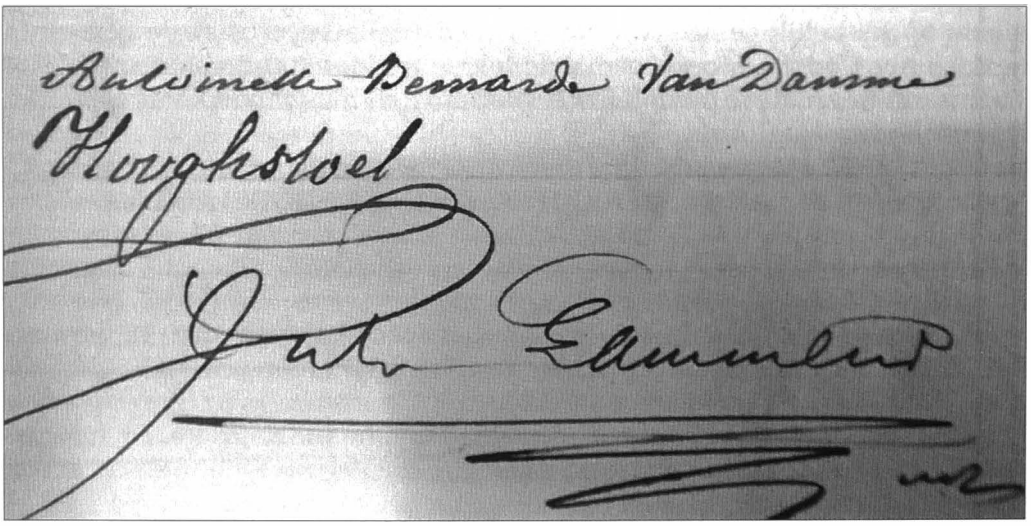

Handtekening van Antoinette Bernarde Van Damme onder haar testament van 5 februari 1863. We zien ook de handtekening van getuige douanier Hooghstoel en van notaris Jules Lammens. De handtekening is een 'tastbaar' bewijs van het bestaan van Antonia.

Antonia is niet het enige kind van Franciscus en Catharina. In 1795 wordt Marie Jacoba geboren die in 1833 overlijdt. Eigenaardig is dat Antonia in haar testament van 1 augustus 1863 stipuleert dat er vier namen in het jaargebed moeten worden voorgelezen, namelijk die van haarzelf, van haar moeder Catharina en van haar twee zusters. In hetzelfde testament wordt in een andere paragraaf maar één zus vermeld. Een vergissing?

Het huis waar Antonia woont is de vroegere onderpastorij, die voordien dienst deed als *priesteragie* of pastorij. Het gebouw staat op de hoek van de Leemweg met de Brieversweg en wordt in 1894 gesloopt om er een nieuw gemeentehuis te bouwen "*in vlaemsche stijl.*" De definitieve beslis-

sing voor een nieuw gemeentehuis wordt echter pas in 1898 genomen. Bij die gelegenheid schrijft pastoor De Swaef: "*Het is te hopen dat het Gemeentehuis een goede en schoone richting wordt gegeven*", daarmee alluderend op de politieke en andere twisten die Sint-Laureins verdelen. Het gemeentehuis wordt in 1902 ingehuldigd.

2.2. HET FORTUIN VAN ANTONIA VAN DAMM

In Sint-Laureins wordt na het overlijden van Antonia verteld dat haar huis vol geld steekt en in alle artikels over haar en over haar Godshuis, wordt benadrukt hoe rijk de dame wel is, en dat ze haar fortuin grotendeels besteedt aan goede werken, "*fortuin dat deze goeddoende juffrouw Antonia van haar vader had geërfd.*" Blijkbaar wordt haar moeder, die ook gefortuneerd is, vergeten. Die rijkdom wordt door alle auteurs in verband gebracht met de koop van zwart goed. Met dat zwart goed wordt de inbeslagname en verkoop van nationale goederen - meest goederen van kerken, abdijen en gilden - tijdens de Franse Tijd bedoeld. "*Haar vader, Franciscus van Damme was zaakwaarnemer en had reeds in de jaren 1790 –1800 een fortuin vergaard, wat hem geen te beste naam gegeven had.*"[26] Het bovenstaande is zo ongeveer alles wat wordt geschreven over haar vermogen. Een onderzoek in verschillende bronnen, bracht het volgende aan het licht.

In een uitgebreide studie over de inbeslagname en verkoop van de nationale goederen, vanaf januari 1796, en voortgezet onder het Hollands bewind tot in 1821, komt de naam van Franciscus Van Damme geen enkele keer voor. Nochtans worden de namen van alle grote kopers van zwart goed opgesomd, bijvoorbeeld burgemeester Vercraeye van Sint-Laureins. Baron Pecsteen, rentmeester van de prins de Croÿ, de vroegere heer van Maldegem, koopt in september 1812 in Sint-Laureins een deel van de eigendommen van de prins voor diens rekening terug. Het betreft 41 821 m² landbouwgrond.[27]

In Sint-Laureins worden in de Franse Tijd tientallen eigendommen van de kerk verkocht en ook het woonhuis, de stallingen en de boomgaard van de Sint-Sebastiaansgilde gaan onder de hamer.[28] Bij de kopers treffen we enkel Gentenaars aan, de naam Van Damme komt niet voor.[29]

Bij zijn overlijden blijkt dat Van Damme, die als notaris en landmeter wordt aangeduid, tijdens de Franse Tijd toch verschillende onroerende goederen verwerft, het is niet duidelijk of het om *zwart goed* gaat: bossen en land in Sint-Laureins, een boerderij in Watervliet, land in Sint-Jan-in-Eremo en in Sint-Margriete. De waarde ervan bedraagt ongeveer 22 000 fr., er rusten zes hypotheken op ten bedrage van 2743,55 fr.[30] Catharina Huyghe, *veuve du notaire*, bezit een hoeve, land en bossen in Sint-Laureins, land in Sint-Margriete, Sint-Kruis en Sint-Jan in Eremo met een geschatte waarde van 25 436,67 fr.[31]

In het midden van de 19de eeuw bezit juffrouw Van Damme het volgende:

- *onroerende goederen*:

1. Sint-Laureins:	71-81-50 ha landerijen, bossen, twaalf woningen, waaronder enkele boerderij en met de hoevegebouwen, boomgaarden, tuinen, een dreef en een kreek. belastbaar inkomen: 4 439,50 fr.
2. Sint Jan in Eremo:	52-97-40 ha landerijen, weiden, bos, een moeras en een planterij. belastbaar inkomen: 3 111,83 fr.
3. Sint-Margriete:	142-27-40 ha landerijen, dijken, weiden, tuinen, vier boerderijen met de verschillende gebouwen, een woonhuis, planterijen, dreven, een boomgaard, bossen en drie kreken. belastbaar inkomen: 8 123,84 fr.
4. Kaprijke:	8-77-40 ha: een huis met tuin, een boomgaard en land. belastbaar: 442,60 fr.
5. Maldegem:	14-04-70 ha land, bossen en weiden. belastbaar: 476,44 fr.
6. Adegem:	4-67-60 ha land en bos. belastbaar: 132.48 fr.
7. Eeklo:	6-79-20 ha land, bos en een landweg. belastbaar: 271,23 fr.
8. Waterland-Oudeman:	5-05-80 ha grond en een woning. belastbaar: 264,49 fr.
9. Watervliet:	3-23-30 ha, twee percelen land belastbaar: 146,06 fr.

Antonia Van Damme bezit in België dus 209-72-60 ha waarvan het belastbaar inkomen wordt geschat op 17 232,21 fr. Over haar eigendommen in Nederland (Sint-Kruis, Waterlandkerkje en andere gemeenten) weten we weinig.[32] Het bedrag van de grondbelasting dat ze in Sint-Laureins betaalt, is veruit het hoogste van de hele gemeente: 3 216,20 fr. in 1851. Haar personenbelasting in datzelfde jaar bedraagt 382,29 fr. Dokter Geersens betaalt slechts 44 fr.[33]

- *roerende goederen*

Antonia beschikt nog over heel wat andere financiële middelen. In haar verschillende testamenten legateert ze tienduizenden franken aan familieleden en dienstboden, voorziet ze forse bedragen voor het opdragen van missen, schenkt ze obligaties en renten enzovoort. Een van haar familieleden erft 127 000 fr. De volledige inrichting van het Godshuis kost haar een fortuin: 150 ijzeren bedden, kasten, de inrichting van de kapel, de keuken enzovoort.

Van haar pachters ontvangt ze jaarlijks duizenden franken. Veel eigendommen worden voor 27 jaar in cijnspacht gegeven, bijvoorbeeld in

De rijkelijk gedecoreerde en goed uitgeruste kapel van het Godshuis. Niet alleen de kapel, heel het Godshuis wordt door juffrouw Antonia ingericht. (Verz. Staf De Roo)

1874 land aan timmerman Francies De Smet en in 1875 een moeshof aan Jan Baptiste Van de Woestijne in Sint-Margriete.[34]

Haar woning is rijkelijk gedecoreerd, met verschillende schilderijen, onder andere een *Maria in de Tempel* dat ze aan het Godshuis schenkt, en een schilderij uit het Brugse Sareptaklooster.

Antonia is erg actief in wat we nu de immobiliënmarkt noemen. Er zijn opvallend veel activiteiten rond de periode waarin ze het Godshuis aan de Burgerlijke Godshuizen schenkt (1863):

- 1855 verkoop van een huisje in Sint-Margriete aan Pieter Bernardus Van Overmeire voor 400 fr.;
- 1857 verkoop van grond en een kreek aan Romanus Van Wassenhove in de Laureynenpolder voor 1 100 fr.;
- 1875 cijnspacht aan Francies De Temmerman;
- 1860 verkoop van zaailand aan burgemeester Huyghe voor 2 500 fr.;
- 1860 ruil met burgemeester Huyghe van een huis met grond op het dorp, gebouwen en grond in tegenruil;
- 1861 verkoop van een huisje aan Judocus Steyaert voor 550 fr.;
- 1861 schenking aan de kerkfabriek van een woonhuis en grond in het dorp van Sint-Laureins;
- 1862 verkoop van zaailand aan Bernard Van Acker voor 2 236 fr.;
- 1862 verkoop van zaailand in Waterlandkerkje, Sint-Kruis en zaailand aan den *Celischen Kerkweg*, totaal: 25 980 fr.;
- 1862 verpachting van een hofstede en zaailand in Boekhoute aan Jacobus Maenhout voor 1 593,40 fr.;

- 1863 verkoop van grond aan Ferdinand De Vendt in Sint-Margriete voor 200 fr.;
- 1863 verpachting van een hofstede in Kaprijke aan Eugenia Van Laere voor 200 fr.;
- 1864 verkoop van een woonhuis aan Francies Huyghe voor 2 000 fr.;
- 1864 verkoop van een hofstede en landerijen in Waterland-Oudeman, Watervliet, Sint-Kruis en Maldegem aan dokter Eduard De Hoon uit Bassevelde voor 57 175 fr.;
- 1865 schrapping van een hypotheek ten voordele van Leonard Verschoote, Bernard De Pau en August de Loose uit Gent;
- 1865 schenking onder levenden van zaailand aan de kerk van Sint-Laureins;
- 1866 cijnspacht aan winkelier Ferdinand Van Haele voor 26 fr.;
- 1867 volmacht aan pastoor Van den Berghe om grond te verkopen;
- 1868 verkoop van land in Sint-Jan in Eremo voor 200 fr.;

Bij veel van die verkopingen krijgt pastoor Eduard Van de Berghe volmacht eigendommen te verkopen.[35]

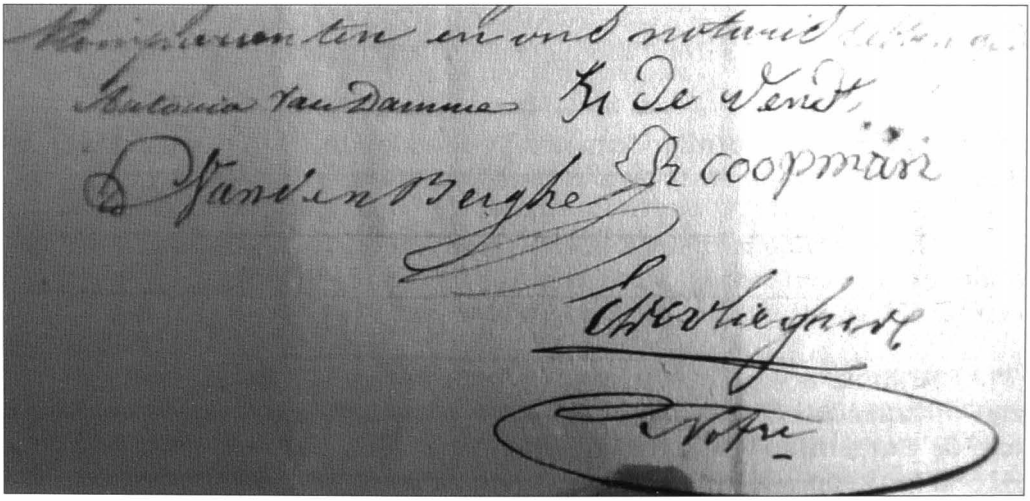

Bij heel wat verkopingen staan de handtekeningen van Antonia en pastoor Van den Berghe samen onder da akte. Hier bij een verkoping door notaris De Vliegher.

2.3. Geestelijke leidsman

Het midden van de negentiende eeuw is een periode van hongersnood, epidemieën, armoede, gitzwarte misère kortom. Heel wat vooraanstaande katholieken proberen als antwoord op de onrust onder de werkende klasse, die tegen een hongerloon werken in de voor hen ongewone industriële complexen, aan liefdadigheid te doen. Op het platteland zijn het vooral ouderen, weduwen en wezen die aangewezen zijn op de armenzorg. Die zorg is nog geënt op de liefdadigheid uit het ancien régime, met het publiekelijk tonen van armen en de uitbesteding ervan, met alle

Een nog jonge, 22-jarige Joseph Olivier Andries, lid van het Nationaal Congres, pastoor van Middelburg en goede kennis van juffrouw Antonia. (lithografie Charles Baugniet)

uitwassen van dien. Vooral in ultramontaanse kringen leeft de idee dat liefdadigheid de opkomende sociale kwestie zou kunnen oplossen en de ergste armoede uit de wereld helpen. Juffrouw Antonia is goed thuis in die ultramontaanse kringen. Haar notaris, Jules Lammens is een overtuigd ultramontaan en bezieler van Pauselijke Werken. Ook de latere kanunnik Jozef Olivier Andries, van 1827 tot 1836 pastoor van Middelburg en van 1830 tot 1839 volksvertegenwoordiger, is met dezelfde idealen bezield, net als advocaat Balliu. Het is dus niet verwonderlijk dat Antonia samen met haar moeder besluit een groot deel van hun fortuin aan de armen van Sint-Laureins te schenken.

Er wordt beweerd dat dit gebeurt door toedoen van pastoor Andries, die in 1854 zijn "*Mémoire à consulter relatif au rétablissement de l'Hôpital de Maldeghem*" publiceert en in 1857 tegen de Brugse commissie van de Burgerlijke Godshuizen een proces aanspant om die te verplichten in Maldegem een nieuw hospitaal met niet minder dan 70 bedden op te richten en ook Adegem en Sint-Laureins schadeloos te stellen.

Als men echter weet dat de plannen voor een *hospice* in Sint-Laureins van omstreeks 1843 dateren - Antonia laat op 25 juni 1843 de grond *bereiden* waarop het Godshuis wordt gebouwd[36]- is deze bewering, alleen al chronologisch, moeilijk houdbaar. Het is immers pas in 1849 dat het testament van de stichter van het Maldegemse hospitaal, Arnulf van Warhem, wordt gepubliceerd, in hetzelfde jaar dat de kapel van het Godshuis wordt gewijd. Dan is er nog helemaal geen sprake van een geding tegen Brugge

De overeenkomst met de Brugse Burgerlijke Godshuizen dateert van maart 1863, dan is het Godshuis al 14 jaar in gebruik.[37] Dat pastoor, volksvertegenwoordiger kanunnik Andries contact heeft met de gefortuneerde Van Dammes in Sint-Laureins, is zeker. Zoals we verder schrijven raakt de relatie tussen Antonia en de kanunnik echter getroebleerd door tegenstrijdige belangen. Toch is het mogelijk dat de lichtelijk bemoeizieke Andries raad heeft gegeven aan Antonia.[38]

Wie wel een grote rol speelt bij de totstandkoming van het Godshuis, is Casimir Van den Berghe. Geboren in Vinkt in 1804, wordt hij in 1829 in Arras tot priester gewijd. In februari 1831 wordt hij aangesteld als coadjutor in Sint-Laureins en in juni van hetzelfde jaar wordt hij er onderpastoor. In juni 1843 treffen we hem aan als directeur van het te bouwen Godshuis en in 1850 wordt hij pastoor van Sint-Laureins waar hij in 1877 overlijdt.[39]

Het is onder de invloed van onderpastoor Van den Berghe dat Antonia beslist een deel van haar vermogen te schenken aan een stichting om de armen, zieken, wezen en ouderlingen te helpen en te steunen en om de "*luister van Gods kerk en het godsdienstig leven te Sint-Laureins te bevorderen.*" Ook de moeder van Antonia neemt Van den Berghe in vertrouwen en moeder en dochter gelasten hem "*het groot en vermaard klooster en godshuis te bouwen.*"[40] Van den Berghe wordt en blijft gedurende hun hele leven hun geestelijke raadsman en biechtvader.[41]

Antonia is zeer godvruchtig en schenkt meubelen en kostbare gewaden aan de kerk, ze draagt bij voor de aankoop van een nieuwe kruisweg en financiert in 1842 een nieuwe kerkvloer. De soms eeuwenoude grafstenen worden uitgebroken, veel ervan worden gebruikt als fundament voor het nieuwe Godshuis: "*Wie ooit dit mastodontgebouw zou afbreken stoot onvermijdelijk op heel wat restanten en brokstukken van zerken, getuigen van familiegeschiedenis vrome godsdienstzin en dodencultus te Sint-Laureins over de periode 1500-1800.*"[42]

Bisschop Delebecque rekende juffrouw Antonia Van Damme bij de grootste weldoensters van het bisdom.

Juffrouw Antonia is een stevige financiële steunpilaar niet alleen van de parochie, maar ook van het bisdom. Bisschop Delebecque: "*Ik heb dry groote weldoeners in myn bisdom: Mijn heer Van Hansbeke, Mejuffer Antonia Van Damme en Mijn heer den ridder Stroo. Alledry zyn mynen troost in zake liefdadigheid, maer het schynt dat de ridder Stroo hen allen wilt overtreffen.*"[43]

De vrijgevigheid van Antonia en de ijver van onderpastoor Van den Berghe zorgen voor een heropleving van het godsdienstige leven in de gemeente. Maar de grootse plannen en diepgaande veranderingen zorgen ook voor moeilijkheden, verwarring en onbegrip. Zo zindert de twist over de zogenoemde *kwezelschool* nog lang na.

Het is pastoor Verhelst (1804-1807) die deze school opricht in een gebouw op het kerkhof, met de financiële steun van Franciscus Van Damme. In deze kwezelschool wordt les gegeven door religieuzen die hun habijt niet in het openbaar mochten dragen.[44] Pastoor Lefebvre (1810-1813) hecht veel belang aan de school waarin zowel rijke als arme kinderen onderwijs krijgen. Na het overlijden van Franciscus Van Damme, weigert zijn weduwe deze school met klooster nog verder financieel te steunen. Het ligt in haar bedoeling op een andere plaats een nieuwe school in te richten, ten voordele van een familielid. Pastoor Lefebvre verzet zich, maar de school wordt gesloten, de zusters verlaten Sint-Laureins en stichten in Waarschoot een bloeiend klooster. Lefebvre wordt verbannen naar Boekhoute.[45]

In die school wordt naderhand les gegeven door Jan Baptiste Van Damme, een verwant van Antonia. Van Damme woont met zijn gezin niet in de school. Het gemeentebestuur wordt in april 1848 door de nieuwe onderwijswet quasi verplicht aan de onderwijzer een *indemniteit* (schadeloosstelling) toe te kennen voor het gebruik van zijn woonst. De gemeenteraad kiest voor een andere oplossing en biedt het schoolgebouw aan als woning, "*het huis achter de kerk staande door Ued. voorgaandelijk bewoond.*" [46] Van Damme laat het gemeentebestuur weten die hij geen woning wenst, maar een vergoeding, in de wet is er sprake van *indemnité* en niet van een *indemnité de logement*.[47] Daarop besluit het bestuur de woning te verpachten.[48] Als de kerkfabriek daar weet van krijgt, laat die de burgemeester in april 1848 weten dat de school hun eigendom is en er wordt gedreigd met een proces. Uit de parochierekeningen van Sint-Laureins zou blijken dat de school tijdens het ancien régime werd verpacht door het ambacht Maldegem dat er ook de nodige herstellingen had aan gedaan.[49] Het gemeentebestuur vindt de houding van de kerkfabriek beneden alles en laakt de *mauvaise foi* van de pastoor.[50]

In 1852 wordt de schoolaffaire opnieuw opgerakeld. In de gemeenteraad worden twee leden aangeduid om te gaan onderhandelen met de kerkfabriek over een uitweg voor de school want ze zal hersteld worden. De onderhandelingen hebben geen resultaat, de pastoor vindt een uitweg voor schoolkinderen over het kerkhof maar niks.[51] Zes jaar later, in 1858, wordt in de gemeenteraad opnieuw gesproken over de gemeenteschool, burgemeester Huyghe wil daarvoor een huis aankopen in de Vlamingstraat, maar de raadsleden willen de school in het centrum.[52] Er wordt een bezoekje gebracht aan de school achter de kerk: de woning kan hersteld worden en er is voldoende grond om een nieuwe school te bouwen. Alleen blijft er het probleem van de uitweg over het kerkhof. Burgemeester Huyghe, schepenen De Meulemeester en Hoste, en raadslid De Vliegher onderhandelen met de pastoor maar komen van een kale reis terug, de gesprekken kennen "*geen goeden uitval.*"[53] Ondertussen zijn juffrouw Antonia en pastoor Van den Berghe op zoek naar een oplossing: Antonia Van Damme koopt in het dorp het huis van Jacobus Vercraeye.[54] In de gemeenteraad stelt burgemeester Huyghe voor dat eigendom te ruilen voor de gemeenteschool achter de kerk.[55] Uiteraard is alles al buiten de raad om geregeld. Antonia wenst 4 000 fr. opleg en wil het houten wagenhuis en een stukje grond behouden. Ook wenst ze dat er in de nieuwe school op zon- en feestdagen zondagsschool wordt gehouden. Dat gebeurt al meer dan 30 jaar in de bestaande gemeenteschool voor behoeftige leerlingen tussen 12 en 30 jaar die tijdens de week geen school kunnen lopen.[56] Uiteindelijk laat Antonia zelfs de 4 000 fr. opleg vallen omdat de gemeente over te weinig financiële middelen beschikt. Nog geen jaar na de ruiling met het gemeentebestuur schenkt Antonia de vroegere school (sectie A, nrs. 855, 856) met nog een ander stuk grond (sectie B, nr. 933) aan de kerkfabriek.[57]

Om alle publieke toegangswegen naar het kerkhof af te sluiten,

koopt Antonia, opnieuw door toedoen van Van den Berghe, een stuk grond van het Motje, voor de kerk. En op de zuidkant van het kerkhof, van de Leemweg tot aan dat Motje, ligt er een grote brede wal waar "*de kinderen des zomers een badpartijtje namen en in den winter hun ijspret botvierden.*" Daar wordt aanstoot aan genomen en Van den Berghe maakt aan deze publieke bad- en speelplaats een eind door langs de zuid- en westzijde van het kerkhof een muur te bouwen op de kosten van de kerkfabriek en van enkele weldoeners, waaronder Antonia.[58] Pastoor De Swaef schrijft: "*Z.E.H Van den Berghe deed op kerkelijk gebied Sint-Laureins herrijzen uit zijn nederigen staat. Kerk en kerkhof werden een ware plaats van ingetogen christenheid.*"

De Doornikse architect Antoine Justin Bruyenne die het Godshuis ontwierp.

3. HET GODSHUIS

3.1. ARCHITECT ANTOINE JUSTIN BRUYENNE

Voor het ontwerpen van de nieuwe instelling kiest Antonia een toen nog een geheel onbekende architect, Antoine Justin Joseph Bruyenne (1811-1886) uit Doornik. Waarom precies deze jonge, beginnende architect, hebben we niet kunnen achterhalen. Als adolescent doet Bruyenne veel ervaring op in de schrijnwerkerij van zijn vader en tegelijkertijd volgt hij tekencursussen aan de Academie van Doornik waar hij les krijgt van twee bekende Doornikse architecten, Decraene en Renard.

Bruyenne is een echte *self-made* man. Hij bestudeert monumenten en bouwwerken uit zijn omgeving en de werken van de beroemde Franse architect-restaurateur Eugène Violet-le-Duc worden zijn bijbel. Zijn theoretische en praktische kennis van de architectuur, gepaard aan een nimmer aflatende werklust, maken van hem een van de meest productieve architecten van België. Hij bouwt of restaureert tientallen kloosters, kastelen, kerken, landhuizen, gemeentehuizen, woningen in een historische of eclectische stijl. Hij ontpopt zich als een actief en inventief restaurateur van de kathedraal van Doornik waar hij zijn vroegere leraar - architect Bruno Renard - als restaurateur opvolgt.

Zijn eerste grote werk is het Godshuis van Sint-Laureins. Andere werken van hem in Oost-Vlaanderen zijn: de school en het klooster van de Zusters van Liefde in Lovendegem, de restauratie van de kapel en het klooster van de Zusters van Liefde in Eeklo, het hospice in Lokeren, het Klein Spinhuis van de Zusters van de H. Philippus Nerius en de H. Hartkapel in Sint-Niklaas, de restauratie van de kerk van Lokeren en van die van Sleidinge.[59] Kennen we de architect van het Godshuis, over de aannemer konden we niets terugvinden.

3.2. Het gebouw

Het Godshuis, officieel het *Hospice van den H. Joseph* of *Godshuis van den H. Joseph*, krijgt nog verschillende andere namen: hospice, hospicegesticht, hospice generaal, klooster, gasthuis, gesticht, instelling, weeshuis, liefdadigheidsgesticht, weldadigheidsinstelling, hospitaal.

Het Godshuis is een volledig privaat initiatief van Antonia Van Damme en het moet haar een formidabel fortuin hebben gekost, een half miljoen wordt er geschat. In 1848, terwijl de bouwwerken volop aan de gang zijn, vraagt de arrondissementscommissaris inlichtingen over het enorme bouwwerk, iedereen spreekt erover. De burgemeester antwoordt sec "*que l'hospice fondé dans ma commune par la demoiselle Antonia Van Damme est un établissement purement privé*" en dat hij er verder niets over weet.

a. De verwezenlijking

De eerstesteenlegging vindt plaats op 11 juni 1843 door bisschop Delebecque. Een gedenkplaat onder het hoogaltaar van de vroegere kapel vereeuwigt dit voor Sint-Laureins historisch moment: "*XI Juli MDCCCXLIII ill. Dom. Lud. Jos. Episc. Gand. Opt.ma Dom.a Ant.a Bern a. Van Damme ex hae, sub titulo Sti Joseph. Archit. Dom. Justino Bruyenne, Tornaci.*" De bouwwerken slepen zes jaar lang aan. Alle materialen worden per schip tot in Balgerhoeke gebracht en van daaruit met paard en kar door de pachters van Antonia naar de werf gebracht. Tussen Balgerhoeke en Sint-Laureins bestaat geen goede verbindingsweg, het moet een immens karwei geweest zijn, de honderdduizenden bakstenen uit Boom, de tonnen Mechelse kalk, de zware Doornikse hardsteen en alle andere materialen, naar het dorp te krijgen. Toch slaagt Antonia erin - dankzij onbeperk-

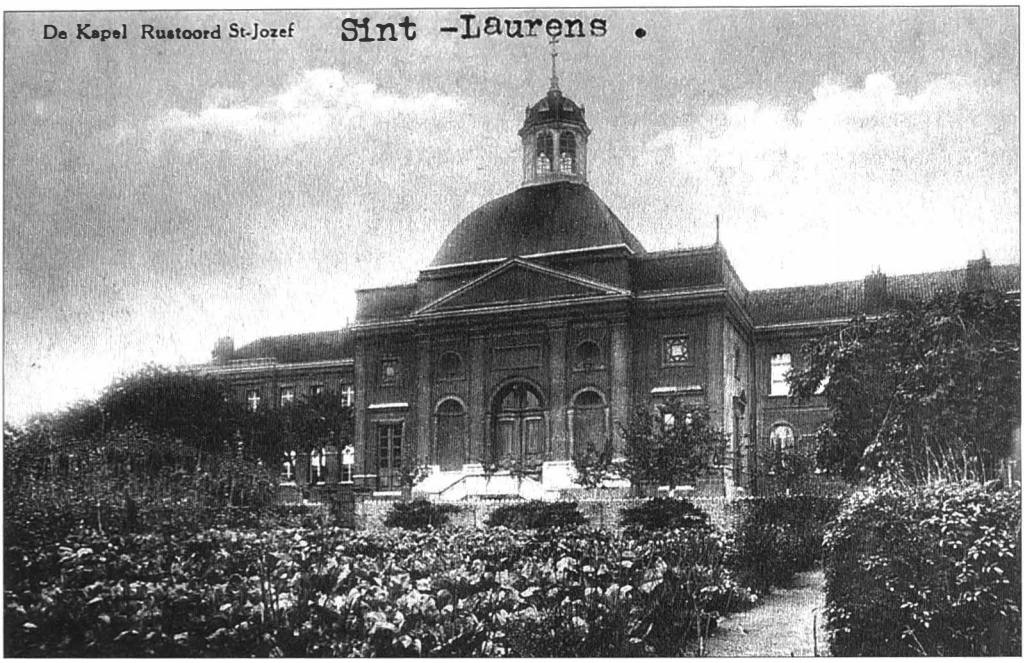

Volgens eigentijdse gegevens zou het Godshuis een half miljoen goudfrank hebben gekost. Vooraanzicht met de imponerende kapel en de moestuin. (verz. Staf De Roo)

te financiële mogelijkheden - het project tot een goed einde te brengen: "*Al wie in het bezit was van paarden en wagens van 4 uren in de ronde, moest de steenen en andere bouwmaterialen aanbrengen. Den steen werd in Boom gebakken, de kalk uit Mechelen, een paard 300, 2 paarden 700 en 3 paarden 1000 stenen. Al wie steen of andere materialen aanbrachten, werden door de achtbare juffrouw rijkelijk beloond en moesten zich aan een welopgedischte tafel in haar eigen huis en dikwijls door haar zelf gediend, voeden.*"[60]

Als patroon wordt voor de heilige Jozef gekozen, tweede patroon wordt Catherina van Alexandrië. In de altaarsteen rusten de relieken van Gaudentius, Celestinus en Exasperantius. Antonia schenkt bij de wijding van de kapel haar levensgrote relikwie van de heilige Rufinus, afkomstig uit de catacomben van de heilige Agnes aan de Via Nomentana in Rome. Die relikwie, een buisje met zijn bloed dat bij het lichaam werd bewaard, is op een bepaald moment naar Gent overgebracht en nooit teruggekeerd.[61]

b. Uitzicht

"*Sint-Laureins heeft het grootste klooster van het land, een vierkanten blok met twee binnenkoeren, vier voorname binnengevels met elk een groote trap en van op eenen van die groote trappen worden de Sint-Laureinsche optochten en processien geschouwd*", aldus Victor De Lille.[62]

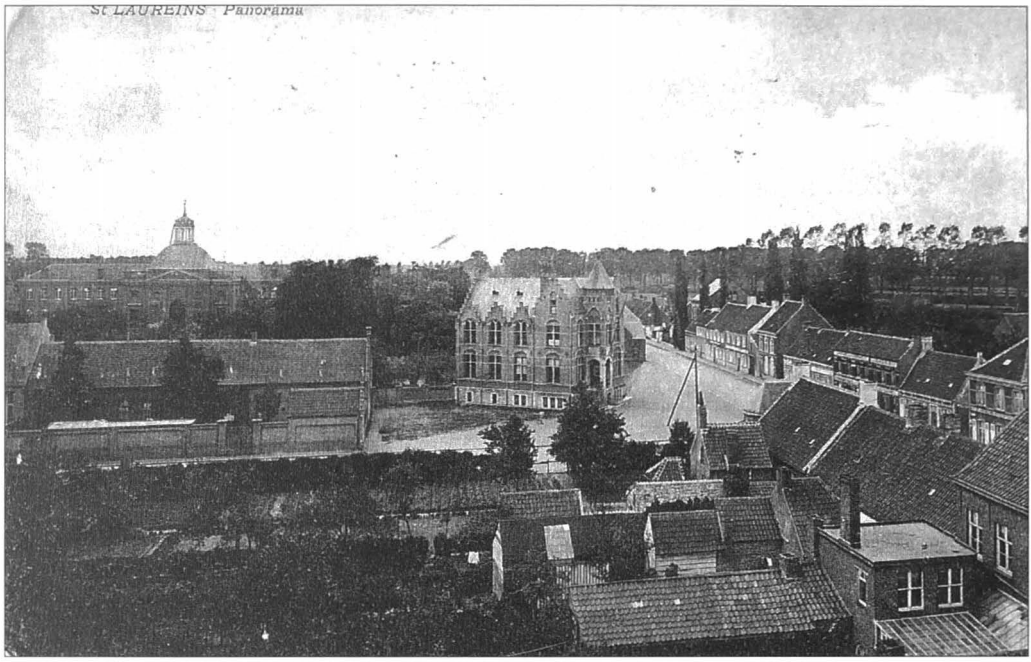

Panorama van Sint-Laureins voor de Eerste Wereldoorlog van op de kerktoren: het Godshuis, de school en het nieuwgebouwde gemeentehuis. Bijna in het midden van de straat een eenzame telefoonpaal. (verz. Staf De Roo)

Het kolossale volume van het Godshuis in een landelijke omgeving (dossier arch. Ronny Dijkens)

Het kolossale volume van het gebouw - het is inderdaad het grootste hospice van Vlaanderen - met de imposante koepel, is sedert het midden van de negentiende eeuw een vertrouwd beeld in de dorpskom en de omgeving van Sint-Laureins. Wie het Godshuis voor het eerst ziet, raakt onder de indruk van de enormiteit, zowel buiten als binnen. Voor een eerder kleine gemeente als Sint-Laureins is het een zeer uitzonderlijk monumentaal en indrukwekkend complex.

Het rechthoekig bouwblok heeft vier vleugels op een rechthoekige plattegrond, gegroepeerd rond twee binnenhoven. Rond die binnenhoven bevinden zich wandelgangen. Aan de oostzijde bevindt zich de kapel met neorenaissancekoepel en belvédère. De toegang bevindt zich in het midden van de westelijke vleugels. Er is een afdeling en binnenhof voor mannen en een voor vrouwen.

Indrukwekkend is de monumentale rondboogdeur met bordes met het gigantisch rondboogportaal, de koepel waaruit een monumentale lantaarn opstijgt, de kolossale Toscaanse pilasters, de (vroeger open) rondbooggalerijen. Het gebouw is helemaal onderkelderd, in de gevels zijn de halfronde keldervensters te zien. Die kelders vormen een doolhof van gangen en zalen die gebruikt worden als werk- en opslagplaatsen voor: steenkool, groenten, aardappelen, fruit. Er is een bakkerij, was- en slachtplaats ingericht. Soms worden er zelfs residenten te slapen gelegd. Het hele gebouw is tot in de puntjes afgewerkt, er zouden in de kelders evenveel baksteen zijn gebruikt als boven de grond. Tijdens de twee wereldoorlogen vormen de kelders een ideaal schuiloord voor inwoners van Sint-Laureins en voor vluchtelingen. Op 27 oktober 1944 valt een obus op de noordzijde, waarbij enkele mensen worden gewond.

Het gebouwencomplex is oorspronkelijk omgeven door 15 ha landerijen en boomgaarden, die vanaf 1970 worden verkaveld. Het Godshuis is nu toegankelijk via twee doorgangen, een in de Dorpsstraat en een aan de Leemweg. Een 150 m lange, recent aangeplante dreef, vanaf de Leemweg, vormt de hoofdtoegang.

Aan de buitenkant bestaat het gebouw uit een compact gesloten rechthoekig bouwblok met vier symmetrische vleugels. We zien drie niveaus: de halfverzonken kelderverdieping, de verhoogde benedenverdieping en een derde verdieping. Onder het dak bevinden zich de ruime zolders. Door het gebruik van de donkere baksteen, met hier en daar wat sierelementen van Doornikse hardsteen, biedt het complex een eerder monotone indruk. Enkel de kapel is, zowel in- als uitwendig, rijker en luxueuzer uitgerust. Opvallend is de indrukwekkende koepel met glazen lantaarn en de imposante toegangsdeuren.

3.3. VOOR WIE IS HET GODSHUIS?

Het Godshuis wordt na de inwijding in 1849 en tot aan haar overlijden door Antonia bestuurd en beheerd. Ze zorgt ervoor dat er zusters komen en dat er residenten hun intrek nemen. Ook neemt ze de volledige uitrusting voor haar rekening. Er wordt een actief beleid gevoerd om residenten in het Godshuis te krijgen. Op vraag van Antonia verhuist een weduwe Kneepkens samen met haar twee dochters in 1852 vanuit Waasmunster naar het Godshuis.[63]

a. Plannen en onderhandelen

Het heeft aan een zijden draadje gehangen of het Godshuis was geen eigendom geworden van de Burgerlijke Godshuizen van Sint-Laureins. In de brochure, uitgegeven naar aanleiding van het eeuwfeest, lezen we dat Antonia het Godshuis wou schenken aan de Zusters van de Kindsheid Jesu: "*Algemeen wordt gezegd dat de Congregatie van de Kindsheid Jesu keur had heel het gesticht als privaat eigendom over te nemen.*" De orde weigert het aanbod omwille van de hoge successierechten en de belastingen.[64]

Antonia is bekommerd om de toekomst van haar instelling. In 1852, drie jaar na de ingebruikname, wil ze een nieuwe zusterorde stichten, de "*Societeyt van Zusters van Liefde, onder aanroeping en benaming van Zusters van den Heyligen Joseph tot Sint-Laureyns*" die het Godshuis in eigendom zou krijgen en het verder beheren. Samen met enkele "*jonge dogters*" stelt ze daartoe een "*contract van vereeniging*" op met de volgende bepalingen:

1. De zusters verklaren een ruim en nieuw gebouw, met alle toebehoren en aankleven, en met het land dat erbij hoort, in volle eigendom in de sociëteit te brengen;
2. Het doel van de orde is dat de zusters in het klooster zieken, ouderlingen en wezen "*der arme lieden van beyde geslachten der gemeenten Sint Laureyns, Sint Margriete, Sint Jan in Eeremo gehucht Bentille, Waterland en Capryck*" oppassen en verzorgen. Er zal met de armbesturen van de verschillende gemeenten worden onderhandeld om de kosten van eventuele residenten zo laag mogelijk te houden "*en wel bezonderlijk ten aanzien van St. Laureyns.*"
3. Alle goederen, roerende of onroerende, die de associatie bezit of in de toekomst zal bezitten, komen ten goede van het gesticht en zullen gebruikt worden voor het onderhoud van de noodlijdenden. Eigendommen van de zusters, blijven hun eigendom. De orde blijft verantwoordelijk voor haar bezittingen, de zusters voor de hunne.
4. Elke zuster krijgt jaarlijks 50 fr. vergoeding plus linnen en kledij.

monumentale, verweerde rondboogdeur, vroegere toegang tot de kapel. Van op bordes werden processies en stoeten geschouwd.(dossier arch. Ronny Lippens)

Bisschop Delebecque wordt gevraagd een geestelijk directeur aan te stellen en een moeder-overste die moeten instaan voor het bestuur en onderhoud van het klooster en de contacten met de overheid.[65]

Blijkbaar valt dit initiatief van juffrouw Antonia niet in goede aarde bij het bisdom, er komt niets van terecht. Toch blijft de gedachte knagen wat er met haar Godshuis zal gebeuren na haar overlijden. Het laat haar niet los, Antonia is oprecht begaan met het lot van de minder bedeelde medemens.

In 1853 is er opnieuw "*eene buitengenwoone duerte van levensmiddelen.*" Om de nood van de armen ietwat te lenigen wordt door de gouverneur "*het gebruik van spaerzame soupen*" aanbevolen, "*een krachtdadig middel om de openbare noodleidendheid te verzachten.*" De gemeente beschikt over weinig middelen, alle openbare werken zijn uitgesteld en weldra is er ook geen geld meer voor de volkssoep. [66] Antonia kan de nood niet aanzien en sluit een akkoord met burgemeester - dokter Geersens. Zij wil de soep leveren tegen 8 centiem de liter. De burgemeester en het armbestuur moeten enkel zorgen voor "*de uitreiking der kaarten tot kostelooze bekoming der soupen.*"[67]

Antonia bespreekt haar probleem herhaaldelijk met de bisschop. Ze hoopt op een oplossing "*qui assure à l'établissement l'existence et l'exécution du but que je me suis proposé en l'érigeant*" en meent die gevonden te hebben bij de commissie van de Burgerlijke Godshuizen van Brugge, het vroegere Sint-Janshospitaal. Enkele leden van die commissie - Coppieters, Arens en de Penaranda - luisteren aandachtig naar het probleem van Antonia, leven mee met het lot van zoveel arme ongelukkige en wensen "*autant que moi de voir réaliser vos vœux.*" Bijkomend punt is dat de zieken van Sint-Laureins reeds door de Brugse commissie gratis worden verzorgd. Coppieters stelt voor dat Antonia haar wensen en verlangens op papier zet, waarna het bestuur een beslissing zal nemen.

Antonia laat de bisschop de inhoud van haar schrijven lezen en hoopt op diens goedkeuring:

1. Brugge aanvaardt de schenking van de gebouwen, aanhankelijkheden en gronden om er de zieken van Sint-Laureins en Adegem (als die dat wensen) te verzorgen tegen een vooraf af te spreken vergoeding voor verblijf en verzorging;
2. Antonia behoudt het bestuur, onder toezicht van de Brugse commissie;
3. Het onderhoud van de gebouwen blijft ten laste van Antonia, met uitzondering van "*démolition par des méchants*" of brand.

Coppieters bespreekt dit voorstel met de andere Brugse commissieleden. Alvorens die een beslissing nemen, moeten ze weten of het gemeentebestuur van Sint-Laureins, en eventueel dat van Adegem, ermee akkoord gaat. Er wordt gesuggereerd dat ook Maldegem moet gehoord

worden, daar de zieken van Maldegem eveneens gratis worden verzorgd in Brugge.

Burgemeester Bovyn wordt erop uitgestuurd om het voorstel van Antonia te bespreken met kanunnik Andries want "*la bonne réussite de l'affaire dépend de lui.*" Hij moet enkel zijn *interminable* proces tegen Brugge stopzetten. Coppieters en de Penaranda beweren immers dat er binnen de 50 jaar nog geen uitspraak zal zijn en dat enkel de advocaten Andries laten geloven in een goede afloop. Door dit proces ontstaat er echter een status quo en er wordt het ergste gevreesd voor de armen, "*par ma mort on rencontrera bien des difficultés si l'affaire n'est pas terminé.*" Maar Andries wil van het voorstel om 'zijn' proces' te beëindigen niets weten.

Ook Antonia vraagt, smeekt de bisschop de kanunnik ervan te overtuigen het geding tegen de Burgerlijke Godshuizen van Brugge stop te zetten. De uitspraak ervan is geheel onzeker en kan nog lang op zich laten wachten, en wie zal daar uiteindelijk het slachtoffer van zijn? De armen, de noodlijdenden, de weeskinderen. Als Antonia's voorstel wordt aangenomen, behoren al haar zorgen tot het verleden. Zij vertrouwt op de bisschop en hoopt op een duurzame oplossing.[68]

Alles verloopt niet zo vlot als Antonia had gehoopt. Het duurt tot 1861 eer we nog iets terugvinden over haar plannen en wel in een brief van advocaat Lauwers uit Brugge aan de Gentse bisschop. De advocaat bevindt zich op 16 november 1861 in Sint-Laureins, ten huize van juffrouw Antonia, waar de pastoor een brief van de bisschop gelezen heeft en waarvan Antonia "*toute triste de son contenu*" is. In de brief slaat de bisschop alarm en denkt dat de overeenkomst met Brugge het einde van het Godshuis zal betekenen. Lauwers is verontwaardigd over het weinige vertrouwen "*de votre Grandeur*" in de Brugse Godshuizen. De overeenkomst met Antonia zal niet worden afgesloten zonder zijn goedkeuring. De gouverneur, op de hoogte van de komende transactie, verleent er zijn volledige goedkeuring aan. Er wordt gewag gemaakt van *des adversaires* en van de gemeentebesturen die niet overeenkomen. Een van die tegenstanders is kanunnik Andries. Niet alleen Antonia, ook de Oost-Vlaamse gouverneur pleit voor redelijkheid, maar Andries is niet te vermurwen.

Lauwers maakt duidelijk dat de Burgerlijke Godshuizen van Brugge al hun plichten zullen nakomen en dat geen enkele gemeente zal uitgesloten worden. De advocaat is bereid om, samen met Antonia, een en ander te verduidelijken in het bisschoppelijk paleis.[69]

Bisschop Delebecque licht kanunnik Andries in over de overeenkomst waarop die zich haast de bisschop enig advies te geven:

1. Het hospice of hospitaal van Sint-Laureins mag niet bij de transactie worden betrokken, juffrouw Antonia moet niet vrijgevig zijn ten overstaan van het hospice van Brugge, maar wel ten overstaan van de drie gemeenten van het vroegere ambacht Maldegem. Indien ze het Gods-

huis aan Brugge schenkt, berokkent ze schade aan de drie gemeenten die niets meer zullen krijgen van Brugge. Het zal voor haar hoogst ongelukkig zijn te weten dat de armen van de drie gemeenten zullen benadeeld worden.
2. Het Godshuis zal zeker geen dienst doen als hospitaal voor zieken uit Maldegem of Adegem daar die het transport met de trein zullen prefereren, trein die door het centrum van beide gemeenten zal rijden en hen in 20 minuten naar Brugge zal brengen.[70]
3. Als de akte met Brugge zal verleden zijn, zullen de drie betrokken gemeenten op hun knieën komen smeken bij juffrouw Van Damme om de gebouwen met de bijhorende landerijen aan hen over te maken volgens de voorwaarden die eerder waren afgesproken tussen Antonia en de minister van Justitie, Victor Tesch.[71]
4. Het is geen geheim in Brugge, het wordt zelfs openlijk verteld dat, indien Antonia bij haar besluit blijft en het Godshuis aan Brugge schenkt, maar de helft van het gebouw zal gebruikt en onderhouden worden; de rest zal Brugge laten vervallen, "*d'en laisser tomber la moitié en ruine*."

Tot grote ongerustheid van Antonia, komt er geen oplossing uit de bus. Bisschop Delebecque, kanunnik Andries en de gemeentebesturen blijven gekant tegen een schenking aan Brugge. Het proces van Andries tegen de Brugse Burgerlijke Godshuizen gaat gewoon door, de kanunnik is zeker van zijn overwinning en denkt er niet aan het proces af te gelasten. Door al die moeilijkheden en wendingen ziet de Brugse commissie uiteindelijk af van een overeenkomst met Antonia.

De uitkomst blijkt uiteindelijk in Sint-Laureins zelf te liggen. Met de medewerking van bisschop Delebecque, baron Joseph Kervyn de Lettenhove, volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Eeklo, advocaat Balliu[72] en de leden van de Burgerlijke Godshuizen van Brugge en anderen komt men tot de slotsom dat het Godshuis best in Sint-Laureinse handen komt. Antonia is opgetogen met dit voorstel, haar doel zal uiteindelijk worden gerealiseerd: "*l'œuvre a acquit sa consolidation, que le Dieu de toute bonté en soit loué! Qu'Il daigne répandre ses bénédictions sur nous! qu'Il daigne remplir le vaste bâtiment d'un grand nombre de malheureux! qui apprenant à le louer ici bas chanteront l'Alléluia pendant une éternité.*" Antonia laat de bisschop weten dat notaris Lammens en advocaat Balliu heel binnenkort naar Sint-Laureins komen "*afin de passer l'acte d'acceptation par les hospices civils, c'est le dernier, alors l'affaire est terminée.*"[73]

b. Testament van 5 februari 1863

Alvorens Antonia haar Godshuis en landerijen aan de Burgerlijke Godshuizen van Sint-Laureins kan schenken, "*dient men eerstgemelde bestuer der Burgerlijke Godshuizen daar te stellen.*" Dit gebeurt tijdens de gemeenteraad van 3 februari 1863. Worden aangesteld met zeven stem-

De Gentse notaris Jules Lammens, notoir ultramontaan, stichter van Le Bien Public en bezieler van Pauselijke Werken, wordt door juffrouw Antonia aangezocht om haar testament(en) op te stellen.

men (schepen Hoste en raadslid De Rycke onthouden zich omdat ze verkozen worden als lid):

Pastoor Casimir Van den Berghe
Schepen Louis Hoste, handelaar
Raadslid Karel De Rycke, landbouwer
Karel Rysman, bijzondere
Jan Baptise Van Damme, zoon, eigenaar.[74]
Burgemeester Francies Huyghe wordt lid van rechtswege.

In aanwezigheid van gemeentesecretaris Constant Vercraeye en douanier Pierre Hooghstoel, stelt notaris Jules Lammens uit Gent op 5 februari 1863 het testament van Antonia Van Damme op, in haar woning in Sint-Laureins. Lammens, die enige partijen land bezit in Sint-Laureins, is een goede kennis van Antonia. Hij heeft contact met ridder Stroo uit Eeklo, van wie hij ook een van zijn testamenten opstelt.[75]

Antonia schenkt volgende goederen aan de Burgerlijke Godshuizen van Sint-Laureins:

A

1. een groot gebouw, gebruikt voor verschillende liefdadige doeleinden, met een kapel en andere aanhankelijkheden zoals een schuur en stallingen, een tuin, een boomgaard, weiden en akkers, alles gelegen in Sint-Laureins, met een oppervlakte van 9-06-50 ha
2. 4 partijen land aan de Moershoofdestraat 2-33-80 ha

3.	4 partijen land aan de Leemweg	1-48-30 ha
4.	2 stukken land aan het Polderstraatje	1-29-10 ha
5.	1 partij land aan de Kruiskenstraat	0-59-00 ha
6.	3 stukken land aan de Leestraat	1-14-10 ha
7.	1 partij land aan de Leemweg	0-84-90 ha
8.	1 partij land aan de Kaatsweg	0-57-60 ha
9.	2 stukken bij de Boterhoek, aan de Moershoofdestraat	1-16-00 ha
Deze onroerende goederen hebben een oppervlakte van		18-59-30 ha

B.
Alle meubelen en andere voorwerpen die bij de uitrusting van het Godshuis behoren en er deel van uitmaken, dienend voor de goede werking ervan en waarvan een aparte inventaris is opgesteld door de notaris; deze inventaris en het plan van de schenkingen, worden geregistreerd.

De voorwaarden van deze schenking zijn, behalve het vruchtgebruik voor de schenkster, de volgende:

1. het gebouw, onder de naam Hospice van Sint-Jozef, is bedoeld om voor altijd zieken, hulpbehoevenden en arme wezen van beide geslachten in onder te brengen;
2. zieken en wezen die in Sint-Laureins wonen, of afkomstig zijn van de gemeente, zullen zonder onderscheid worden toegelaten en dit zonder de minste tegemoetkoming; in geval van onvoldoende middelen, hebben de zieken en wezen die in de gemeente wonen, altijd voorrang op anderen;
3. zieken en wezen die aan de voorwaarden niet voldoen, moeten een wettelijke en vooraf vastgelegde bijdrage betalen;
4. een of meerdere zalen van het bijzonder grote complex mogen worden gebruikt om er een gemeentelijk hospitaal in te richten; dit mag slechts gebeuren na het overlijden van de testatrice;
5. de terreinen rond het gebouw en de dreef naar de Rommelsweg zijn uitsluitend bestemd voor het gebruik van de inwoners van het hospice;
6. de kapel moet altijd voor religieuze doeleinden en de behoeften van de inwoners worden gebruikt;
7. de zorg voor de zieken en wezen die in het hospice worden toegelaten, wordt toevertrouwd aan hospitaalzusters die door de commissie voor Burgerlijke Godshuizen zijn aanvaard; de zusters worden onderhouden door de commissie (logement, voeding, behoorlijke kledij,...);
8. 25 personen moeten gratis onderhouden worden door het hospice; voor zover hun leeftijd of krachten dit toestaan, worden ze in de instelling aan het werk gezet;[76]
9. indien aan de wensen van de testatrice niet voldaan wordt, kunnen de erfgenamen de schenking nietig laten verklaren;
10. als de commissie in het volle bezit komt van het Godshuis en alle verplichtingen en lasten nakomt, ook ten overstaan van de residenten die zij heeft aangeduid, kunnen de erfgenamen nooit verplicht ook maar iets te moeten bijdragen voor om het even welke reden.[77]

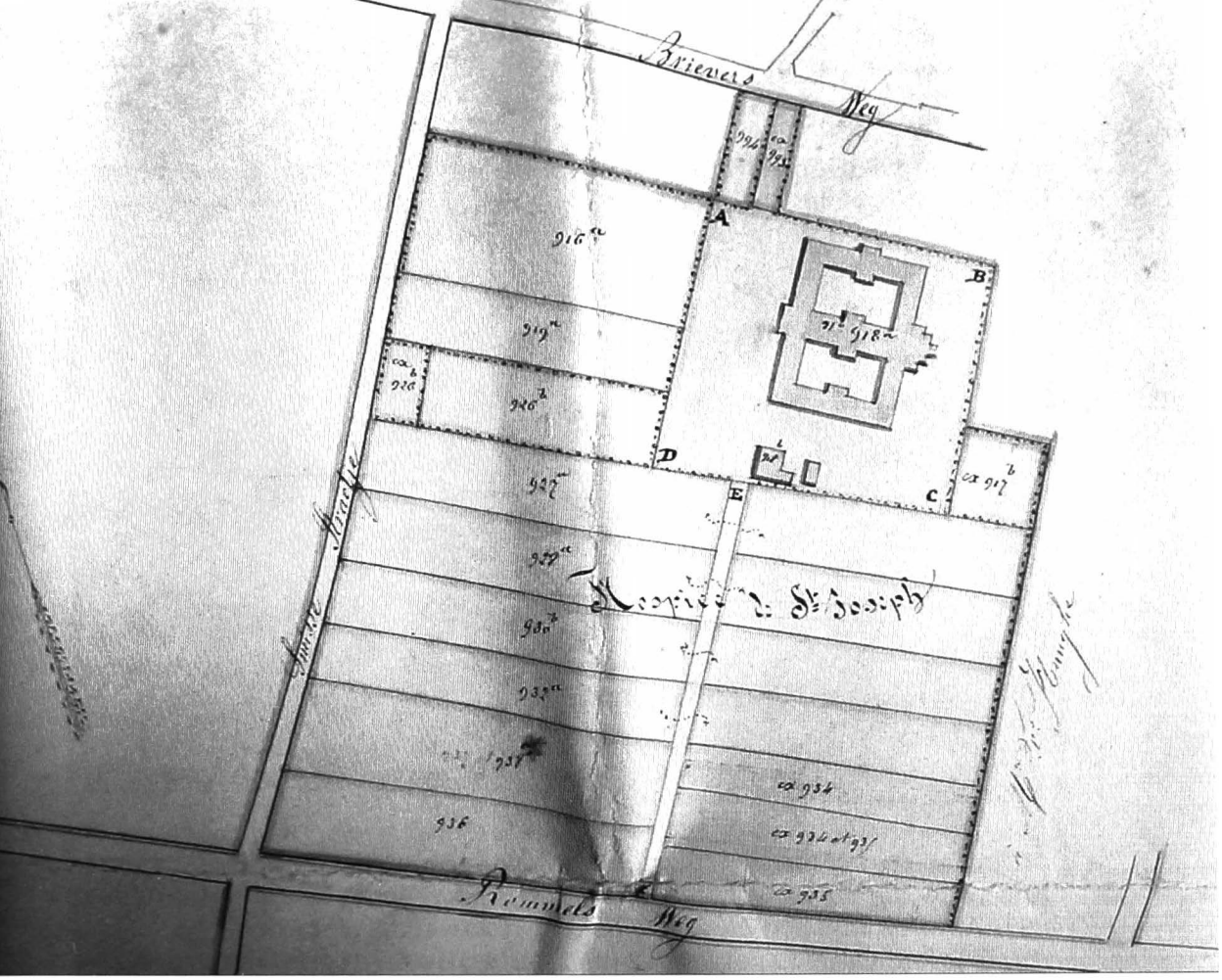

Bij het testament steekt een plan van de geschonken goederen. We zien hier een detail: het Godshuis, tussen de Brieversweg en de Rommelsweg.

Op 21 februari 1863 komt de pas aangestelde commissie van de Burgerlijke Godshuizen in Sint-Laureins samen "*ten einde over te gaan tot de aanveirding van het gesticht onder de naam van den H. Joseph.*" De onroerende en roerende goederen worden in volle eigendom geschonken, zonder kosten of hypotheken. Ook de notariskosten, registratiekosten en alle andere kosten neemt de schenkster op zich. Wel blijft Antonia tot aan haar overlijden het vruchtgebruik behouden.

Het is een zeer voordelige schenking, die de commissie geen frank kost. Armen uit vreemde gemeenten worden slechts aanvaard na toestemming van de commissie en tegen betaling. De schenking wordt met erkentelijkheid aanvaard en terzelfdertijd drukken de leden van de commissie hun welgemeende dank uit voor de edelmoedige gift "*tot troost en onderstand van de armen deser gemeente.*" De commissie vraagt dan de toestemming van de bevoogdende overheden om de schenking te mogen aanvaarden: het gemeente- en provinciebestuur en het ministerie.[78] Het gemeentebestuur stemt op 23 februari 1863 in met de schenking, de pro-

vincieraad volgt op 28 februari en bij Koninklijk Besluit van 5 februari 1863 wordt het legaat eveneens bevestigd.[79] Enkele weken later, op 17 maart 1863, is Lammens opnieuw ten huize van Antonia, samen met de leden van de commissie van de Burgerlijke Godshuizen, de onderpastoors Victor De Smet en Joachim Smetryns. Opdat alle leden goed zouden begrijpen wat er in de akte staat wordt een "*traduction en flamand*" door de notaris voorgelezen.

De schenking van het Godshuis valt niet bij iedereen in goede aarde, voor enkelen is het geen *blijmakend geschenk*, het wordt een *kemel* genoemd met zware lasten voor de gemeente, het zal een kankerworm worden die zal knagen aan de beurs van de belastingbetalers.[80]

Op 13 mei 1863 valt de commissie nog een tweede schenking in de schoot, namelijk een bedrag van 68 000 fr. als resultaat van de overeenkomst met het Brugse Sint-Janshospitaal. Ook deze geldsom wordt in dank aanvaard, vooral omdat zieken uit de gemeente nu ter plekke kunnen worden verzorgd, zonder "*een gevaarlijke vervoering te moeten ondergaan.*" Het kapitaal zal belegd worden "*onder waarborg van den Staat en bewaking van desselfs bestuur.*"[81]

Het is pas op 10 april 1879, na het overlijden van Antonia, dat het Godshuis volle eigendom wordt van de Burgerlijke Godshuizen. Ondertussen heeft Antonia nog een en ander gewijzigd aan haar testament:
- het bakken van vier zakken tarwe in brood op de dag dat een jaargetijde wordt gecelebreerd in de kerk voor Antonia, haar ouders en zuster; de residenten van het Godshuis moeten de jaargetijden bijwonen "*wat geen last, maar een dankbaarheid daarstelt*";
Verder schenkt ze:
- alle meubelen in het Godshuis die niet in de inventaris van notaris Lammens zijn begrepen;
- een woonhuis in het Dorp (de schenking van dit woonhuis wordt door Antonia in extremis geschrapt, de commissie vermeldt het pro memorie);
- alle klein lijnwaad, servetten en tafellakens die zich op de dag van haar overlijden in haar huis bevinden, met uitzondering van de beste tafellakens en servetten;
- een partij zaailand van 1-60-70 ha en twee obligaties van 2 200 fr.;
- het schilderij van Maria in de Tempel (bij haar overlijden bevindt dit schilderij zich niet meer in haar woning, ook dit wordt pro memorie vermeld):
- al het hooi en de vruchten van het land die de overledene tot aan haar overlijden in gebruik had.

3.4. Functie en indeling

Zoals gezegd is het gebouw bedoeld om er armen, noodlijdenden en wezen van Sint-Laureins in onder te brengen. Het Godshuis is verdeeld in twee gelijke helften: het vrouwen- en het mannenkwartier. De kapel

De mooi aangelegde binnentuin van het Godshuis met de indrukwekkende galerijen. (verz. Staf De Roo)

is vanuit beide kwartieren toegankelijk. De gehele middenvleugel - die de twee kwartieren scheidt - is voorbehouden voor allerlei diensten: een inkomhal en ontvangstplaatsen, het bureau van moeder-overste, de vergaderzaal van de commissie, de keuken, enkele bergplaatsen en dienstvertrekken.

In beide kwartieren is er een gemeenschappelijke eetzaal, een ontspanningszaal, een slaapzaal voor weesmeisjes en een voor weesjongens, voor bejaarde mannen en vrouwen, zusters en knechten, bergplaatsen, een linnen- en strijkkamer. Die zalen en kamers zijn uitgerust met linnenkasten, koffers, commodes, nachttafels, kamerschermen, in totaal 200 ijzeren bedden met de nodige matrassen en beddengoed. Het ontbreekt de resident aan niets, in een van de kamers staat zelfs een bibliotheekkast.

In de beginperiode is er een internaat voor adolescente meisjes van welstellende ouders ingericht. In 1851 zijn er 25 meisjes ingeschreven, in 1862 nog maar 11. Ook is er een *spellewerkersschool* die door gemiddeld een 70-tal meisjes wordt gevolgd. Die kantschool blijft tot in 1907 bestaan, want de zuster die er les geeft, vraagt dan een verhoging van haar jaarwedde.[82] In de klaslokalen zijn er 200 kantkussens met toebehoren, vier borden op staander, 20 banken, een alfabetkast en vier afbeeldingen van de kruisweg. Ook de bewaarschool is goed uitgerust. In de werkkamer voor de zusters telt men 25 spinnewielen en twee weefgetouwen. In de vestiaire staan 30 ladekasten met 400 meter linnen.

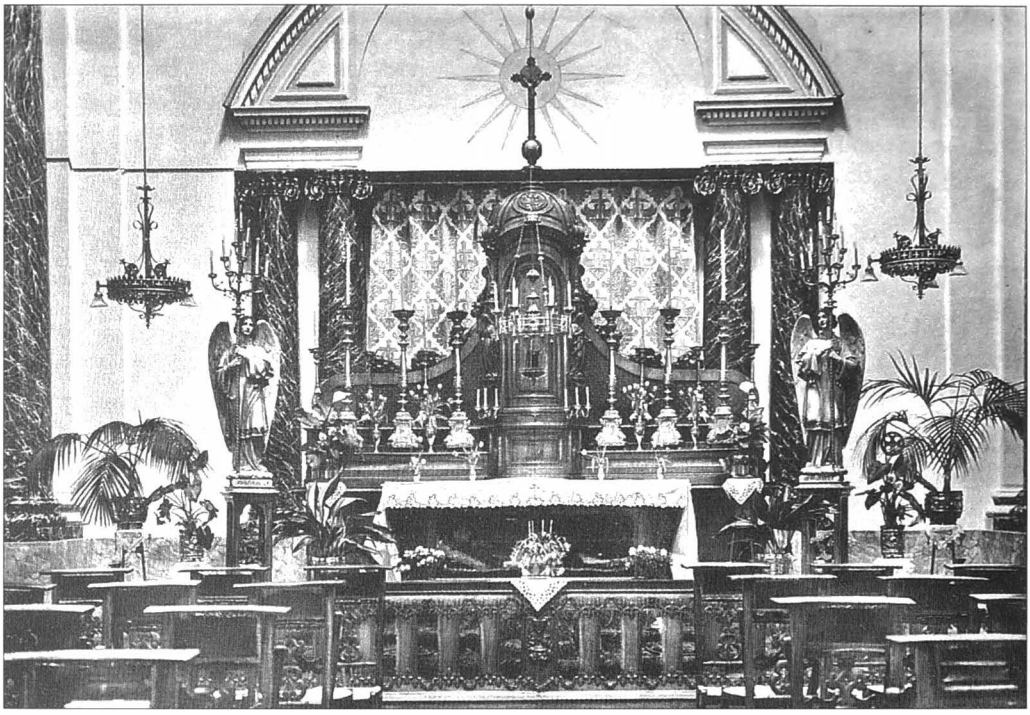

Beeld van het altaar met een overvloed aan kandelaars, luchters en planten. Onder het altaar de relikwie van de H. Rufinus. (verz. Staf De Roo)

De verdieping bevat de kamers voor de inwoners, slaapkamers voor de zusters en een ziekenzaal. Een deel van de verdieping wordt soms gebruikt om graan op te slaan. Antonia Van Damme zelf beseft dat het gebouw, vooral in de beginjaren, te groot is en ze laat dan ook toe dat er, weliswaar na haar overlijden, een gemeentelijke hospitaalzaal wordt ingericht met operatiekamer. In 1888 wordt in die zaal op vraag van de pastoor een schutsel geplaatst, om de zieken af te schermen die berecht worden.[83]

De kapel en de sacristie zijn volledig uitgerust voor alle godsdienstige plechtigheden. Naast de merkwaardige en ietwat lugubere relikwie van de heilige Rufinus, staan er nog vijf plaasteren heiligenbeelden, is er een kruisweg met 14 ingekaderde prenten, een zilveren monstrans, een gouden kelk, drie zilveren cibories, missalen, gewaden, linnen, kasten, twee bidstoelen en 125 kerkstoelen. Voor de dienst in de kapel wordt jaarlijks een geld som in de begroting voorzien, in 1889 is dat 200 fr. en die wordt aan moeder-overste uitbetaald.[84] In een omzendbrief van de minister van Justitie van november 1882 staat dat op zondagen geen publieke diensten meer mogen gedaan worden in de kapel en er ook geen omhalingen meer mogen gedaan worden, enkel de dienst voor de residenten is nog toegelaten.[85] Meestal wordt mis gelezen door de pastoor of een van de onderpastoors. Als er een geestelijke op rust in het klooster verblijft, wordt

De nogal macabere relikwie van de heilige Rufinus. (verz. Staf De Roo)

die aangesteld als mislezer. Met een van die mislezers komt het in 1949 tot een conflict met moeder-overste die de man weg wil. De commissie onderzoekt de zaak en daaruit blijkt dat "*de verhoudingen tussen de zusters en de E. P. van dien aard zijn dat zij de goede gang van zaken in godshuis belemmeren en zal de verplaatsing van E. P. bij zijn overste aanvragen.*"[86]

In 1934 ondergaat de kapel een grondige transformatie. Het altaar dat tot dan toe naar het westen is gericht, wordt verplaatst in oostelijke richting en voor de monumentale ingang geplaatst die voor altijd gesloten blijft. Het doksaal kan enkel bereikt worden via het zogenoemde *duivelstrapje*, een wenteltrap die vanuit de kelders via een deur op de eerste verdieping te bereiken is. Via het doksaal klimt men verder, tot op de zolder waar het gebinte te zien is van de koepel waar de klok hangt.[87]

In de keuken staat een gesmeed ijzeren fornuis met toebehoren, een tafel met koffiemolen, houten voorraadbakken, koperen kandelaars, emmers en verder al het kookgerei. Tijdens de Eerste Wereldoorlog staan er drie koperen fornuizen die worden opgeëist door de Duitse bezetter. Ze mogen echter blijven staan tot er ijzeren aangekocht zijn. De fornuizen worden gestookt met steenkool, tot in de Tweede Wereldoorlog de gasleiding wordt aangelegd.

De kelders dienen voornamelijk als opslagplaats voor steenkool, aardappelen, wortelen, bieten en andere vruchten. Er is ook een was-, droog- en werkplaats en een bakkerij, voorzien van alle benodigdheden.

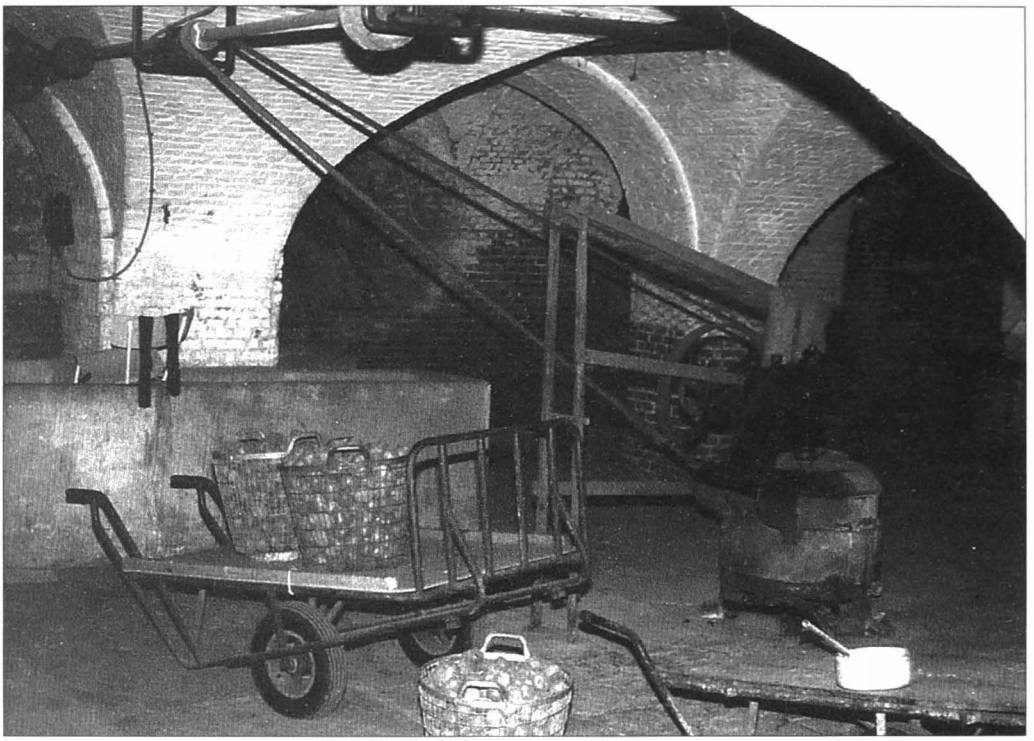

De ruime kelders van het Godshuis werden voor alles en nog wat gebruikt: opslagplaats, werkplaats, bakkerij, onderkomen voor bewoners en vluchtelingen enzovoort. (dossier arch. Ronny Lippens)

Een stijlvolle ontvangkamer in het Godshuis met rechts tegen de muur een telefoontoestel. (verz. Staf De Roo)

In 1863 ligt er een voorraad van 400 liter Bordeauxwijn. Ook de meubelen van inwoners die een tijdlang naar elders vertrekken krijgen er een plaats en het kerkbestuur huurt er een opslagplaats voor processieornamenten en andere zaken, brandbare zaken mogen niet worden opgeslagen.[88] Voor de Eerste Wereldoorlog staan er in de keldergangen "*gemakhuisjes alwaar zij met een vuile geur de lucht verpesten*", ze verwijderen lijkt niet zo gemakkelijk.[89]

Als er teveel residenten zijn, krijgen die een slaapplaats in de kelders. In 1911 verbieden de dokters nog iemand "*in de onderaardsche plaatsen te laten verblijven.*"[90] Toch worden de kelders daarna nog gebruikt als eet- en zitplaats en slaapkamers. De sociale inspectie maakt daar in 1952 komaf mee.[91] Het schepencollege vraagt in 1913 de toelating om een klaslokaal in te richten in een van de kelderzalen, wat wordt toegestaan.[92] Een tijdlang worden er in de kelders ook varkens en koeien gestald.[93] Als de nieuwe stallingen voor koeien en varkens in april 1909 gebruiksklaar zijn en het zeer warm weer is, wordt "*het verblijf de koeien onder de hospitaalzaal met inwendige gemeenschap van heel het gesticht zeer nadelig voor de gezondheid der inwoners*" genoemd, maar de toelating om de nieuwe stallen te mogen gebruiken, blijft maar uit.[94]

In diverse andere lokalen van het Godshuis bevinden zich nog 20 horloges, 70 withouten tafels, 479 nieuwe stoelen zetels, 80 houten banken, 20 ijzeren stoven met toebehoren en tien lampen.

De immense zolders worden gebruikt voor het opslaan van haver, tarwe, rogge, wol, vlas, appelen en andere vruchten; in 1917 wordt er meer dan 31 ton haver bewaard. Ook een voorraad klompen krijgt er een plaats. Sommige leveranciers willen hun graan of bloem niet meer tot op de zolders brengen wegens te hoog. Daarom wordt een kamer met een plankenvloer belegd om er bloem op te slaan.

Als in 1863 een inventaris van het Godshuis wordt opgemaakt, liggen er in de kelders en voorraadmagazijnen grote hoeveelheden waren opgeslagen: 900 kg rijst, 255 kg suiker siroop en specerijen, 250 kg koffie, 100 liter azijn, 15 000 kg aardappelen, 3 600 liter rogge 2 800 liter tarwe, 70 hl roggemeel, 6 hl boekweit, 120 kg vet, 120 kg smout, 115 kg boter, 360 kg spek, 40 000 kg kolen, 2 hl olie, 13 hl bier en een bierstelling.

3.5. BOERDERIJ

Bij het Godshuis is ook een vrij grote, goed uitgeruste boerderij.[95] De verantwoordelijkheid en leiding ervan berust bij een opzichter, ook *centerboer* genoemd. Vooraleer een opzichter wordt aangesteld worden inlichtingen ingewonnen bij het gemeentebestuur en de pastoor over gedrag en zeden van de kandidaat. In 1884 wordt Petrus De Boever uit Westkapelle als opzichter aangesteld. Hij ontvangt jaarlijks 150 fr. maar verblijft gratis in het Godshuis. Hij mag altijd vertrekken, mits een maand vooroп-

zeg. Ook de commissie mag hem wegzenden.[96] Zijn opvolger, Angelus Verleyen, wordt in 1897 wegens onbekwaamheid en hoge leeftijd ontslagen. Leonard Van Hyfte volgt hem op.

In 1904 wordt in de bekendste Meetjeslandse weekbladen een oproep gepubliceerd, voor een nieuwe bestuurder. Er dagen verschillende kandidaten op, August De Windt uit Melle wordt aangenomen. Hij ontvangt 17,50 fr. per maand plus kost en inwoon, wassen, stoppen en naaien. De Windt houdt het vlug voor bekeken en wordt in 1905 opgevolgd door een zekere Maes, die al na enkele maanden wordt ontslagen en vervangen wordt door Louis Van Rie uit Eede.[97]

Met André Ryckaert wordt eindelijk een opzichter aangesteld die iets afweet van de boerenstiel. Maar Ryckaert wordt door de commissie op de vingers gekeken. Volgens de commissie heeft hij werkzaamheden uitgevoerd in het nadeel van het Godshuis, door onbekwaamheid en gebrek aan ervaring. Moeder-overste moet hem een zachte opmerking geven dat hij in het vervolg wat voorzichtiger moet zijn en dat alles hem wordt vergeven omdat hij dacht wel te doen. Ondanks deze toegeving heeft hij zijn dienst verlaten. Er wordt besloten hem niet weer in dienst te nemen, tenzij hij aan elk van de bestuursleden afzonderlijk komt vragen om terug te mogen komen en moeder-overste hem laat weten dat hij in het vervolg het bestuur moet raadplegen alvorens iets te ondernemen. Uiteindelijk wordt Ryckaert door commissielid Van Holsbeke opnieuw in dienst genomen.[98]

Een van de markantste opzichters is Herman Schautteet die 35 jaar lang "*de boer van 't klooster*" is. Hij wordt in 1939 aangesteld als landarbeider en wordt omwille van zijn goede diensten 1 250 fr. per maand betaald.[99] Om het werk op de boerderij te regelen, wordt een beroep gedaan op de inwoners van het Godshuis, enkele knechten en soms zelfs een paar zusters. In mei 1946 zit de boerderij zo goed als zonder bestuur, en de commissie belast Herman met de leiding. Twee knechten die onvoldoende presteren worden ontslagen en er worden twee nieuwe aangeworven. De leden van de commissie zullen het werk op de boerderij om beurt controleren.[100]

In 1950 wordt het werk als volgt verdeeld: Herman verzorgt de dieren en staat desgevallend ook in voor nachtelijke hulp als een koe moet kalven. In geval van nood kan eventueel een beroep worden gedaan op Alfons Debbaut. Herman regelt en verdeelt het werk onder de werklieden in verstandhouding met de commissie. Rene Impens wordt belast met het paardenwerk en Debbaut met ander landwerk. Beiden moeten indien nodig binnenshuis werken. Voor het zondagwerk moeten Schautteet, Debbaut en Impens elkaar aflossen voor het onderhoud der dieren, zondagwerk wordt betaald als op een gewone werkdag.[101] Schautteet moet op elke vergadering van de commissie uitleg geven over de werkzaamheden. Vermelden we nog dat Herman Schautteet de laatste boer van het Godshuis is.[102]

De opzichter wordt bijgestaan door een paardenknecht, die ongehuwd moet zijn. Over Jan Deuninck is men niet tevreden, moeder-overste moet hem een strenge berisping geven, en mag hem zelfs ontslaan, wat ook gebeurt met ingang van 10 januari 1908.[103] Ook de paardenknechten volgen elkaar snel op: Busschaert, Jean Grison, Richard Baute en een onbekende uit Maldegem.[104] Naast paarden wordt er ook gebruik gemaakt van trekossen, in 1898 worden er twee aangekocht.[105]

De boerderij is voorzien van alle gebouwen die dit bedrijf nodig heeft:
- een graanschuur met hangar, karren, landbouwmachines en voorraden stro, hooi en rapen;
- een zwingelkot, paardenstal, koestal, varkensstal, hoenderhok, wagenhuis, bergplaats enzovoort; in de stallen staan tien melkkoeien, twee kalfjes en vijf varkens;
- een melkerij met melkkannen en boterpotten;
- de wasserij met bakken, kuipen en andere benodigdheden;
- de schrijnwerkerij met alaam en timmerhout.

Op de binnenplaats en de boomgaard ligt een grote voorraad hout, wortelen en bieten. In de tuin staan twee laurieren en in de remise bevinden zich 12 ladders van verschillende lengtes.[106]

De gebouwen worden goed onderhouden en zelfs helemaal vernieuwd, zoals in 1909. Ook alle mogelijke toestellen en hulpmiddelen als karren, eggen, ploegen, klein alaam, worden geregeld vernieuwd en ook worden nieuwe toestellen aangekocht: ondermeer een dorsmachine (1908), een pikbinder en hakselaars. Voor de polderlanden wordt bijvoorbeeld een aparte polderploeg aangekocht en een boerenwagen. In 1883 wordt geen land verpacht, alles wordt zelf geëxploiteerd. Er wordt zelfs aangedrongen meer land te gebruiken om rendabel te zijn.[107] In 1906 wordt er meer uitgegeven voor de landbouw dan er inkomsten zijn.[108]

Meststoffen worden elk jaar in grote hoeveelheden aangekocht bij plaatselijke handelaars: Leopold Huyghe, weduwe De Sutter en Hoste: guano, *lijnmeel*, *kerns*, superfosfaat, ijzerslakken, ammoniak en zo meer. Stalen van deze meststoffen worden ter ontleding naar het staatslaboratorium in Gent gestuurd. Een benadeelde leverancier meent algauw dat er bedrog in het spel is, als de gehaltes te laag zijn.[109]

Een belangrijke bron van inkomsten is de verkoop van koeien, kalveren, paarden en varkens. Aan de hygiëne in de stallen wordt bijzondere zorg besteed, vooral het gebrek aan zuiver drinkwater voor het vee en de slechte afvoer van gier baart de commissie soms zorgen. Ondanks alle maatregelen, duikt toch af en toe de *longpokziekte* op.[110] Gelukkig is men daarvoor verzekerd.

In 1953 bezit de Commissie van Openbare Onderstand (C.O.O.), 44-90-00 ha bebouwde en onbebouwde eigendommen, verspreid over vier

verschillende gemeenten; 23-12-00 ha worden verpacht aan 35 pachters, de rest of 21-71-00 ha wordt gebruikt door de boerderij van het Godshuis.[111]

3.6. Geneeskundige verzorging

Onder het bestuur van juffrouw Antonia en tot in 1879 krijgt Charles Lintel, de arts van dienst, een jaarwedde van 300 fr. om de armen in het Godshuis te verzorgen.[112] Wat later worden zowel Lintel als Jules Geersens als dokters benoemd "*om bij afwisseling den medicalen dienst van het hospice te verrichten.*" Stippen we hierbij aan dat dokter Geersens, zolang als juffrouw Antonia leeft, het vertikt om in het Godshuis te werken. Pas na het overlijden van Antonia dient hij een aanvraag in bij de bestuurscommissie.[113] Beide dokters moeten de 300 fr. verdelen.[114] Als dokter Van Hove in 1885 op zijn beurt vraagt om als Godshuisdokter te worden aanvaard, stemt de commissie daarin toe: "*Voor de gezondheidsdienst is het voordelig de vraag toe te staan aangezien in de moeylijke gevallen de dokters elkaar kunnen bijstaan zonder dat men verplicht is de hulp van een vreemde geneesheer in te roepen.*"[115]

Dokter Alfons De Rycke wordt in 1889 eveneens zonder problemen aanvaard: "*Het is voordelig meer dan een geneesheer te hebben, daar er gevallen kunnen voorkomen dat de dienstdoende geneesheer assistentie nodig heeft en zulks kan gebeuren zonder meerkosten; ook dr. Geersens vroeg versterking.*"[116] Dokter De Rycke kent geen geluk: in 1906 springt hij nabij de Moershoofdebrug van zijn rijtuig omdat zijn paard door het ongewone lawaai van een circus op het dorp op hol slaat en hij vreest in het kanaal terecht te komen. Enkele minuten later overlijdt hij.[117]

Jules Geersens en August Van Damme willen op 1 januari 1925 hun wedde verhoogd zien van 600 naar 1 000 fr., de commissie geeft hen 900 fr.[118] Dokter Theofiel Verstraete wil in 1925 als derde geneesheer aangenomen worden, zijn collega's wordt gevraagd of ze hun wedde in drie willen verdelen "*om alle onaangenaamheden te voorkomen.*" Ze gaan niet akkoord en Verstraete moet voor volgend jaar een nieuwe aanvraag indienen.[119]

Het behoort tot de taak van de hospicedokters armen en hulpbehoevende te verzorgen in het vrouwen- of mannenhospitaal. Kostkopers moeten, al naar gelang van de zorgen die ze nodig hebben, een vooraf bepaald bedrag bijpassen. Over de ziekendienst aan de gegoede personen maken de dokters in 1890 opmerkingen en menen dat deze te weinig betalen, de commissie beslist eenparig de tarieven niet te wijzigen.[120]

De dokters moeten er ook op toezien dat niemand met een besmettelijke ziekte in het Godshuis wordt opgenomen. Moeder-overste mag niemand aanvaarden zonder een getuigschrift van een geneesheer en van een aanvaardingsbewijs van de voorzitter van de commissie.[121] Echt gevaarlij-

ke patiënten werden al eens opgesloten in de kelders, maar dat wordt door de dokters verboden. Daar er geen afzonderlijke zalen beschikbaar zijn voor dergelijke zieken, worden ze gewoonlijk naar meer gespecialiseerde instellingen overgebracht.[122] Ook zieken die zichzelf en anderen bevuilen en door de zusters walgelijke zorgen nodig hebben, worden zoveel als mogelijk geweerd.

Op aandringen van het gemeentebestuur wordt in 1884 een *electrisch toestel* aangekocht, de dokters mogen dit enkel gebruiken voor de dienst van het hospitaal. Het is niet duidelijk om welk toestel het gaat.[123] Op vraag van de pastoor wordt voor het hospitaal een draagbaar schutsel gemaakt om de zieken "*welke hunne rechten moeten ontvangen*" af te schermen tegen ongewenste blikken.[124]

Geregeld worden er in het hospitaal operaties uitgevoerd, voor vele patiënten gebeurt dat geheel gratis, anderen dienen een kleinigheid op te leggen. Een arm meisje van 20 jaar heeft een liesbreuk opgelopen omdat ze iets boven haar krachten had gedragen en moet worden geopereerd. Dokter Van Kerckvoorde uit Eeklo voert de operatie uit in het Godshuis, met assistentie van een van de Godshuisdokters en met de hulp van enkele hospitaalzusters.[125]

Veel zorg wordt besteed aan de hygiëne: zuiver water voor de hospitaalzaal, een kooktoestel, meer sanitaire voorzieningen op de verschillende afdelingen, aankopen van medische apparatuur.[126] Er worden nog lang na de Tweede Wereldoorlog operaties uitgevoerd in het Godshuis, onder andere door dokter Raoul Van Damme die in 1947 vraagt om als hospitaaldokter aangenomen te worden.[127]

In 1944 wordt een overeenkomst afgesloten met het hospitaal van Eeklo voor het toedienen van medische verzorging aan oorlogsslachtoffers waartoe de C.O.O. door het besluit van 1 oktober 1943 over oorlogsonheilen verplicht is.[128] De kliniek neemt alle oorlogsslachtoffers op tegen 23 fr. per dag voor gewoon onderhoud, verpleging, artsenijkunde en medische verzorging. Het contract wordt afgesloten voor zes maanden.[129] Er wordt ook een contract afgesloten met het Eeklose *moederhuis* (kraamkliniek) waarbij de opvang wordt geregeld van hulpbehoevende en alleenstaande vrouwen.[130]

Geregeld worden ook de wedden en uitkeringen aan de hospitaalzusters aangepast. In 1945 wordt hun maandelijkse vergoeding "*gezien de levensstandaard*" van 150 fr. op 500 fr. gebracht.[131] In 1949 krijgen de hospitaalzusters 1 000 fr. per maand en moeder-overste 1 250 fr. Voor deze verhoogde last vraagt de commissie een bijkomende subsidie van 70 000 fr.[132]

3.7. NA ZES JAAR WERK: 1843-1849

Het Godshuis wordt officieel in gebruik genomen met de wijding

van de kapel op 25 september 1849, opnieuw door de Gentse bisschop. In augustus 1849 laat burgemeester Desiderius Geersens de arrondissementscommissaris weten dat er in de gemeente geen hospitalen noch godshuizen zijn. Merkwaardig, want het Godshuis is dan zo goed als afgewerkt en er zijn reeds zusters aanwezig.

Over de inwijding noteert gemeentesecretaris Constantin Vercraeye het volgende:
"*Den 25 september jl. is het hospice generael van St Joseph alhier volgens begeerte en liefdadigheid van jouffrouw Antonia Van Damme opgebouwen, pligtiglijk ingeweid en geïnstalleerd. Den eersten steen van dit schoon gebouw, wiens gelijken nergens is te vinden, is gelegd den 23 july 1843. Het heeft vermoedelijk meer dan een halfmiljoen francs gekost. Het begrijpt verschillige quartieren voor de mans, de vrouwen de weeskinderen en ouderlingen van beide geslachten, zaelen en afgezonderde kamers voor alle slag van zieken. Het inwendig van het huis en deszelfs landbouwerij wordt onder de directie van den Eerweerden heer Vandenberge, door de Zusters van de Kindsheid bediend.*"[133]

Op 3 december 1849 schrijft Geersens aan de arrondissementscommissaris dat er nu wel een hospice is ingericht, maar dat het een strikt private onderneming is. Ondanks ingewonnen inlichtingen weet de bur-

Gouverneur Edouard De Jaegher

gemeester niet door wie het gebouw zal worden onderhouden en voor wie het bestemd is. Alles wat hij heeft vernomen is dat "*l'admission n'y est pas gratuite*", er moet zowel door welstellende als hulpbehoevende residenten betaald worden voor hun verblijf. Toch meent hij te weten dat de instelling eerst en vooral bedoeld is voor oudere mensen en wezen uit Sint-Laureins. Er is een hospitaal ingericht en bij de instelling hoort een boerderij met 10 ha grond. Alles "*est desservi par des religieuses sous la direction d'un ecclésiastique*" waarmee Van den Berghe wordt bedoeld.

Na de kapel wordt door bisschop Delebecque ook een kerkhof gewijd. Op 31 april 1850 wordt Jacobus Van Waes er begraven. Tussen gouverneur Edouard De Jaegher en bisschop Delebecque ontstaat daarover een scherp conflict. Daar er nooit een aanvraag is ingediend om het gewijde perceel als kerkhof te gebruiken, brengt het gemeentebestuur de gouverneur op de hoogte van de onwettige begrafenis. De Jaegher laat de bisschop weten dat een begrafenis een burgerlijke zaak is waarbij de volksgezondheid primeert, het is het gemeentebestuur dat beslist waar begraven wordt, en niet juffrouw Van Damme of haar directeur. Enkel eigenaars kunnen, mits uitzonderlijke toelating, op hun eigendom worden begraven. Van Waes is geen eigenaar van het Godshuis en moet dus op het gemeentelijk kerkhof rond de kerk worden begraven. De gouverneur eist dat Van Waes wordt ontgraven en dat Antonia Van Damme en de directeur van het Godshuis in het vervolg de wet naleven. De tussenkomst van de bisschop moet alles faciliteren en verdere complicaties vermijden.[134]

Bisschop Delebecque antwoordt dat de geestelijke directeur van het Godshuis, Van den Berghe, ondertussen pastoor is geworden, maar directeur is gebleven. Hij besloot ondertussen niemand meer op het private kerkhof te begraven. Daarmee eindigt het dispuut. Wat de begrafenis van Van Waes betreft, daar kan de bisschop zich niet mee bemoeien. Hij protesteert wel tegen "*ce nouveau genre de persécution.*"[135] De gouverneur is niet opgezet met de toon van de brief van de bisschop die hij "*blessante pour l'autorité*" vindt. Hij wil dat de wet wordt toegepast, nu en voor "*des futurs inhumations des cadavres de l'hospice.*"[136] Burgemeester Geersens schrijft over deze kwestie: "*Quand au prétendu cimetière de l'établissement, le terrain disposé a cette fin, sans aucune espèce d'intervention toute fois de la part de l'autorité communale, se trouve entièrement au dehors de la partie agglomérée de la commune, au plus de deux cent mètres de l'hospice. Ce terrain n'ayant pas établi ni reconnu par l'autorité civile pour servir à la sépulture publique, il s'en suit qu'aucune inhumation n'y a été tolérée jusqu'à ce jour.*"[137] Van het kerkhof wordt dan maar een boomgaard en moestuin gemaakt.

4. DE BESTUURSCOMMISSIE VAN HET BURGERLIJK GODSHUIS

4.1. SAMENSTELLING EN VERKIEZING

Na het overlijden van Antonia komt het beheer van het Godshuis in

de handen van een vijfkoppige commissie die om de twee weken samenkomt in de vergaderkamer in de middenvleugel van het Godshuis. Als de burgemeester de vergadering bijwoont, is hij voorzitter van rechtswege.

De leden van de commissie worden voor een vijfjaarlijkse termijn verkozen. Eens hun termijn voorbij, stellen de leden twee nieuwe kandidaten voor. Het aftredende lid krijgt altijd de voorkeur, een tweede lid wordt pro forma vermeld. Beide kandidaturen worden voorgelegd aan de gemeenteraad die automatisch de voorkeurskandidaat kiest. Dit systeem laat in theorie toe dat een lid levenslang deel kan uitmaken van de commissie. Bij overlijden of ontslag wordt dezelfde procedure gevolgd. De pastoors van Sint-Laureins maken altijd deel uit van de commissie, als ze al geen voorzitter zijn. Andere leden zijn nagenoeg altijd landbouwers uit de gemeente, soms wordt een handelaar, winkelier of notabele als lid verkozen. Het komt veel voor dat commissieleden deel uitmaken van de gemeenteraad wat dikwijls positief is voor de werking en de verhouding met het gemeentebestuur, maar af en toe anders uitpakt.

De commissie neemt alle beslissingen. Die moeten, hoe onbelangrijk, miniem of futiel ook, worden voorgelegd aan het gemeentebestuur, dat wel commentaar kan geven maar een beslissing niet kan afkeuren.

De commissie werkt geheel autonoom tot de wet van 10 maart 1925 de Commissie van Openbare Onderstand (C.O.O.) opricht waardoor het Bureel van Weldadigheid of armbestuur en de Burgerlijke Godshuizen worden samengevoegd. De C.O.O.-raad bestaat eveneens uit vijf leden. De opdrachten van de C.O.O. worden duidelijk omschreven: onderstand aan hulpbehoevenden, met inbegrip van bejaardenzorg, hospitaalverzorging voor noodlijdenden en voogdij over arme wezen en vondelingen. Door de wet van 8 juli 1976 wordt de C.O.O. op haar beurt vervangen door het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (O.C.M.W.). Met de oprichting van het O.C.M.W. wordt afstand genomen van het klassieke en paternalistische systeem van steunverlening. Het appreciatierecht om zelf te oordelen of iemand al dan niet hulp wordt verleend, behoort tot het verleden en er moet "*lenigend, curatief en preventief*" hulp worden geboden en die hulp kan van materiële, sociale, geneeskundige, sociaal-geneeskundige of psychologische aard zijn.

1. Voorzitters van de commissie

1863 Casimir Van den Berghe, onderpastoor (1831), directeur Gods huis (1843), pastoor (1843- 1850). Casimir Van den Berghe is de vertrouwensman en biechtvader van juffrouw Antonia. Dikwijls treedt hij op als haar volmachthouder bij verkopingen van onroe rende goederen. Hij overlijdt op 12 november 1877.[138]

1878 Petrus De Prez, pastoor
Wordt pastoor van Sint-Laureins op 26 november 1877 en lid van de commissie op dezelfde dag als zijn aanstelling als pastoor. Hij overlijdt op 17 juni 1887.[139]

1887 Jan Baptiste Van Damme

Op 1 juli 1887 worden twee nieuwe leden voorgesteld: pastoor Theodorus De Swaef in de plaats van zijn voorganger De Prez en Eduard Willems in de plaats van Petrus Van Hooteghem die is overleden. "*Daar den regelmatigen gang der administratie vereischt dat er zoo spoedig mogelijk een andere voorzitter aangesteld worde*" wordt het voorzitterschap pastoor De Swaef aangeboden. Die meent echter dat het de secretaris toekomt "*om de administratie te vergemakkelijken*". Bij de daaropvolgende geheime stemming krijgt Jan Baptiste Van Damme 4 stemmen, er is 1 blanco briefje. Secretaris wordt Eduard Willems. Onmiddellijk na de stemming wordt het erevoorzitterschap E.H. De Swaef aangeboden. Theodorus De Swaef is de eerste en enige erevoorzitter.[140]

Van Damme is daarvoor al een tijdlang onbezoldigd secretaris.

1897 J. P. De Keyzer, landbouwer

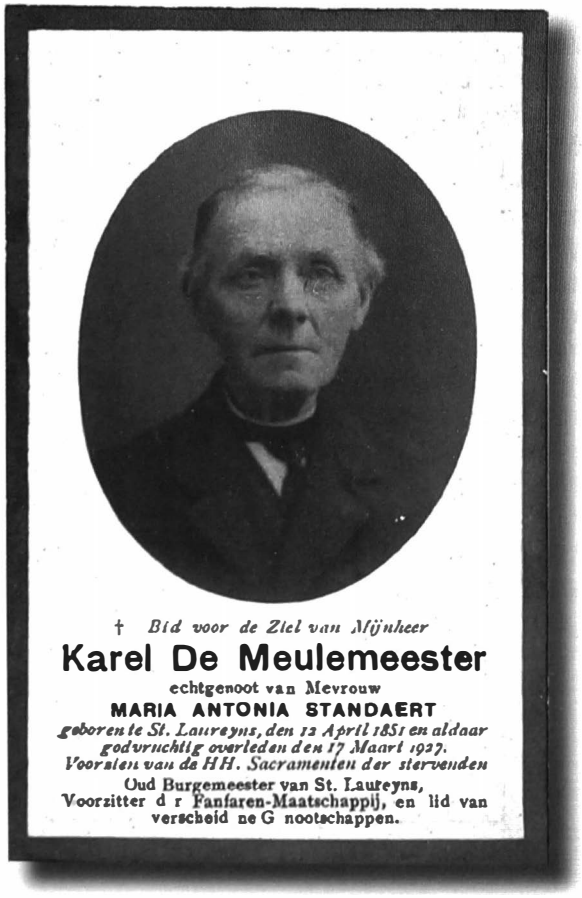

† *Bid voor de Ziel van Mijnheer*

Karel De Meulemeester

echtgenoot van Mevrouw

MARIA ANTONIA STANDAERT

geboren te St. Laureyns, den 12 April 1851 en aldaar godvruchtig overleden den 17 Maart 1927.

Voorzien van de HH. Sacramenten der stervenden

Oud Burgemeester van St. Laureyns,
Voorzitter d r Fanfaren-Maatschappij, en lid van verscheid ne G nootschappen.

Na de verkiezing van voorzitter Van de Rostyne woont burgemeester Karel De Meulemeester nog nauwelijks vergaderingen bij. (verz. Staf De Roo)

1905 Charles Van Haele
Wordt begin 1905 als voorzitter aangeduid.[141]

1906 P. Haverbeke
Wegens nalatigheid en afwezigheid wordt zijn ontslag gevraagd. Voorzitter Haverbeke verhuist naar Eeklo, zonder de andere leden ervan op de hoogte te stellen.

1907 Ed. Van Holsbeke, voorzitter als oudste lid
Van Holsbeke is nooit tot voorzitter verkozen. Hij vervangt, als oudste lid, de afgezette voorzitter Haverbeke. De commissie telt tot in juni 1909 slechts 4 leden.[142]

1909 J. Van de Rostyne
Om uit de impasse te raken na de perikelen met voorzitter Haverbeke en om de commissie te vervolledigen, dringt het gemeentebestuur erop aan dat er een nieuwe voorzitter wordt gekozen. Dat gebeurt op 7 januari 1909. Op die vergadering zijn burgemeester De Meulemeester, Ed. Van Holsbeke, V. Rombout, J. Van de Rostyne, P. Van den Driesche en secretaris Charles Geirnaert aanwezig. Van Holsbeke krijgt 2 stemmen, Van de Rostyne 3. Onmiddellijk verlaten De Meulemeester (die niet mag meestemmen) en Van Holsbeke de vergadering. Van Holsbeke woont geen enkele vergadering meer bij, De Meulemeester toont zich nog nauwelijks.[143] Van Holsbeke overlijdt in 1909 en op 8 mei 1909 verzoekt het gemeentebestuur de overledene te vervangen. Pastoor Franciscus Van Havermaet krijgt 3 stemmen, Theofiel Van Damme, bijzondere, krijgt 4 stemmen.[144] Toch wordt de pastoor het nieuwe lid.

1912 Joseph Ingels, advocaat, schepen, burgemeester, provinciegriffier van Oost-Vlaanderen [145]
Ingels wordt op 10 januari 1912 verkozen met 3 stemmen tegen Louis De Mey die 2 stemmen krijgt.[146]

1916 Louis De Mey, gareelmaker
In september 1914 wordt voorzitter Ingels tijdelijk vervangen door Louis De Mey.[147] Ingels blijft de vergaderingen bijwonen als dienstdoend burgemeester, De Mey tekent telkens het verslag. Op 9 november 1914 is het de laatste keer dat Ingels de vergadering bijwoont. Hij dient begin januari 1916 zijn ontslag aan. Op 2 oktober 1916 verschijnt Ingels terug in de vergadering als gewoon lid.
De Mey wordt op 17 januari 1916 verkozen tot voorzitter met 3 stemmen, Theofiel Notteboom krijgt 1 stem.[148] Op 18 september 1916 wordt De Mey nog aangeduid als voorzitter, maar het is pastoor Van Havermaet die het verslag tekent. In de volgende vergadering, 2 oktober 1916, betreurt de pastoor dat voorzitter De Mey "*ons zoo haastig door den dood is ontnomen*".[149]

1917 Emiel De Sauter, hotelhouder
Pastoor Van Havermaet blijft diensdoend voorzitter tot op 17 januari 1917 Emiel De Sauter wordt verkozen met 3 stemmen tegen pastoor Van Havermaet met 2 stemmen. In 1919 en 1920 neemt de pastoor opnieuw de taak van dienstdoend voorzitter waar. In december 1919 wordt Charles Dupré, handelaar, verkozen als lid

in de plaats van De Sauter.[150]

1920 P. Turpyn

Voorzitter Turpyn wordt op 19 januari 1920 verkozen met 4 stemmen tegen 1 stem voor Charles Dupré.[151]

1925 Leo Verhulst, eerste voorzitter C.O.O.

Leo Verhulst is pastoor van 3 april 1923 tot aan zijn ontslag op 19 februari 1951.[152]

Hij wordt lid van de commissie in december 1923.[153] Bij de fusie van de Burgerlijke Godshuizen met het Bureel van Weldadigheid wordt hij op 9 september 1925 met 4 stemmen verkozen tegen 1 stem voor H. Cuelenaere.[154]

1951 Laurent De Sutter

Van bij het begin van 1950 tot in juli 1951 is pastoor Verhulst nog maar een paar keer aanwezig op de vergaderingen van het C.O.O.-bestuur, in juni 1951 geeft hij zijn ontslag. Bij zijn afwezigheid wordt het voorzitterschap waargenomen door burgemeester Emile De Sutter. Op 4 juli 1951 wordt Laurent De Sutter als voorzitter verkozen met 2 stemmen, Cauwels krijgt 1 stem.

In de plaats van pastoor Verhulst wordt pastoor Petrus Moens als nieuw lid voorgesteld aan de gemeenteraad.[155]

1953 Edmond Notteboom, landbouwer

Op 11 juni 1953 woont voorzitter De Sutter een laatste vergadering bij. Op 1 juli 1953 leggen de nieuwe leden van het bestuur de eed af: Maria Koslowski, echtgenote van Laurent De Sutter en eerste vrouw in het bestuur, André Accoe, Jules De Geeter, Charles Welvaert en Edmond Notteboom. Tijdens dezelfde vergadering wordt Edmond Notteboom verkozen als voorzitter met 4 stemmen, Jules De Geeter krijgt 2 stemmen achter zijn naam.[156]

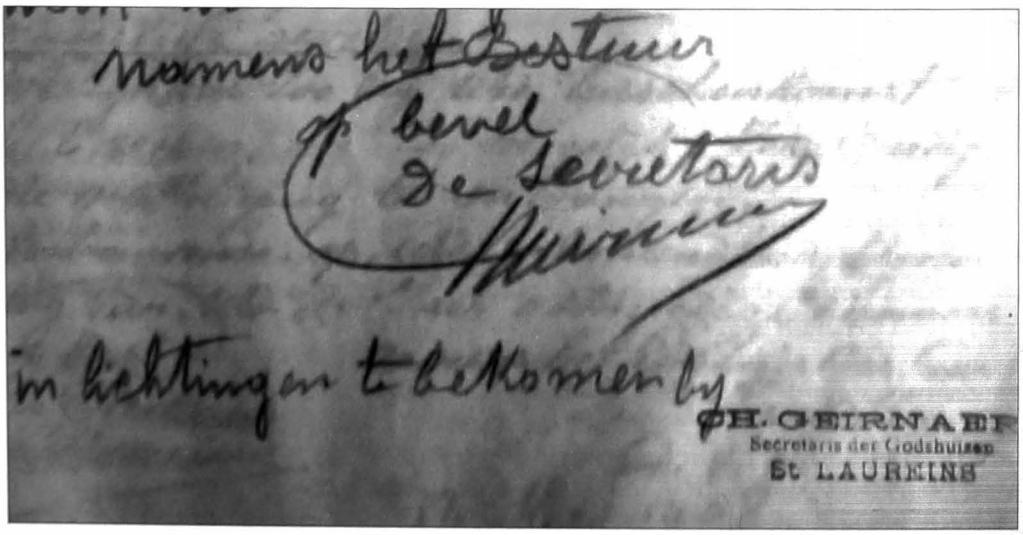

Handtekening en stempel van secretaris Charles Geirnaert in 1908. (arch.O.C.M.W.)

1982 Matthys
1992 Antoon De Sutter

Naast het voorzitterschap zijn de functies van secretaris en ontvanger bijzonder belangrijk. In feite zijn zij het die de dienst uitmaken voor wat de uitvoering van het beleid en het beheer van het Godshuis betreft.

2. Secretaris Charles Geirnaert

De bestuurscommissie heeft het geluk gehad steeds te kunnen beschikken over toegewijde en bekwame secretarissen. Wie de verslagboeken, briefwisseling, begrotingen en andere documenten leest, is verwonderd over de accuratesse waarmee alles is opgesteld en geschreven.

Commissielid Charles Rysman wordt in februari 1864 eerst voorlopig en in april 1864 met algemene stemmen definitief als secretaris aangesteld. Hij oefent zijn functie gratis uit.[157]. Ook commissielid en secretaris Van Damme, verkozen op 14 januari 1874 met vier stemmen tegen een onthouding, vraagt geen vergoeding, *"er bij voegend dat hij, in het belang van het hospitaal, voornemens is zijn fonctie onvergeld uit te oefenen."*[158] Van Damme wordt in 1867 voorzitter van de commissie en als secretaris vervangen door Eduard Willems.[159]

Een wel heel bijzondere secretaris is Charles Geirnaert die deze functie vanaf 1897 tot 1925 waarneemt. Hij is de eerste secretaris die geen commissielid is. Namens die commissie stelt hij gepeperde brieven op die de misbruiken van ontvanger Clemens Verstraete aanklagen alsook de haarklieverij van het gemeentebestuur over de begrotingen. Van armbesturen uit andere gemeenten, leveranciers, kostkopers en particulieren eist hij onmiddellijke levering of betaling van schulden. Geirnaert houdt alles stipt bij en verklaart tegenover iedereen dit alles te doen in het voordeel van het Godshuis. Met kennis van zaken, geduld en overtuiging maant hij wanbetalers aan hun schuld te vereffenen en dreigt met juridische stappen die dikwijls effectief worden ondernomen.

Midden de Eerste Wereldoorlog beleeft de secretaris een naargeestig avontuur dat uiteindelijk nog goed afloopt.(zie Oorlog) Geirnaert blijft secretaris tot hij op 16 september 1925 ontslag neemt *"om reden van hoge ouderdom en lange loopbaan en gezien zijne zwakke gezondheid om niet tot secretaris der commissie van onderstand benoemd te worden."*[160].

In 1925 is de fusie van de bestuurscommissie van de Burgerlijke Godshuizen met het armbestuur of bureel van Weldadigheid, samen de C.O.O., een feit.[161]. De C.O.O.-raad bestaat uit vijf personen, de burgemeester is van rechtswege lid en als hij aanwezig is, vervult hij de taak van voorzitter, maar hij neemt niet deel aan de stemmingen. De nieuwe instelling staat niet alleen in voor de zorg van alle hulpbehoevenden uit de gemeente, maar is ook belast met het beheer van het Godshuis.

Op 23 september 1925 wordt Pieter Van Holsbeke de nieuwe secretaris met vier stemmen tegen één.[162] Van Holsbeke krijgt op 8 juni 1942 eervol ontslag en mag de eretitel van zijn ambt dragen.[163] Er dienen zich drie kandidaten aan: Albert Cuelenaere, André Blondeel en Marcel De Neve, onderwijzer, die alle vijf de stemmen krijgt en de nieuwe secretaris wordt.[164]

3. Ontvanger Clemens Verstraete

Naast de secretaris is de ontvanger de tweede belangrijkste man bij het beheer van het Godshuis. In 1864 wordt grondeigenaar André Huyghe aangesteld. Zijn borg wordt bepaald op 1 000 fr. en hij werkt gratis. In 1879 treffen we Emiel Vercraeye aan in die functie.[165]

Clemens Verstraete, postmeester in Sint-Laureins, wordt op 3 september 1898 aangesteld als ontvanger van het Godshuis.[166] Met Verstraete komt een wel zeer merkwaardig man in dienst: modern, vooruitstrevend, zelfstandig maar ook eigenzinnig. Gedurende zijn hele ontvangerschap zijn er wrijvingen, botsingen en zelfs ernstige incidenten met het Godshuisbestuur. Kort na zijn indiensttreding neemt hij "*eene zoo gezagvoerende houding aan tegenover het bestuur dat het geheel de gemeente in opspraak bracht.*"

In de beginperiode zijn de Godshuisbestuurders eenvoudige mensen die zich gemakkelijk laten leiden en zelfs misleiden, aldus de secretaris. Op de laatste drie voorzitters en commissieleden heeft Verstraete een onverklaarbare invloed, "*ja zoo geheime macht dat zij niets anders waren dan tekenmachienen die werkten volgens verlangen van Verstraete; als gevolg hiervan zijn menigvuldige oneerbiedige geruchten in omloop.*" Honderden en nog eens honderden daden worden Verstraete ten laste gelegd. Daarom worden na enige tijd de onderdanige dienaars-bestuurders van de ontvanger door het gemeentebestuur niet meer herbenoemd en systematisch vervangen door meer onafhankelijke mannen die niet meer buigen voor de "*hoogmoedige verwaandheid van Verstraete.*" Daardoor ontstaan er in de schoot van de commissie steeds meer moeilijkheden en gestadige onenigheden. In 1906 besluit het bestuur paal te perk te stellen aan alle onregelmatigheden.

Er worden enkele staaltjes opgesomd "*om de almacht van den ontvanger op ons bestuur te bewijzen.*"
- hij is van 1899 tot 1903 tegenwoordig op alle veertiendaagse bestuursvergaderingen, van 9 tot 12, en is gedurende die tijd afwezig in het postkantoor, wat aan het Bestuur der Posterijen wordt medegedeeld;
- zijn aanwezigheid op die bestuursvergaderingen is onwettig en leidt telkens tot hevige woordenwisselingen en twisten.
- op 18 september 1899 reist hij op kosten van het Godshuis naar Gent om uitleg te geven aan het provinciebestuur; een nutteloze reis die niet door de ontvanger, maar door de secretaris diende te gebeuren, doch "*hij wilde eens naar Gent.*"

- in de vergadering van 13 november 1899 krijgt hij van de toenmalige commissie een perceel grond in pacht voor tien jaar; voorwaarden of pachtprijs worden niet besproken waardoor deze verpachting onwettelijk is, "*het godshuis had het land zelf in pacht en mocht geen voortpacht geven, maar om Verstraete te voldoen begingen zij twee overtredingen.*"
- in de vergadering van 12 maart 1900 maakt Verstraete "*die goede Bestuurders*" wijs dat er een opzichter nodig is in het Godshuis, hij wordt eenparig aangesteld, hoewel hij van landbouw niets afweet, terwijl het toch de boerderij is waarover hij controle moet uitoefenen.[167] Van dan af is hij voortdurend in het Godshuis, hij maakt zelfs een doorgang van zijn moestuin naar het Godshuis, zonder dit aan te vragen; er worden boter en melk van de boerderij van het Godshuis via het betwiste poortje naar de woning van Verstraete gedragen; moeder-overste wordt verzocht daar onmiddellijk een einde aan te stellen.[168]
- zonder toelating - "*een aanvraag is niet nodig, hij is immers heer en meester van alles*" - plaatst hij een telefoon van het postbureel naar het gesticht.
- hij laat inderhaast een vergunningsakte opstellen voor beide zaken en laat die tekenen door gewezen bestuursleden.
- op 26 augustus 1901 koopt hij een drukpomp voor het washuis.
- als er in maart 1902 een brief "*onder band*" van de ontvanger van de registratie van Eeklo voor het Godshuisbestuur op het postkantoor aankomt, met het verzoek dat een gevolmachtigde van de commissie zich zou aanbieden bij de registratie in Eeklo, geeft Verstraete bevel aan de secretaris en aan alle leden van het bestuur om zich onmiddellijk naar Eeklo te begeven "*en als zij daar kwamen was 't niet nodig, een afgevaardigde waere voldoende geweest.*" Verstraete bestelt een koets en een middagmaal in Eeklo waar een goede fles wijn soldaat wordt gemaakt; de rest van de dag wordt in Eeklo doorgebracht.
- in 1902-1903 is secretaris Geirnaert vijf maanden ziek, Verstraete laat zich aanstellen als waarnemend secretaris.

De commissie wil komaf maken met deze mistoestanden en de onwettig verkregen rechten, maar de ontvanger "*wil maar niet nederdalen van zijn troon*" en dat leidt tot botsingen, misverstanden en aanklachten.[169]

Clemens Verstraete verdedigt zich vanzelfsprekend. In een brief aan de gouverneur schrijft hij dat de jaarlijkse in- en uitgaven van het Godshuis op 82 300 fr. worden geschat, waarvan één derde onder de verantwoordelijkheid van moeder-overste. Vandaar dat hij elk moment met haar moet overleggen. Zijn woning ligt op meer dan 250 m van het klooster, en het is om die reden dat hij op 29 november 1899 door middel van een poortje een toegangsweg heeft gemaakt via zijn moestuin, naar hij beweert, mét de toelating van de commissie. Op 12 augustus 1901 legt hij een telefoonlijn aan van zijn woning - het postkantoor - naar het Godshuis, eveneens met de toestemming van de commissie die hem daarvoor een vergunning voor tien jaar verleent. Volgens Verstraete dragen deze beide "*bemachtigingen oneindig veel toe om het dagelijks bestuur van het*

Godshuis te vergemakkelijken en dat zelfs de bestuurders het nut van de telephon wisten te waarderen." Het is dan ook onbegrijpelijk dat drie van de vijf commissieleden zonder opgave van reden de telefoon hebben afgesneden en het poortje hebben dichtgenageld. Daardoor wordt het bestuur bemoeilijkt en zal het meer kosten veroorzaken.[170]

De commissie is verontwaardigd over die brief, die bol staat van de verzinsels, bijvoorbeeld dat de begroting meer dan 80 000 fr. zou bedragen, nooit is de som van 30 000 fr. overschreden. En dat moeder-overste verantwoordelijk zou zijn voor 28 000 fr. is "*een dubbele leugen voor iedereen tastbaar.*" Er wordt opgemerkt dat in mei 1906 de commissie de boekhouding van moeder-overste wou controleren "*ten einde de overstortingen in de Kas van den ontvanger meer regelmatig te doen,*" maar de ontvanger wou daar niet van weten en beweert dat hij, en hij alleen, toezicht heeft op de boekhouding. "*Toezicht en verantwoordelijkheid zijn voor het bestuur;*" aldus de commissie. En dat hij bestendig contact moet hebben met moeder-overste is helemaal uit de lucht gegrepen, als de overste om de drie maanden haar geld overmaakt aan de ontvanger zal het veel regelmatiger zijn dan nu het geval is en zal de boekhouding begrijpelijker zijn. Het is meer dan voldoende dat de ontvanger vier keer per jaar naar het Godshuis gaat om zijn zaken te regelen. Hij kan dus, net als de commissieleden, de normale weg gebruiken en het private weggetje zal gesupprimeerd worden.

De commissie verwijdert de telefoon en nagelt het poortje dicht, omdat de zogezegde vergunningen onwettig zijn en zelfs verdacht, want geschreven na 30 april 1906. Er wordt zelfs gesproken over schriftvervalsing en een grafologisch onderzoek wordt gesuggereerd. De commissie vindt dat "*moesten alle godshuizen om goed bestuurd te worden een inwendige gemeenschapsweg en een Telephone ter beschikking hebben voor hun ontvanger, de goed bestuurde zouden niet te vinden zijn.*" De ontvanger beeldt zich in dat er zonder hem geen goed bestuur mogelijk is. Het tegendeel is waar, de man heeft zoveel invloed uitgeoefend op de commissieleden en vooral op de drie voorgaande voorzitters, dat zij op zijn aanraden "*menigvuldige berispelijke schikkingen hebben genomen.*" Er valt een boek mee te vullen, schrijft de secretaris.

De Godshuiscommissie wil de ontvanger absoluut niet hinderen bij de uitoefening van zijn functie, integendeel, elke verhoging van wedde die hij vraagt, wordt hem toegestaan. Men wil hem enkel het gezag ontnemen dat hij zich onrechtmatig heeft toegeëigend. En men besluit:
de commissie
- wil dat de ontvanger zich bij zijn ambt houdt en wil geen enkel van zijn rechten betwisten;
- eist voor zich het gezag van bestuurders op;
- acht zich in staat de verantwoordelijkheid te dragen voor haar daden;
- verlangt niets anders dan het bestuur uit te oefenen volgens de voorschriften en de wetten zoals de vorige besturen altijd hebben gehandeld en niet volgens de wil van de ontvanger.

Voorzitter Haverbeke wil de brief niet ondertekenen en verklaart niets meer te tekenen als het over de ontvanger, de telefoon en het poortje gaat, in eerdere vergaderingen heeft hij nochtans de verwijdering ervan goedgekeurd, "*waarschijnlijk zal hij ook wederom raad gehad hebben.*"[171]

Na de vergadering van 18 mei 1906 lijkt het erop dat alles wordt bijgelegd. Verstraete zal zijn telefoon weghalen en het poortje verwijderen en hij spreekt ook niet meer over een schadevergoeding. Het vertrouwen tussen de ontvanger en het Godshuisbestuur blijft echter definitief zoek.[172]

Op 12 september 1906 geeft het schepencollege het bevel de afgetrokken telefoon te herstellen en het poortje van de moestuin van de ontvanger naar het gesticht te heropenen. Maar de commissie gaat niet akkoord en argumenteert: aangezien deze kwestie als een huishoudelijk probleem van het Godshuisbestuur dient te worden beschouwd, gaat het college zijn boekje te buiten. Het college houdt enkel rekening met de argumenten van Verstraete en verzwijgt die van de commissie. Het schepencollege wil eenvoudigweg de waarheid niet kennen. Om paal en perk te stellen aan deze haarklieverij, wordt over de kwestie nog maar eens gestemd: met drie tegen twee blijft de commissie bij haar eerder genomen beslissing: telefoon weg, poortje dicht.[173] Pas in januari 1938 wordt het Godshuis aangesloten op het telefoonnet.[174]

In 1913 hangt er opnieuw een ijzeren hek, voorzitter Ingels stelt dit met eigen ogen vast. Dat *ijzeren hek* moet verdwijnen, wat ook gebeurt, maar: enkele dagen later hangt er een van... *hout*. De commissie vindt dit een verregaande vrijmoedigheid en kan met de spitsvondigheid allerminst lachen.[175]

Voorzitter Haverbeke blijft dwars liggen. Volgens hem zou het verslag moeten vermelden dat hij voor het voorstel van het schepencollege gestemd heeft. De secretaris meent dat het voldoende is om de uitslag van de stemming te vermelden, maar om Haverbeke te plezieren wordt zijn opmerking toch opgenomen.[176] Haverbeke weigert het verslag te tekenen en als er hem op wordt gewezen dat hij verplicht is het verslag te tekenen daar er geen onregelmatigheden in staan, blijft hij bij zijn besluit. De commissie dient klacht in wegens die ongegronde weigering "*aan wie het behoort.*"[177]

In 1907 ontstaat er een heftige discussie over de reiskosten en uitgaven voor bureaubehoeften van Verstraete. Die worden door voorzitter Haverbeke bereidwillig aanvaard en afgetekend. Een commissielid toont aan dat de bijzondere genegenheid voor de ontvanger "*geheel en gansch onwaardig is.*" Hij begaat laakbare daden, schrijft grove onwaarheden aan de gouverneur, en verdient "*onze eenparige verachting.*" Geen commissielid begrijpt "*dat niettegenstaande al die onwederlegbare bewezen laakbare daden van den ontvanger tegen het bestuur, onze heer voorzitter hem overal en in alles voortdurend een onverklaarbare genegenheid betoont en zelfs zijn onderdanige dienaar blijft.*"[178]

In de loop van de volgende maanden is het bijna altijd hommeles in het bestuur. Haverbeke weigert te tekenen en beweert helemaal niet onderdanig te zijn aan Verstraete. Er wordt er hem op gewezen dat hij, net als de voorgaande voorzitters, voor en na elke vergadering bij de ontvanger om orders gaat. Haverbeke zegt dat hij er de zaken van het Godshuis regelt en documenten ondertekent. Commissielid Rombout legt een lijst van vier bladzijden voor met een reeks grieven en overtredingen begaan door de ontvanger, met data en alle informatie uit het register der beraadslagingen.[179]

Laatste handtekeningen van ontvanger Clemens Verstraete (links) als ontvanger van de C.O.O. en van zijn opvolger Alberic De Craene (rechts) in een ontvangstenboekje van de omhalingen voor de armen in de kerk. (verz. Raymond Strymes)

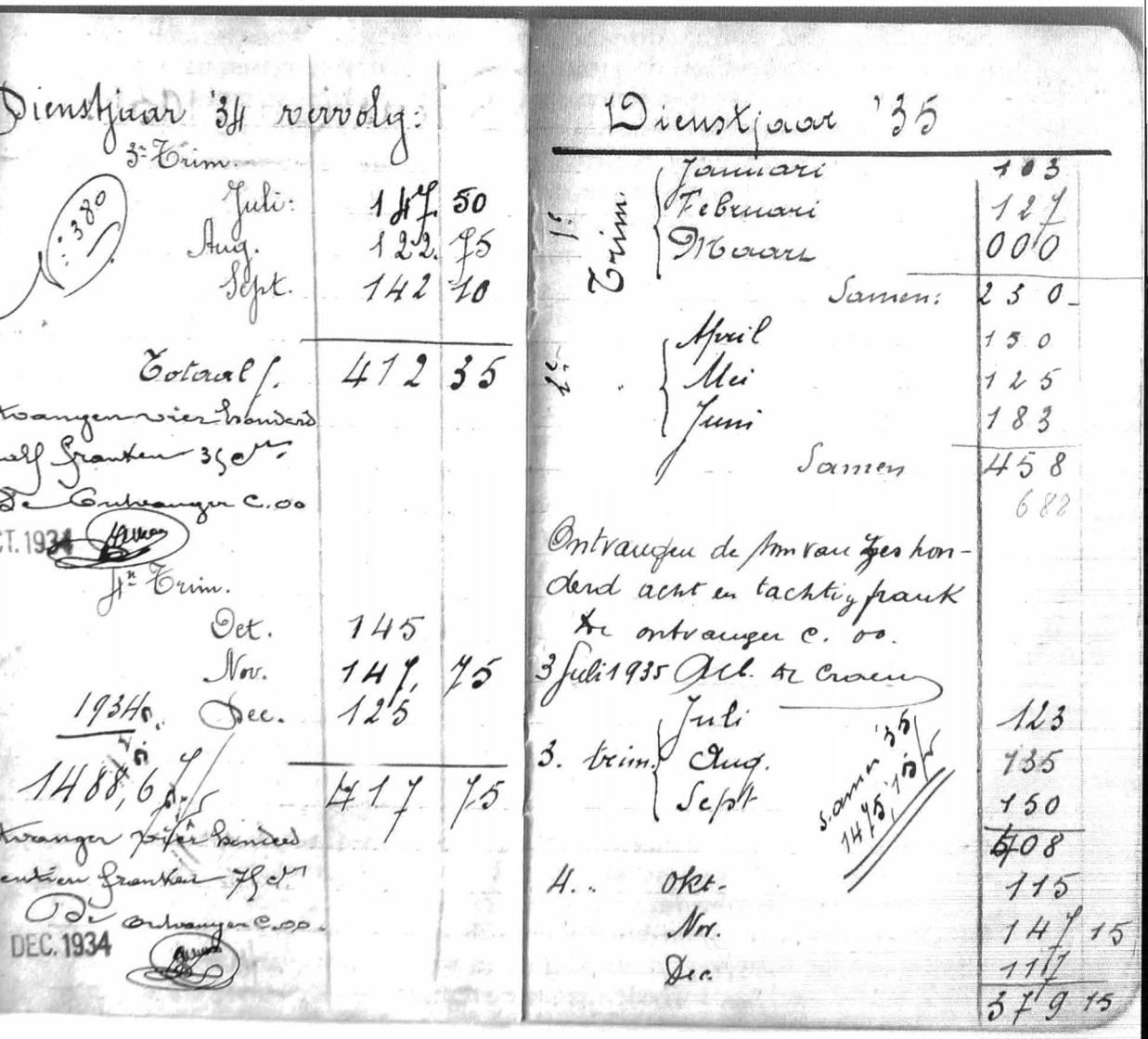

In mei 1907 doet het gerucht de ronde dan Haverbeke de gemeente heeft verlaten; hij zou in Eeklo wonen, maar niemand weet waar.[180] Van Holsbeke wordt als waarnemend voorzitter aangesteld. Iedereen is verontwaardigd over de man omdat hij zonder verwittiging vertrokken is, de vergaderingen al meer dan een maand niet meer bijwoont en briefwisseling achterhoudt. Het gemeentebestuur en de gouverneur worden op de hoogte gesteld, want er kan bijvoorbeeld geen openbare aanbesteding worden uitgeschreven.[181]

Clemens Verstraete blijft ondertussen almaar olie op het vuur gooien. Het is het bestuur ter ore gekomen dat er in de herbergen documenten en cijfers openbaar worden gemaakt, en zelfs voorgelezen, die op het bestuur van het Godshuis betrekking hebben. Deze 'geheimen' kunnen door niemand anders dan door de ontvanger bekend gemaakt zijn. Er wordt hem streng verzocht dit voortaan te laten, daar alleen het bestuur inlichtingen mag verschaffen over het beleid.[182]

In de daaropvolgende jaren wordt de verhouding tussen ontvanger en bestuur er beslist niet beter op, "*hij antwoordt op sommige vragen zo duister dat niemand ze verstaat,*" van de terugbetaling door de verzekering van een *verdonderde* koe wordt niets vernomen.[183] Leveranciers worden te laat betaald ondanks het feit dat er 11 000 fr. in kas is, alle uitgaven moeten ondertekend worden door ten minste één commissielid, wat niet het geval is enzovoort.[184]

Ontvanger Verstraete wordt gesteund door het gemeentebestuur. Als er opmerkingen worden gemaakt over een nieuwe manier van betalen, zegt hij dat "*indien hij verplicht is de wijziging aan bedoelde rekening te doen, hij geheel zijn kasboek zal moeten bevuilen door uitvagingen en aanvullingen, doordien bedoelde rekening er reeds ingeschreven is.*" Als hem gewezen wordt op onregelmatige inschrijvingen van mandaten die niet eens getekend zijn, vraagt de ontvanger om alles te laten zoals het is, "*aan het bestuur verzekerende dat hij van het gemeentebestuur de verzekering heeft bekomen dat zij dienaangaande geen opmerking zullen maken.*" Het bestuur besluit toe te geven, voor de laatste keer. Overigens meent de ontvanger dat het voor de goede gang van zaken beter zou zijn dat alle gelden van kostkopers door hem zouden ontvangen worden in plaats van door moeder-overste.[185] Een ander gebruik is dat rekeningen soms pas twee jaar na datum worden betaald, moeder-overste bekent dat dit een "*der oude misbruiken is en zij verzekert dat dit zulks niet meer zal voorvallen.*"[186]

Bij de fusie van het Godshuisbestuur met het armbureel wordt Clemens Verstraete op 16 september 1925 benoemd als secretaris van de C O.O., met vier stemmen tegen één.[187] Hij neemt ontslag op 6 september 1934 en is dan 36 jaar ontvanger geweest. Op 21 november wordt Alberic De Craene verkozen, zijn borgtocht bedraagt 12 000 fr.[188] Op 1 oktober 1942 dient De Craene zijn ontslag in en wordt hij vervangen door André Blondeel die verkozen wordt met ver stemmen.[189] De nieuwe ontvanger

legt op 10 februari 1943 de eed af.[190] Blondeel neemt ontslag in december 1944, omwille van dienstneming in het leger.[191]

Op 10 januari 1945 dient François Clincke uit Sint-Kruis als enige zijn kandidatuur in om ontvanger te worden, hij wordt met vijf stemmen verkozen.[192] De aanstelling wordt echter nietig verklaard door een besluit van de regent van 29 maart 1945. Er moeten andere kandidaten de kans krijgen: krijgs- of politieke gevangenen, weggevoerden en oorlogsslachtoffers. Clincke wordt toch tijdelijk aangesteld.[193] Het is Camiel Van Braekel die in 1946 ontvanger wordt, zijn borgtocht wordt op 28 000 fr. bepaald.[194]

4. Bestuur

In december 1878 verkeert Antonia Van Damme in wat genoemd wordt "*een zeer bedenkelijke toestand,*" waardoor ingrijpende financiële en administratieve veranderingen worden verwacht. Voortaan zal de commissie zelf instaan voor het beheer van het Godshuis, "*dat indien juffrouw Van Damme komt te overlijden wij ineens, behalve de voordelen te genieten, wij ook alle lasten zullen moeten dragen waarmede het Godshuis bezwaard is.*"[195]

Er bestaat bijvoorbeeld twijfel of het Godshuis de jaarlijkse subsidie van 1400 fr. nog zal krijgen van het armbestuur. Commissielid Van Damme, die daarover onderhandelt, laat weten dat de toelage verder zal betaald worden zoals dat gebeurt aan juffrouw van Damme.[196]. Gezien haar nakende overlijden, wordt geen begroting opgesteld.[197] Zoals eerder vermeld, overlijdt Antonia op 25 februari 1879.

Eind 1878 - begin 1879 worden de problemen van de inwendige orde van het Godshuis besproken. Zo is er een aanslepend conflict met het armbestuur van Boekhoute over de *aanbestedelingen* die Antonia in het Godshuis heeft aanvaard. De secretaris onderzoekt grondig "*den gansch nieuwe toestand waarin wij ons thans bevinden.*" Hij somt alle financiële verrichtingen uit het verleden op en doet opzoekingen aan de hand van een "*boekje van rekenschap.*" Dat overtuigt hem dat het Godshuis financieel onafhankelijk kan blijven en het zonder subsidie van het gemeentebestuur kan stellen. Daar het Godshuis nu een publieke instelling is geworden, wordt aan de directeur van de belastingen vrijstelling gevraagd van alle belastingen.[198]

Omdat de lasten minimaal zijn voor de commissie en daar "*dezè milddadigheid een wezenlijke vermeerdering van het inkomen daarstelt,*" wordt alles nog eens met dankbaarheid aanvaard. Na het overlijden van Antonia is de bestuurscommissie van de Burgerlijke Godshuizen nu officieel eigenaar van het Godshuis en bijbehorende onroerende goederen.[199]

De Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen wenst dat er een proces-verbaal van de schatting van de goederen wordt opgesteld alsook

een "*staat van het erfvermogen van het bevoordeligd gesticht.*" Notaris Taelman wordt met deze opdracht belast, hij schat:

- het Godshuis met schuur en moestuin	102 870 fr.
- de roerende goederen op	2 006 fr.
- de verkoopswaarde van de landerijen	63 229 fr.
- het meubilair	39 223 fr.
- de geplaatste gelden:	88 100 fr. tegen 4,50%
	19 200 fr. tegen 3%

Het vermogen van het Godshuis heeft in 1879 een waarde van 312 132 fr.[200]

De schenking van het Godshuis is blijkbaar een doorn in het oog van de (antiklerikale) regering. Op 13 januari 1881 verzoekt de arrondissementscommissaris de commissie alle onroerende eigendommen te verkopen. Die legt dit verzoek onmiddellijk naast zich neer: de goederen zijn een schenking en er wordt niets verkocht omdat men alle landerijen zelf wil exploiteren voor het Godshuis. Toch stemt de commissie ermee in enkele stukjes land van de hand te doen waarvan de ligging nadelig is; het betreft een partij zaailand aan de Boterhoek en een in het Polderstraatje.[201]

5. Financieel

De eerste begroting na het overlijden van Antonia in 1879 ziet eruit als volgt:
Op 1 januari 1879 is er een tekort van 6 151,51 fr. en voor het onderhoud van vreemde zieken wordt 216,50 fr. gerembourseerd.
De ontvangsten:

intrest van 88 000 fr.	3 964,50 fr.
intrest van 19 200 fr.	576 fr.
pacht van een huis	140 fr.
subsidie van het armbestuur	1 400 fr.
vermoedelijke opbrengst van landbouw	5 000 fr.
verhuur van kamers en zalen, opbrengst van kostkopers en betalingen van vreemde gemeenten	14 664 fr.
opbrengst van de scholen	1 800 fr.
Ontvangsten	
buitengewoon	8 216.50 fr.
gewoon	27 544,50 fr.
totaal	35 761 fr.
Uitgaven:	
geld en levensmiddelen	14 500 fr.
onderverdeeld als volgt:	
geld	100 fr.

(wezen en andere armen worden enkele centiemen gegeven als beloning voor hun werk)

aankoop graan	5 755 fr.
vlees	4 300 fr.
vis en eieren	475 fr.

aardappelen	250 fr.
gist	850 fr.
koffie, rijst, bloem	1 500 fr.
zeep en blauwsel en andere kleinigheden	150 fr.
brandstoffen	2 200 fr.
licht	200 fr.
kleren en slaapgerief	1 800 fr.
geneesmiddelen	400 fr.
keuken- en schoonmaakgerei	600 fr.
betaling aan 15 kloosterzusters	750 fr.
landbouwkosten	3 600 fr.
belastingen	314 fr.

(daar het Godshuis sedert de dood van Antonia een openbaar gesticht is, wordt op 28 maart 1879 een verzoekschrift ingediend bij de inspecteur van de belastingen om vrijstelling te bekomen van de belasting op de bebouwde eigendom; er kwam geen antwoord, dus wordt het volledige bedrag ingeschreven)

watergeschotten	60 fr.
onderhoud van de gebouwen	1 000 fr.

(de gebouwen zijn nieuw, toch dit bedrag voor onderhoud en kleine herstellingen)

onderhoud van de landerijen	40 fr.
fundatie van juffrouw De Cleene	60 fr.
eredienst in de kapel	100 fr.

(de schenkingsakte stipuleert dat de eredienst in de kapel regelmatig moet verricht worden ten dienste van de bewoners)

verzekering tegen brand	100 fr.
jaarwedde van de ontvanger	100 fr.
secretaris	gratis
jaarwedde van de geneesheer	300 fr.
bureelkosten	25 fr.
aankoop van registers en drukwerk	125 fr.

(omdat de hele boekhouding te beginnen is; van Antonia bleef geen boekhouding bewaard)

abonnement	10 fr.
onvoorziene omstandigheden	1 476,75 fr.
Totaal:	27 761 fr.[202]

De verzekering wordt in 1882 aangepast door Emile Vercraeye, verzekeringsagent en ontvanger van het Godshuis:

- gebouw	160 000 fr.
- boerderij: inboedel en vee	84 000 fr.
- gebouwen voor de landbouw: graanschuur, paardenstal, zwingelkot, wagenhuis, bergplaatsen	8 500 fr.
- wagens, karren, al het *harras*	2 000 fr.
- veeverzekering	2 500 fr.
- oogst in de schuren	5 300 fr.

In 1924 wordt de verzekering opnieuw aangepast:

- hoofdgebouw	750 000 fr.
- gebouwen voor de landbouw	46 000 fr.
- vee (paarden, runderen, varkens, kippen)	46 500 fr.
- inboedel van het Godshuis en de kapel	100 000 fr.
- dorsmachine en andere	8 000 fr.[203]

In de eerstvolgende decennia ogen de financiële middelen van het Godshuis bijzonder rooskleurig, elk jaar sluit met een positief saldo. Tijdens de beide wereldoorlogen zijn er tijdelijke tekorten, het is vooral vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw dat het Godshuis een financieel gat zonder bodem wordt.

Het gemeentebestuur houdt de inkomsten en uitgaven van het Godshuis nauwlettend in het oog. Telkens er een tekort dreigt, wordt de commissie daar onmiddellijk op gewezen en worden maatregelen geëist. In 1910 is er heel wat te doen over de begroting. Maandenlang wordt erover gediscussieerd, aan een uitnodiging om uitleg te geven in het gemeentehuis kan niet ingegaan worden omdat er "*tussen de uitnodiging en de vergadering zelf, maar een tijdsruimte is van drie dagen, waarvan de 1e en 2e paaschdagen, dus geen gelegenheid om bestuur bijeen te roepen,*" maar ook omdat de Godshuiscommissie niet weet wat er mis is met de begroting. Daarbij wordt betreurd dat het gemeentebestuur "*bij zijn verzoek deel te nemen aan de vergadering ten Gemeentenhuize voor ons bestuur de zelfde eerbied niet liet blijken zoals het van onsch eischt.*"[204] De verstandhouding tussen beide besturen is geheel zoek, er is sprake van kwaadwilligheid, ongegronde opmerkingen, gebrek aan kennis van zaken, en dies meer.[205]

In 1911 wordt de commissie er door het gemeentebestuur op gewezen dat er in 1911 een tekort dreigt van 8 000 fr. Er wordt uitleg geëist, het is immers het gemeentebestuur dat de tekorten moet bijpassen.[206] Volgens de commissie is er niets aan de hand en worden gewone en buitengewone uitgaven door elkaar gehaspeld. De financiële toestand is gezond, is er immers zes jaar geleden door het Godshuis geen 30 000 fr. geleend aan het gemeentebestuur? Het gemeentebestuur *veronderstelt* dat er een tekort zal zijn, hoe kan de commissie uitleg geven over een vermoedelijk deficit?

Toch wordt rekening gehouden met het advies van het gemeentebestuur en zal er zoveel als mogelijk bespaard worden. Moeder-overste wordt gevraagd besparingen te doen en zo weinig mogelijk uit te geven, "*ten einde te voorkomen dat het te kort door het gemeentebestuur voorzien verwezenlijkt worde.*" Er zijn verschillende uitgaven van moeder-overste waar de commissie geen weet van heeft, onder andere het loon van de werklieden, van de 375 fr. die ze betaalt kan er 165 fr. niet als loon kan worden beschouwd. De overste mag zelf geen inkopen meer doen en ook geen uitgaven. Het geld dat de kostkopers betalen, moet voortaan door de ontvanger worden geïnd. Verder is het de voorzitter die de kwaliteit en de

stalen van de goederen zal controleren. Het wordt de overste verboden nog behoeftigen binnen te brengen, dat is de taak van de commissie. Op die manier hoopt men de uitgaven te drukken.

In het bestuur ontstaat onenigheid over de drastische inperking van de bevoegdheid en de verantwoordelijkheid van moeder-overste. Voorzitter-pastoor Van Havermaet, burgemeester De Meulemester en commissielid Rombout keuren de maatregelen af en betwisten voorzitter Van de Rostyne het recht om zonder beraadslaging moeder-overste bevelen te geven. Ze stellen voor dat de kwaliteit van de aangekochte goederen door moeder-overste moet worden gecontroleerd en "*dheer voorzitter wordt verzocht stalen en prijzen bij de eerw moeder te komen naar zien.*" Een kaakslag voor de voorzitter. Hij betreurt dat het bestuur geen vertrouwen meer in hem stelt en weigert naar het Godshuis te gaan "*om te doen 't geen hij vroeger in zijn huis deed.*"[207]

6. Aankopen

De aankopen van voedingsmiddelen, huishoudelijk gerei, meststoffen voor de boerderij, landbouwalaam, gebeuren zoveel als mogelijk bij lokale winkeliers. Voor het onderhoud en kleine herstellingen van de gebouwen wordt eveneens een beroep gedaan op ambachtslui uit Sint-Laureins. Voor de Sint-Laureinse middenstand is het Godshuis een welkome bron van inkomsten. Voor alle aankopen, hoe miniem ook, dient vooraf de toelating gevraagd te worden aan het gemeentebestuur. Omdat dit in de praktijk niet werkzaam is, wacht men die toelating meestal niet af.

Voor bepaalde producten eist de commissie steeds de goedkoopste prijs, er wordt zuinig omgesprongen met de beschikbare middelen. Steenkool wordt al van in 1879 niet meer in de gemeente aangekocht, er wordt rechtstreeks onderhandeld "*met de koolputten,*" want een winst van 500 fr. oplevert. Eerst wordt een proeflevering van twee wagons van elk 10 000 kg besteld, blijkbaar tot eenieders tevredenheid, want voortaan worden duizenden kilogram steenkool op die manier aangekocht.[208] Steenkool blijft overigens de grote zorg van de commissie, vooral de geregelde "*grooten opslag der branding*" leidt tot onvoorziene uitgaven.[209]

In 1890-1891 is er niet alleen een forse verhoging van de prijs van de steenkool, maar ook van die van levensmiddelen en graan. Het is bovendien ook nog eens een uitzonderlijk strenge winter en dat leidt tot extra uitgaven. Om een buffer te hebben wordt in 1891 veel tarwe aangekocht die wordt opgeslagen op de zolders. In 1892 wordt opnieuw een honderdtal zakken aangekocht en in januari 1893 wordt alweer tarwe opgeslagen.

In 1892 wordt, bij wijze van proef, een openbare aanbesteding uitgeschreven voor de jaarlijkse levering van bier, koffie, tarwe, bloem, meststoffen en steenkool. De aanbesteding gebeurt in het gemeentehuis.[210] Door die openbare aanbesteding duiken soms onverwachte moeilijkheden

op. Winkeliers rekenen voor hun laatste leveringen soms een hogere prijs aan, omdat die ondertussen gestegen is. De commissie houdt echter altijd voet bij stuk en eist levering volgens aanbesteding.[211]

Bij het begin van de vorige eeuw wordt voor bepaalde artikelen af en toe afgestapt van de openbare aanbesteding en dat leidt in de gemeente-

Monumentale en indrukwekkende westgevel van het Godshuis (verz. Staf De Roo)

raad tot beschuldigingen van partijdigheid en vriendjespolitiek, vooral bij de aankoop van meststoffen voor de boerderij is dat het geval. Schepen Van Haele, lid van de Godshuiscommissie, ontkent alle aantijgingen en verklaart "*dat zooveel mogelijk alles gedaan wordt in het voordeel van het Gesticht, en tevens rekening wordt gehouden de verdeling volgens verdiensten te doen onder de parochianen.*"[212] Naderhand blijken de reclamaties te komen van Eduard Hoste die geen kunstmest mocht leveren, daarover verbolgen is en uitleg eist. Wat dan weer een reactie uitlokt van de commissie die door niemand de les wil gelezen worden en dat het enkel het college van burgemeester en schepenen is dat bevoegd is om misbruiken - als die er al zijn! - te doen stoppen. Verder meent de commissie dat "*de aankoop van landvette door geen enkele moeilijkheid is omringt en zelfs zoo eenvoudig simpel is, dat het in strijd is met onze waardigheid daarover eenige uitleg te geven, en wel omdat de gevraagde uitleg doet veronderstellen dat wij zonder onderrichting onbekwaam zouden zijn een dergelijke eenvoudige zaak in het belang van het Godshuis te behandelen.*"[213]

7. Werken

Met uitzondering van het normale onderhoud, zijn er in de eerste decennia nauwelijks kosten aan het Godshuis. Toch wordt elk jaar in de begroting een som in geschreven, in 1889 is dat 900 fr. voor verfwerk, vervangen van zink in de goten, nazicht van de schaliedaken aan de koepel, herstellen van een stuk bevroren trap. Het is pas in de twintigste eeuw dat er dure en ingrijpende herstellingen gebeuren.

In 1907 worden de stallingen voor rundvee, varkens, het hoenderhok en het *braskot* vernieuwd. Voor deze werken dient een ware administratieve rompslomp te worden doorworsteld. Het ministerie van Landbouw stelt bijzondere eisen voor de beerput waar geen water mag binnendringen. Het water van een bestaande pompput wordt onderzocht in het staatslaboratorium in Gent en mag door het vee niet meer als drinkwater worden gebruikt. Er wordt dan maar een nieuwe put gegraven.[214]

Na de Eerste Wereldoorlog wordt de Eekloosche Samenwerkende Vennootschap voor Oorlogsschade opgericht. Die stelt dossiers op, regelt betalingen, lost administratieve moeilijkheden op en komt tussenbeide bij betwistingen.[215]Aan het Godshuis moeten dringend gezondheids-, verbeterings- en herstellingswerkzaamheden worden uitgevoerd. In de kapel dreigt een plafond in te storten waarbij "*zelfs levens zouden te betreuren zijn,*" er is waterinsijpeling en heel wat ramen moeten worden vervangen.[216] Schaliedekker Hamelaer uit Wetteren, die al jaren herstellingen uitvoert aan de koepel, raamt die op 11 400 fr., maar, voegt hij eraan toe, het kan ook voor 7 000 fr. minder. De commissie begrijpt Hamelaer niet, "*we zijn in een toestand van twijfels omtrent de prijs*" en er wordt uitleg gevraagd.[217] Bouwkundige Merlé uit Gent wil de werken in twee loten verdelen, maar het bestuur weet niet hoe dat het best gebeurt. Er wordt hem ook gevraagd of hij niets kan doen aan de *slakkengang* van de overheid. Het is "*een spoedeisend werk om onverwijld een aanvang te nemen.*" [218]

Op 15 juli 1923 wordt Sint-Laureins getroffen door een wolkbreuk die het Godshuis gedeeltelijk onder water zet waardoor de herstellingswerken meteen met enkele honderden franken de hoogte ingaan. De commissie laat de gouverneur weten dat het doorweekte plafond elk ogenblik naar beneden kan komen. Het is een jaar geleden dat er een dossier is ingediend, "*die onredelijke lankmoedigheid die wij met droefheid moeten vaststellen, zal aan het Godshuis duizende franken schade berokkenen, waarvan het bestuur geen verantwoordelijkheid kan nemen.*"[219] Blijkbaar hoeft er niet gerekend te worden op staatssteun, toch gaat de aanbesteding op 24 oktober 1923 door in de vergaderzaal van het Godshuis. De kosten worden in totaal op 90 402,77 fr. geraamd.[220] Het is aannemer Reychler die het werk in de wacht sleept.[221] Het Godshuis heeft tijdelijk gebrek aan cash geld en de aannemer wordt gevraagd te wachten op de staatstoelage van 15 000 fr.[222] Ook Merlé wordt gevraagd of hij zijn 2 000 fr. niet betaald wil zien in titels.[223] Uiteindelijk vist de commissie achter de

staatstoelage "*het Godshuis zal onschuldig de dube zijn van de lange tijdruimte tussen aanvraag en goedkeuring.*" In 1924 worden grote gedeelten van de pannendaken hersteld en daarover is men niet tevreden.[224] Een groot deel van al die werken wordt betaald met kapitalen van *levenslange* kostkopers en *naamkapitaal.*[225]

Het zit de commissie niet mee, want op 2 januari 1924 is er vrij veel schade in de kapel door "*de totale afbranding van het stalleken van Bethlehem.*" Stal, beelden, kandelaars, engelen, ster, stoelen en piëdestallen, dennenbomen, schilderijen, brandglasramen zijn allemaal verbrand of beschadigd. De schade wordt geraamd op 3 149 fr. [226]

In de zomer 1925 wordt Sint-Laureins aangesloten op het elektriciteitsnet. Het bestuur neemt onmiddellijk contact met het bedrijf en vraagt een ingenieur "*een uwer onderdanen of kennissen*" naar het Godshuis te zenden om te onderzoeken hoe het Godshuis kan worden aangesloten en elektrische drijfkracht kan gebruiken.[227]

De waterleiding wordt pas in 1954 in het Godshuis aangelegd, de prijs wordt op 15 708 fr. geraamd. De mogelijkheid wordt voorzien om alle lokalen aan te sluiten op leidingwater, voorlopig wordt enkel de wasplaats aangesloten.[228] De aansluiting op het gasnet gebeurt tijdens de Tweede Wereldoorlog.

8. Conflicten

Sint-Laureins is tot aan het eind van de negentiende eeuw een kleine, nagenoeg geïsoleerde gemeenschap waar iedereen iedereen kent. Naast het gemeentebestuur en het armbestuur, speelt de commissie van de Burgerlijke Godshuizen, vooral na de schenking door Antonia, een belangrijke sociale en zelfs politieke rol. De commissie, verantwoordelijk voor de goede gang van zaken in het Godshuis, opereert geheel zelfstandig en voert een eigen beleid wat dikwijls zorgt voor wrijvingen en conflicten met het gemeentebestuur, het armbestuur en particulieren. In 1883 al wordt de commissie beschuldigd van wanbeheer en wordt er klacht ingediend bij de arrondissementscommissaris. De secretaris stelt een verweerschrift op met "*de wederleggingen waaraan ons bestuur ten prooi is.*"[229]

a. Verhouding met gemeentebestuur

Als bevoogdende overheid heeft het gemeentebestuur direct toezicht op de administratie en het bestuur van het Godshuis, en dat leidt geregeld tot discussie en onenigheid en soms ook tot merkwaardige toestanden. Tijdens de buitengewone zitting van 12 januari 1897, waarbij ook burgemeester De Zutter aanwezig is, leest voorzitter De Keyzer een brief voor van de gemeenteraad waarbij de commissie uitgenodigd wordt die raad bij te wonen om de begroting van het Godshuis te bespreken. Commissieleden Willems en De Zwaef weigeren uitdrukkelijk op die uitnodiging in te

gaan. Uiteindelijk wordt het de leden vrij gelaten al dan niet de gemeenteraad bij te wonen.[230] In een volgende vergadering verlaat De Zwaef de vergadering omdat gesuggereerd wordt dat de commissie de uitnodiging van het gemeentebestuur zou verworpen hebben.[231]

In de gemeenteraad van 6 november 1922 komen de herstellings- en verbeteringswerken ten bedrage van ongeveer 90 0000 fr. aan het Godshuis, de kapel en de boerderij ter sprake. De meerderheid keurt de werken goed, een drietal leden onthoudt zich en raadslid Cuelenaere stemt tegen. Hij is niet tegen de uitvoering van de werken, maar vindt dat het Godshuis geen geld heeft om die werken uit te voeren, wat tegengesproken wordt door burgemeester De Geeter die "*den bloeienden toestand van 't Godshuis deed uitschijnen door de inkomgelden der ouderdomspensioenen, door meer dan waarlijk 8000 fr. liggende geld, door den verkoop eener vaars, door de 3000 fr. van Pieter Pynckels, door opgave van den eigendom en van de kapitalen waarvan slechts de intresten mogen benuttigd.*"[232] Allemaal goed en wel, aldus Cuelenaere, maar de burgemeester verzwijgt de achteruitgang van het Godshuis.[233]

Het antwoord van het Godshuisbestuur laat niet op zich wachten. Volgens waarnemend voorzitter Turpyn kon de burgemeester, die de gunstige financiële toestand van het Godshuis laat uitschijnen, niet over achteruitgang spreken omdat die er niet is, omdat welstand en achteruitgang niet samengaan, immers: "*waar de ene verschijnt de andere verdwijnt.*" Turpyn stelt dat de financiële toestand van het Godshuis heel rooskleurig is, bij zoverre dat de commissie de jaarlijkse subsidie van de gemeente ten bedrage van 1 400 fr. sedert 1915 niet meer heeft gevraagd. Er is geen onroerend goed verkocht en sedert 1900 is het kapitaal met 47 000 fr. gestegen, "*als de aangroei van 't rustend kapitaal in de zelfde verhouding voort gaat, met 1950 in een vermeerdering van 100.000 fr. zal bestaan.*" Tijdens de oorlog moest de commissie een groot aantal vluchtelingen onderhouden tegen 0,35 fr. per dag en dat gaf nauwelijks financiële problemen. Dat de wedden en de levensbehoeften na 1918 verdriedubbelden, zorgde evenmin voor problemen. Mocht de commissie de dagprijs hebben verdubbeld, zou daar niemand van opgekeken hebben. De "*kankerworm beurseknager*" is dus nog lang niet in aantocht.[234]

Er zijn elk jaar opmerkingen over de begroting. De commissie noemt dit *haarklieverij*: de aankoop van toebehoren voor een kar en herstellingen aan een fiets staan volgens de gemeenteraadsleden niet op de juiste plaats, edoch: ze staan bij 'huisgerief' en zullen bij 'huisgerief' blijven, aldus de voorzitter. Op de vraag de boekhouding van het Godshuis naar het gemeentehuis te dragen, wordt sec geantwoord dat alle boeken ter inzage liggen in het Godshuis. De gemeenteraad eist dat bij alle bestuursmaatregelen "*de strengheid der wet*" wordt gevolgd en dat terwijl gedurende 27 jaar niemand - provincie, ministerie - ook maar één opmerking maakte. Veiligheidshalve krijgen de secretaris en de ontvanger instructies om "*al hunne werkzaamheden in het vervolg zoo veel mogelijk te verrichten volgens de voorschriften der wet.*"[235]

In 1906 is er opnieuw ruzie in de gemeenteraad over de begroting. Niet minder dan drie gemeenteraden worden eraan gewijd waarbij vooral "*vervelende woordenwisselingen, hevige twisten en vismarktachtig lawijd*" te horen zijn. Blijkbaar allemaal de schuld van waarnemend schepen Hoste die de begroting van 1907 niet wil goedkeuren. De schepen maakt er werk van en pluist alle begrotingen sedert 1897 na, waarna hij probeert aan te tonen dat het Godshuis er almaar financieel op achteruitgaat, door de schuld van de commissieleden. Merkwaardig, vindt de secretaris, want alle leden vanaf 1897 tot 1905 zijn door diezelfde Hoste mee aangesteld. Wat Hoste beweert, wordt een blaam genoemd "*tegen al zijne onderdanige dienaars die op zijn bevel in 't Godshuisbestuur zijn gegaan, hij veracht dus zijn eigen werk.*" De cijfers die Hoste aanhaalt uit officiële documenten, zijn correct, maar zijn gevolgtrekkingen zijn verkeerd. "*Cijfers zijn cijfers,*" beweert Hoste, waarop de secretaris repliceert "*dat het gevaarlijk is voor ongeleerde menschen de Heilige Schriftuur te lezen. Hewel, volgens mij zijn de door hem aangehaalde cijfers voor Mr. Hoste hetgeen de Heilige Schriftuur is voor de ongeleerden lezer.*" De secretaris wil uitleg geven in het bijzijn van alle gemeenteraadsleden "*om de ronkende gezegden*" van Hoste in hun juiste context te plaatsen. Op de betwiste begroting is noch door de provincie noch door Brussel één opmerking gemaakt. Bij die instanties staat schepen Hoste bekend, aldus de secretaris, als "*lijdend aan de ongeneesbare twistziekte, ik weet goed dat ik niet zal toegelaten worden om die bewijzen te leveren, Mr. Hoste heeft liever de waarheid niet te leveren, om voort met leugenachtige cijfers te kunnen blijven lawijd maken.*"[236]

Op 14 november 1906 geven de secretaris en waarnemend voorzitter Van Holsbeke in het gemeentehuis uitleg over de betwiste begroting "*en verders over den algemeenen toestand van het Godshuisbestuur.*" Enkel de burgemeester en twee schepenen zijn aanwezig. Er wordt uitgelegd waarop de getallen steunen en dat er rekening is gehouden met de wisselvalligheden van de opbrengst van de landbouw, de inkomsten van de kostgangers waarvan er bijkomen, overlijden en vertrekken waardoor de inkomsten en uitgaven maar bij benadering kunnen geschat worden. Iedereen vindt de uitleg voldoende, maar Hoste wijst erop dat de geldelijke toestand van het Godshuis erop achteruitgaat en dat er in de komende jaren aanzienlijke tekorten dreigen. De schepen beweert dat duizenden franken verbruikt zijn van personen die een levenslang verblijf afkochten, wat strijdig is met de wet. Dat is inderdaad juist, maar het misbruik is ontstaan is en een gewoonte geworden onder De Keijzer die tijdens zijn negenjarige voorzitterschap niets anders heeft gedaan dan de raad van de ontvanger opgevolgd.

Hoste haalt enkele contracten van levenslang onderhoud aan waaruit inderdaad blijkt dat het geld is uitgegeven zonder dat erover is beraadslaagd. De commissie verklaart dat dit allemaal verleden tijd is en dat er nu een meerderheid is "*om de slechte raadgevingen van ontvanger Verstraete te kunnen bestrijden.*" Op de vraag waar het geld van de levens-

lange kostgangers gebleven is, blijven de leden van het Godshuisbestuur het antwoord schuldig omdat Verstraete het ontvangboek waarin die worden ingeschreven, weigert te overhandigen aan de commissie. Ook niet na herhaaldelijk aandringen, het blijft hen een raadsel waarom de ontvanger schrik heeft dat dit boek wordt nagezien. Alhoewel het schepencollege zich niet heeft te bemoeien met de gang van zaken in het Godshuis, worden de misbruiken afgekeurd.[237] Na deze vergadering wordt nog eens gevraagd aan Verstraete waarom hij zijn kasboek, met de stortingen door moederoverste van de levenslang verblijvende residenten, niet ter inzage wil geven aan het bestuur en de redenen waarom hij dit boek in zijn bezit houdt. Er komt geen antwoord.[238]

b. Het armbestuur of bureel van weldadigheid

Ook met het armbestuur loopt niet alles gesmeerd. In 1879 al komt men overeen dat dit bestuur bepaalde behoeftigen naar het Godshuis mag zenden, na betaling van een jaarlijks bedrag van 14 fr. en die overeenkomst wordt steeds nageleefd. Dikwijls worden kinderen en andere behoeftigen in het Godshuis geplaatst, maar als het op de betaling van de kosten aankomt, ontstaat er steevast discussie. In 1907 komt aan het licht dat zes kinderen naar het Godshuis werden gezonden en er verschillende jaren onderhouden werden, maar geen wezen waren, en dat het armbestuur de kosten weigert terug te betalen. De Godshuiscommissie is onvermurwbaar: als er niet wordt betaald, worden de kinderen terug naar hun ouders gestuurd of *overhandigd* aan het armbestuur. Overigens gebeurt dit ook met vreemde armbesturen: geen geld, kinderen terug.

De drie betrokken instanties willen dergelijke situaties in de toekomst voorkomen en "*den onderstand verzekeren aan de behoeftigen van allen aard onzer gemeente.*"[239] Om conflicten te vermijden en elkaars rechten en plichten vast te leggen wordt in 1908 een overeenkomst gesloten tussen "*beide liefdadige besturen, uitsluitelijk met het doel hunne liefdadige zending met juiste lijnen te duiden.*"[240] Samen met het gemeentebestuur wordt vergaderd, de *vriendelijke* overeenkomst besproken en vastgelegd.[241] Op 16 april 1908 volgt een buitengewone vergadering met de leden van het armbestuur en wordt het volgende bepaald: [242]

- jaarlijks betaalt het armbestuur 1 400 fr. aan Godshuis;
- het Godshuis zal alle ongehuwde ouderlingen of weduwnaars onderhouden, alle hele of halve wezen, inclusief de natuurlijke kinderen van tenminste drie jaar oud, alle gehandicapte en zieke personen;
- de kosten van zieke en behoeftige personen uit de gemeente die elders worden onderhouden, zijn ten laste van het Godshuis;
- van alle bedoelde personen is alleen het Godshuis bevoegd om hen al dan niet op te nemen en niet het gemeentebestuur dat alleen bevoegd voor de manier van onderstand verlenen;
- alle andere behoeftige personen kunnen ten koste van het Godshuis worden opgenomen mits vooraf overeen te komen over prijs.[243]

c. Particulieren

De commissie heeft het vooral aan de stok met de leveranciers. Kolenleverancier Eduard De Ruyter levert in december 1905 te weinig steenkool, er is *een misse* vastgesteld van 2 500 kg. De Ruyter is de commissie herhaaldelijk over dit tekort komen spreken, men komt niet tot een overeenkomst: "*De Ruyter eist betaling van kolen die niet geleverd zijn, te einde grotere onenigheden te voorkomen hebben wij zelf uit toegevendheid twee maanden geleden, een vriendelijke overeenkomst voorgesteld, indien hij akkoord gaat moet hij zich tot ons bestuur wenden, indien hij volle betaling eist voor hetgeen hij geleverd heeft moet hij zich wenden tot de rechtbank 't geen wij meer verlangen dan vreezen.*"[244] De affaire sleept aan tot in ...1909. Dan pas erkent De Ruyter dat hij te weinig heeft geleverd. Er wordt beslist dat geen goederen meer mogen gelost worden, tenzij in aanwezigheid van een of meerdere commissieleden, dit om het gewicht en de kwaliteit te controleren en om misverstanden te voorkomen.[245]

Een leverancier die minderwaardig graan levert en dat al op de zolders heeft opgeslagen, mag zijn levering komen terughalen; geleverde meststoffen waarvan de ontleding in het staatslaboratorium in Gent niet aan de gestelde normen voldoet, worden teruggehaald, Engelse steenkool die wordt verkocht als Bergse wordt niet betaald, er wordt geprotesteerd tegen het teveel aan beenderen in het rundvlees, als het brood niet meer voldoet, besluit men het zelf te bakken. Van elke levering wordt de kwaliteit, kwantiteit en prijs nauwkeurig onderzocht. De commissie eist van elke leverancier een correcte levering en de leveranciers eisen een correcte betaling, wat niet altijd gebeurt. In april 1909 zijn er winkeliers die nog niet betaald zijn, alhoewel er nog ongeveer 3 000 fr. ter beschikking is. De ontvanger wordt op het matje geroepen om daarover uitleg te geven en om het geld dat er is te gebruiken om achterstallige rekeningen te betalen, wat niet gebeurt.[246]

Handtekening van secretaris De Keyzer en pastoor Van Havermaet met de stempel van de Burgerlijke Godshuizen (arch. O.C.M.W.)

Met pastoor Van Havermaet gaan de leden meer diplomatisch om. Als die vraagt kwesties met het kerkbestuur in de vergadering te bespreken en daarover geen brieven te schrijven, gaat iedereen akkoord. Het gaat over een *groenselhof* door het Godshuis gebruikt en een opslagplaats die verder mag gebruikt worden door de kerkfabriek.[247] Als de commissie ter gelegenheid van de nationale feestdag geen voorbehouden plaats krijgt in de kerk, worden daarover opmerkingen gemaakt en de pastoor haast zich te zeggen dat er maatregelen zijn genomen en "*de openbare besturen beter als vroeger in de kerk volgens rangorde te plaatsen ter gelegenheid van het Te Deum.*" Daarop beslist de commissie *en corps* aan de plechtigheid deel te nemen.[248]

Van Havermaet zorgt ook voor iets positiefs: door zijn toedoen plaatst de geitenkwekersbond een geit in het Godshuis en die wordt onderhouden in ruil voor de melk voor het gesticht![249]

5. ZUSTERS VAN DE KINDSHEID JESU

Het Godshuis wordt van bij de inwijding bediend en geleid door de Congregatie van de Zusters Kindsheid Jesu uit Gent. Aan de Dorpsstraat richten de zusters in 1879 een meisjesschool op.[250] Er wordt niet alleen onderhandeld met de Zusters van de Kindsheid Jesu. Ook de Gasthuiszusters-Augustinessen uit Brussel worden gecontacteerd voor het bedienen "*van een liefdadigheidsinstelling in Sint-Laureins*". Op 11 juli 1849 bevindt pastoor Jan Baptist Van Hove, pastoor van Poeke, zich in Sint-Laureins.[251] In opdracht van de overste van de Augustinessen heeft de pastoor er "*eene lange onderhandelinghe met den heer directeur en jouffrouw Ant. Van Damme, eygenaerster van het schoon aldaer gestigt gebouw*". Er wordt gesproken over "*myne zending om eenige overeenkomste van uwen t'wege met hun te konnen aengaen*".

Van den Berghe en Antonia delen echter mee dat ze reeds een mondeling akkoord hebben met kanunnik De Decker, directeur van de Zusters van de Kindsheid Jesu "*om er zusters van liefde in te plaetsen en dat het nu bijnaer niet meer mogelyk was met ander een nieuw accoord aen te gaen.*" Uit het verdere gesprek wordt toch nog een mogelijke oplossing naar voor geschoven. De overste van de Augustinessen zou over de kwestie spreken met kardinaal Engelbertus Sterckx, en die op zijn beurt met bisschop Delebecque, "*en dezen met Mynheer de Decker, om in geval van noodzakelykheyd dezen heer te bewilligen van het begonnen accoord af te zien.*" Mocht er geen akkoord uit de bus komen, dan kan het gebouw altijd dienen "*tot toevlugts of refusieplaets, en de liefdadige jouffrouw voegde er bij dat zy alle het noodzakelijk bezat om er veertig zusters in te plaseren*". Volgens de pastoor blijft de kortste weg toch verdere onderhandelingen aan te knopen met directeur Van de Berghe en juffrouw Antonia, wat blijkbaar niet is gebeurd.[252]

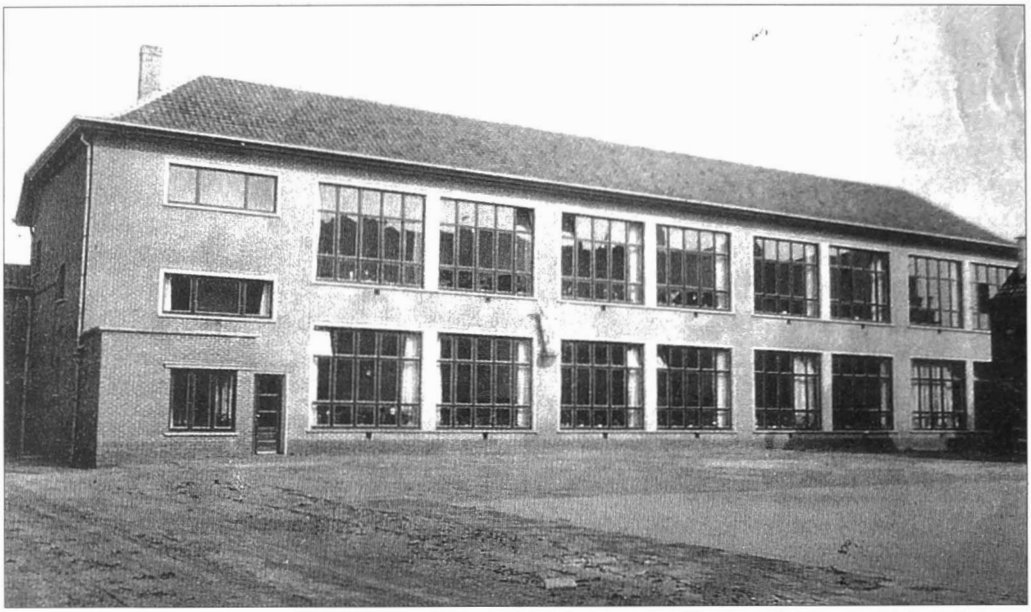

De meisjesschool waar de zusters van de Kindsheid Jesu decennialang les gaven. (verz. Staf De Roo)

Al enkele weken voor de inwijding van het Godshuis op 4 september 1849 zijn er drie zusters van de congregatie werkzaam:

- overste Ignatia.
- zuster Ambrosia: koster en portierster.
- zuster Amalia, die de zorg heeft over de wasserij en de boerderij.

Op 15 september komen er drie zusters bij:

- zuster Mechtildis wordt belast met de zorg voor de wezen en de kostkopers of *tafeliers*, waarmee residenten worden bedoeld die vast en meestal tot aan hun overlijden, levenslang dus, in het Godshuis verblijven.
- ziekenmeesteres zuster Anastasia die daarbij nog verantwoordelijk is voor de moes- en siertuin.
- zuster Beatrix die de keuken beheert.

5.1. Moeder-overste

De eerste overste, moeder Ignatia, wordt in 1869 vervangen door moeder Rocha die deze functie waarneemt tot ze op 11 maart 1908 overlijdt. Met moeder Rocha krijgt het Godshuis een bijzonder bekwame overste die 'haar' gesticht tot hoge bloei brengt. Ze is 38 jaar lang in dienst en gedurende die periode doen er zich nauwelijks conflicten voor, ze geniet steeds het volste vertrouwen van de bestuurscommissie. Als moeder Rocha en zuster Judith op rust gaan, worden de onderhoudskosten bepaald op 300 fr. per jaar voor elk.[253] Deze beslissing valt niet in goede aarde

want, in november 1906 worden de onderhoudskosten van de overste kwijtgescholden en mag ze "*haar leven met de nodige zorgen aan haar persoon overeenkomstig haren rang, in het Godshuis zonder kosten levenslang te laten eindigen.*"[254]

Rond 1870 zijn er 15 zusters in dienst in het Godshuis. In het midden moeder-overste Marie Rocha. (boek Zusters Kindsheid Jesu)

In 1920 is er sprake van dat moeder-overste Hilaria het Godshuis zou verlaten. Ze is in 1916 in Sint-Laureins aangesteld en wordt er binnen de kortste keren door iedereen bemind en geacht. De 150 residenten zullen 'hun' moeder "*met eindelooze weemoed zien heengaan.*" Als het niet anders kan, vraagt de commissie een vervangster die enige kennis heeft van de landbouw.[255]

Ook moeder Anna weet zich, net als haar voorgangster, onmisbaar te maken en spaart tijd noch moeite om het zowel de residenten, het personeel als de leden van de commissie naar de zin te maken en dat is beslist geen sinecure. In september 1924 - de zusters zijn dan 75 jaar aanwezig in Sint-Laureins - doet het gerucht de ronde dat moeder Anna naar een ander klooster zou overgeplaatst worden. De commissie richt daarop een schrijven - eerder een smeekbede - aan kanunnik Benedictus Haelterman, algemeen overste, en aan zuster Francine, ook algemeen overste, met de vraag moeder Anna in Sint-Laureins te laten. Haar vertrek wordt een "*jammerlijke gebeurtenis*" genoemd voor het Godshuis en de commissie smeekt "*de alomgeachte moeder Anna ons nog eenige jaren als Bestuurster van ons Godshuis te laten, het welke onder haar wijs beleid en hooge bestuursbekwaamheid gekomen is tot een te vooren nooit gekende welstand, gepaard met algemeen genoegen en ongestoorden vrede onder*

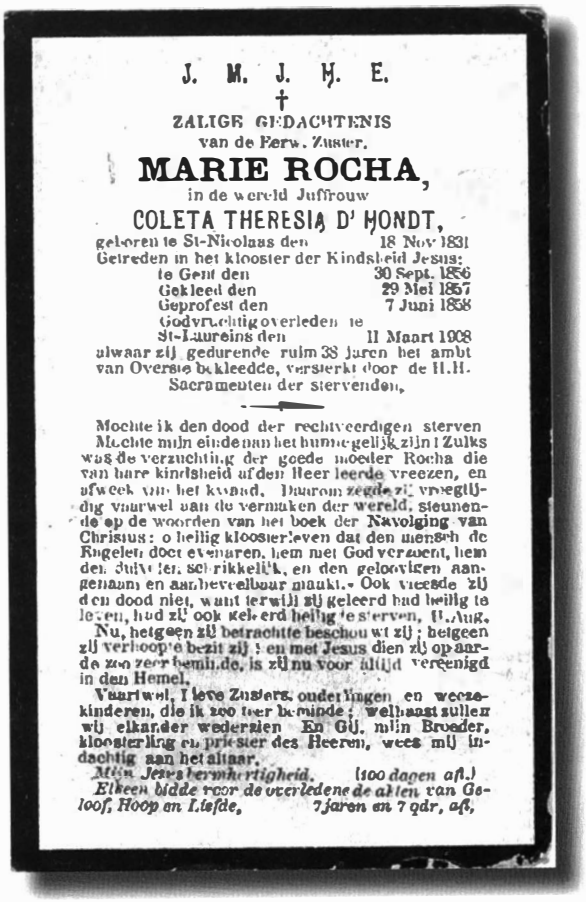

J. M. J. H. E.

†

ZALIGE GEDACHTENIS

van de Eerw. Zuster.

MARIE ROCHA,

in de wereld Juffrouw

COLETA THERESIA D' HONDT,

geboren te St-Nicolaas den 18 Nov 1831
Getreden in het klooster der Kindsheid Jesus:
te Gent den 30 Sept. 1856
Gekleed den 29 Mei 1857
Geprofest den 7 Juni 1858
Godvruchtig overleden te
St-Laureins den 11 Maart 1908
alwaar zij gedurende ruim 38 jaren het ambt van Overste bekleedde, versterkt door de H.H. Sacramenten der stervenden.

Mochte ik den dood der rechtveerdigen sterven Mochte mijn einde aan het hunne gelijk zijn! Zulks was de verzuchting der goede moeder Rocha die van hare kindsheid af den Heer leerde vreezen, en afweek van het kwaad. Daarom zegde zij vroegtijdig vaarwel aan de vermaken der wereld, steunende op de woorden van het boek der Navolging van Christus: o heilig kloosterleven dat den mensch de Engelen doet evenaren, hem met God verzoent, hem den duivel, schrikkelijk, en den geloovigen aangenaam en aanbeveelbaar maakt. Ook vreesde zij den dood niet, want terwijl zij geleerd had heilig te leven, had zij ook geleerd heilig te sterven, H. Aug.

Nu, hetgeen zij betrachtte beschouwt zij; hetgeen zij verhoopte bezit zij! en met Jesus dien zij op aarde zoo zeer bemind de, is zij nu voor altijd vereenigd in den Hemel.

Vaarwel, I leve Zusters, onderlingen en weezekinderen, die ik zoo teer beminde; welhaast zullen wij elkander wederzien En GIJ, mijn Broeder, kloosterling en priester des Heeren, wees mij indachtig aan het altaar.

Mijn Jezus barmhartigheid. (100 dagen af.)

Elkeen bidde voor de overledene de akten van Geloof, Hoop en Liefde, 7 jaren en 7 qdr, af.

Bidprentje van moeder-overste Marie Rocha.

alle inwoners en dienstpersoneel." Die welstand is te danken aan haar onvermoeibare werklust en rusteloze bezorgdheid. Mocht "*het noodlot ons treffen dat ons dat Edel mensch ontnomen wordt, dan zullen wij met ware droefheid haar aandenken in eere houden en haar heengaan inschrijven als een onherstelbaar verlies voor het Godshuis.*" Er wordt door de commissie de stille wenk gegeven dat beide algemene oversten wel eens een tegenprestatie mogen leveren voor het feit dat alle zusters, zowel die uit het onderwijs als die werkzaam in het Godshuis en zusters die oud en onbekwaam zijn geworden om nog te werken, hun leven lang in het Godshuis mogen blijven en er van alle verzorging genieten. Er wordt door iedereen gehoopt dat de Sint-Laureinse smeekbede zal worden verhoord.[256]
In 1949 is zuster Antonia, geboren in Sint-Laureins, overste van het Godshuis.

Moeder-overste is uiteraard de belangrijkste zuster in het Godshuis. Niet alleen heeft ze de leiding over de zusters, zij is ook belast met het dagelijkse beheer. De commissie beslist, moeder-overste voert uit. Ze houdt de in- en uitgaven bij, ontvangt geld van de residenten en van verkochte landbouwproducten, doet aankopen voor de keuken, zorgt voor de netheid en schilderwerken in de slaapzalen en kamers, verdeelt de taken voor de schoonmaaksters enzovoort.[257] Een toegewijde moeder is een zegen voor het Godshuis, en zo heeft het Godshuis er verschillende gekend.

Vanzelfsprekend heeft de moeder veel invloed en meestal wordt ze door de commissie op haar wenken bediend. De ziekenzaal voor de zusters en de slaapzaal voor de oude mannen worden door haar toedoen nieuw ingericht, in een gang op de verdieping wordt "*een gemakhuisje en pissijn*" gemaakt voor nachtgebruik voor mannen en renteniers.[258] In het washuis wordt een nieuwe steekpomp geplaatst, ze stelt voor een nieuwe dorsmachine te kopen en om de zoveel tijd mogen winkeliers bij haar prijzen indienen voor de levering van borstels, bier, platte kaas, vlees, rijst, manden haring,...[259] Het is de moeder die voor variatie in de keuken zorgt. Haar klachten over de mindere kwaliteit van de geleverde waren worden doorgespeeld aan de commissie die de winkelier of handelaar op de vingers tikt en dreigt met uitsluiting. Jaarlijks koopt ze stof aan voor de meisjes en de *kleine mannekens,* voor hun communiekleren. Moeder-overste beschikt ook over een rijwiel dat in 1909 versleten is, er wordt voor haar een nieuwe fiets besteld bij Emiel De Sauter.

De betrekkingen tussen de commissie en de moeder (en de zusters) zijn over het algemeen bijzonder hartelijk. Toch gebeurt het dat het bestuur kribbig reageert op een besluit of actie van de moeder, het kan volstrekt niet dat er zaken gebeuren waarvan de leden geen weet hebben. In 1906 komt aan het licht dat ontvanger Verstraete boter en melk koopt in het Godshuis, de overste wordt daarvoor streng berispt en moet onmiddellijk een eind stellen aan die activiteiten.[260] Bij een onderzoek van mandaten en rekeningen in januari 1910 blijkt dat er door de overste behoeftigen in het hospitaal zijn aangenomen zonder daarvan kennis te geven aan het bestuur, dat er betalingen zijn verricht die niet door een handtekening gedekt zijn, dat er loon aan werklieden is uitbetaald "*zonder daar betrek op te hebben,*" en dat er in een tijd van besparingen teveel grote uitgaven zijn gedaan. Het besluit is dat de moeder voorlopig niets meer mag aankopen zonder toelating.[261]

De overste voert heel wat financiële verrichtingen uit, een beetje tegen de zin van het bestuur. Die wil een constant toezicht uitoefenen op de uitgaven en inkomsten van het Godshuis en wenst dat de stortingen in de kas van de ontvanger een regelmatiger verloop zouden kennen. Ontvanger Verstraete beweert dat "*daar niemand toezicht over had dan hij alleen.*" Voortaan moeten alle gelden om de drie maanden overgemaakt worden aan de ontvanger waardoor de boekhouding "*min duister*" zal zijn. In elk geval heeft en behoudt het bestuur "*alle mogelijke eerbied en vertrouwen,*

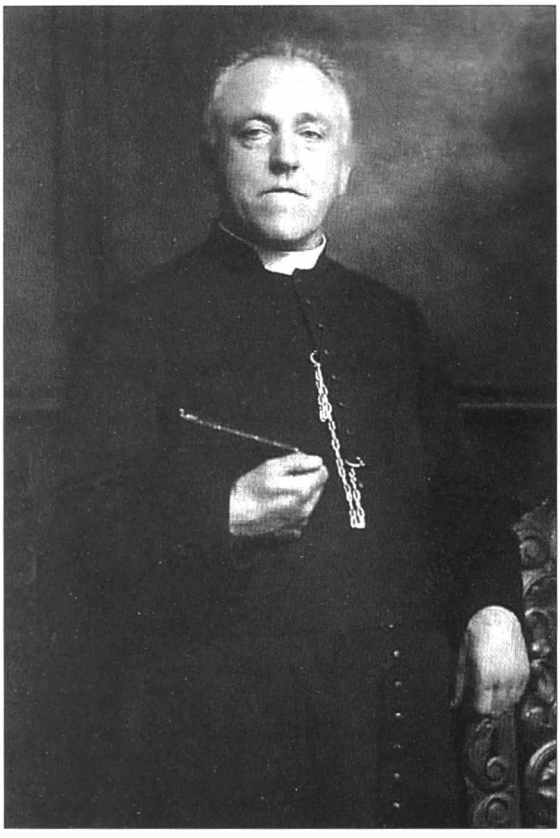

Pastoor Van Havermaet, dienstdoend voorzitter. (verz. Staf De Roo)

ten allen tijde" in moeder-overste, wat niet betekent dat misbruiken of verkeerd gegroeide gewoonten niet worden aangekaart.

Op voorstel van voorzitter pastoor Van Havermaet worden in 1909 werken uitgevoerd om het Godshuis van beter drinkwater te voorzien. Die leiden tot een zwaar incident. Vanuit een pompput wordt een leiding van 30 m gelegd naar het mannenhospitaal. Secretaris Geirnaert, belast met toezicht op deze werken, ziet dat er derde leiding is aangelegd "*leidende naar een pomp die uitgebroken en verplaatst was, dewelke niet moest dienen voor drinkwater.*" Volgens de werklui gebeurde dit op vraag van moeder-overste. Een geheel nutteloze uitgave waarover in de vergadering met geen woord is gesproken en moeder-overste krijgt een ferme uitbrander: "*De vergadering kon zich niet weerhouden aan de eerwaarde overste de opmerking te maken dat zij wederom uitgaven deed waar 't bestuur geen wetenschap van had en dit in een Godshuis volstrekt niet mocht zijn, dewijl het bestuur alleen alle verantwoordelijkheid te dragen heeft; op haar zeggen dat zij om den heer voorzitter had gezonden en hij niet thuis was, zegde de secretaris dat de Voorzitter zonder beraadslaging geen recht bezat alleen dergelijk werk toe te staan. Op het zeggen der werklieden dat de pastoor bij het werk was geweest, antwoordde de secretaris, dat de pastoor zo-*

min als iemand anders zonder beraadslaging dit werk kon toestaan. Die werklieden, de verachtelijke rol spelende van overdragers, verdraaiden de woorden van de secretaris in den zin als zou hij gezegd hebben: Mijnheer den Paster heeft hier niets te zeggen! De pastoor, ter goeder trouw geloofde die overdragers, en vraagt uitleg aan de secretaris over die gezegden, waarop de secretaris verklaart geenszins het inzicht gehad te hebben de E. H. Van Havermaet te miskennen in zijn recht van Godshuisbestuurder, maar alleenlijk aan de pastoor heeft willen doen uitschijnen dat alle uitgaven van belang, zoo als bedoeld werk, zouden moeten besproken en toegestaan worden in de bestuursvergadering."[262]

Het is ook moeder-overste die soms pijnlijke beslissingen moet nemen. Herhaaldelijk gebeurt het dat ouders of vreemde armbesturen niet meer betalen voor kinderen. De commissie beslist dan dat de kinderen weg moeten uit het Godshuis, maar het is de overste die ze dan moet uitzetten. Geregeld komt het voor dat wezen onder begeleiding van een zuster naar hun geboortedorp worden teruggebracht, dat gebeurt op de kosten van het lokale armbestuur. Als die besturen niet betalen, wordt de hulp van de gouverneur ingeroepen.[263]

In september-oktober 1909 heerst er een besmettelijke oogziekte in Sint-Laureins. Er zijn al enkele mensen opgenomen met de ziekte en de commissie wijst de overste erop "*hoegenaamd geen personen meer te aanvaarden die niet voorzien zijn van een aanvaardingsbewijs door voorzitter, ofwel een getuigschrift van een der twee Geneesheren van het gesticht.*"[264]

5.2. ZUSTERS-ONDERWIJZERESSEN UITGEZET

In de kloostergemeenschap, en uiteraard ook door de commissie, wordt een onderscheid gemaakt tussen hospicezusters en zusters-onderwijzeressen. Daardoor is het niet altijd mogelijk precies te bepalen hoeveel zusters er in het Godshuis zelf werkzaam zijn:

1851: 9 zusters
1852: 11 zusters
1856: 12 zusters
1868: 14 zusters
1870: 15 zusters
1879: 15 zusters
1880: 10 zusters
1895: 17 zusters
1910: 16 zusters waaronder 7 zusters-onderwijzeressen en 1 zuster op rust
1923: 22 zusters
1924: 21 zusters
1925: 13 hospicezusters en 7 zusters-onderwijzeressen
1944: 12 hospicezusters
1948: 11 hospicezusters
1953: 22 zusters en 6 inwonende personeelsleden
1954: 24 zusters en 8 inwonende personeelsleden

De zusters-onderwijzeressen in de katholieke meisjesschool verblijven op vraag van moeder-overste in het Godshuis als *kostkoopsters.* Na hun dagtaak steken ze een handje toe in het Godshuis, bij de wezen en oude mensen. Van hulp in het hospitaal worden ze vrijgesteld. Voor hun verblijf in het Godshuis betalen die zusters 1 000 fr. per jaar.[265]

Zusters en leerkrachten van de meisjesschool in 1952:
Juffrouwen Alma Jonckheere, Jeanette De Meulemeester, Maria Van der Sickel, Adrienne Cools, Clara De Keyzer, Anna De Vos, Monique Van Vooren, Edith Van Vooren, Elisabeth Maes.
Zuster Philomène, zuster Macrina, moeder Marie-Eugeen, zuster Agnella, zuster Quirina, zuster Martha. (verz. Raymond Strymes)

Het verblijf van de onderwijzeressen in het Godshuis is een doorn in het oog van de minister van Justitie, Jules Bara, die eind november 1880 in een brief laat weten dat hij de zusters door een *commissaire général* met geweld uit het Godshuis zal laten uitdrijven als ze niet vrijwillig vertrekken. Er wordt geantwoord dat de overeenkomst met de religieuzen volkomen wettelijk en rechtsgeldig is en dat het bestuur vrij is de zusters huisvesting te verschaffen. Noch de minister noch de gouverneur citeren een wet waaruit blijkt dat het Godshuisbestuur in de fout is gegaan en "*ons bestuur verbiedt te handelen zoo als gehandeld is.*"

Daar de minister met geweld dreigt tegenover de onderwijzeressen als ze niet vrijwillig vertrekken, heeft de commissie hen verzocht het Godshuis nog voor het eind van het jaar 1880 te verlaten. Er wordt de minister nog meegegeven "*dat wij de verdienstvolle onderwijzeressen welke sedert meer dan 20 jaar tot genoegen van iedereen het lager onderwijs aan de*

meisjes onderwijs te hebben gegeven niet gewillig uit het gesticht wegzenden" en dat dit enkel gebeurt om verdere moeilijkheden te voorkomen.

De gouverneur toont zich tevreden met deze beslissing die hij overmaakt aan de minister: "*Ik heb met genoegen gezien dat dit bestuur geen verderen tegenstand aan het bevel de hoogere overheid heeft gedaan maar ik kan door mijn stilzwijgendheid alle de eischen die het opwerpt niet bekrachtigen. De godshuizen hebben slechts een wettig bestaan voor een bepaald doel en buiten hunnen zending zijn zij onbevoegd. Diensvolgens hebben zij het recht niet, zelfs mits behoorlijke betaling, in hunnen gestichten lieden te aanvaarden die noch ziek, noch arm, noch oud zijn. Daartegen verzetten zich al de grondbeginselen op dit stuk bestaande.*"[266]

Het kostgeld van zeven zusters-onderwijzeressen en van Charlotte en Boniface, twee oudere zusters, komt nog eens ter sprake in de commissievergadering van 20 januari 1926. Het is commissielid Cuelenaere die de kat de bel aanbindt. Hij weigert de begroting voor 1927 goed te keuren omdat Charlotte en Boniface geen en de onderwijzeressen veel te weinig kostgeld betalen, 2,90 fr. per zuster per dag berekent hij, of in totaal 7 475 fr. en dat terwijl de zusters een jaarwedde genieten van om en bij de 30 000 fr. Er ontstaat ei zo na een slaande ruzie onder de commissieleden. Gewone kostkopers betalen volgens Cuelenaere gemiddeld acht frank per dag, voor de zusters meent hij dat de commissie zes frank moet rekenen. Voorzitter ad interim Turpyn windt zich bijzonder op als Cuelenaere terloops laat vallen dat hij de cijfers zal publiceren in de gazetten. Er wordt gedreigd met gerechtelijke stappen, maar Cuelenaere merkt sarcastisch op dat "*dat er niets van die menschen mag geweten zijn en dat men eenen duivel is in menschenvel wanneer met daaraan raakt*" en dat er bij de verhoging van onderhoud van de kostkopers "*eene soort is vergeten, namelijk de zeven schoolzusters.*"

Dat de zusters weinig betalen komt gewoon omdat ze na de schooluren en zelfs 's nachts in het hospice helpen omdat het personeel ontoereikend is. Een zuster van de bewaarschool is belast met de bewaking en verzorging der weesjongens, dag en nacht. Andere zusters staan de *kameriersters* bij, verzorgen de zieken en waken halve nachten. En de twaalf hospitaalzusters krijgen jaarlijks 2 000 fr. Volgens de voorzitter is het de realiteit dat "*het hospice zonder de zusters niet kan bestaan*" en dat het een zegen is voor het Godshuis dat de zusters tevreden zijn met hun armtierige loon en dat er eens gedacht moet worden aan een menswaardige vergoeding. Turpyn vraagt zich af of Cuelenaere er al eens aan gedacht heeft hoeveel personeel er zou moeten aangenomen worden als de schoolzusters geen dienst meer zouden doen in het Godshuis. Maar volgens Cuelenaere zouden ze zich beter toeleggen op het onderwijs dan op de ziekenzorg. Dat is koren op de molen voor Turpyn die zulke lasterlijke taal over de zusters zal weerleggen met inspectieverslagen en behaalde diploma's door de leerlingen. De ganse bevolking van Sint-Laureins is bijzonder tevreden over het verstrekte onderwijs.

Maar Cuelenaere laat niet af en verwijt de burgemeester en de voorzitter hun zelfgenoegzaamheid over hun beleid. Hij blijft bij zijn mening dat iedereen die in het Godshuis verblijft een redelijke onderhoudsprijs moet betalen en dat er een onderscheid dient gemaakt te worden tussen 'klooster' en 'Godshuis'. De heren zullen, zo lang ze "*de kloosterbelangen bevoordeeligen te nadeele van de Openbare Weldadigheid, mij altijd op hunnen weg ontmoeten en de lastenbetalers zullen oordelen wie van ons den besten financier is.*"
Ondanks het feit dat Cuelenaere een punt heeft - iedereen gelijk voor de wet - blijkt het onrealistisch iets aan het statuut van de zusters te wijzigen. Alles blijft bij het oude. En de oorzaak van het ongenoegen van Cuelenaere is te zoeken in het feit dat hij op 4 januari 1926 niet is uitgenodigd op het banket dat in het Godshuis wordt aangericht en waarop de armmeesters en Godshuiscommissie zijn uitgenodigd. Alleen Cuelenaere is uitgesloten en hij wil uitleg: "*De Heeren bezien malkander en zwijgen. Eindelijk zegt de voorzitter dat moeder-overste gezegd heeft Mr Cuelenaere in 't vervolg zelf uit te nodigen. Deze toont hierdoor meer begrip te hebben van voorzittersplichten dat den titeldrager en Mr Cuelenaere aanziet als een niet tellende. Doch hij zou kunnen mis zijn.*"[267]

Voor de kloostergemeenschap wordt overigens goed gezorgd. Aanpassingen aan de keuken en de eetplaats van de zusters worden steeds toegestaan, de keuken wordt op vraag van moeder-overste uitgerust met moderne machines.[268] Om de toegang van de zusters naar de kapel te vergemakkelijken vraagt moeder-overste een hekken te mogen plaatsen tussen het klooster en het Godshuis.[269]

Ingrijpender zijn de veranderingen die in 1953 op vraag van een inspecteur van het ministerie van Volksgezondheid worden doorgevoerd in de middenvleugel. De kamer van moeder-overste wordt overgebracht naar de middenplaats, de huidige kamer van de moeder en het kamertje ernaast wordt ingericht als slaapkamer voor ziekelijke oude mannen en de kamer van een kostkoopster wordt ingericht als slaapkamer voor de zusters. De zusters beschikken ook over een eigen refter en ook die wordt geregeld vernieuwd: vloer, behang, schilderwerk enzovoort.[270]

De zusters hebben het niet altijd onder de markt en krijgen dikwijls te maken met moeilijke klanten. In september 1905 wordt geklaagd over de brutale handelwijze en woeste manieren van Louis De Busscher die het niet alleen de zusters en zijn werkmakkers lastig maakt, maar ermee dreigt de boel kort en klein te slaan en de inwoners met een mes te doorsteken.[271]

In mei 1911 valt een zekere Buysse uit Watervliet de moeder herhaaldelijk lastig met de vraag een tienermeisje te mogen meenemen. De vrederechter is daarover ingelicht en het is in het belang van het meisje dat het best niet meer bij Buysse is. Het armbestuur van Watervliet wordt ingelicht, want zij moeten de toelating geven dat het kind het Godshuis

mag verlaten. Tevens wordt gevraagd dat Buysse "*ons met vrede zou laten, de Eerweerde Overste doet haar beklag dat zij reeds last heeft gehad met hem.*"[272]

Domien Lambrechts, die lijdt "*aan verregaande zinsverbijstering,*" slaagt erin af en toe het Godshuis te verlaten en dan gaat hij klagen bij geestelijke en wereldlijke overheden over ingebeelde mishandelingen en over 3 000 fr. die men van hem heeft gestolen. Hij gaat met zijn klachten tot bij de gendarmes en die stellen een onderzoek in, tot grote frustratie van de commissie die van niets op de hoogte was.[273]

Niet alleen zijn er moeilijkheden met inwoners, ook wordt soms geklaagd over de zware taken van de zusters: één zuster die toezicht houdt voor alle wezen, de zuster die er in de mannenafdeling alleen voorstaat, het lastige nachtwerk, de hulp bij operaties. Door de moeilijke transportmogelijkheden tijdens en na de oorlog worden hoogzwangere vrouwen ook opgenomen, wat de last voor de zusters nog zwaarder maakt. Daar de noodtoestand begin 1946 verdwenen is, worden geen kraamvrouwen meer opgenomen.[274]

5.3. OVEREENKOMSEN TUSSEN HET GODSHUISBESTUUR EN DE ZUSTERS

Bij de aankomst van de zusters in 1849, en tot in 1879, bestaat er blijkbaar geen geschreven overeenkomst tussen het Godshuisbestuur en "*de oversten van het order waarin onze zusters geaffecteerd zijn.*" Zolang Antonia leeft, is daar ook geen behoefte aan daar zij, als vruchtgebruikster, alles regelt. Na haar overlijden in 1879 komt het Godshuisbestuur tot de vaststelling dat door het ontbreken van een contract "*de ziektedienst in ons gasthuis niet een dag verzekerd was*" en dat dit wel eens ernstige gevolgen kon hebben.

In 1880, na meer dan 30 jaar aanwezigheid van de zusters in Sint-Laureins, achten beide partijen de tijd blijkbaar rijp om een contract af te sluiten "*om den goeden en regelmatigen dienst in het godshuis te verzekeren.*" De overeenkomst "*voor het leveren* [!] *der zusters benoodigd tot het bedienen van het godshuis alhier*" wordt op 18 juni 1880 getekend door kanunnik Van de Moere, overste generaal van de Zusters Kindsheid Jesu en het Godshuisbestuur. Het is de bevestiging van de reeds lang bestaande toestand.
Het akkoord omvat volgende punten:

1. Er moeten tien zusters instaan voor de dienstverlening en verzorging in het hospitaal en het oude mannen- en vrouwenhuis. De zusters ontvangen daarvoor jaarlijks elk 100 fr.. De algemeen overste behoudt de vrijheid moeder-overste en elke zuster te vervangen.
2. Het Godshuis aanvaardt de zusters met hun goedgekeurde regel en mag hen niet beletten te leven volgens die regel.
3. Het Godshuis bezorgt de zusters alles wat ze nodig hebben om in hun onderhoud (voeding, huisvesting, kleding, ...) te voorzien "*gee-*

venredigt volgens de lastige bediening welke zij te vervullen hebben." In geval van ziekte worden ze kosteloos verzorgd. Als ze het Godshuis verlaten, mogen zij de kledij meenemen die ze hebben meegebracht. Tijdens hun dienst in het Godshuis worden hun kleren gratis vervangen.
4. De geestelijke zorg gebeurt door de Congregatie van de zusters.
5. Van een zuster die naar het moederhuis in Gent wordt geroepen, of die van Gent naar Sint-Laureins komt, worden de reiskosten betaald door het Godshuis.
6. Als de zusters bezoek ontvangen van hun ouders, broers of zusters, zal het Godshuis hen gedurende die bezoekdag te eten geven.
7. De begrafeniskosten van een zuster die in het Godshuis overlijdt, zijn ten laste van het gesticht.
8. Deze overeenkomst geldt voor negen jaar.[275]

Het contract wordt stilzwijgend verlengd, tot in december 1943 op vraag van de Congregatie een nieuwe overeenkomst wordt afgesloten met de C.O.O. De kloostergemeente verzekert de huisdienst van het Burgerlijk Godshuis en de C.O.O. aanvaardt het voorstel onder de volgende bepalingen en voorwaarden:

1. Vijftien zusters, de overste niet inbegrepen, stellen zich ten dienste van de C.O.O. om verzorging te verlenen aan arme wezen, ouderlingen en zieken. Zij mogen zich laten bijstaan, "*zoals schoon geschiedt,*" door de oudere wezen en aangenomen hulpknechten. Mocht de ondervinding leren dat er werkkrachten te weinig zijn, dan zal de overste, na overleg met de C.O.O., een of meer hulpknechten bijnemen.
2. De overste mag altijd een zuster naar een bijhuis overplaatsen en een andere zuster in dienst stellen van de C.O.O.
3. De plaatselijke overste regelt en verdeelt het werk; zij alleen onderhandelt en regelt alles wat de goede gang van het huis betreft met de C.O.O.
4. De C.O.O. regelt alle aankopen en bestellingen, uit te voeren werken, aanvaarden van wezen, ouderlingen en zieken volgens de thans in voege zijnde methode; bijzondere en onvoorziene gevallen worden geregeld door de C.O.O. in overeenkomst met de overste.
5. De C.O.O. stelt uitsluitend ter beschikking van de zusters: de volledige middenbeuk, een kapittelzaal en een zaal voor de overste, zoals dit nu het geval is. Op de deuren van sommige plaatsen is een plaatje aangebracht met als opschrift "Slot". Het is niemand toegelaten die plaatsen te betreden zonder uitdrukkelijke toelating van de overste.
6. De C.O.O. voorziet nog het volgende:
a. de schoolzusters vormen één gemeenschap met de hospicezusters, maken gebruik van dezelfde plaatsen en helpen de hospicezusters bij vele en verscheidene bezigheden, bijzonder bij het nachtwaken; daarom neemt de C.O.O. aan dat een hospicezuster werkt voor kost en inwoon van een schoolzuster.

b. de C.O.O. verleent, buiten kost en inwoon, een wedde van 150 fr. per maand aan de hospicezusters; daarenboven zal voor de overste een maandelijks bedrag van 252 fr. betaald worden indien zij geen lerares is; bij verandering in de economische toestand zal de vergoeding worden aangepast.
c. de hospicezusters die wegens hoge ouderdom of ziekte hun functie niet meer kunnen uitoefenen en 25 jaar dienst hebben in Godshuis, krijgen gratis kost en inwoon en er dient geen ereloon te worden betaald aan de dokter.
d. de C.O.O. geeft kost en inwoon aan een zuster gelast met het ziekenbezoek voor ouderlingen wezen en zieken van het Godshuis.
e. de C.O.O. betaalt aan de kloostergemeente een jaarlijkse vergoeding van 500 fr. voor de keuken.
7. Voor het gebruik van meubels en ander gerei wordt geen vergoeding gevraagd.
8. De C.O.O. staat in voor de verzekering tegen ongevallen voor zover die van toepassing zijn.
9. De C.O.O. bepaalt de lonen van de hulpkrachten; die worden betaald door de C.O.O. via de overste.

Deze nieuwe overeenkomst gaat in op 1 januari 1944 en loopt zes jaar.[276] In latere overeenkomsten worden enkel die artikelen gewijzigd die betrekking hebben op het jaarloon van de zusters dat met de jaren gevoelig stijgt:

1944	14 400 fr.
1945	15 000 fr.
1947	19 200 fr.
1948	66 000 fr.
1949	70 000 fr.
1951	138 000 fr.

Een steeds terugkerend discussiepunt is de prijs van het onderhoud en het verblijf van de zusters-onderwijzeressen in het Godshuis. In februari 1911 vraagt hoofdonderwijzeres zuster Maria Alma, in naam van het schoolcomiteit gratis kost en inwoon voor hulponderwijzeres zuster Anania.[277] De commissie staat dit niet toe en verneemt in juli dat de onderwijzeres al enkele maanden in het Godshuis verblijft. De leden gaan met deze gang van zaken niet akkoord en drukken de wens uit "*uit dat dergelijke miskenning van gezag niet meer gebeure.*"[278]

Op 3 augustus 1911 schrijft zuster Maria Alma opnieuw een brief in naam van het schoolcomiteit, waarin ze lucht geeft aan haar misnoegdheid omdat het bestuur weigert kosteloos kost en inwoon te verlenen aan zuster Ananaia. De commissie is met deze brief bepaald niet opgezet. Hij getuigt van "*een ongehoorde vrijmoedigheid en tevens van een gansch verkeerd begrip van zijn rechten.*" En dat de naam van de secretaris wordt genoemd is "*hem als 't ware verantwoordelijk te stellen voor zaken waar hij niets in te zien heeft.*" Het is maar een van "*de onbehendigheden in*

dat schrijven," want er is ook kritiek op de plaatsing van kapitaal, het aanvaarden van personen, en zelfs over "*mishandeling door het bestuur aan de zuster*." Noch de hoofdonderwijzeres, noch het schoolcomiteit hebben het recht zich te bemoeien met zaken waar alleen de commissie voor bevoegd is, "*zij zijn waarlijk te beklagen*." Dat zij dit toch doen en dat er gedreigd wordt met klachten bij hogere besturen, is de druppel die de emmer doet overlopen.[279]

Gewoonlijk wordt het de gepensioneerde zusters probleemloos toegestaan gratis hun laatste levensjaren te slijten in het Godshuis. Als tegemoetkoming voor bewezen diensten mag moeder Rocha voor de rest van haar leven zonder kosten in het Godshuis blijven.[280] Een vraag om zuster Judith kosteloos in het Godshuis te onderhouden wordt verworpen omdat zij niet in dienst is geweest van het Godshuis, maar wel in het onderwijs waarvoor zij werd betaald.[281] Een pluspunt om de zusters in het Godshuis te onderhouden is als ze nog kunnen werken. Zuster Laura wordt in 1949 die gunst verleend in ruil voor de hospicedienst die ze nog wil doen en "*gezien de lange werkzaamheid van betrokkene in het onderwijs ten dienste van de bevolking onzer gemeente.*"[282]

5.4. Onderwijs

In 1879 wordt een vrije katholieke meisjesschool gebouwd door het katholiek schoolcomité waarin vooral zusters werkzaam zijn. Het bouwen van die school heeft alles te maken met de schoolstrijd waardoor in heel Vlaanderen talloze lagere katholieke scholen worden gebouwd. De commissie staat toe dat ouderlingen bakstenen lossen voor de nieuwe school en dat alle bouwmaterialen over Van Dammes eigendom worden vervoerd.[283] Daartoe mag een opening worden gemaakt in de haag die de scheiding vormt met de dreef van het Godshuis.[284]

In het Godshuis zelf wordt van bij het begin onderwijs gegeven aan juffrouwen uit de betere kringen en aan de weesmeisjes. Jongens worden tewerkgesteld op de boerderij, bakkerij of schrijnwerkerij waar ze een beroepsopleiding krijgen. In 1851 zijn in de meisjeskostschool 25 meisjes ingeschreven, in 1853 telt de school 29 leerlingen en daarna daalt het aantal leerlingen tot negen in 1868. Het verstrekken van onderwijs in het Godshuis wordt op 23 oktober 1879 verboden door de minister van Onderwijs. Toch blijft het meisjespensionaat bestaan. Waarschijnlijk wegens gebrek aan leerlingen vraagt moeder-overste in 1886 wat de commissie met het pensionaat van plan is. Het blijft open tot Pasen 1886, dan wordt het gesloten en dit zal worden medegedeeld aan de ouders.[285]

In de begroting van 1879 wordt vermeld dat de *scholen* 1 800 fr. opbrengen. Bedoeld wordt het kantatelier en de handwerkschool.[286] In die *spellewerkersschool* zijn in 1853 tachtig kinderen aan de slag, alle wezen uit het Godshuis. Van uitbuiting van de wezen is geen sprake, integendeel. De kinderen leren een beroep, waarmee ze later, als ze het Godshuis ver-

laten, hun voordeel kunnen doen. In 1860 werken er honderd kinderen, die naast het kantwerk ook ander handwerk leren. Voor hun werk krijgen de meisjes een kleine vergoeding en dat zint het armbestuur niet. Die laat de commissie in januari 1905 weten dat ze voor de door hen geplaatste meisjes geen 20 centiem extra meer willen betalen, omdat die ten voordele van het Godshuis naar het kantwerkatelier gaan in de plaats van naar de gewone school. Daarop wordt geantwoord dat de kinderen "*ter beschikking staan van het armenbureel,*" ze moeten met andere woorden weg uit het Godshuis.[287] Zuster Boniface, bestuurster van de school, wordt in 1906 225 fr. betaald.[288] Het kantatelier wordt in 1908 gesloten.[289]

Door de sluiting van het meisjespensionaat worden de schoolmeubelen niet meer gebruikt en worden ze opgeslagen in de kelders. Het is kanunnik Van Damme, familielid van Antonia, die vraagt die meubelen te mogen gebruiken "*in verwisseling van de opbrengst van de vertrekken die zich op zijn eigendom bevinden.*" De bestuurscommissie van het Godshuis vindt dit een voordelige transactie en gaat akkoord met het voorstel, ook al omdat de meubelen veel plaats innemen. Het schoolmeubilair bestaat uit: vier lessenaars voor de onderwijzeressen, kaarten van Europa en van België, een stelsel van maten en gewichten, schildersezels voor schrijfborden, 25 banken voor leerlingen, een telraam en een letterkas voor de bewaarschool, tien bankjes en drie kachels. Het gemeentebestuur wil dat de meubelen openbaar worden verkocht, de waarde ervan wordt op 492 fr. geschat.

Het gebruik van de toiletten door de leerlingen van de katholieke meisjesschool zorgt voor enige controverse. In de zitting van de commissie van 16 maart 1883 neemt Petrus Van Hooteghem het woord. Hij ziet met tegenzin dat de meisjes van de katholieke school over de eigendom van het Godshuis moeten om naar het toilet te gaan. Alhoewel het gesticht er geen hinder van ondervindt, meent hij "*dat de toegang van de meisjes van de katholieke school op het gebied van het godshuis in deze tijden aan ons bestuur moeijelijkheden zou kunnen berokkenen met het hooger bestuur. Gezien de tijdsomstandigheden,* en *om verdere moeilijkheden te vermijden*" wil hij dat verbieden. Hij stelt voor het katholiek schoolcomité te verzoeken de toiletten zo in te richten dat niemand meer op het terrein van het Godshuis moet komen.[290] Op 19 maart 1883 komt commissie weer samen - ook pastoor De Prez is present - en alle leden gaan akkoord met het besluit dat "*de gemakken over den eigendom van het Godshuis met 1 april 1883 volstrekt ontzegd is*" aan de leerlingen.[291]

Een andere vorm van onderwijs wordt gegeven door hoofdonderwijzer Van Cleemput die in 1908 een aanvraag indient om een landbouwproefveld aan te leggen binnen het domein van Godshuis. Dit zal niets dan voordelen opleveren: het perceel van een kwart ha wordt door de inwoners ven het Godshuis bewerkt, er zullen landbouwlessen worden gegeven waarbij de nieuwste technieken aan de oudere kinderen zullen aangeleerd worden. Het is een klein offer voor het Godshuis, met grote voordelen.

Van Cleemput mag de nodige aankopen doen waar hij het wenst.[292] In *De Landbode* van zondag 4 februari 1909 verschijnt een lovend artikel over het experiment dat verder wordt gezet.[293]

In 1899 huurt het gemeentebestuur in het Godshuis een lokaal voor de meisjesschool, 100 fr. en alle schade vergoeden bij vertrek.[294]

Eind augustus 1908 wordt in de meisjesschool voor het eerst een tentoonstelling georganiseerd van handwerk. De bezoekers zijn verbaasd over het prachtige naald- en breiwerk, "*de ieverige Zusters der H. Kindsheid, die aan het hoofd van die bloeiende school staan, halen waarlijk eer van hun werk. Wij weten dat zij niets zoeken dan het nauwkeurig vervullen van hunnen plicht; maar zij zullen bovendien ook de dankbaarheid van de ouders en de achting van de gansche bevolking meedragen. De ouders zullen nog meer en meer beseffen wat al voordeelen het dagelijksch bijwonen der school medebrengt en hoe nuttig, ja onontbeerlijk, het voor een meisje is van goed in allerlei vrouwenhandwerk geoefend te zijn.*"[295]

Het Edward Poppe-instituut, in 1960 opgericht door de zusters. (verz. Staf De Roo)

Bij het begin van de jaren zestig wordt de vierde graad in de meisjesschool afgeschaft. Tot in 1986 wordt de parochiale meisjesschool bestuurd door de zusters.[296] De zusters anticiperen daarop door de oprichting van avondonderwijs en in 1960 wordt succesvol overgeschakeld naar technisch en beroepsonderwijs. De prefab gebouwen worden in 1962 verlaten voor een geheel nieuw, modern ogende school die op maandag 1 juli 1962 wordt ingewijd door monseigneur Callewaert. Het Edward Poppe-instituut wordt zelfstandig uitgebaat door de zusterorde.[297]

5.5. FEESTEN

Geregeld brengt men hulde aan de kloostergemeenschap en aan individuele zusters. Op 4 september 1899 wordt zuster Mechtildis in de bloemetjes gezet omwille van haar gouden jubelfeest en wordt ook de vijftigste verjaardag van het Godshuis gevierd. Moeder-overste mag aan alle residenten een extra maaltijd opdienen, de fanfare wordt uitgenodigd, het wordt een *lief feestje*. De commissie biedt aan de zuster een bloemtuil aan en de arrondissementscommissaris vereert haar met het erekruis eerste klas "*voor bewezen diensten aan de lijdende menscheid.*" Ter gelegenheid van dit feest wappert aan alle huizen in Sint-Laureins de nationale driekleur, want zuster *Mechtildeken* is erg geliefd bij de inwoners. Om drie uur in de namiddag klinkt het volkslied aan de pastorij waar de fanfare Concordia een serenade brengt aan arrondissementscommissaris Solvyns, waarna de geestelijkheid, gemeentebestuur, Godshuisbestuur, notabelen en de hoge gast zich naar het Godshuis begeven om er het feest bij te wonen. De feestzaal is prachtig versierd, overal leest men jaarschriften. Alle inwoners van het gesticht - zusters, wezen, ouderlingen, personeel - zijn aanwezig. Een koor zingt een lied dat door Solvyns zelf is gecomponeerd. De toespraken zijn allemaal *om ter schoonst* maar iedereen wacht vol ongeduld op het moment suprême: het opspelden van de decoratie, "*Ja ! dat was schoon ! Dat was indrukwekkend.*"

En waarom wordt zuster Mechtilde gedecoreerd? Wel, "*vraagt het aan de ouderlingen van ons klooster, spreekt de kleinste meisjes aan en gij zult gauw ingelicht zijn: zij immers kennen en ondervonden hare deugden. En inderdaad drie en vijftig jaren ten dienste van lijdenden en ontberenden, altijd woorden zoet als balsem voor het lijdend hert, altijd teedere zorgen, die soms deze eener te vroeg gestorvene moeder deden vergeten, dit alles zou onbekend en onbeloond blijven? Voorzeker neen! Reeds op deze wereld moeten bewezen diensten beloond worden. Met eer dan mag zuster Mechtilde het eerekruis dragen, en, mocht dit kruis van eer nog lang prijken op hare borst als een teeken van christene zelfopoffering en medelijden.*"[298]

Zuster Mechtilde overlijdt in 1907, bijna 88 jaar oud "*de eerw. aflijvige was door geheel de gemeente gekend, geacht en bemind en bijzonderlijk door de behoeftige inwoners van het godshuis, voor wie zij bijna zestig jaren eene oprecht ware liefdezuster was.*"[299]

Zuster Martha wordt in 1889 het gouden erekruis opgespeld omdat ze 42 jaar ononderbroken de leiding heeft over het hospitaal.[300]

In 1954 is er het gouden jubelfeest van moeder-overste en zuster Laura. Geen grootse viering deze keer: de commissie staat in voor de kosten van het feestmaal en de Congregatie zorgt voor drank en rookgerief voor de genodigden. Beide zusters wordt vanwege de commissie en het gemeentebestuur een bidstoel aangeboden.[301]

In 1971 komt er een einde aan de bediening van het Godshuis door de zusters en in 1991 wordt het klooster gesloten.[302] Laatste zusters zijn Harlinda en Marie-Rose.

6. INWONERS VAN HET GODSHUIS

Niet de commissie van de Burgerlijke Godshuizen, niet de Zusters van de Kindsheid Jesu, maar de armen, senioren en wezen uit Sint-Laureins en andere gemeenten zijn het belangrijkst voor het Godshuis. Het is immers voor hen dat Antonia Van Damme haar gesticht heeft opgericht en gefinancierd.

6.1. Leven in het Godshuis

Bij hun aankomst in 1849 brengen de zusters 16 wezen mee van het armbestuur uit Gent. Hun aantal groeit vrij vlug aan, tot 115, omdat er in Gent een cholera-epidemie heerst. Naast de 25 door Antonia Van Damme aangeduide personen om kosteloos tot aan hun overlijden in het Godshuis te mogen blijven, worden er armen en weeskinderen opgenomen die worden onderhouden door de armbesturen van Sint-Laureins en andere gemeenten. Ook worden er *kamerierstersters, tafeliers of kostkopers* aanvaard. Dit zijn bejaarden die verzorgd worden zonder de tussenkomst van het armbestuur. Ze betalen een eenmalig bedrag voor levenslange verzorging in een aparte vleugel of kamer waar meer luxe en comfort is dan bij de andere bejaarden.[303]

Er zijn ook kostkopers die een vooraf afgesproken bedrag per dag betalen. Het levenslang onderhoud omvat: alle maaltijden, beddengoed, licht en verwarming, naai- en stopwerk, wassen, geneesmiddelen, zorgen van de geneesheer in de gewone hospitaalzaal, en verder "*alle vereischte menschelijke zorgen.*"[304]

Er wordt in de beginperiode voorrang verleend aan armen en hulpbehoevende uit Sint-Laureins, maar vrij vlug worden ook vrouwen, mannen en kinderen opgenomen uit andere gemeenten, tegen een vergoeding die individueel wordt bepaald door de commissie. Met het verstrijken der jaren komen er meer en meer mensen uit verder afgelegen gemeenten. Het Godshuis heeft immers een goede faam.

Het is de gewoonte dat inwoners meehelpen op de boerderij, in de keuken en de bakkerij. Kandidaat-residenten die nog kunnen werken, worden bij voorrang opgenomen, ze kunnen zelfs genieten van een gunsttarief. Kinderen die niet meer schoolplichtig zijn, worden aan het werk gezet, dan betaalt het armbestuur geen onderhoudsgeld meer. Het wordt de residenten strikt verboden elders te werken dan in het Godshuis.[305] Emile Timmerman uit Erembodegem wordt in 1905 levenslang opgenomen. Hoewel hij niet over al zijn geestesvermogens beschikt, is hij toch een goede knecht. Op 28 juni 1923 verlaat hij het Godshuis, het gebeurt

twee à drie keer per jaar dat hij veertien dagen wegblijft. In augustus is hij nog steeds niet terug en men wordt ongerust. Het blijkt dat hij bij een landbouwer in Grembergen werkt, de commissie eist dat hij onmiddellijk terugkeert naar het Godshuis.[306]

Veel inwoners knappen karweitjes op in de kerk, tegen een minieme vergoeding. Moeder-overste laat de commissie in januari 1898 weten dat "*een groot deel van de werkzaamheden door inwoners van ons gesticht verricht in de kerk*" plots en zonder opgave van reden worden stopgezet. De commissie beslist als tegenmaatregel de huurprijs van de bergplaats die de kerkfabriek in het Godshuis gebruikt, te verhogen en er wordt besloten dat gevaarlijke goederen van de kerk, zoals kaarsen, olie en petroleum, niet langer in het Godshuis mogen opgeslagen worden.[307]

Het leven in het Godshuis verloopt vrij strak. Niet alle residenten mogen het domein verlaten en diegene die dat wel mogen, horen tijdig terug te zijn, voor het hek en de deuren worden gesloten. De regel is: als de zusters gaan slapen, moet iedereen in bed zijn. In mei 1952 is het Godshuis nog maar alleen toegankelijk via de hoofdingang, alle andere deuren worden gesloten. Bij de hoofdingang houdt een zuster portierster de wacht. De enige in- en uitgang naar het Godshuis is de toegangsweg naast de meisjesschool. In de zomer is er bezoek tot 20 uur, 's winters tot 18.30 uur.[308]

Residenten die zich niet aan de regels van orde en tucht houden, worden zonder pardon aan de deur gezet. Redenen voor uitzetting zijn: drankmisbruik, lastig vallen van andere residenten, wangedrag tegenover de zusters enzovoort. Een man die helpt in de bakkerij en de maalderij, wordt er niet meer toegelaten wegens "*nalatigheden en onregelmatigheden door den drank.*"[309] Voor wie het Godshuis niet vrijwillig verlaat, worden dwangmaatregelen gebruikt, 't is te zeggen: wordt de hulp van de politie ingeroepen.[310]

De *tafelverzorging* ziet eruit als volgt:

- 's morgens boterhammen zonder iets bij;
- 's middags soep, aardappelen, een beetje groenten, een stukje vlees als er is, en een glas bier;
- 's namiddags opnieuw boterhammen;
- 's avonds pap en gestoofde aardappelen.

Op zon- en feestdagen wordt dikwijls iets extra klaargemaakt.[311]

6.2. AANTAL BEWONERS

Het aantal inwoners van het Godshuis is vanzelfsprekend nooit stabiel: er komen residenten bij, er overlijden mensen en soms verlaten er ook het Godshuis.

jaar	inw. STL	inw. GH	wezen	wezen STL en elders			knechten en meiden	zusters
1851	3 185	150	80 Gent	10	10	25	16	9[312]
1852	3 176	164	80 Gent	12	22 m	26	13	11[313]
1853	3 185	174	82 Gent	14	24 v	29	16	11[314]
			80 spellewerkers					
1854	3 164	171	82 Gent	13	23 v	25	17	11[315]
			75 spellewerkers					
1855	3 170	176	100 Gent		25 v	20	20	11[316]
			70 spellewerkers					
1856	3 180	240	115 Gent		39 v 21 m	24	29 m v	12[317]
1857	3 215	229	115 Gent		39 v 21 m	19	27	12[318]
			75 spellewerkers winter, 30 zomer					
1858	3 171	205	98		37 v 15 m	16	27	12[319]
			70 spellewerkers winter, 25 zomer					
1859	3 094	192	88		34 v 18 m	14	26	12[320]
1860	3 113	181	82		33 v 18 m	11	26	12[321]
			100 spellewerkers, verschillende soorten van handwerk					
1861	3 128	179	80		32 v 18 m	12	25	12[322]
			handwerk en spellewerkers, een hoeveelheid van kinderen					

1862	3 144	174	75 meisjes		31 v 18 m	11	26	12[323]
1868		131			25 v 25 m	9	23	14
1870	4 000 (kerkbevoking)							
1885		(30 k)	82	44 armen elders				17
1895		175						17
1910		155 (11 k) (19 l)	64 ten laste van de gemeente 39 vreemde besturen (21 jo en 3 me)					23
1906		200						
1918		150						
1921		(24 l) (17 k)	17		25 m 20 v		5 dienst	21
1922		(26 k)			32 m 35 v	3	2 m	22
1923		125 (27 k)	26		25 m 25 v			22
1953		60 r					6 i	22[324]
1955	3 247	60 r					8 i	24[325]
1968		68 r	een oude pater verzorgt op moeizame wijze de eucharistievieringen					

Tussen haakjes staan gedeeltelijke cijfers. Inw = inwoners, STL = Sint-Laureins, GH = Godshuis, m = man, v = vrouw, jo = jongen, me = meisje, r = resident, k = kostkoper/kostganger, l = levenslang, i = inwonende personeelsleden.

Het gemeentebestuur vraagt in 1906 inlichtingen over de manier van verblijf, over het onderhoud en de werkzaamheden van alle inwoners. Volgens de commissie is het onmogelijk dergelijke informatie mee te delen daar bijna alle 200 personen op verschillende manier in het Godshuis zijn opgenomen. Die gegevens worden gevraagd omdat er op straat en in de herbergen *oneerbiedige geruchten* over het Godshuis de ronde doen. Wat die geruchten zijn, konden we niet achterhalen. Om de roddels de kop in te drukken en ook om de verstandhouding tussen beide besturen te verbeteren, wordt het schepencollege geïnviteerd het Godshuis te bezoeken om er zich van te overtuigen dat alles in orde is.[326] Het college laat weten geen gevolg te kunnen geven aan te uitnodiging van 23 oktober, maar nodigt de commissie uit naar de gemeenteraad om uitleg te komen geven over de kwestie. Maar daar weigeren dan weer enkele commissieleden op in te gaan. [327]

6.3. ONDERHOUDSPRIJS

Vanaf 1878 tot in 1892 bedraagt dagprijs voor de gewone bewoners 1,25 fr.. Dat bedrag is als volgt samengesteld:

voedsel	0,60 fr.	wassen	0,05 fr.
traktement (zakgeld)	0,13 fr.	licht	0,06 fr.
medicijnen	0,13 fr.	vuur	0,07 fr.
beddengoed	0,04 fr.	meubelen	0,02 fr.
linnen en kledij	0,10 fr.	dienst werkman	0,05 fr.[328]

Nadien wordt nog steeds 1,25 fr. gerekend, maar die prijs "*zal maar bij toeval worden toegepast.*" Met vreemde armbesturen wordt voor elke persoon een aparte overeenkomst afgesloten.[329]

In 1906 wordt per dag het volgende betaald:

bedlegerige zieken	1,30 fr.
kinderen onder de 16 jaar	0,80 fr.[330]

Dagprijs in 1910:

bedlegerige zieken	1,50 fr.
gewone behoeftige	1,00 fr.
kinderen onder de tien jaar	0,65 fr.

Dagprijs voor het onderhoud van een behoeftige:

1949	37,45 fr.		
1950	41,40 fr.		
1951	50 fr. (zaal)	60 fr. (kamer)[331]	
1952	55 fr. (zaal)	60 fr. niet-behoeftige (zaal)	65 fr. (kamer)[332]
1954	48,50 fr.		
1956	50 fr. (zaal)	55 fr. niet-behoeftige (zaal)	65 fr. (kamer)[333]

De commissie heeft altijd af te rekenen met wanbetalers, armbesturen moeten meestal aangespoord worden om hun rekeningen te ver-

effenen, maar ook de bewoners van het Godshuis zorgen dikwijls voor problemen. Vooral de wettelijk toegestane afhouding van het pensioen zet kwaad bloed. Altijd zijn er inwoners die dit niet willen afstaan.[334]

Illustratief is het wel bijzondere geval is van Pieter Pinckels. De 67-jarige man wordt in 1923 levenslang onderhoud toegestaan, maar verklaart, nadat iedereen ermee had ingestemd, daarvan af te zien.[335] Een maand later smeekt hij zijn verzoek als nietig te beschouwen. De secretaris maakt de *wederaanvraag* over aan de overheid.[336] Die wordt goedgekeurd mits storting van 6 000 fr. en het afstaan van 1/3 van zijn pensioen of 400 fr. Maar van die *pensioenendiefstal* wil Pinckels niets weten. "*Indien gij naar slechte raadgevers blijft luisteren zult gij het u beklagen,*" aldus de secretaris.[337] De commissie probeert hem met vriendelijkheid aan zijn verplichtingen te herinneren, maar de man blijft hardleers, zodat er niets anders opzit dan hem gerechtelijk te vervolgen.[338] De vrederechter laat weten in de zaak geen uitspraak te kunnen doen in het voordeel van het Godshuis "*op grond dat het ouderdomspensioen onaantastbaar is.*" Er zijn nochtans 13 bewoners van het Godshuis die een deel afstaan, omdat ze kosteloos en volledig onderhoud genieten en dat de commissie volgens de wet 2/3 van alle pensioenen in beslag mag nemen. In 1921 wordt er op die manier 10 600 fr. ontvangen.

En de commissie argumenteert: "*'t Zou toch nogal aardig zijn dat iemand voorziet in de levensnoodwendigheden van een pensioengenieter en die laatste niet kan gedwongen worden die levensmiddelen te betalen. Pinckels, met het sluiten der overeenkomst, heeft niets anders gedaan, dan een deel van zijn ouderdomspensioen af te staan, aan diegenen die zich hebben verbonden zijn leven lang hem van de levensnoodwendigheden te voorzien. Zijn vermogen was volgens ons ontoereikend om hem levenslang onderhoud te verlenen in de vorm zoo als hij nu geniet, t.t.z. zonder verplichting te werken en verblijf alleen in een kamer. De 13 personen hierboven zijn verplicht in de maat hunner krachten te werken en te leven in een gemeenschappelijke kamer, daarom eisten wij een derde deel van zijn pensioen, hij was vrij te weigeren, maar heeft die voorwaarde aangenomen en getekend. Gelief ook in acht te nemen dat het Godshuis diergelijke overeenkomsten maar sluiten mag mits goedkeuring, van Gemeentebestuur, Provinciaal bestuur, Minister van Justitie, en ten laatsten den Koning. Al die autoriteiten hebben de overeenkomst gezien en goedgekeurd. Hopelijk hebben deze inlichtingen enig nut.*"[339] Uiteindelijk wordt Pinckels op 3 september 1924 veroordeeld om al zijn schulden te betalen.

Pinckels rekening loopt intussen verder op: gerechtskosten, deurwaarder, kopieën van de rekeningen, expeditie van het vonnis enzomeer. De man laat het niet aan zijn hart komen en zegt tegen de zusters dat hij zijn bed zal verkopen. Olie op het vuur voor de commissie: "*Lees uwen akt van overeenkomst daarin staat duidelijk dat gij geheel uw vermogen schenkt aan het Godshuis en dat in vergelding van een levenslang onderhoud, bijgevolg alles wat gij bezit hoort aan het Godshuis alleenlijk mag u er*

levenslang gebruik van maken, als gij iets wenst te verkopen, 't zij kleeren of slaping zal 't Godshuis u doen vervolgen voor diefstal en misbruik van vertrouwen. Als gij voort blijft luisteren naar uwen slechten raadgever zult gij het nog ver brengen, bedank hem maar, voor 't geen hij u aangedaan heeft."[340] Pinckels geeft geen krimp en betaalt geen cent. Hij krijgt tijd tot 6 december 1924 om alles te regelen. Pinckels regelt niets en hij moet het Godshuis op 6 december verlaten, behalve als hij zijn schulden betaalt aan moeder-overste.[341] Als gunst wordt hem toch nog toegestaan te blijven als hij voor 14 dagen bij voorbaat 5 fr. per dag betaalt.

6.4. INKOMSTEN EN UITGAVEN VOOR EN DOOR DE BEWONERS

In het testament van Antonia Van Damme wordt bepaald dat een arm lid van haar familie het recht heeft om gratis in het hospitaal te verblijven; die gunst wordt toegestaan aan een weduwe Van Damme.[342] Soms wordt dat geweigerd als de band met Antonia niet duidelijk is.

De uitgaven voor het onderhoud van de residenten bestaan vooral uit (in 1881)

- geld en levensmiddelen	13 400 fr.
- brandstof, kledij, slaapgerief en medicijnen	2 200 fr.
- begrafeniskosten, doodskisten	80 fr.
- vuur en licht	100 fr.
- keuken en huisgerief	450 fr. [343]

De uitgaven in 1952:

- steun in geld	42 000 fr.
- levensmiddelen	250 000 fr.
- brandstof en gas	153 000 fr.
- medicijnen	7 000 fr.
- meubilair	36 000 fr. [344]

Om de kosten te drukken wordt dikwijls bespaard op voedingsmiddelen. Vanaf 31 augustus 1888 krijgen de bewoners nog enkel tarwebrood.[345] Anderzijds worden ze ook af en toe verwend. Bij elke kermis wordt een koe geslacht en krijgen de residenten extraatjes.[346] Ook bij andere gelegenheden, Kerstmis en Nieuwjaar, een jubileum, wordt *eene koei* geslacht.[347] Soms wordt een rund geslacht omdat het vlees tijdelijk teveel kost bij de slager.[348] Weesjes krijgen 's zondags versnaperingen en het Sinterklaasfeest gaat ook niet onopgemerkt voorbij. Voor de knechten en meiden wordt elk jaar het bedrag van het oogst- en kermisgeld vastgesteld.

De aankoop van levensmiddelen worden openbaar aanbesteed, lokale winkeliers en handelaars krijgen voorrang op andere leveranciers. Het is moeder-overste die de commissie laat weten wat er nodig is.

6.5. OPNAMES

a. Armen, zieken en bejaarden

Een eerste categorie van residenten zijn de armen, zieken en bejaarden uit Sint-Laureins en andere gemeenten. Bij een eventuele opname uit Sint-Laureins gaat de commissie na wie voor het verblijf zal betalen of wie zich borg stelt. Als dat het armbestuur is, moet er een inkomgeld 25 fr. worden betaald om kledij aan te kopen, en ook om er eventueel de doodskist mee te betalen en de grafmaker en de klokkenluider te vergoeden.[349] Als vreemde besturen een kandidaat naar Sint-Laureins sturen, worden eerst afspraken gemaakt over betalingen en er wordt daarvan een contract opgesteld. Bij niet-naleving van de afspraken, worden de betreffende personen zonder pardon terug naar hun gemeente gestuurd. Bij alle opnames gaat een geneesheer na of de kandidaten geen gezondheidsrisico opleveren voor de andere inwoners van het Godshuis.[350]

Mannen en vrouwen leven apart; er is voor hen een gemeenschappelijke slaapzaal en een gemeenschappelijke eetzaal. Van enige privacy is geen sprake. Het is een voorrecht te mogen mee-eten aan de tafel van de knechten of aan te zitten aan de tafel in de hospitaalzaal. Een aparte eetzaal voor de beste mannelijke knechten wordt in 1905 ingericht.[351] Francies Van den Neste, geplaatst door het armbestuur van Herdersem, verblijft al 52 jaar in het Godshuis. Hij heeft steeds naarstig gewerkt, maar heeft nu verzorging nodig. Uit erkentelijkheid mag hij zijn leven lang aan de tafel in de hospitaalzaal eten en in een kamer naast het hospitaal slapen zonder de vereiste 50 centiem per dag te betalen. In het Godshuis bestaat er een zekere hiërarchie onder de bewoners en naargelang van hun statuut genieten sommige van kleine, in onze ogen futiele voordelen.

Veel ouderen zien het Godshuis als een veilige haven, waar ze rustig hun oude dag kunnen slijten. De kinderen van Charles Van de Walle vragen hun vader op te nemen, bij zijn intrede wordt 500 fr. gestort en wordt hij voorzien van kleding en slaapgerief. De commissie aanvaardt geen personen mits een bepaalde som, behalve dan van rijkere kostkopers. Daar Van de Walle behoeftig is, wil het bestuur hem aanvaarden tot de 500 fr. opgeleefd is; hij is 80 jaar oud en mag zijn laatste dagen in Godshuis slijten, bij een eventueel overlijden wordt het resterende bedrag aan de kinderen teruggegeven.[352]

Toch wordt niet iedereen zomaar aangenomen. Een man van 45 jaar wordt geweigerd omdat hij nog goed en gezond is. Hij kan werken en zelf in zijn onderhoud voorzien. Een demente vrouw die 's nachts roept en tiert, een man aangetast door *melaatscheid*, een zinneloze dame: alle worden ze uitgewezen omdat ze de anderen storen, omdat ze bestendige zorgen vereisen, omdat ze een gevaar vormen. Vroeger werden zulke patiënten ondergebracht in "*de onderaardsche plaatsen*" maar de geneesheren verbieden dat. Daardoor kan de commissie geen verantwoordelijkheid nemen

voor eventuele ongelukken "*die zij in hun woeste aanvallen zouden kunnen verwekken.*" [353]

Er bestaat nog een andere vorm van hulpverlening die gebeurt via armenbezoekers of armenbedelers. In Sint-Laureins bestaat het comiteit van armenbezoekers uit vier personen, een voor elke wijk. Het viertal wordt aangeduid door de commissie en doet de omhalingen in de kerk, duidt noodlijdenden aan, brengt verslag uit over de gegrondheid van aanvragen voor onderhoud ten huize, enzovoort.[354] Over een van die armenbezoekers wordt een klacht ingediend bij de gouverneur en die vraagt uitleg over de werking ervan. De bedelers werken met bons voor kolen, eetwaren, kledij en slaapgerief die kunnen uitgewisseld worden bij aangenomen en discrete winkeliers. Die bons kunnen op maandagmorgen worden afgehaald bij een van de bedelers. Alles gebeurt nagenoeg ongemerkt zodat de armen niet in hun eergevoel worden aangetast. De omhalingen in de kerk gebeuren met halfgesloten bussen waarvan de sleutel bij moeder-overste berust. Een keer per maand worden de bussen aan de moeder gegeven en de zusters tellen het geld en rijgen de kleine muntstukken aaneen.[355]

Als in 1937 *Help Uzelf, zoo helpt U God*, een *ziekenbeurs* of ziekenbond wordt gesticht, wordt die ook gesteund door de commissie, per lid wordt 5 centiem bijgelegd.[356] Door het succes van de bond wordt eind december 1937 4 000 fr. subsidie verleend.[357]

b. Weeskinderen

Van bij het begin worden wezen van beide geslachten aangenomen, ze hebben een aparte slaap- en eetzaal. In principe worden geen kinderen onder de drie jaar aanvaard, "*wegens aangegane verbintenissen.*" Toch wordt er af en toe een uitzondering gemaakt. Zo aanvaardt de commissie "*buiten onze gewoonte*" een baby van anderhalf jaar uit Watervliet waarvoor 10 fr. per maand wordt betaald, en een kindje van 2,5 jaar uit Blankenberge.[358]

Van zieke en gehandicapte kinderen wordt eerst onderzocht welke zorgen ze nodig hebben. De onderhoudsprijs wordt daaraan aangepast. Oscar Patyn, een vroegere stationsbediende uit Balgerhoeke, vertrekt in 1915 samen met zijn vrouw naar Belgisch Congo en ze willen hun verlamd dochtertje van 9 jaar in het Godshuis onderbrengen. Patyn komt daarvoor *schoon spreken* bij de commissie. Het meisje wordt voor drie maanden op proef aangenomen tegen 1,50 fr. per dag. Een gedeeltelijk verlamde jongen van zes jaar oud uit Braine-le-Comte wordt ook opgenomen; bij zijn *intrede* moet hij "*tamelijk wel voorzien zijn van kledij.*"

Soms worden er kinderen geweigerd omdat er buiten het Godshuis een of andere ziekte heerst. In 1908 wil een jonge dochter - eufemisme voor ongehuwde moeder - een van haar twee kinderen plaatsen in het Godshuis. Daar er een besmettelijke hoofdziekte heerst, wordt het verzoek

uitgesteld. Een meisje met de stuipen wordt dan weer wel opgenomen, hoewel het Godshuis er niet voor ingericht is. Er moet door de ouders wel naar een geschiktere instelling worden gezocht.[359] Wezen die kunnen werken, worden maar al te graag aangenomen.

Eduard Van den Driessche die al 20 jaar lang bakker is in het Godshuis, stopt ermee en er is niemand in het Godshuis die kan bakken. Er wordt onderhandeld met bakker Jules Blomme en een wees, Edmond Van Watermeulen, 14,5 jaar, mag bij hem de bakkersstiel leren.[360]

Algemene voorwaarden om kinderen op te nemen zijn er niet, iedere aanvraag wordt individueel behandeld. Op de vraag van een geïnteresseerd armbestuur naar de opnamevoorwaarden voor twee kinderen van respectievelijk 12 en 3 jaar oud wordt het volgende geantwoord:

- 0,40 fr. te betalen per dag voor ieder kind;
- bij het binnenkomen moeten de kinderen voorzien zijn van genoeg klederen en ondergoed;
- eerstecommunicanten betalen 25 fr. voor hun *kostuum*;
- kosten voor de herstelling van de kleren is voor rekening van het Godshuis;
- de kinderen mogen altijd worden teruggenomen;
- de kinderen leren alle soorten van handwerk, alsook keuken en huishoudelijk werk en mogen tot hun 14 jaar de plaatselijke school bezoeken;
- wanneer de kinderen zorgen in het hospitaal nodig hebben, wordt daarover onderhandeld, maar de prijs daarvoor mag nooit boven 0,90 fr. per dag stijgen;
- een paar dagen tevoren, moet hun aankomst gemeld worden.

Meestal blijven die voorwaarden dezelfde, alleen wil het tarief wel eens verschillen. In oktober 1913 wordt de prijs voor kinderen onder de 14 jaar bepaald op 0,75 fr.[361] "*Gij weet hoe goed uwe kinderen zijn in ons Gesticht, en zij kunnen er blijven,*" laat men een tuinier in Doornik weten, op voorwaarde dat er zonder mankeren en te beginnen vanaf 15 september 1923 één fr. per dag wordt betaald, zoniet wordt er beslag gelegd op zijn loon.[362] De betalingen voor de weeskinderen worden goed gecontroleerd door moeder-overste. Van een armbestuur dat een paar maanden geen onderhoudskosten betaalt, worden de kinderen zonder pardon terug naar hun ouders gestuurd.[363]

Het bureel voor Weldadigheid van Watervliet loopt steeds achter met betalingen voor vier kinderen, in 1924 al voor een bedrag van 1 683 fr.. Na betaling stelt Watervliet voor 0,30 fr. per dag per kind te betalen, maar daar wordt niet op ingegaan "*want onze inrichting, zowel als uw bestuur, ondergaat den invloed van den tijd, 't is te zeggen dat onze kostgangers onder opzicht van kleederen en voeding meer en meer eischen, ook genieten ze bij ons, zoo wel de weezen als de ouderlingen, een ware burgerlijke verzorging.*" Voor de kinderen moet 0,40 fr. worden betaald en bij het bin-

nenkomen moeten ze voorzien zijn van ondergoed en kledij en voor hun eerste communiekostuum of jurk moet 25 fr. extra worden betaald. Alle aankopen door het Godshuis gebeuren met cash geld en er zou misschien hier en daar kunnen bespaard worden "*op de noodwendigheden van de behoeftigen*", maar dat gebeurt niet, "*ons Gesticht is wijd en zijds gekend; van alle kanten komen kinderen bij ons, uit het Walenland, uit Merksem, Eecloo, Blankenberghe, Gent, enz. enz., verschillige betalen voor veel kleinere kinderen dan die van u, 4 fr. pr dag en altijd stipt op tijd, voor u als oude kalant van ons huis zijn wij met de prijs zeer genadig daarom zou u ook een beetje meer zorg moeten hebben om ons niet altijd maanden en nog maanden op de betaling te wachten.*"

Dergelijke brieven worden met de regelmaat van een klok aan vele armbesturen gezonden. Er wordt steeds gewezen op de uitstekende reputatie die het Godshuis geniet "*tot in de meestverweiderde hoeken van ons land, wij kunnen niet voldoen aan al de vragen die ons van verre streken worden gedaan.*"[364].

Tussen het Godshuis en het armbestuur van Sint-Laureins ontstaat er ook geregeld onenigheid over het onderhoud en de betaling van geplaatste kinderen.[365] Er zijn verschillende instanties of personen in Sint-Laureins - armbureel, dokters, moeder-overste, burgemeester, schepen - die kinderen en ook volwassenen in het Godshuis onderbrengen, zonder dat de commissie er weet van heeft en zonder dat er afspraken worden gemaakt. Op een bepaald ogenblik zijn er zes kinderen al enkele jaren in het Godshuis geplaatst door het armbestuur uit gezinnen die blijkbaar niet hulpbehoevend zijn. De commissieleden kunnen, gezien hun veertiendaagse vergaderingen die dikwijls uren aanslepen, en andere bezigheden voor het Godshuis, niet gaan controleren in afgelegen wijken of families hulpbehoevend zijn of niet. Het armbureel wil niets betalen voor die kinderen, en wordt in die onbillijke weigering gesteund door het gemeentebestuur. De kinderen zullen dan maar teruggestuurd worden naar hun ouders.[366] De commissie vraagt het gemeentebestuur voortaan zelf een onderzoek in te stellen naar de behoeftigheid van sommige gezinnen om betwistingen met het armbestuur te vermijden en nutteloze steun te vermijden.[367]

Moeder-overste moet eind september 1908, op bevel van de burgemeester, een vrouw met vier kinderen opvangen. Ze zijn uit hun huis gezet en vinden nergens een onderkomen. De commissie twijfelt er niet aan of de burgemeester doet dit om de onderhoudskosten niet door het armbestuur te laten betalen. Enkele dagen na de opname wordt een verklaring van een geneesheer bezorgd waardoor de vrouw "*gezien haar toestand de zorgen van het Hospitaal vereisen.*" Maar de commissie oordeelt dat ze helemaal niet ziek is en het armbestuur krijgt de rekening gepresenteerd, wat opnieuw voor discussie zorgt.[368] Kort daarna wordt een overeenkomst gesloten met het armbestuur waarin het onderhoudsgeld en de opnames worden geregeld. In het vervolg worden geen armen meer opgenomen die

geen recht hebben op steun en wie iemand naar het Godshuis stuurt, draait op voor de kosten.

Het armbestuur heeft niet altijd ongelijk. In 1905 weigert dit bestuur verder onderhoudskosten te betalen voor twee meisjes van 12 en 14 jaar omdat deze kinderen ten voordele van het Godshuis in de kantwerkschool werken in de plaats van naar de school te gaan. Waarop de secretaris antwoordt dat de meisjes eigenlijk geen wezen zijn daar hun vader nog in leven is, maar hij er niet kan voor zorgen. Samen verdienen de meisjes een kwartje per dag en kunnen dus niet in hun eigen onderhoud voorzien. Ze worden vanaf 1 februari 1905 opnieuw ter beschikking gesteld van het armbestuur.[369]

Er doen zich soms schrijnende toestanden voor van gezinnen die uiteen gehaald worden. In een gezin zijn vader en moeder overleden, er blijven zes wezen achter. De commissie beslist twee jongens van 3 en 5 jaar en een meisje van 6 op te nemen. Wat met de andere drie kinderen gebeurt, wordt niet vermeld.[370] Een jongen en meisje wier vader met een stoommachine gevlucht is voor de Duitse bezetter, worden opgenomen tegen 0,50 per dag. Naderhand komen er nog twee kinderen van die machinist, ook zij worden "*uit medelijden voor het Oorlogsgevaar*" opgenomen.[371] Naderhand moet de commissie al het mogelijke doen om de onderhoudskosten voor die kinderen betaald te krijgen.

De weeskinderen zorgen ook voor problemen in de gemeentelijke jongensschool. Door de toename van de weesjes, raken de klassen overvol waardoor het gemeentebestuur op den duur verplicht zou worden bijkomende leerkrachten aan te werven en dat wil men, gezien de hoge kosten, absoluut vermijden. De gemeenteraad besluit die weeskinderen niet meer toe te laten in de jongensschool. Er is begin 1910 zelfs een voorstel van een raadslid om alle vreemde kinderen onmiddellijk terug te sturen naar hun gemeente.

De commissie is ervan overtuigd dat de meeste kinderen, bij gebrek aan onderwijs, zullen terugkeren naar hun gemeente en dat daardoor ook de bejaarden en de zieken uit die gemeenten zullen vertrekken. Op het dienstpersoneel kan niet bespaard worden aangezien de gebouwen zo uitgestrekt zijn. Heel wat mensen uit andere gemeenten helpen mee in de huishouding en bij hun eventueel vertrek zal het Godshuis een dubbel verlies lijden: verlies van geld en verlies van hulp. De commissie wendt dan ook alle mogelijke pogingen aan om die nefaste beslissing teniet te doen, de hulp van de hogere overheid wordt ingeroepen"*ten einde in die levenskwestie hunne hulp te bekomen.*"[372] Het opnemen van vreemdelingen levert grote financiële en andere voordelen op. Daar de belangen van het Godshuis en die van het gemeentebestuur regelrecht tegen elkaar indruisen, laat de commissie weten dat men niet anders kan dan vreemde kinderen aannemen in het Godshuis, en zelfs "*in voorkomend geval, er nog meer te aanvaarden.*"[373]

De beslissing van het gemeentebestuur heeft nog een ander, kwalijker gevolg. In oktober wordt een wees, Alfons De Jonge, voor twee dagen uit de gemeenteschool gezet. De commissie vindt de straf gerechtvaardigd, maar moeder-overste laat een ander geluid horen. De kinderen van het Godshuis klagen erover dat ze, vooral in de klas van meester Cuelenaere, die later lid wordt van de commissie en voor gecontesteerde uitspraken zorgt, worden geminacht en gepest. De onderwijzer zelf geeft het slechte voorbeeld, "*kloosterratten*" noemt hij de wezen en hij laat hen met voldoening horen dat ze "*welhaast de school en ook de gemeente zullen moeten verlaten daar de gemeenteoverheid niet meer toelaat dat zij met 1e oktober in de school nog aanvaard worden.*" Aan de hoofdonderwijzer wordt een brief gestuurd waarin hem gevraagd wordt Cuelenaere op de vingers te tikken en hem te verzoeken "*meer eerbied te hebben voor die ongelukkige kinderen en hen niet meer spreekt over dingen die hun bedroeft en geenszins betrek heeft op het onderwijs.*"[374]

Niet alleen het onderwijzend personeel, ook de kinderen zelf zorgen voor overlast. Een door het weldadigheidsbureel van Beveren-Waas geplaatste jongen maakt het in 1907 wel erg bont. De zusters hebben er meer last mee dan met vijf andere kinderen, hun enige wens is hem te zien vertrekken, "*zijn neiging tot verwoesten doet hem alles breken wat maar enigsins breek- of scheurbaar is, zijne kleederen, kloeffen en schoenen zijn niet zelden het slachtoffer van zijn vernielingslust en ware het mogelijk hij zou de Eerwaarde Zusters ook vernietigen*".Op de speelplaats van de gemeenteschool trekt hij zijn haar uit, zijn hoofd is zo bloot als glas. De kinderen noemen hem niet anders als de zot. Maar de jongen wordt niet weggestuurd, integendeel: de onderhoudsprijs wordt verhoogd tot 0,50 fr. per dag.[375] Of dat het probleem oplost...

Voor de 'uitdrijving' van de weeskinderen wordt uiteraard een oplossing gezocht en gevonden. De commissie neemt onmiddellijk contact met het katholiek schoolcomiteit dat bereid is de ongewenste kinderen kosteloos op te nemen in de katholieke school. Er mag daarvoor een zaal in het Godshuis als schoollokaal worden gebruikt, mits het betalen van 10 fr. huur per maand, een symbolisch bedrag om het gemeentebestuur niet voor het hoofd te stoten. Voortaan zullen alle jongens dezelfde, "*door het Katholieke Schoolcomiteit tijdelijk ingerichte school binnen ons Gesticht*" bezoeken, wat nog voordelig is voor de bewaking.[376]

Tijdens de Tweede Wereldoorlog worden ook enkele kinderen aangenomen door bemiddeling van "*Boerenhulp aan Stadskinderen*".[377] In 1951 worden in verschillende dag- en weekbladen advertenties geplaatst om opnames van kinderen in het Godshuis te bevorderen want het aantal wezen gaat almaar naar beneden.[378]

c. Kostkopers

Zoals hoger geschreven, betalen kostkopers zelf voor hun verblijf

in het Godshuis. Het zijn meestal ietwat rijkere burgers die er rustig en zonder zorgen hun oude dag willen doorbrengen. Als ze er hun leven lang willen blijven, betalen ze een eenmalige financiële bijdrage, wordt een deel van hun pensioen afgehouden en moet er voldaan worden aan verschillende andere voorwaarden. Een dame wordt voor enkele weken opgenomen als proeftijd en na het betalen van 3 000 fr. mag ze levenslang in het Godshuis blijven. Ze verbindt er zich toe eenzelfde som te voorzien voor kledij, slaapgerief, meubelen en geneeskundige verzorging. Na haar overlijden schenkt ze haar bezittingen aan het Godshuis.[379] Kostkopers die willen meehelpen in het Godshuis, betalen minder. Een vrouw wordt opgenomen voor 600 fr., maar moet werken zo lang ze kan. Bij opname wordt ook de gezondheidstoestand gecontroleerd, zodat de andere residenten niet besmet raken.

Voor de commissie blijft de financiële toestand van de aanvraagster of aanvrager primordiaal, de commissie wil van de kostkopers eerst en vooral geld zien. Het geval van Constance Goossens is daarvoor illustratief. Ze wordt onderhouden door haar neef en betaalt daarvoor 2 000 fr., maar ze wordt heel slecht verzorgd. De dame wil heel haar vermogen afstaan aan het Godshuis en daarbij zoveel als mogelijk werken. Daar ze sufachtig is, wordt een onderzoek ingesteld. Constance blijkt slechts 1 300 fr. te bezitten bij fondsenhandelaar De Keijzer. Ze kan nog wat geld terugeisen van haar neef omdat ze bij hem slechts tien maanden verbleef.[380] Ze verkeert in een onnoemelijke staat van verwaarlozing en haar kapitaal smelt als sneeuw voor de zon. De commissie is van oordeel dat, als ze nu niet wordt opgenomen, ze weldra geen cent meer zal hebben en er een verplichte opname zal volgen.[381]

Een ander verhaal is dat van de 74-jarige vrijgezel Ferdinand Campe. De man kan niet meer werken en wil heel zijn vermogen, 2 500 fr., aan het Godshuis schenken. De commissie geeft daarbij volgende bedenking: *"overwegende dat indien hij niet in het gesticht wordt opgenomen, inwoning zal zoeken bij 't een of ander lid zijner familie, overwegende dat dergelijke opnemingen gewoonlijk voor gevolg hebben dat de families zelf niet rijk zijnde, loeren op het geld, het door schoone beloften zoo spoedig mogelijk zien te bemachtigen om het even spoedig te verbruiken, en ten langsten een paar jaar later door een met opzet gezochte twist zich van de gepluimde vogel ontlasten en wij hem dan toch moeten nemen zonder enige vergoeding; besluit te aanvaarden."*[382]

In 1909 zijn er 19 aanvragen van kostkopers. Na het fiat van de overheid wordt telkens een notariële akte opgesteld. Het bedrag dat wordt geëist hangt af van de leeftijd, de gezondheid en de bekwaamheid tot werken. Gezien zijn hoge ouderdom, 78 jaar, moet Pieter De Clerck maar 1 300 fr. betalen. Stephanie Van Geel uit Kallo en Cordule Indervuijst uit Adegem - een beetje doof - die reeds twee jaar als *werksters* in het Godshuis verblijven, wordt levenslang verblijf toegestaan op voorwaarde dat ze respectievelijk 2 800 en 1 000 fr. storten. Het wordt een voordelige

transactie genoemd daar het flinke dienstmeiden zijn.[383]. Een weduwe van 68 jaar stort 1 000 fr. en moet "*in de mate van haar krachten onvergeld werken voor het Gesticht.*"[384] Pieter Tysson, 67 jaar, verbleef in Amerika en is zeer vermogend. Hij wordt na storting van 3 000 fr. en een proeftijd van een maand, onder de gewone voorwaarden opgenomen.[385] Philomena Buysse, 61 jaar en ongehuwd, wordt levenslang opgenomen in een kamer die ze zelf meubileert. Ze kan niet meer werken, maar heeft een naaimachine waarmee ze naaiwerk verricht. Vooraleer ze opgenomen wordt moet ze haar huisje verkopen.[386] De bakker van het Godshuis, Eduard Van den Driessche stort 3 000 fr.[387] Theresia De Vogelaere, altijd dienstmeid bij pastoors geweest "*en nu als zoodanig niet meer gezocht,*" stort een kapitaal van 3 000 fr. en schenkt al haar bezittingen aan het Godshuis.[388] Niet alleen gezonde mensen ook gehandicapten en geesteszwakken worden levenslang opgenomen, het kapitaal dat ze betalen, hangt af van hun toestand.

Sommige kostkopers vragen om altijd in dezelfde kamer te mogen blijven, wat meestal wordt toegestaan. In 1910 vragen er enkele om op hun kamer een petroleumvuur te mogen installeren, wat wordt geweigerd "*omdat zulks niet noodzakelijk is*" en omdat het te gevaarlijk is.[389]

Er zijn verschillende categorieën kostkopers: alleenstaanden op een kamer of op een kamertje, twee samenwonenden op een kamer met een zitkamer, gehuwden op twee kamers, zelfs kostkopers in de gemeenschappelijke zaal. Die betalen allemaal een verschillende prijs, er is geen peil op te trekken.[390]
Soms worden aanvragen voor levenslang geweigerd. Van Theresia Roeland, die al in een kamer in het Godshuis verblijft,worden de financiële middelen onderzocht en haar vraag voor levenslang onderhoud wordt afgewezen. Ze mag als rentenierster op haar kamer blijven als ze 1,25 fr. per dag betaalt. Ze weigert en verlaat het Godshuis.[391]

Wie kiest voor levenslang onderhoud, mag het Godshuis altijd verlaten. Er wordt dan verrekend hoeveel van het kapitaal al opgebruikt is. Amelie Cherlet mag bij KB van 19 februari 1905 levenslang blijven, als ze 3 000 fr. betaalt. Ze is zenuwziek en na ongeveer 1 000 dagen verlaat ze het Godshuis. De secretaris berekent dat ze 1 310,63 fr. heeft opgeleefd en dus recht heeft op 1 689,40 fr. Amelie heeft spijt en ze wil terugkomen, "*ze verklaart leedwezen te hebben en in het vervolg verdraagzamer te zijn.*" De commissie heeft medelijden en neemt haar terug onder de vroegere voorwaarden.[392]
Het gebeurt geregeld dat kostkopers het Godshuis verlaten omdat ze te veel moeten betalen, geen goede kamer hebben, niet akkoord gaan met hun behandeling, enz.

Levenslang onderhoud wordt zonder veel problemen toegestaan aan het personeel. Jan Van den Bunder, reeds 11 jaar knecht, krijgt in ruil voor een storting van 1 200 fr. een kamer voor hem alleen en geniet van alle voordelen.

Het systeem van levenslang onderhoud blijft tot in de jaren zeventig van kracht, de voorwaarden blijven ongeveer dezelfde, enkel de geldbedragen stijgen (spectaculair) met het verloop der jaren. Henri Claeys wordt in 1948 dringend opgenomen in de gemeenschappelijke zaal na betaling van 41 915 fr. en het afstaan van tweederden van zijn pensioen. Andere residenten storten sommen tussen de 40 en 50 000 fr.[393]

Het kapitaal dat voortkomt van levenslang onderhoud mag voor de helft worden gebruikt voor herstellingen en onderhoud, de andere helft moet worden belegd in Belgische rentetitels die de overste bewaart. Er wordt door de commissie dikwijls misbruik van gemaakt van die regeling wat een ongezonde financiële toestand tot gevolg heeft.

6.6. Aanpassingen en veranderingen

In september 1952 krijgt het Godshuis voor het eerst een inspecteur van het ministerie van Volksgezondheid en het Gezin over de vloer. Het verslag van zijn bezoek is vrij positief, de inspecteur toont zich tevreden over de behandeling, de verpleging en het onderhoud van de residenten, maar wijst op enkele pijnpunten die moeten worden verholpen:

- de senioren en jongeren moeten gescheiden worden van elkander;
- in de slaapruimtes moeten *chambretten* worden geplaatst;
- de kelders kunnen niet meer geduld worden als eet- en zitplaats of als slaapkamer;
- in de eetplaatsen moeten houten tafeltjes komen voor vier personen;
- eet- en zitplaatsen moeten van elkaar worden gescheiden;
- in de mannenafdeling moet het sanitair uitgebreid worden;
- het gebouw dient geverfd te worden.

Naast deze materiële voorstellen, worden enkele administratieve aanbevelingen geformuleerd:

- er dient een verzoeningscommissie opgericht te worden;
- van elke bewoner moet een dossier worden opgesteld;
- van de boerderij wordt een aparte boekhouding gevraagd;
- er moet een jaarverslag worden opgesteld.[394]

Het C.O.O.-bestuur maakt onmiddellijk werk van de verzoeningscommissie waarin twee leden van de gemeenteraad zitting hebben, naast een vertegenwoordiging van het C.O.O.-bestuur en van de residenten. Voor de commissie zal het wel even slikken geweest zijn, want nooit werden, voor om het even wat, pottenkijkers geduld.

Ook de andere aanbevelingen van inspecteur Olaerts worden ter harte genomen, het Godshuis wordt in 1953 grondig heringericht:

1. de kamer van moeder-overste wordt overgebracht naar de tweede kamer in de middenplaats;
2. de huidige kamer van moeder-overste en het kamertje ernaast zullen worden ingericht als slaapkamer voor ziekelijke oude mannen;

3. de tegenwoordige slaapzaal zal worden ingericht als refter voor de mannen;
4. de huidige zitkamer en de kamer ernaast zullen dienst doen als salon voor de mannen;
5. de kamer van juffrouw Augusta Bracke zal gebruikt worden als slaapkamer voor de zusters;
6. Augusta Bracke krijgt een nieuwe kamer op gelijkvloers naast de kapel;
7. de jonge knechten krijgen op de eerste verdieping een gemeenschappelijk kamertje;
8. de oude mannen en jonge knechten die nu nog beneden slapen zullen nieuwe slaapkamers aangewezen worden.
9. van het ontruimen zal gebruik gemaakt worden om nieuwe vloeren te leggen, nieuwe wc's te plaatsen en de ruimten opnieuw te schilderen.[395]

Voor al die werken kan niet worden gerekend op subsidies, er worden verschillende titels *vervreemd*, enkele huisjes verkocht en kleine stukjes land.[396]

Bij een tweede bezoek in 1953 toont de inspecteur zich zeer tevreden over de aanpassingswerken, maar hij dringt aan op de herstelling van de daken en de vensterramen, op een aanpassing van de trappen en op het verder inrichten van eet- en slaapzalen.[397]

De vernieuwingen in beleid en opvang volgen elkaar op:

- de eigen wasserij wordt in 1953 opgeheven en de was wordt uitbesteed aan de wasserij in Sint-Laureins;[398]
- een weide van het Godshuis wordt verhuurd als voetbalterrein; ze wordt eveneens gebruikt voor de BJB-zomerfeesten en na de ontbinding van F.C. Sint-Laureins in 1954 wordt het terrein gepacht door de parochie voor parochiale werken, lees: speelplein;[399]
- het Godshuis wordt in 1954 aangesloten op de waterleiding;[400]
- er wordt onderhandeld met de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom over de verkoop van grond aan de Rommelsweg voor goedkope woningen. Als reden voor de verkoop wordt opgegeven dat "*onze gemeente alle middelen moet gebruiken om bij te dragen tot haar ontwikkeling, de vermeerdering van haar bevolking en het moreel en materieel welzijn van de arbeiders en bedienden.*"[401] Er wordt 1 ha 45 à 71 fr. verkocht voor 393 417 fr.[402]

Ook in het Godshuis zelf zijn er wijzigingen merkbaar. Naast de maaltijden voor de residenten, worden er vanaf 1956 veel afzonderlijke maaltijden opgediend voor: rijkswachters, douaniers, geestelijken, onderwijzeressen, meisjes die een retraite volgen, families die komen eten, gezinnen op vakantie, het verblijf van de *Brusselse ratjes* in 1962, voor de heren van het gemeentehuis, enz.

Luchtfoto van Sint-Laureins in de jaren zestig, aan het Godshuis is nog geen verval te zien:

1 Dorpsstraat/ Brieversweg
2 Leemweg
3 Kantijnestraat
4 Nieuw Bedelf
5 Vlamingstraat

A Godshuis
B Parochiekerk
C Gemeentehuis
D Meisjesschool
E Jongensschool
F Oude melkerij

Van die maaltijden wordt ontvangen in:

1956	35 828 fr.
1957	45 135 fr.
1958	33 890 fr.
1959	37 815 fr.
1960	82 790 fr.
1961	73 995 fr.

Ook de schoolmaaltijden voor de leerlingen van het Edward Poppe-instituut lopen op: van 6 000 fr. in 1961 tot 10 305 fr. in 1964.

Er worden nu ook kamers verhuurd aan interne meisjesleerlingen van het instituut, rijkswachters, douaniers, geestelijken op rust, leer-

krachten, families met kinderen op vakantie. De familie De Keyzer, Mevis en Vekemans (Brussel) huren jarenlang een of twee kamers tijdens de vakantie. Ook worden lokalen verhuurd aan het kinderwelzijn, de muziekmaatschappij voor het Ceciliafeest, de Boerengilde voor haar jaarlijkse bijeenkomst, een lokaal voor de beroepsoriëntering, enz.[403] In enkele jaren tijd evolueert het Godshuis van een gesloten naar een open instelling: van Burgerlijk Godshuis over C.O.O. naar O.C.M.W.

7. OORLOGEN EN OORLOGSSCHADE

7.1. Eerste Wereldoorlog

Er wordt voor het eerst over de Eerste Wereldoorlog gesproken in een buitengewone commissievergadering van 12 augustus 1914: "*gezien ons land in oorlog is met Duitschland. en het vijandelijk leger reeds in ons land is,*" besluit voorzitter Joseph Ingels het baar geld in veiligheid te brengen en alle niet betaalde leveringen onmiddellijk te regelen. Men heeft immers vernomen dat, waar het Duitse leger verschijnt, "*het er een byzonderheid van maakt de openbare huizen te roven.*"[404] Vrij spoedig ervaart men de oorlog aan den lijve, zij het op een 'veilige' manier: "*Gedurende deze vergadering van 23 november 1914 vernemen wij een zeer geweldig kanongebulder dat deuren en vensters van het gesticht zeer gevaarlijk rammelen, later is gebleken te zijn geweest een kanonnen gevecht tusschen de Engelsche vloot en de Duitschers te lande, aan Zeebrugge.*"[405]

Advocaat Joseph Ingels, voorzitter van de Burgerlijke Godshuizen, schepen en burgemeester van Sint-Laureins en provinciegriffier van Oost-Vlaanderen.(verz. A. Blondeel)

Voorzitter Ingels laat in september 1914 weten dat hij aan het voorzitterschap van de Godshuiscommissie verzaakt daar hij de functie van burgemeester op zich heeft genomen.[406] Wel blijft hij lid en woont hij de vergaderingen bij. Ingels blijft echter voorzitter tot in januari 1916.[407] Commissielid Louis De Mey wordt op 17 januari 1916 de nieuwe voorzitter.[408] De Mey overlijdt plots in september 1916, pastoor Van Havermaet heeft woorden van lof voor hem en volgt hem voorlopig op.[409] In december 1916 wordt Joseph Ingels als commissielid herkozen[410] en op 17 januari is het hotelhouder Emiel De Sauter die voorzitter wordt.[411]

Secretaris Charles Geirnaert vergaat het anders. Na de vergadering van 5 juni 1916 wordt hij in zijn woning door de Duitse politie opgepakt op beschuldiging van spionage en overgebracht naar de gevangenis van Brugge.[412] Een tweetal weken later worden zijn meubelen naar het Godshuis overgebracht en wordt Petrus De Keyzer als waarnemend secretaris aangesteld.[413] Iets minder dan een jaar later zendt de echtgenote van de secretaris een smeekschrift aan Freiherr von Bissing, gouverneur-generaal van België, "*opdat door zijne tusschenkomst hare echtgenoot als krijgsgevangene in Duitschland naar zijn vaderland zou mogen terugkeren.*" Ze schrijft ook dat hij, tot ieders tevredenheid, 20 jaar secretaris was van het Godshuis. De commissie voegt een nota bij de brief met een getuigschrift en "*eenige woorden ten gunste van de krijgsgevangene.*"[414] Von Bissing overlijdt echter op 18 april 1917 en daardoor komt er geen reactie op de brief. Kort na de Wapenstilstand van 11 november 1918 verneemt de commissie dat Geirnaert zich in Saint-Roman (Drôme) bevindt. De minister van Binnenlandse Zaken wordt gevraagd ervoor te zorgen dat de secretaris zo spoedig mogelijk huiswaarts kan keren.[415] Later wordt een brief geschreven aan de Sûreté Militaire in Brugge met het verzoek Geirnaert een vrijgeleide te bezorgen waardoor hij naar huis kan komen.[416] Op de vergadering van 19 maart 1919 tekent secretaris Geirnaert terug present en alsof er niets is gebeurd, neemt hij zijn taak weer op.[417]

Enkele inwoners van het Godshuis, vooral vrouwen, zoeken bij het begin van de oorlog veiliger oorden op. Moeder-overste had hun gezegd dat ze de afwezige dagen in het Godshuis niet moesten betalen, daar hun kamers tijdelijk door andere mensen worden ingenomen. De commissie roept de overste tot de orde: daar het oorlogsgevaar nog niet van dien aard was dat vluchten hoogstnodig was, moet er verder betaald worden. Maar, gezien de omstandigheden en het feit dat de 'ontvluchte' kamers inderdaad werden ingenomen,volstaat de helft van de prijs.[418]

Vanaf september 1914 beginnen de vluchtelingen toe te stromen, op 10 september telt moeder-overste er 199, in 1919 wordt gesproken over verschillende honderden vluchtelingen, waaronder heel wat kinderen.[419] Ze komen vooral uit de omgeving van Mechelen. Het grootste deel ervan wordt ondergebracht in de kelders, de koeien en de varkens die er tot dan toe verbleven, worden naar nieuwe stallingen overgebracht.[420] In de kelders bevinden zich enkele "*gemakhuisjes, alwaar zij met een vuile geur*

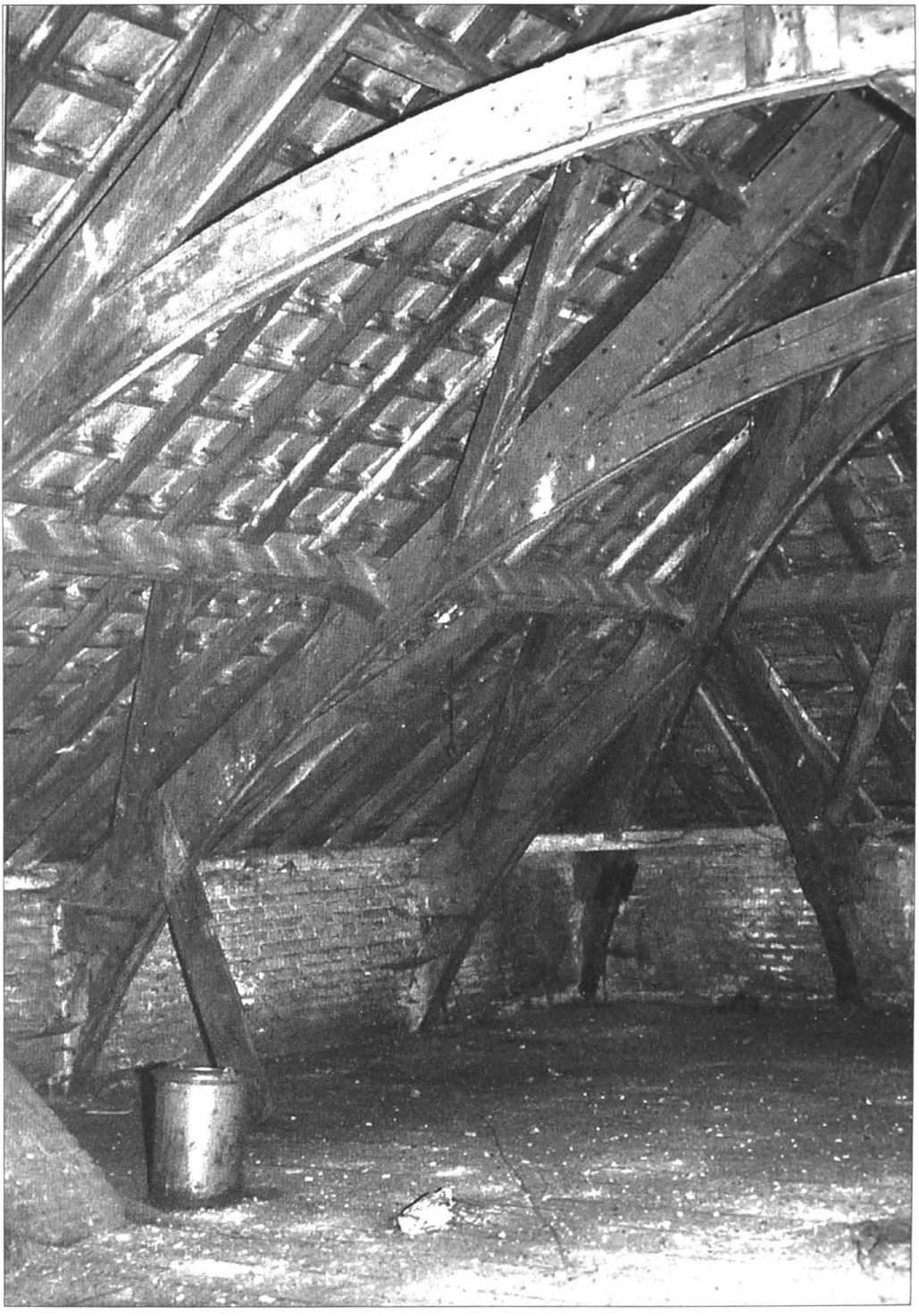

De indrukwekkende zolders dienden vooral als opslagplaats voor graan. Omwille van het veel gebruikte hout werd het gebouw onveilig verklaard door de brandweer. (dossier arch. Ronny Lippens)

de lucht verpesten." Niettegenstaande het bijzonder moeilijk zal zijn die te supprimeren, wordt het toch wenselijk geacht ze te doen verdwijnen.[421]

Er wordt berekend dat één vluchteling alleen al aan levensmiddelen 0,42 fr. per dag kost en dat het gemeentebestuur dat zal moeten betalen. Burgemeester Ingels vraagt of het niet mogelijk is de prijs te drukken door de dagelijkse portie vlees te verminderen of door bijvoorbeeld maar drie dagen in de week vlees te serveren. De commissie besluit de prijs naar 0,40 fr. te verlagen, maar in het gemeentehuis berekent men dat er slechts 0,35 fr. per persoon wordt uitgegeven.[422] Af en toe is er acuut vleestekort, er wordt dan een stier of enkele varkens geslacht.

De duurte van de levensmiddelen jaagt de onderhoudsprijs van de vluchtelingen de hoogte in. Door hun aanwezigheid dreigt een tekort aan alle levensnoodzakelijke middelen. De commissie verzoekt het gemeentebestuur alle middelen aan te wenden om iedereen terug naar huis te sturen want vanaf 1 februari zal er 0,75 fr. per dag worden gerekend.[423] In maart 1915 is de kassa van het Godshuis volledig leeg en er moet van alles worden aangekocht: steenkool, hout voor de bakkerij en kruidenierswaren. Op de koop toe beginnen sommige leveranciers voor alles en nog wat hogere prijzen aan te rekenen. Het bier moet nu 22 fr. per anderhalve hectoliter kosten in de plaats van 17 fr.[424] Door alle geruchten inzake bevoorrading wordt in Sint-Laureins verteld dat "*de kinders er gebrek lijden aan voedsel.*" Daar wordt verontwaardig op gereageerd, "*aan de kinders ontbreekt niets, nog aan voedsel nog aan iets anders.*"[425]

Een paar dames-vluchtelingen bieden zich aan om in het Godshuis te helpen, dat wordt in dank aanvaard, want vluchtelingenvloed is er werk in overvloed. Ze krijgen kost en inwoon en daarbovenop nog eens 3 fr. per week, zolang de oorlog duurt.[426]

Bij de vluchtelingen zijn er 20 kloosterzusters uit het Antwerpse en een jongen en een meisje wiens vader machinist is en met zijn locomotief is gevlucht.[427] Naderhand worden nog twee kinderen van machinist De Wachtelaere opgenomen "*uit medelijden voor het oorlogsgevaar*", er wordt per kind 0,50 fr. gerekend. Gedurende heel de oorlog verneemt men niets over de vader, er zijn dus ook geen inkomsten.

Bij het begin van de oorlog verloopt de bevoorrading van het Godshuis nog probleemloos: tarwebloem, broksuiker, bier, rijst, koffie, vermicelli, zeep, lampolie en veevoeder kunnen overal worden aangekocht. Al na enkele weken al wordt alles schaars en krijgen voorzitter De Mey en moeder-overste volmacht om levensmiddelen te kopen waar die te vinden zijn. Gist wordt al enige tijd aangekocht bij herbergier Van de Woestyne, maar de voorzitter verneemt dat "*de herberg onder opzicht van zedelijkheid zeer veel te wenschen overlaat*" en de man wordt uitgesloten van verdere leveringen.[428]

Om mogelijke tekorten te voorkomen, legt het gemeentebestuur een buffer aan van graan, aardappelen en andere levensmiddelen aan. Heel wat graan wordt opgeslagen op de zolders van het Godshuis. De commissie laat zelfs een nieuwe trap bouwen om het graan en andere zaken vlugger boven te krijgen. Op een partij land van het Godshuis wordt een voorraad aardappelen aangelegd en ook in de kelders worden levensmiddelen en steenkool opgeslagen. De commissie meent daarvoor recht te hebben op een vergoeding, niet alleen van het gemeentebestuur maar ook van het steuncomiteit.[429] Voor het opslaan van 31 600 kg haver, tarwe, rogge en wol op de zolders wordt 50 fr. gerekend, voor het gebruik van de kelders voor steenkool en aardappelen 75 fr. en voor het gebruik van het stuk land 125 fr. [430]

De verkoop van vee aan het Duitse leger brengt goed op en zorgt voor extra middelen. En er kan wel een stier (415 fr.), een vette os (380 fr.) en nog meer worden gemist, de stallen staan er immers goedgevuld bij.[431] Anders wordt het als Duitse soldaten gewoon een varken nemen en een paard opeisen en daarvoor pas naderhand betalen.[432] In de loop van de volgende oorlogsjaren gaan de opeisingen in stijgende lijn: koeien, ossen, paarden, varkens, maar ook aardappelen, haver, hooi, graan en stro, wilgen en canadapopulieren, melk en eieren, koper en ijzeren bedden voor het Duitse hospitaal "*dat nu verlegd is*".[433] Drie koperen fornuizen mogen voorlopig blijven tot ze vervangen zijn door ijzeren.[434] Het is dankzij de opeisingen dat de commissie het budget van het Godshuis in evenwicht kan houden, de subsidie van de gemeente kan zelfs worden gemist. Als men echter in 1918 de subsidie wel nodig heeft, hoopt men die ook te krijgen. [435]

Verwarming en eten klaarmaken bezorgt de commissie de hele oorlog kopzorgen. In augustus 1915 vraagt men zich af hoe men het Godshuis de komende winter zal kunnen verwarmen en verlichten en waarmee men zal koken.[436] Er verblijven gemiddeld 140 volwassenen in het Godshuis, er zijn nog nauwelijks kolen, nog 2 000 kg rogge en 500 kg tarwe en daarvan moeten die 140 mensen 240 dagen leven. De commissie vraagt alvast van alle opeisingen vrijgesteld te worden.[437]

In Eeklo kunnen in 1915 nog 40 000 kg kolen aangekocht worden, voor een hele winter is dat te weinig want er moet een deel worden afgestaan aan het gemeentebestuur.[438] Die kolen moeten naar Sint-Laureins worden gebracht, maar het gebrek aan paarden vormt een bijkomend obstakel.[439] Enige tijd later haalt het gemeentebestuur en het Duitse leger zelf steenkool met opgeëiste paarden, waarvoor niets wordt betaald.[440] Ondertussen is er ook een bevoorradings- of steuncomiteit opgericht dat een lokaal huurt in het Godshuis en onder andere steenkool verdeelt.[441] Begin 1916 wordt in het Godshuis ook volkssoep en schoolsoep gekookt, het zijn de zusters en de wezen die de soep bereiden.[442] Om brood te kunnen bakken, en voor het fornuis in de keuken, worden tot aan het eind van de oorlog grote hoeveelheden *fasseel* (brandhout) gekocht. Moeder-overste

krijgt volmacht om te kopen waar het goedkoopst is.[443] Er komen heel wat broden uit Nederland waarvoor een kleinigheid wordt betaald. Als er in oktober 1916 minder brood wordt gekocht omdat het al enige dagen oud is, blijkt het toch nog goed genoeg voor de inwoners van het Godshuis en kan het aangekocht worden tegen een lagere prijs.[444]

Eind maart 1917 laat de commissie het schepencollege weten dat de kolenvoorraad op is. Een brief schetst de precaire situatie waarin het Godshuis zich bevindt:

"*Stelt U uw voor, Geachte Heeren, welke toestand dit voor ons zou zijn nu bijzonderlijk dat het nog gedurig zulk guur weder is: de weesjes zonder kolen, de kostkopers (waaronder verschillende boven de 80 jaar) zonder kolen, de oude mannen en vrouwen en bijzonderlijk nog de twee hospitalen, al onze zieken dus, zonder verwarming.*

Wij moeten nog in 't bijzonder uwe aandacht roepen op de keuken, waar de spijzen moeten bereid worden voor geheel het hospice. Is onze keuken zonder kolen, dan mag men zeggen, dat het ons onmogelijk is te zorgen voor de voeding voor ouderlingen, de zieken en al de andere inwoners van het gesticht.

Het hout kan zeker voor een klein gedeelte de kolen vervangen; voor een klein gedeelte zeggen wij, en als men het hout samen met kolen kan gebruiken. Want, welke hoeveelheid hout zou er niet moeten gezaagd worden om in al onze kachels de kolen te vervangen. Dit zou oneindig kostelijk zijn en wij zouden geene werklieden genoeg hebben om zelfs maar een merkelijk deel daarvan te zagen. Het hout zou weldra ook opgebrand zijn.

Wij hopen, Geachte Heren, dat Ued. ons in dezen droeven toestand zult willen helpen, en, als het U mogelijk is zult trachten te zorgen dat wij aan kolen geraken. Gezien de groote bevolking van ons gesticht, zouden wij U zoo mogelijk 10000 Kg verlangen."[445]

Er wordt ook een brief geschreven aan Etappen-Kommandant Aegidi in Eeklo, met de vraag of hij niet voor kolen kan zorgen. Ook wordt de toelating gevraagd om her en der hout te kappen. Aegidi laat weten dat dat niet in zijn macht ligt, maar dat er in Balgerhoeke misschien afval van hout ligt.[446] Na enkele weken wordt het toegestaan hout te kappen.[447]

In oktober 1917 is "*de schaarsheid der branding*" zo erg dat er wordt besloten geen kachels meer aan te steken op de individuele kamers, slechts één kamer voor de mannen en één voor de vrouwen wordt verwarmd.[448]

De "*groote duurte der vuurmaking*" heeft ook zijn gevolgen voor de gezondheidszorg. Voortaan moeten dokters die een operatie uitvoeren, 5 fr. extra betalen voor het koken en ontsmetten van hun operatiemateriaal. Die kosten worden vrij vlug afgewenteld op de patiënten, die niet alleen die 5 fr. moeten betalen, maar ook nog eens 3 fr. per dag voor de verwarming van hun kamer. Er worden enkel de hoogstnodige operaties uitgevoerd "*zoo lang wij zoo kort zitten van mondbehoeften.*"[449]

In februari 1918 spannen de Duitsers een nieuwe draad en leggen een nieuwe wegel door land van het Godshuis, van de Smissestraat naar het Dorp. Die wegel wordt afgespannen met staken en ijzerdraad en komt tot bij de hovingen van de huizen in het dorp. Karel Martens, wiens land daardoor "*in den draad*" ligt, wil een deel van het land rond het Godshuis gebruiken, wat wordt toegestaan.[450]

7.2. TWEEDE WERELDOORLOG

De Tweede Wereldoorlog laat ook zijn sporen na in het Godshuis. Bij de beschietingen van 24, 25 en 26 mei 1940 wordt het Godshuis zodanig beschadigd dat er zonder uitstel herstellingen moeten uitgevoerd worden. Nagenoeg alle vensterruiten liggen aan diggelen en er moet ook metselwerk worden uitgevoerd. De schade wordt op ten minste 25 000 fr. geraamd.[451]

In mei 1940 vinden tientallen vluchtelingen een veilig onderkomen in de kelders. Opnieuw zijn er de vervelende rantsoeneringen en de inkwartiering van Duitse troepen en, na de oorlog, van geallieerde soldaten.

Een gevolg van de rantsoeneringen is dat er geen vakantiegasten meer worden aanvaard. Het is al jaren de gewoonte dat families, of hun kinderen, tijdens de vakantie enkele weken in het Godshuis verblijven om er te genieten van de gezonde buitenlucht en van de natuur, "*door de moeilijke tijdsomstandigheden in betrek met de voedselvoorziening en algemene duurte van alles*" worden die gezinnen geweigerd.[452] Uit medelijden worden wel enkele ondervoede stadskinderen opgenomen. [453]

Ook tijdens de oorlog moeten mensen af en toe hun zorgen vergeten. Op een weide van het Godshuis, aan de Rommelsweg, geeft de boerenjeugd van de gemeente een groot sportfeest: "*Wie een aangenamen namiddag wenscht door te brengen kome er naartoe. Aan lach en leute zal het er niet ontbreken. Liefhebbers van muziek kunnen er dien dag van profiteeren een mooi plaatje te laten draaien. Drank zal er te krijgen zijn naar believen.*"[454]

Het gebrek aan steenkool is er de oorzaak van dat in 1941 voor de keuken wordt overgeschakeld op gas. Waarschijnlijk gebeurt dit op vraag van de Duitse bezetter, want er worden verschillende toestellen gekocht voor de nieuwe badinrichting. In totaal wordt er voor de gasaansluiting, voor de nieuwe fornuizen in de keuken de badinstallatie meer dan 100 000 fr. uitgegeven.[455]

De C.O.O. van Sint-Laureins onderhandelt nog voor de bevrijding met het hospitaal in Eeklo om er de burgerlijke slachtoffers te verzorgen. De C.O.O. is immers belast met de verzorging van de gekwetsten.[456] De kliniek zal slachtoffers opnemen tegen 23 fr. per dag voor gewoon onderhoud en verpleging, plus de eventuele kosten voor chirurgische ingrepen en medische verzorging.[457] Er wordt nauwkeurig onderzocht welke hulp

iemand heeft gekregen, van verschillende slachtoffers wordt verzocht hun steun terug te betalen.[458] Die terugvorderingen worden later herroepen. In totaal wordt er iets meer dan 16 000 fr. uitbetaald. [459]

Bij de bevrijding in 1944 wordt opnieuw schade aangericht door inslaande projectielen, dodelijke slachtoffers vallen niet te betreuren, er zijn enkele lichtgekwetsten en de vluchtelingen in de kelders komen er met de schrik van af. De koepel van de kapel en de kapel zelf, de monumentale deur, het vrouwenhospitaal, de ontvangstkamers, veel kamers van residenten en bijna alle daken zijn erg beschadigd, honderden ruiten liggen aan diggelen, overal liggen puin en glasscherven en een groot deel van het Godshuis is onbewoonbaar. Ook verschillende hoevegebouwen lijden schade.[460]

In september-oktober 1944 moet het Godshuis worden geëvacueerd. Zusters, zieken en oude mensen vinden een onderkomen in het klooster van O. L.-Vrouw-ten-Doorn in Eeklo. Iedereen wordt er goed ontvangen en verzorgd. Naderhand worden de zusters van liefde daarvoor hartelijk bedankt: *"De C.O.O. was ten tijde der evenementen tijdens de krijgsverrichtingen in de maand Oktober laatst verplicht haar Godshuis te evacueren. Onderkomen voor kloosterzusters, zieken, ouderlingen en weezen werd bereidwillig toegestaan door de E.Z. van Liefde, Klooster O.L. Vr. ten Doorn te Eeklo. De C.O.O. kon verschillende malen vaststellen hoe goed haar geëvacueerden daar verzorgd werden. Getroffen door zooveel belanglooze toewijding besluit zij aan het bestuur van bovenvermelde inrichting haar besten dank te betuigen.*[461]

In een "*Overzicht van de grote nood die de vijf oorlogsjaren en onze gedwongen en overhaaste evacuering van 29 september 1944 tot 26 oktober 1944 hebben meegebracht*" blijkt dat, naast de beschadigingen aan gebouwen, "*den geringen kleederbundel der inwonenden*" is gestolen. Dit aanvullen is onmogelijk. Bij een twaalftal *gesinistreerden* is bijna alles ontvreemd. Daar er door het Nationaal Hulpcomité via de geallieerde expeditielegers hulp wordt geboden, stelt de commissie een lijst op van alles wat gestolen is: tientallen dekens en lakens, verschillende wollen matrassen, handdoeken, sokken en kousen, enkele herenkostuums, dameskledij, gebreide combinaisons, vrouwen- en manshemden, zakdoeken, schoenen en pantoffels, meisjes- en jongenspullovers en andere kleinigheden. Nog volgens de commissie zou het "*een zedelijke onderscheiding zijn voor het Hospice*" mocht een gunstig gevolg worden gegeven aan de vraag de gestolen goederen te vervangen.[462] Het is niet duidelijk of er van die verdeling van kledij en beddengoed ooit iets is terecht gekomen.

Na de oorlog wordt de badinstallatie overgenomen van de geallieerden voor 12 500 fr. en die bestaat uit een automatische pomp, een verwarmingstoestel met gas en kolen, twee lig- en stortbaden, leidingen enz. De commissie vindt dit een buitenkans: een zeer voordelige prijs en van groot belang voor de hygiëne. De aankoop zal betaald worden met een

deel van het geld dat voorzien was voor de verharding van de toegangsweg naar het Godshuis.[463]

Door de moeilijke transportmogelijkheden tijdens de oorlog en de gebeurtenissen na de bevrijding, worden in het Godshuis verschillende zwangere vrouwen opgenomen. Eind 1945 bestaat die noodtoestand niet meer en er wordt dan ook besloten deze dienstverlening te stoppen daar ze het werk van de zusters erg verzwaart. Er zal een contract worden afgesloten met een kraamkliniek. [464] In november 1946 wordt een aanvraag voor een *kraambed* categoriek geweigerd.[465]

Een andere vergoeding waarover onduidelijkheid bestaat, is de evacuatievergoeding. Alle geëvacueerde inwoners van het Godshuis zouden kunnen genieten van die vergoeding als tussenkomst in de verhoogde kosten van onderhoud. Daar de C.O.O. de kosten van deze totale evacuatie moet dragen besluit de commissie deze vergoeding ten bedrage van 12 740 fr. van alle inwoners van het Godshuis terug te vorderen. Waar er bij kostkopers of kamerlingen is gestolen, wordt de vergoeding niet teruggeëist. Helaas wil het ministerie die vergoeding niet betalen, en dus draait de C.O.O. op voor alle kosten. [466]

Vermelden we nog dat de commissie verschillende populieren verkoopt aan het gemeentebestuur om er de vernielde bruggen van Celie en Moershoofde mee te herstellen.[467]

7.3. Een vijfjarenplan

Al voor de Tweede Wereldoorlog nemen de onderhoudskosten aan het Godshuis almaar toe. In 1939 worden voor meer dan 20 000 fr. herstellingswerken uitgevoerd aan de daken rond de koepel en aan de aan de schuur. De oorlog doet het gebouw geen goed, er kan nauwelijks iets worden hersteld, "*het gebouw, met een omtrek van 400 meters, is in buitengewone staat van verval voor wat de verfwerken betreft.*"

Onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog worden de noodzakelijkste instandhoudingwerken uitgevoerd: herstel van dakgoten en afvoerpijpen en het hoogstnodige metselwerk. Architect Geo Smitz uit Eeklo wordt gevraagd de oorlogsschade te schatten, maar die stelt dat almaar uit zodat er gedreigd wordt iemand anders aan te spreken. Voorzitter Verhulst schrijft een vriendelijk briefje aan de architect, waarop die de schade schat op 73 383,75 fr., voor de koepel alleen!. De prijs van alle herstellingswerken ligt echter veel hoger, alleen al de restauratie van de monumentale toegangsdeur wordt op 15 479 fr. geschat. Naast Smitz zijn er nog twee architecten die het kluwen van de oorlogsschade proberen te ontwarren: J. De Bruyne uit Zomergem en Roger Leloup uit Eeklo.

Op aandringen van het ministerie van Economische Zaken wordt een vijfjarenplan (1949-1954) opgesteld om de kosten van de dringende

en noodzakelijke werken te spreiden. Een raming geeft het volgende resultaat:

- het dak van de schuur	550 000 fr.
- grove herstellingen rond de kapel	100 000 fr.
- een nieuw dak op de middenbeuk en de oostkant	250 000 fr.
- herstellen van de trappen	50 000 fr.
- herstellen van 50 ramen	150 000 fr.
- herleggen van de pannen op de andere daken	200 000 fr.
- het verharden van de toegangsweg	300 000 fr.
- de aankoop van een nieuwe oven	150.000 fr.

Er worden bestekken opgemaakt, dossiers samengesteld, gewacht op de toelating van allerlei instanties, de administratieve molen maalt echter langzaam. Te langzaam, vindt de commissie, die alvast de hoogstnoodzakelijke herstellingen in regie laat uitvoeren door een tiental zelfstandigen uit Sint-Laureins. Later, in januari 1947, komt het bericht dat geen werken meer mogen uitgevoerd worden in regie en dat alle herstellingen publiek moeten worden aanbesteed.

Het belangrijkste doel van de commissie is de bewoonbaarheid van het Godshuis opnieuw op het vooroorlogse peil te brengen, en het te beschermen tegen verder verval. Hoe meer residenten, hoe hoger de inkomsten. In 1945 staan er immers heel wat kamers leeg: 12 kamers voor volwassenen, enkele voor kinderen, en ook in de gemeenschappelijke zaal is er plaats.

De dossiers die naar het Secretariaat Generaal 's Lands Wederopbouw, Dienst Gemeentewerken in Gent worden gezonden, eisen van secretaris De Neve geduld en volharding. Elk dossier moet, in triplo, ontwerpen en plans bevatten, een metingstaat, het lastenboek en een verzoek voor uitvoering van de werken. De richtlijnen zijn niet altijd even duidelijk en de administratie niet steeds soepel. Er wordt bijvoorbeeld een dossier geweigerd omdat een takszegeltje ontbreekt! In mei 1946 krijgt de commissie alle rekeningen terug uit Brussel: er mogen geen herstellingen voor oorlogsschade meer uitgevoerd worden. Toch laat de commissie de dakgoten verder herstellen omdat de loodgieter moeilijk half werk kan leveren. In 1953 worden alle dossiers nog eens 'on hold' gezet, wegens de onmogelijkheid nog subsidies te kunnen krijgen.[468]

In Brussel is men ook niet steeds goed op de hoogte van de situatie in het Godshuis. In juni 1946 laat de minister weten dat "*de dringende herstellingswerken uitgevoerd aan klooster, kapel, stallingen, schuur, zwijnskoten, aardappelkelder, melkkelder enz. niet op staatskosten kunnen hersteld worden en dienen geschrapt te worden.*" Enkel de schade in die delen van het Godshuis die ten dienste van de residenten staan, komen in aanmerking voor staatstussenkomst, de rest wordt aangezien als oorlogsschade van private aard. De secretaris deelt Brussel nochtans mee dat het volledige Godshuis openbaar domein is, dat het één geheel vormt

is en dat het normaal is dat de staat tussenkomt bij herstellingswerken.[469]

8. DE TELOORGANG EN REDDING VAN HET GODSHUIS

8.1. Het eeuwfeest

Ter voorbereiding van het honderdjarig bestaan van het Godshuis verschijnt in maart 1949 onder de titel "*Het meest grootsche Godshuis in onze grensgemeente St. Laureins*" het verslag van een bezoek van reporter V.d.W. aan het Godshuis. De bedoeling ervan is "*de weesjes, zoo jongens als meisjes, die in ons godshuis opgevoed werden, en zich verspreidden over gansch het Vlaamsche land, bijzonderlijk in het Meetjesland*" daarmee een genoegen te doen.

Het eeuwfeest wordt gevierd op zondag 17 en maandag 18 juli 1949. Op zondagvoormiddag is er eerst een plechtige dankmis, opgedragen door kanunnik De Keyser, algemeen overste van de zusters Kindsheid Jesu en opgeluisterd door het koor van de broeders van liefde uit Eeklo. Daarna volgt een feestzitting in de Sint-Michielszaal onder de leiding van C.O.O-secretaris Marcel De Neve waarbij alle notabelen van de gemeente aanwezig zijn alsook verschillende bloedverwanten van Antonia Van Damme. Namens de minister van Arbeid worden eretekens uitgerekt aan verdienstelijke inwoners van het Godshuis.[470] De plechtigheid wordt opgeluisterd door de muziekvereniging, voor het eerst met nieuwe kepies.

's Namiddags is er de traditionele optocht met verschillende muziekverenigingen, de turnclub uit Sleidinge, een kaboutergroep, de *Tour de France* en de schoolkinderen. Ook treden wereldberoemde artiesten uit Brussel op, ze geven een circusvoorstelling met clowns, een slangenvrouw, koorddansers, goochelaars en andere attracties. De in die jaren bekende *De Bruyckers Girls* tonen rijkgekostumeerde en aantrekkelijke balletten, kunstdansen en acrobatie. In het Godshuis is er een tentoonstelling van schilderijen en bloemen. Voor de gelegenheid is het gebouw feestelijk versierd met guirlandes, vlaggetjes en opschriften en 's avonds baadt het in een zee van licht en heeft het een feeërieк uitzicht. De eerste feestelijke dag sluit om middernacht met een taptoe.

's Anderendaags is er in de namiddag de plechtige prijsdeling van de beide scholen, een optreden van het Brugs cabaret *De Vrolijke Vier*, kampvuren, spelen en allerlei vermakelijkheden. Ook deze dag eindigt met een taptoe om middernacht.

Tussen de attracties door kan iedereen genieten van "*frisse bieren, lekkere wijnen, fijnriekende sigaren, smakelijke wafels, zeer goede ijscreem en koude gerechten.*" Er is ook een liggende wip, gooikramen en een vogelpik. Kortom, een echte Vlaamse kermis met voor elk wat wils. Er wordt reclame gemaakt om de macabere relikwie van Rufinus van dichtbij te komen bezichtigen en een bezoek aan de kelders te brengen "*waar bijna*

geheel St. Laureins zich verschuilde tijdens de hevige bombardementen van de laatste oorlog" en waar een restaurant is ingericht. Er worden 5 000 bezoekers verwacht. De toegang bedraagt 10 fr. en 5 fr. voor schoolkinderen, met de opbrengst wordt de katholieke meisjesschool gebouwd.[471]

Voor de gelegenheid krijgen de gangen een fris kleurtje, worden de deuren gevernist en de ontelbare vensters *properkens* gewassen. Een belangrijke kwestie is of er al dan niet gedanst mag worden. Het antwoord is categoriek: neen! "*In de hovingen van het klooster past het geenszins dat er dat er een danspartij van gemaakt wordt, hoewel in dansen niet het minste kwaad steekt.*" De jeugd moet zich daardoor niet laten ontmoedigen, want is het dorp is er dansgelegenheid te over: er zijn twee danstenten opgetrokken, in een ervan spelen The Honolulu Boys. Het koude, slechte weer speelt voor spelbreker, desalniettemin is het een toeloop van volk en wordt er tot in de late uurtjes feest gevierd. "*Zo is een feest voorbijgegaan, enig in Sint-Laureins geschiedenis, dat in de eerste plaats hulde brengt aan de wonderbare weldoenster Juffrouw Antonia Van Damme die, zoals de E. H. Pastoor Verhulst op de feestzitting verklaarde, binnen duizend jaar nog de geest van Sint-Laureins zal zijn en blijven.*"[472]

Guillaume Leo Verhulst, pastoor van Sint-Laureins van 1923 tot 1951 en voorzitter van de C.O.O. van 1925 tot 1951. (Verz. Staf De Roo)

8.2. Verval van het Godshuis

Er wordt voor het eerst over de - onzekere - toekomst van het Godshuis geschreven in 1913: "*Iedereen weet dat wij hier het grootste Godshuis hebben van het platteland in Vlaanderen : meer dan een hectare bebouwden grond, een geschenk destijds van jufvrouw Van Damme. Natuurlijk is dat te groot voor eene gemeente van 35 honderd zielen, die nog altijd vermindert door den trek naar Amerika*", aldus Victor De Lille in *'t Getrouwe Maldeghem*. Na het overlijden van Antonia "*bleef het meisjespensionaat achter*", en vroeger stuurden maar dan 20 vreemde gemeenten hun zieken en armen naar Sint-Laureins. Nu heeft nagenoeg elk dorp zijn eigen hospice en dat is er de oorzaak van dat de bevolking van het gesticht vermindert en de onderhoudskosten ondragelijk geworden zijn. Allerlei andere bestemmingen worden bedacht: een tehuis voor verjaagde Franse zusters, inrichten als kazerne, een opleidingsschool. Maar wie wil het kopen of verpachten? En volgens De Lille is de oplossing, zoals dikwijls in zijn ogen, de eenvoud zelve: de tram. Moest Sint-Laureins aangesloten zijn op het tramnet, dan zou er vlug een koper gevonden worden "*en den Staat zou ook algauw den tram aanbrengen als hij er nog niet is....*"[473] Het blijft een raadsel waarom De Lille dit artikel publiceert, uit geen enkel document blijkt dat het Godshuis dan in moeilijkheden verkeert, laat staan dat er sprake is van verkoop.

Al lang voor de Tweede Wereldoorlog nemen de onderhoudskosten aan het Godshuis almaar toe. In 1924 worden er grote herstellingswerken uitgevoerd - de laatste, schrijven de zusters - en in 1939 worden voor meer dan 20 000 fr. herstellingswerken uitgevoerd aan de daken rond de koepel en aan de schuur.[474] Na de oorlog evolueren de kosten voor het gewone onderhoud van het Godshuis van 60 000 fr. in 1949 tot 190 000 fr. in 1953, een meer dan verdrievoudiging in 4 jaar tijd.

De subsidie van de gemeente om de begroting in evenwicht te krijgen, is steeds een fors bedrag. In 1949 bedraagt die 410 000 fr., maar dat bedrag wordt verminderd naar 370 000 fr. door enkele zaken te schrappen of te verminderen: minder onderhoud van het meubilair, geen aankoop van een pikbinder.
In de volgende jaren past de gemeente volgende bedragen bij:

1940	40 000 fr. (door de oorlogsomstandigheden; het bedrag wordt later terugbetaald!)
1950	428 000 fr.
1951	327 000 fr.
1952	393 000 fr.
1953	395 000 fr.

De restauraties in de daaropvolgende jaren kunnen de schade veroorzaakt door de oorlog, maar meer nog door de ouderdom van het complex nog enigszins camoufleren en houden het Godshuis tot in de jaren zeventig nog in een vrij behoorlijke staat. Na de Tweede Wereldoorlog

wordt eerst en vooral het houtwerk geverfd, "*het gebouw, met een omtrek van 400 meters, is in buitengewone staat van verval voor wat de verfwerken betreft.*" Het C.O.O.-bestuur wil daarvoor 25 000 fr. gebruiken van een overleden kostkoper, maar dat wordt verboden en er dient een openbare aanbesteding uitgeschreven te worden. In 1949 worden de zuid- en westgevel in wit, groen en beige geverfd en de ingang van de kapel in oude eik.[475]

Ook worden de noodzakelijkste instandhoudingwerken uitgevoerd aan dakgoten, afvoerpijpen en metselwerk. Vooral de koepel boven de kapel baart het bestuur grote zorgen. Een timmerman kan onmogelijk de herstellingskosten becijferen, hij vreest voor onaangename verassingen te komen te staan. Het vrouwenhospitaal is volledig vervallen en moet opnieuw worden geschilderd.[476] De restauratie wordt in 1947 op ongeveer 90 000 fr. geraamd die met eigen middelen wordt gefinancierd.

Pas in augustus 1948 wordt het volledige dossier van de oorlogsschade goedgekeurd. In totaal bedraagt die 248 627 fr. waarvan er 67 628 fr. zelf te financieren valt. De C.O.O. beschikt over te weinig financiële middelen, daarom wordt een stukje land verkocht en het overschot van de begroting gebruikt. De rest, om en bij de 57 000 fr., komt van het gemeentebestuur.[477] Naderhand worden nog eens enkele percelen land verkocht, vooral voor de restauratie van de toren en van de kapel.[478]

De herstellingskosten van de daken lopen zo hoog op - in totaal 380 255 fr. - dat die "*wegens de grootsheid der werken,*" in vier verschillende loten worden verdeeld. Pas in 1956 worden de loten III en IV aanbesteed.[479] Tussen 1952 en 1954 worden ziekenzalen opgeknapt, de sanitaire instelling vernieuwd, het pleisterwerk van de kapel hersteld, vloeren vernieuwd en andere verbeteringswerken uitgevoerd.[480]

De kapel wordt al van bij het begin van de jaren zestig niet meer gebruikt wegens neervallende stukken pleister. De zusters zijn gegaan, bosen houtduiven zijn gekomen: op het altaar, communiebank, preekstoel, overal liggen uitwerpselen. *Sic transit gloria mundi...*[481]

Begin februari 1968 wordt in enkele kranten geschreven dat de zusters Sint-Laureins zouden verlaten. Een van de zusters schrijft daarover: "*Er is stof opgewaaid te Sente! 'n Paar opstandige reacties werden nog niet beantwoord! Ik begrijp het ook niet. In deze tijd van hernieuwing worden de zusters weggetrokken uit een caritatieve instelling, waar echt arme dompelaars volledig aangewezen zijn op de hulp en de verzorging van de religieuzen! Geen comfort?! Wat betekent dan voor ons de armoede? En in deze tijd van dialoog wordt deze beslissing genomen door een 'raad' die de plaatselijke toestand niet kent... en zonder eerst de zusters te spreken. Begrijpt U de reakties én bij de zusters én bij de mensen? En, er zijn zusters (onvolwassenen?!) die terug de wereld zullen ingaan....*"[482] Het duurt nog drie jaar, tot in 1971, vooraleer de zusters de bediening van het Godshuis

Rottend pleisterwerk in de eens zo mooie kapel. (dossier arch. Ronny Lippens)

in Sint-Laureins beëindigen. De belangrijkste redenen voor deze beslissing is de verouderde infrastructuur waardoor het zeer moeilijk werken is, maar ook de betalingsachterstand van de commissie ten overstaan van de zusters.[483] Na hun vertrek blijft maar weinig uitstraling meer over van het eens zo geroemde en beroemde Godshuis, een van de vleugels is *stervende* en in de andere vleugel verblijven 70 bejaarden in allesbehalve optimale omstandigheden.

Het wordt stilaan voor iedereen duidelijk dat het Godshuis door het toenmalige O.C.M.W., en ipso facto voor het gemeentebestuur, niet meer te onderhouden is en het verval niet meer te stoppen. Omstreeks 1980 is nog maar één derde van het complex in gebruik. De kapel is een ruïne, overal liggen stukken pleister, de vloerplanken van de zolder zijn doorrot, de trappen verkeren in slechte toestand. Wat vroeger een paleis was voor de bejaarden, is nu een gevaarlijke ruïne geworden: vochtig, overal schimmel aan de muren, verwarming met individuele aardgasvuren, geen brandveiligheid, gevaarlijke trappen, slecht sluitende ramen en deuren, lelijke schouwen op de kamers, kamerpatiënten die niet meer naar beneden kunnen, oude bedden in ouderwetse *chambretten*, geen privacy, kortom: het hospice is die naam niet meer waardig en de residenten leven er in mensonwaardige omstandigheden. Een dokter die er een paar patiënten heeft, vertelt dat het werkelijk de spuigaten uitloopt. In feite mag rustoord niet meer gebruikt worden wegens het grote gevaar voor de bewoners. In 1982 wordt de onmiddellijke sluiting geëist door het ministerie van Gezin en Welzijnszorg: het gebouw is niet veilig, het valt niet te verwarmen door te hoge kamers, er zijn veel te veel trappen en te weinig sanitair.

"*Wie helpt ons van ons Godshuis af?*" vraagt burgemeester Van Braekel zich in 1989 retorisch, doch vertwijfeld af, "*Wie er iets kan mee doen, mag het hebben voor één symbolische frank.*" Wel wil de gemeente enkele lokalen in het gebouw voor de bibliotheek, de administratie en de verenigingen. Over een eventuele nieuwe bestemming worden gesprekken gevoerd met het provinciebestuur, met het ministerie van Justitie om het gebouw te transformeren in een wachtkazerne of gevangenis en ook Bloso toont interesse, maar alle instanties haken af wegens te hoge kosten voor restauratie en onderhoud. Volgens de burgemeester is er maar één mogelijke oplossing: het gebouw *ont-monumenten* en het met de grond gelijk maken. Een ruïne wil hij niet in het centrum van zijn gemeente. "*Wat kan een gemeente van nog geen 7.000 inwoners doen met een gebouw van 75 meter op 56?*" vraagt hij zich af. Het is onveilig verklaard door de brandweer wegens te veel hout dat er is gebruikt en er is 400 miljoen fr. nodig voor de restauratie en dat kan Sint-Laureins onmogelijk opbrengen. Vandaar dat het bestuur besluit een nieuw rusthuis te bouwen dat in maart 1990 in gebruik zal worden genomen. Het Godshuis dreigt een spookhuis te worden.[484]

8.3. Architect Ronny Lippens

Maar, dat is zonder architect Ronny Lippens gerekend. Lippens, die via zijn echtgenote connecties heeft met Sint-Laureins, kan het niet aanzien dat het eens zo majestueuze Godshuis zich in zo'n deplorabele toestand bevindt en dat er zelfs sprake is van het af te breken. Hij begint een eenzame kruistocht om het Godshuis te redden en onderneemt persoonlijke demarches bij de Vlaamse Cultuurgemeenschap, de Koning Boudewijnstichting, ministeries, maar vangt bot. Hij schrijft zelfs de koning aan. Architect Lippens vergeet de media niet in te schakelen, met name journalist Laurens De Keyzer schrijft verschillende artikels over het Godshuis.

In februari 1983 wendt Lippens zich tot Karel Poma, Vlaams minister voor Cultuur, om het gebouw te beschermen als monument. In een goed gedocumenteerd dossier toont de architect aan dat het Godshuis een parel is, een uniek historisch, architectonisch en landschappelijk gebouw. Lokaal is er nauwelijks interesse voor dit uitzonderlijke erfgoed, niemand trekt zich iets aan van de teloorgang. Begin belooft 1983 Poma een onderzoek om het Godshuis voorlopig te beschermen, maar concreet wordt er niets ondernomen en takelt het Godshuis verder af.[485]

O.C.M.W.-voorzitter Matthys vindt, in tegenstelling tot wat men zou denken, de bescherming een goed idee. Wel stelt men zich de vraag welke bestemming er na de restauratie aan het gebouw moet worden gegeven. En waar men de miljoenen zal halen voor de brandveiligheid, het comfort, de elektriciteit, het sanitair enzovoort.[486] Ook het schepencollege geeft een gunstig advies voor een eventuele klassering, tenminste als het complex wordt overgenomen door de staat of door een andere instelling. Burgemeester Roger Van De Keere wijst erop dat in Sint-Laureins een nieuw rustoord wordt gebouwd waarvoor de bouwmaterialen reeds zijn besteld en dat de gemeente daardoor geen geld heeft om ook maar één fr. te investeren in het Godshuis.[487]

Met het Godshuis gebeurt ondertussen niets. Lippens dringt in januari 1984 aan op dringende instandhoudingswerken door de eigenaar, het O.C.M.W. van Sint-Laureins, maar daarvoor moet eerst een omslachtig dossier worden samengesteld en moet het gebouw definitief beschermd worden. Poma belooft, gezien de vervallen toestand, het dossier bij prioriteit af te werken. Op 10 mei 1984 wordt een voorontwerp tot bescherming van het Godshuis ondertekend:"*Godshuis, sectie A 918c en het dorpsgezicht bij het Godshuis zijn voor bescherming vatbaar.*" Op 28 november 1985 besluit de Vlaamse Gemeenschap de bescherming met 6 maanden te verlengen. Tenslotte wordt het Godshuis door minister Patrick Dewael, opvolger van Poma, op 3 juni 1986 definitief als monument geklasseerd, om reden van historische waarde, en ook het bij het Godshuis horende perceel wordt beschermd als dorpsgezicht. De inspanningen van architect Lippens bleven alvast niet zonder gevolg.[488]

Het gemeentebestuur is ondertussen, ondanks een eerder positieve houding, niet meer opgezet met de gang van zaken, en zit nu zelfs verveeld met de actie van Lippens en enkele *monumentenzorgers.* Er wordt gevreesd dat het Godshuis een financieel blok aan het been zal blijven, "*liever rustig laten vervallen, dacht Sint-Laureins hardop, want slopen kost veel geld.*" Het wordt een *wegwerpgodshuis* genoemd, waar men geen frank meer wil in investeren.[489] En inderdaad, het Godshuis lijkt ten dode opgeschreven. Wat er nog van rest, begint meer en meer op een bouwval te lijken. Poma geeft wel prioriteit aan de bescherming van het Godshuis, maar het blijft wachten. Het wordt een hopeloze zaak genoemd, een administratief kluwen, maar Lippens laat niet af en poogt te redden wat er te redden valt.[490]

Het blijft een hele tijd stil rond het Godshuis, tot in 1986 de provinciale dienst voor het Kunstpatrimonium Lippens laat weten dat het besluit tot bescherming van het Godshuis op 3 juni 1986 ondertekend is door minister Dewael. Het gemeentebestuur wil het besluit in laatste instantie nog tegenhouden, maar op 18 september 1986 verschijnt het in het Staatsblad. Daarmee is het Godshuis definitief gered, dankzij de inzet en doorzettingsvermogen van architect Ronny Lippens. Volgens de burgemeester betekent de restauratie het faillissement van de gemeente.[491]

Het prachtig gerestaureerde Godshuis van Sint-Laureins. (foto H. Notteboom)

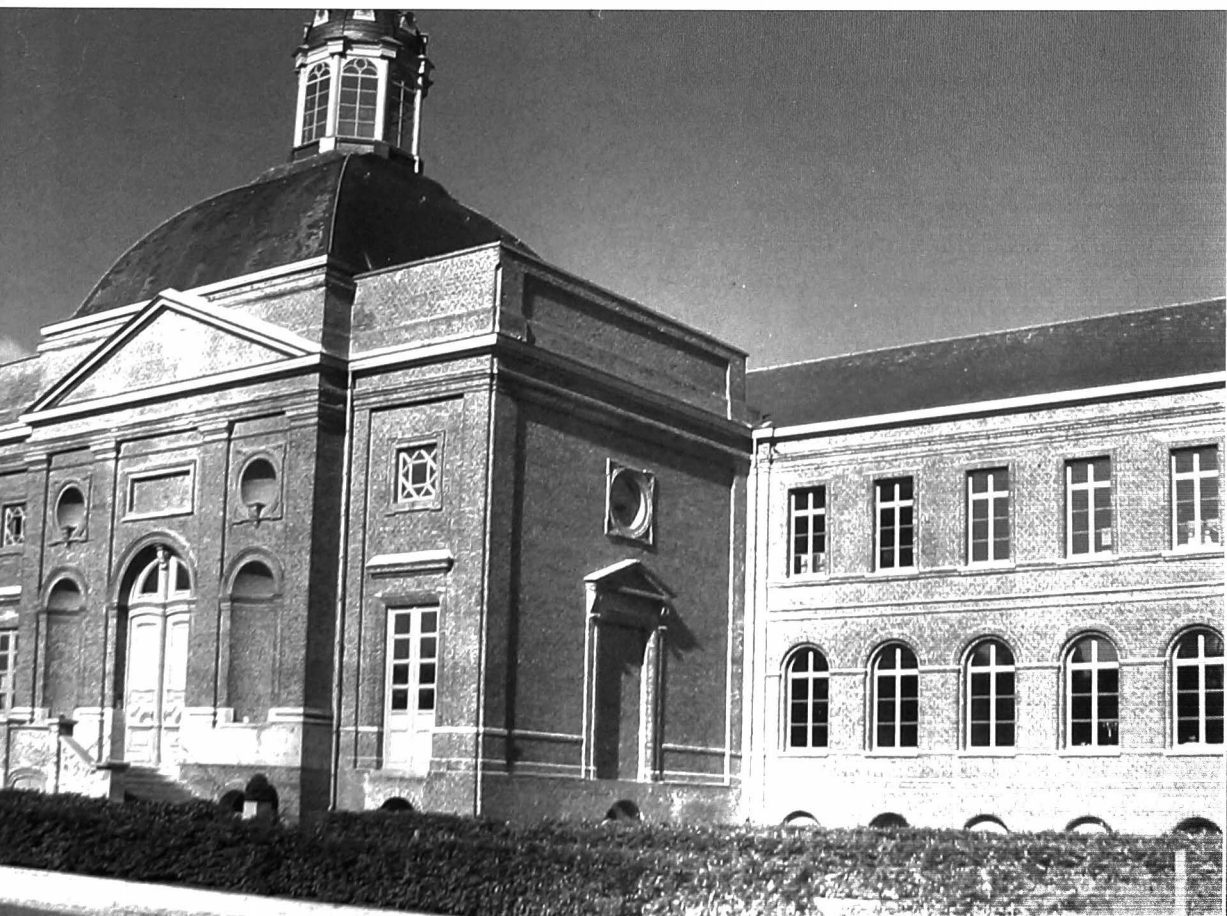

8.4. Verkoop

Door allerlei instanties worden plannen gesmeed voor de nieuwe toekomst van het Godshuis, want een rusthuis zal het niet meer worden: toeristische uitbouw van het krekengebied; zachte recreatie: wandelen, fietsen, natuur verkennen; appartementen, restaurant, expositie- en concertruimte, seminarieruimte, tentoonstellingen, plattelandsklassen, educatief centrum, grensoverschrijdende projecten,.... Toeristen zouden Sint-Laureins nieuw leven inblazen, de horeca zou er wel bijvaren, het Godshuis wordt een poort voor het krekengebied genoemd. Optimisme alom.

Het Godshuis valt niet meer op te knappen, zo wordt algemeen gedacht, en in Sint-Laureins is er een constante geruchtenstroom over het oude gebouw en wat ermee zal gebeuren. Het loopt helemaal anders: O.C.M.W.-voorzitter Antoon De Sutter en Jef Valcke van Immo Valcke gaan in oktober 1992 naar de notaris om de verkoop van het Godshuis te regelen. Voor het gebouw wordt nul frank betaald, voor de grond, opritten en stallingen 1 750 000 fr. Er is de verplichting tot restauratie van het beschermde monument voor recreatieve, toeristische, culturele, culinaire of pedagogische doeleinden. Er staat echter geen termijn op.

In 2001 wordt Rudy Leroy van de Lofting Group, samen met Condominium, eigenaar van het complex en wordt een grondige renovatie en herinrichting gepland.[492] In het Godshuis komen seminarieruimtes, luxehotelkamers, een restaurant, feest- , ontvangst- en evenementenzalen, een brasserie Antonia, sauna's, een luxe beauty- en wellnesscenter in de *catacomben* en parkings.[493] De verschillende feestzalen van het godshuis krijgen een naam die te maken hebben met de geschiedenis van het gebouw: Ignatia, Amelia, Ambrosia, Rufinuskapel, Crypte, Graanzolder, Dortoir en Binnentuin.

Op 10 september 2003 heeft de avant-première plaats van "*Het Godshuis in de steigers*" door tv-presentator Kurt van Eeghem, en met als sprekers onder anderen minister Paul van Grembergen en burgemeester Jozef Van Braekel.

De opening van het gerestaureerde Godshuis vindt plaats op donderdag 9 september 2004. Het wordt een gigantisch succes, er zijn meer dan 850 aanwezigen en naar de Openmonumentendag komen meer dan 2 000 bezoekers. In september 2004 vindt er het eerste trouwfeest plaats.

Ondanks alle optimisme is het Godshuis toch niet die toeristische topper of trekpleister geworden die men ervan had verwacht. Een van de belangrijkste obstakels is de afgelegenheid van Sint-Laureins. In 2013 lijkt er een eind te komen aan de uitbating, maar in september 2013 keurt de rechtbank van Koophandel een reorganisatieplan goed, waardoor alle activiteiten verder kunnen worden gezet.

Wat de toekomst ook brengt, het Godshuis is voor de komende ge-

nerations van de ondergang gered door het doorzettingsvermogen van architect Ronny Lippens, de bescherming door de Vlaamse Gemeenschap en de buitengewone investeringen van de Lofting Group/Condominium.[494]

NOTEN

1 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 29 juli 1845.
2 VAN ISACKER K., *Mijn land in de kering*, 1830-1890, I, Kapellen, 1978, p. 68, 91 en 227.
3 BERNAERT R., *Uit de kronieken van Sint-Laureins*, Sint-Laureins, 170, p. 401.
4 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 31 december 1844 en 23 december 1845.
5 RABeveren, Provincie Oost-Vlaanderen 1830-1850, 2628.
6 BERNAERT R., *a.w.*, p. 394.
7 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 36, 10 mei 1848.
8 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 36, 3 april 1848.
9 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 5 oktober 1848 en 29 augustus 1862.
10 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 8 januari 1945.
11 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 31 augustus 1847.
12 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 5 oktober 1848.
13 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 12 september 1855 en 9 september 1855.
14 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 4, f. 6r. Zitting van 26 november 1844.
15 BERNAERT R., *a.w.*, p. 506.
16 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 3 september 1850.
17 BERNAERT R., *a.w.*, p. 415.
18 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 36, 2 augustus 1848.
19 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 6 oktober 1849.
20 RABeveren, Provincie Oost-Vlaanderen 1830-1850, 2628.
21 BERNAERT R., *a.w.*, p. 415.
22 RAG, Sint-Laureins modern, 124-125.
23 RAG, Sint-Laureins modern, 113 en 124.
24 De gegevens over de familie Van Damme werden medegedeeld door Ronny Debbaut, waarvoor hartelijk dank.
25 RAB, Brugse Vrije, 9464 tot 9473. Parochierekeningen van Sint-Laureins.
26 *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen*, 1987, p. 260.
27 LAMBERT J., *Inbeslagname en verkoop van de nationale goederen*, in: Bijdragen tot de geschiedenis van het platteland, II, Gent, 1960, p. 3-93.
28 RABeveren, Scheldedepartement, 2167/81.
29 RABeveren, Scheldedepartement. In volgende nummers wordt onroerend goed in Sint-Laureins verkocht: 2087/28, 2091/31, 2099/18, 2102/91, 2167/81, 2168/39, 2177/35, 2193/21, 2195/68, 2196/86, 2197/67, 2311/34, 2739/8, 3003/27, 3109/100, 3114/21, 3115/12, 3123/10, 3124/20, 3145/25, 3172/58, 3188/47.
30 RABeveren, Hyp. Eeklo, 48.
31 RABeveren, Hyp. Eeklo, 74.
32 Een steekproef in het kadaster van enkele Zeeuws-Vlaamse gemeenten leverde merkwaardig genoeg geen resultaat op. Nochtans worden later eigendommen in Sint-Kruis vermeld.
33 RAG, Sint-Laureins modern, 114.
34 RAG, Notariaat Dauwe, 13.
35 RAG, Notariaat Dauwe, 13.
36 Archief Bisdom Gent, map Godshuis.
37 NOTTEBOOM H., *Stichting, bloei en verval van het Maldegemse Hospitaal*, in Ap-

peltjes van het Meetjesland, 2001, 52, p. 55-118.

38 Over Andries zie: *Herdenking J. O. Andries 1796-1886*, Maldegem, 1986.

39 SCHOKKAERT L., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent, 1802-1997*, dl. II, p. 475.

40 BERNAERT R., *a.w.*, p. 412-413.

41 Na het overlijden van haar moeder in 1842 zou Antonia, haar hele vermogen bij notariële akte, toevertrouwd hebben aan Casimir Van den Berghe. Opzoekingen naar die schenkingsakte bleven vruchteloos.

42 BERNAERT R., *a.w.*, p. 410.

43 *Hulde aan den ridder F. Stroo: geestelyken vader van het klooster van den H. Vincentius a Paulo te Eecloo*, Gent, 1863, p. 20. Met mijnheer Van Hansbeke wordt Van de Woestyne d'Hansbeke bedoeld die veel schenkingen deed aan de Kerk, niet alleen in Hansbeke, maar ook in Gent.

44 BERNAERT R., *a.w.*, p. 400. Enkele van deze religieuzen zijn: Martha Bernaert (Sint-Laureins), Theresia De Decker (Vrasene), Brigitte De Schepper (Zomergem) en overste Rosalie Wibo.

45 Bisdom Gent, parochiedossier Sint-Laureins. *Memorie dienende tot Openbare pleytinge van Franciscus Gabriël door de Goddelijke voorzienigheyd, en bij openen brieven van de hoogweerdigsten Bisschop Mauritius in date van den 1en October 1810 Pastor van St. Laurens in possessie gestelt.*

46 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 63. Brief van 6 april 1848. Kadaster sectie A, 855, 856.

47 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 36. Brief van 11 april 1848.

48 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 63. Brief van 25 april 1848.

49 In de parochierekeningen van de desbetreffende jaren is daarover niets terug te vinden. Zie: RAB, Brugse Vrije, Parochierekeningen Sint-Laureins, nrs. 9425-9475.

50 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 63. Brief van 7 mei 1848.

51 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraadszittingen van 18 december 1852 en 29 januari 1853.

52 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraad van 11 mei 1858.

53 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraden van 16 en 22 augustus 1858.

54 Sectie A, nrs. 874 (deel), 875, 876, 878 (deel) en 879.

55 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraad van 14 oktober 1859.

56 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraad van 3 juli 1860.

57 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraad van 26 november 1861. Notariële akte bij notaris De Vliegher, 8 maart 1861.

58 BERNAERT R., *a.w.*, p. 332-333.

59 Over architect Justin Bruyenne zie: DE SEYN E., *Dictionaire biographique des Sciences, des Lettres, des Arts en Belgique*, Brussel, 1935, dl I, p. 102. SOIL E., *Justin Bruyenne*, in: Annales de la Société Historique et Archéologique de Tournai, Doornik, 1896, dl. I, pp. 429-436. GÉNICOT L. F., *Bruyenne, Justin*, in: Van Loo, A. (red.): *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 2003, 186. LEGGE JACKY, *200e anniversaire de la naissance de Justin Bruyenne*, in: Bulletin trimestriel de Pasquier Grenier, juni 2011, nr. 105.

60 Archief Bisdom Gent, map Godshuis. Uittreksel uit een verslagboek van de Zusters Kindsheid Jesu.

61 De levensgrote relikwie van Rufinus is nooit weg geweest en bleef in het Godshuis tot aan de restauratie. Dan is hij spoorloos verdwenen. Enkel een buisje bloed dat zou ingezet worden is naar Gent gedaan en nooit terug gekeerd. Er wordt gezegd dat hij zou verbrand zijn. (medegedeeld door Raymond Strymes)

62 *'t Getrouwe Maldeghem*, 23 februari 1908.

63 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 40. Brief van 23 oktober 1859.
64 *Geschiedenis van het Godshuis te Sint-Laureins, 1848-1949*, Sint-Laureins, 1949, p. 13.
65 Archief Bisdom Gent, map Godshuis, nr. 28, 1852.
66 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraad van 31 november 1853.
67 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraad van 12 januari 1854.
68 Archief Bisdom Gent, map Godshuis. Brief van Antonia Van Damme aan de bisschop, 24 september 1858.
69 Archief Bisdom Gent, map Godshuis. Brief van advocaat Lauwers aan de bisschop, 17 november 1861.
70 Het spoortraject van Maldegem naar Brugge werd in 1863 in gebruik genomen.
71 Over gesprekken en onderhandelingen met minister Tesch is niets terug te vinden.
72 Emmanuel Frans Balliu is een befaamd Gents advocaat die door het Voorlopig Bewind in 1830 benoemd werd tot procureur. Hij vertegenwoordigde Oost-Vlaanderen in de grondwetscommissie en werd op 27 oktober 1830, samen met kanunnik Andries, door het district Eeklo verkozen tot afgevaardigde in het Congres, maar hij wees zijn verkiezing van de hand. Hij werd vervangen door Louis-François Le Bègue. In 1836 werd Balliu lid van de provinciale raad. Hij gold als een der leidende figuren van de katholieke partij te Gent. Toch blijft hij vooral bekend als professor en jurist. *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl II 1966 Brussel, kol. 27-29. VALCKE T. e.a., *De fonteinen van de Oranjeberg: politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen*, Deel 3, 94-95 e.v.
73 Archief Bisdom Gent, map Godshuis. Brief van Antonia Van Damme aan de bisschop, 19 maart 1863.
74 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraad van 3 februari 1863.
75 Over Jules Lammens, zie: DE MAEYER J., De *rode baron. Arthur Verhaegen 1847-1917*, Leuven, 1994, p. 81 e.v.
76 De 25 uitverkorenen zijn:

a	Karel Dierkens	koewachter	52 jaar
b	Pieter Van Landschoot	wever	40 jaar
c	Pieter Verheye	wever	63 jaar
d	Karel Francies Van Laecke	wever	48 jaar
e	Bernard Lippens	dagloner	63 jaar
f	Francies Sekeet	bakker	50 jaar
g	Casimir Roelandt	boerenknecht	60 jaar
h	Gerard Biggelaere	schoenmaker	40 jaar
i	Pieter De Muynck	kleermaker	60 jaar
(de j is vergeten ...)			
k	Peter De Taeye	bakker	60 jaar
l	Jacobus Peers		81 jaar
m	Karel Verheecke	boerenknecht	51 jaar
n	Marie Minnaert		57 jaar
o	Seraphine Van Basselaere		27 jaar
p	Caroline De Clercq		65 jaar
q	Sophie De Muynck		54 jaar
r	Amelia Van Speybroeck		34 jaar
s	Marie Savat		38 jaar
t	Barbara Theresia Goossens		40 jaar
u	Sophie Schelstraete		39 jaar
v	Rosalia Craeynest		39 jaar
w	Christine De Bruyckere		44 jaar
x	Rosalie Kneepkens		39 jaar
y	Pelagie Kneepkens		35 jaar
z	Sophie Kruntig(?)		62 jaar

77 RAG, Notariaat De Neve, 19.
78 RAG, Sint-Laureins modern, 152, 21 februari 1863.
79 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 5. Gemeenteraadszitting van 23 februari 1863.
80 *'t Getrouwe Maldeghem*, 26 november 1922.
81 RAG, Sint-Laureins modern, 152, 13 mei 1863.
82 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 13 mei 1863.
83 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 1 juni 1888.
84 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 27 september 1889.
85 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 22 november 1882.
86 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 10 augustus 1949.
87 *Vrij Maldegem*, 9 maart 1947.
88 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 28 augustus 1905.
89 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 8 mei 1916.
90 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 22 juni 1911.
91 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 15 oktober 1952.
92 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 1 september 1913.
93 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 7 september 1914.
94 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 6 mei 1909.
95 KADOC, Archief Sint-Lucas, Stephan Mortier, 504. Sint-Laureins, boerderij van het godshuis, kerk, gemeentehuis (plannen, schetsen, tekeningen), 1904-1908.
96 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 15 april 1884.
97 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 7 mei 1906.
98 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 26 augustus en 3 september 1908.
99 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 10 januari 1945.
100 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 22 mei 1946.
101 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 22 februari 1950.
102 DE WILDE I., *Groot-Sint-Laureins in oude foto's*, dl. 2., Eeklo, 1991, p. 8.
103 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 9 en 23 december 1907.
104 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 februari, 11 februari en 2 maart 1908.
105 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 14 februari 1898.
106 RAG, Depot notaris De Neve, 19, 5 februari 1863. Inventaris van het Godshuis, alles wordt geschat op een waarde van 39 233 fr.
107 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 29 januari 1897.
108 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 13 augustus 1906.
109 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 19 mei 1910.
110 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 21 januari 1909.
111 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 11 juni 1953.
112 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 6 juni 1879.
113 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 13 november 1885.
114 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 20 juni 1879.
115 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 13 november 1885.
116 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 8 en 21 november 1889.
117 *'t Getrouwe Maldeghem*, 27 mei en 3 juni 1906.
118 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 26 november 1924.
119 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 28 februari 1925.
120 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 25 april 1890.
121 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 november 1909.
122 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 22 juni 1911.
123 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 15 april 1884.
124 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 1 juni 1888.
125 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 23 februari 1924.
126 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 11 juni 1909.
127 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 12 december 1947.
128 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 31 mei 1944.

129 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 5 juni 1944.
130 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 12 december 1945.
131 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 15 november 1945.
132 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 9 maart 1949.
133 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 6 oktober 1849.
134 Archief Bisdom Gent, map Godshuis. Brief van de gouverneur aan de bisschop, 18mei 1850.
135 Archief Bisdom Gent, map Godshuis. Brief van de bisschop aan de gouverneur, 20 mei 1850.
136 Archief Bisdom Gent, Map Godshuis. Brief van de gouverneur aan de bisschop, 8 juni 1850.
137 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 63. Brief van 25 oktober 1848 aan de arrondissementscommissaris.
138 SCHOKKAERT L., *a.w.*, dl II, Leuven, 1997, p. 475.
139 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 26 november 1877.
SCHOKKAERT L., *a.w.*, p. 169.
140 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 1 en 29 juli 1887.
SCHOKKAERT L., *a.w.*, p. 159.
141 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 16 januari 1905.
142 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 9 december 1907.
143 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 7 januari 1909.
144 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 21 mei 1909.
145 VALCKE T. (ed.), *De fonteinen van de Oranjeberg*, dl. 4, Gent, 2003, p. 165-166.
146 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 10 januari 1912.
147 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 16 september 1914.
148 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 17 januari 1916.
149 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 18 september en 2 oktober 1916.
150 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 2 oktober 1916 en 17 januari 1917.
151 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 19 januari 1920.
152 SCHOKKAERT L., *a.w.*, p. 582.
153 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 156, 27 december 1923.
154 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1925-1936, 9 september 1925.
155 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 4 juli 1951.
156 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 11 juni en 1 juli 1953.
157 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 21 februari 1863 en 25 april 1864.
158 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 14 januari 1874.
159 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 29 juli 1887.
160 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1925-1930,16 september 1925.
161 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1925-1930, 9 september 1925.
162 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1925-1930, 29 september 1925.
163 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 8 juli 1942, brief van 21 juni 1942 van Van Holsbeke.
164 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 2 september 1942.
165 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 29 augustus 1879.
166 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 3 september 1898 (losse brief).
167 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 9 oktober 1899.
168 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 30 april 1906.
169 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, losse ongedateerde brief (1904?) vooraan in het register.
170 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 24 juli 1906.
171 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 21 augustus 1906. Brief aan het gemeentebestuur.
172 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 21 augustus 1906.
173 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 26 september 1906.

174 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 3 januari 1938.
175 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 3 november 1913.
176 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 9 oktober 1906.
177 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 30 juli en 13 augustus 1906.
178 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 18 februari 1907.
179 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 4 maart 1907.
180 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 15 mei 1907.
181 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 29 mei en 28 oktober 1907.
182 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 9 december 1907.
183 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 11 juni 1908.
184 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 8 en 16 december 1909.
185 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 17 februari 1910.
186 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 2 februari 1911.
187 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1925-1930, 16 september 1925.
188 Archief O.C.M.W., Sint-Laureins, Verslagboek 1925-1930, 26 september en 21 november 1934, 25 maart 1935.
189 Archief O.C.M.W., Sint-Laureins, Verslagboek 1925-1930,1 oktober 1942 en 25 november 1942.
190 Archief O.C.M.W., Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 10 februari 1943.
191 Archief O.C.M.W., Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 6 december 1944.
192 Archief O.C.M.W., Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 10 en 15 januari 1945.
193 Archief O.C.M.W., Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 20 februari en 6 juni 1945.
194 Archief O.C.M.W., Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 2 oktober 1946. De andere kandidaat is Emile Van Parijs.
195 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 6 december 1878.
196 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 14 maart 1879.
197 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 28 maart 1879.
198 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, maart - april 1879.
199 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 10 april 1879.
200 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 4 juli en 1 augustus 1879.
201 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 21 januari 1881.
202 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 6 juni 1879. De begroting is opgesteld aan de hand van de documenten die de secretaris in het Godshuis aantreft na het overlijden van Antonia Van Damme. De getallen geven het gemiddelde weer van de laatste drie jaar.
203 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 7 juni 1913.
204 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 7 april 1910.
205 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 4 mei 1910.
206 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 november 1909.
207 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 12 november 1909.
208 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 25 april 1879.
209 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 20 december 1879.
210 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 4 december 1892.
211 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 27 september 1905.
212 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 augustus 1911.
213 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 18 mei 1911.
214 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 165 en 154, 23 december 1907 en volgende vergaderingen.
215 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 4 juli 23 (tussengevoegde brief). De maatschappij wordt in 1925 ontbonden. Bestuursleden in maart 1925 zijn: voorzitter: burgemeester August De Kesel (Adegem), leden: Bertrand Hoste (Sint-Laureins), Prosper De Smet (Adegem), Remi Van Brabandt (Eeklo). Zie ook: *'t Getrouwe Maldeghem*, 7 februari 1926.
216 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 17 juni 1923.

217 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 5 juli 1922 en 22 juli 1922.
218 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 22 juli 1922, 28 augustus 1922, 15 maart 1923.
RAG, Sint-Laureins modern, nr. 132, 13 maart 1923.
219 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 16 juli 1923. Brief aan de gouverneur van 23 mei 1923.
220 *'t Getrouwe Maldeghem*, 14 oktober 1923.
221 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 2 november 1923.
't Getrouwe Maldeghem, 4 november 1923.
222 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 10 oktober 1923.
223 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 11 oktober 23.
224 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 12 en 22 juni 1924.
225 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 23 mei en 24 juli 1924.
226 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 12 januari 1924.
227 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 11 juni 1925.
228 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956
229 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 22 juni 1883. Er wordt nergens vermeld wat het wanbeheer is.
230 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 12 januari 1897.
231 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 15 januari 1897.
232 Pinckels is een kostkoper die slechts na een veroordeling zijn schulden betaalt.
233 *'t Getrouwe Maldeghem*, 12 november 1922.
234 *'t Getrouwe Maldeghem*, 26 november 1922.
235 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 4 juli 1905.
236 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 23 november 1906.
237 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 14 november 1906.
238 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 19 november 1906.
239 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 12 november 1908.
240 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 16 maart 1908.
241 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 30 maart 1908.
242 De leden van dit armbestuur zijn: Louis De Geeter, voorzitter, P. Janssens, P. Van de Rostyne, Jules De Keijzer, leden en P. Van Holsbeke, secretaris.
243 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 9 juli 1907.
244 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 157, 25 mei 1906.
245 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 24 maart 1910.
246 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 8 april 1909.
247 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 21 mei 1909.
248 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 21 juli 1910.
249 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 15 september 1910.
250 Zie voor de geschiedenis van de Zusters Kindsheid Jesu: STROBBE K. en SUENENS K., *Zusters Kindsheid Jesu 1835-2010*, Leuven, 2010.
251 SCHOKKAERT L., a.w., p. 485. Jan Baptist Van Hove wordt in 1836 pastoor van Poeke en sticht er de zusters van de Heilige Vincentius a Paulo. Hij dient op 7 november 1868 zijn ontslag in en overlijdt in mei 1869. Een nicht van hem is ingetreden bij de Gasthuiszusters-Augustinessen.
252 KADOC. Archief Gasthuiszusters-Augustinessen - Brussel. 345, brief van 12 juli 1849. Blijkbaar hadden de Augustinessen te kampen met huisvestingsproblemen door de bouw van een nieuwe Sint-Janskliniek in Brussel.
253 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 157, 11 september 1906.
254 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 19 november 1906.
255 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 21 september 1920.
256 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 9 september 1924.
257 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 157, 7 september 1906.
258 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 10 december 1908.

259 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 24 maart 1910.
260 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 30 april 1906.
261 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 20 januari 1910.
262 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 20 januari 1910.
263 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 april 1910.
264 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 november 1910.
265 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 7 november 1879.
266 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 14 januari 1880.
267 Archief O.C.M.W., Verslagboek 1925-1936, 20 januari 1926.
't Getrouwe Maldeghem, 31 januari en 14 februari 1926.
268 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 31 januari 1880.
269 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 1882.
270 Archief O.C.M.W., Verslagboek 1950-1956, 5 januari 1953.
271 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 11 september 1905.
272 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 157, 20 mei 1911.
273 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 30 november 1922.
274 Archief O.C.M.W., Verslagboek 1950-1956, 7 november 1945.
275 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 18 juni 1880.
276 Archief O.C.M.W., Verslagboek 1936-1945, 22 december 1943.
277 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 158, 2 februari 1911.
278 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 20 juli 1909.
279 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 augustus 1911.
280 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 19 november 1906.
281 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 18 februari 1907.
282 Archief O.C.M.W., Verslagboek 1945-1950, 9 maart 1949.
283 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 18 juli 1879.
284 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 12 augustus 1879.
285 RAG, Sint-Laureins modern nr. 152, 8 januari 1886.
286 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 6 juni 1879.
287 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 16 januari 1905.
288 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, begroting 1906.
289 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 september 1908.
290 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 16 maart 1883.
291 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 19 maart 1883.
292 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 20 januari 1908.
293 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 18 februari 1909.
294 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 28 september 1899.
295 *Het Weekblad voor Maldeghem en Zeeuwsch-Vlaanderen*, 30 augustus 1908.
296 STROBBE K. en SUENENS K., *a.w.*, Leuven, 2010, p. 232.
297 STROBBE K. en SUENENS K., *a.w.*, p. 162, 225 en 227.
298 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 4 september 1899.
't Getrouwe Maldeghem, 4 september 1899.
299 Weekblad voor Oost- West en Zeeuwsch-Vlaanderen, 3 februari 1907.
300 http://raymondstrymes.blogspot.be.
301 Archief O.C.M.W., Verslagboek 1950-1956, 10 mei 1954.
302 STROBBE K. en SUENENS K., *a.w.*, 204.
303 STROBBE K. en SUENENS K., *a.w.*, p. 111.
304 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 8 december 1910.
305 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 6 januari 1943.
306 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 1 juli en 1 augustus 1923.
307 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 3 januari 1898.
308 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 7 mei 1952.
309 Archief OCMW Sint-Laureins, 1936-1945, 1 oktober 1945.
310 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1845, 5 november 1941.

311 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 17 april 1919.
312 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 3 september 1850.
313 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 4 september 1852.
314 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 2 september 1853.
315 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 2 september 1854.
316 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 12 september 1855.
317 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 28 augustus 1856.
318 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 9 september 1857.
319 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 9 oktober 1858.
320 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 22 augustus 1859.
321 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 12 september 1859.
322 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 18 september 1861.
323 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 9, 29 augustus 1862.
324 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 11 juni 1953.
325 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 13 april 1955.
326 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 22 oktober 1906.
327 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 5 november 1906.
328 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 28 juli 1882.
329 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 24 januari 1892. Omstreeks 1922 verblijven er, naast die uit Sint-Laureins, residenten uit: Waterland-Oudeman: vier, Sint-Jan in Eremo: acht, Sint-Margriete: vijf, Assenede: een, Boekhoute: een, Watervliet: zeven, Grembergen: twee, Chapelle-lez-Herlaimont: zeven, Blankenberge: vier, Oostwinkel: een, Aardenburg: een, Merksem: vier, Gentbrugge: een. Plaatsingen door families: Declercq: zes, Verbeke: een, Bracke: twee. Geplaatst door het vredegerecht van Eeklo: twee
330 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 10 september 1906.
331 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 1 augustus 1951.
332 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 13 augustus 1952.
333 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 13 juli 1956.
334 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 19 oktober 1938.
335 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 5 april 1923.
336 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 22 mei 1923.
337 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 1 juni 1926.
338 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 156, 4 juni 1924.
339 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 156, 9 juli 1924.
340 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 10 november 1924.
341 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 6 december 1924 en 9 december 1924.
342 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 17 juni 1887.
343 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 21 september 1881.
344 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 13 november 1952.
345 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 31 augustus 1888.
346 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 17 september 1888.
347 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 14 december 1890.
348 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 7 oktober 1892.
349 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 24 mei 1889.
350 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 13 november 1952.
351 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 16 januari 1905.
352 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 1 februari 1889.
353 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 4 mei 1910, 22 juni 1911.
354 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 4 januari 1937.
355 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 5 mei 1937.
356 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 2 juni 1937.
357 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 22 december 1937.
358 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 7 juni 1906.

359 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 7 januari 1909.
360 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 13 februari 1908.
361 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 13 oktober 1913.
362 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 1923.
363 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 15 oktober 1905.
364 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 160, 22 oktober 1924.
365 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 6 januari 1908.
366 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 30 maart 1908.
367 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 4 februari 1908.
368 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 16 april 1908.
369 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 16 januari 1905.
370 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 152, 6 mei 1892.
371 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 26 oktober en 21 december 1914.
372 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 19 mei 1910.
373 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 30 oktober 1910.
374 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 13 oktober 1910.
375 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 157, 4 december 1907.
376 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 4 mei 1910.
377 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 7 oktober 1943.
378 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 10 oktober 1951.
379 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 24 oktober 1904.
380 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 25 mei 1910.
381 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 9 juni 1910.
382 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 24 mei 1910.
383 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 30 maart 1908.
384 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 153, 27 februari 1905.
385 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 157, 9 april 1908.
386 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 3 februari 1908.
387 RAG, Sint-Laureins modern, nr., 154, 2 maart 1908.
388 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 22 juli 1909.
389 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 19 juni 1910.
390 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 2 januari 1946.
391 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 30 maart 1908.
392 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 154, 21 maart 1908.
393 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 4 februari 1948.
394 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 15 oktober 1952.
395 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 5 januari 1953.
396 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 4 februari 1956.
397 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 7 oktober 1953.
398 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 5 januari 1953.
399 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 5 december 1951, 11 juni 1953, 21 februari 1954.
400 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 7 april 1954.
401 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 9 maart 1955.
402 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 11 mei 1955.
403 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Bevolking van 't Hospice.
404 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 12 augustus 1914.
405 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 23 november 1914.
406 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 10 september 1914.
407 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 3 januari 1916.
408 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 17 januari 1916.
409 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 2 oktober 1916.
410 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 19 december 1916.
411 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 17 januari 1917 en nr. 159, 18 januari 1917.

412 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 5 juni 1916.
413 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 4 september 1916.
414 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 5 maart 1917.
415 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 26 november 1918.
416 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 31 december 1918.
417 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 19 maart 1919.
418 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 23 november 1914.
419 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 17 maart 1919.
420 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 7 september 1914.
421 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 8 mei 1916.
422 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 16 september 1914.
423 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 23 januari 1915.
424 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 10 mei 1915.
425 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 22 mei 1916.
426 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 5 oktober 1914.
427 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 26 oktober 1914.
428 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 4 januari 1915.
429 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 17 september 1918.
430 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 1 oktober 1918.
431 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 16 juli 1914.
432 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 15 februari en 10 mei 1945.
433 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 2 april 1918.
434 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 21 mei 1918.
435 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 20 augustus, 21 november 1917 en 8 januari 1918.
436 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 23 augustus 1915.
437 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 21 januari 1916.
438 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 8 september 1915.
439 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 26 juli 1915.
440 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 18 oktober 1915.
441 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 17 juli 1916.
442 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 5 februari 1916.
443 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 19 februari 1917.
444 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 16 oktober 1916.
445 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 159, 30 maart 1917.
446 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 2 april 1917 en 31 juli 1917.
447 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 17 september 1917.
448 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 14 oktober 1917.
449 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 30 april 1917 en 11 juni 1917.
450 RAG, Sint-Laureins modern, nr. 155, 12 februari en 4 maart 1918.
451 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 24 juli 1940.
452 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 21 juni 1940.
453 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 8 juli 1942.
454 *'t Getrouwe Maldeghem*, 2 augustus 1942.
455 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 27 augustus en 26 november 1941, 11 februari 1942.
456 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 31 mei 1944.
457 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 5 juni 1944.
458 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 18 april 1945
459 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 2 januari 1946.
460 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 25 augustus 1948.
461 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 8 november 1945.
462 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 6 juni 1945.
463 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 12 december 1947.

464 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 7 november 1945.
465 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950, 6 maart 1945.
466 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1945-1950,22 februari 1950.
467 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1936-1945, 10 april 1945.
468 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1950-1956, 11 maart 1953.
469 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Dossier oorlogsschade.
470 Het waren: de zusters Melanie en Cosma, Marie Frederik, Pius Jodts, Emiel Timmerman, Eldora De Smedt, Martha Verbeke en Clemence Van Hecke.
471 *Vrij Maldegem*, 10 juli 1949.
472 *Vrij Maldegem*, 17 juli 1949.
De Eecloonaar, 10 juli 1949.
473 *'t Getrouwe Maldeghem*, 9 februari 1913.
474 STROBBE K. en SUENENS K., *a.w.*, Leuven, 2010, p. 170.
475 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1943-1955, 9 november 1948.
476 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1943-1950, 22 juli 1946.
477 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1943-1950, 24 augustus 1948.
478 Archief O.C.M.W. Sint-Laureins, Verslagboek 1943-1950, 18 september 1948.
479 Archief O.C.M.W., Verslagboek 1950-1956, 13 oktober 1954.
480 Archief O.C.M.W., Verslagboek 1950-1956, 8 april 1952, 7 mei 1952, 21 februari 1954, 4 november 1955, 11 mei 1955, 10 augustus 1955.
481 *Het Volk*, 24 mei 1984.
482 Archief Bisdom Gent, Sint-Laureins, 42, 2 februari 1968. Brief van zuster Marie Rose aan Zeereerwaarde Heer Kanunnik.
483 STROBBE K. en SUENENS K., *a.w.*, Leuven, 2010, p. 250.
484 *Het Volk*, *17* augustus 1989.
485 Persoonlijk dossier Ronny Lippens en Het Nieuwsblad 1 april 1983.
486 *De Eecloonaar*, 16 april 1983.
487 Schepencollege 23 juni 1983. Het Nieuwsblad, 26 april 1983.
488 Persoonlijk Dossier Ronny Lippens.
Het Nieuwsbad, 8 februari 1984.
489 *De Gentenaar*, 29 mei 1984.
490 *De Eecloonaar*, 16 februari 1984.
491 Archief OCMW Sint-Laureins, Verslag werkvergadering van 14 juli 1984.
Vrij Maldegem 18 augustus 1985.
492 Zie: www.loftinggroup.be
493 Het Nieuwsblad, 5-6 mei 2001.
494 Met dank aan: Rudy Leroy, arch. Ronny Lippens, Raymond Strymes, Glenn Hoens, Staf De Roo en het O.C.M.W.-bestuur van Sint-Laureins.

Het oorlogsdagboek van Julius Büge

Paul VAN DE WOESTIJNE

1. ANONIEM OORLOGSDAGBOEK

In augustus 2014 kreeg ik kopieën in handen van een schoolschriftje (21 bij 17 cm) van 56 gelinieerde bladzijden, dat een dagboek bleek te zijn van de gebeurtenissen in Eeklo van vrijdag 21 augustus tot 13 oktober 1914.[1] Het schriftje is volgeschreven en misschien is de schrijver ervan dan vanaf 14 oktober een tweede schriftje begonnen, zodat er mogelijk nog schriftjes geweest zijn waarin de auteur zijn bevindingen neerschreef. De auteur van het oorlogsdagboek vermeldt nergens zijn naam en het schriftje is nergens genaamtekend. Ook de eigenaars van het dagboekje weten niet wie de schrijver is en ook niet waar het document vandaan komt. Toch laat de auteur in zijn aantekeningen heel wat los over zichzelf en zijn omgeving, waardoor we zijn profiel kunnen opstellen en er uiteindelijk zijn achtergekomen wie hij is.

Het eerste wat ons opvalt, is dat hij van bij het begin van de oorlog tot de Duitsers in Eeklo aankomen, de maanden augustus, september en oktober 1914, in Eeklo verblijft. De auteur is dus een man van boven de 35, anders zou hij gemobiliseerd geweest zijn en een heel ander verhaal verteld hebben.
Hij spreekt van *onze fabriek*, een fabriek die textiel (*cabans*, *ons goed*) levert aan klanten, dus wellicht is hij textielfabrikant of behoort hij tot het kaderpersoneel, want hij vereenzelvigt zich met het bedrijf.
De naamloze auteur is in die fabriek belast met de administratie of is boekhouder, want hij pakt de *boeken van de fabriek* in en verbergt ze/ brengt ze in veiligheid bij buren en in zijn kelder.
Hij heeft het over *mijnheer Alfons*, *mijnheer Alfred*, *mijnheer Georges*, soms met toevoeging van de familienaam Baudts. Wie iemand met mijnheer aanspreekt, is een ondergeschikte, wellicht een werknemer in de textielfabriek (spinnerij, weverij en ververij) Van Deputte & Baudts. Alfons Baudts (1847-1921) had zich in 1891 geassocieerd met Emile Van Deputte (1843-1919) en ze hadden in 1900 een nieuwe fabriek in de Dullaert gebouwd. Zijn oudste zoon Alfred (1892-1944) werkte in het bedrijf en zijn tweede zoon Joris, gezegd Georges, Baudts (1893-1947) was vanaf augustus 1914

21 Aug 1914 Ecloo Vrij

De 5 overblyvende gendarm
vertrekken om 1½ uur naar
Antwerpen. De gendarmerie
gesloten.

De burgerwacht wordt ontbond

Te brengen de geweren in, de
om 4½ met de kardoezen sabels
en ransels naar Antwerpen vertrokke

De burgers leveren hun wapens in

Te 4½ een trein engelsche
Mitrailleusen met Engelsche soldat
in burgerskleeren gepasseerd. Ver
trokken langs Selzaete. Door
a Werkmanswelzyn" gevoed.

Te 6½ trein met amunitie

De bank Nationaal vlucht
hare gelden naar Antwerpen

De post insgelyks.

Vele autos vliegen voorby
met de gelden der Gentsche banken

Geene gazetten van Brussel
meer ontvangen.

21 augustus 1914: de eerste bladzijde van het oorlogsdagboek van Julius Büge (Verz. J. Wathiong-Heene).

onder de wapens. Wellicht is de *mijnheer Aimé* dan Aimé Van Deputte (1872-1943), de zoon van Emile, een van de grote bazen bij Van Deputte & Baudts.[2]

Geografisch situeren we de auteur van het oorlogsdagboek in de omgeving van de Stationsstraat. Hij spreekt over *Werkmanswelzijn, den Boer, bij Vierge, Touche Van Zele, Wyffels, Revue der troepen in de Statiestraat*, de beweging in het station, enzomeer.
De auteur is bijna zeker geen Eeklonaar: hij spreekt van de *gemeenteschool*, een Eeklonaar zou altijd stadsschool zeggen. Hij schrijft ook zuiverder Nederlands dan zijn literair onderlegde Eeklonaars-tijdgenoten zoals Pius Ryffranck en Prosper Van Acker. Hij schrijft bijvoorbeeld *gegeten* in plaats van geëten, en *Nicodème en diens schoonzoon* in plaats van zijn schoonzoon, *reuzel* voor smout, *gemuilpeerd*, *koesch* (koets) en *gaarkeuken*. Hij is soms een taalpurist, hij vertaalt gangbare Franse woorden: *bank nationaal*, *aeroplaan*, en hij gebruikt relatief weinig Franse woorden. De anonieme schrijver van dit dagboek kent blijkbaar mensen in Hasselt (de *Demerstraat*) en heeft ook elders bekenden (Oude God, Hemiksem), wellicht klanten die hij beroepshalve (verkoop of administratie) of uit een vorig leven kende.

Is de schrijver van dit oorlogsdagboek geen rasechte Eeklonaar, dan verblijft hij toch al lang in Eeklo, want hij is goed op de hoogte van de Eeklose toestanden, de bedrijven, het openbare leven en de politiek. Hij kent Pius Ryffranck, Pussemier, Henri Duvieusart, Mr. Enke, Cousin-Devos, Mouterij Wijffels, de coöperatie, De Boer, Touche Van Zele, enzomeer. De auteur is bovendien een cultuurmens, hij kent Julius De Hulsters (1857-1938), een uitgeweken Eeklonaar in Brussel, uitgever, schrijver en flamingant die thuis was in liberale kringen, vooral in het Willemsfonds.
Met dit profiel komen we terecht bij Eduardus Carolus Julius Büge, meestal Julius of Jules Büge (1858-1939) genoemd.

2. JULIUS BÜGE

2.1 FAMILIE BÜGE

Julius Büge was de zoon van een Duits scheikundige, Julianus Büge (1823-1890), en van Helena Lanseman (1826-1908) uit Rostock, die in 1889 met hun gezin van Genk naar Eeklo verhuisden. Julius werd geboren op 23 april 1858, evenals zijn drie oudste zussen in Hemiksem, een plaats die hij enkele keren in zijn dagboek vermeld. Zijn jongere zussen waren geboren in Antwerpen en in Merksem. Het gezin Büge liet zich op 18 maart 1889 in Eeklo inschrijven.[3] Vader Julianus Wilhelm Büge, *nijveraar*, was toen 66 jaar en vermoedelijk al met pensioen. Hij overleed het jaar daarop. Of zijn dochters in Eeklo werk vonden, is twijfelachtig, de meeste trokken in de loop der daaropvolgende jaren voor een korte of lange periode naar Brussel en/of bleven daar wonen. Ida en Joanna/Jeanne bleven bij hun moeder en hun broer wonen. Geen van hen trad in het huwelijk of had kinderen.[4]

Julius Büge, in 1889 al bijna 31 jaar, kwam een week later, op 26 maart 1889, uit Antwerpen bij zijn ouders in Eeklo wonen, eerst op het Statieplein (het latere Koningin Astridplein), daarna in de Boelare 57 en omstreeks 1895 in de Raamstraat 34 (later bij hernummering 40 en 46). Hij staat achtereenvolgens ingeschreven als *commies voyageur* (1889), *fabrieksbestuurder* (1890) en *nijverheidsbediende* (1900-1920). Als *commies voyageur* en als handelsreiziger kende Büge veel volk/klanten en had hij veel contacten elders in België: in Hasselt, Hemiksem, Wetteren, Oude God, etc., met mensen die hij in zijn dagboek vermeld.

2.2 Van Deputte & Baudts

Waar Julius Büge aanvankelijk werkte, is niet bekend, vermoedelijk in een Eekloos textielbedrijf (Goethals-Goethals of bij Emile Van Deputte?). In de jaren 1890 trad hij in dienst bij Van Deputte & Baudts, een textielbedrijf dat pas in 1891 werd opgericht, en wordt hij *fabrieksbestuurder* genoemd. Hij poseert omstreeks 1900 als enige witte boord te midden van de arbeiders en arbeidsters van Van Deputte & Baudts vermoedelijk nog achter de fabriek (voorheen van Jean Louis Goethals) in de Boelare/ Snuifmolenstraat. Frederik De Cocker noemt hem *boekhouder*.[5]

Bij het begin van de oorlog in augustus 1914 was de dagboekschrijver dus 56 jaar oud. Dat hij in oktober 1914 *de boeken* in veiligheid brengt, is wat van hem kan worden verwacht in die situatie. Hij stak ze weg bij Bogaert, wellicht Pieter Bogaert die in de Dullaert 18 naast de fabriek woonde.

Julius Büge met bolhoed op de tweede rij in het midden, met de arbeiders (mannen, vrouwen èn kinderen) van de textielfabriek Van Deputte & Baudts (SAE, cd Van Deputte & Baudts).

Julius Büge is nooit getrouwd. Hij woonde in 1914 met zijn eveneens ongehuwde zussen Ida en Jeanne in de Raamstraat 40, het huis naast de huidevetterij Vermast, later de melkerij Stassano. Jeanne (Joanna Augusta Mathilda) werd geboren op 25 september 1865, ze werd dus 49 jaar op 25 september 1914, toen Julius in zijn dagboek haar verjaardag noteerde. Ida (Ida/Elisa Juliana Emma) verhuisde in mei 1916 naar Brussel, vermoedelijk bij een van haar zussen. Amelie (eigenlijk Eugenia Amelia Wilhelmina) werd geboren in 1861 en vertrok in 1901 naar Elsene. Ze verbleef in september 1914 in Eeklo en vond het, gezien de oorlogsomstandigheden, niet raadzaam naar Brussel terug te keren. Bertha (Helena Marie Bertha) was de jongste zus (geboren in 1867) en verhuisde in januari 1895 naar Brussel.[6] Woonde ze samen met *Maria* in Vorst (*Forest*) en was Maria de vijfde zus, die eigenlijk Emelia Elisabeth Ida heette en in 1862 geboren werd?
In de Raamstraat woonde Julius Büge in de nabijheid van de stadsschool (nr. 16) en van de hoofonderwijzer Florimond De Munnynck (nr. 14), *meester Meunijnck* die op 29 augustus 1914 zijn voorhof met ladders en prikkeldraad van het gepeupel afgezonderde.

2.3 WILLEMSFONDS

In 1899 behoorde Julius Büge tot de oprichters van het Ledeganckgezelschap, waarvan hij het secretariaat waarnam.[7] Onder zijn impuls werd het Ledeganckgezelschap in februari 1902 omgevormd tot de plaatselijke afdeling van het Willemsfonds.[8] Hij werd er de eerste secretaris-penningmeester van en vanaf 1907 ondervoorzitter. In die hoedanigheid heeft hij zeker meermaals Julius De Hulsters ontmoet die veel contacten onderhield met Eeklose Willemsfondsers. Büge probeerde in 1909 samen met H. Meerten, J. Defrenne, E. De Dycker en P. Spiegelaere een toneelgezelschap uit de grond te stampen, maar dat lukte niet.[9]

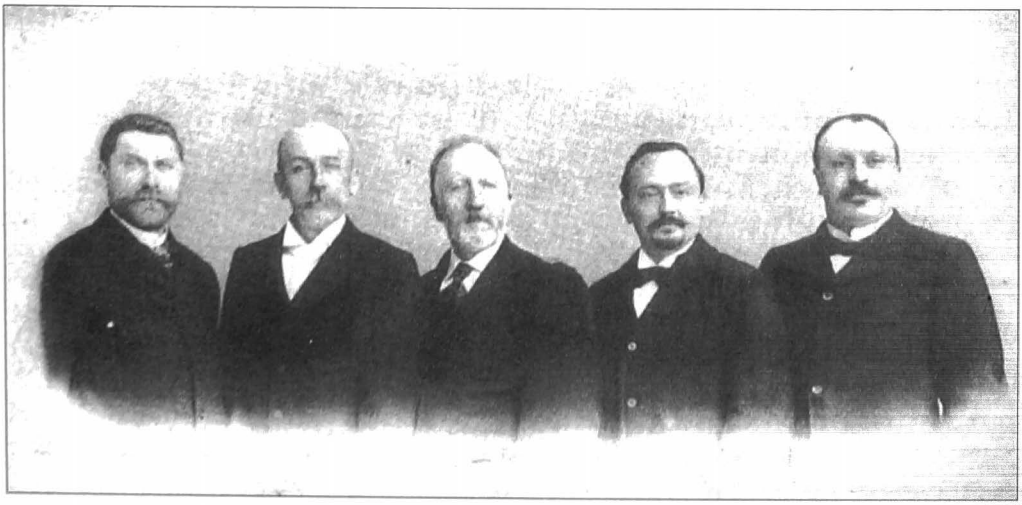

De vijf oprichters van het Willemsfonds in Eeklo, v.l.n.r. Alfred Daneels, Julius Büge, Bernard Steyaert, Prosper Van Acker en Arthur Gillis (Verz. Liberaal Archief Gent)

In 1903 was Büge mede-oprichter van het Steyaert Fonds, dat de nagedachtenis aan de te vroeg overleden Bernard Steyaert levendig wilde houden en de nodige fondsen wilde verzamelen om een grafmonument ter ere van Steyaert op te richten. Na de oorlog is Büge nog een actief Willemsfondser, maar in het bestuur zetelt hij niet meer. Bij zijn overlijden werd hij erevoorzitter van het Willemsfonds genoemd, hoewel hij nooit voorzitter is geweest. Men heeft hem die eretitel vermoedelijk toegekend als medeoprichter, na het overlijden van Prosper Van Acker.[10]

2.4 Kunstgilde

Julius Büge wordt vermeld bij de stichters van de Kunstgilde, een kunstkring rond Karel Smitz en Pieter Van Deputte met *"voor doel de bevordering van Kunst en Nijverheidskunst."*[11] Dat klopt niet, want de Kunstgilde werd in 1888 opgericht en Büge kwam pas in maart 1889 in Eeklo wonen, maar het geeft wel aan dat hij in de beginjaren bij de actiefste leden van die kunstenaarsgroep was.[12] Hij nam niet deel aan de eerste tentoonstelling van de Kunstgilde in augustus 1889, maar hij ondertekende in 1893 wel het eerste (officiële) reglement van de Kunstgilde als eerste *secretaris*(-ontvanger). Jules Büge ontwierp de lidkaart (*Bewijs Lidmaatschap*) van de Kunstgilde. Hij bleef tot lang na de Eerste Wereldoorlog actief lid en werd dan erevoorzitter.
Büge tekende en schilderde als werkend lid in de Kunstgilde en was iedere zondag aanwezig in het lokaal/atelier voor de vergaderingen/lessen. Hij nam ook (tweejaarlijks) deel aan tentoonstellingen van werk van de leden van de Kunstgilde. Jaarlijks greep er onder de ere- en beschermleden een verloting plaats van *kunstvoorwerpen* gemaakt door de leden. Zowel Emile Van Deputte als Alfons Baudts waren erelid, ze betaalden tien frank per jaar. In 1895 won Arthur Locufier, zelf een voortreffelijk impressionist, een pentekening, genaamd *Maangodin*, van Jules Büge. In 1897 won Antone Smitz een pentekening van Büge, in 1898 Edward Van Acker een pentekening (*Herfstzicht*) en Louis Van de Vijvere een waterverfschilderij van J. Büge; en dat ging zo jaren door.
Arthur Lippens, die hij in zijn dagboek vermeld op 10 september 1914, was voor de Eerste Wereldoorlog ook lid. De Kunstgilde werkte gedurende de oorlog gewoon verder.
De leden ondernamen af en toe een studiereis naar musea of tentoonstellingen over heel Vlaanderen. In 1930 nam Büge met vier werken deel aan een tentoonstelling Kunst te Eekloo: *Poort Hofstee Huysman, Zandvleuge, Oppers* en *Oppers.*

In 1938 werd het 50-jarig bestaan van de Kunstgilde gevierd. Het is niet bekend of Julius Büge op de feestzitting aanwezig was. In een bijzondere zaal van de tentoonstelling werd werk getoond van wijlen Karel Smitz, van Pieter Van Deputte en van Jules Büge, de *drie belangrijkste stichters.*

Twee aquarellen met hooioppers, gesigneerd J. Büge (Verz. J. Wathiong-Heene).

2.5 BIJ HET AFSTERVEN VAN JULIUS BÜGE

Julius Büge stierf vrij eenzaam de 12de april 1939 op bijna 81-jarige leeftijd. Zijn inwonende zussen Amelie en Jeanne waren hem in 1934 en 1936 voorgegaan.
In het liberale weekblad *Ons Blad* verscheen op 22 april een in memoriam.[13]
"Bij het afsterven van Julius Buge
Het bestuur der plaatselijke Willemsfondsafdeeling heeft eraan gehouden den heer Julius Buge, Eere-Voorzitter van het Willemsfonds, ten grave te geleiden.
Julius Buge heeft als Willemsfondser er jarenlang zeer verdienstelijk werk geleverd en dit vóór, gedurende en na den Wereldoorlog in tijdperken waarin het verdedigen van het Willemsfonds-ideaal soms moeilijk en in vele gevallen nadeelig was.
De bibliotheek dankt hem menigvuldige giften, waaronder de pracht-uitgave van Conscience's werken en "Het Leven onzer Voorouders". Julius Buge heeft als pionier ten zelfden titel als wijlen Prosper Van Acker, Arthur Gillis, Meester Steyaert en Alfred Daneels, recht op blijvende herinnering."

3. EEN EEKLOOS OORLOGSDAGBOEK IN LIMBURG

Hoe kwam het oorlogsdagboek in Limburg terecht? Mieke Heene vond het schriftje enkele jaren geleden bij het ontruimen van het ouderlijk huis. Ze wist ook niet waar het schriftje vandaan kwam en wie het geschreven kon hebben. Haar ouders, het echtpaar Armand Heene-Lievens,

verhuisden na de Tweede Wereldoorlog naar Limburg. Hadden ze toen al het schriftje in hun bezit? Vermoedelijk niet, aannemelijker is dat ze het kregen van hun ouders. Armand Heene (°1923) was de oudste zoon van Elvira Bekaert en Clovis Heene (°1896), een metselaar-aannemer in de Cocquytstraat. Uit niets blijkt dat die de auteur van het dagboek zou kunnen zijn. Clovis was in 1914 nauwelijks 18 jaar en beantwoordt als werkman niet aan het profiel van de schrijver van het dagboek. Simona Lievens (°1924) was het enig kind van Aloïs Lievens, geboortig van Watervliet, die in 1920 in Bassevelde trouwde met Emilie Goethals. Het echtpaar verhuisde in november 1922 naar de Garenstraat, in een huis van Jan (Maurice) Declercq-Van Deputte, een groothandelaar in stoffen, bij wie Aloïs inpakker/magazijnier was. Emilie Goethals uit Bassevelde ging - zo getuigt haar kleindochter Mieke Heene - "*bij zieke mensen oppassen, koken, wassen.*" Ook hen beiden mogen we schrappen als mogelijke auteurs van het dagboek, aangezien ze in 1914 niet in Eeklo woonden/werkten.

Maar hoe kon het dagboekje in hun bezit gekomen zijn? Hoe kwamen ze in contact met Julius Büge? Ik kan mij levendig voorstellen dat Emilie Goethals de alleenstaande bejaarde Büge de laatste maanden van zijn leven verzorgd heeft en dat zij het dagboek gekregen heeft of het meegenomen, toen het huis werd leeggemaakt na zijn overlijden in 1939. Het echtpaar Lievens-Goethals woonde in de Garenstraat 12, dat is het straatje dat loopt van de Stationsstraat naar de Raamstraat. Büge woonde in de Raamstraat 40, omzeggens om de hoek. Na het overlijden van Simona Lievens' ouders in Bassevelde, waarnaar ze na de oppensioenstelling van Aloïs Lievens waren verhuisd, kwam heel hun inboedel in het bezit van hun enige dochter, die wat ze interessant vond meenamen naar Genk. Toen ik deze veronderstelling aan Mieke Heene voorlegde, kwam de verrassende vaststelling dat ze bij haar ouders ook enkele schilderijtjes had gevonden van ... een zekere Büge, die ze overigens niet kende en over wie haar ouders ook nooit veel hadden verteld. Het blijft natuurlijk gissen, maar deze *ontdekking* bevestigde alleen maar de ware identiteit van de schrijver van het anonieme dagboek, Julius Büge.

Wat Büge de rest van de oorlog deed, weet ik niet. Het eerste schriftje eindigt op 13 oktober 1914 in Vlissingen. Is hij verder getrokken? Heeft hij nog zijn lotgevallen neergeschreven? Vermoedelijk is hij naar Eeklo teruggekeerd als het er rustiger was en de toestand min of meer genormaliseerd was.

BIJLAGE

HET OORLOGSDAGBOEK VAN JULIUS BÜGE VAN 21 AUGUSTUS TOT 13 OKTOBER 1914

Het anoniem oorlogsdagboek bevat voor elke dag enkele korte aantekeningen op één pagina, in enkele gevallen twee: 21 augustus 1914 (bladzijden 1 en 2) en 14 oktober 1914 (bladzijden 50 en 51).
De nummers tussen ronde haakje verwijzen naar de bladzijden (eigen

nummering) in het schriftje, de oneven nummers zijn recto bladzijden, de even nummers verso bladzijden.

(1) 21 Aug 1914 Eecloo Vrijdag

De 5 overblijvende gendarmes vertrekken om 1 ½ uur naar Antwerpen.[14] De gendarmerie gesloten.[15]

De burgerwacht wordt ontbonden.[16]

Ze brengen de geweren in, die om 4 ½ met de kardoezen, sabels en ransels naar Antwerpen vertrokken.[17]

De burgers leveren hun wapens in.

Te 4 ½ een trein engelsche mitrailleusen met Engelsche soldaten in burgertenue gepasseerd.[18] Vertrokken langs Selsaete. Door "Werkmanswelzijn" gevoed.[19]

Te 6 ½ trein met amunitie.

De bank Nationaal vlucht hare gelden naar Antwerpen.[20]

De post ingelijks.

Vele autos vliegen voorbij met de gelden der Gentsche banken.

Geene gazetten van Brussel meer ontvangen.[21]

(2) 21 Aug (vervolg)

Gisteren gingen de treins Gent Brussel en omgekeerd niet meer. Heden de trein van ½ 2 van Gent achtergebleven. Die van 4 ½ & van 8 zijn enkel aangekomen.

Zoneklips.

Vele vluchtelingen uit Aerschot, Leuven, Lier en Heystopdenberg, Put-

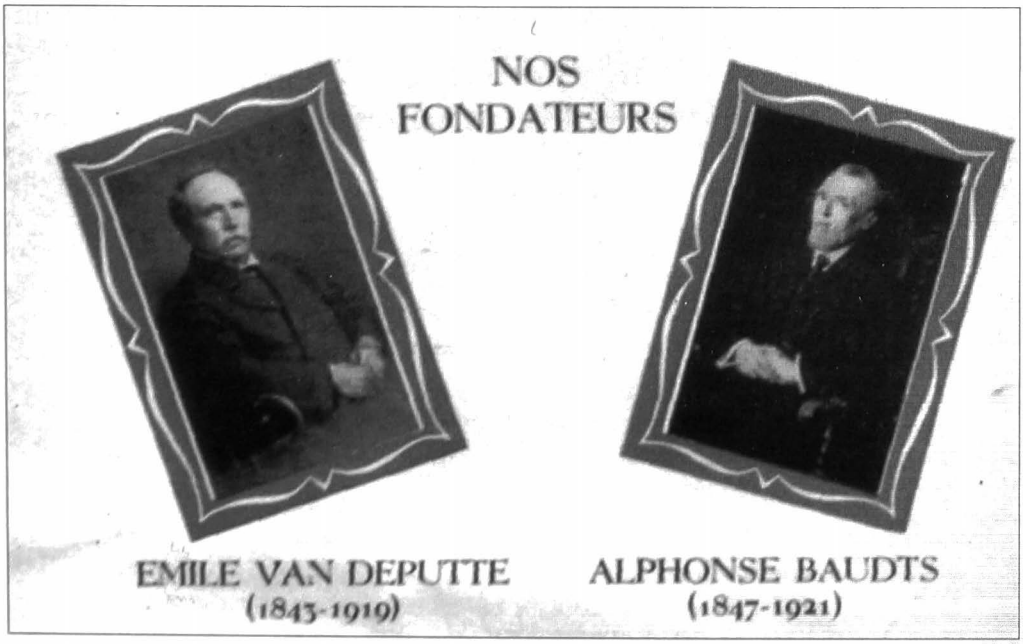

De stichters van het textielbedrijf Van Deputte & Baudts, voor wie Julius Büge van bij het begin werkte (Uit: Van Deputte & Baudts 1891-1951, waarvan ook een Nederlandse versie bestond. Verz. P. Van de Woestijne)

te enz. aangekomen.

De Eecloosche roode Kruis-dames vertrekken naar Yzendyke.[22]

(3) 22 Aug 1914 Zaterdag

De stad geeft "bons" uit van 1 f.

Wederom een trein met Engelsche mitrailleusen of kanonnen hier gepasseerd met 3 fourgons.[23]

Al de vluchtelingen wonen in leegstaande huizen en betalen per maand.

Brief aan Bertha geschreven.[24] Hij moet hier 3 dagen blijven liggen.

Mr. Aimé bij den Minister te Antwerpen.[25]

(4) 23 Aug 1914 Zondag

Dezen nacht zijn er weer 4 treinen gepasseerd.

De carabiniers (groene jagers), volontairs, doen de wacht aan de verschillende passages tusschen Oostende en Antwerpen (?)[26]

Pius 2 maal uitgejouwd.[27]

Men verondersteld dat de Koning de Engelsche generaals afgehaald heeft en dat daarom die troepenbeweging plaats greep.

(5) 24 Aug 1914 Maandag

Dezen nacht zijn Engelsche officieren alhier gepasseerd. Daarvoor moesten de linies bewaakt worden.

Pius gemuilpeerd door Duvieusart.[28]

Aelter, de rails door 5 uhlanen vernietigd.[29]

Mr. Aimé in Hemixem.[30]

Vele vluchtelingen op velos aangekomen uit Meerendré die de Duitschers van 't land haalden en ze voor hen deden opgaan om zoodoende dichter bij den vijand te geraken.

(6) 25 Aug 1914 Dynsdag

Dezen nacht zijn de auto-mitrailleusen naar hare verschillige bestemming gereden om het zotspel der Uhlanen te verhinderen.

Kaart ontvangen van Marcel van Alphen uit Oude God.[31]

Mr. Alfons ontving tel. van zijn zoon Georges uit Lier meldende dat hij voorts moest en verzocht daarom van niet te komen.[32]

(7) 26 Aug 1914 Woensdag

De Duitschers zijn tusschen Roebaais en Tournais doorgedrongen.[33]

In Luneville in Frankrijk bij Lotharingen insgelijks; Dit al zedert eenige dagen.[34]

(8) 27 Aug 1914 Donderdag

Heden zijn hier 100 vluchtelingen uit Mechelen toegekomen. De mannen logeeren in den Werkmanskring, de vrouwen en kinderen in 't Kloos-ter in de school en allen eten in 't College.[35]

2 gendarmes zijn aangekomen en 10 soldaten volontaires die dienst als gendarmes moeten doen. Ze eten in den "Boer", bij Vierge.[36]

(9) 28 Aug 1914 Vrijdag

Er is dezen avond om 9 uren een papieren ballon over Eecloo gevlogen met een licht, de brandende spons met spiritus.

Men dacht dat het een vliegmachien was. De farceur die hem opliet heeft boete ontvangen.

(10) 29 Aug 1914 Zaterdag

Er zijn 600 vluchtelingen uit Mechelen toegekomen waarvan 200 in de Gemeenteschool, voorts in 't Klooster, Prinsenhofstraat, Cooperatie enz. ondergebracht zijn.[37]

Zoo een overrompeling noodzakelijkerwijze veel inrichting vragende, hadden die van de Gemeenteschool te 12 uren geen eten gekregen.[38] Geburen gingen rond om eten.

Te 4 uren mochten ze naar de gaarkeuken van Mr. Enke gaan en zoo voorts.[39]

Meester Meunijnck heeft zijn voorhof met ladders en prikdraad van het gepeupel afgezonderd!![40]

(11) 30 Aug 1914 Zondag

Er zijn 2100 soldaten (vrijwilligers) toegekomen die in 't college, klooster, Werkmanswelzijn, patronage, bij Duvieusart, Cousin Devos, Wyffels enz. gelogeerd werden.[41]

De Estaminets moeten om 10 uren gesloten worden.[42] Morgen om 9 uren. De patrouilles (militairen) gaan rond met 25 man.

De trekhonden en hondenkarren worden gerekwisitioneerd, voorloopig opgeschreven uit Eekloo en geheel den omtrek.[43]

Troepenschouwing van reservisten en vrijwilligers in de Stationsstraat. (Verz. SAE 191x-14)

De soldaten komen van Meenen over Frankrijk Le Haver Oostende naar hier.

(12) 31 Aug 1914 Maandag

De honden worden gekeurd, goed betaald, alsook de hondenkarren.

De eigenaars moeten ze naar Beveren Waes brengen.

38 cabans als dekens naar de patronage en de Gemeenteschool gebracht.[44]

(13) 1 Sept 1914 Dynsdag

Er was spraak dat de soldaten gingen vertrekken, maar ze werden geconcentreerd in 't midden der stad. Deze der Mouterij Wyffels en der Cooperatieve zijn naar Cousin ~~enz.~~ Gouden Appel gebracht.

Er werden wederom paarden gerequisitioneerd.

(14) 2 Sept 1914 Woensdag

Dezen nacht zijn er nog 2400 soldaten vrijwilligers aangekomen. Er logeeren er 700 bij Wyffels, bij Touche Vanzele, bij Enke 500, ~~in de coöperatien~~, in de Lieve enz.[45]

De vluchtelingen uit de Gemeenteschool zijn naar Watervliet gezonden. De cabans in prachtigen toestand teruggehaald.

(15) 3 Sept 1914 Donderdag

Weer vluchtelingen aangekomen te 5 ure die in 't Klooster gelogeerd worden. Allen met groote pakken.

De soldaten leveren hunne goede geweren in en ontvangen er anderen van fransch model met lange bayonnetten.

Vele treinen met soldaten gepasseerd komende van 't slagveld van Namen, door Frankrijk langs Haver Oostende.[46] Uit Werkmanswelzijn kregen ze brood.[47] Ze hadden in 24 uren niet gegeten.

Een 30tal volontaires doorgezonden. Ze vertrekken in burgerkleederen.

(16) 4 Sept 1914. Vrijdag

Dezen morgen omtrent 10 1/2 ure vloog er een aeroplaan over Eecloo, 2 - 3 bomben omtrent de Mouterij Wyffels werpende, die in den grond vielen.[48]

De soldaten konden er niet naar schieten, ze hadden geweren maar geen kardoezen. Deze zijn heden namiddag aangekomen omtrent 12000 Ks.

Weer vluchtelingen aangekomen. Ditmaal uit Dendermonde.

Een trein voorbijgereden om 9 ure met militair muziek.

(17) 5 Sept 1914 Zaterdag

Weer vluchtelingen aangekomen van Dendermonde Ook Mr Jos Segers-Waucquez uit Wetteren.[49]

De garde civique van Dendermonde is hier ook aangekomen. Zij is naar Zomergem vertrokken. Geheel Dendermonde is ontruimd.

Soldaten uit de slag van Namen aangekomen die in de weiden logeeren. 30 in onze fabriek.[50]

Veel kardoezen aangekomen die in de Gemeenteschool opgestapeld zijn.

Een soldaat is komen nachtverblijf vragen. Geweigerd.

2 vliegmachienen over Eecloo geweest. De ene te 3 1/2 u 's morgens, de andere te 4 1/2 u namiddags.

Te Gent te 9 u 's m[orgens] ook een die eene bom te St. Pieters geworpen heeft.

(18) 6 Sept 1914 Zondag

Revue der troepen in de Statiestraat.[51]

De soldaten in de fabriek gaan bezoeken. 30 cabans uitgedeelt.

De burgerwachten van Eekloo doen weder dienst om de schildwachten te helpen in 't doorlaten der Eecloonaren.

(19) 7 Sept 1914 Maandag

Er zouden kanonnen aankomen en mitrailleuzen.

De burgemeester vergadert met den militairen staf 's avonds te 7 uren. Eecloo moet versterkt blijven.[52]

De familles verlaten Eecloo.

De café's moeten om 9 ure gesloten zijn. 1sten brief ontvangen van Bertha, door den Heer Jozef Leys van Gent.[53]

Al de boeken van de fabriek ingepakt en in den kelder bij Bogaert gestopt en verdoken.[54]

De textielfabriek Van Deputte & Baudts aan het Eekloos Leiken. Het huis Bogaert, waar Büge de boekhouding van het bedrijf verstopte, staat ingesloten door de fabriek (SAE, cd Van Deputte & Baudts).

(20) 8 Sept 1914 Dynsdag

De kanonnen zijn aangekomen, 8 stuks en eenige mitrailleusen, ze staan op de Markt.

Brief aan Bertha afgestuurd.

Geen alcool meer te verkoopen in de herbergen.

Journée de la frousse[55]

Kelder uitgeruimd

Passe-ports gevraagd & ontvangen[56]

(21) 9 Sept 1914 Woensdag

De kanonnen vertrekken weder.

(22) 10 Sept 1914 Donderdag

De burgerwachten van Schaerbeek Molenbeek en Laeken ten 1 ½ uur aangekomen, hier gegeten en ten 5 uren wederom vertrokken.

Een soldaat van Hasselt gesproken, vrijwilliger, Kennes uit de Demerstraat, pasteibakker, die vertelde dat Arthur Lippens als garde civique krijgsgevangen genomen en in Duitschland moet pikken.[57]

2de brief van Bertha ontvangen.

Kaart aan Hendrik geschreven.[58]

Geen kaartjes meer te krijgen boven Gent.

Naar Brussel geraakt men niet meer van Gent uit als met een "Koesch" of te voet.[59]

(23) 11 Sept 1914 Vrijdag

Amelie en Jeanne helpen eenen soldaat de "beenen" te verkoopen.[60]

Tot nu toe was het weer prachtig. Heden is het beginnen te regenen.

Nicodème en diens schoonzoon wilden naar Brussel rijden per rijtuig.[61] Amelie wou meerijden. Ze zouden zondag 13 dezer vertrekken. Nicodème's dochter is te Brussel onderwijzeres.[62] Nicodème zou zijn paard nemen en een rijtuig huren.

(24) 12 Sept 1914 Zaterdag

Het blijft regenen.

Nicodème waagt het niet zijn paard en een vreemd rijtuig door de vijandelijke legers te brengen, uit gevaar ze te verliezen.

Ze zullen zondag naar Gent reizen en van daar te voet trachten Brussel te bereiken. Amelie blijft hier.

(25) 13 Sept 1914 Zondag

De 800 reguliere troepen zijn te 1 ½ uur naar Contich vertrokken om het leger te versterken dat rond Mechelen Leuven vecht.

Een gedeelte der volontaires zouden dynsdag naar het kamp van Beverloo vertrekken om te leeren schieten.

(26) 14 Sept 1914 Maandag

Albien Schauvaert die gisteren per velo naar Zottegem moest had zijnen weg verloren en was naar Audenaerde gereden, waar hij een leger van

50 – 60000 Duitschers vond.[63]

Driemaal werd hij door uhlanen die als schildwacht stonden tegengehouden, en alle 3 spraken hem in plat Brusselsch aan, een bewijs van de verregaande en sedert lang voorbereide revanche of spioendienst.

Zouden het geen West-phalen geweest zijn?[64]

(27) 15 Sept 1914 Dynsdag

Heden zijn 2000 vrijwilligers naar 't kamp van Beverloo vertrokken om er te leeren schieten.

Heden zijn ook weer vele honden en hondenkarren aangekocht voor de mitrailleuzen.

Er waren deze avond nog maar 7 vernachters in de poort der fabriek.

(28) 16 Sept 1914 Woensdag

Uhlanen worden in den omstreek van Aeltre gemeld. Eenige honderden vrijwilligers van Eekloo zijn er naartoe gegaan. Uitslag nog onbekend.

Tusschen 12 en 1 uur zijn 2 tweedekkers over ons huis gevlogen komende van Oostende en gaande naar Antwerpen.

Rond acht uur weer een, maar een auto vliegt voorbij hem achterna en misschien is het ook een belgische tweedekker.

[midden van schriftje, roeste haakje zichtbaar]

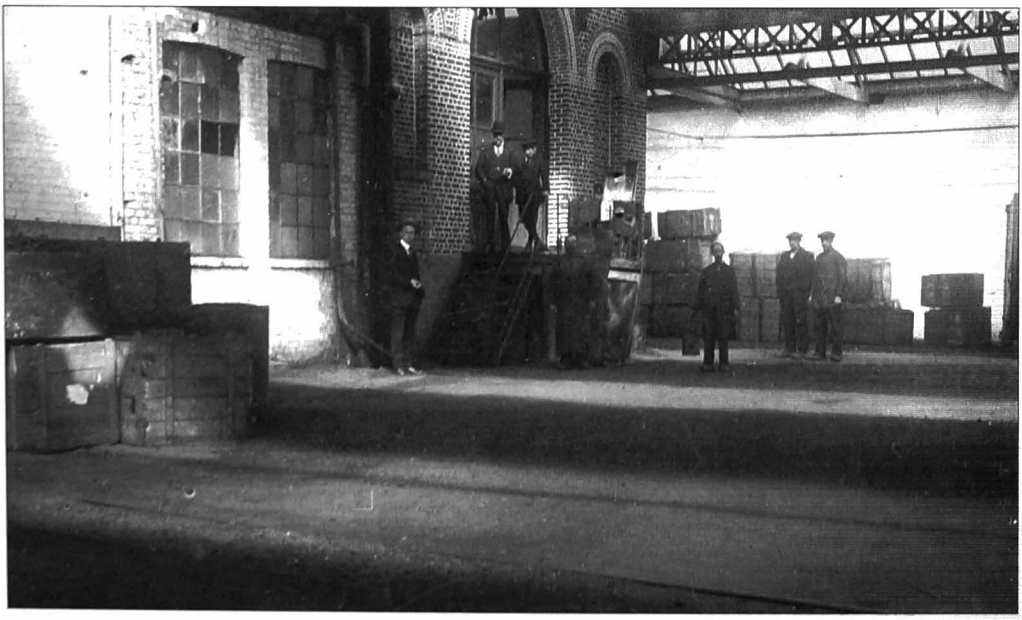

De fabriekshal van Van Deputte & Baudts. De heer met bolhoed op de trap is Julius Büge (SAE, cd Van Deputte & Baudts).

(29) 17 Sept 1914 Donderdag
Het regent weer en stormt.
Brief van Maria uit Forest ontvangen door eenen persoon die morgen wederom vertrekt per velo tot Aalst van daar te voet naar Brussel.[65]
Brief voor Bertha & Maria medegegeven

(30) 18 sept 1914 Vrijdag
Storm zonder regen.
Er zijn nog 4 soldaten en 1 kaporaal in de poorte onzer fabriek. Een brief aan den Commandant de place gestuurt heeft niet gebaat.[66] Onze poort is avant-poste gedeclareerd om de straat te bewaken.
2 vliegers naar Antwerpen gevlogen op eene groote hoogte. Men wist niet of het Duitschers of Engelschen waren.

(31) 19 Sept 1914 Zaterdag
Onze soldaten krijgen eene guerite![67]
Een vliegmachien te 5 ure naar Engeland terug.

(32) 20 Sept 1914 Zondag
Regen en Storm

(33) 21 Sept 1914 Maandag
Regen en Storm

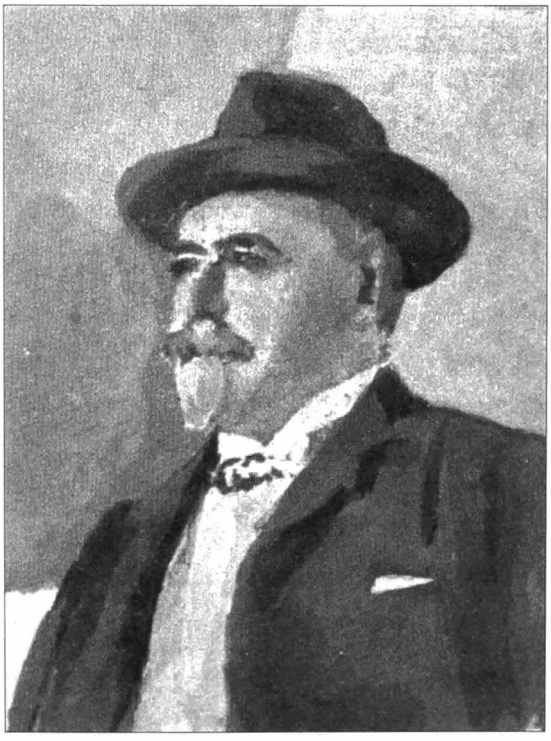

Julius De Hulsters (uit Apppeltjes van het Meetjesland 20 (1969), p. 241).

(34) 22 Sept 1914 Dynsdag
Het weder is verbeterd.
3 vliegmachienen over Eecloo te 5 uren naar Antwerpen, waaronder een "Taube", die volgens er beweerd wordt door Fransche vliegmachienen achtervolgd werd en door deze laatste naar beneden gezonden werd van 5000 meters hoogte.[68]

(35) 23 Sept 1914 Woensdag
Het weder is goed gebleven. De berichten schijnen te verbeteren. Het Belgisch leger bereidt zich voor een grooten slag voor.

(36) 24 Sept 1914 Donderdag
Schoon weder.

(37) 25 Sept 1914 Vrijdag
Schoon weder.
Julius D'Hulsters zijne vrouw, hare 2 dochters en een

kindje alsook eene Brusselsche madam uit den Boelaer zijn heden morgen toch naar Brussel vertrokken, alhoewel er bijkans geene mogelijkheid meer bestaat om binnen te geraken.[69]

Amelie heeft het niet geraadzaam gevonden nu te vertrekken.

Jeanne's verjaardag!

(38) 26 Sept 1914 Zaterdag

Schoon weder.

Dezen nacht zijn er veel treinen met soldaten uit Oostende naar Gent over Aeltre getrokken in bestemming voor Doornyk om den duitschen rechter vleugel al achter aan te vallen.

Het schijnt dat ze naar Aalst gegaan zijn om de Duitschers te beletten naar Frankrijk versterking te brengen.

(39) 27 Sept 1914 Zondag

Schoon weder.

~~Jeanne's verjaardag~~?

(40) 28 Sept 1914 Maandag

Vele vluchtelingen aangekomen van Aalst Lede en omstreken.

De lichten moeten overal uit zijn om 10 uren. Wij hebben zware cabans voor de vensters gehangen.

(41) 29 Sept 1914 Dynsdag

Brief van Bertha ontvangen en brief terug geschreven.

Kaart van Sophie ontvangen.[70]

100 vrijwilligers, 8 per compagnie vertrokken naar Doornyk.

(42) 30 Sept 1914 Woensdag

Vluchtelingen toegekomen

(43) 1 Oct 1914 Donderdag

Vele vluchtelingen aangekomen uit Aalst Mechelen. 180 onbemiddelde logeeren in 't Klooster. 13 cabans er naar toe laten brengen

(44) 2 Oct 1914 Vrijdag

Automitrailjeusen en auto-vliegtoestelvervoerders door Eekloo gereden.

Vele treins met Engelsche soldaten gepasseerd.

(45) 3 October 1914 Zaterdag

Heden zijn veel Ruiterij, lanciers, gidsen en kanoniers naar Oostende vertrokken. Ze kwamen van Beveren (Waes) zeide men. Een gedeelte is hier blijven overnachten om dan morgen weder voorts te trekken. Er was ook een wagen bij met 8 naaimachienen. Het waren de resten van verslagen regimenten die in Oostende terug ingericht worden en dan met de aankomende Engelsche troepen naar Doornyk moeten optrekken om een aftocht der Duitschers in geval zij in de Aisne verslagen worden tegen te houden.[71]

Heden telegram ontvangen dat wij ons goed naar Oostende moesten zenden in plaats van naar Hemixem.[72]

(46) 4 Oktober Zondag

Gewoelige dag.

Ten 10 uren zijn hier 80 - 90 autobussen en geblindeerde auto-mitrailleusen door de Statiestraat gepasseerd. We hebben ze niet gezien we kwamen te laat. Vele kanoniers en paardevolk nog aangekomen. Ze logeeren bij de burgers of in de Gemeente-meisjesschool.

Een klooster uit Contich hier aangekomen te 7 ½ ure 's avonds.

Deze morgen zijn 2 tweedekkers naar Oostende overgekomen.

500 piotten zijn ook aangekomen.[73]

Het dreigt te regenen en het is koude wind.

(47) 5 Oktober Maandag

De kanoniers zijn reeds vroeg vertrokken.

De piotten gingen te 9 uren naar de statie waar zij ten 10 ure naar Oostende of Meetkerke vertrokken.

Nog altijd maar paardenvolk dat na wat rust genomen te hebben voorts vertrekken.

Een tweedekker naar Antwerpen.

Het regent den geheelen dag.

(48) 6 Oktober Dynsdag

Het weer is koud en guur maar het regent niet.

Mr. Alfred heeft vele moeilijkheden beleefd te Roubaix, Tourcoing en Moeskroen.[74]

Mr. Aimé terug uit Antwerpen.[75] Zegt dat de forten Waelhem, Katelyne-Waver, Lier en 2 redouten tot zwijgen zijn gebracht.[76]

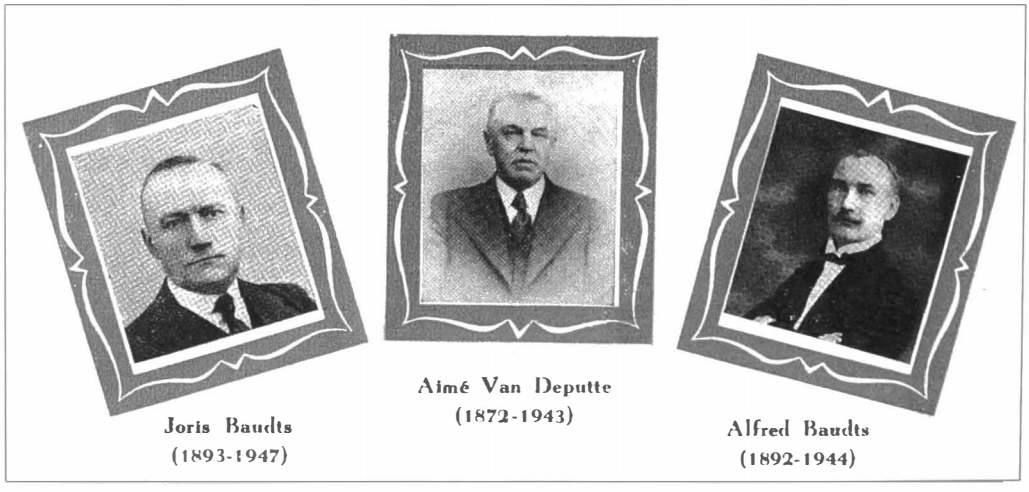

De vennoten van Van Deputte & Baudts, over wie Julius Büge het in zijn dagboek geregeld heeft (Uit: Van Deputte & Baudts 1891-1951).

(49) 7 Oktober Woensdag
Prachtig warm weder.
Vele vluchtelingen uit Antwerpen toegekomen.
7 vliegmachienen over Eecloo gevlogen. Autos met vliegmachienen op gepasseerd. De genie van de forten van Antwerpen met gereedschap en toestellen naar Oostende gevlucht.
Slechte berichten uit Antwerpen. Ultimatum.

(50) 8 Oct 14 Donderdag
Oneindig vele troepen uit Antwerpen hier aangekomen, meest kanoniers met hunne kanonnen. Vele treinen met soldaten van Antwerpen naar Oostende.[77]
Dan vele treins met Engelsche soldaten naar Antwerpen.
De belgische soldaten zijn uit Antwerpen gemoeten om door Engelschen en Franschen vervangen te worden. ~~De Engelschen zouden langs de Schelde naar Antwerpen gevaren zijn.~~
De kanonnen staan van Wyffels tot aan Jocqué in twee rijen voorts van aan de Spriet tot
(51) aan den Molenberg.[78]
De paarden der brigadiers staan in de hoven van de Gemeenteschool.

9 Oct 14 Vrijdag
Gestadig komen nieuwe troepen bij; al de Belgische soldaten verlaten Antwerpen en omstreken.
De koning heeft te Selzaete geslapen en is te 10 ½ ure te Eecloo aangekomen, te paard langs de Kerkstraat. De koningin vergezeld hem en eene eeredame en vele generaals. Hij is eerst naar 't stadhuis gereden, afgestegen en zijn paard laten staan. Dan per auto naar het vredegerecht dat voor zijne
(52) ontvangst ingericht is en waar de telephoon geplaatst werd. Dan is hij naar de Heer Pussemier gereden waar hij gaat dineeren en logeeren.[79] 's Namiddags ten 2 ure is hij te voet naar het vredegerecht gegaan en er tot 4 ure gebleven.
Te 5 ure is hij met de koningin naar het gesticht van OLV ten Doorne gereden om er de verwonden te gaan bezoeken. Aimé Schmitz zou eene groep trekken.[80]
3 regimenten voetvolk zijn ook aangekomen, het 1ste, 13de & 27ste.

(53) 10 Oct 1914 Zaterdag
De koning is ten 10 ½ uur vertrokken naar Oostende.
Slechte geruchten over Antwerpen die hoeven gecontrolleerd te worden.
Groot gevecht te Loochristy.
Mr Georges Bauds gezien & gesproken.[81]
Avance ontvangen.[82]
Boeken verstoken.
Brief van Bertha van 2 oct ontvangen

(54) 11 Oct 1914 Zondag
Engelsche autofourrage-wagens op de markt

(55) 12 Oct. Maandag
Te 9 uur en te 11 ure 's avonds zijn de twee laatste treinen met 6 lokomotieven naar Brugge vertrokken vol met vluchtelingen die gratis medereden.
De tram vertrok 's avonds om 9 ure naar Watervliet.
Tot 2 ure in de fabriek gewerkt. Geld begraven. De laatste boeken der fabriek in mijnen kelder verstoken.

(56) 13 oct 1914 Dynsdag
Vlucht naar Egypte!
Te 7.32 zou de tram naar Watervliet vertrekken. Te 9 ure vertrokken: 12 valizen.
Dereton in den tram.[83]
Te Veldzicht meldde men ons de aankomst te Watervliet van 31 Uhlanen.[84] Gewacht op den tram naar Yzendyke. Daar tram gevonden naar Schoondyke. Aldaar geen trams meer. Vluchtelingen koffie en boterhammen met reuzel. Vertrek naar Breskens met beestenwagen. Van Breskens naar Vlissingen per mosselschuit in den vollen regen. Te Vlissingen geslapen in het schipperskwartier. Cinema.
Vogelkooi medegenomen.
Bobby in pensioen gelaten.[85]

NOTEN

1 Mieke Heene, geboren en getogen in Limburg, maar van Eeklose ouders.
2 NN, *Van Deputte & Baudts Eeklo 1891-1951*, Eeklo, 1951. Franse editie.
3 SAE, Index op de registers van Intredingen 1861-1900, nrs. 72 tot 79. Aanvankelijk wordt de naam Büge geschreven, maar later, en zeker na de Eerste Wereldoorlog schrijft en leest men meestal Buge.
4 SAE, bevolkingsregisters (tienjaarlijkse tellingen) 1880 tot 1930. Ida heette eigenlijk Elisa Juliana Emma (°1860). Van de zussen die naar Brussel trokken, weten we niet of ze daar niet getrouwd zijn: Helena Marie Bertha (°1867), *bediende*, vertrok in 1895 naar Brussel en Eugenia Amelia Wilhelmina (°1861) trok in 1901 naar Elsene. Van Emelia Elisabeth Ida (°1862) zijn we vanaf 1890 het spoor bijster.
5 Frederik DE COCKER, *Le Petit Verviers. De textielindustrie in Eeklo (1794-1940)*, Eeklo, 2003, p. 145.
6 De zussen hadden allemaal drie voornamen, waarvan er één hun roepnaam was.
7 Het doel van het Ledeganckgezelschap was "*de leden wederzijds te onderrichten door lezingen, besprekingen, voordrachten over onderwerpen van wetenschap, kunst, staathuishoudkunde, enz. en het beoefenen van alles wat tot de verstandelijke ontwikkeling kan bijdragen.*" Peter LAROY, "*Aan de wieg van de Vlaamsche Beweeging...*" *De geschiedenis van het Willemsfonds in Eeklo en het Meetjesland*, Eeklo, 1993, p. 19.
8 Peter LAROY, a.w., p. 22-24.
9 Peter LAROY, a.w., p. 30.
10 Ook Peter Laroy vermeldt nergens dat Julius Büge erevoorzitter zou zijn geweest.

11 Antoine DE BOEVER, *De Kunstgilde*, Eeklo, 1992, p. 11.

12 Antoine DE BOEVER, a. w., p. 4 en 48, die hem ook *bediende* bij Van Deputte & Baudts noemt.

13 *Ons Blad* 16 (1939), 16 (22 april).

14 Gendarmes: op 18 augustus 1914 kregen de rijkswachters het bevel zich bij het reguliere leger in Antwerpen te voegen.

15 De gendarmerie was de kazerne van de rijkswacht, Kaaistraat 33.

16 *Burgerwacht*: er waren in Eeklo twee *bannen* (compagnies) burgerwacht, die in staat van paraatheid gebracht werden. Ze werden door de hogere militaire overheid ontbonden omdat ze door de Duitsers voor zgn. vrijschutters aangezien werden en als voorwendsel werden gebruikt om represailles te nemen tegen de burgerbevolking. De Burgerwacht werd vanaf 6 september weer belast met bewakingsopdrachten.

17 *Kartoezen, kardoezen*: geweerpatroon, cartouche.

18 *Burgertenue*: burgerkleren. Vanaf medio augustus ontschepen Engelse troepen in Oostende om het Belgisch leger te helpen in zijn strijd tegen de Duitsers. Treinen vol Engels oorlogsmaterieel passeren door Eeklo op hun weg van Oostende naar Antwerpen. In zijn oorlogsdagboek meldt Pius Ryffranck dat er op 4 oktober 82 Londense bussen en automitrailleuzen door Eeklo rijden. Pius RYFFRANCK, *Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecloo onder het Duitsch beheer (October 1914-October 1918)*, in: Appeltjes van het Meetjesland 52 (2001), p. 211.

19 Ze kregen eten in Werkmanswelzijn. *Werkmanswelzijn:* (later Astrid) in de Statiestraat 113-115, feestzaal en lokaal van de liberale verenigingen. Er was een café, een cinema, een bakkerij en een coöperatieve winkel.

20 *Bank Nationaal*: het filiaal van de Nationale Bank in Eeklo in de Statiestraat. Büge schreef eerst Oostende, vermoedelijk omdat de Gentse banken hun geld via Eeklo en Brugge naar Oostende brachten om het naar Engeland te verschepen en in veiligheid te brengen.

21 Brussel was sedert 20 augustus in Duitse handen.

22 Veel Eeklose gegoede families vluchtten over de grens naar het neutrale Nederland, de meesten naar Aardenburg en IJzendijke.

23 *Fourgons*: goederenwagen, bagagerijtuig.

24 *Bertha*: Helena Marie Bertha Büge, jongste zus van Julius Büge. Ze woonde sedert 1895 in Brussel.

25 *Mr. Aimé bij den Minister*: Aimé Van Deputte (17 mei 1872-15 apr 1943), wolnijveraar, Statiestraat 93, was weduwnaar van Martha Gillebeert en was in 1907 hertrouwd met Alma Dauwe. Hij had zijn vader Emile opgevolgd aan het hoofd van de textielfabriek Van Deputte & Baudts op de Dullaert 17 en 19. De dagboekschrijver, Julius Büge, was boekhouder bij Van Deputte & Baudts. Was Aimé Van Deputte voor zaken naar Antwerpen gereist? In augustus, september en oktober 1914 werkte Van Deputte & Baudts volop voor het Belgisch leger. Frederik DE COCKER, *Le Petit Verviers. De textielindustrie in Eeklo (1794-1940)*, Eeklo, 2003, p. 188. Op dat moment waren er voor reservisten en vrijwilligers heel wat legeruniformen nodig. Minister van oorlog was toen Charles de Broqueville, tevens eerste minister. De regering was voor de val van Brussel met de koning en het leger meegetrokken naar Antwerpen. Ze vluchtte naar Sainte-Adresse bij Le Havre (Frankrijk) waar ze op zich op 10 oktober 1914 vestigde.

26 *Volontairs:* vrijwilligers. Sedert 1909 was in België het lotelingensysteem afgeschaft en bestond er een beperkte persoonlijke dienstplicht, nl. één zoon per gezin. In 1913 werd wegens de oorlogdreiging de algemene dienstplicht ingevoerd, waardoor het jaarlijks contingent miliciens van 19 000 op 33 000 werd gebracht. In 1914 waren er dus veel weerbare mannen die geen legerdienst gedaan hadden en die werden opgeroepen om vrijwillig dienst te nemen.
Het waren zulke vrijwilligers die hier op 30 augustus ingekwartierd werden.

27 Pius Ryffranck was stadsontvanger, wisselagent en hoofdredacteur van het katholieke weekblad *Gazette van Eecloo het District*. Hij stond bekend als zeer gelovig en conservatief-katholiek. Hij was in het bestuur van het Davidsfonds en van de Katholieke Arrondissementsbond (= katholieke partij). Het kwam in het openbaar en (zelden) in zijn weekblad tot (politieke) twisten met liberaal-vrijzinnige textielfabrikanten, die hem zijn Duitsgezindheid verweten.

28 Henri Duvieusart-De Ruyter (Biesmes 1870-Eeklo 1936), garenverver-meester, Thieltersteenweg 84 (nu Nijverheidskaai), had in 1909 de ververij van August Standaert-Knudde aan de Eeklosevaart (Nijverheidskaai) overgenomen. Hij was liberaal, vrijmetselaar (logebroeder Sepentrion), erg anglofiel en anti-Duits. Hij ging wekelijks met vrienden en liberale textielbazen Henri Chefneux, Aimé Van Deputte en Lionel Van Damme in De Gouden Pluim op de Markt een glas bier drinken. Daar kwam het tot een discussie met Pius Ryffranck, die in hun ogen erg Duitsgezind was. Er ontstond een gevecht. Interview van Paul Van de Woestijne met Rachel Duvieusart (maart 1984) in handschrift.

29 *Uhlanen:* Ulanen, lichtbewapende bereden soldaten die in patrouilles verkenningsopdrachten en bliksemacties uitvoerden en bij de Duitse inval in België door de bevolking zeer gevreesd werden.

30 Ook op 3 oktober vermeldt Büge Hemiksem. Hij werd er in 1858 geboren. Van Deputte & Baudts moesten er stof leveren, vermoedelijk in het legerdepot. De voormalige Sint-Bernardsabdij werd in de 19de eeuw gebruikt als gevangenis en kazerne. Ze deed dienst als legerdepot en in 1914 ook als kazerne voor vrijwilligers en reservisten.

31 Marcel van Alphen uit Oude God. Büge was goed bekend met Oude God in Mortsel. Voordat hij in 1889 naar Eeklo kwam, woonde hij in Antwerpen en was hij *commis-voyageur*. Hij had er blijkbaar nog vrienden en bekenden.

32 *Mr. Alfons:* is Alfons Baudts (1847-1921), vennoot in de weverij-ververij Van Deputte & Baudts in de Dullaert.
Zoon Georges is Joris/Georges Baudts (1893-1947), de tweede zoon van Alfons. Die had gestudeerd aan het jezuïetencollege in Verviers en daarna aan de École Supérieure des Textiles in Verviers. Hij deed in 1912-1913 vijftien maanden legerdienst in plaats van zijn broer Alfred en studeerde daarna verder in Verviers. Begin augustus 1914 werd hij gemobiliseerd en hij schreef in die periode veel brieven naar huis. Hij zond op 25 augustus 1914 vanuit Lier het volgende telegram: *"Gisteren vertrokken, niet komen, alles goed, schrijf u bij aankomst, Georges."* M.J. BAUDTS, *Brieven van Georges Baudts 1914-1918*, typoscript. G. BAUDTS, *Vijf jaar van zijn jeugd. Militaire dienst van Georges Baudts 1914-1919*, typoscript, 2001, p. 15. Mij vriendelijk ter hand gesteld door Frederik De Cocker.

33 *Roebaais*: Roubaix en *Tournais*: Tournai, Doornik.

34 Lunéville gemeente in het Franse departement Meurthe-et-Moselle (regio Lotharingen).

35 *De Werkmanskring:* in de Kaaistraat 32 of 34, lokaal met feestzaal van de katholieke arbeiders.
Het klooster: O.L.Vrouw-ten-doorn in de Zuidmoerstraat 109-115.
't College: het Sint-Vincentiuscollege, Zuidmoerstraat 129-135.

36 *In den "Boer", bij Vierge.* Café Den Boer was toen gevestigd op de hoek van de Raamstraat en Statiestraat (nr. 51, later Het Kinderparadijs). De herberg werd uitgebaat door Charles Louis Andries, veekoopman, en zijn vrouw Virginie Marie Van Zele, in de volksmond Vierge of Vôôrze. Ook de zoons (ondermeer Oscar, Julien en Theohile) en dochters Andries hielpen in de zaak. Omstreeks 1940 werd het huis afgebroken en verhuisde Den Boer naar de overkant, de Stationsstraat nummer 12, het vroegere huis van oorlogsburgemeester Victor Roegiers. Het ruime burgercafé werd toen uitgebaat door de kinderen Andries (Julien, Adolfina en Emerence). Toen in 1948 Sulma Van Zele (zie verder Sulma van Touches),

achtereenvolgens weduwe van René Heene en Georges Euerard, met haar zoon Aimé daar kwam wonen, verhuisden Adolfina en Emerence Andries het café Den Boer voor de laatste keer naar de Stationsstraat 80, naast de brouwerij Krüger. In de late jaren 1960 nam Gaston Verstraete het café over. Nadien was er nog het restaurant Jonkman.

37 *Gemeenteschool*: lagere meisjes- en jongensstadsschool in de Raamstraat 16 en in de Garenstraat (zonder nummer). De jongensschool stond achter het huis van hoofdonderwijzer De Munnynck, die woonde in nummer 14 op de hoek van de Raamstraat en de Garenstraat. De jongensschool had een ingangspoort in de Garenstraat.
Prinsenhofstraat: in de Prinsenhofstraat 3 (nu nr 7, F. De Pau) stond *den Bouw:* de katholieke Zondagsschool, ook Katholieke Boekerij (bibliotheek) en enkele klassen van het Lager Onderwijs (Broedersschool). Het werd later in de oorlog gebruikt als lokaal van het Steun- en Voedingscomiteit.
Cooperatie: Büge bedoelt de liberale coöperatieve vereniging Werkmanswelzijn in de Statiestraat 113-115.

38 *Die van de Gemeenteschool*: de vluchtelingen die onderdak hadden gekregen in de stadsschool.

39 *De gaarkeuken van Mr. Enke*: blijkbaar had de vellenfabriek van Hermann Enke in de Zuidmoerstraat 70-72 een eigen keuken voor het personeel, die Büge 'gaarkeuken' noemt.

40 *Meester Meunijnck*: Florimond De Munnynck was schoolhoofd (met klas) van de jongensstadsschool en woonde in de Raamstraat nr. 14 naast de school. Voor zijn huis lag een tuintje. Büge moest er dagelijks langs als hij naar zijn werk ging, door de Kaaistraat naar de Dullaert bij Van Deputte & Baudts en terug. Bedoelt Büge met *gepeupel* het publiek van de stadsschool of de vluchtelingen? Hij wilde blijkbaar zijn huis afschermen wegens huiselijke problemen die soms op straat werden uitgevochten. De man ging duidelijk over zijn toeren en werd als gevolg daarvan in maart 1916 op pensioen gesteld. Paul VAN DE WOESTIJNE, *Eeklo in Wereldoorlog I*, in: L. STOCKMAN & F. PILLE (redactie), 750 jaar Eeklo, p. 481.

41 *Patronage*: parochiaal centrum in de Raamstraat 2 met een feestzaal en vergaderlokalen voor katholieke verenigingen en jeugdbeweging.
Cousin Devos, stijfselfabriek (S.A. des Amidonneries d'Eecloo) van Auguste Cousin-Devos aan de Nijverheidskaai (toen Thieltersteenweg 84b), later Peignage d'Eecloo.
Wyffels: mouterij van de gebroeders Charles en Raymond Wyffels op de Gentsesteenweg 65. Ze woonden in de Statiestraat 73, dichtbij de Garenstraat.

42 *Estaminets*: toen, naast herberg, het gangbare woord voor café.

43 *Gerekuisitionneerd*: gerekwireerd, opgeëist, < Fr. *réquisitionner*.

44 *Cabans* < Fr. *caban*: 'regenjas', 'korte wollen jas bij de marine'. Aangezien weverij Van Deputte & Baudts veel voor het leger werkte, gaat het hier vermoedelijk om de stof waaruit die jassen gemaakt werden en die bij de weverij in het magazijn lag.

45 *Touche Vanzele* was Louis Van Zele, slager en herbergier, in De Oranjeboom, Statiestraat 90-92, twee huizen voorbij brouwer Georges Euerard (latere brouwerij Krüger). Na zijn overlijden in 1911 zette zijn weduwe Virginie Lippens de zaak verder. De Oranjeboom was ook een spijshuis ("*Beafstuks en Bouillon alle uren*"). Achter de winkel/herberg/restaurant was er een ruime zaal waar de leden van de handboogmaatschappij Paul Krüger schoten naar de liggende wip. Het was daar dat soldaten in september 1914 onderdak kregen.
Louis Van Zele werd *Touche* genoemd en ook zijn kinderen kregen die bijnaam. Zijn dochter Sulma Van Zele was bekend onder de naam *Sulma van Touches*. Zij was getrouwd met René Heene, aannemer van openbare werken, en had twee kinderen, Jeanne en Aimé. Het echtpaar Heene-Van Zele woonde toen in de Statiestraat 88, naast De Oranjeboom. Na het overlijden van haar man trouwde Sulma Van Zele in 1931 met de veel oudere brouwer Georges Euerard die haar twee

kinderen adopteerde: Jeanne Heene-Euerard en Aimé Heene-Euerard.
De Lieve: weverij S.A. Tissage de la Lieve d'Eecloo, gelegen langs het Leiken op de Oude Kaai (huidig Gebr. van de Woestijneplein), met toegang op de Bleekerij 1. De weverij was in 1913/1914 failliet gegaan en stond leeg. Ze werd in 1917 gekocht door August Van Damme.

46 Er staat *Haver Oostende*, niet haven Oostende. Als Haver staat voor Havre, dan trokken de Franse troepen naar Le Havre om daar in te schepen naar Oostende.

47 De coöperatie Werkmanswelzijn had een bakkerij.

48 *Aeroplaan*: vliegtuig.
Bomben: bommen.

49 *Jos Segers-Waucquez uit Wetteren* was wellicht familie van Maria Felix Hermina Segers uit Appels, de vrouw van Alfons Baudts. Jozef Segers was notaris in Wetteren.

50 *Onze fabriek*: fabriek waar Julius Büge boekhouder is, spinnerij, weverij en ververij Van Deputte & Baudts op de Dullaert.

51 *Revue*: monstering van troepen in de Statiestraat ter hoogte van brouwerij Euerard (Krüger).

52 *Burgemeester*: op dat moment nog Emiel Dauwe.

53 *Den heer Jozef Leys van Gent*: onbekende zakenrelatie uit Gent.
Büges zus Bertha woonde in Brussel.

54 *Boeken van de fabriek*: de boekhouding van Van Deputte & Baudts waarvoor Büge verantwoordelijk was.
Bij Bogaert: Pieter Bogaert woonde in de Dullaert 18 in een huis omsloten door de fabriek Van Deputte & Baudts.

55 *Journée de la frousse*: bibberdag, dag van de angst.

56 Aangezien Büge op 13 oktober naar Nederland vlucht, zullen de paspoorten wel voor Nederland geweest zijn.

57 *Arthur Lippens*: Arthur Theophile Lippens (°1876), timmermansgast, was een zoon van Desiré Lippens, *bediende bij den spoorweg*, Boelaarstraat 122. Hij was lid van de Kunstgilde sedert 16 februari 1896. Büge was dan secretaris-ontvanger. Op de verloting van kunstvoorwerpen onder de ereleden in 1897 had Lippens een *naaitafel in zwart hout* gemaakt, die werd gewonnen door Gustaaf Verwilst. In 1898 won Julien Engels een waterverfschilderij van hem. Antoine DE BOEVER, a. w., p. 17-20. Arthur Lippens, *bediende*, verliet op 1 augustus 1899 Eeklo om zich in Hasselt te vestigen. Vandaar dat die Hasseltse soldaat Lippens kende. SAE, Index op de registers van Uittredingen 1861-1900, nr 302.

58 *Hendrik*: onbekende vriend of familielid.

59 *Koesch*: (Antwerps/Limburgs?) dialectwoord voor 'koets'.

60 *Amelie en Jeanne*: op dat moment zijn drie van Julius Büges zussen in huis. Amelie woonde in Brussel, kwam in de zomer van 1914 naar Eeklo en geraakte door oorlogsomstandigheden niet gemakkelijk meer in Brussel. Jeanne woonde tussen 1896 en 1900 in Brussel. Ze werd bij haar uittreding *winkeljuffrouw* genoemd. Vanaf 1900 verbleef ze permanent bij haar moeder (die in 1908 overleed) en haar broer. Elisa woonde in Eeklo tot ze op 17 mei 1916 naar Brussel vertrok.

61 *Nicodème*: Félicien Nicodème was directeur van de gasfabriek in de Cocquytstraat 14, waar hij ook woonde.

62 Anna Nicodème haalde het diploma van onderwijzeres in de normaalschool van OL.Vrouw-ten-doorn. Ze vertrok naar Ukkel op 5 januari 1912.

63 *Albien Schauwaert*: niemand met die naam gevonden in de Eeklose bevolkingsregisters.

64 *West-phalen*: inwoners van Westfalen, die de streek kenden omdat ze hier voor de oorlog zaken deden.

65 *Maria uit Forest*: onbekende vriendin/familielid uit Vorst.

66 *Commandant de place*: plaatscommandant.

67 *Guérite*: schildwachthuisje.

68 *Taube*: de Etrich-Rumpler-Taube, een van de bekendste Duitse vliegtuigen uit het begin van de Eerste Wereldoorlog, was een licht toestel dat voornamelijk voor verkenningsvluchten werd gebruikt. Het was in de lucht zeer herkenbaar door zijn vorm die op een duif geleek. Als gevechtstoestel bleek het al spoedig veel te kwetsbaar, onder meer omdat het niet harder dan zo'n 90 km per uur kon vliegen.

69 *Julius D'Hulsters*: Julius De Hulsters (1857-1938) was een geboren Eeklonaar die zich als bakkersknecht door zelfstudie opwerkte tot opzichter bij de Brusselse politie. Hij was stichter van het Politieverbond en publiceerde *De Politiegazette/ De Belgische Politie* en *Le Gardien de l'ordre*. De Hulsters was in Eeklo, Gent en Brussel actief in rederijkersgezelschappen en toneelkringen en werkte mee aan de Eeklose weekbladen *Gazette van Eecloo* en *De Stad Eecloo*. Hij publiceerde heemkundige en literaire bijdragen in *De Noordstar* en *Het Morgenrood*. Wilfried STEEGHERS, *Onze kwartierstaat. Julius De Hulsters 1857-1938*, in: Appeltjes van het Meetjesland 20 (1969), p. 239-242.

70 *Sophie*: onbekende vriendin.

71 *Aisne*: Gedurende de Slag bij de Aisne (12 tot 15 september 1914), een rivier tussen Compiègne en Berry-au-Bac, trachtten de geallieerde troepen het Duitse leger tot staan te brengen. Ze slaagden er niet in de Duitsers terug te dringen en zo werd het Westerfront een lange reeks van loopgraven van Nieuwpoort tot de Zwitserse grens nabij Belfort, met een lengte van 640 km.

72 *Ons goed*: stukken textiel (zie *cabans*) van Van Deputte & Baudts, bestemd voor het legerdepot in Hemiksem, moesten naar Oostende verstuurd worden, omdat Hemiksem reeds bezet was door het Duitse leger dat op de rechter Scheldeoever lag en Antwerpen belegerde.

73 *Piotten*:< Frans *piote*, infanterist.

74 *Mr. Alfred*: Alfred Baudts (1891-1944), oudste zoon van Alfons Baudts, deed geen legerdienst en was op dat moment dus ook niet gemobiliseerd. Hij studeerde aan het jezuïetencollege in Verviers en daarna vermoedelijk aan de École Supérieure des Textiles in Verviers. Nadien was hij de rechterhand van zijn vader in de fabriek Van Deputte & Baudts. Alfred Baudts bezocht in augustus-oktober 1914 meermaals zijn gemobiliseerde broer Georges en ging in opdracht van Van Deputte & Baudts naar leveranciers (wol kopen) en klanten. Begin oktober zond vader Baudts aan zijn zoon Georges, die toen in Kontich lag, het volgende telegram: *"Onmogelijk in Contich geraken. Zal morgen geld zenden. Alfred naar Roubaix voor wol koopen. Zullen zien als hij weder is. Laat verblijf kennen woensdag."* M.J. BAUDTS, *Brieven van Georges Baudts 1914-1918*, typoscript, p.18.

75 *Mr. Aimé*: Aimé Van Deputte. Hij was eind augustus al eens in Antwerpen "*bij den Minister*", vermoedelijk om contracten in de wacht te slepen voor het weven van stof voor het Belgisch leger.

76 *Redoute*: reduit, kleine geheel omsloten veldschans met alleen uitspringende en geen inspringende hoeken. De forten en redouten maakten deel uit van de buitenste fortengordel van de Stelling van Antwerpen. De forten van Walem, Sint- Katelijne-Waver, Lier, Koningshooikt en Kessel werden uitgeschakeld in de periode van 2 tot 9 oktober 1914.

77 *Treinen met soldaten van Antwerpen naar Oostende*: Toen Antwerpen begin oktober in de handen van het Duitse leger dreigde te vallen, beval koning Albert het Belgisch leger zich terug te trekken achter de IJzer. Een massale troepenbeweging kwam op gang door het Waasland via Gent en Zelzate richting Brugge en Oostende. In Zelzate staken vele divisies het zeekanaal Gent-Terneuzen over en ze trokken te voet verder door het Meetjesland of werden daar geladen op treinen die via Eeklo naar Brugge reden.

78 *Van Wyffels tot aan Jocqué*: in de Stationsstraat van de Garenstraat tot de Markt. Gebroeders Wyffels, Statiestraat 73; Arthur Jocqué, Statiestraat 1.

Van aan de Spriet tot aan den Molenberg: van de Botermarkt/standbeeld van Ledeganck tot de huidige Eikelstraat.

79 *Pussemier*: Lionel Pussemier, Boelare 54, was voorzitter van de Eeklose afdeling van de Boerenbond en bestendig afgevaardigde van de provincie Oost-Vlaanderen. Pas na de oorlog was hij actief in de Eeklose politiek en werd hij burgemeester.

80 *Aimé Schmitz:* Aimé Smitz (° Eeklo 1879)-Leonore Van De Genachte, *lichttekenaar* (= fotograaf), Patersstraat 7, verhuisde in november 1916 naar de Statiestraat 7 (de noordzijde!). Hij was de vader van o.m. Nestor en Albert Smitz die de fotohandel (er rechtover op de zuidzijde van de Markt) verderzetten.

81 Georges Baudts verliet met zijn compagnie Antwerpen op 8 oktober om 9 uur. Ze staken de Schelde over en trokken door het Waasland richting Moerbeke, waar ze niet over de Nederlandse grens geraakten, omdat die met prikkeldraad was afgesloten. Op 9 oktober sliepen ze in Zelzate nadat ze het kanaal hadden overgestoken. Op 10 oktober arriveerden ze in Eeklo. Georges sliep die nacht vermoedelijk thuis en kreeg geld, mondvoorraad, goede schoenen en kleren mee. 's Anderendaags, zondag 11 oktober, vertrok zijn compagnie uit het Eeklose station met de trein naar Veurne. G. BAUDTS, *Vijf jaar van zijn jeugd. Militaire dienst van Georges Baudts 1914-1919*, typoscript, 2001, p. 15.

82 *Avance*: voorschot op zijn wedde.

83 Desiré Decreton (° Hasselt 1862)-Maria Pricken, nijverheidsbediende, Visstraat 9, werkte vermoedelijk bij Goethals-Goethals in de Visstraat, was dus in zekere zin een collega van Julius Büge. Een Louis Decreton, vermoedelijk een zoon van Desiré, was in 1910 lid van de Kunstgilde.

84 *Veldzicht*: op de Belgisch-Nederlandse grens, eindpunt van de tramlijn 344 Tielt-Aalter-Eeklo-Watervliet. Daar konden de reiziger overstappen op de tram van de Zeeuwsch-Vlaamsche Tramweg-Maatschappij die de lijn Veldzicht (IJzendijke)-Schoondijke exploiteerde.

85 Zijn hond Bobby heeft hij in het pension in Vlissingen achtergelaten.

Beschrijving van de plaatselijke toestanden in den oorlogstijd (2)

Prosper VAN ACKER

(4/51) Zaterdag 22 Januari 1916

Heden avond, 8 uur, groot geloop. Bij den handelaar J. Blancke, in de Molenstraat was brand uitgebarsten in een stal, palende aan de bakkerij.[1] Gelukkig was het stil weer. De volle maan scheen helder in 't Oosten, maar langs den westkant zag men een vurige wolk van gloeiende gensters ten hemel stijgen: 't Was als sneeuw van vuurvonken, die door elkaar warrelden en in de straat voor de voeten der toeschouwers en op de achterplaatsen dezer huizen viel. De Duitschers waren er spoedig bij. Straatjongens werden van de plaats weggedreven en wie een pakje bij zich had moest toonen wat het bevatte en waar het vandaan kwam, dit tot verijdeling van mogelijke dieften. De klaroenen van den bluschdienst mochten het brandsein niet blazen, dit om te beletten dat soldaten uit den buiten en uit naburige gemeenten dit als een appèl zouden beschouwen. Men liep om emmers in de gebuurte, maar vele menschen waren niet geneigd hunne emmers in den donkeren zoo maar aan den eersten den besten te geven. Toch bekwam men er een voldoende getal. Zekere aanpalende gebouwen werden op last der Duitschers met natte balen en dweilen bedekt, een voorbehoedmiddel dat niet anders dan goed kan genoemd worden. Dit had reeds een minuut of vijftien of twintig geduurd, toen eindelijk de eerste pomp van den branddienst kwam aanzetten. Tevens rukte een peloton soldaten aan. De geweren op een rij "in bundels" in de straat geplaatst, wachten werden uitgezet om de nieuwgierigen op afstand te houden, er werd nog wat gewroeteld aan de darmen en eindelijk gingen de armen der pompen op en neer en hoorde men de doffe slagen, die het water in den rondende darm stak. Wellicht had men den besten darm genomen en toch kwam er nog een lek in, dat men zoo goed en zoo kwaad als het ging met doeken en touwen stoppen moest. 't Schijnt dat er met een andere pomp ook iets niet in den haak was. Kortom, eeuwig en altijd de zelfde klachten over de verachterdheid van onzen bluschdienst, waarin nog altijd het tuig van een halve eeuw geleden gebezigd wordt en de oorlogstijd heeft daar geen beterschap aan gebracht.

(4/52) Soldaten, burgers en werklieden stonden trouw aan de pompen. Hadde men ons een jaar en half geleden moeten zeggen dat wij te Eecloo, samen met Duitsche soldaten zouden gepompt hebben tot bestrijding van een brand, wij hadden het niet kunnen gelooven.
Het schijnt dat er nota gehouden was van de personen die emmers geleend hadden en dat zij deze nog den zelfden avond terug hadden.
Een half uur daarna was alle gevaar geweken, de werkplaats, waar het vuur ontstaan was, was uitgebrand, maar nogmaals: gelukkig dat er geen wind was, of 't hadde voor de helft van de Molenstraat kunnen gaan.

Zondag 23 Januari

Men betaald hier reeds 3,25 fr. voor 1 liter petrool en er is moeilijk aan te geraken. Men zegt dat er thans geen andere petrool te Eecloo binnenkomt dan die in kruiken over den draad aan de grens, met toelating der Duitsche soldaten, overkomt.
Van karbuur bestaat er geen prijs. Daar is eenvoudig niet of slechts zeer moeilijk aan te geraken.

Maandag 24 Januari

Geheel den namiddag zeer hevig geschut uit zuid-westelijke richting. Maar is het nog de moeite waard dit te vermelden?

(4/53) Dinsdag 25 Januari 1916

Van wege het Steuncomiteit werden heden aan de behoeftigen kostelooze uitdeelingen van kolen gedaan en aan de vaart, waar die uitdeelingen plaats hadden, wist men bijna geen weg met het volk.
Ieder behoeftig gezin kreeg ook kosteloos 50 kilo patatten.
- Voor onze krijgsgevangenen werd door de Vereeniging "Hulp" tot einde December 1915 de som van 3,476 fr. 72 fr. (sic) uitgegeven. Er zijn er 34 van Eecloo en alle maanden wordt hun een pak verzonden, bevattende tabak, chocolade, vleesch en wat weten wij al. Ieder pak heeft eene waarde

STAD EECLOO

VEREENIGING « HULP »

HULP AAN DE KRIJGSGEVANGENEN
GESTICHT IN MEI 1915

Acht het U niet alleen als een plicht door maandelijksche bijdrage het uwe bij te storten, maar wees er fier op iets te kunnen bijdragen ten goede en troost uwer afwezige Stadsgenooten.

BEDRAG DER SOM REEDS DOOR U GESTORT FR. [redacted]

Ontvangen van ons Eerelid M [illegible]

de somme van Fr. [redacted]

bedrag zijner bijdrage voor de [illegible] maand 1915.

De Secretaris-Schatbewaarder,

De Beheerders der Inrichting,
Firmin Roegiers.
Arth. Gillis-Staelens.

N. B. -- Vraagt bewijzen van goede ontvangst door de krijgsgevangenen aan den Ontvanger De Leeuw. In later te verschijnen brochuren zullen wij volledig verslag over het werk geven, evenals over de ontvangsten en uitgaven.

Door maandelijkse bijdragen van de ereleden kon de in mei 1915 opgerichte Vereeniging Hulp aan krijgsgevangenen iedere maand een pakket opsturen naar 34 Eeklose soldaten die in Duitsland gevangenen zaten (SAE, VVw-6).

van 10 fr. Daarenboven wordt hun den 10^{n}, 20^{n} en 30^{n} der maand een rogge-rozijnenbrood gezonden, zoodat onze krijgsgevangenen in Duitschland reden hebben om de edelmoedige gevers dankbaar te zijn, wat overigens genoegzaam blijkt uit hun brieven en postkaarten, waarmede zij aan den heer Pr. Robijn, secretaris der vereeniging, de goede ontvangst melden.[2]
- Volgens een artikel uit "Vooruit" van 20 dezer heeft een apotheker alhier een staal meel uit het voedingscomiteit ontleed. Op 5 kilo meel vond hij 3 kilo gruis en vuiligheid en de 2 overblijvende kilo meel zagen er weinig tarweachtig uit. Die heer heeft dat aangeklaagd bij bestuursleden van het Voedingscomiteit en men heeft hem beloofd dat hij beter meel zou krijgen en daarvoor heeft men dan ook gezorgd. Geniet het gros van de bevolking die zelfde gunst? Volgens dokter H ... lijden 80 % der zieken tegenwoordig aan storingen van maag en ingewanden.[3]
Het blad voegt er nog aan toe dat volgens bedoelden aptheker de kindersterfte en over 't algemeen de ziekten te Eecloo alhier aanzienlijk toenemen.
Staat dit in verband met gezegde slechte bloem?
Dan heeft het Voedingscomiteit hier een groote verantwoordelijkheid te dragen, zegt de correspondent van "Vooruit".

(4/54) Donderdag 27 Januari

Al de hier verblijvende soldaten, van de laagste tot de officieren, hadden heden den ontblooten helm op: 't was 's Keizers geboortedag.
Verleden jaar namen zij zich voor den Keizer als feestgeschenk met de doorbraak aan den IJzer te vereeren. Een jaar is voorbij. Zij liggen nog altijd op de zelfde plaats.

Vrijdag 28 Januari

Voor petrool betaalt men hier reeds 3,50 fr. per liter. Ongehoord!

Zaterdag 29 Januari

Al de leden der vroegere Burgerwacht moeten, volgens bevel bij plakbrief uitgehangen, zich op 15 Februari in het Meldeamt aanbieden.

Zondag 30 Januari

Bij klaarlichten dage mogen de klokken in den toren der groote kerk niet meer geluid noch geklept worden, noch voor lijkdiensten, noch voor offerhouden, noch voor missen, noch voor middag- noch voor avonduur. Men wil dat dit is om stoornissen onder het telefoneeren boven op den toren te voorkomen.

(4/55) Maandag 31 Januari

In het Pass-büro is men uiterst moeilijk. Bijna niemand kan een pas bekomen, noch voor de grensgemeenten, noch voor Gent noch voor Brussel. Een heer, die op uitnoodiging, zich in het ministerie te Brussel bevinden moest, kreeg geen pas. Handelaars, die voor dringende zaken op de Beurs moesten zijn, geen pas.
- Heden nacht werden Camiel De Baets en Alfred Fordeyn door Duitschers

van hun bed gehaald, naar het gevang gebracht en later naar Gent gevoerd.[4] Het schijnt dat er nog naar andere personen gezocht wordt ook. Zekere De Baets, neef van den voornoemden werd ook gevat.
Gisteren namiddag werden eveneens 4 personen per tram van Watervliet gevankelijk alhier overgebracht. Men verwacht dat deze aanhoudingen in verband staan met zaken van brievensmokkelarij.
- Aalter, zegt men, ligt vol soldaten die van 't front komen. Zelfs de armste menschen hebben er te logeeren.
- De Strassburgers verlaten ons. Zij gaan naar Melle toe. Hier en daar, op de markt en voor de gendarmerie, bijvoorbeeld, ziet men wagens staan, waarop hun inboedel wordt geladen. Zij zullen vervangen worden door mannen, die van Brugge komen;
En daarmede is de 18e maand van den oorlog ten einde ...
Wanneer zal de oorlog zelf eens ten einde zijn?
Ousque tandem?[5]

(4/56) Dinsdag 1 Februari

Men moet thans de petrool 4 fr. den liter betalen, dat is bijna 4 fr. meer dan een jaar en half geleden;
- Er is nagenoeg geen ander geld meer te krijgen dan Duitsch papier. Zelfs in de Banken betaalt men den intrest van Belgische staatswaarden in Duitsche marken (papier.)
Het Belgisch grondgebied moet bij milliarden van dit Duitsch papier overstroomd zijn.

Woensdag 2 Februari

De prijs der calcium-carbuur wordt officieel op 0.75 fr. per kilo bepaald. Zal deze bepaling nu den prijs doen verminderen, wanneer er weinig of geen karbuur te bekomen is?
- Er wordt geklaagd over onrecht bij de verdeeling van den onderstand, zoo in geld als in waren, door het Steuncomiteit, in dezen zin: menschen die werk en gewin, zelfs eigendom hebben, zouden de goede trouw van het comiteit verschalken en bon's trekken. Verleden week, op één dag, kwamen er niet minder dan 9 naamlooze brieven in. Na onderzoek werd een van de negen klachten gegrond bevonden.
Men ziet dat er in alles overdrijving is.
Toch waren er personen, die, bij de uitdeeling van (4/57) kolen, dezer dagen, zonder recht kolen en wellicht aardappelen ook ontvingen. De kolen werden gegeven per gezin. Nu zijn er gezinnen, die uit verschillende elementen bestaan, welke samen koken enz., eene weduwe, b.vb, die bij haren getrouwden zoon is komen inwonen en geldbon's trekt, maar geen recht had op kolen. Daarvan werd misbruik gemaakt. Zoohaast het comiteit dit gewaar werd, heeft het bekend gemaakt, dat de kolen gegeven werden per huis en dat aan degenen, die zonder recht kolen ontvingen, gedurende zes weken hun geldelijke onderstand zou onttrokken worden. Daarop zijn verscheidenen hunne kolen komen terugbrengen.
Wat aangaat het trekken van geldelijken onderstand zonder recht, in vele gevallen is het een moeilijke en kiesche taak, wanneer men die zaak op

haar effen moet brengen. Onlangs had men uitgevorscht, dat zeker persoon een werkloon trok van omtrent 18 fr. per week. Hij meldde zich geregeld aan om onderstand te ontvangen. Na de ontdekking van het bedrog, zei een der bedienden hem, toen hij weer in de 'Bouw' om onderstand kwam, dat hij er geen meer kreeg, waarop de werkman hem met woede en geweld te lijve wilde, wat echter verhinderd werd.[6] Zoo gaat het: is men te slap, er ontstaan misbruiken en doet men zijn plicht, dan kweekt men vijanden.
Wij willen niet onderzoeken in hoeverre de heeren van het comiteit zekere beknibbelingen verdienen of niet verdienen; maar hun ambt is stellig van kieschen aard. Wanneer zij gewetensvol volgens hunnen plicht handelen, moeten alle kritieken zwijgen en als er misbruiken zijn, mogen, ja moeten zij aangeklaagd worden.
- Al wie een reispas voor Brussel in zijn bezit had, heeft het moeten indienen. Te Eecloo alleen waren er 24, waaronder de Burgemeester en de voorzitter Pussemier van het Voedingscomiteit, die het ook moeten indienen.
- Heden nacht zijn alhier weder 2 mannen van hun bed gehaald: Peet Vermeire en zijn zoon.[7] Men vermoedt dat het alweer voor brieven is.
- In de brievenzaak, waarvoor verscheidene trambedienden aangehouden werden, zijn ook nog andere personen, waaronder een apotheker van Thielt, betrokken.[8] In 't geheel zijn er 17 beklaagden.

(4/58) Donderdag 3 Februari

Zekere vrouwen, die met Duitschers den nacht overbrengen, zullen zich wel niet altijd te beloven hebben over de vrijgevigheid dezer laatsten. Te Gent, althans was er eene die zich 's anderendaags beklaagde dat zij in plaats van geld een briefken ontvangen had om ermeê naar de Kommandantuur te gaan ... niet slecht!
Wij weten het van een persoon aan wie de slet het zelf verteld had.
- Even voor Paschen gaan de klokken voor korten tijd naar Rome. Thans zouden wij wel mogen zeggen dat zij naar Duitschland zijn en dat kan voor een langen tijd wezen, want wie weet hoe lang dat telefoneeren en communikeeren daar boven op den toren nog duren zal?[9] 's Avonds ziet men nu en dan een lichtschijn binnen de klokvensters. Dat men maar oppasse voor brand.
Vele herbergen aan de grens zijn gesloten; men zegt dat er gemeenten zijn waar er geen enkele meer open is. Men wil dat die maatregel genomen werd tot vermindering van zekere bijeenkomsten met betrek op den brievenhandel.

Vrijdag 4 Februari 1916

Groote beroering onder de reizigers, die dezen morgen met den tram van 6 uur naar Gent moesten. Van een dezer was zijn reispas uit zijn zak gevallen. Een meisje raapte het papier op en gaf het hem. Maar dit moest door Duitschers gezien zijn, want dadelijk was men daar met (4/59) de vraag: "Was ist das? Was ist das?" Uitleggen baatte niet en al de reizigers werden afgetast. Sommigen moesten de armen uitgestrekt houden, terwijl zij afge-

tast werden. Anderen moesten zelfs hun broek uitspelen. Dit alles vraagde natuurlijk veel tijd, en de tram, die niet wachten kon, floot en reed voort. Daar stonden zij nu te koekeloeren, werklieden, handelaars enz., mannen en vrouwen. Fien De Bie, onder andere, had appelen op den tram geladen voor de markt van Gent.[10] De appelen reden door, maar Fien bleef achter. Er werd wat gesakkerd, maar wat wilt ge? 't Is Krieg.

De Duitschers zijn wantrouwend geworden gelijk duivels voor al wat zij verdenken het briefsmokkelen te betreffen. Het moet gezegd worden ook, dat zij sedert 15 maanden op de ongehoordste wijze verschalkt werden. Dit verklaart hun groote strengheid, de gedwongene verhuizing van zekere grensbewoners, het sluiten der herbergen, het groot getal aanhoudingen enz. En toch, zegt men, zijn er nog mazen in het net, waar de smokkelaars doorheen kruipen.

Eenige staaltjens van hunne trukken, die pakken, zoolang als ze natuurlijk niet ontdekt werden. In 't begin liet men iemand uit Holland komen met een brood bijvoorbeeld. Nu snijdt men de brooden door, want in vele gevallen bevatten zij brieven.

Met boog en pijl werden brieven over en weder geschoten. Met kaatsballen wierpen kinderen brieven over.

Te St. Laureins trok men met een touw brieven en verboden waren door de vaart.

Langs Bouchaute speelden kinderen met vliegers, waar van de staart gemaakt was uit papillotten, al brieven, een heele reeks. Volgens 't zitten van de wind hing de vlieger nu eens over België, dan over Holland. Men moest het geschikt oogenblik afwachten en toen de vlieger ver genoeg was, sneed men het touw door. Dat hebben de Duitschers tamelijk gauw in de gaten gehad.

Langs de Maagd-van-Gent gebruikte men voor de briefwisseling een onderaardschen gang, namelijk (4/60) een groote riool, die soms half vol water stond en waar de smokkelaars doorheen moesten kruipen, vele meters ver. Zoo had men een verborgen gemeenschap tusschen België en Holland, ten minste, zoo lang het koorn hoog gewassen stond; want toen de oogst af en het veld blak was, had men dat spel gauw ontdekt. Toch heeft het tenminste 3 maanden lang geduurd.

Enz. enz.

Er zouden vele afzonderlijk kapittels kunnen geschreven worden over het vernuft der brievensmokkelaars. Wie zal zeggen hoevele honderden brieven verbrand werden, toen men onraad vreesde? En wie zal zeggen welke brieven met geld in den doolakker gebleven zijn, na onderzoek van gewetenlooze kerels, die de brieven openden er er het geld uithaalden? Want allen waren natuurlijk niet even eerlijk.

En wie zal zeggen wat geld ermeê "verdiend" werd? Naar het schijnt durft men 1.50 fr. tot 2 fr. voor een brief vragen. Sommigen droegen er met honderden over, kwamen er met honderden terug en verzamelden zoo, op korten tijd, een fortuintje, tot eindelijk de kwade keer kwam en zij gevangen genomen werden.

(schrift 5/1)

Zaterdag 5 Februari 1916

Overlijden van den heer Edward De Greve, oud-Gemeenteraadslid, Voorzitter der Koninklijke Maatschappij "Ste Cecilia", Beheerder van het *Comptoir d' Escompte* der Nationale Bank te Eecloo, Voorzitter van den Kring der Gedecoreerden "Hou ende Trou", afgevaardigde der Provincie bij den Beheerraad der Nijverheidsschool van "Werkmanswelzijn", Lid van het Beschermingscomiteit van Werkmanswoningen en Voorzienigheidsinrichtingen van het arrondissement Eecloo, Eere kapitein der Burgerwacht, vereerd met het Burgerlijk Erekruis van 2° klasse. De overledene had den ouderdom van 50 jaar nog niet bereikt.

- De weverijen alhier hebben aanzeg gekregen dat zij den arbeid moeten stilleggen, wanneer boomen of ketens, die op de getouwen liggen, zullen afgeweven zijn.
- Sedert eenigen tijd mag er over de post geen andere briefwisseling geschieden dan deze die stipt handelskarakter heeft.

Men verzekert ons, dat er heden twee brieven voor Eecloo zijn toegekomen en 't waren er dan nog twee voor de Kommandantuur.

(5/2) Zondag 6 Februari

De Ameldonkfabriek wordt ook goed getracteerd door de Duitschers: men breekt er al het koper uit: kranen, buizen enz.

Maandag 7 Februari

Van Ste Marguerite, Watervliet, Waterland en andere gemeenten mag er bijna niemand meer naar Eecloo komen, hetzij per tram, per rijtuig of te voet. Zelfs zij, die, bij uitzondering hiertoe een reispas krijgen, moeten door een soldaat vergezeld zijn.

- Te Waarschoot, dezen avond, moet er een man doodgeschoten zijn, die per velo reed en ondanks herhaalde verwittiging van een soldaat om te blijven staan, doorreed. Hierop was hij in een zijner hespen geschoten. Hij kon nog rijden tot aan een herberg, maar daar viel hij neder. De Duitschers schoten toe en voerden hem per auto naar Gent, waar hij bezweek.

(5/3) Dinsdag 8 Februari

De gemeente Lovendegem is veroordeeld tot het betalen eener boete van 5,000 mark, omdat op haar grondgebied telefoondraden waren afgesneden.

Woensdag 9 Februari

Er wordt ons verzekerd, dat het Amerikaansch huis alhier in de pas verloopene maand Januari 6 tot 8 duizend fr. zuiver gewonnen heeft. Die onderneming, gesticht met een kapitaal van 24 of 26 duizend fr., moet hier thans zoo wat 8 maanden bestaan, zoodat men veilig mag aannemen, dat, zoo men de maandelijksche winst op een minimum van 5.000 fr. neemt, dat het Amerikaansch huis in dat tijdverloop ten minste 40,000fr. winst heeft verwezenlijkt.

Die winst is, naar het schijnt bestemd tot verlichting van de lasten van

het Steuncomiteit. Dus moet zij ten goede komen aan de behoeftige bevolking. Maar, zoo het waar is wat ons medegedeeld wordt, er zou tot nu toe niets van die aanzienlijke winst met dat doel overgestort zijn. Heeft de bevolking dat dan (5/4) niet noodig? En bespaart men die som voor latere tijd, als een appel tegen den dorst? Zou het waar zijn, wat men er bij voegt, dat de boekhouding des aangaande zoo ingewikkeld is dat het al fijne vossen moeten zijn, om er klaar in te zien? Wij zullen hier geen oordeel vellen, maar uitgaande van zekere beweringen, laten wij de vraag open voor antwoord.

- Uit een artikel in het Gentsch blad "Vooruit", stippen wij het volgende aan:

1° Er was in het Steuncomiteit voorgesteld aan de kraambedvrouwen, die onderstand van het Comiteit genieten, 60 dagen lang (30 dagen voor en 30 dagen na de bevalling) een bon van 2 pinten melk per dag te geven; alsmede gedurende 9 weken een bon voor 1 kilo vleesch en 1 kilo smout per week. Die onderstand in melk, vleesch en smout zou verleend worden tegen aflevering van een certificaat, onderteekend door een geneesheer of een erkende vroedvrouw.

2° Dit schoon voorstel werd verworpen door toedoen van M. Alfons Baudts, die de behoeftige vrouwen liever zag verdeelen in clericale en liberale; de clericale zouden steun krijgen bij de clericale, de liberale bij de liberale damesvereeniging.

De minderheid wilde aan die dutsen een recht verleenen, op eenvoudig vertoon van een certificaat; de meerderheid wilde (5/5) dit *recht* vervangen door *eene aalmoes*, gegeven door een politieke vereeniging, natuurlijk niet zonder nevenbedoelingen, aangezien de vrouwen zouden genoodzaakt zijn partij te kiezen langs den eenen of langs den anderen kant.

Het verwerpen van dit voorstel beduidde een zegepraal van het politiek geknoei, in een tijd dat aan alle politiek best het zwijgen wordt opgelegd.

3° De heer Pussemier heeft sedert de maand Mei voor het Steuncomiteit van Eecloo 120 fr. per maand ontvangen voor melkverzorging. Hij heeft dit voor het Steuncomiteit geheim gehouden en al dat geld in het verborgen gegeven aan de katholieke damesvereeniging, van wier melkverzorging niemand wist of hoorde spreken.

Toevallig kreeg de liberale damesvereeniging, die de belangrijkste is, lucht van die zaak. Zij vroeg in Juni haar deel van den koek en eerst 5 maanden nadien antwoordde hij en zond hij eenmaal 50 fr. Dus was de verdeeling voor die 8 maanden als volgt:

Katholieke inrichting		910 fr.
Liberale	"	50 fr.

Op het artikel in Vooruit is er, voor zoover wij weten, geen antwoord ingekomen.

Voegen wij eraan toe, dat de giften van het Brusselsch comiteit een volstrekt onzijdig karakter hebben en niet mogen dienen tot ondersteuning van politieke winkels, maar tot ondersteuning van de noodlijdende bevolking over 't algemeen.

(5/6) Donderdag 10 Februari 1916

Een ongewone afwisseling in den loop der dagelijksche gebeurtenissen vormde de begraving van den heer Ed. De Greve. De aflijvige was vooreerst zeer volksgeliefd en ten tweede en vooral, hij werd met muziek begraven. Sedert 19 maanden was hier geen plaatselijke muziekmaatschappij meer buitengekomen. Wij hadden hier begravingen genoeg met muziek van de Duitschers, maar ditmaal zou men eens Belgische muziek hooren. Toen de lijkstoet van de Nieuwe Kaai op de Markt aankwam, stonden honderden nieuwsgierigen dan ook langs weerzijden van den steenweg en na afloop van den lijkdienst ging gansch die menigte, ondanks het koud weder, vooral langs weerzijden van de Koninklijke Harmonie "Ste Cecilia" wier rouwmarschen den grijzen dampkring met weemoed vervulden.

Voor de groeve werden 3 lijkreden uitgesproken; a/ namens de Koninklijke Harmonie "Ste Cecilia" door den bestuurder Van Acker, b/ namens den Liberalen Bond door de h. Karel van Doorne, c/ namens de maatschappij der gedecoreerden "Hou en Trou" door den h. Aug. De Rycke.[11]
Deze lijkreden werden later in een afzonderlijke brochure met het portret van den overledene, uitgegeven.

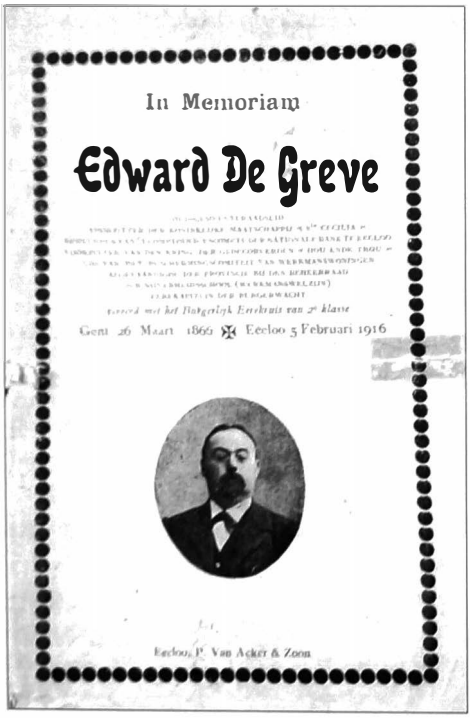
In Memoriam

Edward De Greve

Gent 26 Maart 1866 ✠ Eeeloo 5 Februari 1916

Eeeloo, P. Van Acker & Zoon

LIJKREDE

uitgesproken door den Heer Prosper Van Acker

Mijne Heeren !

Ik heb hem zien opgroeien als knaap en speelgenoot ; ik heb hem weten bloeien als jongeling ; samen maakten wij deel uit van de zelfde maatschappijen van vermaak en ontspanning ; ik heb een jubeltoon gemengd in het geschal dat zegenover zijn echtverbintenis rees ; ik heb nevens hem gestaan in den zelfden politieken strijd en thans sta ik hier, voor het gapende graf, dat zijn stoffelijk overschot gaat ontvangen ; thans sta ik hier om een rouwtoon te laten hooren, niet alleen in eigen naam, maar ook namens zijne medeleden uit de Koninklijke Harmonie « Ste Cecilia » en namens zijne vrienden.

Het schoonste en passendste steraad, dat men rond zijnen naam op deze graftombe zou kunnen griffelen, ware wellicht de melding « dat hij een volksvriend » was ; want deze waarheid wordt ons bewezen door de diepe achting en genegenheid waarvan hij in zijn leven het voorwerp was en waarvan hij zijn dood getuigenis wordt afgelegd door deze vorstelijke begraving, bijgewoond door honderden en nogmaals honderden vereerders, uit alle hoeken van ons grondgebied samengekomen.

Waaraan had hij het benijdbaar voorrecht dezer volksliefde te danken ?

Aan zijn edele inborst, zijn rechtschapen karak-

Edward De Greve overleed op 5 februari 1916 en werd met harmonie Sint-Cecilia ten grave gedragen. De lijkredes werden door Prosper Van Acker (die er zelf een hield) gebundeld en uitgegeven (Verz. Stichting P. De Beir).

(5/7) De wekelijksche markt was veel minder druk bezocht dan vroeger. Er mocht, trouwens, niemand uit de gemeenten van het Noorden, noch van Maldeghem, naar Eecloo komen. De boeren moesten hun boter en eieren en viggens dan maar thuis houden. Zoo er al enkelen vergunning kregen, dan werden zij overal vergezeld door een Duitschen soldaat, die hen volgde gelijk een schaduw.
Op de viggenskar van een koopman, bvb, zagen wij een soldaat zitten, die met de kar was medegekomen. Daardoor was de handel veel slapper dan gewoonlijk. Voeg daar aan toe de groote moeite, die de bewoners van Gent en den omtrek hebben om aan een paspoort te geraken. Moet dat eenigen tijd zoo blijven duren, dan gaat de markt onvermijdelijk kapot.

Vrijdag 11 Februari

Iemand van St. Laureins die hier in een winkel een paar schoenen kwam koopen, was daartoe vergezeld van een Duitscher. Toen hij de nieuwe schoenen in zijn bezit had moest hij, altijd vergezeld van den Duitscher, terug van waar hij gekomen was.

Zaterdag 12 Februari

Bertjen Vermeire en Vrouw Van Hyfte-François zijn wegens de vroeger vermelde geheimhouding van duiven, elk met 2 jaar gevang door het Krijgsgerecht alhier gestraft.[12]

Strenge straffen voor lichte vergrijpen moesten er bij de bevolking de schrik inhouden (SAE, Aff. A175).

Bekanntmachung

Durch von mir bestätigte Urteile des Feldgerichts vom 12. Februar 1916 der 18. (5.v.VI. A.K.) mobilen Etappen Kommandantur der IV. Armee, in Eekloo, sind

wegen verbotenen Taubenbesitzes

auf Grund der Verordnung vom 3. Mai 1915 in Verbindung mit der Ergänzungsverordnung des Oberbefehlshabers der IV. Armee vom 10. Oktober 1915

verurteilt :

zu 2 Jahren Gefængnis

1.MARIE-LOUISE VAN HYFTE
geb. FRANÇOIS
2. ENGELBERTUS VERMEIRE
Brauerknecht
beide aus Eekloo.

Eekloo, den 14. Februar 1916.

Der Gerichtsherr i. V.
(gez.) GÖLITZ
Hauptmann und Et. Kommandant i. V.

Bekendmaking

Bij vonnissen van het veldgerecht van 12 Februari 1916 der 18 (5. v. VI. A. K.) mobile Etappen-Kommandantuur van het IV.leger te Eekloo,door mij bekrachtigd,zijn

wegens geheimhouding van duiven

krachtens de verordening van den 3 Mei 1915 in verband met de door den Opperbevelhebber van het IV. leger bijgevoegde verordening van den 10. Oktober 1915

veroordeeld :

tot 2 jaren gevangenis

1. MARIE-LOUISE VAN HYFTE
geb. FRANÇOIS
2. ENGELBERTUS VERMEIRE
Brouwersknecht
beiden te Eekloo.

Eekloo, den 14 Februari 1916

Der Gerichtsherr i. V.
(get.) GÖLITZ
Hauptmann und Et. Kommandant i. V.

AVIS

Par jugements du tribunal campagne du 12 Février 1916 la 18me (5. v. VI. A. K.) commai ture mobile de l'Etape de la Armée, à Eecloo, jugements firmés par moi, ont été cond nées en vertu de l'arrêté du 3 1915 conjointement avec l'ar supplémentaire du command en chef de la IVme Armée du Octobre 1915

pour avoir été en possession de pige

les personnes suivantes chacun une peine de

2 ans d'emprisonneme

1. MARIE-LOUISE VAN HYF
née FRANÇOIS
2. ENGELBERTUS VERMEI
ouvrier brasseu
tous deux d'Eecloo.

Eecloo, le 14 Février 1916

Der Gerichtsherr i. V.
(s.) GÖLITZ
Hauptmann und Et. Kommandant i. V.

Drukkerij en Boekbinderij P. Van Acker & Zoon Collegestraat Eecloo.

(5/8) Zondag 13 Februari

't Is wat te zeggen met de voedering van de beesten. Men zou er zich aan ruïneren. Wij mogen zeggen dat degenen die kiekens houden om de eieren, en voeder moeten koopen, dure eieren eten, ofschoon er thans niets verloren gaat: aardappelschillen, oude boonen, alles wordt benuttigd, gekookt en gestampt, en willen de kiekens het niet eten, ze moeten het maar laten liggen; maar ze pikken alles op: de pot is gauw uitgelikt en nog loopen zij al kraaiend van den honger. En van andere menschen is er ook weinig of niets te bekomen: de eene kweekt konijnen, de andere geeft zijn afval aan een vriend. Velen verkoopen hunne kiekens, alhoewel de vollen legtijd nu zal gaan aanbreken, of draaien er nu en dan een in den pot.
Het gebrek aan beestenvoeder is algemeen, zelfs in de kleinste dorpen, waar men schier uitsluitend van de landbouw leeft.
Dezen morgen werd hier uit het Leiken het lijk opgetrokken van zekeren Vande Walle.[13]

Maandag 14 Februari

Maldeghem, dat niet in 't Etappengebied maar in de eigenlijke krijgsstreek ligt, heeft zich natuurlijk nog minder dan wij hier van de toestanden te beloven. De menschen mogen er van wijk tot wijk niet gaan en ook van hier is er sedert maanden geen middel om in Maldeghem te komen, hetzij per os, te paard of te voet. Hierdoor komen wel eens vreemdelingen, die met de grensbepalingen van die gemeente niet goed bekend zijn, in ongelegenheden. Onlangs werd een wielrijder, die in een herberg van den (5/9) buitenkant, daar ergens bij Kleit, afgestapt was om er een glas bier te drinken, gestraft met verlies van zijn rijwiel en met betaling van 5 mark boet. Een ander persoon, maar die minder welstellend was, werd, wegens hetzelfde vergrijp, tot 30 mark boet veroordeeld. Hij zei dat hij zoveel geld niet had. Dan zullen wij uwen inboedel verkoopen, werd er geantwoord. Maar hij heeft het moeten verzitten.[14]

Dinsdag 15 Februari

De "Herr Kommandant", die een 14-tal dagen geleden in verlof naar Aken was vertrokken, is hier heden namiddag in volle gezondheid teruggekeerd.

Donderdag 17 Februari

Er staan bijna geen kramen en er zijn ook veel minder vreemdelingen dan gewoonlijk.
Weinig gerij; maar uit de Brugschestraat komen volle wagens hooi aangereden, naar de statie toe, geleid door soldaten, dit hooi komt uit de Ameldonkfabriek.
- 's Namiddags komen hier een 200-tal soldaten toe van de kanten van St Nicolaas, meer bijzonderlijk van de Klinge. Zij zullen hier de (5/10) mannen onzer bezetting, die naar West-Vlaanderen vertrekken, vervangen.

Vrijdag 18 Februari

Voor den oorlog klaagde men maar al te lichtvaardig over slechten tijd. Dit klagen was eene gewoonte geworden, ofschoon de herbergen, vooral in de

Kreis- en Ortskommandant Karl Aegidi (SAE, GS 6-04).

volksbuurten, veel te doen hadden en vele fabriekswerkers als heeren en damen gekleed gingen en geld op zak hadden zoo goed als de besten. 't Was toen een gouden, ja, een diamanten tijd in vergelijking van den tijd van beproevingen, die de bevolking thans te doorworstelen heeft. En toch, ook nu mogen wij betrekkelijk niet klagen, want wij zijn hier nog van de besten. Voor personen die voor zaken op reis moeten, is er veel miserie om aan een reispas te kunnen geraken. Halve dagen staat men in het passburo te wachten en dan is men nog niet gediend. Ook in andere opzichten is het reisverkeer zeer moeilijk geworden. 't Is een tijd van gedwongen stilstand. Veel ledigloopers op straat, maar in algemeenen zin genomen, is er nog geen hongersnood (5/11) geleden, ofschoon alles zoo duur is, dat men zich afvraagt, hoe dat kan blijven ...'duren'.
Voorbeeld onder vele: wie eene koe wil koopen, tegenwoordig, moet zich op 1000 fr. voorzien. En pasgeboren kalveren, zoo zei ons dezen morgen een buitenmensch, die met een jong kalf verrijkt was, mogen 't een door 't ander geschat worden op eene waarde van 125 fr. Vroeger had men er eene koe voor!
- De eieren moeten nu aan 6 cent per stuk verkocht worden.

Zaterdag 19 Februari

De heer S. De Beir werd heden morgen om 6 ure gevankelijk, onder geleide van 2 soldaten, naar Gent gevoerd.[15] De dag te voren reeds was men in de ouderlijke woning naar hem komen vragen. Hij was niet thuis. Hij was met den wagen op de baan. Men zei dat hij zich dadelijk bij zijne tehuiskomst in de Kommandantur moest aanmelden, wat hij reeds den zelfden avond deed. Hij bracht den nacht ten stadhuize over, om met den eerstvolgenden tram weggebracht te worden.

(5/12) - Te Gent heerscht sedert maanden een echte aardappelnood, 't zal er hier ook wel gaan beginnen spannen. Het Voedingscomiteit heeft daar maatregelen tegen willen nemen, maar bij de boeren waren geen aardappelen te krijgen. Toch heeft men daar eindelijk middel in geschaft en bij plakbrief laat men nu aan de bevolking weten, dat al de gezinnen, die minder dan 50 kilo aardappelen in huis hebben, zich Dinsdag in 't lokaal van het Comiteit, Prinsenhofstraat, mogen aanmelden, hetzij zij ondersteund of niet ondersteund worden, voorzien van hunne gezinslast en hun identiteitsbewijs. Maar zij, die van het comiteit aardappelen bekomen, moeten hunne woonst ten allen tijde, dag en nacht, toegankelijk stellen voor de controol. Wie op valsche aangifte betrapt wordt zal geen broodbons meer krijgen of zijn ondersteuning zien opschorsen.

STAD EECLOO

AARDAPPELEN

Op **ZATERDAG 4° MAART 1916**, om 10 uren, zullen Aardappelen verkocht worden in 't Magazijn PRINSENHOFSTRAAT. 5, *aan de huisgezinnen die ingeschreven zijn den 22° Februari laatstleden.*

Er worden Aardappelen verkocht voor zeven dagen aan 12 kilo per dag en per persoon van minstens 2 jaren oud.

De prijs is vastgesteld aan 0.10 fr. per kilo. comptant te betalen, ***met gepast geld.***

Wij herinneren de strafbepalingen van den plakbrief van 17° Februari ll., die streng zullen toegepast worden.

EECLOO, 2° Maart 1916.

De Stedelijke Commissie.

Gezien en goedgekeurd door het Stadsbestuur:

De Secretaris, A. DE RAEDT. — *De d. d. Burgemeester,* V. ROEGIERS.

Eecloo. stoomdrukkerij G. Eyffranck-Willems, Molenstraat, 50.

De stedelijke Bevoorradingscommissie, onderdeel van het Voedingscomiteit, was verantwoordelijk voor het bedelen van aardappelen aan de behoeftige bevolking (SAE, Aff. 297).

Zondag 20 Februari

De heer S. De Beir is hedenavond in den schoot zijner familie teruggekeerd. Naar het schijnt stond zijn aanhouding in verband met een soldatenbrief, die in 't bezit was gevonden van een voerman, aan wie de heer De Beir koopwaren had overgeleverd om verder (5/13) vervoerd te worden. Men vermoedde wellicht dat hij den voerman den brief had overgemaakt. 't Moet zijn dat zijne onschuld aan dat vergrijp klaarblijkend was, anders zou men hem niet in vrijheid gelaten hebben.

Maandag 21 Februari

Eene juffrouw; wier reispas op heden verliep, miste te Gent den tram naar Eecloo. Daardoor moest zij te Gent blijven vernachten. 's Anderendaags ging zij naar het Pass-büro aldaar, om zoo mogelijk de vernieuwing van haar pas te bekomen, zeggende dat zij door het missen van den tram in hare reis naar Eecloo was verhinderd geweest en te Gent had moeten blijven logeeren. Daarmede praatte zij er zich in: want zij had zich niet in het Melde-amt aangegeven, of ten minste niet in tijds. Zij werd gestraft met 50 mark boet.

Dinsdag 22 Februari

Zekere Vermeire van Blommekens en zijn zoon waren eenigen tijd aangehouden, als verdacht in eene brievenzaak betrokken te zijn.[16] Het huis werd afgezocht, maar brieven vond men niet. De vader werd nu vrijgelaten, maar de zoon bleef aangehouden, omdat men in zijnen koffer 3 kogels van Belgische soldaten had gevonden. Daarvoor moet hij zes maanden zitten.

Woensdag 23 Februari

Men zegt ons dat de Duitsche rechter heden alhier het volgende geval in behandeling had.

Een vrouwtje, niet te Eecloo wonende, had ergens aan eene spoorwegbarreel gestaan (5/14) bij het doorrijden van een Duitschen trein. Daar de trein zoo lang was, telde de vrouw uit nieuwsgierigheid de wagens. Ze deed dit zoo onhandig, dat het wantrouwen van een schildwacht, die daar op post stond, werd opgewekt. Hij vroeg wat zij gedaan had. "Wel," was het antwoord, "de wagons geteld, omdat het zulk een lange trein was." Daarop moest zij met hem medekomen. Voor den rechter gebracht, herhaalde zij de zelfde historie. "En gij hebt de wagens geteld," zei de rechter "Hoeveel waren er?"

- "Vier-en-dertig, mijnheer"
- "Welnu, gij hebt 34 mark boete."
- Het schijnt dat niet alle boeren met hun boter naar de markt komen, maar deze op voorhand binnenbrengen in zekere burgershuizen, waar hun natuurlijk wel meer zal gegeven worden dan de marktprijs en welke boter dan ongetwijfeld voor zekere kooplieden bestemd is. Zoo bracht hier heden een koewachter uit den Busch boter binnen op een hondenkar. Hij werd door de Duitsche politie aangesproken en eenigen tijd later werd de persoon, bij wien hij de boter had binnengebracht, naar de Kommandantuur gebracht. Hij heeft er 2½ uren gezeten, en hoe het verder met hem

verloopen is, weten wij niet. Waarschijnlijk zal hij wel geboet geworden zijn, want verleden week ook werd een vrouw voor dergelijke zaak tot 50 mark boete veroordeeld.
De Duitsche gendarms doen meer en meer hun best om de overtredingen vast te stellen en niet zelden bevelen zij aan personen die korven of zakken bij (5/15) zich hebben, deze te openen om te zien wat zij bevatten.

Donderdag 24 Februari

't Is kolossaal wat bedrag er aan boeten wordt geïnd. Links en rechts wordt er geld geklopt.
Zoo zijn er nu vele landbouwers gestraft om zonder toelating paarden verkocht te hebben. Voor de landbouwers van Lembeke alleen zou het wel op 2,000 mark komen.
Er hangt nu uit dat al degenen die hun paspoort "verliezen" strafbaar zullen zijn met 1,000 mark.

Vrijdag 25 Februari

Dat wij in oorlogstijd leven kan men zien zelfs tot in de voddenmagazijnen der wollespinnerijen alhier. Met gansche vrachten nationale vlaggen van België zijn er binnengekomen. De voddengaarders hebben die waarschijnlijk verzameld in steden gelijk Antwerpen, waar, zegt men, de vlaggen die nagenoeg aan alle huizen uitstaken, bij de intrede der Duitschers effenaan werden afgerukt.
Ook vele soldaten-uniformen, Duitsche en andere, gaan er in de mengeling, om geverfd, gesponnen en geweven, in andere stoffen herschapen, van de getouwen te komen.

In Ueberwachung EEKLOO
STADT - STAD EEKLOO
PERSONALAUSWEIS. — EENZELVIGHEIDSBEWIJS.
1 Name: Bekaert, Oscar — Staatsangehörigkeit / Nationaliteit BELG
2 Eigenhändige Unterschrift / Eigenhändige handteekening
3 Wohnort / Woonplaats EEKLOO — Wohnung / Woning Ledeganckplaats n° 101 — Kreis EEKLOO
Seit / Sedert geboorte
4 Geboren am (Datum) / Geboren den (dagteekening) 2 November 1895
Alter / Ouderdom 19 jaren — Wo? / Waar? Eecloo
5 Grösse / Grootte 1 m 59 cm — 6 Beruf / Beroep Stadsbediende
7 Bescheinigung zweier Zeugen / Bevestiging van twee getuigen
8 Verantwortlichkeitserklärung des Ausstellenden durch Unterschrift mit Ausstellungsort und Datum / Verklaring van verantwoordelijkheid van ... / Vaardigenden der onderteekening met ... datum van de uitvaardiging — EECLOO 16-9 1915
Bürgermeister.
Vermerk auf der Rückseite zu beach... / Gewichtige opmerking op de rugzijde
INGESCHREVEN ALS WEERBARE MAN o...
Nr 172

Het op zich dragen van een eenzelvigheidsbewijs (identiteitskaart) met foto werd in 1915 verplicht. Het stadsbestuur liet er tweetalige drukken. De weerbare mannen waren "In Ueberwachung", een bewaking die erin bestond dat ze zich geregeld moesten aanmelden op het Meldeamt. De stempel E.4. wijst op het Etappegebied van het Vierde Duitse leger.

(5/16) Dinsdag 29 Februari

De 19e maand van den oorlog is ten einde. Wanneer zullen wij dit mogen zeggen van den oorlog zelve?

De schuren der boeren zijn ledig en op 't veld en in de tuinen is er niets meer te halen. Van nu tot aan den volgenden oogst zou er zeker nijpend gebrek heerschen, indien wij Amerika niet hadden om ons te helpen.

En toch zal er onder den geringen stand wel veel ontbering geleden worden.

Woensdag 1 Maart 1916

Heden is te Gent de zaak der trambedienden afgeloopen.

Bij 't vallen van den avond op wandeling zijnde op den Gentschen steenweg, ontmoetten wij er twee mannen, de eene de schoonvader, de andere de broeder van Edgard Vande Woestijne, een der beklaagden.[17] Zij kwamen van Gent.

Wij vraagden hoe de zaak was afgeloopen.

"Slecht!"

"Hoe, slecht?"

"Ja, het kan niet slechter zijn."

"Toch de doodstraf niet?"

De schoonvader antwoordde met een stommen hoofdknik, haalde zijn zakdoek uit en begon te weenen.

"Hoevelen zijn er tot de doodstraf verwezen?"

(5/17) "Een."

"En die eene ? ...

"... is mijn schoonzoon," zoo klonk het snikkend. "De beste jongen, die ergens was te vinden. En daar. Hij is de Jonas, hij is 't die getroffen werd ..."

"'t Is verschrikkelijk. En de anderen?"

Zij waren natuurlijk bij de rechtspleging niet tegenwoordig geweest. Zelfs hun advocaat niet. Die had alleen zijn geschreven pleidooi aan den rechter kunnen afgeven. Maar zij wisten toch te vertellen dat P. Everaert 12 maanden gevang had, de andere Vande Woestijne (zoon van Jules) 15 maanden.[18] Vrombout, Claeys en De Kneef waren vrijgesproken, maar zouden als weerbare mannen naar Duitschland gebracht worden.[19] De apotheker van Thielt en zijne vrouw (of dochter) waren vrij.

"En ziet gij ons nu met dat nieuws thuiskomen?" ging de schoonvader jammerend voort. "Verbloemen of bewimpelen zal niet helpen, want morgen zal het toch algemeenlijk geweten zijn ... Ik zie 't vrouwvolk, als wij met dat slecht nieuws thuiskomen, daar al stuiken, gelijk een steen. Ze zullen 't van den beginne af zien aan mijn gezicht; ik zal mij niet kunnen weerhouden van schreien gelijk een kind ..."

(5/18) Treurig stapten wij voort in den verdichtenden avond, gansch vervuld en terneergedrukt door die vreeselijke tijding.

"Wat was eigenlijk hun misdrijf?"

"We weten het zelf niet ... gebaar er als 't u belieft toch niet van. Wij zijn opzettelijk met den avond hier aangekomen, om zoo min mogelijk gezien te worden en alle lastige vragen te vermijden."

"Wees gerust. Wij zullen het natuurlijk aan de hoeken der straten niet gaan uitbellen. Maar waartoe goed het te verzwijgen. Dat nieuws kan natuurlijk niet tegengehouden worden en morgen weet het gansch Eecloo."

" 't Is waar ... Ach God! Wie kan ons nu troosten of raad geven?"

"Tracht u bij uwe tehuiskomst zooveel mogelijk te beheerschen."

" 't Zal niet gaan, jongen, 't zal niet gaan."

"Probeert en maakt van uw hart een steen. Ge moet u de sterksten toonen. Ge moet de vrouwen en de kinderen troosten in haar verdriet en dat verdriet niet verzwaren ..."

"Ja, troosten ... welken troost? Weet gij er raad op?"

"Het dringendste dat er te doen is, is dadelijk een smeekschrift om genade bij den Keizer in te dienen ..."

(5/19) "Daar heeft de advocaat reeds voor gezorgd ..."

Ja, wat troost konden wij hier geven? Door den krijgsraad in oorlogstijd tot den dood veroordeeld worden, aan dat lot kan men slechts als bij mirakel ontsnappen.

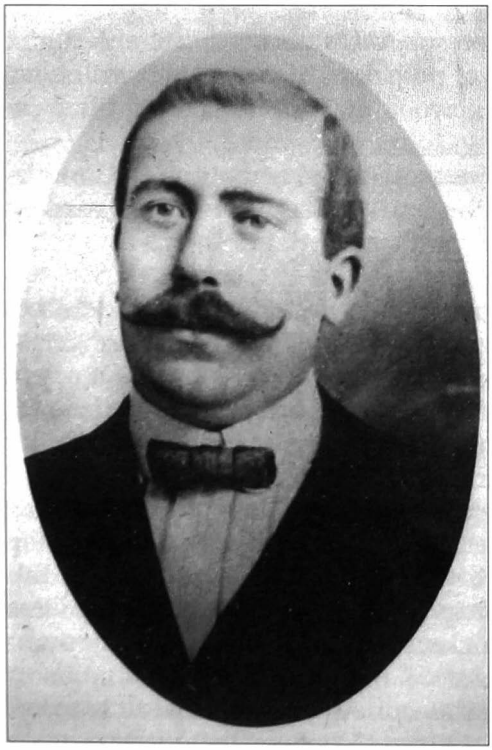

Edgard Van De Woestyne wegens spionage veroordeeld tot de doodstraf en op 7 april 1916 in Gent gefusilleerd (SAE, VVw-6).

Intusschen waren wij aan de eerste huizenreeks gekomen en ondanks de duisternis had men toch nog den broeder en den schoonvader van de veroordeelde herkend, want eene deur ging open en men riep achter hen om nieuws te vernemen.

Wij namen afscheid en gingen verder, terwijl de jobstijding daar in den donkeren werd voortverteld met zuchten en tranen.

Is 't niet vreeselijk? Ziedaar een jongen man in de volle kracht, vijfentwintig jaar, voorbeeldig bediende, met een schoone toekomst voor zich, echtgenoot van een bloeiende vrouw en vader van twee schoone, gezonde kinderen. Een gelukkig gezin, nu door den geesel des oorlogs in zijn dierbaarste belangen bedreigd.

Gevloekte krijg, door niemand hier gewild, maar in welks gevolgen wij allen worden medegetrokken, gelijk stroopijltjes in een woedende orkaan.

Hopen wij dat de vraag om genade een gunstig gevolg hebben moge.

Maar met dat al, zullen er dien nacht in twee, drie huisgezinnen (5/20) namelooze zielepijnen en bloedige tranen geschreid zijn.

Donderdag (zie achter Zaterdag 4 Maart).

(5/22) Donderdag 2 Maart 1916

De genaamde Karel Pinkels, vroeger trambediende, werd heden per tram gevankelijk naar Gent gevoerd, men zegt om volgende reden: Verscheidene maanden geleden, was een exemplaar van het geïllustreerd blad "Panorama" in den tram blijven liggen.[20] Dit blad mocht toen nog in België komen. Er zaten twee Duitsche soldaten op den tram, die naar dat blad keken. Pinkels, tramontvanger overhandigde hun het blad zonder argwaan, zeggende: "Zie het maar eens in." Maar bij het overhandigen, viel er een brief uit. Dit feit werd op de Kommandantuur aangegeven en Pinkels kreeg bericht, dat hij zich ter beschikking der Duitsche overheid moest houden. Maar hij poetste de plaat en hield zich, zegt men, een geruimen tijd te Brussel op. Ten langen laatste vroeg hij daar een reispas voor Eecloo en zoo liep hij den wolf in de muil.

(5/20 vervolg) Vrijdag 3 Maart 1916

Er gaan schier geene weken voorbij, zonder dat men boerewagens alhier ziet aankomen met opgeëischte waren, of paarden, of vee, of wat weten wij niet al. Wij zijn er reeds zoodanig aan gewoon geworden, dat wij die aanvoeren bijna niet meer bemerken.
Dinsdag weer was 't aanvoer van zwijnen, Woensdag rundvee, Donderdag boter voor de Kommandantuur en heden Vrijdag waren het paarden. Maandag a.s. zal het stroo zijn.
Zoo wordt hier alles weggehaald.
Men vraagt zich af: waar moeten het voeder, het vleesch en de andere benoodigdheden voor inwoners zelve blijven vandaan komen?
De Duitschers nemen alles aan de laagst vastgestelden prijs. De burgers moeten een veel hoogeren prijs betalen aan de landbouwers en zoo zij hiertoe niet geneigd zijn, dan wordt hun aan het verstand gebracht, dat de landbouwers niets te missen hebben.
Te Gent gaat men zoo ver dat de beenhouwers daar in algemeen overleg besloten hebben hun bedrijf, te beginnen met Maandag aanstaande, stop te zetten. Zal die maatregel (5/21) nu ertoe leiden, om slachtvee aan billijkeren prijs in te koopen, zoodat het mogelijk wordt voor de beenhouwers om hun vleesch aan de vastgestelde "höchstpreise" niet zonder verlies aan de man te brengen?
De landbouwers zelve zien niet zonder bezorgdheid de toekomst te gemoet. Gisteren nog werd er door fabriekwerkers in de Boelaarstraat achter eene boerin geroepen: "He, waar naartoe dan met uw boter? Wij zullen eens achterkomen, zulle!"
Onze bloeiende botermarkt is reeds op niets gekrompen. Men ziet er vooral menschen van den lageren stand en zoohaast zij een boterboerin in de gaten krijgen, loopen zij ze met een heele bende tegen en de boeren worden letterlijk overrompeld.
Heden werd er van stadswege uitgebeld dat er 100 kilo boter zou verkocht worden, met verzoek dat de burgerij zich hierbij zooveel mogelijk zou onthouden, om de boter ter beschikking der geringere standen te laten.

De boter geldt hier thans officieel 4 fr., maar de kooplieden betalen ze 4.80 fr. 't Is een hooge prijs; maar wij mogen nog niet klagen als men hoort wat er elders moet betaald worden. Heden zei ons een man van Viane (op de grensscheiding van Brabant en Henegouw) dat de boter daar tot 8 fr. per kilo gaat.

Zaterdag 4 Maart 1916

Wij hooren dat het voor de Duitschers bestemde vee voortaan aan de statie alhier moet geleverd worden. Het wordt gewogen bij De Baerdemaeker.[21] Men leert de landbouwers rap zijn bij het laden in de wagons; want als 't niet snel genoeg gaat durft men hun van den stok geven.
(5/22) - Heden is voor den eersten keer de verkoop van aardappelen in den Bouw begonnen.[22] Men geeft er ½ kilo per hoofd en per dag aan 0.10 fr. den kilo. Over sommige aardappelen wordt geklaagd. Men beweert dat er een huisgezin was, welk 2 kilo slechte patatten had op 7 kilo.

Zondag 5 Maart

Al wie konijnen of oost-indische ratten bezit, moet ze ten stadhuize aangeven tot 7 Maart.

Maandag 6 Maart 1916

Al wie erwten, boonen of andere peulvruchten bezit dient daarvan melding te doen ten stadhuize tot 16 dezer. Alle voorraden worden als aangeslagen beschouwd. Nalatigen zullen met 3000 mk boete gestraft worden.

(5/23) Dinsdag 7 Maart

Meer dan 4,000 konijnen zijn ten stadhuize aangemeld. Er zijn er ongetwijfeld veel meer alhier; maar het is te denken dat het grootste getal konijnenhouders den meesten hoop niet zullen aangeven, daar hiervoor bij plakbrief geene boeten vermeld werden.

Donderdag 9 Maart

Veel sneeuw. Wie in de hoofdstraten wonen moeten er op passen, dat de sneeuw zorgvuldig weggeveegd weze; want op de Markt is de kommandant zelf in verschillende huizen gekomen, om de bewoners in overtreding te nemen. Verder loopen gendarmen rond die de namen der nalatigen opnemen. Men zegt dat er een 50-tal gepakt zijn en met de betaling werden korte wetten gemaakt. Een politie-agent ging met de kwijtschriften rond en gaf deze af tegen betaling van 1 of 4 mark, volgens de gevallen. Men zegt dat er willekeurig geboet werd, maar dat de meesten die de boete niet verdienden, toch maar betaalden, liever dan te gaan reclameeren en zich aan onaangenaamheden bloot te stellen.
Er wordt in de afspanningen jacht gemaakt op de boter der handelaars. Enkele stullen, die uit hoeken en kanten gehaald werden maar waarvan niemand het eigendomsrecht deed gelden, werden door de politie aangeslagen.[23]
Een slachter moest hier terechtstaan wegens aankoop eener koe aan een landbouwer, die hem het dier verkocht had, ondanks verbod van de Duit-

schers, maar de slachter had hem wijsgemaakt dat het dier wel zeker mocht verkocht worden. 300 mark boet.

(5/24) Dinsdag 14 Maart 1916

Te beginnen met heden houdt de stoomtram op te rijden van hier naar de grens.

Woensdag 15 Maart

Te Gent wordt de bevolking nu op rantsoen gezet, ook wat het vleesch betreft: 1½ kilo per week voor een gezin van 10 personen. dat zal een buitenkansje zijn voor de poeldeniers. Ook rijden zij van alle kanten naar Gent toe, niet met paard en kar of per tram, want daartoe kunnen zij geen reispas bekomen. Neen, men stapelt eene stootkar vol met kiekens, konijnen en wat weten wij al; een persoon houdt den dissel, terwijl 3 of 4 den reep over den schouder geslagen hebben en de kar voorttrekken.[24] En zoo gaat het voort met flinken pas. 5½ uren van Gent verwijderd.

- Die Gentsche rantsoeneering blijft niet zonder invloed op het huishoudelijk leven alhier: ten rechte of ten onrechte vreest men dat er ook alhier vleesch zal (5/25) beginnen te ontbreken en overal werden in de laatste dagen de vleeschwinkels bestormd. Men noemt ons eenen heer, die niet minder dan 18 hespen kocht in éénen winkel. Anderen deden een gansch geslacht varken op. Sommige slachters waren op korten tijd letterlijk uitverkocht.

(5/24 vervolg) Donderdag 16 Maart

De tram rijdt naar Thielt ook niet meer en naar Gent zijn er per dag nog slechts twee treinen.

Vrijdag 17 Maart

Men vertelt dat een mulder alhier 500 kilo krijt aangekocht hebbende, die zaak argwaan wekte, zoodat hij werd aangeklaagd en thans dien zonderlingen aankoop zal moeten kunnen verrechtvaardigen.

Uit een gemakput in de Boelaarstraat werd het lijkje van een boorling gehaald. Het lijkje was van het vrouwelijk geslacht en goed gevormd. De politie heeft de zaak in onderzoek genomen.

(5/25 vervolg) Zaterdag 18 Maart 1916

De koffie, die hier 3 weken geleden nog aan 3 fr. tot 3.50 fr. den kilo stond, volgens kwaliteit, is in dien korten tijd meer dan verdubbeld in prijs. Onbemiddelde menschen, die hun voorraad niet opgedaan hadden en zich de weelde van een kopje koffie niet meer kunnen veroorloven, drinken nu cichorei-sap.

- De tabak aan zekere verhooging van rechten onderworpen zijnde, krijgen de rookers voor 15 c^men^ nu maar een snuifzakje tabak meer. Het gewoon pakje, dat vroeger 12 of 15 c^men^ kostte, moet nu 25 c^men^ betalen. Vele rookers beschranken zich dan ook of doen hun best om het rooken geheel achter te laten.

Zondag 19 Maart 1916

Claeys, Vrombout en ... van den tram zijn sedert eenige dagen in vrijheid gelaten en alhier teruggekeerd.[25]

Dinsdag 21 Maart

De Lente begint met regenachtig weder.
Op de statieplaats staan een gansche reeks ledige boerewagens. De Duitschers zullen er eene keus uit doen en de beste voor zich behouden.

(5/26) - Men zegt dat er verleden week wel 100 varkens alhier geslacht werden, zoo bij slachters van beroep als bij particulieren, dit uit vrees voor een mogelijke rantsoeneering van het vleesch.

Woensdag 22 Maart

Voor den oorlog kwamen hier jaarlijks Duitschers rond, die vooral boerenhoven bezochten en pikken en zeisens te koop aanboden, met groot gemak van betaling. Deze pikken en zeisens waren goed en sterk, niet duur en men moest ze maar een jaar naderhand betalen. Die Duitschers deden dan ook vele zaken en hadden aldus gelegenheid om den buiten hier en elders in België af te loopen. Feitelijk kenden zij hier zoo goed of beter, den weg als wij zelven. De Duitsche soldaten waren, na het uitbreken van den oorlog, maar pas in België verschenen, of sommige werden duidelijk herkend als die gewezen pikkenverkoopers. Overigens, zij deden geene moeite om het te ontkennen. Daaruit besloot men dan ook, dat die mannen vermomde spionnen waren geweest.
In den beginne meenden wij, dat dit wellicht een praatje was, gelijk er zooveel werden uitgestrooid, maar deze week hadden wij de proef op de som, dat die pikkenhandel wel degelijk een Duitsche spionnendienst was geweest; want Duitsche gendarmen zijn dezer (5/27) dagen op alle hofsteden gekomen, waar men van dat pikgerief gekocht had, welk nog niet betaald was. Men voegt erbij, dat sommige landbouwers meer moesten betalen dan den overeengekomen prijs. Iemand die 4 fr. schuldig stond, o.a., moest 8 fr. betalen. Daarmede werd op dien "handel" een officieel en onmiskenbaar Duitsch cachet gesteld.

Donderdag 23 Maart

Welke trukken worden er uitgedacht, om buiten de markt boter alhier binnen te brengen! Zoo bracht men hier zoogezeide kinderen "naar den doop", die niet anders waren dan stullen boter ... In beirkuipen, met druipende natte doeken bedekt, voerde men boter en vleesch uit Eecloo, waarschijnlijk in bestemming voor Gent.[26]
Verder komen hier tal van Gentenaars vleesch koopen, dat zij dan in pakjes van omstreeks 10 kilo verdeelen en met verschillende dragers, die den weg naar Gent te voet afleggen, medegegeven. Men beweert, immers, dat iedere persoon tot 10 kilo levensmiddelen bij zich hebben mag. Of dit wel juist is, weten wij niet. Zeker is het, in alle gevalle, dat er op die wijze veel uit Eecloo werd weggebracht.

(5/28) Vrijdag 24 Maart

2 voermanswagens vol geladen met allerhande goederen, een voor Maldeghem en een voor Dobbelaere van Eecloo, mochten heden naar de markt van Gent niet doorrijden en werden voor het stadhuis gebracht, omdat zij verboden waren op hadden. Na vele woordenwisselingen en afladen van koopwaren zijn zij dan eindelijk later op den dag mogen voortrijden; maar zoo het nog gebeurt - wij waren in de Kommandantur, toen de Kommandant zijne bedreiging liet hooren, aan een voermansknecht - "Zoo het nog gebeurt dat er verboden waren worden opgeladen," zei hij, "zal ik den wagen en de koopwaren doen aanslaan en de paarden ook. Ook de paarden," voegde hij erbij met grooten nadruk.

Zondag 26 Maart

In 't Snuifmolenkwartier had heden een gevecht plaats. Zekere Steur kreeg van een rondreizenden slijper een erge messteek in de hand.[27] De dader vluchtte. Een politieagent en een Duitsche gendarm daarachter per velo. Eindelijk kreeg men hem vast en na een eerste bezoek aan de Kommandantur bracht de gendarm hem naar het stadhuis, tot waar de aange-
(5/29) houdene gewilliglijk medekwam. Maar daar gekomen, sprong hij eensklaps weg en zette het op een loopen. De vogel was gaan vliegen en ... het is gemakkelijk te raden welke bolwassching de gendarm hierover van den Kommandant zal gekregen hebben.

De observatiepost van de kerktoren werd einde maart 1916 overgebracht naar de belvédère op het dak van het imposante huis van textielfabrikant Edmond Goethals-Goethals in de Statiestraat (SAE, prentkaart omstreeks 1920).

Dinsdag 28 Maart

Duitsche soldaten zitten op den belvédère, boven het huis van den heer Edmond Goethals, fabrikant, Statiestraat.[28] Ze gaan daar wat maken, zegt men onder 't volk, maar niemand weet eigenlijk wat en Edward Heene moet al het hout leveren.[29] De geruchten gaan hun gang: ze gaan er mitrailleusen op stellen, zegt men. Neen, zeggen anderen die het beter willen weten, 't is om naar de vliegmachienen te schieten. Wat er van zij, de familie Goethals moet met die verandering al weinig ingenomen zijn en de geburen evenmin.

Woensdag 29 Maart

Een groote plakbrief wordt uitgehangen, waarbij het slachten, zoo bij slachters als bij particulieren verboden wordt, wanneer niet eerst de toelating der kommandantur daartoe werd verkregen. Het maken van conserven, zelfs van worst van allen aard, is verboden enz. en voortaan zal er in de gemeenten, die onder Kommandantur 18 staan, maar mogen geslacht worden in eene hoeveelheid, die berekend wordt op 140 gram vleesch per week en per hoofd der bevolking.[30] Voor Eecloo zelf echter is de hoeveelheid op 150 gr. bepaald.

Dit verwekt een groote en noodelooze onrust onder de burgerij. Die beschranking zou bedenkelijk zijn, indien er slechts 150 gr. vleesch per hoofd en per week te bekomen was.[31] Doch zoo moet men dat niet opvatten. De landbouwersgezinnen, vooreerst, koopen weinig of geen vleesch in de slachterswinkels. En dan zijn er honderden andere gezinnen, die geen vleesch of zeer weinig vleesch zullen koopen, bij gebrek aan geld. Men mag rekenen dat er te Eecloo ruim 3,000 huisgezinnen zijn, groote en kleine, al door elkaar gerekend. Hoevele zullen er daar niet (5/30) van afvallen, die zich bij den slachter niet gaan bevoorraden?

Voor de vleeschcheters zal er dus weinig veranderen. Alleen zullen de slachters, die verlof hebben om te slachten, wekelijks bij beurten aangeduid worden.

Donderdag 30 Maart

De duurte van alle waren neemt niet af: integendeel. Kleine viggentjes, echte ratten, werden heden op de markt verkocht aan 50 fr. per kop. Schoone viggens golden 80 tot 85 frank.

De zeep staat aan 5 fr. den kilo, vroeger 0.45 fr.

Men kan geene artikelen bedenken, die geen groote prijsverhooging hebben ondergaan.

De tarwe staat aan 105 fr., de rogge aan 70 fr. per 100 kilo.

- Boven op het huis van de heer Goethals in de Statiestraat is nu eene soort van vierkante houten hut gemaakt en bijna altijd staat er een man op den uitkijk.

In 't geheel zijn daar, officieren en al, 16 man gehuisvest.

Er zijn kamers voor hen gemaakt, alsook bedden. 't Is daartoe dat het hout, door den ondernemer E. Heene geleverd, dienen moest.

Het blijkt nu dat men daar niet zal schieten met kanonnen of mitrailleusen, maar dat de waarnemingspost van den kerktoren naar het huis Goet-

hals werd overgebracht. Daarmede is de kerk ervan verlost en zal men er weer mogen luiden *à volonté.*
- Agenten gaan in de slachterijen rond om te vragen hoeveel geslacht vleesch men er hangen heeft. Dit is weldra geweten en aan sommige winkels moet men letterlijk "rotje volgen" om binnen te geraken en ... vleesch te koopen, daar men vreest dat alles zal aangeslagen worden. Die vrees is echter ongegrond.

(5/31) Vrijdag 31 Maart

Er wordt voor den eersten keer 8 uur 's avonds geluid.[32]

Zaterdag 1 April

De lijst hangt uit van 10 rund- en van 10 varkensslachters, die deze week tot slachten gemachtigd zijn. De eersten mogen elk een rund, de anderen mogen elk twee zwijnen slachten.

- Er worden sedert eenige dagen weer overdrijvende Zeppelins gezien. Men had ze hier sedert geruimen tijd niet meer waargenomen. Berichten in de Duitsche bladen melden dat zij daar nogal wat schade hebben aangericht.

EECLOO, den 3 April 1916.

VLEESCH

I. Op bevel der Duitsche Overheid mogen slechts

11 Rundslachters
en 10 Varkensslachters

die op 1 Augustus 1914 een patentrecht van Slachter bezaten en die nog hun beroep uitoefenen, gemachtigd worden om te slachten. Dus deze week.

Zullen Runders slachten :

1. De Keyser August, Cocquytstraat, 30.
2. De Hulsters Theofiel, Zilverstraat, 13.
3. D'Aubioul Karel, Kerkplein, 11.
4. Gillebeert Evremond, Molenstraat, 60.
5. Gillebeert Marcel, Ledegancksplaats, 2.
6. L'Espé Theofiel, Statiestraat, 46.
7. Ryckaert Aimé, Vlaminckstraat, 19.
8. Van de Gejuchte Jules, Markt, 47.
9. Van Steenberghe Jan, Molenstraat, 10.
10. Van de Genachte Frans W^e, Collegiestraat, 11.
11. Van Zele Louis W^e, Statiestraat, 92.

Zullen Varkens slachten :

1. De Baets Camiel, Sterrestraat, 14.
2. De Heuvel Francies, Kerkstraat, 79.
3. De Rycke Desiré W^e, Molenstraat, 94.
4. Lagaey Aloïs, Boelaarstraat, 113.
5. Meerschaut, gebroeders, Verkensmarkt, 3.
6. Pieters Jules, Boelaarstraat, 58.
7. Ryckaert Charles, Cocquytstraat, 72.
8. Sierens Philemon, Statiestraat, 54.
9. Van de Gejuchte Alfred, Boelaarstraat, 73.
10. Vermeire Ferdinand, Raamstraat, 3.

II. De Slachters zijn gehouden te zorgen dat het vleesch aan alle in Eecloo woonende aanvragers proportiegewijze verkocht worde.

III. Zij moeten regelmatig boek houden van hunnen verkoop, erin schrijvende aan wie en hoeveel aan ieder huishooden zij vleesch verkocht hebben. Zij zijn onderworpen aan eene bestendige controel van wege de Stadsoverheid.

HET STADSBESTUUR.

Eecloo, steendrukkerij « Gazette van Eecloo. »

Om eventueel misbruik te kunnen nagaan moesten de gemachtigde slachters noteren aan wie ze hoeveel vlees verkocht hadden (SAE, Aff. A030).

Maandag 3 April

Er is nieuws: De Duitsche bladen maken gewag van eene spanning tusschen Engeland en Holland: Engeland heeft geëischt, dat Holland zijne grenzen voor den uitvoer van alle waren naar Duitschland zou gesloten houden. Holland houdt alle militaire verloven in, eischt vliegtuigen en wagens op en neemt scherpere militaire maatregelen. De zaak zal na 8 of 10 dagen door de Statenkamers in geheime zitting behandeld worden.
In groepjes staat men die tijding te bespreken.
Gissingen genoeg; maar waarop het zal uitloopen weet nog niemand.

Woensdag 5 April

Het gerucht loopt, dat alhier 4 herbergen zullen voorbehouden worden voor de Duitschers en dat niemand anders, behalve de bewoners, er zal mogen binnen komen.

(5/32) Vrijdag 7 April 1916

Edgard Vande Woestijne werd heden te Gent door den kop geschoten.[33] De hoop zijner familie, dat de doodstraf bij de keizerlijke welwillendheid in een gevangenisstraf zou veranderd worden, werd dus niet vervuld. De tijding werd alhier met verslagenheid vernomen. Bij zijn ontroostbare nabestaanden bleven deur en vensterblinden dicht uit rouw over die vreeselijke strafuitvoering.

Zaterdag 8 April

Bij plakbrief wordt aan de landbouwers en belanghebbende eigenaars kond gedaan, dat zij tijd hebben tot 28 dezer om de grachten en waterloopen behoorlijk te kuischen, (gelijk verleden jaar).
Zoo er een maatregel was, waarvan de dringendheid werd erkend en waarvan de uitvoering met voldoening werd begroet, dan was het wel deze. Wij hebben een zeer natte winter gehad, met sneeuw tot in April, maar zoo goed is de afwatering dit jaar in regel geweest, dat er ondanks de overvloedige watermassa's geen water op het land te zien was, overigens, er is een oud spreekwoord dat zegt:
Delven
Loont zich zelven.

Zondag 9 April

Van de spanning tusschen Engeland en Holland schijnt er al niet veel te zullen komen, met het oog op den gang van den oorlog. De berichten der laatste dagen schijnen eerder een ontspanning aan te duiden.
- Gelijk op andere plaatsen worden nu ook tusschen Ursel en Thielt de tramwegriggels uitgebroken, zelfs de bielden en de sponden, om weg gevoerd te worden.
- Met belangstelling wordt de rede door den Duitschen Kanselier dezer dagen in den Reichstag gelezen. Volgens van Betmann-Holweg is de toestand der Duitsche wapenen onverbeterlijk.[34] In zijne uiteenzetting heeft hij echter een kapitaal punt vergeten, namelijk: de financiën.

Maandag 10 April

Er is opeisching van paarden, die door verschillende gemeenten alhier moeten samengebracht worden en waaruit de Herren Duitschers hun keus zullen doen. Het is een prachtige lentedag, met warmen zonneschijn en reine, blauwe lucht en er is veel volk te been. St. Jan-in-Eremo is maar zoo'n nestje en men heeft 15 paarden van die gemeente (5/33) medegedaan. Sommige landbouwers waren niet te best gezind over den prijs. Zoo kreeg een 1750 fr. voor een paard, waarvoor men hem acht dagen geleden 2100 fr. geboden had. Maar ja, wat heeft men eraan?

Hoelang zal die opeischerij nog duren?

"Tot er niets meer is," antwoordde een boer, "Dan zal het zich zelven verbieden."

- Heden kwamen alhier een troep Duitsche soldaten toe, die er recht slordig en vuil, mager en onderkomen uitzagen. Zij zagen er uit alsof zij aardewerken uitgevoerd hadden. In de feestzaal werd alles voor hun inkwartiering in gereedheid gebracht, maar later moet er een tegenbevel gekomen zijn, want zij zijn nog den zelfden dag per spoor naar eene ons onbekende bestemming vertrokken.[35] Aan iemand op de statieplaats zei een van de mannen, dat het zoo ongelukkig was krank te zijn en dan nog zwaren arbeid te moeten gaan verrichten. Vooraleer te vertrekken hadden zij hier eenigen tijd door de straten geslenterd en bij voorkeur bleven zij met gretige blikken voor de uitstalramen van bakkers en slachters staan. Zij hadden blijkbaar honger, maar niemand trok binnen om iets te gaan koopen. Ja toch, een enkele, een soort van onder-officier, ging wat verder in een varkensslagerij en bestelde er iets. Een bakkersknecht ging voorbij met een mand brood op den schouder. Sommigen liepen achter hem en riepen "Brot, Brot!" maar " 't is verkocht" riep de bakkersknecht, en zette zijnen weg voort.

Voor den oorlog hadden zij het ongetwijfeld recht goed, hadden zij den buik vol en een betrekkelijk onbekommerd leven ... En nu hier in 't vreemd, overweldigd land, ver van vrouw en kinderen honger moeten lijden en zwerftochten ondernemen van hier naar daar, zonder ander besef, dan dat het nog lang duren zal ... Wat zorg en ellende roept die vreeselijke oorlog te voorschijn, ook bij hen, die niet onmiddellijk in levensgevaar verkeeren en die dan ook onder de bevoorrechten gerekend worden, zonder dat hun toestand echter benijdbaar kan worden genoemd!

't Waren zoo omtrent van de zelfde typen, als die 35 of 40 jaar geleden, uit het toenmalige arme Duitschland alhier aankwamen om het brood der liefdadigheid te vragen of dit te verdienen door het spelen van een deuntje op een gele klarinet of een klephoorn, met begeleiding van een bas of eenig ander instrument.

(5/34) Dinsdag 11 April

Een nieuw middel van de Duitschers om aan goud te geraken:

Vele ingezetenen alhier worden lastig gevallen door familie uit Gent, met vragen naar eieren, of aardappelen, of andere voedingsmiddelen. Om deze naar Gent te kunnen verzenden is er een toelatingsbewijs van de Kommandantur noodig. Wanneer deze verzendingen gebeuren tot hulp van

familie, of uit vriendschap, zonder bejag naar handelswinst, wordt dit toelatingsbewijs gaarne gegeven, hoe meer hoe liever, want de voorwaarde is eraan verbonden dat men een goudstuk van 10 frank voor dit bewijs geven moet, welk goudstuk u dan wordt uitgewisseld in papieren marken. De meeste menschen hebben echter geen goud beschikbaar. Reeds voor den oorlog was goud-geld in ons land uiterst zeldzaam geworden en verleden jaar werd er dan nog veel goud mits een premie van 10 tot 20 of nog meer per honderd, opgekocht. Tegenover wie geen goud geven kan, halen de heeren uit de Kommandantur dan eenvoudig de schouders op: men moet dan maar niets verzenden of ... het goud elders zien te krijgen. Tot een vrouw, die klaagde dat zij geen goudstuk rijk was, zei de Kommandant: "*Il y a encore beaucoup de l'or à Eecloo.*"
Die moet een zeer hoogen dunk hebben van de rijkdommen alhier en overigens in gansch België; want bij zekere gelegenheid verklaarde hij, dat hij wel geweten had, dat België een welvarend land was, maar dat hij nooit gedacht had dat het zoo rijk was. Hij verstond er zich niet aan. Worden Belgen voor eenige honderden of duizenden mark in de boet geslagen, ze gaan eenvoudig in hun portefeuille en leggen zwijgend het geld op tafel. Ze "betalen" zonder dat men daarvan de minste terugwerking op hun aangezicht zien kan.
Nu de Duitschers zijn er op uit om onze laatste goudstukken, ten behoeve van hunne krijgskosten te scheren, maar er zullen er toch (5/35) nog wel genoeg bewaard blijven, waar zij wel nimmer de hand zullen op leggen.[36]
Al zeggen wij het zelf, het moet toch erkend worden dat er bij het uitbre-

De Nationale Bank van België, die met de goudreserves naar het buitenland gevlucht was, kon geen bankbiljetten meer in omloop brengen, maar machtigde de bank Société Générale de Belgique om geld te drukken. Sommige steden en gemeenten brachten eigen bankbiljetten in omloop en het Steuncomiteit liet noodbons drukken.

ken van den oorlog veel geld in België was. Zoolang de Duitschers onze gewesten niet hadden overweldigd, zag men hier natuurlijk alleen Belgisch geld, maar niet zoohaast was Duitsche bezetting een voldongen feit, of al het Belgisch geld verdween uit den omloop. Waar was het naartoe? Toch niet weggegoocheld? Neen, weggestoken; verborgen in den grond en op geheime plaatsen, of belegd in de banken.
Nu gebeurt de handel en alles uitsluitelijk met Duitsch geld. Geen Belgisch geld ziet nog den dag, met uitzondering van eenige pasmunt, echt schooiersgeld, centen en halve centen, hier en daar afgewisseld door een nickelen kluit of halven kluit en voor wat noodbons van 25 en 50 c^men^ of 1 frank.[37] Het overige geld bestaat uit marken in papier. De uitersten raken elkander hier: halve centen en ... banknoten, zelfs de armsten krijgen thans banknoten in verhandeling.[38]

Na de oorlog, hoopt men, zal dat Duitsch geld, binnengevraagd worden, niet aan de waarde van den dag - want dan zouden wij er leelijk aan geschoren zijn - maar aan de nominale waarde, die het ons heeft gekost, namelijk 1 fr. 25.[39]
En dan zal het Belgisch geld als Lazarus uit zijn graf opstaan om zijn glansrijken triomftocht in het land en daarbuiten te houden, als een lang verwachte erfenis, als een tweede rijkdom die de Belgen in de handen zal vallen om alles weer goed te maken, wanneer alles zal uitgeput zijn.
Helaas! hoeverre zijn wij nog van dat oogenblik verwijderd; want wij kunnen het altijd heropduikend optimismus, dat alles na een maand of 3 zal gedaan zijn, ondanks den besten wil niet deelen. En toch, dat gaat bij vlagen: nu eens vol hoop, bij het vernemen van een goed bericht en dan weer vol neerslachtigheid bij het beschouwen van den donkeren politieken horizont, die maar niet opklaren wil.
(5/36) Laten wij hier echter niet vergeten wat wij verschuldigd zijn aan het machtige Steuncomiteit, dat over gansch België een regen van geld - Engelsch geld - zegt men ons, laat neêrkomen; In plaats van af te nemen is de verleende onderstand nog aangegroeid. Vroeger kwam die onderstand voor Eecloo op 7,000 fr. per week, nu is het 13,000 fr. Over een gansche noodlijdende werkersbevolking verdeeld is dat nog niet te breed, in overweging nemende de schromelijke duurte van alles; maar zonder die gezegende hulp zouden verschrikkelijkheden hier zonder eenigen twijfel hunne intrede gehouden hebben. Moge onze bevolking van die gruwelen gespaard blijven!

Woensdag 12 April 1916

In de laatste dagen moeten alhier zekere wijzigingen gebracht zijn in de uitdeeling van den onderstand door het Steuncomiteit, gelijk die tot nu toe gedaan werd. Van den eenen werd de onderstand eenvoudig afgeschaft, van den anderen werd hij vermeerderd, van een derde werd hij verminderd enz. Voor de deur van het lokaal stond dan ook een lange, lange reeks van personen, die kwamen reclameeren. Hopen wij, in het algemeen belang, dat alles spoedig in het reine zal zijn en zoo rechtvaardig mogelijk geschieden zal.

Donderdag 13 April 1916

Nu nog beter: Duitsche bladen bevatten het bericht, uit Zwitsersche bron, dat de Engelsche minister Asquith, in een onderhoud van een half uur, dat hij met den Paus gehad heeft, zou verklaard hebben, dat de oorlog *ten minste* nog vijf jaren zal duren ...[40] Engeland wil op economisch gebied niets toegeven.
Lekker vooruitzicht voor Duitschland - en ook voor ons - als het waar is.
Die bladen, echter voegen eraan toe, dat die opvatting van den Engelschen minister beschouwd wordt niet als de uitdrukking eener persoonlijke overtuiging, maar wel als een bangmakerij.
- En te Chicago zou een complot van anarchisten ontdekt zijn, met het doel de Europeesche vorsten te vermoorden, te beginnen met den Keizer van Duitschland en den czar van Rusland.
5/37
- Huisvrouwen, die den Donderdag alhier naar de boter- en eiermarkt gaan, moeten zich daartoe tegenwoordig op een uur of drie schikken. 's Morgens om 7 ure van huis weg en om 10 ure terug, daar zij zoolang rotje moeten volgen en haar beurt afwachten.
Te beginnen met heden moesten zij ook voor den eersten keer van hare broodkaart voorzien zijn, daar er te veel misbruiken waren: er waren personen, verleden week, die 3, 4, 5 of nog meer keeren om boter en eieren kwamen of ze voor hen deden halen en dan verkochten met winst aan de kooplieden. Met de broodkaart zal dit niet meer mogelijk zijn.
Ondanks deze frauden was er verleden week officieel naar Gent getelefoneerd, dat er met verschillende kooplieden 40,000 eieren van hier naar Gent op weg waren, zonder die, natuurlijk, welke niet waren aangegeven. Want te St. Amandsberg, bijvoorbeeld werden, naar ons gemeld wordt, 7000 eieren die ook van Eecloo kwamen en niet aangegeven waren, aangeslagen.

Vrijdag 14 April

Het vonnis, waarbij een onzer stadsgenooten ten doode en anderen tot gevang veroordeeld werden (zaak van de trambedienden) hangt hier uitgeplakt.
Er zijn er ook nog 3 van Thielt, die den kogel kregen.
Diep treurig!

Maandag 17 April

Iedere herberg heeft een opschrift ontvangen, dat voor het venster moet uitgeplakt worden en luidt: "*Für Heeres angehörige verboten.*" Dus mogen geen soldaten nog in herbergen komen. Van dezen maatregel zijn echter uitgezonderd "De Gouden Leeuw", De Groene Boomgaard", het "Antwerpsch Gasthof", het "Hotel des Flandres" en het café-barbiershuis, gehouden door Vanden Bossche in 't Rotjen.[41] Verder nog de herberg " 't Pannenhuis" op 't gehucht Balgerhoeke.[42] In den "Gouden Leeuw" mogen geene burgers meer komen, alleen Duitsche soldaten. De andere even genoemde herbergen staan voor burgers en soldaten open.

BERICHT
HERBERGEN

De Duitsche Overheid laat weten dat de toegang van alle hotels en herbergen der Stad voor de Duitsche militairan VERBODEN is.

Aan elke ingang van de herbergen moet het volgend bericht aangeplakt zijn :

Für Deutsche Heeresangehörige verboten

Zijn daarvan uitgezonderd en mogen door Duitsche soldaten bezocht worden :

1 HOTEL GOUDEN LEEUW
2 HOTEL GROENEN BOOMGAARD
3 HOTEL D'ANVERS
4 HOTEL DES FLANDRES
5 HERBERG VAN ZELE *(alleenlijk voor het kegelbaanlokaal)*
6 HERBERG VAN DEN BOSSCHE, Markt, *(voor den duur van het baardscheren en het haarsnijden)*
7 HERBERG « GEMEENTEHUIS » Balgerhoeke.

Het hotel « Gouden Leeuw » mag door geene belgische burgers meer bezocht worden en wordt voorbehouden voor de Duitsche militairen.

Wie deze verordening niet naleeft wordt gestraft tot 1000 mark boet of overeenstemmende gevangenisstraf ; ook kan de herberg gesloten worden.

EECLOO, 17 April 1916. HET GEMEENTEBESTUUR.

Firma François, Eecloo

Vanaf 17 april 1916 waren nog maar 7 cafés in Eeklo toegankelijk voor Duitse soldaten, zes in het centrum van Eeklo en één in Balgerhoeke voor soldaten die daar ingekwartierd waren (SAE, Aff. A200).

Dinsdag 18 April

Wie meer dan 40 kilo aardappelen beschikbaar heeft, moet er voor 21 April de melding van doen ten stadhuize. De landbouwers moeten op dien datum aangegeven hebben hoeveel eetaardappelen, hoeveel plantaardappelen, hoeveel beestenaardappelen en hoeveel beeten zij bezitten. Valsche verklaringen zijn strafbaar met 1000 mk. boet of met gevang.

(5/38) Het Duitsch kot van boven op het dak van den heer Edm. Goethals is weer afgebroken.[43]

Woensdag 19 April

Men gaat rond in den buiten om te zien welke hoeveelheid koorn daar voorhanden is. Bij verschillende boeren werden zekere hoeveelheden aangeslagen, tot een half zaksken toe. Bij den genaamden De Craene werden twee zakken tarwe van onder het bed uitgehaald. Men zegt dat grooter landbouwers zekere hoeveelheden graan bij geringe menschen hadden weggeborgen, in de hoop dat de Duitschers het daar niet zouden gaan zoeken, en dat zij het later duurder zouden kunnen verkoopen.

Vrijdag 21 April

Gisteren werd in Berlijn een ultimatum van den president der Verenigde Staten van Noord-Amerika aan de Duitsche regeering overgereikt. Volgens dit ultimatum moet het gedaan zijn met het in de grond boren (door Duitsche duikbooten) van onbewapende handels- en passagiersschepen, zonder voorafgaande verwittiging of onderzoek, aangezien op die wijze reeds een 100-tal Amerikanen het leven hebben verloren. Wordt Amerika geen voldoening gegeven, dan worden de diplomatische betrekkingen met Duitschland afgebroken.[44]
Wat zal Duitschland antwoorden?

Zondag 23 April

5,000 Siberische scherpschutters zijn te Marseille ontscheept. Zij komen uit Wladiwostok, uit den versten hoek van Azië, uit de onmiddellijke buurt van Japan. Sommigen koesteren hiervan groote, wellicht al te groote verwachtingen, want om bvb. een millioen man naar het Westen te brengen zouden zoowat 500 groote schepen noodig zijn, die de halve wereld moeten rondvaren om zoover te kunnen komen.

Maandag 24 April

Duitsche gendarms gaan bij alle slachters rond, om te zien hoeveel vleesch zij over hebben.
(5/39) - Gisteren was het een begankenis van Gentenaars met karren en wagens alhier en in al de omliggende gemeenten van Gent, om aan aardappelen te geraken. Er zijn gemeenten, zegt men, waar men tot meer dan 200 stootkarren, kruiwagens enz. geteld heeft. De Gentenaars zitten leelijk gekotterd: geen brood, geen vleesch, geene aardappelen, of in zeer onvoldoende hoeveelheid.[45] En zij moeten toch eten!
- Bij plakbrief wordt de bevolking aangemaand de braakliggende gronden te benuttigen, door er slaaprozen en zonnebloemen te kweeken. In den herfst, heet het, zal het Duitsch legerbestuur, het zaad van die bloemen aan loonende prijzen opkopen, om er olie uit te trekken.

Dinsdag 25 April

's Avonds gaan hier drie, vier Zeppelins over, in de richting naar Engeland. Op het platform van het huis Goethals in de Statiestraat stonden soldaten op den uitkijk, enkelen met verrekijkers gewapend. Aan het geroep en gejuich van de kinderen, die op straat speelden, kon men telkens hooren, wanneer er een Zeppelin in het zicht kwam. Zij dreven hoog, zeer hoog

voorbij aan de Zuiderhemel, bij het schitteren der eerste starren, terwijl het geronk der machienen, als het gebrom van een groot luchtmonster duidelijk te vernemen was. En de kinderen juichten, in den vredig-stillen avond, omdat zij niet eens vermoedden, dat het echte monsters waren, die daar dreven, monsters door het genie der menschen in 't leven geroepen, om aan den oorlog een nog afschuwelijker karakter te geven dan hij reeds had. Maar ouderen van jaren staarden de gedrochten na met ernstig oog, denkend aan het kwaad dat zij zouden gaan stichten, aan de vernieling die zij weinig uren later zouden nederwerpen als bliksems uit een onbewolkte starrenlucht over een slapende bevolking.

(5/40) Woensdag 26 April

Gansch den nacht was de lucht vol geronk van Zeppelins. Alleen hoorden wij in de verte het heerlijk lied van een nachtegaal, als een herinnering aan den genoeglijken tijd van den ongestoorden vrede, toen wij het gedrom van de luchtmonsters nog niet kenden. Om 1¼ uur reeds kwam de eerste Zeppelin terug. De tweede volgde om 2 ure. Om 4 ure werden wij uit den slaap gewekt door het gedruismakend zwoegen en draaien der machienen en schroeven van een luchtschip, dat op geringe hoogte overdreef. Zoo laag was het gevaarte, dat men de wielen zag draaien en de menschen op het vlak onder den ballon bescheidelijk bemerkte. Een ontzaglijk gedrocht, een walvisch in de lucht, den kop naar omlaag gewend, om dan langzamerhand weer zijn vorigen horizontalen stand te hernemen.
Later vernamen wij dat deze laatste Zeppelin te Terdonck zou geland zijn. Er zal dan toch wel iets aan gehaperd hebben.
In 't geheel werden hier 5 Zeppelins geteld. Het schijnt dat er den vorigen avond te Gent 7 waren aangestipt.
- 's Avonds, 't was reeds duister, weer drie Zeppelins op groote hoogte en in de zelfde richting, naar Engeland toe; doch om 11 ure reeds kwamen zij terug en, zegt men, kort te vooren had men aan de westerkim vuurslingers gezien, waarschijnlijk door de Bondgenooten den lucht-kolossen tot afwering of vernieling toegezonden.
De platform boven op het huis Goethals in de Statiestraat is nu door de Duitschers bedekt met een dak, dat op 4 stijlen rust. Het lijkt wel een kiosk, hoog in de lucht.

Donderdag 27 April

In de drie laatste dagen groote aanvoer van klodden, aan prijzen onder de hedendaagsche waarde, ten behoeve der Duitschers.[46]
Op de Botermarkt 's morgens, een gevecht tusschen wijven, om aan boter en eieren te geraken. De gendarmen moesten er tusschen springen.

Vrijdag 28 April

Geen Zeppelins meer. Zij zullen door de bondgenooten wat te duchtig getracteerd geworden zijn.

(5/41) Zaterdag 29 April

De Gerichtsherr gaat verhuizen van de Brugschestraat naar de Boelaar-

straat, waar hij het huis van wijlen den h. Van Zandijcke-Goethals zal betrekken.[47] Men is bezig met alles er voor de gasverlichting in te richten: er moeten ... bekken komen.

Zondag 30 April

Volgens een Duitsch blad zouden de Engelschen, die te Cut-el-Amara reeds sedert eenigen tijd ingesloten zaten, zich aan de Turken hebben overgegeven (13 tot 14 duizend man).[48]

- Langs den tragel van 't Leiken, langsheen de fabriek de Lieve, hebben Duitschers gisteren den grond omgespit, om er zonnebloemen te planten. Wellicht zullen zij dat elders, waar het mogelijk is, ook wel beproeven.

Maandag 1 Mei

De openbare uurwerken, die bij het vroeger Belgisch uur reeds bijna een uur vooruitgestoken waren, zijn nu andermaal nog een uur daarbij vooruitgedraaid; 't is te zeggen, dat de dag, gedurende de zomermaanden, een uur vroeger zal beginnen, tot benuttiging van het daglicht. Die zelfde maatregel wordt overigens in Frankrijk en in meer andere landen ook toegepast met begin van Mei.

Dat verschil van 2 uren, hier in 't bezette België, doet echter zonderling aan. Toen vele werklieden heden voor het middagmaal naar huis kwamen, wees het uurwerk op de toren 2 uur namiddag aan en dezen zomer zal het klaar zijn tot niet ver van middernacht.

Men zal zich echter wel spoedig aan die nieuwe tijdregeling gewennen. De fabrieken schikken zich alle naar dat uur vervroeging en de scholen beginnen nu 's morgens om 9 ure, wat gelijk staat met 7 uur van den ouden tijd.

- Een dame ging heden om een pas vragen om naar St Nicolaas te gaan, voor zeer gewichtige en dringende familiezaken. Zij moest alles van de naald tot den draad uitleggen en toen zij hiermede gedaan had, zei men haar dat zij geen pas bekomen kon. Gestoord ging de dame heen en trok de deur vergramd met een ruk dicht. Men riep haar weder en men zei haar, dat zij de deur wat zachter moest toetrekken en dat zij nu op het boek stond om nimmermeer een reispas te krijgen.

Dinsdag 2 Mei

De boeren krijgen hier reeds 17 fr., 18 fr. en meer van hun aardappelen. Ja, te Sleidinge kregen zij tot 23 fr. per 100 kilo. Dit is vooral toe te schrijven aan de Gentenaars, dien den buiten afloopen, tot het veroveren der onontbeerlijke knolvruchten (5/42) en daardoor de prijzen opjagen. Men mag in allen gevalle zeggen, dat vele boeren met den honger der stedelijke bevolking geen slechte zaken maken.

Door tusschenkomst van het stadsbestuur is er nu Hollandsch wit brood voor het publiek beschikbaar gesteld bij de weduwe Nisol, in de Molenstraat, 0.75 fr. voor 1½ kilo.[49]

EECLOO, DEN 28 APRIL 1916.

HOLLANDSCH BROOD

Het Stadsbestuur bericht dat het erin gelukt is eene zekere hoeveelheid Hollandsch grijs brood voor de stad te bekomen.

De eerste zending zal heden VRIJDAG aankomen.

Het brood weegt 1 1/2 kilo 't stuk, en het zal verkocht worden ten huize van

Mme NISOL, Molenstraat, N. 7

morgen, ZATERDAG den 29 April, van af 9 uren voormiddag, mits comptante betaling met gepast geld. De prijs, welke veranderlijk is,zal aangeplakt worden aan het verkoopslokaal.

Elke kooper moet zijne familiekaart medebrengen

HET STADSBESTUUR.

Firma François, Eecloo

Vanaf 29 april 1916 was er met een rantsoenkaart en gepast geld Hollands grijs brood te verkrijgen. De 800 broden waren in enkele uren uitverkocht. Vele mensen waren ontgoocheld omdat de kwaliteit niet beter was dan die van het inlands brood: te veel gruis en brokkelingen (SAE, Aff. A203).

Donderdag 4 Mei

De boter- en eiermarkt wordt, te rekenen met heden in de ledigstaande fabriek van den heer Ger. Baudts, Kerkplein, gehouden.[50] Van 5 uur 's morgens volgden de huisvrouwen rotje om aan eieren en boter te kunnen geraken. De grootste voorraad wordt echter door de Duitschers weggehaald. In 't begin kon men 5 eieren per familielid bekomen, maar later verminderde men het op vier.

Men beweert dat er veel eieren en boter gekocht wordt door arme lieden, voor rekening van kooplieden, die hun het geld verschieten, en dan de aangebrachte waar met winst verkoopen, want het getal kooplieden in dien aard hier ter stede is op fabelachtige wijze aangegroeid. De Duitschers hebben er in de tachtig op hun boek.

- Een heete dag heden: De Meimaand is op haar schoonst. In den buiten liggen gansche troepen wiedsters het eerste onkruid weg te ruimen. Uit de verte bromt de kanonnendonder en daar boven, hoog in de lucht is geronk van vliegmachienen, geronk overal. Er zijn er verscheidene, maar men moet al scherpe oogen hebben om ze te kunnen ontwaren aan de helderblauwe lucht, zoo hoog zijn ze.
Wanneer we van onze wandeling in de stadskom terugkeeren, hooren wij een troepje huisvrouwen, die aan de deuren staan, zich beklagen over de schraalheid van den kost, over de duurte der aardappelen, over de onvoldoende inkomsten enz. en ze moeten toch den pot draaien. Op het vermagerd gelaat van sommige staat de bleeke zorg duidelijk uitgedrukt. 't Is vooral op de huisvrouwen dat de huishouding weegt. Zij moeten zien dat ze rond komen. Is er genoeg, dan gaat dit alleen, maar het is een echte tour-de-force om het gezin uit een ledigen zak te voeden. Hoe het gaat, weten wij niet. Toch gaat het, maar 't is naar.[51]
Op den molenberg in de Molenstraat heeft men bolbanen aangelegd en daar staan troepen mannen in de volle levenskracht, te midden in dezen weekdagnamiddag met de bol te spelen.[52]
Wat een kapitaal gaat er niet verloren, niet alleen aan geld, maar ook aan arbeidskrachten! Ledigheid, de roest van 't leven, knaagt nu met allerlei zorg en dwang aan de bevolking. Het kan wel niet anders, of langzamerhand moeten de karakters daarvan den ontzenuwenden invloed (5/43) ondergaan.

Zaterdag 6 Mei

Bij plakbrief worden voor den Duitscher weer werklieden gevraagd: 9 metsers, 6 timmerlieden, 6 schrijnwerkers, 1 smid, 1 loodgieter, 2 schilders.

Maandag 8 Mei 1916

Alleen metsers hebben zich aangeboden. Er waren zelfs aanbiedingen te veel, namelijk 17, in plaats van 9. Daar er geene aanbiedingen waren van de andere categorieën der gevraagde werklieden werden de bazen eerst voor het schepencollege bijeengeroepen. Vervolgens kwamen de bazen met hun werklieden in de Kommandantuur samen en bij lottrekking werden de werklieden aangeduid, nadat, op voorstel van den heer Ed. Heene ook de namen van de bazen op de lijst der uit te loten werklieden werden ingeschreven, opdat men later niet zoude kunnen zeggen, dat zij hunnen invloed hadden aangewend om *anderen* te doen optrekken en zelf thuis te blijven.
Die aanwerving had weer tot eenige beroering aanleiding gegeven. De werklieden werden gevraagd aan het stadsbestuur, maar dit schuift de verantwoordelijkheid van zijnen nek door de bazen voor de moeilijkheid te stellen en hen hunne lijst van hun werkvolk te doen indienen. Vandaar zorg bij de bazen, die, ook buiten den oorlogstijd, met hun werklieden op goeden voet willen blijven. Er zijn nogthans werkloozen genoeg, wier namen in de huidige omstandigheden, volkomen aan het stadsbestuur bekend is of bekend kan zijn. Velen menen, dat het billijker ware, de arbeiders voor den Duitscher onder de werkloozen aan te werven. Hun gewone

onderstand zou dan gedurende den arbeidsduur vervallen en dan zou ook het lot niet vallen op menschen, die liever hier aan den arbeid zouden blijven.

Dinsdag 9 mei 1916

Op last van den Kommandant is er een plakbrief uitgehangen waarbij er te Eecloo nog slechts wekelijks 10 varkens, in plaats van 20, mogen geslacht worden. Dit omdat hun gebleken is, dat de varkensslachters te veel vleesch inzouten en zij dus versch vleesch te veel hebben.

Woensdag 10 Mei 1916

Het vervroegen van het zomeruur heeft onbetwistbaar zijn goeden kant; maar in deze omstandigheden wordt er fel tegen gemompeld omdat het politie-uur, dat tot nu toe niet breed toegemeten was, namelijk tot 9 uur, (oud-Belgische tijd) thans met den nieuwen (5/44) tijd wordt bepaald op 8 uur 's avonds, (10 uur op den toren). Dit maakt dat de inwoners, in 't schoonste van 't seizoen, met den klaren binnen en ... te bed moeten gaan; want velen achten het der moeite niet waard van nog licht aan te steken. Even na 8 uur ziet men dan ook geen mensch meer op straat.

Donderdag 11 mei 1916

Van 3 uur 's morgens reeds staat een gansche reeks inwoners op het Kerkplein de beurt af te wachten om 25 eieren en ½ kilotje boter te bekomen. Eerst 4 uren later begint de uitdeeling. Dat rotte-volgen duurde tot na den middag. Op zekere oogenblikken was het gedrang, om binnen te geraken zoo hevig, dat eene deur in de fabriek erg beschadigd werd. De gendarmen trokken den sabel en 4 agenten hadden de grootste moeite om de buitendeur voor den drom van het volk te sluiten.

- Wanneer men ziet, hoe alles wordt weggeschuimd, vraagt men zich af, wat er eindelijk voor ons nog gaat over blijven. Een voorbeeld: Caprijke moest vroeger omtrent 300 kilo boter ter markt brengen; nu is het reeds meer dan 1200 kilo. Te naaste week moet Eecloo zelf 1400 kilo leveren. Met gansche wagens boter en eieren worden er weggevoerd door de Duitschers. Waarheen, weet niemand. En onze menschen worden met een half kilotje gepaaid.

Heden stuiken nog 2 volle manden eieren der Duitschers van een wagen. Wat men met al die gebroken eieren gedaan heeft, weten wij niet.

- De door de Duitschers aangeworvene werklieden zijn heden met den eersten tram vertrokken naar Kortrijk. Veel nieuwsgierigen woonden dat vertrek bij. Een van de werklieden speelde op een mond-harmonica, anderen zongen. Een groot verschil bij den eersten keer, toen de werklieden 's morgens bij donkeren, omringd door een sterke, gewapende macht, werden weggebracht.

Vrijdag 12 Mei

Den verleden nacht geraakte de voermanswagen van D. Vernaet, rechtover zijne deur, in de Statiestraat, in brand.[53] De Duitschers klopten den man op. Het vuur schijnt ontstaan te zijn in gebrande rogge, die thans de

gebrande koffie moet vervangen. De wagen bevatte kisten ontroomers en tuimelkarns van de firma Vandeputte en C°, gebeeldhouwde meubelen van de firma Smitz-Van Acker enz. Een kostelijke gebeeldhouwde tafel is verloren, ook de tuimelkarns hebben geleden, maar de ontroomers waren nog gaaf.[54]

(5/45) Zaterdag 13 Mei

Eenige dagen geleden kwam een Duitscher in verschillende wolleweverijen alhier om er aanspraak te maken op de 4/5 van de opbrengst, ten behoeve der burgerlijke bevolking in Duitschland. Het overige vijfde mag voor België blijven. Volgens hem zal de behoefte aan kleedingstoffen in Duitschland zoo groot worden, na eenige maanden, dat men zelfs de vloertapijten daartoe benuttigen zal.
Die Duitscher ziet den oorlog nog te duren tot het einde van het toekomstige jaar.

Maandag 15 Mei

Wie met een paspoort reist naar Gent, bijvoorbeeld, dient zich bij aankomst aldaar bij de Duitschers aan te melden. Velen echter, spaarden zich die moeite tot nu toe; maar voortaan zullen zij wel nauwgezetter dit punt van het programma uitvoeren, want in de Kommandantuur alhier is een lange lijst van overtreders ingekomen. Die lijst bevatte, voor de maand Januari 1916 alleen, niet minder dan 104 namen van paspoortreizigers, die zich niet aangemeld hadden, en, naar men zegt, deswege elk met 2 mark zullen gestraft worden. Onder de overtreders worden er van de rijkste en hoogst geplaatste personen van Eecloo genoemd, zelfs die officieële ambten bekleeden.

Dinsdag 16 Mei

Er is spraak dat het Voedingscomiteit nu ook mosselen zal doen komen. Dat is zeker een goedkoop en kloek voedingsmiddel. Er zouden er 20,000 besteld zijn, maar denkende dat men er te veel mee had, zou men er 8,000 aan Gent afgestaan hebben.

Woensdag 17 Mei

Twee maal per week komt er zooals wij reeds aanstipten, brood van Holland toe bij de weduwe Nisol. Over het algemeen genomen, legt men er niet veel lof op. Toch staat er op de dagen, dat er brood beschikbaar is, een lange, lange reeks volk daar buiten *queue* te maken, eene reeks van aan 't begin van de Molenstraat, dus, tot aan 't Nieuwstraatje.[55] Die bijval is hieraan toe te schrijven, dat vele menschen voor hunne voeding te weinig bon's bekomen, om ermede brood bij de bakkers te kunnen halen en dat men het Hollandsche brood zonder bon's kan krijgen. Zoo moet men dus op eenige uren zich schikken, om: 1e boter en eieren te kunnen bekomen den Donderdag in de fabriek op het Kerkplein, (5/46) 2e om hollandsch brood te krijgen, 3e om kruideniers- en andere waren te kunnen bemachtigen (voor zooveel er voorhanden zijn) in het Amerikaansch huis, Statiestraat.[56] Het geduld onzer bevolking wordt voorzeker op een harde proef gesteld.

Donderdag 18 Mei

De slachters hebben naar den Kommandant twee afgevaardigden gezonden, de heeren Ph. Sierens en C. Meerschaut, om te zien of er geen mogelijkheid was om wat meer varkens te slachten.[57] Zij werden door den Kommandant goed ontvangen en legden hem den toestand uiteen: dat zij niet alleen spraken in het belang der varkensslachters, maar dat men dit ook kon opvatten als zijnde in het belang der gansche bevolking, voor wie tien varkens per week zeker veel te weinig was, verder dat, zoo er al vleesch gezouten werd, dit niet was voor den uitvoer naar andere plaatsen, wel om te voldoen aan een dagelijksche behoefte van de bevolking. De Kommandant, echter, was van zijne zienswijze niet af te brengen. Hij wilde eindelijk 5 varkens per week meer toestaan, echter niet aan de slachters, wel aan ... het stadsbestuur. Naderhand, echter, mochten deze 5 varkens meer, toch door de slachters gedood en uitverkocht worden.

[Voegen wij hieraan toe dat de slachters vooraf een onderhoud hadden gehad met het stadsbestuur en dat het wel eenige verwondering gewekt heeft, dat de slachters, die hier een geïnteresseerde partij waren, alleen hun plan bij den Kommandant moesten trekken, terwijl niemand er het stadsbestuur vertegenwoordigde, om een woord in 't voordeel van de volksvoeding te spreken.

Of was dat reeds vooraf tusschen Kommandant en stadsbestuur geschikt? Dan ... zwijgen wij. In allen gevalle had men niets daarvan aan de slachters bekend gemaakt.[58]

- Heden is er een plakbrief uitgehangen, die genoegen heeft gedaan: Het politie-uur wordt met een uur verlengd. Men mag dus op straat zijn tot 11 uur 's avonds (9 uur, oude tijd.)

Vrijdag 19 Mei

De hoogste prijzen der aardappelen worden bij plakbrief vastgesteld op 10 fr. per 100 kilo; 14 fr. voor den verkoop in 't klein, wat niet belet, dat er landbouwers zijn, die tot 23 fr. durven vragen.

Zaterdag 20 Mei

Berichten over geweldige, verbitterde gevechten voor Verdun, met wisselend succes, nu eens voor de Bondgenooten, dan weer voor de Duitschers, over het insluiten van 3 Turksche legerkorpsen in Azië; over verliezen der Italianen (die nu juist sedert een jaar in oorlog zijn tegen de Oostenrijkers, die met ongekende reusachtige kanonnen op 34 wielen voor den dag komen) over gebrek en ellende in Duitschland, over vredesgeruchten, die nu en dan in een of ander dagblad opduiken, zonder dat echter de minste *officieele* opklaring ons toelaat aan een (5/47) spoedig einde van dezen verbitterden wereldoorlog te gelooven.

Maandag 22 Mei 1916

Rogge wordt 110, haver 120 fr. per 100 kilo verkocht. 9 fr. voor een zeemlap.

Stijfselpoeier voor de waschvrouwen is er niet meer te krijgen.

Een likorist zegt ons dat er aan Champagne of porto niet meer te geraken

is en alle likeuren gaan aan fabelachtige prijzen.

Woensdag 24 Mei 1916

Dr. Albert Antonissen, luitenant-bataljonsgeneesheer der Burgerwacht, secretaris der geneesheeren vereeniging van het arrondissement Gent-Eecloo is heden overleden.[59] Verleden week overleed zijn ambtgenoot, Dr. A. Meire.[60] Dus twee geneesheeren door den dood weggerukt in zoowat 8 dagen tijds.

Donderdag 25 Mei

De marktprijs der eieren is op 15 c^men per stuk bepaald.

Zaterdag 27 Mei

Na de aankomst van den namiddagtram staan alle straatjes uit, ten minste daar waar men de terugkomst van werklieden uit West-Vlaanderen verwachtte. Zij waren inderdaad met dien tram meegekomen. Zij kwamen van Clerken. Kinderen vlogen hun teruggekeerden vader met vreugde te gemoet en leidden hun met stralende oogen naar huis. Ginder te Clerken, ½ uur van 't front af, zeggen de teruggekeerden, kunnen wij elkander soms niet verstaan door 't eeuwig gedonder der kanonnen.

Woensdag 31 Mei

Alweder eene maand teneinde.
De landbouwers en koehouders moeten 3 kilo boter per koe leveren. Velen kunnen met den besten wil der wereld daaraan niet voldoen. Ook is het gemompel groot. Naderhand wordt de hoeveelheid op 1½ kilo per koe bepaald.

Donderdag 1 Juni

De viggens op de markt gaan 3 en 4 fr. per kilo. Er zijn vreeselijk veel vreemde kooplieden. Vandaar die hooge prijzen. De kooplieden mogen slechts verzenden, wanneer zij gouden geld in de Kommandantuur geven, waarvoor hun in ruil Duitsch papier wordt overhandigd.
't Gemeentebestuur doet nu zelf, door daartoe aangestelden de verdeeling van boter en eieren, mits vooraf voor het deel van de Duitschers te zorgen. Men wil dat zekere winkeliers, men noemt ons zelfs namen, met alle gemak 40 of 50 kilo boter krijgen, en eieren in evenredigheid, die zij dan natuurlijk in hun winkel voortverkoopen aan zooveel meer. Men zegt dat de boterboerinnen met hare waar door den wachtmeester die met den ordedienst gelast is, naar bedoelde winkels gezonden worden. [Andere ingezetenen moeten op het Kerkplein uren en uren staan wachten en kunnen aan niets geraken, of zoo zij iets krijgen, voor hun half kilotje of een ei of zes.]

(5/48) Zaterdag 3 Juni 1916

Aan verschillende Duitsche lokalen wordt de Duitsche driekleur geheschen, men zegt dat het is om een overwinning op de Engelschen te vieren, in de Noordzee, bij den ingang der Skagerrak tusschen Noorwegen

en Denemarken. Deze zeeslag bij Skagerrak zal wel de grootste zijn die ooit geleverd werd, aangezien er stellig meer dan 30 oorlogsbodems naar den kelder gingen. Volgens opsomminge in de Duitsche bladen zelf tellen wij aan den Duitschen kant 13 schepen van allen aard, die in de diepte verdwenen, zoodat naar verhouding de Duitsche verliezen wel zoo zwaar, ja, zwaarder moeten zijn dan de Engelsche. De Duitschers werden geholpen door de waarnemingen van 2 Zeppelins, die hun van het grootste nut zijn geweest, een hulpmiddel waarover de Engelschen niet beschikten. De Duitsche en de Engelsche vloot hebben dus zware verliezen geleden en ... beiden kraaien victorie, de Duitsche omdat zij het grootste getal schepen vernielde of in brand schoot; de Engelsche eigent zich de overwinning toe, omdat de Duitsche vloot naar hare haven terugliep, zoodat de Engelsche het laatst ter plaats bleef. Een lachspel is het in allen gevalle niet geweest, wel een vreeselijk treurspel, dat ook voortduurde in den nacht, die verlicht werd door vuurzuilen der in brand geschoten schepen. Hoeveel menschenmateriaal er verloren ging, wordt nog niet gemeld; maar het getal der verdronkenen, doodgeschotenen en verminkten zal in evenredigheid wel afgrijselijk groot zijn geweest. Eenige dagen nadien spoelden de lijken van Duitschers en Engelschen aan de Deensche kust, lijken van welbeminde echtgenooten, vaders, of zonen, verleden week nog vol moed en levenskracht en thans, vriend en vijand vereenigd in den zelfden dood, die voor allen gelijk is.

Maandag 5 Juni

Handelaars mogen geene waren meer van de eene naar de andere gemeente vervoeren, of de lading moet vergezeld gaan van eene factuur en dan wordt er de honderdste penning op afgehouden, met een minimum van 25 centimen.[61]

Dinsdag 6 Juni

Het tour-volgen begint nu ook aan de slachterswinkels. Sommige vrouwen die het wachten wat te vervelend vonden zetten zich in de Vlamingstraat te kaarten aan de deur, in afwachting dat de winkel geopend werd.

(5/49) Woensdag 7 Juni

- De heer Karel Geirnaert van St. Laureins, secretaris van de Burgerlijke Godshuizen aldaar is gevankelijk weggebracht, om welke reden wordt niet gemeld.

Donderdag 8 Juni

De taks van het gouden geld, dat men in ruil van Duitsch papier geven moet, is voor hen, die viggens van hier willen uitvoeren, op 2 fr. per kop gebracht. Men schat dat er heden 600 viggens verzonden zijn, dat zal dus wel tot ten minste 1300 fr. in goud beloopen, aangezien de minste goudstukken 10 fr. bedragen en men voor 2 viggens, bvb., zoowel 10 fr. in goud moet betalen als voor 5. Er wordt ook nog uit andere artikelen goud geklopt: zoo vertelde ons een koopman in eieren, dat hij 30 fr. goud had moeten geven voor 1300 eieren. Er zijn ook lieden die voor hunnen handel

of wandel de gunsten der Duitschers zoeken te winnen door hun uit eigen beweging goud voor papier aan te bieden. Men noemt ons zelfs den naam van iemand uit een omliggende gemeente die duizend fr. goud tegen papier kwam inruilen, met belofte van er de volgende week nog te brengen.
Het kan wel niet anders of door die maneuver moet het goud, dat voor den oorlog reeds zoo uiterst zelden in omloop kwam en dat verleden jaar nog grootendeels werd opgekocht, nu nog wel zeldzamer worden. Ook beginnen de kooplieden weer te bieden, zelfs tot 35 fr. per 100 winst, om goud te kunnen machtig worden.

Vrijdag 9 Juni

Vliegmachienen laten in den buiten gazetjes en bulletins vallen. Het schijnt dat er opgeraapt zijn in 't Leen, op Heulendonk, te Oost-Eecloo enz. Aan iemand die van die dingen gezien had, vroegen wij wat er op stond. Hij wist het niet te zeggen. "Wij konden wij dat niet lezen", zei hij, "'t een was een Duitsch en 't ander Fransch en op dat Fransch stond er een haan."
Later is gebleken, dat het Duitsch vlugschrift getiteld was: "Kriegsblätter für das Deutsche Volk," den Duitschen adelaar in top, met een omlijsting van de Duitsche kleuren. Het blad bevatte zekere uittreksels uit brieven, waarin over den grooten nood vooral onder de werkende klasse in Duitschland wordt gehandeld. Er kwam ook eene plaat in voor, aantoonende de verwoestingen in een Duitschen loopgraaf voor Verdun.
Blijkbaar kwam het blad van de zijde onzer bondgenooten, alhoewel het onberispelijk gedrukt was met gothische Duitsche letter. Het was natuurlijk voor de Duitsche soldaten bestemd.

Kriegsblätter

für das deutsche Volk.

Kriegsziel gefucht!

Kriegsblätter fur das deutsche Volk, nr. 14 Im April 1916. Geallieerde vliegtuigen strooiden vlugschriften uit om de Duitse soldaten te informeren over de oorlogssituatie en ze te demoraliseren (http://www.photo.rmn.fr).

Het Fransch blad droeg als titel: "La voix du pays" en was zooals reeds gezegd is, versierd met den Gallischen haan. Het bevatte mededeelingen over de verschillende fronten, vooral voor Verdun, alsook de nota door Amerika aan Duitschland gezonden.
Eindelijk was er ook nog een derde vlugschrift, langs den eenen (5/50) kant Vlaamsch, langs den anderen kant Fransch: " 's Konings Klaroen" en "Le Clairon du Roi".[62] Het deed het grootste genoegen aan menschen, die dit vonden, eens iets van ons eigen volk te vernemen. Het Belgisch strooiblad was het kleinste van de drie, slechts iets grooter dan een half velleken postpapier, en bevatte verscheidene korte mededeelingen over de aanvallende kracht of den weerstand van onze mannen aan den IJzer: over de moedige houding der Belgische soldaten in den Congo bij het verleenen van hulp aan de Fransche troepen tot bestrijding van den vijand, met eene officieele betuiging van dank en waardering van Fransche zijde; verder een kort uittreksel uit eene rede van President Poincarré, die zeide dat er tot nu toe rechtstreeks noch onrechtstreeks spraak was geweest van vredesvoorstellen en dat de Bondgenooten de wapens slechts zullen nederleggen, wanneer de vijand zich overwonnen zal verklaren en zelf vrede vragen enz.[63]
Dergelijke mededeelingen worden natuurlijk slechts in 't geheim en aan volstrekt vertrouwbare personen overhandigd, uit vrees dat de Duitschers er den neus zouden kunnen insteken en dat men in moeilijkheden zou kunnen geraken.

Zaterdag 10 Juni

De eerste berichten komen toe over Russische zegepralen op de Oostenrijkers in Gallicië.[64]

Zondag 11 Juni

De berichten der Russische zegepralen worden bevestigd: er wordt gewag gemaakt van 64,000 Duitsche en Oostenrijksche krijgsgevangenen, waaronder 1100 tot 1200 officieren een getal dat enkele dagen later tot 113,000 stijgt. Verschillende plaatsen, waaronder de stad Lutz (in Rusland) door de Russen herwonnen.

- De aardappelnood doet zich schreeuwend gevoelen. Gentenaars kwamen hier heden met een karreken toe om te zien of zij wat aardappelen vinden konden, maar er waren er nergens te krijgen. Zij zijn dan ook met hun ledige kar moeten terugkeeren.
- Anderen waren in een omliggende gemeente beter gevaren. Ze kwamen bij zekeren landbouwer. Neen, hij had geen aardappelen te missen.

"Maar baas, dat moet toch wel mogelijk zijn. Vraag maar wat gij hebben moet. Wij willen betalen en wij zullen betalen, wij hebben geld. Wij kunnen toch met vrouw en kinderen niet van honger creveeren."

De landbouwer liet zich eindelijk gezeggen. Nu, ja, hij zou 100 kilogram aardappelen leveren aan 24 fr.
(5/51) "Dat is gesproken, zie. Allé, smijt ze maar op de karre!"
De anderen begonnen nu ook schoon te spreken: "Allez toe, baas, gelijk

nen braven vent, geef er ons ook honderd kilos."
Ja, ze kregen er ook 100 kilo, zoodat er 300 kilos op de kar lagen.

"Rijd er maar mee door." zei de eerste, een geldbeugel uithalende. "Ik zal u betalen, baas, laat ons binnen gaan."

Toen zij in huis waren, lei hij daar 24 fr. op tafel.

"Ziedaar!"

"Ja, maar." zei de boer, "dat is te weinig; er ligt maar 24 fr. en er zijn er 300 kilo geleverd."

"Hoor eens," zei de Gentenaar, "de hoogste prijs door de Duitschers voorgeschreven is bepaald op 8 fr. per 100 kilo. Ik mag aan geen hoogeren prijs koopen en gij moogt aan geen hoogeren prijs verkoopen of wij zijn beiden in de boete. Neemt gij het op, of niet?" En hij maakte een beweging met de hand als om het geld weer van de tafel te scheren.

Drupneuzend streek de landbouwer het geld op. Wat kon hij ook anders doen? De anderen waren reeds aan 't rijden met de patatten ... Daarmede hadden de Gentenaars hun gerief en fluitend konden zij hun zegepralenden terugkeer naar de Arteveldestad ondernemen.

Maandag 12 Juni

Waar moet het naartoe met de volksvoeding?
Vele huishoudens hebben geene aardappelen meer, er wordt hun te weinig brood toegekend, afgepast duur smout of boter en geen vleesch of te weinig vleesch. Dagelijks is het dan ook een echte processie van volk aan de varkensslachterijen, waar doorgaans slechts kleine, dus te magere varkens geslacht worden, aan het "Hollandsch huis", aan den Amerikaanschen winkel. Van 11 uur 's morgens stond men dezer dagen aan zekere slachterijen geplant, om er door noen en al zijn plaats te bewaren, tot wanneer de verkoop zou beginnen, te 6 uur 's avonds. Voor het Hollandsch brood zijn er die reeds 's morgens om 2 uur op post staan en de hoop volks vermeerdert met elk oogenblik, tot de rij honderden meters lang is. Sommige gezinnen leven van maaltijd tot maaltijd, zonder te weten wat zij eenige uren (5/52) later onder den tand zullen moeten steken. Er zijn dagen geweest, dat er haast geen kinderen in de scholen waren, daar zij in moeder's plaats uren lang aan de winkels moesten staan om hun beurt af te wachten. Van andere kinderen wordt gezegd, dat zij in de scholen flauw vielen, natuurlijk uit oorzaak van onvoldoende voeding.

Dinsdag 13 Juni

Sedert dagen en dagen regent het zonder ophouden, de lucht blijft voortdurend grijs en betrokken, en het is koud gelijk in November. Men begint te vreezen voor de vruchten te velde. Een slechten oogst van aardappelen en graan zou er nog moeten bijkomen, om het spel te volmaken.

Voor de meeste voedingswaren was een rantsoen- of familiekaart nodig. Voor een kaart met vier bons kreeg je na betaling een rantsoen meel of brood (SAE, VVw-6).

Pax optima Rerum

In somb're stemming sta ik voor de ruiten
En zie naar 't grijze luchtgewelf
En hoe de regen nederplast daar buiten ...
Stil huiv'rend voel ik in mij zelf
Gelijk somberheid ... O vroeg're vreugd
Waar zijt gij heen?
'k Zie in de jeugd
Van 't schoon getij slechts kil geween:
Geween dat uit de wolken breekt
In droef getraan;
Geween dat van de takken leekt,
Die hopeloos slingeren en slaan.

Gelijk de hemel, droef bewolkt,
Zoo is 't gemoed der menschheid, die, beladen,
Met oorlogszorg, ziet land op land ontvolkt
Geteisterd door de gruwelijkste aller kwalen
En er uitschreit haar ellende en wee ...
Gevloekte dag,
Waarop de vreê

Verbroken werd! ... Toen mocht de vlag
Halftop alom den rouw vertolken ...
(5/53)Toen mocht de Deugd in somberzwart gewaad
Zich hullen, weenend over 't naadrend kwaad,
Dat aan kwam stormen op de volken.

Is broederhaat nu goed? En broedermin
Verkeerd? Waar blijft men met de spreuk
Dat allen broed'ren zijn in 't groot gezin,
der gansche menschheid? Van de breuk
Van 't vreêverband werpt men de schuld
Op andren neer
En men vervult
Een plicht, zoo heet het, als men zeer
Veel menschen moordt en de beschavingsbloem
In 't bloed vertrapt en gruwelijken roem
Verzamelt ... och,
Hoe lange nog!

Zoö dacht ik treurig, toen ik voor het venster
Natuur zag weenen, droef en staâg...
Komt de eerste glim, een sprank, een genster,
Dan 't volle vreêlicht na de vlaag,
In welke vreeslijke lijnen
Zie 'k dan het eindvisioen vóór mij verschijnen:

Een beenderberg tot aan de wolken,
Verwoest geluk, dat in de kolken
Van een bloedzee ligt versmoord;
De hoop der natiën vermoord;
De rookwalm, stijgend uit de puinen,
Gelijk een rouwfloers rijzend op
Als een protest, naar hooge kruinen,
Waar idealen staan ten top;
De Deugd gehoond, verkracht, belasterd
Beschavingszin geschaad, verbasterd
(5/54)En Kunst en Wetenschap gestremd,
De Toekomst zwaar gedrukt, beklemd;
Verarming zonder nut,
De landen uitgeput,
En dan, hoevelen door den nood;
Bestemd tot een ontijd'gen dood;
Miljoenen en miljoenen droeven;
Die hartverkwikking, troost behoeven;
Gebroken zielebanden, harten
Vaneen gereten; kwalen, smarten ...
En aller zuchten zich verzamend
Tot eenen wind van droefheid, gierend

De doodenakkers over, slierend
Langs gansch het aardrijk, al-omvâmend.

O wrange vrucht van bitse Baatzucht,
Van Heerschzucht en vervloekten Staatszucht!
Ziet, oorlogstokers, naar uw werk! ...

Dan, wat een plicht voor ons! Hoe sterk
Kan 't Vreêgebouw gevestigd zijn
Zoo allen trekken éêne lijn
Tot hunne vrijmaking en werken
Om Liefde en Eendracht te versterken
De wereld door en 't oorlogskwaad
Te keer te gaan met woord en daad!
[Zooals het Kwaad zich zelf kastijdt,
Loont 't Goede zich ten allen tijd'
En Vrede is 't hoogste Goed
In voor- en tegenspoed]
Moog' eens de menschheid 't oorlogskwaad onttronen
En zich den vrede, 't hoogste goed, dan waardig toonen!

Woensdag 14 Juni

Personen, die leveringen gedaan hadden aan het Duitsche leger, te rekenen met 13 October 1914 tot 15 Januari 1915, waren uitgenoodigd om heden ten stadhuize om 9 uur voor een officier te verschijnen ten einde de prijzen der levering te bespreken. Er viel echter niet veel te bespreken. De prijzen waren vastgesteld volgens een Duitsch barema, voor het meerendeel onder de prijzen die hier gewoonlijk gevraagd en betaald werden. Protesteeren kon men en ... aanvaarden. Wie weet of men anders nog wel een centiem zou krijgen. Men zal een bon krijgen en de betaling zal volgen ... na den oorlog. Met dien troost mag men gaan slapen.

Donderdag 15 Juni

Door de vreemde kooplui wordt er weer veel goud naar de Kommandantuur gedragen. 't Schijnt dat er door sommige reeds 50 per % winst op het goud geboden wordt!
Van een Duitscher, die het weten kan, vernemen wij, dat er wekelijks in de Kommandantuur alhier 2000 mark aan goud ontvangen wordt.
Sedert eenigen tijd is de geheime Duitsche politie met 35 man versterkt. Zij waken er vooral op, dat er geen levensmiddelen uitgaan, zonder behoorlijke toelating.
O, die levensmiddelen! Heden ging er iemand om 3 kilo patatten voor 1 frank. Dan hoort men van menschen, die 's noens reeds hun avondmaal opeten en niet weten waarmeê zij 's avonds den honger zullen moeten stillen enz.
(5/55) Men ziet het overigens op de trekken van menschen vooral uit de lagere klasse. Zij zijn bleek, hun vleesch is fletsch, de oogen staan flauw. Wat moet er van het geslacht worden, dat in zulke ongunstige voorwaar-

den wordt grootgebracht? Volgroeide menschen zullen beter de ontberingen verdragen, maar zij, wier organen nog niet tot volle ontwikkeling gekomen zijn en zoo onvoldoende gevoed worden, zullen er al de nadeelige gevolgen van moeten ondervinden. Een ziekelijk en verweekt geslacht zal ook eene der treurige vruchten van dezen monster-oorlog zijn.

Vrijdag 16 Juni

Groote aanplakbrieven zijn uitgehangen, (in de 3 talen) behelzende eene aanspraak door Keizer Wilhelm voor de mannen zijner marine gehouden, naar aanleiding van het groot zeegevecht bij het Skagerrak: Duitschland, zoo heet het daarin, was door zulke machtige vijanden omringd, dat het langdurig een groote kracht moest ontwikkelen, om, wanneer het zou aangevallen worden, met goed gevolg het hoofd aan zijn vijanden te kunnen bieden. In den huidigen strijd was het landleger van overwinning naar overwinning gegaan en menigeen vroeg zich af waarom ook de vloot niet ingreep; maar zij wachtte haren tijd af. Eindelijk kwam het oogenblik waarop zij zich met de overmachtige Engelsche vloot meten kon en de uitslag was de overwinning van de Duitsche vloot op de Engelsche. Dààr in de Noordzee werd de eerste vernielende mokerslag toegediend op de macht van Engeland, de beruchte beheerscherin der zeeën. Verder wordt er God bijgehaald, wien lof en dank gebracht wordt voor deze overwinning. Iemand, die het las, merkte op, dat er niets in stond van de Russen.
"Neen", was het antwoord, "verleden jaar is dat gedaan. Toen ook, *mit Gottes gnädigen Beistand,* was het Russische leger *kaput* gemaakt en de laatste vluchtelingen werden in de wouden van Augustowo achtervolgd.[65]
En thans zijn het de Oostenrijkers en Duitschers, die door de Russen geklopt worden!

Zaterdag 16 (= 17) Juni

Wie meer dan 5 kilo cichorei en wie meer tabak en cigaren in huis heeft dan voor zijn persoonlijk gebruik noodig is, moet dit ten stadhuize aanmelden op pene van straf en verbeurdverklaring.[66]

(5/56) Zondag 17 (= 18) Juni

Er wordt met verachting en verbittering gesproken van den wachtmeester der gendarmen alhier, die de menschen om de minste reden slaat en mishandelt, alsof zij zijn onderdanige slaven waren.[67] Onlangs, op een Donderdag, terwijl de ingezetenen in massa op het Kerkplein hun beurt stonden af te wachten om boter en eieren te bekomen, stonden eenige jongelieden tegen een venster geleund. Het is nu wel waar, dat in den gemeeneren stand alhier de slechte gewoonte bestaat om deuren en vensters in groep af te zetten, zich voor de uitstalramen te plaatsen, en hun, die binnen zijn, aldus het uitzicht te beletten, vooral op de hoeken der straten (een slecht gebruik dat door strenge straffen zou moeten uitgeroeid worden); maar gelijk die wachtmeester het aan boord lei, ging het wat over zijn hout.[68] Verraderlijk kwam hij nader en zonder de minste verwittiging sprong hij naar de argelooze jongens en begon erop te slaan en te smijten en kaaksmeten te deelen, zoodat zij hals over kop wegvluchtten.

Toen scheen het alsof hij berouw had over wat hij gedaan had: Met een veel vriendelijker gezicht riep hij een van de jongens en wenkte hem dat hij zou nader komen. De jongen kwam schoorvoetend af en toen hij bij den wachtmeester gekomen was, gaf deze hem met vollen arm een geweldige oorveeg en daarna, zooveel als hij schoppen kon, met zijn zware laarzen, een schop op zijn achterdeel, zoodat de menschen, die het zagen, zich in machtelooze verontwaardiging moesten afwenden.
Wie een voorschrift overtreedt mag gestraft worden, wanneer eene verwittiging niet helpt; maar wij zijn toch geen slaven en die Duitsche manieren van slaan en smijten naar aanleiding van de nietigste reden zijn wij hier niet gewoon en zijn ook niet te verschoonen.
Die zelfde wachtmeester deed dezer dagen ook een dochter D. B... naar de Kommandantuur opleiden, omdat zij zich de bemerking had laten ontvallen, dat het altijd de zelfden waren, die eieren kregen.
Nu vertelt men ons weer, dat een buitenmensch, die met vee kwam, om het te laten in overzicht nemen, op onbarmhartige wijze mishandeld werd. Volgens den opgemaakten inventaris moest hij met 4 stuks vee komen, maar hij kwam er maar met 3.

"Waar is de vierde koe?" vroeg de wachtmeester.

"Ik weet het niet."

En hierop begon de geweldenaar den man onmenschelijk te slaan en te smijten. Deze laatste bracht de handen voor zijn gezicht om het te beschermen, maar toen werden de handen zoo deerlijk getroffen, dat zij weldra erg gezwollen stonden. Wij weten zelfs niet of die man niet onder geneeskundige behandeling is.
Men is verlegen van beroep tegen zulke baldadigheden in te slaan, want men gaat bij den duivel te biechten en loopt gevaar niet de minste voldoening maar integendeel nog wat [on]aangenaamheden meer te krijgen.
Toevallig vernamen wij ook, dat die kerel spek en andere eetwaren van hier naar zijn vrouw in Duitschland had willen zenden (5/57) maar dat was niet gelukt, daar soldaten van hier geen levensmiddelen meer naar Duitschland mogen zenden. Dat is toch nogal wonderlijk. Het Duitsche volk creveert, zegt men, en men mag geen voedingsmiddelen naar ginder sturen. Hoe rijmt men dat te saam? Sommigen beweren, dat het in Duitschland een slechten indruk maakt altijd maar levensmiddelen uit het veroverde België te zien toekomen, terwijl in het eigen land weinig of niets meer te vinden is, vooral wat spek, boter en ander vet betreft. Die verzendingen van levensmiddelen zouden ginder dan de overtuiging gesterkt hebben, dat er in België nog alles in overvloed is; dat België, als Duitsch gebied te beschouwen, in dat opzicht dus bevoordeeligd wordt boven Duitschland, aangezien de verdeeling niet gelijk geschiedt. En om alle verbittering tot zwijgen te brengen, zou de toevoer van levensmiddelen uit België nu gestaakt zijn. Ook de Belgische krijgsgevangenen krijgen die niet meer. Is die opvatting juist? Later zullen wij dat wellicht weten.
In allen gevalle liep de wachtmeester treurig gemutst en hij zei dat hij niet voornemens was onder dienst te blijven - 't is spijtig van 't beestje - wanneer zijn vrouw en kinderen in Duitschland moesten honger lijden.
In verband met den nood in Duitschland wordt ons verder nog het volgende medegedeeld:

Op den Gentschen steenweg zouden officieren kinderen aangezet hebben tot het eten van gras. De kinderen lachten en schenen niet zeer geneigd om dit te doen, maar de officieren lieten hun geld zien en beloofden hun eene belooning zoo zij het deden. Terwijl de kinderen het gras in den mond hadden, werden zij in portret getrokken.
Men besluit hieruit dat die photographie moest dienen om in Duitschland te laten zien, dat het gebrek hier wel zoo groot moest zijn als in Duitschland, die het ons mededeelde, bevestigde bij hoog en laag dat het waar was.

Maandag 18 (= 19) Juni

In verband met het voorgaande, mag hier evenwel aangestipt worden - en het is nauwelijks noodig te herhalen - dat de nood alhier steeds nijpender wordt.
Hongerlijders loopen den buiten af, om te trachten bij de boeren hunnen buik te vullen. Iemand, die dezer dagen in de Peperstraat, de Moerstraat en andere boerenstraten was geweest, zegt ons, dat men het moet bijgewoond hebben, om het te kunnen gelooven. Bij eenen landbouwer in de Moerstraat kookte men pap voor hen en ze zaten met hun vijftienen te wachten, terwijl de pap over het vuur hing ...
Dan trachten anderen levensmiddelen los te krijgen, hetzij voor schoone woorden, hetzij voor geld, om ze mede te brengen naar huis en er vrouw en (5/58) kinderen te laten van genieten. Op sommige plaatsen, echter, moet hierbij zekere voorzorgen in acht genomen worden. Bijvoorbeeld de wijk Veldekens is geen half uur van de bebouwde stadskom van Eecloo afgelegen, maar haar grondgebied is begrepen in dat der gemeente Adeghem. Dus, van Veldekens mogen geene levensmiddelen naar Eecloo gebracht worden; maar het is zoo dichtbij, dat vele behoeftigen hun toevlucht tot Veldekens nemen. Nu moeten zij zien dat zij door de Duitschers niet gesnapt worden, op hun weg naar huis, immers, als huizen waar zij hun levensmiddelen gehaald hebben zouden zij slechts woningen kunnen aanduiden, die op Adeghemsch grondgebied gelegen zijn en dan zouden zij onvermijdelijk gestraft worden. Maar de honger gebruikt niet veel consideratie's en men "aventuurt" zich maar; doch met hoeveel omzichtigheid, met hoeveel waakzaamheid![69] Zijn zij maar eens op Eecloosch grondgebied, dan kunnen zij daar licht een huis aanduiden, met welks bewoners zij vooraf afspraak hielden.
Vraag maar aan den baas uit 't Wambuis hoeveel lieden zich daar dagelijks deden overzetten met voedingsmiddelen, die zij op Adeghemsch grondgebied gehaald hadden. " 't Wambuis", juist over de vaart gelegen, is daar het laatste huis van Eecloo en aan al de lieden, die daar in 't bootje stappen met hunne waar, laat men toe te zeggen (als 't nood zou doen) dat zij dat in 't Wambuis gehaald hebben.

Dinsdag 19 (=20) Juni

Misschien deze week nog gaat men in de scholen eene nieuwigheid invoeren, namelijk: de schoolsoep.[70] Er zal soep gekookt worden voor 2.300 kinderen. De inrichting van deze nieuwigheid zal niet zonder eenige moei-

te gaan, maar 't is een goed werk dat zeker niet te vroeg komt en waarvan de noodzakelijkheid meer en meer zal blijken in de steeds moeilijker wordende tijden.

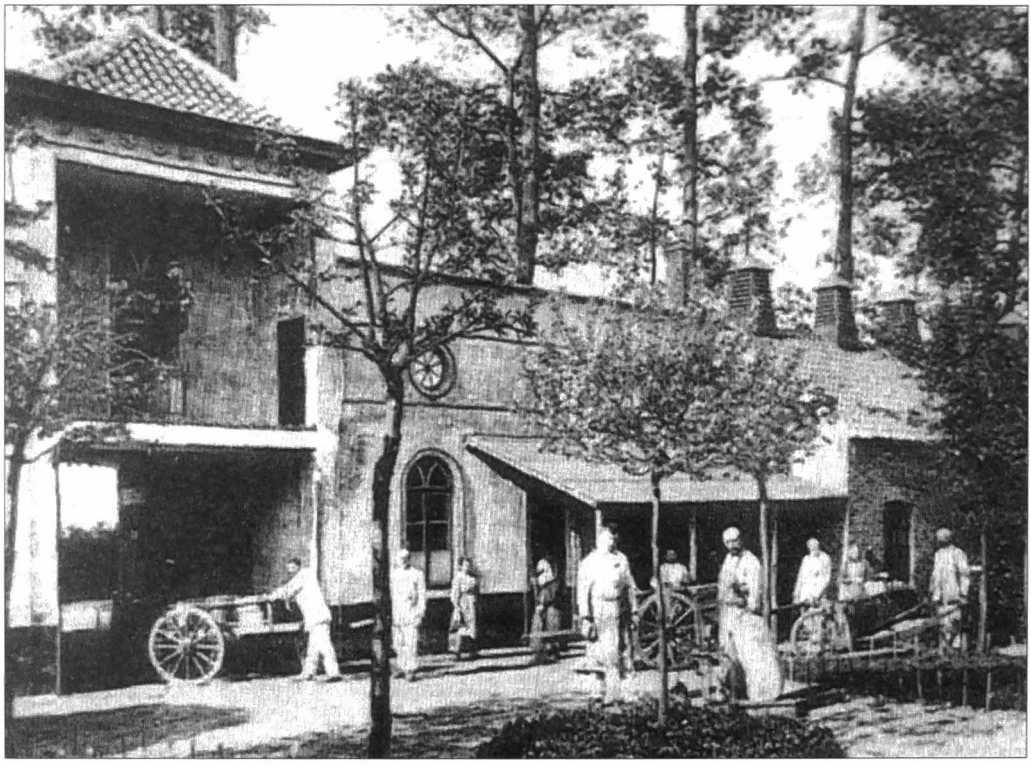

Onder dit afdak tegen de toegangspoort van het kasteel van ridder Stroo in de Moeie (nu toegang AZ Alma) werd vanaf eind juni 1916 de schoolsoep klaargemaakt (SAE, VVw-6).

Gezien den grooten toeloop van volk, dat 6 of 7 uren op voorhand staat te wachten om een hollandsch brood te kunnen bemachtigen, moet men daartoe voortaan ook van een speciale broodkaart voorzien zijn.
Deze week, zoo zei ons iemand van het Gemeentebestuur, zal ...[71]

(schrift 6/1)

Donderdag 22 Juni 1916

Jaarmarkt, begunstigd door prachtig weder. Veel vreemdelingen, bijna allen voetgangers, want het wordt tien maal gewogen en herwogen eer reispassen voor rijtuigen verstrekt worden. Van over de Leopoldsvaart, echter, is er ook voor voetgangers een pas vereischt, zoodat er van de over de vaart liggende gemeenten gelijk Watervliet weinig of geen volk is. Paarden en rijtuigen zijn zeldzaamheden, maar de liedjeszangers staan er gelijk in den goeden ouden tijd en zij deunen hunne "dichten" op, met begeleiding eener harmonica en zij venten aan de gretige buitenbevolking hunne lied-

jes uit, die behoorlijk voorzien zijn van de Duitsche melding: "Zugelassen am ..."enz.
Nu en dan wordt er een vrouw door de Duitschers weggebracht, (6/2) aangeklaagd wegens ziekten en het is alweder het gemeentebestuur dat de kosten harer verpleging op den nek heeft. 't Komt op 2.25 fr. per dag en per vrouw en tot nu toe bedraagt de rekening uit dien hoofde voor Eecloo alleen reeds meer dan 3800 frank.
- Te Gent beginnen zekere juffrouwen met Duitsche soldaten te trouwen.
Te Gent hebben huisvrouwen gisteren ook gemanifesteerd met een zwarte vlag, waarop het opschrift: "Brood of dood!" Er werden ook broodkarren geplunderd. Als gevolg daarvan werden alle samenschollingen van meer dan vijf personen op den openbaren weg verboden, op pene van 5 jaar gevangenisstraf.
(6/3) - Buitenlieden, die heden alhier aankwamen, hadden hooren zeggen, dat de zwarte vlag ook te Eecloo uit zat, wat echter niet waar was.

Vrijdag 23 Juni 1916

Sedert eenigen tijd zijn in de grensstreep, tusschen de twee electrische geleidingen, alle vruchten afgemaaid en daarbij zijn stellage's opgetimmerd om de wachten een ruimeren uitkijk toe te laten. Verleden jaar werd er, dank aan de hoog gewassen vruchten, veel verboden gemeenschap met Holland onderhouden.

Maandag 26 Juni 1916

Eenigen tijd geleden werd onder de Belgen, die voor den IJzer strijden een korps van vrijwilligers samengesteld om de Franschen, (6/4) bij de zware belegering van Verdun te gaan helpen. Onder die vrijwilligers lieten zich ook een zeker getal Eecloonaren opnemen. Wij vernemen thans dat allen zich dapper onderscheiden hebben en behouden teruggekeerd zijn.
- Sedert eenige dagen is hier het gerucht toegekomen, dat de soldaat Maurits Tourny, zoon van Alfons, in onbepaald verlof gesteld wegens verzwakking na de menige veldslagen waaraan hij had deelgenomen, te Parijs is overleden.[72]
Ook wordt gemeld dat de soldaat Leon Baudts, zoon van Marcel, aan den IJzer is gesneuveld. Zijn broeder, sedert geruimen tijd reeds door een granaat aan het been erg gekwetst, springt op krukken.[73]

(6/5 Dinsdag 27 Juni

De landbouwer Van Hyfte van den Bandam werd hier met zijn gezin binnengebracht en opgesloten, men zegt om de volgende reden: Hij moest ergens een boete betalen en weigerde of gaf voor niet te kunnen betalen.[74]
Daarop zou het gemeentebestuur van St. Jan aangesproken zijn en gezegd hebben, dat V. H. bemiddeld genoeg was om te betalen. Duitschers gingen nu naar zijn huis en zetten hem weer aan tot betalen, wat hij echter niet deed. Zij legden toen beslag op 2 geldbeugels, die zij in eene kas vonden, een geldbeugel met Hollandsch en een met Belgische munt. Daaruit hadden zij het geld tot het bedrag van de boete geteld. Naderhand waren daarover grove woorden gevallen tusschen den landbouwer en het

BEKANNTMACHUNG

Der Landarbeiter

ALFONS SERGEANT

und der Fellbearbeiter

JOSEF BAECKE

aus Eekloo sind durch feldgerichtliches Urteil vom 27. Mai 1916 wegen

Jagdvergehens

(Wilderns, Stellen von Schlingen)

einem Jahre Gefängnis

je[illegible]

[illegible]urteilt worden.

Ich bringe dies den Insassen des Kommandantur-Bezirks Eekloo zur Kenntnis und warne unter Androhung strengerStrafen vor weiterem Wildern.

Eekloo. den 27. Juni 1916

Der Etappen-Kommandant,

ÆGIDI

Hauptmann

BEKENDMAKING

Bij vonnis van den 27e Mei 1916, uitgesproken door het veldgerecht en bekrachtigd op denzelfden datum, zijn volgende personen veroordeeld :

De landarbeider

ALFONS SERGEANT

en de vellenbewerker

JOSEF BAECKE

uit Eekloo elk tot

een jaar gevang

wegens Jachtmisdrijf

(pensjagen en wildstroopen.)

Bovenstaande breng ik in 't belang der Kommandantur omschrijving Eekloo ter kennis tot vermijding van strenge straffen in geval van verdere jachtmisdrijven.

Eekloo, den 27 Juni 1916.

Der Etappen-Kommandant,

ÆGIDI

Hauptmann

Drukkerij en Boekbinderij P. Van Acker & Zoon, Collegestraat Eeloo.

Dergelijke bekendmakingen moesten dienen om de bevolking af te schrikken (SAE, Aff. 381).

gemeentebestuur en tot slot (6/6) waren Duitsche soldaten een onderzoek gaan instellen over verboden waren, die hij op zijn bijvang verborgen hield.[75] Men zou er zoowat van alles gevonden hebben: vleesch, boter, eieren, schilden spek, vlas, graan, aardappelen, die niet overgegeven waren enz.[76] Verscheidene wagens waren noodig om het al weg te brengen.
Volgens een ander gerucht zou V. H. aan zekere lieden rogge verkocht hebben aan 80 fr. Maar toen zij kwamen om de rogge te halen, moest het 90 fr. zijn. Zij wilden zooveel niet geven en kregen de rogge niet. Hierop zou V. H. verklikt zijn. De verboden waren zouden grootendeels gevonden zijn in een ongebruikten aalput van een nieuw gedoe, dat hij nog niet betrokken had. Van zulke dingen nemen wij nota gelijk zij ons worden (6/7) medegedeeld, zonder de juistheid ervan te waarborgen, daar het zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk is, door de groote belemmering van het verkeer, om de echtheid van de feiten na te gaan.
Samen zijn er 5 personen van het gezin V. H. opgesloten: vader en moeder, 2 zoons en 1 dochter.

Woensdag 28 Juni

't Moet zijn dat het vragen van goud in zekere Kommandanturen niet geschiedt op hooger bevel, maar gansch op willekeurige wijze. Voor het doen van een verzending alhier moest iemand 200 fr. in goud betalen (altijd te-

gen terugbetaling in papieren marken). De persoon in kwestie wilde geen goud geven en wendde zich naar de Kommandantuur te Gent voor (6/8) de noodige toelating. Deze werd dadelijk gegeven en er moest geen goud betaald worden.
Hoe komt het dat men in Gent geen goud vraagt, en dat er te Eecloo in goud moet betaald worden?
Zijn 't de officieren die handel drijven met dat goud, in andere woorden, die dat goud met winst verkoopen of moet dat goud dienen om den nationalen schat (?) van Duitschland te helpen vergrooten? Waarom dan hier zoo en elders anders?
Wij laten de vraag onbeslist, maar kunnen niet genoeg de handelwijze laken van zekere kooplieden, die niet alleen (6/9) hun beschikbaar goud naar de Kommandantuur dragen, maar daarbij nog een echte goudjacht inrichten, waarbij zij tot 35% of nog meer winst beloven. De personen die wij bedoelen zitten goed in hun zaken, zij zijn wel bemiddeld en kunnen zonder woekerhandel leven. Zij maken zich in de oogen der bevolking dus in een dubbel opzicht schuldig: 1° zij helpen hun vaderland verkoopen, 2° zij doen de prijzen der levensmiddelen en der andere artikelen waarin zij handel drijven, stijgen, niet alleen met de 35% verhooging die zij op het goud betalen, maar hunne winst die ongetwijfeld in evenredigheid veel hooger is. Zij zijn dus dubbel misdadig en zij weten het, of zij weten het niet. In het eerste geval zijn zij te verachten, in het tweede zijn zij te beklagen.
(6/10) In allen gevalle werpen zij hun goeden naam - voor zooveel zij een goeden naam hadden - in de weegschaal hunner hebzucht en kweeken zich een vetten, ronden buik op den honger der lijdende bevolking.
Er is hier een kruidenier die, zegt men, open tafel houdt voor de Duitsche gendarmen. Wanneer deze laatsten zich eens willen wel doen, gaan zij naar zijn huis. Men ziet ze er de helft van den tijd uitkomen en de kruidenier, die aan het hoofd staat van een bende sjacheraars, bekomt van de Duitschers al wat hij maar wil.
Dit wekt verbittering. De oorlog zal niet eeuwig duren en eens zou het uur der vergelding wel kunnen slaan.

(6/11 <u>Donderdag 29 Juni</u>

Iemand van Watervliet vertelde ons heden, dat daar gisteren nog een Duitsch soldaat, als burger verkleed, de grens was overgegaan. Hij zat daar op zijn gemak een cigarette te rooken en lachte met den officier, die hem aanzette onder belofte dat hij niet zou gestraft worden, om terug te komen.
Die soldaat had reeds aan den IJzer gezeten en er was hem daar zelfs een vinger afgeschoten. Aan het IJzerkanaal daar komt niemand door, had hij gezegd, en nu, daar over de grens stak hij niet weinig den draak met den officier.

> "Terugkomen," spotte hij, "om dan weêr eerlang naar den IJzer gezonden te worden. Zij hebben wel een vinger van mij, maar daarom hebben ze nog mijn hoofd niet."

't Schijnt dat het er over en weer gestoven (6/12) heeft van grove woorden.

Sedert een paar dagen werd er bij plakbrief bekend gemaakt, dat de aanvoer van viggens naar de markt van Eecloo verboden is. Bijgevolg werd er geen viggensmarkt gehouden.

Vrijdag 30 Juni

Bij plakbrief, heden uitgehangen, wordt het volgende bepaald:
Goederen, behoorende tot personen van vijandelijke staten, mogen niet vervreemd worden, afgestaan of belast worden, zonder goedkeuring van den kommissaris-generaal der Banken in België. Als vijandige Staten worden geacht Groot Brittannië (6/13) en Ierland, Frankrijk, Rusland, Finland, Portugal, het bezettingsgebied in Egypte en de buitenlandsche bezittingen dezer staten. Belgische staatsburgers, die, na het uitbreken van den oorlog België vrijwillig hebben verlaten en zich buiten het Duitsche Rijk of België bevinden, tenzij het militairen of Staatsbeambten betreft, die door hun dienst gedwongen werden België te verlaten, vallen in de zelfde categorie.

Zaterdag 1 Juli

De Naamloze Maatschappij van Eecloo (fabriek Goethals-Goethals) geeft aan al hare werklieden onder de 17 jaar 2 eieren per dag. Er wordt ook confiture gegeven.
Onnoodig te zeggen dat deze giften bij de geteisterde werkersbevolking zeer welkom zijn.

(6/14 Zondag 2 Juli

Sedert eenige dagen heeft men weer duchtig hooren schieten en de berichten van de verschillende fronten blijven goed. Dat doet de hoop herleven. De grootste optimisten voeren weer den boventoon. Mocht men hen gelooven, dan zullen de Duitschers na enkele weken, ja, na enkele dagen hier weg zijn. 't Zou zeker niet ontijdig zijn. In allen gevalle heerscht er een hoopvolle stemming, die niet vermindert door het bericht, dat alle rijwielen moeten aangemeld worden.
's Namiddags, op wandeling, ontmoeten wij den vriend Edward Van Zandijcke, toondichter en kunstschilder te Lede.[77]
(6/15) Hij ziet er vermoeid uit. 'k Wil 't gelooven ook: hij komt van Oudenaarde, te voet, acht of negen uren ver.
Onderweg, terwijl de kanonnen donderden aan den gezichtseinder, had hij een inval gekregen:

> "Indien wij eens een lied maakten, "De Wacht aan den IJzer," bijvoorbeeld. Gij zorgt voor de woorden en ik voor de muziek. Dat zou kunnen bijval hebben, eens dat ze hier weg zijn."
> "Inderdaad, gij kunt gelijk hebben, Het plan is niet slecht en wij zullen er dus maar niet op slapen."

Maandag 3 Juli

Gevolglijk stelden wij den vriend V. Z. deze morgen den volgenden tekst ter hand:

(6/16) *De Wacht aan den IJzer*

België is trouw van aard en vreedzaam
En zijn eer is onbevlekt,
Maar zoohaast men die wil schenden,
Wordt zijn leeuwenmoed gewekt.
Rukte een reus aan uit het Oosten
In een gloed van bliksemvuur;
België was niet af te schrikken
En verkocht zijn vrijheid duur.
Luik en Halen beukten stukken
Van den Duitschen reuzenromp
(6/17)En de Landwacht aan den IJzer
Sloeg zijn slagzwaard bot en stomp.

België, onverdiend geslagen,
Wreed vertrappeld door den Pruis,
Werdt ge zwaar beproefd, geteisterd,
Sterk door Eendracht droegt ge uw kruis,
Ach, hoe grievend was uw lijden,
Maar uw hoop stond op de Wacht,
Op de Wacht, die, aan den IJzer,
't Moordgespan tot stilstaan bracht.
(6/18) Laat den grooten reus maar razen,
't Kleine België stuit hem hier;
Slaat hem machtloos in zijn woede
En vertrappelt zijn banier.

België, ween niet om uw zonen,
Braaf gevallen voor hun land,
Want hun bloed herkocht uw vrijheid
En verbrak den slavenband.
Sla uw nat bekreten oogen
(6/19) Tot den Vorst, die de eerste streed,
Die zijn plicht zoo schoon vervulde,
Heerschend boven Dood en Leed,
Hoofd der Wacht, die aan den IJzer
Streed voor België's dierbaarst pand ...
Leve lang, de groote Koning
Van ons roemrijk Belgenland!

(6/20) Zaterdag moesten de viggens uit gansch het gebied der Kommandantuur hier binnengebracht worden. Heden waren het de zeugen en de beeren. Aan de statie stond weer een gansche reeks van karren en wagens, waarop zij waren aangebracht.
In de wollespinnerijen Naaml. M^y^v. Eecloo, Vandeputte & Baudts en Chefneux is bericht gekomen, dat de arbeid moet stil gelegd worden.[78]
Verleden week was er goed nieuws betreffende de volksvoeding: men kreeg

Gemeente Lede

HEIL BELGIË !

VADERLANDSCHE CANTATE

Woorden van Martin Hoste — Muziek van Edward Van Zandycke

De Wacht aan den Yzer

VADERLANDSCH VOLKSLIED.

Woorden van Prosper van Acker — Muziek van Edward Van Zandycke

— Uitgevoerd den 8 Mei 1921 —

ter gelegenheid der onthulling van het gedenkteeken ter gedachtenis en vereering van allen die voor het vaderland gestorven en gemarteld zijn, gestreden en geleden hebben.

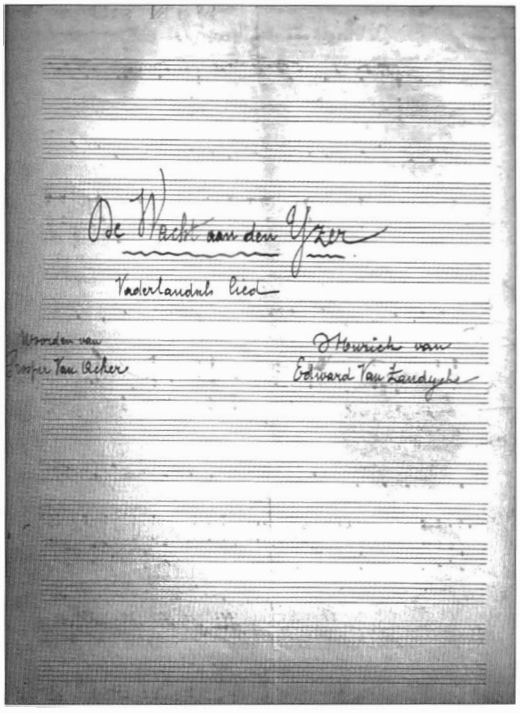

De Wacht aan den Yzer

Vaderlandsch Lied

Woorden van Prosper Van Acker — Muziek van Edward Van Zandycke

Het lied, waarvan Prosper Van Acker de tekst schreef, die Edward Van Zandycke op muziek zette, werd uitgevoerd in Lede op 8 mei 1921 en gedrukt door de componist (verz. K. Van Zandycke).

2 broodbons per hoofd en per week (6/21) meer, wat overeenkwam met een half brood per persoon en per week. Doch pas was deze vermeerdering toegestaan of het gerucht liep, dat ze weer zou afgeschaft worden. Daarop verscheen het volgende strooibriefje, geschreven met cyclostyle:[79]

(6/22) *Eekloo, 2 Juli 1916*

> Aan de Heeren Voorzitter en Leden van het Voedingskomiteit
> Ter stede,
>
> Mijnheeren,
>
> De werkersgezinnen van Eekloo vernemen met de grootste droefheid dat Gij heden, zonder reden, het rantsoen van brood komt te verminderen. Uit al onze krachten komen wij hier tegen protesteeren in naam van onze hongerlijdende werkers, vrouwen en kinderen en wij eischen dat Gij ons zonder uitstel het recht toekent welke ons door het Provinciaal Hulp en Voedingskomiteit was toegestaan.

Inderdaad, het Provinciaal Bestuur heeft eene vermeerdering aan de bevolking toegestaan van de nijverheidsplaatsen, zooals Eekloo, van 325 grammen per dag en per persoon. Aannemende zelfs dat het rantsoen 325 gr. was, dan zou er ons toekomen 3^{K}. 200 brood of omtrent 13 Bons per persoon en per week.
Wij bidden U, Mijnheeren, de ellendige toestand onzer bevolking te overdenken: door de woekerprijzen is vleesch ons ontnomen; alles is onbegrijpelijk duur, aardappelenrantsoen krijgen wij niet meer, boter en eieren zijn buiten ons bereik en tot overmaat van ongeluk beneemt Gij ons nog het brood dat het Provinciaal Bestuur ons hadt toegestaan. Gij hongert ons dus uit, Gij zijt verantwoordelijk voor het lijden en sterven onzers werkers, vrouwen en kinderen.
Daarom hopen wij, dat Gij de verantwoordelijkheid niet langer zult willen dragen en ons onmiddelijk het rantsoen brood geven waarop wij recht hebben, zooveel te meer, omdat het geweten is dat Gij een voorraad meel liggen hebt van meer dan 40.000 K^{os}, die Gij door verder nalatigheid riskeert te laten bederven.
Namens de Liberale & Vrijzinnige Werkerspartij van Eekloo.

(6/23) Een afvaardiging van werklieden ging, naar den Voorzitter van het Steuncomiteit om hem over deze kwestie te spreken, maar vond hem niet thuis.
Heden werd de toegestane vermeerdering besnoeid met 1 bon: dus ¼ brood per persoon en per week minder dan de voorgaande week.

Dinsdag 4 Juli

Bij den geweldigen en onafgebroken kanonnendonder dezer dagen dacht menigeen aan de werklieden van hier en van elders, die gedwongen werden te gaan arbeiden pas achter het Duitsche front. Verleden week waren zij voornemens geweest niet meer terug te gaan, niet alleen omdat zij hier veiliger zijn dan ginds, maar ook wegens den slechten kost. Wij weten zelfs niet of zij behoorlijk (6/24) betaald waren geworden, maar de gendarmen gingen hen verwittigen dat ze moesten teruggaan en wetende wat die verwittiging beduidt, zijn zij allen dan maar weêr opgetrokken.
Wij weten niet of de tijding echt is, die alhier verspreid werd, maar er wordt beweerd dat de bondgenooten bij eenen overval ten noord-oosten van IJperen een groot aantal Belgische aardewerkers in hechtenis namen. Zij zouden daar aan loopgraven voor de Duitschers gewerkt hebben, niet gedwongen, maar vrijwillig en uit eigen beweging en men zou hen zonder complimenten door den kop geschoten hebben ...

(6/25) Woensdag 5 Juli

Voor September mag het koorn en voor 15 dezer mogen de nieuwe aardappelen niet ingeoogst worden.

Donderdag 6 Juli

Het verbod van aanvoer van viggens opgeheven zijnde, wordt de viggensmarkt hernomen. Dagbladen hadden reeds gemeld dat zij afgeschaft was.

Dit bericht werd bij plakbrief door het Gemeentebestuur gelogenstraft.
Zonder reispas mag men buiten de Etappen-Kommandantuur niet meer reizen. Zulk pas moet men 1 mark betalen en (6/26) het geldt in algemeenen regel slechts voor eenen dag.
Wij weten niet wat tot dezen maatregel aanleiding gaf, maar zeker is het, dat het wegsmokkelen van levensmiddelen, vooral van vleesch naar Gent, daardoor wel zal beteugeld worden. In sommige winkels komen behoeftige lieden, die vroeger slechts weinig vleesch kochten, nu stukken halen van 2 kilos en meer, wanneer zij het kunnen krijgen. Dat is natuurlijk voor hun gezin niet, maar wel voor Gent, waar de vleeschnood grooter is dan hier. Het reispas van 1 fr. 25 en de moeite om eraan te geraken zullen die trafiqueurs nu wel wat afschrikken om dat bedrijf nog verder voort te zetten.
(6/27) In de kommandanturen van Beernem en Kortrijk is men er erger aan toe dan hier. Daar mag men zelfs zijne gemeente zonder reispas niet verlaten.

Vrijdag 7 Juli 1916

Van iemand uit St. Jan vernamen wij, dat er heden te Ste Marguerite 2 Duitschers dood gevonden waren in het electrische net. Zij hadden willen ontsnappen naar Holland, maar waren geëlectrocuteerd geworden. Ter plaatse was een graf gemaakt en de lijken der beide ongelukkigen waren er zonder veel ceremoniën ingestopt.
(6/28) De tranen van nabestaanden uit Duitschland zullen dit graf zeker wel nimmer bevochtigen, want geen opschrift, geen kruisje zelfs zal er boven verrijzen en vergeten zullen zij daar liggen, ver van de Heimat, in dien onbekenden grafkuil.
Het schijnt dat een der verongelukten tot de bezetting van Eecloo behoorde. Hij zou getracht hebben de grens over te komen om met geld van Eecloosche menschen naar Amerika uit te wijken en na den oorlog met de dochter van den huize te trouwen. Hij was vorigen dag bij valavond vertrokken, als burger, met een kazak en een witte broek.
De zelfden persoon deelde ons mede, dat er pas Hollandsche soldaten aan de grens verschenen zijn met kanonnen en mitrailleusen. De mitrailleusen werden door honden getrokken. Is de dubbele electrische versperring nog niet zeker genoeg? Of wat beduidt dat optreden der Hollandsche wapenmacht?
Een gansch gezin van Maria-Aalter werd hier binnen gebracht, omdat zij zich geweerd hadden tegen huzaren, die, naar men zegt, hun laatste koe waren komen halen. De vrouwelijke leden van het gezin weenden overvloedig. Er waren vier huzaren bij; 't waren ferme mannen.

(6/29) Zaterdag 8 Juli 1916

Sedert omtrent een jaar en half werden hier in de Broedersschool leergangen van Engelsche taal ingericht, die door een groot getal ingezetenen, zoowel knapen als mannen worden bijgewoond. 't Is een afleiding en een nuttig tijdverdrijf, nu dat iedereen tijd over heeft. Ook beginnen sommigen reeds wat Engelsch te prazelen.

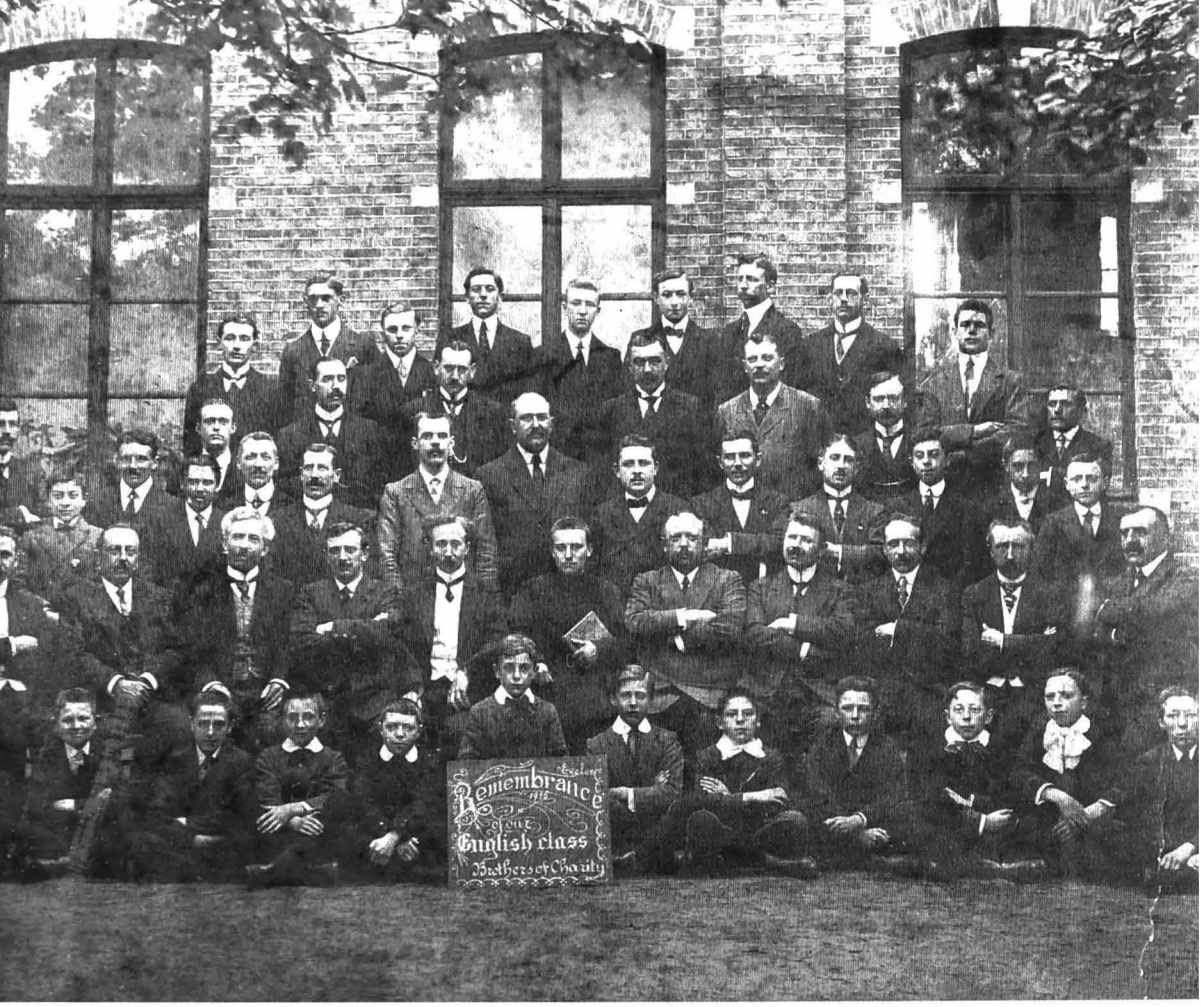

Remembrance of our English class (SAE, VVw-6).

Voegen wij daarbij dat ook verscheidene juffrouwen zich met ijver aan de studie van het Engelsch gezet hebben.
Zoo de lang verwachte Engelschen hier ooit hun intrede doen, wat een leven zal dat zijn met al die nieuwe Engelschsprekenden!
(6/30) Die 2 jongens van Adeghem, die hier bloedend binnengebracht werden, omdat zij zich tegen de gendarms geweerd hadden, kregen elk 7 jaar gevang. Wij vernemen dat er naderhand een jaar en half af gedaan is.
't Zijn toch kloppen voor die menschen. Er zijn vier zonen in hun gezin: twee zitten aan 't front en de twee andere zullen nu in Duitschland gevangen zitten.

Maandag 10 Juli

Te beginnen van heden mag men nieuwe aardappelen inoogsten. Men rijdt er dan ook mede rond en verkoopt ze 25 tot 30 c^men^ den kilo.
Hoe menige arme familie heeft naar den tijd der nieuwe (6/31) aardappelen uitgezien, als naar een tijd van redding! Daarmede heeft men dit nagenoeg onmisbaar volksvoedsel terug: Welkom aan de nieuwe knollen!

Er is uitgebeld in de hoofdstraten, dat de inwoners het gras dat tusschen de steenen voor hunne woning groeit, moeten uitroeien. Of dit op Duitsch bevel geschiedde, weten wij niet, maar als bij tooverslag zag men overal een uur later jongens en meisjes en arme drommels met een mes het gras uitpeuteren.
Welweters beweerden, dat de Duitsche Keizer zou komen en dat iedereen op den doortocht voor een Duitsche vlag zou moeten zorgen. Daar was natuurlijk niets van waar.

(6/32) Dinsdag 11 Juli 1916

Werklieden van Waarschoot, die gisteren met den tram alhier vertrokken waren om, op order der Duitschers, achter het front te gaan arbeiden, zijn vandaag teruggekeerd met den tram tot Ursel. Daar moesten zij voor den volgenden tram 3½ uren wachten en zij kwamen dus liever te voet naar Eecloo en verderop naar Waarschoot. Zij vertelden dat zij te Komen en te Wervick geweest waren en dat deze plaatsen nagenoeg plat lagen. Men had hen laten weerkeeren, omdat, zeide men, het werk, waaraan zij zouden gebruikt worden, niet gereed was. Maar de werklieden waren van meening, dat het kalf daar niet gebonden lag; wel dat het steeds dreigender wordend bommengevaar aldaar te groot was geworden.

(6/33) Woesdag 12 Juli 1916

J..., die geslagen werd door den wachtmeester der gendarmen omdat hij een koe te weinig inbracht en op eene hem gestelde vraag ontwijkend antwoordde dat hij niet wist waar zij was, heeft 1000 mk boet gekregen. Dat komt hem dus te staan op 1° op wat kloppen van de gendarmen; 2° eenige weken gevang met al de onaangenaamheden, die eraan verbonden zijn; 3° 1000 mark boete.

Het komt ons voor dat de bevolking over 't algemeen slecht ingericht is over de bevoegdheid van het bestuur der bezetting. Ware men beter ingelicht, 't is zeker dat men menige bittere ervaring zou vermijden.
Men dient eerst en vooral uit te gaan van het standpunt, dat de bezettende macht *wettelijk* de regeering van België, die hier (6/34) vroeger heerschte, vervangt. De Duitsche bestuurders, zijn dus zoo lang de bezetting duurt, onze wettelijke meesters en de Kommandant bijv. is voor gansch het gebied dat onder zijn toezicht staat de eerste vertegenwoordiger van het Duitsch bestuur in België. Daaruit volgt, dat de wetten, besluiten en schikkingen, door het Duitsch bestuur genomen, als geldig moeten beschouwd worden, in zooverre natuurlijk als zij met ons volkenrecht niet in strijd zijn. Duitsche benoemingen zijn geldig en diploma's gewonnen bij leeraars [bijvoorbeeld in zake de Gentsche Hoogeschool], door Duitschers aangesteld, zijn volkomen wettig; de Duitsche gendarmerie is bekleed met de zelfde macht, die onze gendarmen hadden. Uit dit alles volgt, dat het zeer gewaagd is, zich te verzetten tegen Duitsche opeischingen bijvoorbeeld, of die opeischingen geheel of gedeeltelijk te ontduiken. In zulke gevallen stelt men zich bloot aan de straffen die tegen deze vergrijpen voorzien waren en bij plakbrief werden kenbaar gemaakt.

(6/35) Sommigen meenen dat alle maatregelen door de Duitschers enkel en alleen uit judasserij tegen de Belgen genomen worden. Daaruit ontstaan dan dwaalbegrippen en tegenstribbelingen. Zij houden geen rekening met de noodwendigheid van het bestuur, dat voor zending heeft den algemeenen toestand van gansch het bezette land in de benarde tijden die wij beleven zoo goed mogelijk te regelen. Men mag goed of kwaad denken van den vijand, naar verkiezen, maar men moet bekennen dat hij hier een lastige taak voor zich heeft, waarvan de uitvoering niet anders dan nadeelig en onaangenaam zijn kan voor velen. Men diende zich te herinneren, dat ons eigen bestuur ook opeischingen deed, bij het begin van den oorlog, toen alles hier nog in overvloed was, en tot wat gemompel dit aanleiding gaf.
(6/36) Overigens, in alle bezette streken, zelfs in de niet bezette streken der oorlogvoerende landen worden de zelfde praktijken uitgevoerd. Zie bijv. maar eens hoe de Bondgenooten huishouden in Griekenland, dat feitelijk niet in den oorlog betrokken is.
Het is dus, alles wel ingezien, verstandigst zich te gedragen aan alle verordeningen, hoe lastig die ook mogen vallen, zoo men zich ten minste, alle onaangenaamheden wil sparen en wanneer men hierbij alle daden van heldenmoed uitsluit.
Zoo, bijvoorbeeld, iemand die een brief zendt naar het front, waaruit onze kampende broeders in hunnen strijd nut en voordeel kunnen trekken, begaat eene daad van heldenmoed, waarvoor niet iedereen te vinden zou zijn en zoo men deswege moet boeten; ondergaat men niet de onteering door de straf, maar de veredeling door het martelaarschap.
(6/37) Maar in de meeste andere gevallen begaat men eene zoo nuttelooze als gevaarlijke eigenzinnigheid, ja, soms staat de overtreding gelijk met een misdaad, gelijk bij de vervalsching van levensmiddelen of bij de opeenhooping van zekere goederen, uit winstbejag en schraapzucht, om de bevolking door den nood gedwongen; hooge prijzen te kunnen afpersen. Met zulke overtreders hebben wij geen medelijden en worden zij gestraft, dan hebben zij maar wat zij verdienen.
Het ware zeker beter dat allen een beter besef hadden van den toestand en van de plichten die hij oplegt. Vele nuttelooze tranen en geldboeten zouden vermeden blijven en men zou daarbij de weldaad genieten van een gerust geweten en op zijn twee ooren mogen slapen.
(6/38) Zij zijn zeker te beklagen, die in dezen tijd in de klauwen van den vijand vallen. Daarom moet het hoofdzaak zijn uit die klauwen te blijven en het zekerste middel daartoe is de uitgevaardigde verordeningen niet te overtreden en de uitvoerende macht niet hinderlijk te vallen.

Donderdag 13 Juli

Er wordt met geen lof gesproken over de inrichting en de werking van zekere stedelijke diensten, gelijk den boterdienst bijvoorbeeld. Men zegt dat die inrichting zoo gebrekkig is, dat (6/39) de aangestelde bedienden, zoo zij oneerlijk willen zijn, naar hartelust hunne zakken kunnen vullen. Is er een gelijke prijs voor de boter? Men beweert neen. Sommigen, zegt men ons, krijgen voor hun boter 4 fr., anderen 4 fr. 20. En van wien

hangt die beslissing af? Van de bedienden? Op wat grond? Hoe geschiedt de kontrool? Zij geschiedt waarschijnlijk niet want gelijk men het aan boord legt is zij eenvoudig onmogelijk. Er zal dan waarschijnlijk ook geene balans gemaakt worden van ingekomene en buitengegane hoeveelheden.
Dus, als de bedienden oneerlijk willen zijn, kunnen zij zich met alle gemak een beurs maken.
Een vertrouwbare persoon vertelde ons, dat hij dezer dagen op het stadhuis was bij een lid van het gemeentebestuur, toen een van hoogerbedoelde bedienden (6/40) hem een "poot" geld kwam brengen.
"Wat moet ik daarmeê doen?" vroeg het bestuurslid.
"O smijt het daar maar ievers."
En de andere nam het en legde het wat verder, ongeteld, terwijl de bediende weer voortging. Aangezien hij niet wist wat hij er moest meê doen, moest hij waarschijnlijk ook niet weten hoeveel er was.
Dat kan toch niet ernstig genoemd worden.
Wat moeten menschen van zaken, die gewoon zijn overal en in alles de punten op de i's te zetten, van zulke handelwijze wel denken?

Vrijdag 14 Juli

Iedereen verlangt voorzeker - met uitzondering van enkelen, die het niet verlangen en die weten waarom - dat de mannen der bezetting weldra ons grondgebied mogen verlaten (6/41) hebben.
Maar in dat geval zal het te wenschen zijn, in het algemeen belang, dat de dienst der openbare veiligheid - met andere woorden: de politie en de gendarmerie - hier op een flinken en degelijken voet worden ingericht. Zoo dit niet het geval is, zal er geplunderd en gemoord worden.
De Duitsche dienst en de Duitsche gendarmerie laten zeker met zich niet lachen.
En toch, wat zien wij gebeuren? Het schijnt dat er tegenwoordig een of meer benden rondloopen in den buiten om al te stelen waar zij vóór komen. Zij hebben het vooral op konijnen en kiekens (6/42) gemunt. De kiekens lokken zij vooral met graankorrels, waarop zij ten gevolge van der zeldzaamheid, verzot zijn. Zij weten de kiekens door een of andere behendigheid spoedig te bemachtigen, steken ze in een zak en gaan ermeê voort. Een landbouwerszoon op zekere hofstede had het dezer dagen gezien, ging den dief langs een anderen uitweg van het hof tegen, nam hem de kiekens af en gaf hem een aftakeling die door het derde vel trok. 't Was een koewachter.
Op sommige aardappelvelden trekt men de aardappelplanten uit, ondoet ze van de knollen en steekt de stengels terug in den grond.
Bij een landbouwer op Nieuwendorpe, terwijl de bewoners nog "achter" waren, ontvreemdde een schooier een paar nieuwe schoenen.
Wat zou het dan zijn, indien de schrik voor de Duitschers er niet in zat?

(6/43) De categorie van zekere ronselaars, woekeraars en smokkelaars is sedert eenigen tijd een nieuwe soort verrijkt, namelijk de soort der goudhandelaars. Zij koopen goud op, overal waar zij het kunnen krijgen en bieden het dan aan, hetzij aan het Pass-Büro, hetzij op de Varkensmarkt,

mits zooveel of zooveel per 100 winst. Zij denken niet, dat zij daardoor den schat van den vijand verrijken, dat zij het fortuin van het land werkelijk helpen verarmen. Neen, zij doen zaken, zij zetten af met winst, en het overige is hun onverschillig.
Indien alle Belgen konden doordrongen worden van het vast besluit hunnen goudvoorraad onder geen voorwendsel beschikbaar te stellen voor den vijand, dan zou die goudkoorts (6/44) van zelve overgaan en met onze klinkende goudstukken ten minste zou de vijand geen voorraad aankoopen om tegen ons eigen volk te worden aangewend en wij zouden onze schone goudstukken bewaren in plaats van hoopen papier, waarvan niemand de minderwaarde na den oorlog kan voorzien.
Wie den vijand goud aanbrengt mag in zekere mate beschouwd worden als een medewerker van den vijand, als een verrader van zijn eigen land.
Het is wel jammer dat er zoo velen zijn die daar niet aan denken of het moedwillig vergeten ...

Zaterdag 15 Juli

Gisteren morgen kwamen hier met den tram acht of negen man toe, begeleid door een Duitscher en die zeer opgemerkt werden. Er waren er twee bij, die, te oordeelen naar hun (6/45) uitzicht, klaarblijkelijk van zuidelijke afkomst waren. Naderhand vernamen wij, dat de eene een Spanjaard, de andere een Griek was. De overigen, naar men zegt, waren Nederlanders en allen behoorden tot de bemanning van een gekaapt Nederlandsch koopvaardijschip, dat te Zeebrugge zou binnengebracht zijn. Hoe het kwam, dat men hen langs hierrond, altijd onder Duitsch geleide, naar de Nederlandsche grens bracht, weten wij niet.

Van een soldaat, die in 't Gerecht dienst doet, hoorden wij, dat er heden weer een groot verhoor plaats had van soldaten, die getracht hadden te deserteeren. Hij zei dat de gevallen van poging tot desertie menigvuldig waren.

(6/46) Zondag 16 Juli

Nieuwe plagerijen voor de bewoners der grensstreek: Wie binnen de 200 meters van den electrischen draad woont, moet verhuizen. Men noemt verschillende bewoners van groote hofsteden, die met gezin en inboedel een ander onderkomen moeten zoeken. 't Zijn erge beproevingen voor die menschen. Wie echter eene schutsel wil oprichten, dat alle uitzicht op Holland afsluit, mag blijven.

Maandag 17 Juli

Te Caprijke en in de aanpalende gemeenten zijn de Duitschers bijzonder nauwgezet om te zien of de bewoners wel een eenzelvigheidsbewijs bij zich hebben. Menschen, die in hun deurgat staan of op het veld arbeiden, worden naar hunne kaart gevraagd. Verleden week werd een man, die met zijne koe naar den stier was geweest, niet verre van zijn deur aangehouden en opgeschreven, omdat hij zijn pas niet bij zich had.
(6/47) Een echte haarklieverij. Dat men vreemdelingen naar hun papieren

vraagt, is begrijpelijk, maar dat men inboorlingen op hun eigen bijvang onaangenaamheden aandoet, omdat zij hunne naamkaart in een ander vest hebben laten steken, is zoo laakbaar als kleingeestig.

Heden morgen weer duchtige kloppen gehoord uit het Noord-Westen: 't Zal weer kermis zijn op zee.

De gemeente Kruishauthem is met 10,000 mark boete gestraft, omdat er op zeker oogenblik wanorders dreigden te komen tusschen de gendarmen en een hoop volk, en omdat deze slechts als roepende en jouwende uiteen was gegaan.

(6/48 Dinsdag 18 Juli

Er wordt door de Duitschers een schat van boomen weggehaald. In het Leen en elders worden eeuwenoude prachtige eiken geveld, ook lariksen. Wij vernamen dat de boomen van zekere eigenaar geschat werden op 75 fr. per stuk. Er wordt echter gemiddeld maar 65 fr. voor gegeven, of liever beloofd. Dat komt den eigenaar dus op een verlies te staan van 15% zonder de verliezen te rekenen wegens uitstel van betaling. Want ja, wanneer zal de betaling geschieden? Men noemt ons een grooten eigenaar, die voor 125,000 fr. boomen zag aanslaan. En die boomen worden niet alleen hier, maar in gansch de streek, te Caprijke, Waarschoot, Somerghem, in het Brugsche, in het Gentsche en verre daarbuiten weggehaald.

(6/49) Woensdag 19 Juli

Bij plakbrief is uitgehangen, dat het strengelijk verboden is 21 Juli te vieren, hetzij door feesten of manifestaties, hetzij door het dragen cocarden, takjes enz. Geen Te Deum in de kerken. De scholen, werkhuizen en winkels moeten open zijn volgens gewoonte. Er mogen dien dag ook geen eerbetuigingen plaats hebben op het graf van gesneuvelde Belgische soldaten. Voor overtreders van dit verbod, zal de gemeente kunnen gestraft worden, terwijl de boete, op bijzonderen toegepast, tot 20,000 mk. zal kunnen beloopen, benevens gevangenis.

(6/50) Donderdag 20 Juli 1916

Reeds sedert verscheidene weken liggen de werkzaamheden in de weverij van den heer René De Beir stil. Hij mocht voortwerken op voorwaarde dat er 80 per honderd der voortbrengst aan de Duitschers werd afgestaan, maar hij heeft die voorwaarde niet willen aanvaarden.

- Er wordt door de politie uitgebeld dat de 21 Juli op geenerlei wijze mag gevierd worden. Herbergen waar bijeenkomsten tot viering zouden gehouden worden, zullen worden gesloten. Ook zou, in geval van overtreding, het politieuur vervroegd en gansch de bevolking met opsluiting gestraft worden, gelijk in October van 1915.[80]

(6/51) Er worden plakbrieven uitgehangen waarbij al de dragers van een identiteitsbewijs zich morgen op een gesteld uur, dat verschillend is volgens de straten, in het Meldeambt met dit bewijs persoonlijk moeten aanbieden.

Bekanntmachung

Ich verbiete jede für den 21. Juli d. J. beabsichtigte Kundgebung der Bevölkerung.

Besondere kirchliche Feiern haben zu unterbleiben.

Der Schulunterricht findet wie gewöhnlich statt. Läden und Geschäfte bleiben offen wie an Wochentagen.

Die Fabriken unterhalten den gewöhnlichen Betrieb.

Menschenansammlungen, demonstratives Tragen von Schleifen, das Tragen von Blumen und Zweigen und das Schmücken der Kriegergräber zur Feier dieses Tages sind als verbotene Kundgebungen anzusehen.

Auch die Verfügung 28 vom 23. Juli vorigen Jahres, die das Tragen, Ausstellen, Feilhalten und Verkaufen der belgischen Farben usw. verbietet, bleibt in Kraft.

Zuwiderhandlungen werden, vorbehaltlich einer der Gemeinde aufzuerlegenden Kontribution, im Einzelfalle mit Freiheitsstrafe bis zu 5 Jahren und mit Geldstrafe bis zu 20.000 Mark oder mit einer dieser Strafen belegt.

E. H. Q., den 17 Juli 1916.

Der Etappen-Inspecteur,

von Unger,

General der Kavallerie.

Bekendmaking

Ik verbied elke manifestatie door de bevolking, die men soms den 21 Juli aanst. op touw te zetten van plan mocht zijn.

Bijzondere kerkelijke plechtigheden mogen niet geschieden.

Het schoolonderwijs zal als gewoonlijk plaats hebben. Winkels en kantooren blijven geopend als aan werkdagen.

De fabrieken houden haar gewoon bedrijf aan den gang.

Verzamelingen van menschen, het uitdagende dragen van linten, het dragen van bloemen en takskens en het versieren der soldatengraven tot viering van dezen dag zullen als verboden manifestaties worden aanzien.

Blijft ook van kracht de Verordening 28 van 23 Juli van verleden jaar, welke het dragen, ten toon stellen, te koop aanbieden en verkoopen der belgische kleuren enz. verbiedt.

Overtredingen zullen, onder voorbehoud van eene der gemeente opteleggen contribntie, in elk afzonderlijk geval met gevangenis tot 5 jaar en met ten hoogste 20.000 mark geldboete of met eene dezer straffen gestraft worden.

E. H. Q., den 17 Juli 1916.

Der Etappen-Inspekteur,

von Unger,

General der Kavallerie.

Na de ongeregeldheden op 21 juli 1915 vaardigde de Duitse Etappeninspekteur von Unger strenge maatregelen uit om te beletten dat de nationale feestdag zou gevierd worden (SAE, Aff. 398).

Een half uur daarna worden de plakbrieven op officieel bevel weer afgetrokken.

Vrijdag 21 Juli

De Belgen mogen hunnen nationalen dag niet vieren, maar de Duitschers gaan uit met hun muziek, een korps van een man of tien. Spelend slaan zij de Brugschestraat en verder de Raverschootsche straat in en komen later terug. Vele ingezetenen beschouwen (6/52) dit als een tergerij en zijn zichtbaar misnoegd. In de kerk was er geen Te Deum, maar toch werd er de tegenwoordigheid opgemerkt van een groot getal inwoners als een stilzwijgend protest van vaderlandsliefde, evenwel waren er zoo veel niet als verleden jaar.

Een gewone dag, overigens zonder incidenten.

Dezen morgen, werden de gebroeders M... van Adeghem met den eersten tram weggebracht naar Gent en verder naar Duitschland.

Nieuwe plakbrieven worden uitgehangen waarbij bekend gemaakt wordt dat de identiteitsbewijzen persoonlijk moeten ingebracht worden in het Vredegerecht, op zulk en zulk uur, volgens de straten.

(6/53) Zaterdag 22 Juli

Van 6 uur 's morgens reeds heerscht er een ongewone drukte die den ganschen dag aanhoudt: tien duizend menschen zijn op gang naar het Vredegerecht, of er van terugkomende met hun identiteitsbewijs.
Hierop wordt in blauwen inkt de melding E4 gestempeld en dan mag men weer vertrekken.[81] Zoo komen er steeds maar nieuwe dingen bij, om de menschen op den loop te houden.

Het schijnt dat sommige barbiers het lastig beginnen te krijgen met de zeep, waarvan de voorraad bij velen uitgeput geraakt, zonder dat zij weten hoe zij aan nieuwe scheerzeep moeten geraken.
(6/54) Zoo komt aan alles een einde, behalve ... aan den "Krieg".
Wat zal het van de winter zijn met de verlichting, als er geen karbuur of geen petrool zal te bekomen zijn?
[Wilt ge weten hoeveel de petrool hier thans kost? Zes frank den liter! En die prijs zal met den winter niet verminderen.]
Iedereen vraagt zich af hoe het komt dat geen bestuur of geen comiteit maatregelen neemt om aan een redelijken prijs petrool ter beschikking der bevolking te stellen. Men zegt ons, dat het Steuncomiteit een belangrijke voorraad karbuur besteld heeft, maar of die en wanneer die zal aankomen heeft men af te wachten.

(6/55) Dinsdag 25 Juli

Wat papier en pap er verwerkt wordt aan plakbrieven gaat alle denkbeeld te boven. Bijna ieder uur zijn er andere plakkaten. Bijvoorbeeld:
Wie ganzen, eenden of hoenders heeft moet ze ten stadhuize aanmelden voor Zaterdag a.s.
Volledige werkloozen moeten zich aanmelden om aan den oogst in België te werken, mits 2 frank per dag boven onderhoud en slaapverblijf.
Al de gerst wordt aangeslagen en dit gaat vergezeld van menigvuldige beschouwingen, die in 't Nederlandsch en in 't Duitsch op lange plakbrieven vermeld staan.
Verder plakkaten over het aanmelden van reizigers ter Kommandantuur en de plichtplegingen die zij te (6/57) vervullen hebben, alsook de personen bij wie zij vernachten op pene van 4,000 mark boete;

over het fabrikeeren en in voorraad houden van geweefsels en wat weten wij al;
over het zich in regel stellen met de eenzelvigheidsbewijzen voor 10 Augustus aanstaande, op pene van 500 mark;
over het indienen tot 5 Augustus van oude en niet meer geldige vervoerbrieven, vrijgevingsbewijzen, reispassen enz. op pene van 500 mark boete;
over de overtredingen der verordening van 15 Januari ll. betreffende den handel in vee, vleesch en aardappelen op pene van 10,000 mark boete of 2 jaar gevang;
over de maximumprijzen van appelen, peren en pruimen;
over de samenstelling der Gerst-Zentrale te Gent.

(6/57) en over een menigte andere zaken, die ons niet te binnen vallen.

Wie dit alles letterlijk volgen wil, moet gewis over veel geduld en over veel vrijen tijd beschikken en dan dient men nog een kop te hebben gelijk een register om alles te onthouden.

ETAPPEN-INSPEKTION 4 E. H. O. 25-7-1916.

FRÜCHTE

Auf Grund der Verordnung über die Obstverwertungsstelle vom 21 Juli 1916 werden für den Grosshandel mit Obst die an die Erzeuger zu zahlenden Hoechstpreise folgendermassen festgesetzt :

BIRNEN :

	für 100 Kg. :
Langstelen	Fr. 14.—
Kriekperen bruin	12.—
« wit	10.—
Mechelsche wit Philipp	12.—
Prince Frederic	10.—
Wijnperen	17.—
Keizerinnen	17.—
« a Wetteren	12.—
Allerhand Sorten	6.—
Abfall	5.—

ÆPFEL :

Streepappelen	14.—
Paradijs	12.—
Canada	17.—
Amerikaner	17.—
Allerhand Sorten	6.—
Abfall	6.—

PFLAUMEN :

Mirabellen	30.—
Victoria	15.—
Reine Victoria	12.—

V.S.d.E.J.

Der Chef des Generalstabes,
von Müller
OBERSTLEUTNANT

Drukkerij en Boekbinderij P. Van Acker & Zoon Collegiestraat Eeslo.

ETAPPEN-INSPEKTION 4 E. H. O. 25-7-1916.

FRUIT

Krachtens de verordening betreffend de « Obstverwertungsstelle » van den 21 Juli 1916 worden voor den handel in 't groot, de volgende aan de voortbrengers te betalen hoogste prijzen voor fruit bepaald :

PEREN :

	voor 100 Kg. :
Langstelen	Fr. 14.—
Kriekperen bruin	12.—
« wit	10.—
Mechelsche wit Philipp	12.—
Prince Frederic	10.—
Wijnperen	17.—
Keizerinnen	17.—
« uit Wetteren	12.—
Allerhande	6.—
Afval	5.—

APPELEN :

Streepappelen	14.—
Paradijs	12.—
Canada	17.—
Amerikaansche	17.—
Allerhande	6.—
Afval	6.—

PRUIMEN :

Mirabellen	30.—
Victoria	15.—
Reine Victoria	12.—

V.S.d.E.J.

Der Chef des Generalstabes,
von Müller
OBERSTLEUTNANT

"Wat papier en pap er verwerkt wordt aan plakbrieven gaat alle denkbeeld te boven. Bijna ieder uur zijn er andere plakkaten" (Oorlogsdagboek Prosper Van Acker 25 juli 1916).

Donderdag 27 Juli 1916

Onze bezetting gaat ons verlaten. Het spreekt van zelfs dat zij door een andere zal worden opgevolgd.
's Namiddags gaat men overal in alle beschikbare stallen plaats bespreken voor paarden. Er komt voetvolk toe van St. Nicolaas, Vracene en andere gemeenten uit het land van Waas. Zij zijn afkomstig van Hamburg, Altona en die streek.

(6/58)

Vrijdag 28 Juli 1916

Er komen huzaren toe van Beernhem, flinke mannen, zoowat 40 tot 46 jaar oud, voor het meerendeel vroolijke jongens, opgewekt en levenslustig, maar, gelijk al de anderen, gebonden door den Krieg. Zij zijn elf maanden aan een stuk te Beernhem geweest. De Beernhemmers zullen hen en

de huzaren zullen de Beernhemmers gewis goed kennen. Hun luitenant heet Rosenkrans en te oordeelen naar wat men van hem zegt, zal hij te Beernhem wel goede herinneringen gelaten hebben. Te Beernhem, gelijk wij reeds aan- (6/59) merkten mag niemand zonder Duitsch reispas de gemeente verlaten. Nu was Luitenant Rosenkrans in de laatste dagen voor de afreis naar Eecloo met den dienst der reispassen gelast geworden en aan iedereen, die een reispas kwam vragen, gaf hij er een, en voor langeren tijd dan eigenlijk geschieden mocht. Met deze en andere trekken van goedheid won hij de gunst zoo van de bevolking als van zijne mannen. Bij het kwaad en de groote strengheid, die sommigen Duitschers ten laste worden gelegd, mogen wij wel even bij deze welwillendheid stil blijven.

Zondag 30 Juli

Een paar van die huzaren zijn van een akkordeon voorzien en zij spelen niet slecht. Op de Statieplaats zien wij van (6/55) verre eene samensscholling voor den "Cercle", het vroeger Hotel Marly. Wij naderen: het is een der huzaren, een dikzak met blozend aangezicht, die daar buiten op de bank zijn akkordeon zit te bespelen, met begeleiding van een triangel, een paar schijven en een kleine "grosse-caisse".[82] Dat is het, welk het volk daar samenhoudt; maar anders geene beweging, geen leven: wat wandelaars op deze anders eentonig geworden Gentschen steenweg, terwijl aan den overkant de vroeger zoo drukke statie, thans door een handvol Duitschers bezet, zich somber en doodsch uitstrekt.

Maandag 31 Juli 1916

Gelijk reeds werd aangemerkt zijn de huzaren hupsche mannen, sommigen wel wat stram van leden - de jaren brengen dit mede - maar allen, of bijna allen - beleefd, (6/61) vriendelijk en voorkomend, waardoor zij een goeden indruk maken op de bewoners waar zij ingekwartierd zijn - want ja, zij hebben hun kwartier bij burgers, wat bij hun voorgangers niet het geval was.[83]

Sedert lang is het verboden met soldaten over den Krieg te spreken, maar zijn zij met u alleen, dan spreken zij er zelf van; dan worden hunne trekken ernstiger en verdoemen zij den Krieg, die hen zoo lang van huis en haard verwijderd houdt. Sommigen zijn van oordeel dat de oorlog niet lang meer zal duren, dat hij lang niet meer *kan* duren. Van waar moeten het geld en de levensmiddelen blijven komen? vragen zij. Ja, dat vragen wij ook, maar tegenover deze vraag staat het feit, dat er nog immer voortgevochten wordt, ja, dat er nooit zoo verward gevochten is als op dit oogenblik, en dat er van vredesonderhandelingen nog (6/62) niet de minste spraak is. Wanneer en hoe zal het eindigen? Ziedaar de millioenen maal gestelde vraag, waarop iedereen het antwoord schuldig blijft.

De huzaren, die wij hier thans hebben, zijn afkomstig van Brunswijk en den omtrek. Een van hen, een meester-bakker, deed nog heden zijn beklag: te huis kon hij 20 mark per dag verdienen. Thans staat de bakkerij onder het bestuur eener vrouw zonder ondervinding, die het noodige gezag mist over hare twee minderjarige zonen, zoodat de boel daar wel in de war moet loopen, en hij, de steun van het huis, de man met kennis

en ondervinding, die de onderneming zou in het reine houden en doen bloeien, moet werkeloos zitten te koekeloeren, reeds twee jaar lang en hij ziet er nog geen einde aan. Als hij eraan denkt, wordt hij kwaad en schiet er vuur uit zijn oog.
(6/63) Een andere, een landbouwer, heeft vrouw en dochter en men heeft hun als hulp twee Fransche krijgsgevangenen toegevoegd, die weinig of niets van het bedrijf kennen. Die is 46 jaar oud en zit ook te schuddebollen dat het een aard heeft.
De bakker was gisteren op wacht geweest op de brug van Balgerhoeke. Het water van de vaart stroomde voor zijne voeten in breeden, blinkenden boog over de balken heen en stortte bulderend, ziedend en bruischend neêr om in een warreling van schuim in de lagere bedding verder te vluchten, aanvankelijk werd hij door dit schouwspel geboeid. Maar allengs, terwijl (6/64) hij daar in de eenzaamheid op wacht stond, was hem alles zoo voor den geest gekomen, het leven van vroeger en het leven van thans.[84] En die bulderende waterval scheen, een bijzondere aantrekkingskracht op hem uit te oefenen en hem te willen mede lokken, om in zijnen schoot rust, vrede en vergetelheid te vinden, in het raadselachtige doodenrijk, dat voor zoo menige bedroefden thans al zijn verschrikkelijkheid verloren heeft, de gedachte aan vrouw en kinderen had hem echter staande gehouden op den wachtpost van wanhoop en verveling, maar treurig was hij met zijn kruis, neen, met zijn geweer op den schouder, naar zijn kwartier teruggekeerd, als een werktuig in de onzichtbare handen van den gruwelijken oorlogsduivel, die het geluk en de gemoedsvrede van zoovele millioenen redelijke wezens verstoord heeft, maar waaraan die millioenen redelijke wezens slaafs blijven gehoorzamen.

(6/65) Woensdag 2 Aug. 1916
In den namiddag vliegen op zeer groote hoogte 14 vliegtuigen over. Zij zijn zoo hoog dat men ze bijna niet zien kan en schijnen van Gent te komen.
Eenige uren later reeds hooren wij zeggen van menschen, die hier met paard en kar naar de markt kwamen, dat er luchtbommen gevallen zijn te Meirelbeke; ten Zuiden van Gent; dat er vele huizen getroffen werden, dat een zeker aantal personen gedood en gekwetst werden. Het schouwspel moet zoo gruwelijk geweest zijn, dat zij niet waren durven gaan kijken en doorgereden waren, toch hadden zij nog een man uit eene broeikas zien komen, geheel en al bloed, waarschijnlijk door de scherven van het gebroken glas der daken.
Zoohaast de Duitschers alhier van dien aanslag de tijding ontvingen, werd de Duitsche vlag op den watertoren van het klooster door de vlag van het rood kruis vervangen.

(6/66) Donderdag 3 Aug
Het derde jaar van den oorlog neemt aanvang:
De "Neue Freie Presse" berekent de *rechtstreeksche* oorlogskosten der oorlogvoerende landen gedurende de twee verloopen oorlogsjaren op 225 milliard kronen. Tevens stelt het blad vast dat de totale voortbrengst der aarde, in goud en zilver, van de oudste tijden tot heden niet voldoende

Neue
Freie Presse.
Sonder-Ausgabe.
Nr. 17929. Wien, Samstag, den 25. Juli 1914.
Der Ausbruch des Krieges zwischen Oesterreich-Ungarn und Serbien

Duitse soldaten in Eeklo konden Duitse kranten lezen, o.m. het Weense dagblad Neue Freie Presse, waarvan er geregeld een exemplaar in de handen van Prosper Van Acker viel.

is, om deze kosten van twee jaren oorlogvoering te dekken. Waar blijven dan de kosten der onzijdige landen, die zich ook op oorlogsvoet moeten houden? En dat er nog geen spraak is van aan die verkwisting van geld en menschenlevens een einde te (6/67) maken!
Men vraagt zich af, wanneer men dergelijke enormiteiten leest, of die vreeselijke wereldoorlog eindelijk niet op een algemeen staatsbankroet en op de geheele verdwijning van de beste krachten der menschheid moet gaan uitloopen. [In andere woorden, dat al het goud en zilver dat in de gansche wereld in omloop en in gebuik is, te zamen gebracht onvoldoende zou blijken tot het betalen der rechtstreeksche kosten door den oorlog veroorzaakt.]
De optimisten - de zelfde, die het einde der Duitsche bezetting in België voor den Zomer van verleden jaar voorspelden - zijn zeker dat die bezetting hier niet lang meer zal duren. Bij den aanvang van 1916 duidden zij Mei-Juni als het tijdstip der verlossing aan. En nu zal het weer na *enkele* maanden zijn. Hunne hoop kan niet grooter zijn dan de onze, maar die groote zekerheid kunnen wij niet deelen. 't Is waar, dat de Russen in de laatste maanden grooten vooruitgang hebben gedaan (die vooruitgang schijnt thans weer wat langzamer te geschieden) maar wanneer zij op den zelfden voet voorwaarts rukken, duurt het nog ten minste een (6/68) jaar eer zij het overweldigend gedeelte van hun grondgebied van Duitschers zullen gezuiverd hebben. Franschen en Engelschen hebben in de laatste weken met onvergelijkelijke dapperheid gevochten voor Verdun en aan de Somme, de Engelschen hebben zelfs op zeker oogenblik de derde Duitsche linie doorbroken.[85] Dat gaf grooten moed. 't Is drie weken geleden en weer schijnt de toestand ginder op een dood punt gekomen te zijn.
Toch zijn die optimisten van hun stuk niet af te brengen en wanneer men sommigen hoort praten zou men zeggen dat zij beschikken over de wending die aan den oorlog zal gegeven worden. Die twee jaren van bitteren en hardnekkigen strijd, gedurende welke wij, bondgenooten, behalve de Duitsche koloniën in Europa zoo weinig terrein gewonnen, maar integendeel zooveel verloren hebben, hebben hun niets geleerd. Hunne (6/69) stelling is, dat de vijandelijke macht opeens zal in duigen storten en dat de zegevierende tocht der bondgenooten, een aanvang zal nemen. Zelf weten zij reeds te zeggen, met welke gedeelten van andere landen België zal

vergroot worden.
Dit alles is ten minste zeer voorbarig: Het is best de huid van den beer slechts dan te verkoopen, wanneer hij neêrgeveld is.
Laat het uitzicht voor ons nog zoo gunstig zijn, dan moet men toch bekennen, dat wij, Bondgenooten voor een zeer zware taak staan, die nog vele, vele menschenlevens en schatten geld kan kosten. Denk er maar eens aan dat, volgens Duitsche opgave, (andere mededeelingen komen ons niet toe) de Middelmachten tot nu toe op Europeeschen grond het volgend gebied van hunne vijanden bezet hebben:[86]
(6/70)

In België	29,000	vierkante kilometer
Frankrijk	21,000	"
Rusland	280,000	"
Servië	87,000	"
Montenegro	14,000	"
Samen	431,000	"

Wij houden bezet

In Elzas	omtrent	1,000	vk. kilometer
"Gallicië" en Boekowina		21,000	"
		22,000	"

De toestand is dus wel zoo rooskleurig niet om die schoone verwachtingen onvoorwaardelijk aan te nemen.[87]
(6/71) Aan ons crediet, echter, staat de economische uitputting van onze vijanden. Duitschland en vooral Oostenrijk, na twee jaar van afzondering en uitsluiting door de Duitsche vloot, moeten er erg aan toe zijn. Volgens sommigen zelfs zouden Duitschland en Oostenrijk op het punt zijn den vrede te vragen. 't Moet dan zijn dat de Duitsche bladen de algemeene stemming niet teruggeven want van zulke inzichten hebben wij tot nu toe nog niets aangetroffen. Voor ons hebben wij den "*Braunschweiger Allgemeiner Anzeiger*" liggen (nr. van 31 Juli 1916) en daarin wordt de tweede verjaring van den oorlog herdacht met een gedicht van 15 vier-regelige strophen; "Zwei Jahre Krieg". Wij schrijven er slechts het begin en het einde uit over, maar dit zal voldoende zijn om (6/72) te zien van welken geest het geheele stuk doordrongen is:

Glück und Menschenliebe starben, als der Krieg die Welt umkrampfte,
Die des Völkerhasses Dämon nun zwei Jahre schon zerstamfte.
Aus dem Schlund der Hölle ist er gräszlich drohend aufgestiegen,
Deutschland wollte er zerschmettern, Deutschland sollte unterliegen..

Wütend schwang er seine Fackel, prasselnd lohten auf die Flammen,
Weltenfeuer über Deutschland! Und doch stürzt es nicht zusammen.
In dem Feuerzauber steht es unversehrt und unerschüttert;
Seine Kraft blieb ungebrochen, seine Einheit unzersplittert.

. . . . . .

Doch die Deutsche Fronten wichen nicht der ganzen Welt, sie standen,
Aller Völker Kraft auf Erden ward an Deutscher Kraft zu Schanden.
Nie ward solcher Sieg errungen, wird die Weltgeschichte schreiben,
Wer die ganze Welt zurückschlug, wird stets unbesiegbar bleiben.
(6/73)
Wer die Wogen solcher Kräfte branden liesz an seiner Stärke,
Wie der Sturm an Fels, berufen ist der zu dem gröszten Werke;
Den läszt Gott nicht untergehen, mag die gansche Welt ihn hassen,
Gott, der grosze Schlachtenlenker, wird die Deutschen nicht verlassen.

Gott vertrauend blickt zum Himmel! Eine neue Zeit geboren
Hat der Krieg, und Gott hat Deutschland noch zu Herrlichem erkoren.
Groszes reift in stillen Träumen nicht, die sanft vorübergleiten,
Groszes reift in langem Kampf nur und in ernst bewegten Zeiten.

wat wij als volgt vertalen:[88]

Heil en menschenliefde stierven als de krijg de weer'ld omkrampte,
Die der volkren duivels haat nu twee jaar lang reeds sloeg en stampte.
Uit den kolk der Helle is hij gruwelijk dreigend opgerezen;
Duitschland wilde hij verplett'ren, Duitschland zou verwonnen wezen.
(6/74)
Woedend zwaaide hij de toortse, knett'rend laaiden hoog de vlammen;
Wereldvuur al over Duitschland en toch stort het niet zamen.
't Staat, in toov'ring van den vuurschijn, onverzeerd en niet te schokken;
De eenheid bleef er onversplinterd, zijne kracht bleef ongebroken.

. . . . . .

Doch de Duitsche fronten bleven voor de gansche weer'ld in stande,
aller volkren kracht op aarde werd aan Duitsche kracht tot schande.
Nooit werd zege als deez' bevochten, zal de weer'ldgeschiedenis schrijven;
Wie de gansche wereld afsloeg zal steeds onverwinbaar blijven.

Wie de golven zulker krachten branden lieten aan hun sterkten,
Als de storm de rots, die zijn geroepen tot de grootste werken;
Die laat God niet onder gaan, mag ook de wereld gansch hen haten,
God, de groote veldslagleider, zal de Duitschers niet verlaten.

God vertrouwend, blikt ten hemel! 't Is een nieuwe tijd geboren
Door den krijg en God heeft Duitschland nog tot heerlijkheid verkoren.
Grootheid rijpt in zoete droomen niet, die zacht en stil verglijden,
Grootheid rijpt in langen kamp slechts en in sterk bewogen tijden.

(6/75) Wij nemen deze regelen hier over omdat zij zoo kenschetsend zijn: Wij zien er ten eerste eene tint van grootsheidswaanzin in; 2º Duitsch-

land, de aanvaller, die, oorlogszuchtig en oorlogsgereed, de onvoorbereide volkeren overrompelde, wordt voorgesteld als het onschuldig slachtoffer; 3º God, die het gebod gaf: "Gij zult niet dooden!" wordt voorgesteld als de leider dezer voorbeeldelooze wereldmoorderij en ... als de beschermer van Duitschland. Wat dit laatste betreft, moeten wij echter zoo nauw niet zien, want alle volkeren, in alle oorlogen, aanroepen God, met geveinsdheid of oprechtheid, en stellen zich onder zijne hoede. God wordt hier, gelijk in zoovele andere gevallen, aangewend als dekmantel over een vuil werk; 4º het gedicht bevat een naieve zelfbeschuldiging: als Duitschland gansch de wereld tot vijand heeft, dan is het dat Duitschland door gansch de wereld wordt veroordeeld en een natie, die wél handelt, heeft de wereld tot vriend. De "wereldhaat", is echter niet gericht tegen het Duitsche volk als natie, maar tegen het Duitsche militarisme, waarin de wortel van al die wereldellende moet gezocht worden. 5º Volgens dit gedicht overwint Duitschland de geheele wereld.

Het is wel zeker dat de rechtvaardigste zaken niet altijd een zegevierend verloop hebben, maar daarom mag Duitschland geen haring roepen, zoolang het niet *(Schrift 7/1)* aan wal is, zoomin, overigens, als zijne tegenstanders.

Ten andere, Frankrijk, Engeland en Rusland, op hunne beurt, verzekeren, dat zij willen zegepralen en dat zij de Middelmachten tot den vrede zullen dwingen.

Hard tegen hard blijft dus de leus, bij den ingang van het 3e oorlogsjaar.

Nog geen ander vooruitzicht, alsnu, dan een nog spannender stremming en knelling van het maatschappelijk leven. De vlijtigen kunnen dus maar voort den oorlog verdoemen, terwijl de luiaards, die nu door het Steuncomiteit mildelijk betaald worden, om niets te doen, hun gemakkelijk leventje voort zullen leiden met den wensch, dat de oorlog nog lang moge duren.

(7/2) Zondag 6 Augustus

De zonnebloemen, door de Duitschers gezaaid op den tragel van 't Leiken (Bleekerij) staan in volle bloei en van verre reeds springt de massa gele bloemenkronen in het oog.[89]

Particulieren, echter, hebben geene zonnebloemen gezaaid, tenzij hier en daar enkel voor eigen gebruik.

De Duitschers geven nu ook, per plakbrief, wenken tot het inoogsten en drogen der brandnetels (tengels) waarvoor zij, gedroogd, 14 mark per 100 kilo zullen betalen. Van de vezelen, die de stam der brandnetels bevat, hoopt men geweefsels te maken.

Maandag 7 Augustus

Bij plakbrief van het Gemeentebestuur wordt gewaarschuwd tegen de velddiefstallen. Niemand mag dus op eens anders grond bevonden worden.

Ook wordt herinnerd, dat het bedelen verboden is, daar niemand (7/3) noodig heeft te bedelen, aangezien behoeftigen voldoende steun kunnen vinden bij de plaatselijke inrichtingen van liefdadigheid.

Dinsdag 8 Augustus

Per plakbrief wordt bekend gemaakt, dat in iedere gemeente, oogstboeken moeten gehouden worden voor het opnemen van den graanoogst. De landbouwers moeten daartoe aanmelden den naam, de bebouwde oppervlakte van hun land in 1916, den daarop geschatten oogst, de voorziene te bebouwen oppervlakte in 1917, het daartoe beschikbare zaaigoed en de hoeveelheid gedorschen en geleverd graan. De geheele opbrengst van den grond moet geleverd worden in daartoe beschikbaar gestelde zakken van het Duitsche legerbestuur, met uitzondering van het afvallende "achterkoorn", dat echter een zeker cijfer niet mag te boven gaan.[90]
Daardoor krijgt het Duitsch bestuur de gansche graanopbrengst in handen. Voor de burgerlijke bevolking zal aan de gemeenten bij de levering broodgraan tegen betaling toegewezen worden. Tot het malen van dit broodgraan bepaalt de Etappen-Kommandantuur in iedere gemeenten de molens, die ten laatste in den (7/4) loop van 14 dagen het malen moeten geëindigd hebben. In den overigen tijd zullen al de molens, met uitzondering van deze die voor 't Hulpcomiteit werken, moeten gesloten zijn. Als hoogste prijzen worden bepaald:

Rogge	30 fr.
Tarwe	36 "
Haver	38 "
Spelt	36 "
Gemengd graan	33 "

Overtredingen zullen gestraft worden met geldboete tot 10,000 mark of gevangenis tot 3 jaar.
Deze plakbrief heeft veel bekijks en wordt druk besproken.

Donderdag 10 Augustus

Men vraagt bij plakbrief werklieden van 18 tot 45 jaar om in de ijzergieterijen en fabrieken te werken. Zijn de werklieden geleerd, dan zullen zij ook boven de 45 jaar kunnen aangenomen worden.
(7/5) Er zijn alhier reeds een 30-tal personen gestraft wegens niet-bezitten of verliezen van hun eenzelvigheidsbewijs: 20 mark boet of 7 dagen gevang.
Onder hen is ook een oude oom van ons, een man van 87 jaar, die, niet hebbende willen betalen, den "bak" ingegaan is.[91] Bij het vernemen van dat nieuws gingen wij den Kommandant vinden en wij verzochten hem die straf op te heffen.

"Op wat grond?"

"Dat de man zoo oud is en niet op de hoogte was van de uitgevaardigde verordening."

De Kommandant zond ons naar den rechter en deze begon met driftige stappen op en neer te loopen en tegen den Kommandant uit te varen, daar deze zich steeds bemoeien kwam met zaken, wanneer zij bepaaldelijk af waren. Naderhand vernamen wij, dat er van wege den rechter, door tusschenkomst van den taalman, dien wij goed kenden, op een mindere straf aangedrongen was, maar de Kommandant had er niet willen in toestemmen.[92]

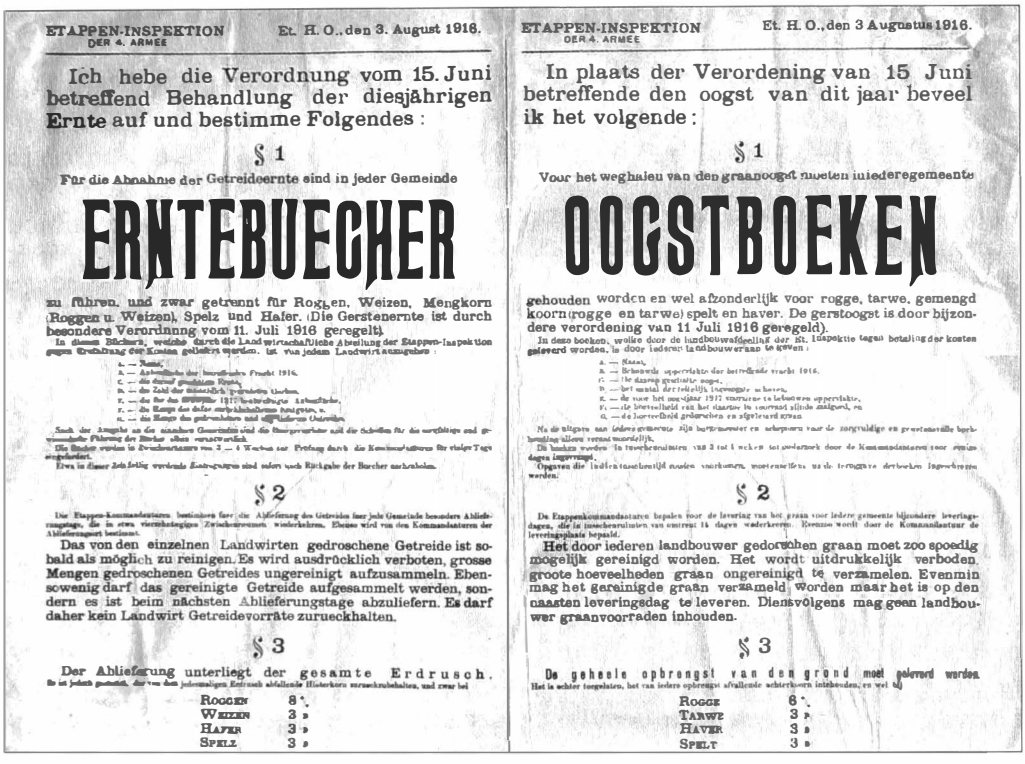

ETAPPEN-INSPEKTION
DER 4. ARMEE

Et. H. Q., den 3. August 1916.

Ich hebe die Verordnung vom 15. Juni betreffend Behandlung der diesjährigen Ernte auf und bestimme Folgendes:

§ 1

Für die Abnahme der Getreideernte sind in jeder Gemeinde

ERNTEBUECHER

zu führen, und zwar getrennt für Roggen, Weizen, Mengkorn (Roggen u. Weizen), Spelz und Hafer. (Die Gerstenernte ist durch besondere Verordnung vom 11. Juli 1916 geregelt).

In diesen Büchern, welche durch die Landwirtschaftliche Abteilung der Etappen-Inspektion gegen Erstattung der Kosten geliefert werden, ist von jedem Landwirt anzugeben:

a. — Name,
b. — Ackerfläche der betreffenden Frucht 1916,
c. — die darauf gewonnene Menge,
d. — die Zahl der männlich beschäftigten Personen,
e. — die für die [illegible] 1916 bestimmte Arbeitskraft,
f. — die Menge des dafür zurückbehaltenen Getreides, u.
g. — die Menge des gedroschenen und abgelieferten Getreides.

Nach der Angabe an die zuständige Gemeinde sind die Eintragungen mit der Schrift für die ordentliche und gewissenhafte Führung der Bücher eben versehen.

Die Bücher werden in Zwischenräumen von 2 — 4 Wochen zur Prüfung durch die Kommandanturen für einige Tage eingefordert.

Eben in dieser Zeit fällig werdende Kontrollen sind sofort nach Rückgabe der Bücher einzuholen.

§ 2

Die Etappen-Kommandanturen bestimmen für die Ablieferung des Getreides für jede Gemeinde besondere Ablieferungstage, die in etwa vierzehntägigen Zwischenräumen wiederkehren. Ebenso wird von den Kommandanturen der Ablieferungsort bestimmt.

Das von den einzelnen Landwirten gedroschene Getreide ist sobald als möglich zu reinigen. Es wird ausdrücklich verboten, grosse Mengen gedroschenen Getreides ungereinigt aufzusammeln. Ebensowenig darf das gereinigte Getreide aufgesammelt werden, sondern es ist beim nächsten Ablieferungstage abzuliefern. Es darf daher kein Landwirt Getreidevorräte zurueckhalten.

§ 3

Der Ablieferung unterliegt der gesamte Erdrusch.

Es ist jedoch gestattet, aus dem jedesmaligen Erdrusch abfallende Hülsenkorn zurückzubehalten, und zwar bei

Roggen	8 %
Weizen	3 »
Hafer	3 »
Spelz	3 »

ETAPPEN-INSPEKTION
DER 4. ARMEE

Et. H. Q., den 3 Augustus 1916.

In plaats der Verordening van 15 Juni betreffende den oogst van dit jaar beveel ik het volgende:

§ 1

Voor het weghalen van den graanoogst moeten in iedere gemeente

OOGSTBOEKEN

gehouden worden en wel afzonderlijk voor rogge, tarwe, gemengd koorn (rogge en tarwe) spelt en haver. De gerstoogst is door bijzondere verordening van 11 Juli 1916 geregeld).

In deze boeken, welke door de landbouwafdeeling der Et. Inspektie tegen betaling der kosten geleverd worden, is door iedere landbouwer aan te geven:

a. — Naam,
b. — Bebouwde oppervlakte der betreffende vrucht 1916,
c. — De daarop gewonnen oogst,
d. — het aantal der [illegible] mannen,
e. — de voor het jaar 1917 voorziene te bebouwen oppervlakte,
f. — de hoeveelheid van het daarvoor te reserveeren zaaigoed, en
g. — de hoeveelheid geoogsten en afgeleverd graan.

Na de opgave aan iedere gemeente zijn bovenvermelde en aangevulde en gewijzigde boekhouding alleen verantwoordelijk.

De boeken worden in tusschenruimten van 2 tot 4 weken tot controle door de Kommandanturen voor eenige dagen ingevraagd.

Ongeacht die bedoelde tusschentijdsche controlen moeten [illegible] worden ingeschreven worden.

§ 2

De Etappenkommandanturen bepalen voor de levering van het graan voor iedere gemeente bijzondere leveringsdagen, die in zoo-ongeveer-cirkels van omtrent 14 dagen wederkeeren. Evenzoo wordt door de Kommandanturen de leveringsplaats bepaald.

Het door iederen landbouwer gedorschen graan moet zoo spoedig mogelijk gereinigd worden. Het wordt uitdrukkelijk verboden groote hoeveelheden graan ongereinigd te verzamelen. Evenmin mag het gereinigde graan verzameld worden maar het is op den naasten leveringsdag te leveren. Dienstvolgens mag geen landbouwer graanvoorraden inhouden.

§ 3

De geheele opbrengst van den grond moet geleverd worden.

Het is echter toegelaten, het van iedere opbrengst afvallende schierkoorn inteh[illegible]

Rogge	8 %
Tarwe	3 »
Haver	3 »
Spelt	3 »

De Etappeninspekteur legde beslag op heel de graanopbrengst en controleerde daardoor het oogsten, dorsen, malen en legde de maximumprijzen van het graan vast (SAE, Aff. 412).

(7/6) Om het kort te maken, wij kregen 10 mark afslag. Van den rechter terug naar den Kommandant, tot bekrachtiging van deze verandering. Terwijl hij teekende voegde de Kommandant ons echter toe, met een veelbeteekenden blik, dat wij er aan niemand iets moesten van zeggen, daar anders geheel Eecloo zou kunnen afkomen.
Vandaar moesten wij dan terug naar 't Gericht, om te betalen en quittance te ontvangen. Kortom het duurde meer dan 2 uren eer wij ermede gedaan hadden en nog den zelfden morgen werd de oude oom in vrijheid gelaten.
De soldaat of klerk, gelijk men hem noemen wil, die in het Gericht het geld in ontvangst nam en ons kwijting gaf, zei dat er bevelen gekomen waren om in al zulke zaken streng en onverbiddelijk te zijn, dat het spionneeren de oorzaak was der verscherping van deze en andere maatregelen, van de belemmering van het verkeer en van den handel enz.
Wij hadden vroeger nog gehoord dat de spionnendienst ten gunste onzer kampende vrienden in België (7/7) zoo uitgebreid is en zoo goed ingericht, ondanks alle genomen maatregelen, dat de Duitschers er niet wijs uit worden. Verborgen stellingen, munitiedepots enz. worden na betrekkelijk korten tijd door vliegers opgespoord en met bommen beworpen. Vandaar de groote strengheid waarmede men thans te werk gaat, zelfs tegenover menschen van 87 jaar. "Wel ja," zei de soldaat, "zij kunnen hun eenzelvigheidsbewijs aan spionnen overhandigen en daarom moet al wie in gebreke

bevonden wordt gestraft worden. Volledige kwijtschelding wordt niet verleend."
Dezer dagen nog werden te Gent 6 personen, waaronder een geestelijke, eene vrouw en de broeder van een notaris uit een naburige gemeente, wegens spionneering door den kop geschoten.
Zeggen wij hier nog tenslotte, tot toelichting van het karakter van den Kommandant en van den Rechter, dat deze beiden elkander bijna voortdurend in het haar zitten. Bijvoorbeeld: alle straffen, die hier (7/8) worden uitgesproken, moeten door den Kommandant bekrachtigd worden. Bepaalt de rechter eene straf van 50 mark boete, dan verhoogt de Kommandant ze veelal tot 75 of 100 mark of hij vermindert ze. Ze zijn het bijna nooit eens. De Kommandant wil heerschen, maar de rechter ziet niet gaarne zijne bevoegdheid miskennen. Daaruit ontstaan dan veelal woordenwisselingen, die niet malsch zijn. Wat de Kommandant uitbuldert heeft hij echter een oogenblik nadien vergeten, terwijl de rechter scherper onthoudt en er op wacht om een geleden ongelijk of miskenning op tijd en stond met woeker betaald te zetten.
Beiden worden op straat gaarne gegroet - dit is, overigens, het geval met nagenoeg alle Duitschers, die hier een ambt bekleeden - en daarom zullen de voorzichtigen niet nalaten hun de eer te bewijzen waarop zij meenen recht te hebben, want, als 't er op aankomt, kunnen zij, de Duitschers, namelijk, u willekeuriglijk veel last en moeite (7/9) aandoen of ... sparen.

Vrijdag 11 Augustus

Er wordt bij plakbrief bevolen (?) de brandnetels of "tengels" te verzamelen. Per 100 kilo betaalt men 12.50 m. De gemeentebesturen zullen de noodige inlichtingen geven.

Maandag 14 Augustus

Van de 160 vluchtelingen, die hier verblijven, zijn er een zeker aantal naar West-Vlaanderen vertrokken, om er voor de Duitschers in den oogst te werken. Zingend zijn zij per tram daarhenen gereden.

Dinsdag 15 Aug

Er wordt bekend gemaakt dat alle huiden van schapen, lammeren, geiten, konijnen, hazen, honden, katten, hamsters en reeën als oorlogs-grondstoffen worden aangeslagen. Deze huiden mogen alleen aangekocht worden door Victor De Waegenaere-Borrizée, (7/10) Boelaarstraat, Eecloo, of door personen, daartoe door hem aangesteld en voorzien van een bewijs der Kommandantuur.[93] Overtredingen worden gestraft met 500 mk. boete of overeenkomstig gevang.
Eenjarige gepelde en ongepelde wisschen van 1 m. tot 1 m. 80 worden in beslag genomen. Bewerking, handel en aanvoer van wisschen zonder toelating der Etappen-Inspektie, zijn verboden. Overtredingen worden gestraft met gevangenis tot 3 jaar en boete tot 10,000 mk.

Woensdag 16 Aug.

Men plaatst groote telefoonpalen, beginnende vooraan in de Brug-

schestraat, langs de zuidzijde van de Markt tot aan en in de Collegestraat. Op iederen paal staan 8 isolators.
's Avonds, na het politie-uur wordt in alle logement- (7/11) huizen der stad een bezoek gebracht door een gendarm, vergezeld door een politie-agent, die als wegwijzer dienst doet, en door 5 of 6 soldaten. Er zijn zoo verscheidene ploegen. Zonder complimenten trekt de gendarm met twee soldaten naar boven, terwijl de uitgangen beneden door soldaten bewaakt worden. Men dringt in alle kamers, opent alle deuren, kijkt in alle kassen. Zijn er logeergasten, dan moeten zij hun reispas of eenzelvigheidsbewijs toonen. Men gaat op het "opperste" en ziet er alles na; vervolgens komt men beneden, men onderzoekt alle kamers, den kelder, de stallen, zoo er zijn, zelfs de varkenskotten.[94]
Of dit onderzoek een anderen dan een negatieven uitslag heeft gehad, weten wij niet; maar 's anderendaags was 't het voorwerp aller gesprekken. Men bracht dit in verband met de aankomst van twee Duitsche spionnen in burgerskleeren, die hier den zelfden namiddag per rijtuig waren aangekomen.
(7/12) Verschillende logementhouders werden midden in den nacht opgeklopt; 't is te zeggen dat dit onderzoek over een groot gedeelte van den nacht werd voortgezet.
Men zegt dat twee soldaten van het Belgisch leger, die bij den doortocht der Belgen alhier waren achtergebleven, van hun bed werden gehaald.
Een derde ging zich naderhand uit eigen beweging aanmelden.
Zal dit geval voor de stadskas van Eecloo geen onaangename gevolgen hebben?
Te St. Denijs-Westrem werd ook een soldaat, die bij het Belgisch leger diende te zijn, gevonden, natuurlijk in burgerskleeren en de gemeente werd, wegens niet aanmelding (7/13) met 10,000 mark boete gestraft.

Zaterdag 19 Aug.

Men mag slechts eenen voorraad aardappelen in huis hebben, berekend op het verbruik van 14 dagen.

Maandag 21 Aug.

Ellegoedhandelaars moeten de stoffen en elastieken waarvan zij meer dan 100 meters in hun bezit hebben, overgeven, terwijl de lederhandelaars, van hunnen kant moeten opgeven, hoeveel leder zij per dag verbruiken en waar en aan welken prijs zij het gekocht hebben.
De weverijen, alhier mogen nog slechts over een tiende van hunne voortbrengst beschikken; de overige 9 tienden zijn voor de Duitschers - en dan mag er nog niets verkocht worden tenzij met Duitsche toestemming.

(7/14) Woensdag 23 Aug.

's Avonds bij val-avond een traag drijvende Zeppelin, hoog in de lucht en in de Statiestraat, rechtover de Duitsche keuken, eene samenscholing van volk, luisterend naar het accordeonspel, met begeleiding van schijven, van een Duitscher, die, met open vensters, zijne kunst laat hooren.

Donderdag 24 Aug.

Meer en meer open plaatsen op de markt.
Te Watervliet, zoo hoor ik, breken de Duitschers 3 huizen af en op den Dijk hebben zij al de tronken afgezaagd.
De voorzorgen tegen de spionneering worden verre gedreven.
't Schijnt dat men de familie V. H. van 't Walleken, waarover wij vroeger spraken, goed vast heeft: in de zestigduizend mark boete, verbeurd verklaring van 't aangeslagen goed, dat door sommigen op 50,000 fr. wordt geschat en nog gevang ook.[95]

Vrijdag 25 Aug.

Er gaan officieele maatregelen genomen worden (7/15) tot vermindering der vleeschprijzen, die schandalig hoog zijn, ondanks het uitgevaardigde maximum. Men vertelt ons dat een slachter verledene week, toen er elders geen varkensvleesch meer te krijgen was, 4.50 fr. per kilo durfde vragen. Men zegt ons, of het waar is weten wij niet, dat een boer, die 3. fr. per kilo levend durfde vragen, aangedragen werd. De uitgevaardigde hoogste prijzen zijn voor varkens onder de 100 kilo 1 fr. 80 levend en boven de 100 kilo 2. fr. Indien de hoogste prijzen stipt in acht werden genomen, zou het leven nog duur genoeg zijn. Het is een echte schande dat men de prijzen voor voedingsmiddels onderduims dan nog met 50 per honderd durft verhoogen. Voortbrengers en handelaars, door hun overdreven zucht naar winsten, zijn de grootste oorzaak der benauwende drukking waaronder het volk lijdt, want wie niet welstellend is kan zulke hooge prijzen niet besteden en moet dus zijn lichaam te kort doen en honger lijden. Het is meer dan tijd, dat er iets gedaan wordt, om daaraan paal en perk te (7/16) stellen, want die misbruiken hebben reeds maar al te lang geduurd.

Zondag 27 Augustus

Onze derde oorlogskermis breekt aan in stilte en eenzaamheid.
's Namiddags worden de 4 achterblijvers van het Belgische leger, waarvan wij reeds spraken, door de Duitschers weggebracht. De achterblijvers stapten vooraan, 2 soldaten kwamen achter hen, met het geweer op den schouder, en dan, op eenigen afstand volgden eenige schreiende vrouwen. De achterblijvers werden naar Duitschland gezonden.

Maandag 28 Augustus

Een Duitsch soldaat-werkman, die aan de grens aan de electrische versperring werkte terwijl de stroom opgeschort was, werd plotseling doodgebliksemd, daar de electrische stroom, door de eene of andere oorzaak, (7/17) weer was begonnen te werken. Het lijk werd met veel Duitsche plechtigheid per tram herwaarts gebracht en op het kerkhof alhier begraven. Daar hier voor het oogenblik geen Duitsch muziekkorps is, werd de lijkstoet slechts door 2 trommelslagers voorafgegaan.

Voor de vensters van alle slachterswinkels hangen plakbrieven met de melding van de prijzen, die men voor het vleesch vragen mag, namelijk:

(7/18) Italië heeft den oorlog verklaard aan Duitschland en Rumenië aan Oostenrijk-Hongarië en Duitschland aan Rumenië.

[Chronik der Kriegserklärungen]
(Prosper Van Acker knipte een overzicht uit een Duitse krant en plakte het in zijn oorlogsdagboek.)

Dinsdag 29 Aug. 1916
De kinderen mogen geene vliegers meer oplaten. De ouders zijn verantwoordelijk voor de overtredingen van dit bevel.

Boekweit maaien

Weemoedig grootsch ligt de Natuur
In 't nuchter, vroege morgenuur;
Betraand met perelenden dauw,
De verre boomen doemen blauw,
Met zwaren, looverrijken kop
In 't zonnelooze daglicht op
Dat door den wolkensluier dringt,
(7/19) *Die grijs de breede vlakte omringt.*
Diep aadmend wandel ik vooruit;
Mijn stap in 't zand maakt geen geluid
En dof valt hier en daar een drop,
Een traandrop uit der eiken top,
Die aan de boorden van de baan
Als wachten droef gerangschikt staan.
Plots wordt een scherp geluid gehoord,
Dat grijnzend door den luchtkring boort:
Een vonnis, dat van 't boekweitveld
Genadeloos den dood voorspelt:
Daar wordt een zeisen scherp gezet
En als een oorlogstuig gewet.
De maaier proeft de sneê ... En nu,
bloeiend, jong gewas, wee u!
De zeisen bliksemt weg en weer,
De halmen storten zuchtend neêr,
(7/20) *Bij hoopen ruischen zij ter aard,*
Met elken zwaai van 't slaande zwaard ...
Zoo velt thans de oorlogszeis verwoed
Ook menschenmassas neêr in 't bloed ...
Slechts weemoed ademt de Natuur
In 't nuchter, zonloos morgenuur ...
En uit de verte galmt de klank
Der klokke, dof... als lijkgezang.

den 29 Augustus P.V.A.

Woensdag 30 Augustus 1916

Daar men bevonden heeft dat sommige landbouwers hun vee voor de levering bovenmatig voederen, waardoor het dan zooveel zwaarder weegt, zal van het totaal gewicht 5 kilo worden afgetrokken.
(7/21) De paarden der huzaren, die verspreid alhier gestald stonden, zullen te rekenen met 1 September zooveel mogelijk samengebracht worden. [Daartoe heeft men twee plaatsen uitgekozen: 1° de afspanning "De gouden Appel" en de stallen der Gebroeders De Keyser, Molenstraat.][96]
De beste stallen worden in beslag genomen. Bovendien zullen deze, die niet bevloerd zijn, bevloerd worden, de daken zullen worden nagezien en desnoods hersteld, en de stallen zullen in kompartimenten verdeeld worden met slagboomen, aan ketens gehangen, opdat de paarden niet zouden kunnen vechten, dit alles ten koste van de stadskas.

Donderdag 31 Aug.

Per plakbrief worden werkers en werksters gevraagd om land- en boscharbeid te verrichten vooral in Noord-Duitschland, "waar de platduitsche spraak een zekere overeenkomst met de Vlaamsche taal aanbiedt".
(7/22) Er wordt toegestaan
1. Voor daglooners:
a/ Vrije woning met 3 kamers en 1 stal,
b/ Land, pachtvrij, 12 aren akkerland, 12 aren tuinland, 25-30 aren beemd, 25-30 aren weideland

Dagloon:	6 maanden	(April-Sept.) fr.	2,50
	3 "	(Oct.-Dec.) "	1,88
	3 "	(Jan.-Maart) "	2,18

Aan de vrouwen wordt 0,19 fr. per uur betaald.
2. Voor Boscharbeiders:
a/ vrije woning met 3 kamers en 1 stal.
b/ Land, pachtvrij (als boven).
c/ 3,75 fr. dagloon vellen van boomen en uitrooien volgens overeenkomst. Alle dagen mogen zij zooveel brandhout meenemen, als zij noodig hebben.
3. Voor gehuwde paardeknechten:
a/ Vrije woning etc.
(7/23) b/ 36 aren aardappelland en 12 aren tuinland. In plaats der 36 aren aardappelland kunnen onmiddellijk 3500 kil. eetaardappelen in maandelijksche leveringen genomen worden.
c/ Maandelijks 75 kilo rogge als broodgraan.
d/ Jaarlijks 40 mark voor branding, bovendien jaarlijks 2.000 kilo kolen, leverbaar per kwartalen.
e/ dagloon: 4 maanden 1,88 fr., 4 maanden 1,56 fr. en 4 maanden 1,25 fr. De vrouwen voor 3 dagen per week 1,56 fr. of 1,25 fr. per dag.
Zaakkundige *ongehuwde* paardeknechten 750 fr. per jaar boven kost en verblijf.
Getrouwde wagenmakers worden aangeworven aan nagenoeg gelijke voorwaarden gelijk de gehuwde paardeknechten.

(7/24) Maandag 4 September

Per plakbrief wordt aangeboden:

17.50 fr. voor 100 kilogr. eikels,
13,75 " " " paardekastanjen
56,25 " " " beukenoten.

Levering iederen Dinsdag van 9 tot 11 uur 's morgens in de Kommandantuur.

EEKLOO, den 4. September 1916

BEKANNTMACHUNG

Für sammeln und verladen von

EICHELN

Rosskastanien und Bucheln

werden folgende Beträge bewilligt die an die Truppen oder jeden ablieferndenden Landeseinwohner bar oder durch Beitreibungsanerkenntnisse für Lebens- und Futtermittel ausgezahlt werden :

für Eicheln 14 Mk — 17.50 frank für 100 Kg.
» Rosskastanien 11 Mk — 13.75 »
» Bucheln 45 Mk — 56.25 »

Ablieferung kann jeden DIENSTAG von 9 bis 11 uhr Vormittags auf der Kommandantur in Eekloo erfolgen.
Regelung der Zahlung erfolgt auf der Kasse auf Grund der vorgelegten Quittung.

Der Etappen-Kommandant.
ÆGIDI

EEKLOO, den 4 September 1916.

BEKENDMAKING

Voor verzamelen en verladen van

EIKELS

Paardekastanjen & Beukenoten

worden volgende sommen toegestaan aan de troepen of aan iederen afleverenden landinwoner, contant of door « Beitreibungsanerkenntnisse » voor levens- en voedermiddelen betaald :

Voor Eikel 14 Mark — 17.50 Fr. voor 100 kilo.
» Paardekastanjen 11 Mark — 13.75 »
» Beukenoten 45 Mark — 56.25 »

De aflevering kan iederen DINSDAG van 9 tot 11 uur 's morgen in de Kommandantuur Eekloo geschieden.
De kas regelt de betalingen op vertoon der ontvang t-bewijzen.

De Etappen-Kommandant.
ÆGIDI.

Prosper Van Acker beperkte zich in zijn oorlogsdagboek vaak tot het overschrijven van de inhoud van affiches, en vooral van deze die hij zelf drukte (SAE, Aff. 429).

(7/25) Dinsdag 5 September 1916

Aangestelde Belgische bedienden komen bij de bewoners rond om op te nemen hoeveel aardappelen zij geplant hebben, en hoeveel plantgoed zij voor het volgende jaar verlangen.

(7/24 vervolg) Woensdag 6 September

De bejaarde huzaren, alhier in bezetting, trekken naar Schoonaarde.
Zij worden opgevolgd door jongere huzaren, die 's namiddags van Lokeren alhier aankomen.
(7/25) Dezen namiddag reed een Duitsche automobiel te Waarschoot-Beke in volle vlucht op een boom, aan een bocht van den weg. De zeven inzittenden werden door den schok allen uit het rijtuig geworpen. Een of-

ficier werd op den slag gedood. De anderen werden allen erg gewond. De automobiel werd totaal ineengedrukt en vernietigd en uit den boom werd een groot stuk geslagen.

(7/27) Woensdag 6 7ber
De "oude" huzaren verlaten ons. Zij worden vervoegd door deze van Zelzate en andere plaatsen. Samen 180 in getal, rijden zij naar Gent en vandaar naar Schoonaarde. Zij worden vervangen door jonge dragonders, die reeds aan 't Russisch front hebben gezeten alsook een maand of 20 aan 't Fransch front. Deze zijn omtrent 50 in getal.

(7/26 Donderdag 7 7ber
Uit vliegtuigen, die hier overdreven, dezen namiddag, werden bommen geworpen op 't gehucht Raveschoot alsook aan den "Appelboom".[97] Gelukkig vielen de bommen in de aarde. De ontploffing bracht nogal wat schade toe aan een tweewoonst, toebehoorende aan den Heer Jules Vandegejuchte van Eecloo: de ruiten doorboord, stukken uit den muur geslagen.[98] Ook aan de meubelen was er schade. Op den Appelboom werden in een zekeren omkring de ruiten der huizen uitgeworpen.
Het schijnt dat er ook op Zomerghemsch grondgebied bommen vielen.

Vrijdag 8 7ber
Naar aanleiding van het vorenstaande krijgen de burgemeesters bevel aan de bevolking te (7/27) laten weten dat alle eigenaars van graanoppers of graanschoven te velde gehouden zijn deze met groene takken en twijgen te bedekken en wanneer deze verdord zijn, ze te vernieuwen, daar het werpen der bommen het in brand steken van den oogst voor doel had. Nalatigen zullen met 500 mark gestraft worden.

Zaterdag 9 7ber
Alle rijwielen, rijwielbanden en afval van rijwielen moeten verkocht worden in de verzamel- (7/28) plaats der Zuidmoerstraat (oud huis Sedeyn) of aangemeld in het Meldeambt.[99] Kostelooze formulieren worden daartoe ter beschikking der eigenaars of houders van rijwielen gesteld.

Maandag 11 7ber
Men bevestigt dat de Duitschers, naar aanleiding der weigering van de Algemeene Maatschappij van België te Brussel om voor 1 milliard in te schrijven op de nieuwe oorlogsleening van Duitschland, in den zetel van die maatschappij de hand gelegd hebben op 750 millioen beschikbaar geld ... in ruil van een "Gutschein".[100]

Dinsdag 12 7ber
Viggens die meer dan 25 kilo wegen mogen te Eecloo niet ter markt gebracht worden.
Veekweekers, die weigeren runders of varkens te leveren voor de behoeftigen der Eecloosche bevolking, zullen met 500 mark geboet (7/29) worden.
Voor het wegen zullen de beesten 8 uren zonder voeder opgesloten blijven.

Voor het Gericht alhier kwam een vuile zaak in behandeling. Een minderjarig meisje werd tusschen Meerendré en Lovendeghem tegen haren dank medegelokt door een Duitsche soldaat, die het kind onder doodsbedreigingen verkrachtte. Het lichamelijk onderzoek bevestigde de gegrondheid der gedane aanklacht. Alle soldaten der bezetting alhier werden voor het meisje gebracht, maar in geen enkelen herkende zij haren aanrander. Misschien was 't een soldaat der bezetting van Gent.

In dezen peperduren tijd, - thans mag ik met alle recht het woordje "peperduur" gebruiken, want de peper kost nu 15 fr. den kilo tegen vroeger 3 fr. - is het, gelijk ik reeds herhaaldelijk aangemerkt heb, een zegen voor de arme bevolking, dat zij uit verschillende onderstandskassen zoo mildelijk ondersteund wordt.

Ziehier eenige voorbeelden:

(7/30) De inrichtingen tot ondersteuning doen dus loffelijk werk - de kosten zullen wellicht later door de lastenbetalers van allen aard moeten gedragen worden, maar daarover mag niet gemompeld worden: men kan zijne medebroeders toch niet laten verhongeren.

De ondersteunde bevolking diende dan ook te overwegen, dat dit geld van zijne bestemming niet mag afgewend worden, dat het dienen moet tot "steun" tot "voeding", tot "kleeding" der behoeftige gezinnen, niet tot "spel" of "vermaak".

Er zijn schreeuwende misbruiken: Men verhaalt mij dat opgeschoten kerels om geld tuischten en speelden.[101] De eene verliest en gaat dan moeder lastig vallen, om eenige kluiten van 't geld dat zij in 't comiteit ontving, los te krijgen, terwijl de winner bezig is met het gewonnene te verzuipen.

Men zegt mij dat jonge gasten op eens andermans land aardappelen gingen uittrekken, niet om daarmede den mogelijken nood in hun eigen gezin te helpen bestrijden, (7/31) maar om de opbrengst des Zondags te verdrinken in slecht bier, of te verspelen, of te verdansen.

Zelfs getrouwde vrouwen, vrouwen van aan 't front strijdende soldaten, gaan des Zondags vooraf naar den dans.

Daar men in 't Comiteit, waar die feiten gekend werden, weinig verwachtte van de pogingen tot opsporing der politie, die nogthans zoo aanzienlijk is uitgebreid, besloot men op eigen hand te handelen. Drie der bedienden trokken naar Raveschoot en trokken daar binnen in eene herberg, waar men volop aan den dans was. 't Was alsof de bliksem in huis was gevallen: mannen en vrouwen vluchtten langs alle kanten, en het gevolg was dat de steun van 29 personen bij de eerstvolgende betaling werd verminderd. Die 29 personen waren niet allen bij den dans aangetroffen, maar, gelijk in zulke gevallen wel meer gebeurt, de eene beklapte den anderen.

Hoe laag - over 't algemeen genomen - staat toch het zedelijk peil der geringe klasse. Wanneer de toestanden (7/32) weer eens normaal zullen wezen, zal het volstrekt noodig zijn dat onderwijs en opvoeding op een betere en strengere wijze behartigd worden. De vrijheid is een schoon iets, maar niet de vrijheid van de misbruiken.

Op de noodzakelijkheid eener betere opleiding is reeds sedert jaren en jaren gewezen, vruchteloos, nogthans. Na de bittere les die wij thans er-

varen, zou het een misdaad in 't groot zijn, die ordelooze lamlendigheid te laten voortduren. Vooral moet het ingesluimerde gevoel van "plicht" en "eer" bij velen wakker geschud en werkdadig gemaakt worden, opdat wij niet langer over onzen eigen landaard zouden te blozen hebben.

Donderdag 14 September 1916

Eenige honderden soldaten (voetvolk) komen hier per trein toe en worden in de groote lokalen ondergebracht. 's Anderendaags vertrekken zij naar den Noordkant.
De afbraak der huizen in de grensstreep, waarover ik reeds eenige woorden zei, gebeurt tot omtrent 1 meter (7/33) boven den grond. De ruimte tusschen de muren, zegt men, wordt aangevuld met aarde, steenen en ... ciment. Daarop moeten dan houten barakken komen.
Dit geeft aanleiding tot veel gepraat. Zijn dat geene fondaties voor kanonnen, die men voornemens is te gebruiken tegen Holland, wanneer het tegen Duitschland valt, en tegen Engeland, dat met zijne schepen in de Schelde zou komen?

Vrijdag 15 September 1916

Weer versche troepenvoetvolk, landsturmmannen. Een dezer zei dat de Belgen lafaards waren van in Duitschland als werkers hunne plaats te gaan innemen, zoodat zij, de Duitschers, nu soldaat moeten spelen.
Laten wij eraan toevoegen, dat het over 't algemeen genomen, slechts gespuis is dat naar Duitschland gaat. Voor onze streek zal 't een zuivering zijn.

(7/34) Zaterdag 16 Sept. 1916

Op Duitsch bevel wordt er in alle herbergen door mannen der plaatselijke Belgische politie onderzocht of die herbergen in de vereischte voorwaarden van grootte, luchtigheid en verlichting verkeeren, of de gemakken (privaten) voldoende van het huis zijn afgezonderd en in opzicht van zedelijkheid en gezondheid niets te wenschen overlaten, of de hergbergkamer niet tot woonkamer voor het gezin dient enz.

Zondag 17 Sept.

Rond den middag een 2-tal vliegtuigen op zeer groote hoogte. Men zag ze weer niet. Een goed half uur later waren zij terug. Zij zullen weer ergens wat laten vallen hebben.

Maandag 18 September 1916

Wie koperen of tinnen huisgerief heeft, kannen, ketels enz. moet zich bereid maken om dit gerief te vervangen door voorwerpen uit andere metalen, (7/34) daar men eerlang het koper en het tin zal komen afhalen. Naar aanleiding daarvan begint eenieder zijn koper en tin te verbergen.
Wie aardappelen inoogst, moet de aardappelen goed onderzoeken, de rotte of zieke eruit houden en ook het plantgoed afzonderen. Eer men de aardappelen in kelders of kuilen bergt, moeten ze gewogen worden.
Weer soldaten per tram aangekomen, paardevolk, met sporen aan, maar

KOPER, NIKKEL, TIN

Aan den heer Burgemeester te Eecloo.

« Aanstaandelijk zal de ophaling plaats hebben der koperen, nikkelen, tinnen en andere metalen huishoudelijke voorwerpen, vermeld in de verordening van 23 Juli.

Dusvolgens wordt gij verzocht de bevolking te herinneren dat zij van heden af moet zorgen voor vervangingsartikelen uit andere metalen.

De aanschaffing van vervangingsvoorwerpen zal bijzonderlijk noodig zijn voor **kookketels, waschketels, kookpannen,** badkuipen en badpompen uit metalen in de verordening voorzien.

De hoeveelheid der voorwerpen die in 't Etappengebied niet kan aangekocht worden moet bij de Kommandantur bekend gemaakt worden ; deze zal de aangiften verder overzenden. »

(Get.) ÆGIDI.

VOOR EENSLUIDENDE KOPIJ :

Het Gemeentebestuur.

EECLOO, 18 *September* 1916.

AARDAPPELEN

Al dezen die aardappelen geplant hebben moeten bij den aanstaanden oogst hunne aardappelen goed **uitzoeken,** opdat er geene rotte of kleine bij het plantgoed en de eetaardappelen vermengd worden. Men moet de aardappelen wegen vooraleer ze in de kuilen of in den kelder te bergen. **Op 10 October 1916** moet iedereen die aardappelen plant schriftelijk aangeven. ten Stadhuize :

1° Hoeveel kilos *plantaardappelen* hij bezit ;
2° Hoeveel kleine *afvalaardappelen* hij bezit ;
3° Hoeveel goede *bruikbare eetaardappelen* hij bezit.

Alles volgens den toestand op 7 October 1916.

Goede aardappelen mogen niet als veevoeder gebruikt worden. De Duitsche militaire Polizei zal alles controlleeren ; de aangiften zullen bewaard worden.

Overtredingen worden streng gestraft.

OP BEVEL DER DUITSCHE OVERHEID :

Het Gemeentebestuur.

EECLOO, 18 *September* 1916.

Drukk. Edm. Byftranck-Reychler, Boelaarstraat, 17, Eecloo.

Al in 1916 had de Duitse industrie grondstoffen als koper, nikkel en tin te kort om wapens te produceren. Ze opeisen bij de bevolking in bezet België leek hen de gemakkelijkste oplossing (SAE, Aff. 447).

zonder paarden. Men zegt dat ze naar Balgerhoeke en St. Laureins vertrokken zijn. Een paar uren later zag ik een wagen vol beddegoed rijden, de Molenstraat en verder het Westen in.
Agenten der plaatselijke Belgische politie komen rond bij de ingezetenen om nota te nemen van de karren, die zij bezitten.

(7/36) Vrijdag 22 7ber 1916

Heden moest de Kommandant 100 mannen hebben onder de 45 jaar, om uitrooiingswerk in de Kommandantuur uit te voeren. Loon 3 fr. per dag. Ingeval hij geen 100 vrijwillige arbeiders kreeg, zou hij er 150 gedwongenen nemen. Slechts enkelen kwamen zich aanmelden. De bedreiging werd dus uitgevoerd en de 150 mannen onder de werkloozen genomen. Sommigen dier werkloozen arbeidden in de kolen of hadden andere bezoldigde bezigheid en moesten van hun werk gehaald worden. Zoo schijnen verschillende misbruiken aan het licht gekomen te zijn.
Uit woorden van den Kommandant zou blijken, dat de Duitschers volstrekt niet gerust zijn over de rol, die Holland in dezen oorlog nog spelen kan: Ja, de oorlog tusschen Duitschland en Holland zou onvermijdelijk geworden zijn.
(7/37) Het ontstaan en de snelle ontwikkeling van een oproer der inlandsche bevolking in de Hollandsche koloniën houdt blijkbaar verband met deze vrees.
In allen gevalle wil Duitschland zijne voorzorgen nemen: In de gemeenten ten noorden van Eecloo zullen loopgraven gemaakt worden. In de statie van Eecloo is men bezig met de noodige werken uit te voeren voor de wisseling der lijnen Brugge-Eecloo en Eecloo-Zelzate. Verder moesten langs den noordkant van de spoorbaan op eene breedte van 150 meter het terrein zuiver gemaakt worden: wat het uitzicht belemmert moet verdwijnen. Langs den zuidkant van de baan worden "piketten" gesteld en over de Schipdonksche vaart, tusschen Balgerhoeke en Celie, zullen drie bruggen worden gelegd.
Van nu af ziet men soldaten en burgerlijke werklieden van bijlen en ander gerief voorzien, den weg (7/38) naar het Noorden inslaan.

Zaterdag 23 September 1916

Op een onlangs opgemaakt manifest, onderteekend door een groot getal gekende katholieke personaliteiten uit den beschaafden stand, tot begunstiging van het instellen der Vlaamsche Hoogeschool te Gent, is van de Belgische regeering uit den Havre (Frankrijk) als antwoord een "verbod" gekomen voor alle Belgische professoren, om aan gezegde school, die door de Duitschers zou worden ingericht, te doceeren.[102] Het aannemen van Hollandsche professors zou beschouwd worden als een "onvriendelijke daad" voor Holland. Dit geeft veel te denken.
Ook is het algemeen gevoelen, dat de Vlamingen voor nu, en wellicht voor altijd, een kruisje mogen maken over hunnen droom der Vlaamsche Hoogeschool (7/39) te Gent, waarvan de verwezenlijking voor den oorlog zoo nabij scheen.

De Duitse soldaten die in september 1916 aan de spoorlijnen naar Brugge en Zelzate werken uitvoerden, lieten zich in groep fotograferen (SAE, D 408, 17-05).

Heden, bij 't vallen van den avond, was ik op het Sint Jansgoed, waar men gansch den dag duchtig aan 't kappen en aan 't kerven is geweest. Het kreupelhout was er, op de voorgeschrevene breedte reeds afgeschoren, en een mastboom was grootendeels verdwenen. De sparren waren pas boven den grond afgekapt en in einden gezaagd. Ter zijde blankten gansche stapels piketten in de schemering op. Geringe lieden kwamen van alle kanten met zakken, met kruiwagens, met karretjes om de "kappelingen" te verzamelen en naar huis te brengen. Goed brandhout voor dezen winter.
Bij mijne terugkomst geronk en gedaver van een Zeppelin, hoog in de lucht; kort daarop nog een en dan nog een, en eindelijk een vierde; maar toen was 't reeds (7/40) zoo donker geworden, dat men hem wel hoorde, maar niet meer zag. Die gingen aan den overkant van de zee nog eęns dood en vernieling uitstrooien. Hoe lang nog?...

Zondag 24 7ber 1916

Het schijnt dat degenen, die hun rijwiel in de "verzamelplaats" verkocht hebben, niet zeer tevreden zijn over den bekomen prijs: Er werden er "gekocht" voor 15 mark en op de opmerking dat het te weinig was, zei de "koopende" Duitscher kort en bondig: "10 mark!". En 't bleef 10 mark ook. Er zouden zelfs rijwielen verkocht zijn voor ... 3 mark.

Men zou die rijwielen even goed kunnen aanslaan zonder vergoeding.
Twee van de 4 Zeppelins, die hier gisteren overgingen, werden vernietigd. Dit werd zelfs door Duitsche bladen bevestigd.
(7/41) Met het vooruitzicht der naderende lange winteravonden begon de kwestie der verlichting, de geringe lieden weer grootelijks te bekommeren, maar van die moeilijkheid is er nu eene oplossing gekomen, die iedereen moet bevredigen.
Sedert eenige weken reeds had de heer Arth. Gillis eene gansche reeks werkmanswoningen op den Gentschen Steenweg van electrisch licht voorzien, bij middel van geleiddraden, die den electrischen stroom zijner villa naar die huizen overbrachten.[103] Voor de bewoners kwamen de plaatsingskosten op 10 fr., (met gemak van betaling) en op 2 c^men^ per uur. Dus, daarmede waren die menschen op de (7/42) goedkoopste wijze de zwarigheid der duistere avonden te boven gekomen en hoogst tevreden over de genomen schikking.
Dit bracht den heer Gillis op het denkbeeld om de mogelijkheid te onderzoeken der electrische verlichting voor al de gezinnen van Eecloo, die de gasverlichting niet hebben. Hier zijn stoomtuigen genoeg, die gemakkelijk de noodige kracht zouden ontwikkelen voor den vereischten stroom. Doch hier scheen zich eene moeilijkheid voor te doen: Het contract met de gasfabriek bepaalt onder meer, dat deze laatste het recht heeft alle andere geleidingen voor verlichting dan deze welke met de gasfabriek in verband zijn, af te snijden wanneer zij boven of onder den openbaren weg komen.[104] Dus was voor het (7/43) plaatsen der electrische geleidingen over den openbaren weg de toestemming van het bestuur der gasfabriek noodig.
Ingeval deze toestemming niet zou kunnen bekomen worden, bleef er nog een andere uitweg open: dan zouden de stoomtuigen en motors der verschillende fabrieken en werkplaatsen de stroom kunnen leveren om geleid te worden over de "bijvangen" van particulieren.
Het gemeentebestuur nam de zaak ter studie en het besluit was, natuurlijk in gemeen overleg met het bestuur der gasfabriek, dat er twee electriciteits-centralen zullen komen; de eene in de fabriek van den heer R. De Beir zou gansch de Oostveldwijk, "over d'ijzers", gelijk men zegt, bedienen; de andere en grootste in de fabriek der firma H. Enke, zou de electriciteit leveren voor het overige van Eecloo.[105]
(7/44) Van nu af worden alle noodige maatregelen voor inrichting en plaatsing genomen.

Gisteren namiddag hebben al de weverijen bevel gekregen allen arbeid te staken.
Eene deputatie van nijveraars is daarop den Kommandant gaan spreken, maar deze zei dat hij er niets kon aan doen, daar het een hooger bevel was.

Maandag 25 7^ber^ 1916

Er worden nog 200 burgerlijke werklieden meer gevraagd.
Eene deputatie van nijveraars is heden naar Gent het Duitsch bestuur gaan spreken, om te zien of het bevel tot sluiting der fabrieken niet kon

opgeheven of verzacht worden. Zij zijn onverrichterzake teruggekeerd.

(7/45) Dinsdag 26 7ber 1916

Ten einde de opeenhooping van levensmiddelen te beletten, wordt er voorgeschreven dat niemand voor meer dan voor 2 maanden levensvoorraad in huis hebben mag, namelijk 25 eieren, 1½ kilo vleesch per hoofd enz. De voedingsmiddelen van het Amerikaansch hulpcomiteit vallen niet onder deze toepassing.
In geval, op aanklacht van het gemeentebestuur vervolgingen plaats hebben, zullen de levensmiddelen verbeurd verklaard worden en verkocht, bij voorkeur aan de arme gezinnen. De opbrengst zal ten goede komen aan de gemeentekas.

Te Gent of in den omtrek moeten briefjes opgeraapt zijn, die uit vliegmachinen geworpen werden en waarop te lezen stond, (7/46) dat op 10 8ber een groot algemeen offensief door de bondgenooten zou genomen worden (?) en dat de menschen, die bij bruggen of bij spoorwegen woonden zouden oppassen en binnen blijven bij den overtocht van vliegtuigen.
Die briefjes waren in 't Fransch, onder het opschrift: "A la vaillante Population belge".

De heer Ph. Sierens kreeg heden namiddag bericht dat hij zich 's anderendaags in het Casino der officieren (huis van den heer R. Van Doorne) om 8 1/2 uur 's morgens moest aanbieden, ten einde met een officier naar St. Laureins te gaan voor de schatting van vier huizen, die achter den draad gelegen zijn en moeten verdwijnen.[106]

(7/47) Woensdag 27 7ber 1916

Het doelloos wandelen of oponthoud zonder geldige redenen in de nabijheid der militaire werken is verboden op straf van 1000 mk. boete of overeenstemmende gevangenis.[107]

Donderdag 28 7ber 1916

Er mogen nu ook geen doodkaartjes meer gedrukt worden zonder dat zij door de censuur te Gent werden goedgekeurd. Die goedkeuring komt echter maar vele dagen later, *als* zij komt, ten minste, zoodat de doode reeds begraven is, wanneer de goedkeuring tot het drukken der doodbeeldekens verschijnt.
(7/48) Dat was nog een der weinige werken die de drukkers te verrichten hadden. Door dien maatregel wordt de uitvoering ervan onmogelijk.

Vrijdag 29 7ber 1916

De jonge huzaren, die hier thans in bezetting zijn, zijn door een heel anderen geest bezield dan de oude huzaren, die ons sedert 2-3 weken verlaten hebben. Deze laatsten vroegen niet beter dan den oorlog te zien eindigen, om naar vrouw en kinderen te kunnen terugkeeren, maar aan de jongere is dit wel onverschillig. Ja, ik hoorde er verklaren, dat zij liever (7/49) aan het front zouden zitten, omdat de groote beweging daar hun beter aan-

stond, dan het rustig leven, dat zij hier mogen leiden. 't Zijn allen jonge springers, die in hun "chauvinisme" er niets om geven zouden, als zij den "heldentod" zouden moeten "sterben".
Die gelegenheid, overigens, zal hun wel worden aangeboden: nu en dan moeten zij optrekken, zonder paard om zich in de behandeling der wapenen en in het schieten te oefenen.

(7/50) Donderdag 3 October '16
Bij een slachter uit de Vlaminckstraat werd heden paardevleesch verkocht, herkomstig van een paard, dat wegens een gebroken bil moest afgemaakt worden. Honderden menschen stonden hun beurt af te wachten en in enkele uren tijds was alles uitverkocht.

Woensdag 4 Oct.
Wij vernemen zoo even, dat er voortaan voor gansch Eecloo wekelijks nog slechts 5 varkens en 1 koe zullen mogen geslacht worden. 't Was nog niet mager genoeg!
(7/51) Er worden weer veel soldaten verwacht. In verschillende fabrieken zijn, in dat vooruitzicht, overgroote werkzalen moeten geruimd worden.

Donderdag 5 October
Te oordeelen naar het getal der gedrukte verwittigingen zullen in het gebied der Kommandantuur Eecloo omtrent 600 herbergen en drankhuizen gesloten worden, als niet voldoende aan de voorwaarden der desbetreffende Belgische wet, door het Duitsch bestuur in toepassing gebracht.

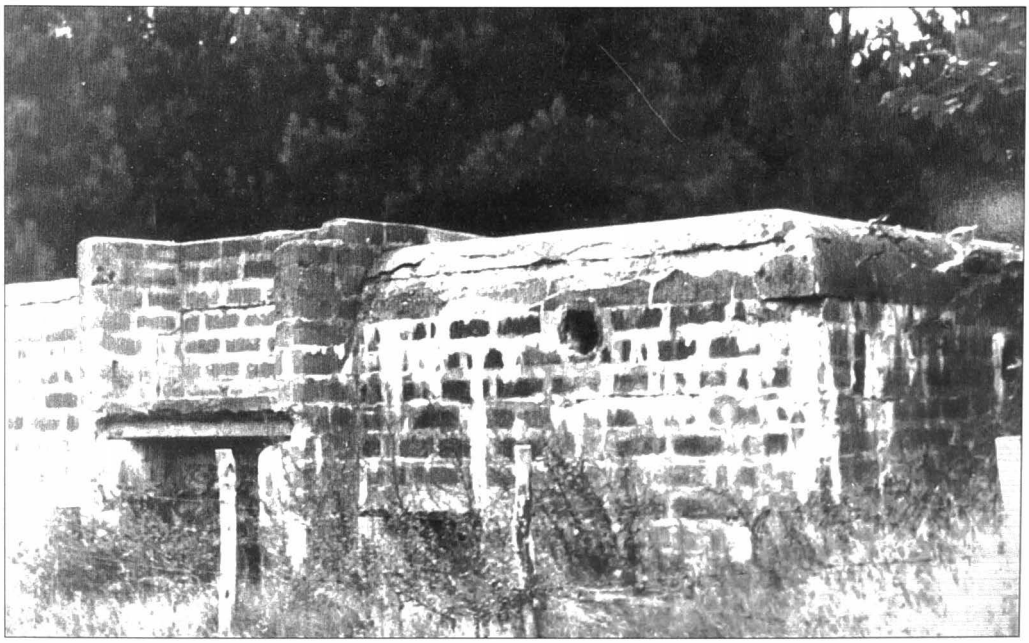

Vanaf september 1916 begon de aanleg van de zgn. Hollandstellung, een bunkerlinie langs de grens met Nederland. In Eeklo werden 64 Unterstände gebouwd die in de volksmond 'onderstanden' werden genoemd (SAE, D 408, 17-03).

Zaterdag 7 October

Van heden af is de tijd der bevoorrading van het (7/52) Voedingscomiteit door Gent ten einde. De verschillende voedingsmiddelen voor al de gemeenten, die tot de Kommandantuur Eecloo behooren, zullen per schip toekomen aan de vaart alhier. In de fabriek Van Doorne is eene stapelplaats ingericht en daar zal iedere gemeente zich moeten komen bevoorraden.[108]

Zondag 8 October 1916

De militaire werken, langs den noordkant van ons grondgebied worden dagelijksch voortgezet. Hoeveel burgerlijke werkloozen daarbij gebezigd worden is mij niet bekend, maar hun getal moet vrij aanzienlijk zijn. Het getal militaire werklieden, die alhier hun kwartier hebben, moet tot omtrent 110 (5/53) beloopen en na 't einde van iederen werkdag ziet men ze in groep afkomen uit de Molenstraat, met hun werkgerief op den schouder.

Maandag 9 October

Een officier met een wachtmeester der gendarmen gaat rond om de voorwaarden, waarin de herbergen en drankhuizen verkeeren, na te gaan. Vele herbergiers, wier herberg te laag of te klein is, of andere ongunstige voorwaarden aanbiedt, zien met angstig gemoed het gevolg van dit onderzoek te gemoet.

Dinsdag 10 October 1916

De spoorlijn naar Zelzate wordt in de statie alhier tot op een zekere lengte verdubbeld.
(7/54) Men schijnt het zelfde voornemen te hebben met de lijn naar Gent. Het wachthuisje van Sergeant, langs den ouden Gentweg, is reeds afgebroken.[109]

Woensdag 11 October

Alle electrische dynamo's, transformatoren en wat weten wij al moeten aangegeven worden.
De briefwisseling moet beperkt worden. De brieven mogen niet meer dan 4 bladzijden tellen en iedere bladzijde alsook elke postkaart mag niet meer dan 10 regels bevatten. De inhoud moet zakelijk zijn, slechts over gevallen van dringenden aard handelen en zoo mogelijk samengevat worden in telegramstijl. Brief en omslag moeten het adres van den afzender en de Kommandantuur vermelden. Brieven, die aan deze vereischten niet voldoen, zullen vernietigd worden.
Deze maatregel wordt ongetwijfeld genomen om den arbeid der (7/55) censuur te verlichten.
Heden namiddag vloog alhier op zeer geringe hoogte een Duitsch vliegtuig over. Door het groot geronk kwam iedereen buiten. Het vloog met de snelheid van een pijl uit een boog recht het Noorden in en was in weinige oogenblikken uit het gezicht verdwenen.
's Avonds kwam hier een automobiel aangesnord en de inzittenden vroegen aan een politieman, of hier geen vliegmachine was overgegaan.

Donderdag 12 October

De vliegmachine van gisteren is boven Ste Marguerite gevallen, pas over de Nederlandsche (7/56) grens. Men zag er twee mannen uitstappen. Dit zullen wel twee deserteurs geweest zijn. Volgens Duitsche berichten kwamen zij van 't front aan de Somme en hadden zij hunnen weg verloren.

Dezen avond zijn de huizen der Oostveldwijk voor den eersten keer electrisch verlicht.

Woensdag 18 October

Naar het schijnt hebben 191 herbergiers alhier bericht ontvangen, dat hunne herberg, te beginnen met 1 November aanstaande, moet gesloten zijn.

Velen zijn radeloos.

Het is wel waar, dat de herbergnering op weinig of niets is gekomen, bij de meesten, maar het weinige dat zij ermede verdienen, is eene (7/57) verlichting van last, in den benarden tijd dien men thans moet doorspartelen, al ware 't maar vuur en lucht, of een gedeelte van den huispacht. Bovendien, men is op de herbergnering ingericht en men kan zijn gerief zoo maar niet uit de handen smijten.

Ook, ware 't een andere tijd, men zou een ander bedrijf kunnen aanvatten, een winkel openen of iets dergelijks; maar alle artikelen zijn meer dan duur en zoo men nog voldoende middelen had, om ze zich aan te schaffen, is er niet aan te geraken.

Van den anderen kant is het wel waar, dat er herbergen te veel zijn en dat vooral sommige kleine onzindelijke inrichtingen mochten gesloten worden, maar de tijd waarop die maatregel in uitvoering wordt gebracht is uiterst slecht gekozen.

(7/58) Donderdag 19 October 1916

Een man van Lembeke vertelde heden, dat hij van Duitschers, die bij hem in kwartier lagen, gehoord had, dat men zich mocht verwachten binnen enkele dagen, aan de aankomst van een duizendtal kanonnen, die een halfuur daarvandaan noordwaarts zouden geplaatst worden.

> "Dat zou dan te Capryke zijn?" vroeg hij.
>
> "Juist," antwoordde een Duitscher, "Capryke, ik heb het gezien op de kaart."

In de polderstreek ten noorden van Eecloo, vertelt men, zijn gaten gemaakt voor het plaatsen van kanonnen.

Men bevestigt dat hier reeds kanonnen voorbijgevoerd zijn in de richting naar Brugge en dat te Maldeghem-Stroobrugge alles in gereedheid (7/59) gebracht is, om er kanonnen van zwaar kaliber te plaatsen.

Gezien de afsluiting van het verkeer, is het moeilijk om de echtheid van deze en andere beweringen na te gaan.

Sommigen meenen, dat deze versterkingen langs de grens moeten dienen tot het dekken van een Duitschen aftocht. Dit is de meening alweer der ultra-optimisten, die in alles aanleiding vinden tot een Duitschen aftocht.

Maar van Duitsche officieren werd vernomen, dat deze versterkingen wor-

den ingericht niet alleen langs de Belgisch-Hollandsche, maar ook langs de Duitsch-Hollandsche grens tot Denemarken toe, om van dien kant een leger-inval van thans nog onzijdige landen en (7/60) van onze strijdende bondgenooten te stuiten. De Duitschers, na de les die zij aan Rumenië gehad hebben, vreezen den meeslependen invloed van Engeland op de nog onzijdig gebleven landen en daartegen willen zij zich wapenen.
Ja, dat ziet er zeer waarschijnlijk uit.

Vrijdag 20 October

Bij de schaarsheid aan voedsel, doet zich vooral het gebrek aan vet gevoelen, vet als toespijs en tot het maken van saus enz.
Dit verwondert niemand, want het vet wordt achtergehouden, om in bijzonderen handel aan hooge prijzen verkocht te worden. De vetkoopers doen hiermede "vette" zaken. Zij smelten alles en weten dit te Gent, waar patatfriet-vet, b.vb., zeer gewild is, aan 10 of 11 fr. per kilo te (7/61) verkoopen. Zou men het gelooven? Zij smelten zelfs boter in het vet en, van hun standpunt bekeken, is dit geene slechte berekening. Zelfs wanneer zij heimelijk bij de boeren boter aan 6 fr. den kilo koopen - de maximumprijs voor boter bedraagt 4.70 fr. - winnen zij daaraan 4 tot 5 fr. per kilo. Het schijnt dat de vetsmelters er dan ook veel geld meê gewonnen hebben, terwijl de hongerlijdende bevolking het maar "magerder" moest eten dan het reeds was.
Het gemeentebestuur heeft hieraan eindelijk paal en perk gesteld. Voortaan mag er in geen enkele slachterij meer geslacht worden. Alle dieren moeten worden geslacht in het slachthuis van den heer Van Branteghem, Kerk- (7/62) straat en al het vet wordt er afgezonderd voor rekening van het gemeentebestuur.[110] Van dit vet wordt, ten behoeve van de bevolking, een bijzondere verkoop gehouden in het "Postgasthof" bij de wed. Verstraete op de Markt.[111]

Er hangt een bericht uit, dat al wie meent te mogen reclameeren tegen de voorgenomene sluiting zijner herberg, dit schriftelijk doen kan bij den Kommandant.
Dat er vele reclamatiën ingediend worden lijdt geen twijfel, des te meer, daar er op zeer willekeurige wijze werd te werk gegaan, wat de voorgenomene sluiting betreft.
Eerst werd het onderzoek in de herbergen gedaan door agenten der plaatselijke, Belgische politie, vervolgens, een paar dagen later, door een Duitschen kapitein verge- (7/63) zeld door den wachtmeester der gendarmen. Dit onderzoek, zegt men werd in andere gemeenten door Duitschers *niet* gedaan. Daaruit leidt men af, wellicht ten onrechte, dat ons plaatselijk bestuur zijn eigene verantwoordelijkheid door de Duitschers wil gedekt zien. Door dit dubbel onderzoek, een Belgisch en een Duitsch, valt het dan ook moeilijk om de verantwoordelijkheid van die willekeurigheid bij het sluiten beslist vast te stellen.
Maar dat er willekeurig gehandeld werd, valt niet te loochenen.
Ik zou hier verschillende herbergen kunnen opnoemen, die in alle opzichten aan al de voorgeschreven vereischten voldoen en toch het bevel tot

sluiten ontvingen, terwijl andere, die op in 't oog springende wijze (7/64) geenszins aan de gestelde voorwaarden beantwoorden, ongehinderd mogen openblijven.
Met het sluiten der herbergen valt samen dat de prijs van het bier alweer verhoogd is. Voor den oorlog kostte eene ton bier hier 18 fr., waarvan dan nog mocht afgetrokken worden het tonnegeld en het nieuwjaargeld.[112]
Maar tonnegeld en nieuwjaargeld is afgeschaft en de vereenigde brouwers hebben den bierprijs nu met éénen slag op 30 fr. per ton gebracht.
Bovendien zal in vele herbergen eerlang het jeneverdebiet moeten gestaakt worden, want de jenevervoorraad is op en gebeurt het dat men er nog eene flesch kan machtig worden, dan moet men ze 5 tot 6 fr. betalen (vroeger 2 fr. 10).
(7/65) De andere sterke dranken slaan in evenredigheid op. Eene pint bier wordt reeds 15 c^men^, een borrel tot 25 c^men^ verkocht.
Houdt men nu rekening met het duur leven en de sterk gekrompen inkomsten van zoovelen, dan ligt het voor de hand dat het herbergbedrijf zichzelven verbieden zal in vele huizen zelfs, die mogen openblijven.

Sedert een dag of vier hebben de weverijen den arbeid mogen hervatten, doch alleen om de opliggende boomen af te werken.
Men kan in den omtrek van het Gericht of van de Kommandantuur niet komen, zonder dat men menschen door gewapende Duitschers ziet opleiden. Dezen morgen zag ik er zoo drie, een (7/66) paar uren later twee en dezen namiddag nogmaals twee. Treurige teekens van het verlies onzer vrijheid.

Zaterdag 21 October 1916

Steeds meer arbeiders worden gevraagd om aan de verdedigingslinie, ten noorden van Eecloo te werken. Heden werden er weer 60 nieuwe opgeëischt, zelfs die werk hadden.
Deze, die reeds voor den Duitscher arbeidden, werden de gansche week geplaagd om een zeker stuk te teekenen. Slechts een man of vier zetten hun handteeken. De anderen weigerden hardnekkig.

Gisteren stonden er omtrent 190 opgeëischte wagens op de Markt: 125 ervan (7/67) werden genomen aan prijzen onder de waarde.
Kanada- en wilgeboomen op Eecloosch grondgebied, omvang 0.75m. tot 1.40m. moeten aangegeven worden ten stadhuize, tot 26 October.

Maandag 23 October

Aan de Duitsche lokalen wappert de Duitsche vlag: men viert de inneming en bezetting der Rumeensche stad Constanza.
Er zijn reeds 1200 abonné's op de electrische verlichting. Heden kwam de sector Snuifmolenwijk en Paardekerkhofstraat in werking. Op de (7/68) wijk Blommekens gaat voor het verwekken van den electrischen stroom een bijzondere motor geplaatst worden.

Dinsdag 24 October 1916

Tusschen Zomergem en Ursel is een wreede moord gebeurd: een gekende pensjager, zekere Baute, bracht er zijne geliefde, die van hem niet meer weten wilde met messteken om het leven, en vermoorde ook de moeder van het meisje en haar stiefvader, die haar ter hulp wilden. Na zijn euveldaad ging de onmensch zich voor den tram werpen, die hem in stukken reed.

Donderdag 26 October

De vaart ligt vol opgeëischte schepen, waaronder (7/69) groote waleschepen, die vol hooi geladen worden.[113]
Aan 't Wambuis, bij 't vallen van den avond, zag ik zoo een heele stoet van schepen komen aanvaren: er waren er een stuk of zes, alle achter elkander en getrokken door een kleinen stoomsleper. Ter plaatse zei men dat er zoo wat 16000 kilo hooi in ieder schip kon geladen zijn.[114]

Vrijdag 27 October

En alles blijft maar steeds duurder worden. Verleden jaar kon men nog hesp koopen aan 4 fr. den kilo, wat toen reeds een buitengewoon hooge prijs werd geacht. Nu moet men reeds 10 fr. per kilo betalen.
(7/70) Men vertelde mij reeds verscheidene weken geleden, dat een rijk officier te Watervliet 150 fr. geboden had voor een groote hesp, die hij aan zijne vrouw in Duitschland wilde zenden, maar men had ze niet willen missen.
Petrool 6 fr. den liter.

Zaterdag 28 October 1916

Si vis pacem, para Bellum.
Dat is de spreuk, die men altijd heeft ingeroepen om de steeds hooger stijgende eischen van het militarismus te wettigen. Wilt ge vrede, bereid den oorlog.
(7/71) Alle regeeringen van Europa handelden naar die leus en Duitschland, dat steeds de eerste was om zijne effectieven te vermeerderen en zijne bewapening te versterken en te volmaken sloeg de maat.
Uit dien wedijver ontstond die eigenaardige toestand, die men betitelde met den veelzeggenden naam van "Gewapende Vrede". Zoo opgevat was de vrede zoo sterk, meenden sommigen, dat er aan een algemeene Europeeschen oorlog niet te denken viel, aangezien niemand de verantwoordelijkheid zou hebben durven nemen van de reusachtige menschenslachterij, die uit die kolossale en algemeene bewapening met de meest moderne en volmaakte moordtuigen zou voortspruiten.
De Belgische regeering, vooral, scheen in eenen droom van gelukzalig genot verzonken te liggen en had tot enkele maanden voor den oorlog, blijkbaar het blindste vertrouwen in duurzaamheid van zoeten Europeeschen (7/72) vrede, die wel overal de ruggen deed krommen onder de steeds drukkender lasten, maar toch de soldaten binnen de kazernen en de moordtuigen binnen de dépots hield.
Met Vondel's Luciferisten mag men hier ten opzichte van de naïeve en

goedvertrouwende politiekers uitroepen: "Hoe kan men in zijn waan zoo vroeg bedrogen worden!"
Dat die spanning zonder breken niet kon blijven duren erkende al wie oogen had om te zien en eindelijk ook, den dag na de kiezing, kwam de Belgische regeering met haar ontwerp van algemeenen dienstplicht voor den dag: dat was een maand of drie voor den oorlog en men wilde nu in vliegende vlucht alles gereedmaken voor de weerbaarheid des lands, wanneer het te laat was.
't Is zeker dat er wel eens bittere polemieken en redevoeringen daarover zullen gevoerd worden, maar in afwachting moeten wij de bittere vruchten van het slecht beleid onzer regeering smaken.
(7/73) Zoo sukkelden wij den oorlog in: wij vielen als het eerste slachtoffer van den ongehoorden strijd, die nu reeds meer dan twee jaar lang gansch de wereld doet beven.
Maar wij hadden een schoone hoop: Er werd beweerd en voorspeld, dat de strijd vooral tegen het militarismus was aangebonden en dat ontwapening op groote schaal een rechtstreeksch gevolg van dezen oorlog zou wezen.
Alweêr een schoone hoop, die in duigen schijnt te vallen. Tot nu toe is de strijd onbeslist. Men vraagt zich af of hij wel wezenlijk "beslist" zal worden, "beslist" in den zin dien Engeland en zijne bondgenooten daaraan hechten: namelijk: "het Pruisische militarismus verpletterd en voor altijd machteloos gemaakt."
(7/74) Iets staat vast: Zoo er overwinnaars en overwonnenen zijn, zullen de overwinnaars evenzoo uitgeput zijn als de overwonnenen en van "ontwapening" zien wij alleen de bloote belofte, maar zonder alsnu te weten of zij de kracht der vervulling in zich draagt: In Engeland, het conservatiefste land van de wereld, is een mirakel gebeurd: sedert het uitbreken van den oorlog is de persoonlijke dienst daar ingevoerd: dus toeneming van bewapening, doch alleen voor den duur van den oorlog ... zegt men. In alle landen, ook in de meest onzijdige, is de bewapening toegenomen en zelfs Amerika, dat eene wereld op zich zelf uitmaakt, en tot nu toe door den bloedigen strijd verschoond bleef, heeft nu een nieuwe vlootwet aangenomen, waardoor het getal oorlogschepen in 3 jaar tijds met 150 (7/75) moet vermeerderen. Voor de uitvoering der nieuwe plannen is de kleinigheid van nagenoeg 2 milliard frank noodig.
Ook in Amerika is men voor den "vrede", heet het, en "daarom" maakt men zich er gereed tot den oorlog!...
Het lijkt wel of al de regeerende standen met blindheid geslagen waren en door een onzichtbare hand tot elkanders vernietiging werden opgejaagd ...
Hopen wij, echter, dat eens het goede ontspringen moge uit de overmaat van het gruwelijk kwaad.

Zondag 29 October 1916

Door den heer statie-overste Moreau wordt hier thans maandelijks aan de staatsbedienden en werklieden, met Duitsche toestemming, (7/76) 37½ % van hun loon uitbetaald, met een minimum van 60 fr. en nog 12 fr. bijleg, wanneer zij getrouwd zijn.[115]
De versterkingswerken, ten Noorden van Eecloo, worden regelmatig voort-

gezet. Ik hoorde, dat er tusschen Balgerhoeke en Celie, langsheen de vaart, een zoo diepen put gemaakt wordt, dat men er wel een huis zou kunnen in verbergen. Dikke muren en grondvesten worden erin gemetseld en men daalt in den put bij middel van gemetselde treden. Een arbeider vraagde, waar die trap naartoe leidde en het antwoord was: "Naar de machinekamer." Het schijnt dat daar een groot kanon komen moet en tusschen Balgerhoeke en (7/77) Celie moeten zoo negen kanonnen komen, geplaatst voorbij de bocht van de vaart, om het Noorden te beheerschen, met den mond naar Holland.

Een groep Eeklose opgeëiste arbeiders, zgn. Zivilarbeiter, lieten zich in groep fotograferen (SAE, D 408, 17-04).

Woensdag 1 November 1916

Een 60-tal man, genomen onder werkloozen en ondersteunden, trekken op met pak en zak om voor de Duitschers te gaan werken. Om 1½ uur namiddag zijn zij aan de statie. Sommige vaders worden gevolgd van schreiende kinderen. Van een reeds bejaard manneken, dat ook met den pak over den schouder aankwam, zag men achter zijn rooden zakdoek de glinsterende tranen op zijne kleederen vallen. Veel, zeer veel nieuwsgierigen, (7/78) die met verontwaarding en droefheid in het hart, het schouwspel bijwoonden; doch de Statieplaats werd afgezet door gewapende soldaten; niemand buiten de vertrekkende werklieden werd er geduld. Dezen waren welhaast in den trein gestegen, men zag sommigen nog even met de hand treurig wuiven en de trein reed voort naar Gent met zijn opgeëischte sla-

ven, die er zelfs geen vrijen wil meer mogen op nahouden.
Men zegt dat de Kommandantuur Eecloo zoo 5,000 man zal moeten leveren, waaronder 1000 van Eecloo zelve.

Donderdag 2 November 1916

Er zullen langs het kanaal tusschen Balgerhoeke en St. Laureins geene kanonnen, maar wel ...[116]

(7/79) ... smolt gelijk sneeuw voor de zon, wanneer zij aan het front kwamen. Al wie zoo luid roepen, zei hij, zijn heelemaal anders wanneer zij maar voor den vijand komen.
Er was ook een klein huzaarken bij, een sterk kerelken, achttien jaar oud, en maar een hoofd en een gat groot - hij was voorzeker geen meter 45 lang - en die riep ook uit: "Das macht nichts!" wat niet belette dat hij naar binnen ging en daar, [op zijn Eecloosch gezeid,] "vijf gaaien achterrote stekte."[117]
Nu, al zingend reden zij naar de statie, maar daar moesten zij nog tot midden in den nacht wachten, aangezien de trein niet in gereedheid was en het schijnt dat er daar ook door hen veel genever gedronken werd.
(7/80) Later vernam men dat zij in de richting van het Fransche front gereden waren.

Zaterdag 18 November

Er worden vele soldaten alhier verwacht, te oordeelen naar het in gereedheid brengen van zekere lokalen. In het klooster alleen is er voor 600 bedden gezorgd en ook vele ingezetenen moeten zich gereed maken om een of meer soldaten in kwartier te nemen.
Er wordt eene aankomst van nieuwe troepen gemeld, ook te Waarschoot en in andere omliggende gemeenten.
De heer Edward Goethals zat heden avond in eene herberg rustig zijne pijp te rooken, (7/81) toen men hem kwam zeggen, dat er thuis iemand op hem wachtte.[118] Hij stond op en trok huiswaarts. Niet lang daarna reden hij en zijne meid in automobiel voorbij, naar Gent toe. De Duitschers waren hem komen halen.[119]

Maandag 20 November

Overal worden de burgerlijke elementen opgeëischt om voor de Duitschers te gaan werken. Te Maldeghem zijn er zoo 60 of 70 opgetrokken, onder het zingen van den "Vlaamschen Leeuw." Volgens de eenen werken zij in den omtrek van Knesselare, volgens anderen in de duinen aan de kust.
Hier ook begint men weer briefjes rond te dragen. Wat gaat men met ons volk al aanvangen?
Te Gent, zegt men, worden niet ondersteunden zoowel als ondersteunden opgeëischt. Zij worden naar onbekende plaatsen verzonden (7/82) in dit koude seizoen en moeten zich voor voedsel tevreden houden met wat de Duitschers hun geven. Daarmede is er zorg in alle Belgische familiën, op enkele uitzonderingen na: Wie geene kinderen aan het front of in krijgsgevangenschap heeft, moet nu gedurig vreezen, dat men de weerbare man-

nen uit zijn gezin zal weghalen.
Wat beteekent dat?
Dat aanwerven van weerbare mannen wordt op twee manieren uitgelegd: a/ Duitschland wil zijne huidige legermacht met 1 millioen strijdende manschappen vermeerderen en de arbeid, die tot nog toe door Duitsche weerbaren werd verricht, zal nu door de burgerlijke elementen der bezette landen moeten volbracht worden, (7/83) ten einde de Duitsche arbeiders toe te laten hun land met de wapens te dienen; b/ De Belgische weerbare mannen moeten hier weg, opdat de bondgenooten, wanneer ze langs hier overkomen, er geen beslag zouden kunnen op leggen. Daarom zou men dus een goed teeken mogen zien voor de aanstaande (?) ontruiming van België.
Gissen en veronderstellingen maken, dat kan men zooveel als men wil, maar voor allen is en blijft het een blinde zaak.

Woensdag 22 November 1916

Als men ziet wat er voortdurend door de Duitschers wordt weggehaald, staat men verstomd, dat de nood nog niet veel grooter is.
Bijvoorbeeld, om maar van ééne gemeente te spreken, deze week werden te Watervliet (schrift 8/1) 66 varkens weggehaald en verleden week 52, naar een man van Watervliet mij verzekerde: dit maakt samen 118 varkens.
Geen wonder dat alles nu voor de voeding benuttigd wordt: de afval der runderslachterijen, die vroeger voor een spotprijs als hondenvoedsel werd opgehaald, wordt nu fijngehakt, gemengd en toebereidt en aan goede prijzen voor menschenvoedsel verkocht.
Koebloed, dat vroeger in de greppels verloren liep, gaat reeds tot 8 fr. den emmer.
Het schijnt ook dat er bij de vaart alhier kolossale hoeveelheden aardappelen ingekuild worden. Door elkaar genomen moet iedere gemeente er zoowat 70,000 of 80,000 kilo leveren en er zijn 17 gemeenten in de Kommandantuur. Ge kunt oordeelen!

Zaterdag 25 November

De heer Edward Goethals is heden teruggekeerd, maar zijne meid is in verzekerde bewaring gebleven.
Het gerucht loopt dat er op de wijk Veldekens en verderop groote kanonnen gaan geplaatst worden. Men zou reeds de noodige afmetingen gedaan hebben. Slaat het tegen, dan zit Eecloo midden in den strijd.

Zondag 26 November

Het nieuws uit Rumenië is niet goed: de Rumenen, onze nieuwe bondgenooten, van wier tusschenkomst in den oorlog zooveel verwacht werd, laten zich meer en meer achteruitkloppen.

(8/2) Donderdag 30 November 1916

Verschillende gemeenten uit den omtrek moeten tegen zaterdag aanstaande een zeker contingent arbeiders leveren: Eecloo 70, Waarschoot 40 enz.

Gelijk men vroeger gezien heeft, moeten die arbeiders voorzien zijn van kleedingstukken en eetgerief: 2 paar schoenen, 1 gewone mantel, een regenmantel enz. Te Waarschoot zouden de arbeiders verklaard hebben dat zij de middelen niet hadden om dit alles te koopen en, zoo men hun het noodige niet gaf, dat zij thuis zouden blijven. Daarop onderhandelingen met den Kommandant te Eecloo, die verklaarde dat de gemeente alles moet leveren en betalen. Nu rekent men, met de groote duurte, dat de uitrusting per werkman hedendaags 200 tot 300 fr. zal moeten kosten: dus 8 tot 12 duizend fr. En er zullen nog meer arbeiders worden opgeëischt. Al de gemeenten moeten er aan, op geldelijk gebied. 't Is alle dagen iets nieuws, maar hoe langer, hoe erger.
Hoe zal dit alles later moeten hersteld worden?

(8/3) Vrijdag 1 December 1916

Van het vellen der boomen langs het kanaal zal er toch nog wat voor de gemeenten overschieten ook. De Duitschers moeten maar de stammen hebben tot op zekere lengte: kruin en grondstuk blijven voor de gemeente. Daar zal nogal wat geld van komen, want het zijn kolossale, zware boomen. De stammen worden in de vaart gelaten en "gevlot".

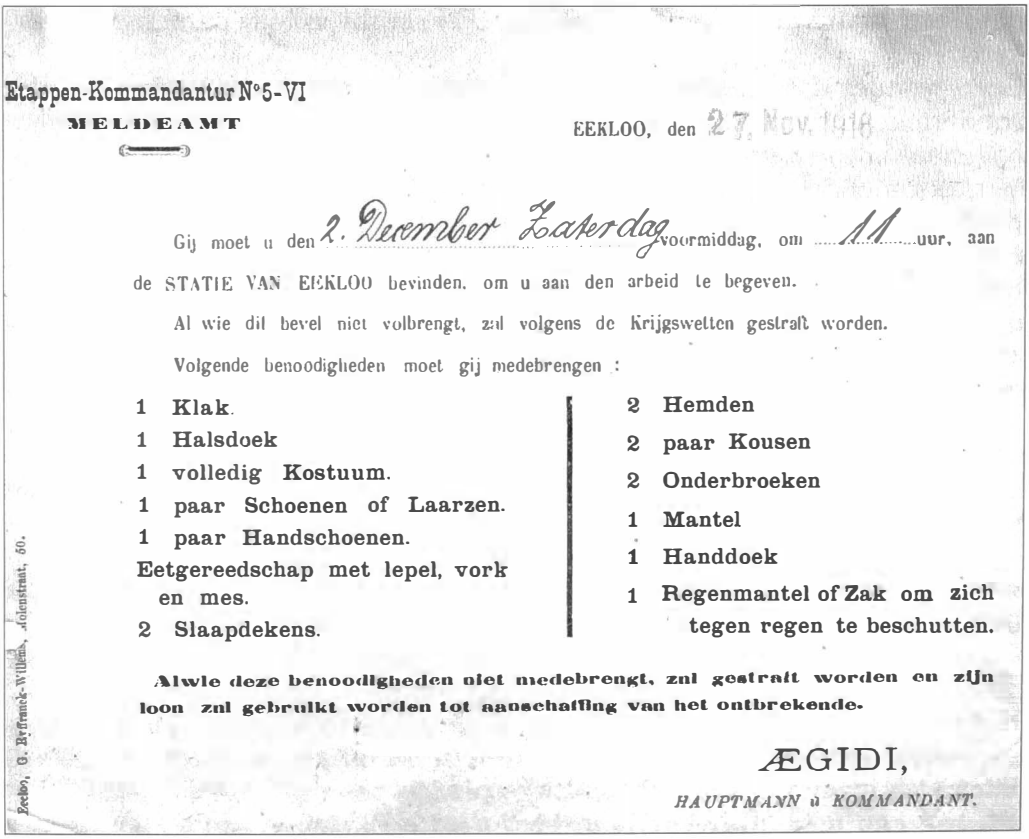

Etappen-Kommandantur N°5-VI
MELDEAMT

EEKLOO, den 27. Nov. 1916

Gij moet u den 2. December Zaterdag voormiddag, om 11 uur, aan de STATIE VAN EEKLOO bevinden, om u aan den arbeid te begeven.

Al wie dit bevel niet volbrengt, zal volgens de Krijgswetten gestraft worden.

Volgende benoodigheden moet gij medebrengen :

1 Klak.
1 Halsdoek
1 volledig Kostuum.
1 paar Schoenen of Laarzen.
1 paar Handschoenen.
Eetgereedschap met lepel, vork en mes.
2 Slaapdekens.
2 Hemden
2 paar Kousen
2 Onderbroeken
1 Mantel
1 Handdoek
1 Regenmantel of Zak om zich tegen regen te beschutten.

Alwie deze benoodigheden niet medebrengt, zal gestraft worden en zijn loon zal gebruikt worden tot aanschaffing van het ontbrekende.

ÆGIDI,
HAUPTMANN u KOMMANDANT.

Eecloo, G. Byffranck-Willems, Molenstraat, 50.

Zeventig Eeklose arbeiders kregen op 27 november 1916 het bevel om zich met pak en zak aan het station te melden om in Duitsland of aan het front te gaan werken (SAE, M31-01).

Zaterdag 2 december

Arbeiders van Eecloo en van omliggende gemeenten (Capryke, Waarschoot, Somergem, Lovendegem enz.) zijn heden aan de statie alhier samengekomen en vervolgens in den tram gestegen: er waren negen wagens vol. Waar de tram voorbijreed, hoorde men van zeer ver het gezang van den "Vlaamschen Leeuw".

Volgens ik in den *Berliner Lokal Anzeiger* lees, zou de Rumeensche regeering de hoofdstad Buccharest verlaten hebben. De vijand is de Donau op gansch zijne lengte over. Slecht nieuws, inderdaad!

(8/4) Zondag 3 december 1916

In tegenstelling met wat er van andere plaatsen gezegd wordt, zijn hier geen andere arbeiders voor Duitsch werk aangeworven dan ondersteunden.

Ik weet natuurlijk niet wat de Duitschers voornemens zijn met de "weerbare mannen", waaronder er zijn van alle standen en waarvan de Duitsche controol regelmatig en met zorg gehouden wordt.

Maar zeker is het dat men de praatjes die in omloop zijn over wat er met de mannen "elders" gedaan wordt, niet altijd mag betrouwen.

Een voorbeeld:

In vele omliggende gemeenten was dezer dagen het gerucht verspreid, dat er te Eecloo 1800 mannen waren opgeëischt, dat het er scheef zat enz. enz. Sommige nieuwsgierigen kwamen zelfs herwaarts om getuige te zijn van de woelige tooneelen en zagen niets.

Hoe was dit gerucht nu in omloop gekomen ? Een der ondersteunden had een briefje ontvangen waarop nr. 1800 stond, maar dat beteekende geenszins, dat er 1800 (8/5) opgeëischten waren.

Door al die praatjes over wat men "elders" doet met de mannen, wordt er veel zorg gemaakt.

De arbeiders die aan en bij werken (vaders van familie, voor het grootste deel) en dus dagelijksch naar huis kunnen komen om te slapen en zelf voor hun eten te zorgen, hebben 3 fr. per dag.

De anderen, die naar ver verwijderde plaatsen worden gebracht, hebben 30 penningen per dag, boven den kost.

De mannen van Eecloo, die op Allerheiligen van hier vertrokken, werken te Maubeuge in Frankrijk.

Men kan nog te slim zijn in de wereld ook:

Sommigen, die niet werkloos waren en geen steun behoefden, speculeerden niettemin op de openbare liefdadigheid en gelukten wezenlijk in losmaken van een gedeelte van het geld, dat eigenlijk niet voor hen, wel uitsluitelijk voor de "noodlijdenden" bestemd was.

Maar daardoor kwamen zij natuurlijk (8/7) op de lijst der ondersteunden en toen de Duitschers de lijst in handen hadden, zaten die speculateurs in het net. Zoodra zij gewaar werden, waaraan zij zich blootgesteld hadden, deden zij zich als ondersteunden afschrijven, liepen naar links en rechts, schreven brieven naar Jan en Alleman, roerende brieven zelfs naar den Kommandant. Te laat! Zij stonden er op en bleven er op en zij werden opgeëischt of zij zullen het worden.

Zedeles: Bedrieg niemand met valsche voorstellingen. De weg der eerlijkheid en der oprechtheid is de beste.
Het Steuncomiteit wordt de opeisching der werkloozen goed gewaar door de mindere sommen, die het wekelijks moet uitgeven.

(8/6) Zondag 3 December (vervolg)
In de zaal van "Werkmanswelzijn" werden heden weer omtrent 450 prijzen in kleedingstukken uitgedeeld. Ten gevolge der overgroote duurte kregen de "kleinen" natuurlijk niet zooveel als in de goede jaren, maar wat zij kregen (een hemd, een lijfrok enz.) werd met vreugde en dank aangenomen en was in de behoeftige gezinnen meer dan welkom.
De eer en de verdienste van dit schoon en menschlievend werk, dat nu reeds voor den tweeden keer in dezen beroerden oorlogstijd wordt voortgezet, komt toe aan de liberale damesvereeniging "Dageraad" en aan de Maatschappij der "Vereenigde Oud-Armmeesters".[120]
In vele brouwerijen moeten de Duitschers het koper hebben, zoodat daar tijdelijk niet meer zal te brouwen vallen, Te Eecloo zijn het de brouwerijen D. Goethals-Reychler, Gebr. Dhanens en Daubioul-Rutsaert, die getroffen worden.[121]

(8/7 (vervolg)) Maandag 4 December
't Is bijtend koud. We zijn in 't putje van den winter en er heerscht groote kolennood. De aanvoer der kolen werd vertraagd door het feit, dat de Duitschers de schepen opeischten.
(8/8) Er worden, ja, schepen verwacht, maar zoolang zij hier niet zullen aangekomen zijn, zal er in vele huisgezinnen, die geen voorraad brandstof in gereedheid hebben, koude geleden worden.
Er zijn duivenliefhebbers, die hun duivenhok hebben afgebroken om het te verbranden en vele menschen gaan naar Zomerghem, aan het Motje, waar een schip kolen ligt, bijna 2 uren ver, met kruiwagens en karren, kolen halen.

Dinsdag 5 December
's Avonds wordt de vlag aan de Duitsche lokalen geheschen. Welk goed nieuws mag men daar nu weer ontvangen hebben? Zou Buccarest wel ingenomen zijn?

Woensdag 6 December
Langs de verdedigingslijn, die men gereedmaakt te Balgerhoeke en elders, zijn ruwe ladders uit sparren gemaakt, bij sommige hooge boomen aangebracht, terwijl in de kruin der boomen een soort van plankenvloer werd samengesteld, waarschijnlijk bestemd om wachtposten te ontvangen.

(8/9) Donderdag 7 december
Het Steuncomiteit heeft als brandstof 40,000 fasseel aangekocht.[122] Deze zal onder de behoeftige familiën verdeeld worden: 10 pakken per gezin.
Sedert een 8-tal dagen heeft de Kriegs-Gerichtsrath Kammler Eecloo verlaten. Hij is vervangen door ...

Er wordt uitgebeld dat er op de statie eenige wagons kolen beschikbaar zijn aan 2.20fr.

Vrijdag 8 December 1916

Alle koehouders zullen nu hunne melk, die niet voor de volksvoeding geschikt is, moeten afstaan aan de gemeentebesturen, die zelf eene melkerij zullen uitbaten. De boter is voor de Duitschers, die 100 gr. per persoon en per week voor de burgerlijke ingezetenen zullen afstaan.

Het gerucht loopt dat de Duitsche papieren marken voortaan zullen moeten gestempeld worden en dat dit 0.10 fr. per mark zal kosten. Ziedaar alweer eene nieuwe zware belasting van 8% op het kapitaal, als het waar is.[123] Waar gaan we naartoe?

(8/10) Dit gerucht is wellicht in verband met de verhooging onzer krijgslasten. Verleden jaar moest België voor Duitschland 40 millioen per maand opbrengen. Voortaan zal het 50 millioen per maand zijn.

Men bevestigt, dat Buccharest bepaaldelijk door den vijand werd ingenomen.

Heden zijn er wel 3000 menschen naar de statie om kolen geweest. De dienst werd gedaan door het Steuncomiteit. Vele dutsen hebben daar uren op uren, ja, een halven dag en meer in de koude moeten staan wachten en op het einde van het spel moesten sommigen dan nog zonder kolen naar huis trekken.

Gisteren namiddag werd de heer M. Baudts, fabrikant, in het Passbüro aangehouden en vervolgens naar Gent gebracht.

Als reden voor die aanhouding wordt opgegeven, dat de Duitschers op een Hollandsche boot, die zij hadden aangeslagen, een brief gevonden hadden van de heer Baudts, gericht aan zijne zonen, die aan 't front zijn en (8/11) en dat men van hem weten wil op welke wijze die brief over de Hollandsche grens gekomen is.[124]

Zondag 10 December

Den eersten keer sedert 3 jaar gaat de Cinema van "Werkmanswelzijn" open. De Duitschers willen voorstellingen en verschaffen de films, mits betaling. Deze films benuttigt men tevens voor de volksvoorstellingen. De opbrengst zal ten goede komen aan de leden der maatschappij. De voorstellingen zullen gegeven worden voor de burgerlijke bevolking den Zondag en Maandag avond, voor de Duitschers den Dinsdagavond.

Uren voor de voorstelling van heden maakte men "queue" om eene kaart te bemachtigen en toen de voorstelling zou aanvangen waren (8/12) de toeschouwers in de zaal opeengeperst, gelijk haringen in de ton: het parterre, het balkon, alles was zoodanig vol dat er geen mensch meer door kon. Daarbij moesten honderden personen geweigerd worden.

Die ongewone bijval is verklaarbaar. Sedert bijna 2½ jaar leven de menschen onder vrees en dwang en zorg, nagenoeg zonder uitspanning en zij hunkeren naar eenige afleiding, die hun de treurige toestanden gedurende een paar uren kan doen vergeten.

Eene nieuwigheid hierbij is, dat de films van Vlaamsche opschriften voorzien zijn, zoodat het publiek met den eersten oogslag zonder uitlegging het verloop van het schouwspel begrijpen kan. Deze nieuwigheid werd met groote ingenomenheid onthaald.

(8/11 vervolg) Maandag 11 December
Al de ijzerdraailingen, het schroot en het oud ijzer wordt aangeslagen. Wie de aanmelding verwaarloost, de origine vervalscht of den voorraad verheelt is strafbaar met gevangenis tot ½ jaar of geldboete tot 5,000 mk.

(8/12 vervolg) Dinsdag 12 December
In de statie alhier is een telegram toegekomen, meldende, dat de Keizer van Duitschland met de vorsten der andere staten, die met hem in den oorlog verbonden zijn, aan zijne tegenstanders een voorstel tot vrede heeft gedaan.[125] Over 't algemeen wordt dat nieuws met ongeloof onthaald.

(8/13) Woensdag 13 December
De landbouwer Ser. Braet uit de Vrouwestraat, kwam heden de Molenstraat ingereden met eene kar, waarop 2 zakken rogge om gemalen te worden, en een zak aardappelen.[126] De Kommandant, die daar voorbijging, wilde weten wat hij op had en het boeltje moest naar het Kriegsgericht gevoerd worden, waar het aangeslagen bleef.

De Duitse keizer Wilhelm II.

(8/14) De dagbladen deelen den tekst van dit "vredestelegram" als volgt mede:

"Aan het Duitsche Leger!
"Soldaten!

> *"In het gevoel van de overwinning, die gij door uwe dapperheid bekomen hebt, hebben ik en "de heerschers der drie verbonden landen den vijand een vredesvoorstel aangeboden - maar "of het hiertoe beoogde doel zal bereikt worden, blijft af te wachten. Verder hebt gij met Gods "hulp den vijand in bedwang te houden en hem verder te overwinnen.*
> *"Gr. H. 12/12 1916*
> *(get.) "Wilhelm*
>
> *"I. R."*[127]

Welk belang is er aan dat voorstel te hechten? Hoe zal het onthaald worden? Welke zijn de voorwaarden? Is het geen truc, om de verantwoordelijkheid van verder bloedvergieten van zich af te werpen en de Duitsche soldaten, in tegenwoordigheid der waarschijnlijke onverzoenlijkheid van den vijand tot den uitersten moed aan te sporen? Is het eene toegevendheid (8/15) die de middelmachten doen, om, ingeval zij verworpen wordt, bij later eventueel succes, des te meer te kunnen eischen?
Voor ons is het een hachelijk oogenblik om den vrede te aanvaarden, na den ondergang der Rumeensche macht, het bezetten door Duitschers, Oostenrijkers en Turken van het Rumeensche gebied en den drang die daartoe voor de Russen in Gallicië ontstaat. Zullen deze daar niet moeten achteruitwijken?
En wat hebben wij aan ons actief? Niets anders dan het bezet gedeelte van Gallicië en dezer der Duitsche koloniën; maar daartegenover stellen onze vijanden het bezit van nagenoeg geheel België, van Servië, van Montenegro, van Noord-Frankrijk en van een groot gedeelte van Rusland, terwijl zij ook op weg zijn, wanneer zij niet dadelijk gestuit worden, om gansch Rumenië te overrompelen.
Dit vredesvoorstel is voor de Duitschers en hunne verbondenden dus een slimme zet en kon, van hun standpunt uitgaande, op geen beter oogenblik gedaan worden.
Het moet bekend worden, dat de toestand voor ons en onze bondgenooten wel zoo gunstig niet kan genoemd worden, als wij gehoopt hadden.[128]
(8/16) In dit opzicht is er een groote beteekenis te hechten aan het aftreden van den Engelschen minister Asquith en de daarmede samenvallende veranderingen in het Engelsche kabinet, alsook aan de tijding, dat de Fransche opperbevelhebber Joffre door generaal Pétain, den verdediger van Verdun, zou vervangen worden.[129]

Donderdag 14 December

Het is nog geen voorstel tot vrede, dat door de Middenmachten werd gedaan, maar wel een voorstel tot onderhandelingen, om over den vrede te spreken. Dit is geheel iets anders.

Vrijdag 15 December

Er wordt bekend gemaakt, dat personen, die door het Steuncomiteit geldelijk ondersteund worden, de cinemavertooningen niet zullen mogen bijwonen, op straf van opschorsching van den onderstand.

Vele menschen, die noch boter, noch vet hebben, loopen het al af, om eraan te kunnen geraken, maar vruchteloos. Zij moeten dan maar droog brood eten.

(8/17) De heer M. Baudts, is uit het arrest ontslagen, mits 150 mk (?) boet.

Zaterdag 16 December 1916

Men mag geen zwijnen slachten zonder Duitsche goedkeuring, maar toch wordt dit wel gedaan, zonder de toelating te vragen. Te Adeghem, deze week, werden zoo, op één hof, in 't geheim vier zwijnen geslacht, die niet waren aangegeven. Tot voorkoming van onraad, belet men de zwijnen te schreeuwen. Sommigen hangen ze op en steken ze dan dood, anderen doen de zwijnen een soort van muilband aan, voorzien van een strop. Het strop wordt toegehaald, zoodat het zwijn niet meer schreeuwen kan, en dan wordt dit afgemaakt. Het branden gebeurt binnen, onder een breede, opene schouw, zooals men er nog zoveel op de boerenhoven vindt.

(8/18) Zondag 17 December

Uit de commentariën van de dagbladpers der ons bevriende landen is op te maken, dat er alom nog aan geen vredesverdrag te denken valt. De strijd zal voortgezet worden tot de victorie, een staatkundige victorie wellicht, maar tevens de victorie van armoede, uitputting en ellende. Hoe en wanneer die duistere toestand zal opklaren, weet nog niemand en we gaan straks de 30e maand van den oorlog intreden.

Maandag 18 Dec

Heden weer honderden opgeëischte paarden alhier.

Uit het Zuidwesten groot geschut, wat iemand doet uitroepen: "Hoor, ze zijn bezig met vrede maken!"

(8/19) Niet alleen hier, maar ook over de grens, in Holland, velt men boomen, graaft men loopgrachten, brengt men draadversperringen aan enz.

Te Nieuwjaar, zei mij een werkman, die aan de versterkingen gewerkt had, moet alles klaar zijn.

Die wederzijdsche toebereidselen voorspellen niets goeds voor de bewoners van de streek.

Iemand van Waterland-Oudeman zei mij echter, naderhand, dat er in Holland niets in dien aard gedaan wordt.

Het is mij opgevallen, dat bij de begrafenis van den Keizer van Oostenrijk alle onzijdige landen vertegenwoordigd waren, Zweden, Denemarken, Spanje enz.[130] Holland had geen vertegenwoordiger gezonden. Ten minste die was niet vermeld. Is dat wellicht ook een vingerwijzing voor een nakende vijandschap?

(8/20) Heden bij het terugkeeren naar huis is een landbouwer van Water-

vliet, de genaamde Van Wassenhove in de Boelaarstraat onder zijn eigen kar overreden. In de woning van Dr. Van Kerkvoorde binnengedragen, is hij aldaar bezweken.[131] Het lijk werd naar het Hospitaal gebracht.

Dinsdag 19 December 1916

Iemand, die dezen morgen van Waarschoot kwam, telde onderwege niet minder dan 27 wagens aardappelen, komende van Meerendré en Hansbeke en rijdende naar Eecloo. Wat nood zal er zijn in het voorjaar, wanneer nu reeds zulke groote hoeveelheden volksvoedsel worden weggehaald!

's Namiddags groot en aanhoudend gedonder van ontploffingen: 't Zijn soldaten die zich op het schietplein van de "Lieve" oefenen in het werpen van handgranaten.[132] Morgen moeten zij vertrekken. Men heeft hen wellicht noodig in de streek van Verdun, waar de Duitschers (8/21) dezer dagen een klop van belang gekregen hebben: De Franschen hebben hun verschillende gemeenten ontnomen en met 4 divisies 5 divisies Duitschers verslagen. Volgens de bladen, die hier onder Duitsche censuur verschijnen, hebben de Franschen reeds 9,000 krijgsgevangenen gemaakt en dit getal groeit nog steeds aan. Verder maakten zij een massa oorlogsgerief buit, waaronder ten minste 80 kanonnen, die, vernield of onbeschadigd in hun handen vielen.

VLEESCH

De Duitsche Overheid bericht :

Op bevel der A. O. K. wordt het ratioen van VERSCH VLEESCH, te nemen op den veestapel der streek, vastgesteld op 75 grammen per hoofd en per week.

Voor Eecloo zijn dusvolgens per week :

5 Runders en 5 Zwijnen toegekend.

Deze nieuwe toekenning treedt met 24 December 1916 in kracht.

EECLOO, 21 DECEMBER 1916.

Firma François, Eecloo

Op 24 december werd voor de zoveelste keer het vleesrantsoen verminderd: 75 gram per hoofd, per week (SAE, Aff. 447).

Woensdag 20 December

Een groot gedeelte der soldaten alhier in bezetting vertrekken, heden, naar de Somme, volgens zij zeggen.

Donderdag 21 November (sic)

Al de soldatenwagens en karren uit den omtrek, gaan langs hier voorbij, de Molenstraat in, in de richting van Brugge. Sommige werden door 4, ja door 6 paarden getrokken.

De soldaten, die wij hier in vervanging krijgen, komen uit de streek van Bapaume, zeer vermoeid en tevens zeer vuil, sommige met gescheurde broek of het vest aan flarden en velen beslijkt tot aan den hals. Als ze van het front spreken, (8/22) worden hunne gelaatstrekken nog ernstiger dan zij reeds waren. 't Is ginder een echte hel, de toestand is er vreeselijk.

"Is hier ook een front?" vroeg een van die mannen mij.

"Neen, alles is hier tot nu toe rustig gebleven."

"Hoe ver is het naaste front hier vandaan?"

"Twaalf tot dertien uren."

Dit antwoord was hem wellicht een ware verademing.

Er waren er veel, die vroegen hoever de zee hier vandaan is. Zij zouden zoo graag eens dien grooten plas gezien hebben.

Anderen vroegen, hoe ver men hier van de Hollandsche grens was. Wellicht speculeerden zij op de mogelijkheid om op den Hollandschen bodem over te wippen en daar hunne huid te redden, eer men hun naar de hel van het front terugstuurt.

Jammer voor hen dat de ontsnapping naar Holland nagenoeg onmogelijk geworden is.

Aan twee soldaten vroeg ik, hoe het er toeging bij de gevechten aan het front, of de tegenover elkaar staande soldaten elkaar zagen, en zoo meer.

"Wel zeker. In de Champagne hebben wij deelgenomen aan een slag, waar wij maar 25 meter van elkaar verwijderd waren."

(8/23) "Een mooie, geringe afstand, om elkander zeker te kunnen doodschieten."

"Geschoten met de geweren wordt er weinig, maar des te meer met de kanonnen en vooral wordt er over en weer met handgranaten geworpen."

"Een vreeselijk wapen. Vele van uwe vrienden zult gij wel verloren hebben."

"Ja," met een diepen, smartelijken zucht!

"En de mitrailleusen doen daar zeker ook wel hun werk?"

"Ja, rrrrrrr.... hoort men en de kogels sissen en schuifelen langs alle kanten."

"'t Ware beter, dat de Krieg over ware en gij bij moeder de vrouw thuis waart."

Een zucht van instemming.

"Wij hebben toch den vrede in 't vooruitzicht. Wat denkt ge van het vredesaanbod des Keizers?" vraag ik.

"Als de Engelschen zien, dat het ernstig is, zullen zij het aannemen," meent de eene, een slachter van Keulen in het burgerlijk leven.

(8/24) "Dat zal van de voorwaarden afhangen. Welke zullen de voorwaarden zijn? Ik voor mij zie weinig kans op het intreden van een spoedige vrede."

"Zoo?" En de blik uit de oogen van beide mannen drukt duidelijk hunne teleurstelling en vrees uit.

Aan een derde vraag ik: "Ge zult hier toch rustig kunnen slapen. Hoe lang is het geleden sedert gij in een bed geslapen hebt?

Hij glimlacht even. "Sedert ik in verlof geweest ben. Wel, aan het front valt er niet aan te denken om in een bed te slapen.

[En dat duurt nu reeds bijna 2½ jaar. Geen wonder dat de krijgers snakken naar het einde van al de ongemakken en verschrikkelijkheden die aan den oorlog verbonden zijn.

En wij dan! Maar wanneer? ja, wanneer het einde? En hoe ... dat is en blijft de groote vraag.]

(8/25)"Ge zijt in Champagne geweest. Dan zult gij ook wel champagne genoeg gedronken hebben?"

"Och, champagne!" Dien hadden zij gedronken gelijk water. Zij hadden er zelfs aan hunne paarden te drinken gegeven. Natuurlijk, zeggen zij, op de sloten en kastelen was alles gevlucht.

Alles stond daar verlaten, ter onzer beschikking en wij hebben er gebruik van gemaakt.

In zeker huis waren zij binnengekomen, zonder er iemand van de omwoners, noch boven, noch onder aan te treffen. Het eetmaal stond op de stoof te koken en te pruttelen, de tafel stond gedekt, aan den wand tikte het uurwerk rustig den tijd voort. Blijkbaar waren de bewoners schielijk in overhaasting gevlucht. En daar hadden de soldaten zich eens goed bijgezet en een stevig maal genomen.

Wat ervaringen zullen zij opgedaan hebben? Wat zullen zij weten te vertellen, als zij eens thuis zullen zijn!

Zij zijn in Gallicië geweest, in Frankrijk en nu zij zaten in België en zij zullen dan ook, wanneer zij een beetje opmerkingsgeest hebben, veel weten mede te deelen over den aard en de levenswijze der verschillende volkeren, onder wie zij ingekwartierd werden.

(8/27) "In Gallicië," zegt er een, treft men schoon volk aan, kerngezond, levendige oogen en sneeuwwitte tanden. Men loopt er veel barrevoets en de vrouwen dragen er korte rokken, die maar pas tot over de knieën reiken. In Frankrijk hebben de luiden over 't algemeen slechte of geene tanden; doch in (8/26) Gallicië! Ja, schoone tanden hebben ze daar en schoone beenen, maar lage kotten van huizen, uit leem geplaasterd en daarbinnen is het zoo vuil en onzindelijk, dat men er zou van gaan loopen. Aan de bloote beenen der vrouwen is de modder en het mest gekleefd tot over de knieën, in de huizen zijn er geen meubelen, zelfs geen stoelen en tafels; het deksel van een groote kist, met allerlei mikmak gevuld, dient tot tafel en als ze willen slapen kruipen zij achter een berd; daarachter ligt er stroo en in dat stroo slaapt gansch de familie, in het zelfde kompartiment, terwijl vlooien en ander ongedierte hun best doen, om de slapers wakker te houden. Kachels en stoven kent men er ook niet; in de

steden wel, maar niet op den buiten, brood wordt er weinig of niet gebakken, maar integendeel wordt er veel mais geëten, die men even over de vlammen van den haard roostert en dan naar binnen werkt. Vleesch en vooral eieren vindt men er in ruime mate. De bevolking is er Roomsch-katholiek.

(8/27 vervolg) De Duitschers zullen in allen gevalle wel het verschil opgemerkt hebben tusschen Gallicië en België, al ware 't maar in het opzicht der schamele hutten en krotten die men ginder en der geriefelijke burgershuizen die men hier vindt.

Het komt mij voor dat mijn zegsman de behoefte heeft om alle Duitsche toestanden op te hemelen, als wilde hij daardoor beduiden dat niet alleen België maar ook Duitschland voorspoedig is, of was (voor den oorlog).

Denk eens, volgens hem winnen meisjes van 16-17 jaar in de Rhijnvallei 10 of 12 mk. per dag en meer.

"Dat maakt dus voor een fabrieksmeisje van 16 jaar 75 mk. per week?" vraag ik leuk.

"Och, ze verdienen veel geld, zegt hij nu eenigzins ontwijkend.

Loopt dit niet een beetje de spuigaten uit? Als een meisje, nauwelijks de kinderjaren ontwassen, er 40 fr. per week verdienen kan, (8/28) wat moeten dan volslagen vakmannen, mannen met kennis winnen?

Met zulke buitensporige dagloonen zou Duitschland stellig de concurrentie met het buitenland niet kunnen volhouden en 't was juist het tegendeel dat zich voordeed: Door hun lagen prijs kwamen de Duitsche waren hier de artikelen van België en van andere landen verdringen.

Verder zei hij - het was ook een slachter en ook van Keulen - dat hij voor den oorlog alle weken 10 zwijnen slachtte enz. Ik liet den man praten en gaf hun geen antwoord meer.

Belangwekkender was het verhaal van een anderen soldaat over een geval van spionneering in den omtrek van Verdun:

Wij waren, zegt hij, bezig met alles voor onze stellingen in gereedheid te brengen. De Franzosen konden het gemakkelijk zien, maar zij verroerden geen vin: zij lieten ons doen, ofschoon zij ons heel wat last zouden hebben kunnen veroorzaken. Nu, wij werkten vlijtig door; maar later, toen wij op de verzamelplaats met paarden en al bijeen waren, kwamen Fransche bommen (8/29) in ons midden openbarsten. Er waren verscheidene slachtoffers en ook paarden werden voor altijd buiten gevecht gesteld. Dit herhaalde zich alle dagen. Nauwelijks waren wij bijeen of boem! Daar ontvingen wij het onwelkom bezoek eener Fransche bom. Geen twijfel of er waren spionnen onder ons: wij werden verraden. Dat moest eindigen. Een bijzonder scherp onderzoek werd ingesteld. Alles werd doorzocht, de huizen, de zolders, de kelders en kuilen, de beerputten zelfs. Niets te vinden en intusschen ging dat bommenspel maar altijd voort en bijna altijd trof het juist.

Op zekeren keer moest een hoop stalmest, die daar al lang lag, weggeruimd worden en toen men op den bodem van den put gekomen was, bevond men, toen men er op stampte, dat er daaronder een kuil moest zijn, te oordeelen naar den hollen klank. Men wierp dien bodem open en daaronder vond men 4 soldaten, Fransche soldaten, maar in Duitsche

kleederdracht, die daar gerieflijk geïnstalleerd waren met een telefoon, die daar, eer de Franschen de plaats ontruimd hadden, was ingericht. Zonder vorm van proces werden (8/30) alle vier dadelijk door den kop geschoten. Hoe die mannen zoo juist aan hun inlichtingen gekomen waren? Zeer eenvoudig. De mesthoop lag op een onbewaakte plaats en zij konden dus, vooral 's avonds en 's morgens vroeg, onbemerkt hun schuilhol verlaten. Verder, bij de verdeeling van het eten, kwamen zij met hun gamelle af, gelijk de andere soldaten en zoo konden zij steeds weten wat er op til was. Van de soldaten, die hier nu zijn aangekomen, zijn er sommige die zeggen, dat zij niet meer vechten, dat zij niet meer schieten, dat zij alleen dan aan den strijd deelnemen, wanneer er officieren tegenwoordig zijn en zij niet anders kunnen. In het begin, ja, dan ging het er goed op los, maar nu is men den strijd beu. En niet alleen bij ons is dat het geval, maar ook langs den overkant. Zoo, zei een soldaat, dat er onlangs vijanden in zijn loopgracht waren doorgedrongen, waar hij met nog 3 of 4 andere Duitschers was. De vijanden waren in grooter aantal en konden dus de Duitschers overmeesteren. Maar zij deeden niets dergelijks. Integendeel, 't was als eene verbroedering onder allen.
(8/31) Zij nuttigden het zelfde maal en toen er later Duitsche hulp aankwam, lieten de vijanden zich goedschiks krijgsgevangen nemen, blijde dat zij voortaan van verschrikkelijkheden der menschenmoorderij zouden ontslagen zijn.
Is dit waar? Ik neem het hier op, gelijk het mij voortverteld werd, zonder de echtheid ervan te waarborgen, maar indien men het gelooven mag, zou dit overeenstemmen met wat ik een maand of acht geleden hoorde van een Duitscher, die in verschillende veldslagen op verschillende plaatsen van zijn lichaam geschoten was, gelijk de lidteekens overigens aanduidden. Die vertelde mij, dat de Duitschers aan den IJzer op zekeren dag een opschrift zagen, luidende: "Wij zijn Belgische soldaten. Schiet niet, wij zullen ook niet schieten!" Van dan af werd er over en weer geen schot meer gelost, tot de Engelschen het gewaar werden en de Belgen door Indiërs of kleurlingen vervangen werden.
Overigens van Duitsche zijde ook wordt er thans hier en daar gezegd, dat zij de handen zullen omhoog steken, om krijgsgevangen (8/32) gemaakt te worden, wanneer zij nog aan het front moeten verschijnen.
In een herberg op de Markt zei er een Duitscher, dat zijn vaderlandsliefde voor 5 c^men^ te koop was. In 't begin van den oorlog zou hij wel een anderen toon aangeslagen hebben.

(8/33) Vrijdag 22 December

De korste dag is weer eens voorbij, voor den derden keer sedert het uitbreken van den oorlog, gaan we met de stijgende zon de Lente tegemoet, de Lente vol glans en bloemenpracht en vogelgezang, maar tevens vol klemmende zorg voor het heden en voor de toekomst.

Zekere troepenmassa's zijn hier heden weer voorbijgegaan, de eene Brug**gewaarts**, de andere in de richting naar Thielt. Vuilere en meer beslijkte soldaten zegt men, heeft men nog nooit gezien. En 't zal niet beteren. Se-

dert weken regent het onafgebroken voort en alle wegen zijn vuil en drassig. Sommige zijn in echte modderpoelen herschapen.
Petrool 6 fr. en meer den liter. Peper 30 fr. den kilo. Tabak 8 fr. Genever is er bijna niet meer. Die wordt 20 tot 25 c^men^ den druppel verkocht, maar in vele herbergen is er geen meer te krijgen.

(8/34) Zaterdag 23 December 1916

Beeksken, de barbier, had zijn paardje verkocht, zonder daartoe de toelating gevraagd te hebben.[133] 't Kwam uit. Hij kreeg 500 mark boete; maar hij gaat ze verzitten. Heden is hij alhier in 't gevang gegaan voor 100 dagen.
(8/32 vervolg) Nu wij in 't kortste van de dagen zijn, nu eerst wordt de weldaad der electrische verlichting door de behoeftige bevolking ten volle gewaardeerd. Hadde men ze niet moeten inrichten, vele dompelaars zouden de lange en verdrietige winteravonden zonder licht hebben moeten doorbrengen, want de nu reeds ongenaakbare prijzen van karbuur en petrool zouden dan door het grooter verbruik nog veel hooger zijn geweest, terwijl men thans voor 50 centimen per week een zeer helder en gemakkelijk licht heeft.
Ik weet niet of ik het reeds gemeld heb, maar de electrische stroom wordt thans verwekt door 5 centralen: 1. H. Enke (midden der stad), 2. R. De Beir (Oostveldwijk), 3. Van Damme (Thielter (8/35) Steenweg, deel Molenstraat en Brugsche straat) 4. J. Chefneux (Boelaarstraat, Teerlingstr., Snuifmolenstr., enz.) 5. een motor voor de wijk Blommekens.[134]
De Duitschers branden gas en zij sparen niet; 't is toch de stad die het betalen moet. De heer bestuurder der gasfabriek zei mij, dat zij alle maanden 1000 fr. gas verbranden.[135] In de woning van Mevr. Daneels-Spaey alleen verbrandt men alle maanden 1200 tot 1300 kubieke meters; in den casino (huis van den heer René Van Doorne) zoowat 800 meters.[136] Moest het klooster, dat zijn eigen electrische verlichting heeft, er bijvallen, de rekening zou nog anders gepeperd zijn.

Een der door de Duitschers aangeworvene werklieden, de zoon van Theodoor Mey, die ziek alhier terug is gekomen, vertelt, dat hij van 10 kilometers voor Verdun komt.[137] Hij heeft er veel honger geleden, zegt hij, en hij is veel vermagerd. Van de werklieden zijn er die 7 kilo verlicht zijn. Zij kregen een brood van 1 kilo voor 4 dagen en 's middags (8/36) omtrent 20 lepelkens soep, zonder vleesch. Gedurende de 7 weken, die hij aldaar doorgebracht heeft, kreeg hij maar eenmaal wat vleesch te eten en dit was bij een bezoek van officieren, die aan iederen man een goede snede hesp deden geven.
Wat het werk betreft, er zijn er, die in een houtzagerij werken, anderen in spinnerijen, en nog anderen werken in het land en 's morgens en 's avonds trekken zij op in rang, gelijk soldaten, in rijen van vier. Hun loon was, gelijk reeds gezegd, 30 penningen per dag of 75 centimen voor 2 dagen.
In eene spinnerij stonden Engelsche en andere mekanieken.[138] De Engelsche mekanieken waren alle vernield!!
Die jongen is met een ledigen buik en rammelend van den honger thuis gekomen, in de statie te Brussel kreeg hij van een heer iets te eten, maar

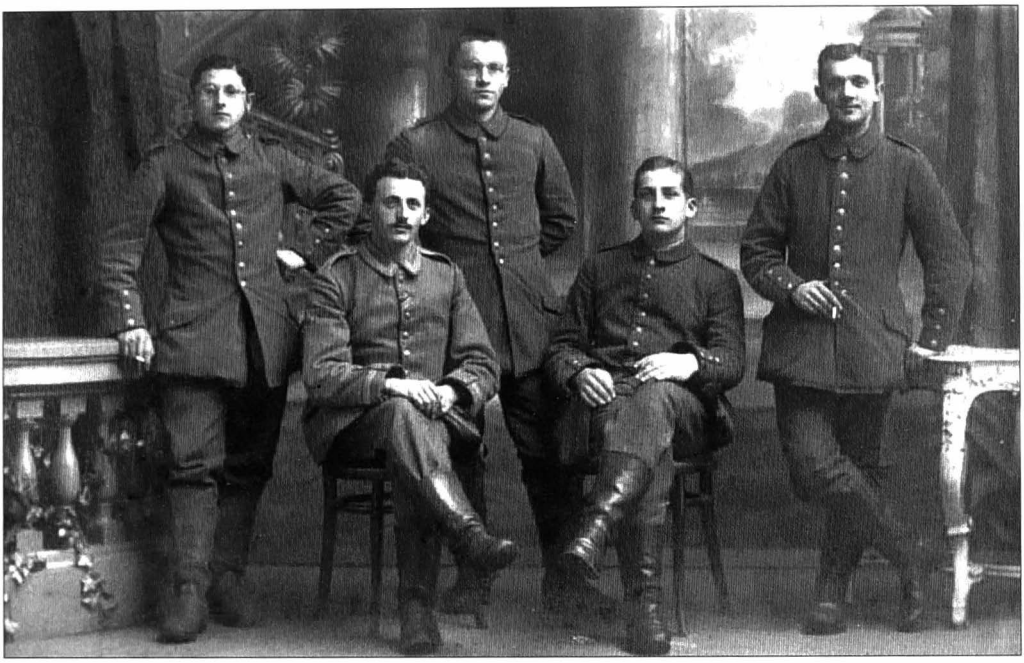

De hier ingekwartierde officieren lieten zich graag eens fotograferen in de studio van fotograaf Smitz in de Stationsstraat (SAE, D 408, 191x-02).

toen hij aan de Duitschers eten vroeg, was het steeds: "Voort!" Te Gent meldde hij zich bij de Duitschers aan om logement te bekomen, maar zij lieten hem zijn plan trekken en hij moest maar zien dat hij ergens een onderkomen vond. Bij Gentsche menschen heeft hij dan nog wat kunnen eten en eindelijk is hij met een zucht van verlichting in het vaderlijk huis alhier teruggekeerd.
(8/37) Ziedaar hoe men handelt met onze werkersbevolking, die den Duitschers geen stroohalm in den weg gelegd heeft, die hem integendeel zooveel mogelijk heeft ingevolgd.

Een Duitscher, die voor den oorlog te Antwerpen woonde, met een meisje van Lokeren getrouwd was en rijkelijk aan zijn brood kwam, doch nu voor Duitschland ransel en geweer moet dragen, was niet zeer zacht in zijne uitdrukkingen over de officieren. Zelfs zou hij in de gendarmerie 5 dagen arrest gehad hebben, omdat hij geklaagd had over het eten en gezegd had, dat het al voor de officieren was.

Zondag 24 December 1916

Na de overvloedige wind- en regenvlagen der laatste dagen is het weer eensklaps stil geworden en opgeklaard en ik maak van de gelegenheid gebruik om eens tot aan Lembeke te wandelen, ten einde er de militaire werken in oogenschouw te nemen.
Bij de villa van den heer Enke begint het reeds.[139] Men ziet hier en daar

ladders aan de (8/38) hoogste boomen en in de kruin een houten vloer van zoowat 1½ meter. Langs weerzijden van 't Kriekmoerstraatje palen met door elkander gestrengelden ijzerdraad en verder, over de spoorbaan in de sparrenbosschen rechts loopgraven, waarvan de zijden met teenen vlechtwerk zijn voorzien, om het instorten te voorkomen, terwijl op den grond latten rusten, waaronder men water ziet staan, latten, die het doorzakken in de modder moeten beletten. Die loopgraven dringen zigzagswijze in het bosch door, hoever weet ik niet. Ik ben in een der bosschen gegaan, maar niet al te diep, want bij plakbrief is het verbod uitgevaardigd de militaire werken te bezoeken. Zelfs een eenvoudige wandeling (zonder doel) in de nabijheid is zelfs niet geoorloofd.
Recht voor de loopgraven, langs den overkant der straat, alweer draadversperringen, in alle richtingen, rood van den roest en verder, over de velden, staan als een onbeweeglijk leger de palen gerangschikt nu eens met uitsprongen, dan weer (8/39) op effene lijn, in de richting naar Waarschoot toe. In de vlakte staat de eerste molen, stijf en grijs in de vallende schemering, een eerste mikpunt voor de projectielen in den eventueelen strijd, waaran de Hemel ons sparen moge.[140]
Men zegt dat er bij de loopgraven ook hier en daar overdekte kuilen zijn gemaakt, ruim genoeg om er eene stoof in te plaatsen. Daarmede schijnen de werken hier voltooid te zijn. Zij wachten nog slechts naar de soldaten en hunne moordtuigen, om hun doelmatigheid te bewijzen.
Niemand gelooft echter, dat de strijd met Holland, zoo hij er komt, hier zal ontbranden. Tusschen de grens en de breede Schelde ligt maar een lap grond, die nauwelijks een paar uren breed is en dus onvoldoende voor de ontwikkeling eener legermacht, des te meer, daar de proviandeering en al wat er voor het krijgsbedrijf der Hollanders noodig zou zijn, van over den breeden stroom zou moeten komen, terwijl de Hollandsche (8/40) troepen, wanneer zij zouden terug geslagen worden, in het water zouden gedreven worden.
Neen, komt er oorlog tusschen Holland en Duitschland, dan zal Duitschland ineens tot aan de monding van de Schelde doordringen, en de Nederlanders, zoo zij zich verdedigen, zullen dit op een andere plaats doen.
Wat hier wordt voorbereid beschouwt men algemeenlijk als een nuttelooze voorzorg.
Geruststellend voor Holland kan de toestand intusschen niet genoemd worden.
Volgens het Engelsch blad *Financial News* zou er tusschen Holland en Engeland een contract gesloten zijn voor het leveren van zekere voedingsmiddelen: een vijfde van dit, een derde van dat, een vierde van nog wat anders enz. Dat dit is kunnen geschieden, valt wel eenigzins te verwonderen, daar er in Holland zelf op dit oogenblik geen weelde en geen overvloed van levensmiddelen zijn kan. Holland heeft er altijd roem op gedragen, dat het onzijdig is en onzijdig blijven wil. Komt Duitschland nu om ook een deel van (8/41) dat voedsel vragen, dan ligt het voor de hand, dat Holland, gebonden jegens Engeland, aan die vriendelijke uitnoodiging niet zal kunnen voldoen. En dat kan als *casus belli* door Duitschland voldoende geacht worden.[141]

Overigens, met gesloten deuren is er dezer dagen in Holland een parlementaire vergadering gehouden om over den krijgstoestand en de munitie-aangelegenheden te handelen. Voor een neutraal land schijnt dit reeds wat aangebrand te rieken.
Over de onzindelijkheid van vele soldaten die hier van de Somme zijn aangekomen en bij de burgerij en vele werklieden in kwartier zijn, wordt veel geklaagd. In een hotel aan de statie vernam ik, dat er, om de dingen met hun vuilen naam te noemen, in de lakens van een enkel bed ten minste 150 groote luizen gevonden werden. Wie 't mij vertelde, griezelde er nog van. Men heeft dan die lakens genomen en ze (8/42) terdege gekookt. Men heeft klachten gedaan bij een officier en nu moet de vuile soldaat in kwestie alle dagen naar het bad.
Naar de Kommandantuur moet men niet gaan om te reclameeren. Iemand die bij de opperluitenant Barthel ging klagen over die verregaande onzindelijkheid en over al die luizen, kreeg voor antwoord: "Ge moet ze vangen en kraken."[142]
Wat den Kommandant betreft, die doet u rechtsomkeer maken met de bemerking, dat dit aan de soldaten eigen is.
Een mooie troost. En dat moest men zoo maar in zijn huis aanvaarden en men heeft er niets aan te zeggen!
Overigens, in de loopgrachten aan de Somme en elders schijnt het een echte plaag te zijn van allerlei ongedierte, volgens de soldaten, die van ginder komen. In den Winter kan het nog gaan, maar in den Zomer is het een echt plaag: het kruipt en springt er effen dik. En ratten, ratten! Niet met duizenden, maar met millioenen loopen ze er rond.
(8/43) In vele hunner lokalen hebben de Duitschers weer Kerstdag, het derde "Vredefeest" in dezen oorlog, gevierd.
Gisteren avond werd de opmerkzaamheid van velen getrokken door een groote klaarte, die uit de bovenvensters, derde verdiep, der woning van den heer Edmond Goethals straalde. Gordijnen en alles was van voor de vensters verwijderd en wie in 't midden van de straat ging staan, zag een grooten kerstboom glinsterend van licht.

Maandag 25 December

De Duitschers vieren Kerstdag in hunne lokalen, maar anders niets bijzonders.

Dinsdag 26 December

Men rijdt met kanonnen in de richting van het Noorden. Duitschland biedt vrede aan maar heeft blijkbaar niet veel vertrouwen in den toestand, daar het niet ophoudt (8/44) toebereidselen te maken tot het uitbreiden van den strijd.

Donderdag 28 December

's Middags Duitsch concert op de Markt.

(8/45) Zaterdag 30 December

Voor gansch de Eecloosche bevolking mogen er wekelijks nog slechts 5

varkens en 5 runderen geslacht worden. 't Wordt hoe langer, hoe magerder. Gelijk ik reeds zeide, wordt er ook wel heimelijk geslacht, vooral in den buiten, maar het vleesch kost er veel duurder dan in de erkende slachterijen. 't Zijn veelal Duitschers, zelfs officieren, die daar het vleesch gaan opkoopen aan hooge prijzen, zooveel als zij er krijgen kunnen, om het naar Duitschland op te zenden. In de erkende slachterijen zou men het hun natuurlijk niet kunnen geven. Ook de smokkelhandel in levende varkens gaat voort. Iemand verzekerde mij, dat er [aan een varksken van 100 kilo] een frank per kilo levend gewicht met zulken handel te winnen is. Hespen zijn schier niet meer koopbaar: men vraagt 10 fr. den kilo en meer. Geen wonder dat men de hesp te Brussel 18 fr. den kilo betalen moet. Goede schoone appelen worden tot 100 fr. per 100 kilo verkocht, peren 80 fr. en zoo is het met alle voedingsmiddelen.
Dus, voor Eecloo mogen er wekelijks vijf varkens geslacht worden, maar heden werden er op de statie alhier 500, sommigen zeggen (8/46) 800 voor de Duitschers geladen. Van Hansbeke alleen, toch maar een kleine gemeente, waren er 60 varkens. En in de volgende week, zoo voegt men eraan toe, moeten er duizend geleverd worden.

(8/47) Zondag 31 December

Philibert V. H. is in de gendarmerie op water en brood gestoken, wegens sluikhandel en de zoon van een herbergier uit de Brugschestraat moet naar Duitschland, wegens oppositie tegen de Duitschers.[143]

Te middernacht hoort men langs alle kanten geweerschoten knallen: 't Zijn de Duitschers die het Oude jaar in 't Nieuwe schieten.
Daarmede is 1916 afgeloopen, beter, in economisch opzicht voor ons, dan wij verwacht hadden. De oogsten zijn, naar omstandigheden, voldoende geweest en de hongersnood, die door sommigen onvermijdelijk geacht werd, hongersnood in den echten zin des woords, is er nog niet ingetreden, alhoewel de schroeven meer en meer toegehaald worden en het uitzicht voor het nakende voorjaar bekommering baart.
De levensmiddelen voor de bevolking zijn nog wel iets minder dan juist gepast en daarom moet er zeer spaarzaam mee omgegaan worden, maar daarentegen - hoe het komt, weet ik niet - is er nog maar weinig geldgebrek te bemerken. Hoe abnormaal het ook schijne, het (8/48) tegendeel zou eerder waar zijn. In sommige danshuizen, waar men nu laat dansen zonder daartoe belastingen te betalen, is het op gestelde dagen en uren overvol en ondanks de verdubbeling van de drankprijzen, rolt het geld er langs alle kanten. In zekere huizen wordt gespeeld voor 20, 50, voor 100 mark. In den cinema, ondanks de verhooging van de prijzen der plaatsen, moet men steeds volk weigeren en sommige werklieden zitten er op plaatsen van 1 fr. nevens de burgers.[144] De winkels van suikergoed en taartjes hebben nog nooit zoo'n ruim debiet gehad. Men noemt mij een pasteibakker die 1700 taartjes gebakken had aan 0.20 fr. per stuk ('t schijnt bijna te veel om te kunnen gelooven) en dat ze op één dag weg waren, afgehaald vooral door personen uit den lageren stand.
Dit zijn feiten, die niet op volksnood wijzen. Hoe is die verkwisting te ver-

klaren?
Al wie handel doet, of iets verkoopt, wint geld tegenwoordig en veel meer geld dan vroeger. Men vraagt wat men wil, men jaagt de prijzen op en het wordt betaald. De smokkelaars vooral winnen schatten. Voeg daarbij de ondersteuning van het Comiteit, het niet betalen van de pacht bij velen, onder voorwendsel dat het oorlog is. En wat geld werd er vroeger niet gehangen aan velo's, aan reizen, aan noodeloozen opschik, aan duivenwedstrijden enz? Voor den oorlog werden daartoe benoodigde sommen eerst en vooral van den prijs van het (schrift 9/1) dagelijksch levensonderhoud afgetrokken; nu wint men minder dagloon, 't is waar, maar men doet ook aan al zulke dingen niet meer als velo's, duiven enz. In allen gevalle, 't mag zijn gelijk het wil, wanneer men oordeelt volgens de uitgaven van sommigen, zou men niet zeggen dat het slechte tijd is en de bron waaruit men verkwist moet vooral de smokkelhandel zijn.
Dit oordeel is natuurlijk niet algemeen; want met vele geringe lieden ook is het ellendig gesteld en de bedruktheid is uit hun wezen te scheppen.

(schrift 10/1)
Voor den derden keer vieren wij een oorlogsnieuwjaar. De derde keer is de goede keer, zegt men. Laat ons dus hopen dat het 't laatste oorlogsnieuwjaar moge zijn.
Het is slechte tijd. Vele menschen zitten er schraal voor en hebben niet wat zij hebben moeten; in plaats van tevredenheid en een gerust leven heeft iedereen kommer en zorg en toch schijnt de volksgezondheid onder de drukkende en abnormale hedendaagsche toestanden niet al te veel geleden hebben, te oordeelen naar het getal sterfgevallen, in het afgeloopen jaar voorgekomen. Er moeten in 't jaar 1916 alhier omtrent 80 menschen minder overleden zijn dan in 't jaar 1915. Er waren slechts 153 sterfgevallen tegenover 176 geboorten en er werden, ondanks den ergen tijd, 40 huwelijken gesloten, of 20 meer van in het voorgaande jaar. Op 31 December 1916 bedroeg de totale bevolking van Eecloo 13740 inwoners.

NOTEN

PAUL VAN DE WOESTIJNE

1 Jules Blancke-Lehoucq, handelaar in eieren en boter, Molenstraat 33-35, had blijkbaar ook een bakkerij. Zijn zoon Filibert was de stichter van de speculoosbakkerij Sporting, later Lilan, in de Koning Albertstraat.
2 Prudent Robyn-Huyghe, verzekeringsopzichter, Statieplein 24, was secretaris van de Vereeniging Hulp aan de Krijgsgevangenen in mei 1915 en in januari 1918 oprichter en voorzitter van het Beschermkomiteit der Opgeëischten van 1916, de zgn. Zivilarbeiter.
3 *Dokter H.:* Achiel Joseph Haemers (Lede 18 maa 1874-Eeklo 27 jan 1930), geneeskundige, Patersstraat 38, (vanaf 1 mei 1914 nr. 40), getrouwd met Alice François, 7 kinderen Edelina (1903), Alfons (1906), Alexis (1908), Herman (1909), Edith (1914), Carlos (1916) en Paul (1917-1917). Dokter Haemers was als overtuigd flamingant een goede bekende van Prosper Van Acker. Ze waren voor de oorlog beiden lid van het Algemeen Nederlandsch Verbond en van het Nationaal Vlaamsch

Verbond en werden vanaf 1917 lid van de Bevoorradingscommissie.

4 Camilius De Baets (8 dec 1865-?), stoomgraanmolenaar, Grote Markt 81, ongehuwd. Of Camiel De Baets, spekslachter, Sterrestraat 14?
Alfred Fordeyn-Willems, wollewever, Kerkstraat-Rooze 117.
In zijn oorlogsdagboek schrijft Victor Roegiers op 20 maart 1916: *veroordeelingen van Cam. en Edm. De Baets en Alfred Fordeyn van hier. Zij zijn als krijgsgevangenen opgevoerd naar Duitschland voor het smokkelen van brieven in België over de Hollandsche Grenzen.*

5 *Ousque tandem*? Verkeerd begrepen of geschreven beroemde openingszin van Cicero's Eerste Catalinarische rede: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?* Hoelang nog in 's hemelsnaam, Catalina, zult gij ons geduld op de proef stellen?

6 *Bouw:* de katholieke Zondagsschool, ook Katholieke Boekerij (bibliotheek) en enkele klassen van het Lager Onderwijs in de Prinsenhofstraat 3 (nu nr 7, F. De Pau), werd tijdens de Eerste Wereldoorlog gebruikt als lokaal van het Steun- en Voedingscomiteit.

7 Petrus Vermeire-Bauwens, vlaskoopman, Blommekens 61. Met zijn zoon wordt allicht niet Gustave bedoeld, die was in 1911 al getrouwd met Martha Van Hecke en woonde in de Raverschootstraat, maar wel Seraphien, garenwever, geboren in 1898, die nog thuis woonde. Zijn twee andere zoons Geeraard en Albien, respectievelijk geboren in 1902 en 1905 waren wellicht te jong om in brievensmokkel betrokken te zijn.

8 Ze behoorden tot de dienst Franz Bull, een afdeling van de Inlichtingendienst Xavier, waarvan Edgard Van De Woestyne de leiding had. De Tieltse tak stond onder leiding van Aloïs Van Keirsbilck en Alfons Vermeersch, die ook veroordeeld en geëxecuteerd werden. Apotheker Wostyn uit Tielt had met de zaak vermoedelijk niets te maken en hij werd vrijgesproken. Zie: Jan VAN DER FRAENEN, *Voor het Duitse vuurpeloton. Executies in bezet België tijdens de Eerste Wereldoorlog: tussen realiteit en mythe*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 2005, 21-29.

9 Op de kerktoren was een Duitse observatiepost ingericht. Hij zal later verhuizen naar de belvédère op het huis van Goethals-Goethals in de Stationsstraat.

10 Seraphinus De Bie-Spittael, voddenkoopman, Brugschesteenweg 1A (nieuw huis).

11 Prosper Van Acker zelf was van 1889 tot na de Eerste Wereldoorlog dirigent van de liberale harmonie St.-Cecilia.
Karel Van Doorne, Groote Markt 45, leidde samen met zijn broer René sedert 1889 de linnen- en katoenweverij Ets. Van Doorne Frères in de Zuidmoerstraat. In 1903 trok hij zich uit het bedrijf terug om het agentschap van de Nationale bank te leiden. Karel Van Doorne bleef ongehuwd. Hij was erg actief in liberale verenigingen, o.m. in de harmonie Sint-Cecilia.
August De Rycke (1859-), jutewever, Kaaistraat 61 was secretaris van de coöperatie Werkmanswelzijn en lid van de Raad van beheer.

12 Engelbertus Vermeire-De Vent, brouwersgast, Vrombautstraat 21.
Marie-Louise François, weduwe van Bernard Van Hyfte, Hospitaalstraat 34.

13 Pieter Van de Walle, geboren op 30 jan 1851.

14 *Verzitten*: gevangenisstraf a rato van de geldboete uitzitten.

15 Serafien De Beir, fabrikant, Statiestraat 80, zoon van René De Beir-Van Wassenhove, week na de oorlog uit naar Antwerpen en stierf in 1965 in Frankrijk.

16 Zie woensdag 2 februari 1916.

17 De schoonvader van Edgard Van De Woestyne was Charles Clauws-Ramont, spoorwegarbeider, Kerkstraat 117.
De broer van Edgard Van De Woestyne was Edmond (° 1880), een timmermansgast/verzekeringsagent, die in 1918 ook zou worden aangehouden en terechtgesteld. Zijn andere broer Adhemar (° 1893), beeldhouwersgast, zat toen vermoedelijk in Nederland, waar hij de inlichtingen doorspeelde aan de Britse

inlichtingendienst.

18 Hij heette ook Edgard Van De Woestyne. Zie woensdag 5 januari 1916.

19 Zie vrijdag 7 januari 1916.

20 Karel Pynckels, treinwachter, woonde nog bij zijn ouders in de Zuidmoerstraat 62.

21 Karel De Baerdemaeker-Blomme, Statieplein 44.

22 *Den Bouw*: Prinsenhofstraat 3, zie noot 6.

23 *Afspanningen*: herbergen met stallen voor de paarden. *Stullen*, stul, klomp boter (onder hoge glazen boterstolp).

24 *Reep*: koord.

25 Zie woensdag 1 maart en vrijdag 7 januari 1916. Leon De Kneef, vuurstoker, trambediende. Hij werd vermoedelijk ook op 7 januari 1916 aangehouden en op zijn proces in maart 1916 vrijgesproken. Op 19 april 1916 trouwde hij met Pharailde Pauwels en ging wonen in de Teirlinckstraat 77.

26 *Beirkuipen*: beerkuipen.

27 Alphons De Steur-Minnaert, Snuifmolenstraat 85.

28 Edmond Goethals-Goethals (1833-1922), textielnijveraar, Statiestraat 56. De punt van het schilddak van zijn huis was afgeplat en die omheinde platform deed dienst als een uitzichtterras. Dat was voor de Flugwache een uitstekende observatiepost.

29 Eduard Heene-Van Hyfte, aannemer, Statiestraat 79-81 (poort).

30 *Kommandantur 18*: De Kreis Eecloo was de 18e Mobiele Kommandantur van het 4e Leger.

31 *Beschranking* > Duits *Beschränkung:* beperking, inkrimping.

32 Zolang de observatiepost op de kerktoren was gevestigd, mochten de klokken niet luiden.

33 Voor de gebroeders Van De Woestyne werd na de oorlog een gedenkplaat gehangen aan het huis nr. 14 op het Statieplein (nu Koningin Astridplein). Logisch dat je dan denkt dat een van de twee er gewoond heeft. In de bevolkingsregisters is daar echter geen spoor van. Edmond, de oudste, die in 1918 gefusilleerd werd, was ongehuwd en woonde nog bij zijn ouders in de Zuidmoerstraat 106. Edgard werd na zijn huwelijk op 24 april 1913 met Marie Louise Clauws ingeschreven op nr. 193 van de Zuidmoerstraat, dat is de weverij R. Van Doorne, naast nr. 191 waar de fabrieksbestuurder Serafien Baele woonde. De fabriek had het huisnummer 193, maar er woonde niemand, dus bleef het blad blanco, ... tot het jonge paar er werd ingeschreven. Edgard Van De Woestyne heeft nooit bij Van Doorne gewerkt of er gewoond, er was daar trouwens geen conciërgewoning. Een bediende van de burgerlijke stand heeft in het bevolkingsregister 1910, deel 3, blz. 40, het huisnummer 193 veranderd in nr. 10. Inderdaad, in de Zuidmoerstraat 10 woonde een Edgard Van De Woestyne, maar wel een naamgenoot, die op 17 oktober 1912 getrouwd was met Elvira Heene. Die werd ook samen met zijn naamgenoot opgepakt en veroordeeld tot 15 maanden gevangenis. Als de terechtgestelde Edgard Van De Woestyne in de Zuidmoerstraat 193, noch in de Zuidmoerstraat 10 heeft gewoond, is het aannemelijk dat hij een drietal jaren gewoond heeft op het Statieplein nr. 14 (toen nr. 16) waar toen niemand ingeschreven was en vanwaar de weduwe Van De Woestyne-Clauws op 1 november 1916 verhuisde naar 2B (een nieuw huis) in de Raamstraat. Nadien bleef het huis onbewoond. Alleen zo is het te verklaren dat die gedenkplaat daar is aangebracht.

34 *Van Betmann-Holweg*: Theobald Theodor Friedrich Alfred von Bethmann Hollweg (1856-1921) was een Duits politicus ten tijde van het Duitse Keizerrijk. Van 1909 tot 1917 was hij rijkskanselier.

35 *De Feestzaal:* in het vroegere hotel Marly op het Statieplein (later Koningin Astridplein) 46-48, was de Cercle Libéral, de feestzaal van de Eeklose liberalen. Zie zondag 30 juli 1916.

36 *Scheren*: ontnemen, weghalen, graaien.

37 *Centen en halve centen*: een Belgische cent gold twee centiem, een halve cent dus één centiem.
Kluit of halven kluit: muntstukje van 10 centiemen of 5 centiemen.

38 *Banknoot*: bankbiljet.

39 *Er leelijk aan geschoren zijn*: bedrogen zijn.

40 Herbert Henry Asquith (1852–1928), Britse politicus en eerste minister van 1908 tot 1916.

41 Prosper Van Acker vergeet De Oranjeboom van de weduwe Louis Van Zele in de Statiestraat 92 (zie affiche).
De Gouden Leeuw, uitgebaat door de kinderen Willems, Groote Markt 37-39, werd gebruikt als Soldatenheim.
De Groenen Boomgaard, uitgebaat door Philemon Van Doorsselaer-De Roo, Brugschestraat 16-18.
Het Antwerpsch Gasthof = Hotel d'Anvers, uitgebaat door Melchior Fiers-Henckels, Statieplein 30.
Hotel des Flandres, uitgebaat door de weduwe Alfons Buche-Van Schoonbeek, Statieplein 26.
Het café-barbiershuis, uitgebaat door Theofiel Van den Bossche-Aercke, Groote Markt 4.

42 Van Acker noteert verkeerdelijk *'t Pannenhuis* in plaats van *Gemeentehuis* op Balgerhoeke (zie affiche). August Van den Neste spreekt in zijn dagboek van de *herberg van De Laere op Balgerhoeke*, dat is vermoedelijk de herberg van smid Eduard De Laere-Danckaert, Balgerhoeke 57-61. Café Het Pannenhuis stond op de Brugsesteenweg 9 bij de weduwe De Meyere-Gillis, niet in Balgerhoeke, maar op de weg naar Balgerhoeke.

43 Wellicht trok *de hut/het kot* op de belvédère te zeer de aandacht van de geallieerde vliegtuigen en vreesde men voor bombardementen.

44 De eerste torpedering van een passagiersschip was die van de Lusitania op 7 mei 1915, die in heel de wereld een golf van verontwaardiging deed ontstaan en er toe bijdroeg dat de Verenigde Staten alsnog in 1917 de oorlog aan Duitsland verklaarden.

45 *Zitten leelijk gekotterd*: verveeld zitten met, het slachtoffer zijn van.

46 *Klodden:* kluwen, vodden, vlasafval.

47 Leopold Van Zandycke-Goethals (1833-1910), fabrikant van wollen stoffen, Boelaarstraat 57.
Gerichtsherr Kammler woonde in de Brugschestraat 13, in het huis van Jan Daneels-Van den Bos.

48 *Cut-el-Amara*: Koet al Imara, ten zuiden van Bagdad in wat men toen Mesopotamië noemde, waar de Britten zich hadden teruggetrokken. Turkije geholpen door Duitse adviseurs, wilde Mesopotamië, dat tot het Ottomaanse rijk behoord had, heroveren en stuitten er op de Britten die hun oliebelangen (nodig voor hun vloot) wilden veilig stellen. Het uitgeputte Engels leger gaf zich op 29 april over aan zijn Turkse belegeraars.

49 Het Hollands brood was vanaf april 1916 te koop met broodkaarten bij de weduwe van Jules Nisol-Loosfelt, Molenstraat 7 (later Frans De Vliegher, nu MAP). Het brood kwam van Aardenburg over de elektrische draad in Sint-Laureins. Gemiddeld kreeg Eeklo per week 1 000 broden van 1,5 kg.

50 De textielfabriek van Gerard Baudts-Schram lag op de noordkant van het Kerkplein, toen nummer 24. Ze stond leeg sedert 1911, toen Gerard Baudts zijn machinepark, voorraden en grondstoffen had overgebracht naar de nieuwgebouwde linnen- en katoenweverij en ververij in de Zuidmoerstraat 53, de S.A. Textile d'Eecloo, waarvan hij een van de hoofdaandeelhouders was. De voormalige fabriek op het Kerkplein werd na de oorlog verkocht aan Alberic Van den Kerckhove, die het als magazijn gebruikte. Zijn zoon maakte er huizen van, nu nrs. 18-22.

Baudts zelf woonde ernaast op de hoek, Kerkstraat 1.

51 *Maar 't is naar:* het is nauw, nipt.

52 *Molenberg in de Molenstraat*: Er stonden ooit acht windmolens in de Molenstraat, maar in 1916 waren er daarvan al zeven afgebroken. De laatste, de Zandvleugemolen (Kadasterkaart Popp perceel E7) werd in 1917 met de grond gelijkgemaakt. De Molenberg was de berg waarop de houten staakmolen van Desiré Dyserinck-Wieme had gestaan op de oostzijde van de huidige Desiré Goethalsstraat (nu achter Residentie Molenberg).

53 Desiré Vernaet-Staelens, Statiestraat 31.

54 Pieter Van De Putte-Van Damme, fabrikant van ontromers, Statiestraat 70 (woning)-72 (magazijn).
Karel Smitz-Van Acker, meubelfabrikant, Boelaarstraat 65-67.

55 *'t Nieuwstraatje:* de latere René Vermaststraat.

56 *Amerikaansch huis*: de Amerikaanse winkel werd begin juli 1915 geopend in de Statiestraat 21 (later In 't Meuleken van Kamiel De Roover-Verhoest, daarna Nopri, nu AD Delhaize) naast het Vredegerecht. Daar was het distributiecentrum van Amerikaanse voedingswaren die het Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit kreeg van de Commission for Relief in Belgium (C.R.B.) onder voorzitterschap van Herbert Hoover.

57 Constant Meerschaut-Van Hecke, slachter, Kerkstraat 10 en Philemon Sierens-Verstraete, slachter, Statiestraat 34.

58 Wnd. burgemeester Roegiers had die zaak inderdaad vooraf met commandant Aegidi besproken. Zie: Paul VAN DE WOESTIJNE, *Uit het dagboek van Victor Roegiers, waarnemend burgemeester van Eeklo 1914-1918*, in: Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland 28 (2014), 53-70.

59 Dokter (Albert) Isaac Antonissen, (Antwerpen 16 okt 1860-24 mei 1916), geneeskundige, Statiestraat 58, gehuwd met Martha Goethals.

60 Dokter Augustinus Meire (23 okt 1847-18 mei 1916), geneeskundige, Statiestraat 6 (nu BNP-Paribas-Fortisbank).

61 *De honderste penning*: een belasting van één penning op honderd, dus 1%.

62 Het tweetalige clandestiene blad *'s Konings Klaroen/Le Clairon du Roi* verscheen maandelijks vanaf mei 1916 en was een vliegend blad dat gedrukt werd als supplement van het eveneens clandestiene *La Libre Belgique* (Brussel/Le Havre).

63 *Poincarré*: Raymond Poincaré (1860-1934), Frans staatsman, meermaals eerste minister tussen 1912 en 1929 en Frans president van 1913 tot 1920.

64 *Gallicië*: niet de landstreek in Noord-Spanje (hoofdstad Santiago de Compostela), maar Galicië in Centraal-Europa in de Karpaten (nu deels Pools, deels Oekraïens grondgebied) dat de Russen in mei 1915 aan de Duitsers hadden moeten prijs geven.

65 *Augustowo* of Augustow in Polen tegen de Russische grens. In februari 1915 hadden Duitse troepen het 20e Russische leger omsingeld in de bossen van Augustowo en er 15 000 krijgsgevangenen gemaakt, die er in een voormalig Russisch kamp werden opgesloten. Duitse militaire prentkaarten van het kamp werden toen als propaganda over de hele wereld verspreid.

66 *Op pene van:* (vgl. Frans: sous peine de), op straffe van.

67 *Gendarmen alhier*: Duitse politie, niet de Belgische gendarmen of rijkswachters, want die waren in september 1914 in het Belgische leger geïncorporeerd. De rijkswachtkazerne in de Kaaistraat werd gebruikt om Duitse soldaten in te kwartieren.

68 *Ging het wat over zijn hout:* was het erover, ging het wat te ver.

69 *Aventuurt zich*: waagt, riskeert zich.

70 De schoolsoep werd aanvankelijk klaargemaakt door het Voedingscomiteit in de hoeve van het Gesticht (latere H. Hartkliniek) in de Moeie. De ketels soep werden met karren naar de acht Eeklose scholen gebracht.

71 Het volgend blad met de verdere gebeurtenissen van dinsdag 20 en woensdag 21 juni ontbreekt.

72 Maurice Tourny (1890-1916), zoon van Alfons en Marie Louise Schoonackers, schoenmaker, Boelaarstraat 40. Hij was soldaat bij het 22e linieregiment en overleed in Parijs op 5 mei 1916.

73 Leon Baudts (°1894), zoon van Marcel en Leonie Reynekinck, fabrikant lakenwever, Molenstraat 96. Marcel Baudts had vijf zoons, maar geen enkele is aan de IJzer gesneuveld. Hyppoliet (°1892), Leon en Aimé (°1897) huwden na de oorlog met drie zussen Carpentier, respectievelijk Lydia, Avila en Maria.

74 *Bandam*: in de Waai tegen Kaprijke.

75 *Bijvang:* erf, privé eigendom rond huis.

76 *Schilden spek:* schellen, plakken, sneden spek.

77 Eduard Van Zandycke (Eeklo 1872 - Lede 1921), zoon van Eduard en Mathilde Virginie Verscheuren. Wegens zijn vriendschap met Prosper Van Acker is het aannemelijk dat hij in zijn jonge jaren lid was van de harmonie Sint-Cecilia. In 1892 werd hij rijksontvanger in Lede, waar hij dirigent werd van de Koninklijke Harmonie Sint-Cecilia. Aan het Gentse conservatorium haalde hij een tweede prijs Harmonie. Eduard Van Zandycke schreef tientallen liederen, cantates, pianostukken, marsen, enz. In 1907 stichtte hij de muziekacademie in Lede en vanaf 1908 gaf hij het weekblad *De Gazet van Lede* uit. Hij was een verdienstelijk kunstschilder en stelde zijn impressionistisch werk vele malen ten toon, o.m. bij de Eeklose Kunstgilde.

78 *Naaml. Mij v. Eecloo* is de Société Anonyme d'Eecloo, de volksmond Goethals-Goethals, in de Vischstraat 14-16 en Zuidmoerstraat 58-60. Weverij Van Deputte & Baudts op de Dullaert 17-19. Jean Chefneux in de Boelare 81-83 en zijn fabriek (later Penneman) de Snuifmolenstraat 2.

79 *Cyclostyle:* toestel met rol voor het overdrukken van hand- of machineschrift, stencilmachine.

80 In oktober 1915 werd de stad Eeklo gestraft met een uitgaansverbod van vier dagen omdat er rellen waren geweest nadat metsers en timmerlieden waren aangehouden om te gaan werken in de frontstreek.

81 *De melding E4:* staat voor Etappegebied 4, in het Duits: Etappengebiet der 4. Armee.

82 *Grosse-caisse:* grote trom.

83 *Hupsche:* germanisme, > hübsch, voorkomend en aangenaam in de omgang. De soldaten van de Landsturm Infanterie Bataillone waren ondergebracht in de feestzalen (Gouden Leeuw, Werkmanskring, Cercle, etc.).

84 *Allengs:* gaandeweg, beetje bij beetje.

85 *Verdun en de Somme:* het Engelse offensief van begin juli aan de Somme was een complete catastrofe met het verlies van tienduizenden soldaten.

86 *Middelmachten*: de centraaleuropese mogendheden Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en hun bondgenoten.

87 *Boekowina*: Boekowina, in het uiterste noorden van Roemenië, is een streek die tot aan de Eerste Wereldoorlog aan Oostenrijk-Hongarije toebehoorde en die nu ten dele (de hoofdstad Czernowitz) in Oekraïne ligt.

88 Prosper van Acker kende goed Duits. Hij vertaalde het ellenlange oud-Duitse Nibelungenlied in het Nederlands (*De Nevelingen*) en liet het na de oorlog verschijnen in het weekblad *Het Liberale Noorden* en zijn opvolger *Ons Blad*.

89 *Bleekerij:* de straat in het verlengde van de Kaaistraat ten zuiden van de Zuidmoerstraat. Ze liep naar de oude blekerij of bleekweide op de westelijke oever van het Leiken. Tussen het Leiken en het straatje stonden de fabriek Tissage de la Lieve (in 1917 aangekocht door Ets. A. Van Damme) en drie huisjes. Op de westzijde van de Blekerij stond de Kloosterschool, de aangenomen lagere meisjesschool van O.L.Vrouw-ten-doorn (in 2013 afgebroken).

90 *Achterkoorn:* de afgevallen halmen van het graan die na het oogsten op de akker blijven liggen en nadien (vaak door arme mensen) op handen en voeten worden

'gelezen' (verzameld).

91 *Oude oom*: we vonden geen broer van Prosper Van Ackers vader of moeder die 87 jaar was. Wellicht betreft het een aangetrouwde oom.

92 *Taalman*: tolk. Gaston Goethals wordt dikwijls vermeld als *Dolmetscher.*

93 Victor De Waegenaere-Borrizée, vellenkoopman, Boelaarstraat, 95-97 (poort).

94 *Opperste:* (dialectuitspraak ipperste), zolder.

95 *Van Hyfte van den Bandam*, wellicht in Kaprijke. Zie 27 juni 1916.

96 De Gouden Appel, Collegiestraat 10/Vlamingstraat 1, bij Prosper Van Acker zelf. Gebroeders De Keyser: Telesphore De Keyser-Van Hecke, olieslager, Molenstraat 63-67.

97 *Appelboom:* gehucht op Adegem, over het Schipdonkkanaal, niet ver van Nieuwendorpe.

98 Jules Van De Gejuchte, veekoopman-slachter, Groote Markt 47.

99 Oud huis Sedeyn: Alfons Sedeyn, directeur van de gefailleerde weverij De Lieve, verhuisde op 21 november 1915 naar Anderlecht en zijn huis in de Zuidmoerstraat 101 stond leeg.

100 *De Algemeene Maatschappij van België:* vernederlandsing van de Société Générale de Belgique, de oudste bank van België, later Generale Bank, Fortis en nu BNP-Paribas.
Gutschein: tegoedbon.

101 *Tuischten:* tuischen, gokken, om geld spelen.

102 *Vlaamsche Hoogeschool:* de zgn. Von Bissing universiteit, de vernederlandste Gentse universteit, genoemd naar de toenmalige gouverneur-generaal van België Moritz von Bissing.

103 Arthur Gillis-Staelens woonde in villa Dageraad, Gentsche Steenweg 40a (nu Hotel Shamon). Zie donderdag 6 augustus 1914.

104 De gasfabriek was gevestigd in de Cocquytstraat 14, waar ook de gasproductie en -opslag gebeurde.

105 Katoenweverij van René De Beir-Van Wassenhove in de Hospitaalstraat 71 (het laatste huis, later nr. 87), de toegang was tussen nr. 69 en Lekstraat 1.
De fabriek der firma H. Enke in de Zuidmoerstraat (nu Steyaert-Heene).

106 Wordt hier Philemon Sierens-Verstraete, slachter in de Statiestraat 34 (nu Chinees restaurant Mandarin) bedoeld?

107 *De militaire werken:* vanaf eind september 1916 (zie onder 22 september e. v.) begonnen de Duitsers het terrein te effenen en bomen te rooien voor de zgn. Hollandstellung, een verdedigingslijn tegen Nederland van de kust tot Antwerpen met Unterstände (kazematten), prikkeldraadversperringen en loopgraven. Die betonnen schuiloorden, waarvan er in Eeklo nog 16 overeind staan, moesten bij een gebeurlijke aanval vanuit Nederland dienen tot schuilplaats voor manschappen, wapens, munitie en hulpposten. In Eeklo kwamen er 65 zgn. onderstanden in een dubbele rij op 300 meter van elkaar verwijderd. De linie liep van Lembeke op de noordzijde van de Oostveldstraat, door de akkers van de Kriekmoerstraat naar de Peperstraat, verder aan de noordzijde van de Zandvleuge en de Brugsesteenweg naar Balgerhoeke en Adegem. Ook langs de Moerstraat stonden een tiental onderstanden.

108 Fabriek Van Doorne: weverij René Van Doorne, Zuidmoerstraat 193 (hoek Zandstraat). Zie noot 11.

109 *Wachthuisje van Sergeant:* het huisje waar de bareelwachter Petrus Sergeant woonde, stond aan de overweg aan de Oude (Gent)weg. Petrus Sergeant (1852-30 maart 1917), sluitboomwachter bij den spoorweg, woonde nadien in de Gentsche Steenweg 67-69.

110 Camiel Van Branteghem-de Pesseroey, handelaar in hespen, Kerkstraat 94.

111 *Postgasthof:* waar na de oorlog cinema Ledeganck en nog later de Luxor was, bij de weduwe Charles Verstraete-Van Vooren, genaamd de Belzekens, Varkensmarkt 3 (nu Markt 6 Montana).

112 *Tonnegeld:* wellicht een korting die de herbergiers kregen in evenredigheid van het aantal tonnen dat ze afnamen. *Nieuwjaargeld:* een korting op de omzet op jaarbasis?

113 *Waleschepen*: 19de-eeuws Belgische scheepstype, een schip met het model van een spits, dat voortgesleept werd.

114 Wambuis: op Nieuwendorpe waar de Eeklosevaart uitmondt in het Schipdonkkanaal.

115 *Statie-overste:* Pieter Alfons Moreau-Hamerlinck, overste ter spoorhalle, Statieplein 28 (naast Hotel d'Anvers). Hij werkte tijdens de oorlog voor het Gewestelijk Hulp- en Voedingscomiteit.

116 Het vervolg nl. van donderdag 2 november 1916 tot begin van vrijdag 17 november 1916 ontbreekt.

117 *Vijf gaaien:* ne gaai stekken: een glaasje jenever drinken.
Achterrote: op een rij, achter elkaar, naeen.

118 Eduard Goethals-De Sutter, Boelare 60.

119 De meid van Eduard Goethals was Bertha Smitz. Zie dinsdag 13 maart 1917. Bertha Smitz (geboren op 1 jan 1884), was een dochter van Benedictus Smitz en Romanie Van De Woestyne. Nadat haar moeder overleden en haar vader hertrouwd was, ging ze op 2 juli 1902 met haar zussen Marie (naaister) en Helena (modewerkster) wonen bij haar ongehuwde tante Sulma Van De Woestyne, die een winkel van ellegoed had in de Lijnendraaierstraat 5. Ze was een nicht van de gebroeders Van De Woestyne. Haar moeder was een zus van Emil Victor Van De Woestyne, de vader van Edmond, Edgard en Adhémar Van De Woestyne. Ze was betrokken bij de activiteiten van haar neven en bracht er na de oorlog verslag over uit. Bertha Smitz richtte in maart 1916 een nieuwe inlichtingendienst Delmont op. Enkele leden ervan en zijzelf werden in november 1916 opgepakt en in maart 1917 werden ze veroordeeld.

120 Zie zondag 5 december 1915.

121 *Brouwerijen:* Desiré Goethals-Reychler, Boelare 11-13 (poort), (later Van Brantegem - Flandria), niet te verwarren met oorlogsschepen Desiré Goethals-Mortier, wnd. schepen en wijnhandelaar op de Markt.
Gebroeders D'hanens: Benoni Dhanens-De Schryver, brouwer, Boelare, 122 en Arthur Dhanens-Piessens, brouwer, Boelare 109-111. Hun brouwerij, genaamd de Heidebloem, was gevestigd in de Boelare 128.
Arthur D'Aubioul-Rutsaert, Molenstraat 55 (poort)-57 (woning).

122 *Fasseel:* takkenbos, ook houtmaat (1/3 stere).

123 *Zware belasting van 8%:* een mark gold 1,25 frank.

124 Vermoedelijk zaten drie zoons van Marcel Baudts aan 't front: Charles (°1890), Hyppoliet (°1892) en Leon (°1894). Aimé (°1897) en Lodewijk (°1904) waren te jong.

125 De toen 55-jarige Wilhelm II was een kleinzoon van de Britse koningin Victoria. In 1916 was zijn militaire macht als opperbevelhebber en zijn politieke macht als Duits keizer fel verminderd. De werkelijke macht lag bij de generaals Ludendorff en von Hindenburg, die in zijn naam dit 'vredestelegram' de wereld hadden ingestuurd.

126 Serafien Braet, vlashandelaar, woonde met zijn ongehuwde broers, de landbouwers Karel en Bernard, in de Vrouwenstraat 6.

127 *Gr. H.:* Großherzog. Keizer Willem II was als koning van Pruisen ook groothertog van Niederrhein (Aken, Düsseldorf, Köln, Koblenz en Trier) en Posen.
Wilhelm I. R.: Wilhelm Imperator Rex: Willem keizer (van Duitsland) en koning (van Pruisen).

128 *Bekend:* van bekennen, 'toegeven'.

129 Joseph Jacques Césaire Joffre (1852-1931), opperbevelvoerder van het Franse leger, wist op 7 september 1914 in de Slag bij de Marne de Duitse opmars te stop-

pen, waarna beide partijen in hun loopgraven standhielden. Na de bloedige Slag om Verdun werd Joffre in 1916 vervangen door generaal Robert Nivelle.
(Henri) Philippe Benoni Omer Joseph Pétain (1856-1951), commandant van de Franse troepen bij Verdun, kon in 1916 de Duitse aanval bij Verdun keren. Hij werd de *"overwinnaar van Verdun"*. Na het rampzalige offensief van generaal Robert Nivelle in het voorjaar van 1917 verving Philippe Pétain hem als opperbevelhebber.

130 Keizer Frans Jozef van Oostenrijk, ook koning van Hongarije, stierf op 21 november in Wenen in de leeftijd van 86 jaar.

131 Dokter Louis Van Kerkvoorde was begin oktober 1914 gevlucht en zag bij zijn terugkomst zijn huis op de Spriet (toen Groote Markt 107) ingenomen door de Kommandantur. Hij vestigde dan zijn praktijk in de Boelare 38.

132 *Schietplein:* de Duitsers hadden de leegstaande fabriek van de Lieve (Tissage de la Lieve) aan het Leiken (Blekerij) ingenomen en er een schietplein aangelegd.

133 Beeksken, de barbier, onbekend.

134 1. Vellenfabriek van Hermann Enke in de Zuidmoerstraat (Kaaiken), 2. Weverij René De Beir in de Hospitaalstraat, 3. Weverij August Van Damme, Tieltsesteenweg, en 4. Weverij Jean Chefneux, Snuifmolenstraat.

135 *Bestuurder der gasfabriek:* Félicien Nicodème, Cocquytstraat 14, waar ook de gasproductie en -opslag gebeurde.

136 Weduwe Alfred Daneels-Spaey, Statiestraat 99 (poort)-101. Daar was het Kompaniebüro. Het Casino voor officieren was in het huis van René Van Doorne, Markt 35, naast De Gouden Leeuw.

137 Theodoor Mey, onbekend.

138 *Mekanieken:* machines.

139 *De villa van den heer Enke:* de villa Oaklands, gebouwd in 1896, nu kasteel van het Heldenpark in de Oostveldstraat.

140 Prosper Van Acker kijkt over de vlakte tussen de Oostveldstraat en de Vrombautstraat en ziet de Lembeekse Westermolen in de Windgatstraat.

141 *Casus belli:* aanleiding om oorlog te verklaren

142 Luitenant Barthel verving kommandant Karl Aegidi als die afwezig was.

143 Philibert V. H.: Philibert Van Hoorebeke (24 feb 1863-feb 1931), wijnkoopman, Groote Markt 115-117, nu Koning Albertstraat 19-21. Zijn magazijn liep tot de Vlamingstraat en was toegankelijk via de Cocquytstraat 7.

144 *Den cinema:* in Werkmanswelzijn (latere cinema Astrid) in de Statiestraat 113.

Heemkundig repertorium 2014

LOPENDE HEEMKUNDIGE BIBLIOGRAGIE VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET MEETJESLAND

Filip BASTIAEN

Deze bibliografie is een selectieve bibliografie. Voor de werkwijze en criteria, zie jaarboek 43 (1992), p. 252-263 en de *update* in jaarboek 62 (2011), p. 369-370 en ook jaarboek 64 (2013), p. 309.

De enige wijziging in de geëxcerpeerde tijdschriften in voorliggende aflevering is dat er geen afzonderlijke uitgave meer is (op papier) van *Genealogie & Heraldiek* van Familiekunde Vlaanderen. Deze vereniging geeft nog enkel *Vlaamse Stam* uit.

GEBRUIKTE SIGELS (vanaf 2011)

AM	Appeltjes van het Meetjesland
DED	De Eeklose Dobbelgebakkene
DL	De Levensboom
DTA	De Twee Ambachten
HB	Handelingen Genootschap voor Geschiedenis Brugge
GH	Genealogie & Heraldiek
HBM	Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland
HMGOG	Handelingen Maatschappij voor Geschiedenis en Oud heidkunde te Gent
HLvN	Het Land van Nevele (inclusief *Mensen van Toen*)
JAM	Jaarboek Ambacht Maldegem
LvdW	Land van de Woestijne
MD	Van Mensen en Dingen
RvT	De Roede van Tielt
T-S	Tijd-Schrift. Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen
VS	Vlaamse Stam

1. BIBLIOGRAFIE

A. Werkinstrumenten

bibliografieën

1 BASTIAEN Filip, *Heemkundig repertorium 2013. Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland.* – AM, 64 (2013), 309-339.
Thematische bibliografie met vier indices: auteurs, trefwoorden, plaats- en familienamen.

archiefwezen & inventarissen

2 BASTIAEN Filip, *Een verhaal achter de klappers op de Poekse parochieregisters.* – DL, 27 (2014), 2, 50-54.
Slechts een deel van de oude parochieregisters is geklapperd, daar ze in het begin van de 19de eeuw in twee delen werden bewaard.

3 BASTIAEN Filip, *Genealogische bijzonderheden in de pers. Zomergemnaren in De Denderbode, 1846-1900.* – DL, 27 (2014), 1, p. 5-16; ook in VS, 50 (2014), 4, 336-346, met namenlijst.
Theoretische beschouwingen over pers als bron en de raadpleegbaarheid in het Meetjesland, naast een aantal berichten met eventuele aanvullingen.

4 NEELEMANS Eduard, *Verzameling van charters, kronyken en andere geschiedkundige stukken betrekkelyk de geschiedenis der stad Eecloo.* – Eeklo, 2014, 99 p. Zie ook nr. 5.
(Her)uitgave van een werk uit 1863 (Gent), maar dat vermoedelijk slechts in enkele halfafgewerkte exemplaren bestond.

5 PILLE Freddy, *Neelemans IV-1, een curiosum.* – DED, 23 (2014), 2, 81-84, drie afb. Zie ook nr. 4.
Neelemans schreef als eerste (midden 19de eeuw) een *Geschiedenis van Eeklo*. Het lag in zijn bedoeling vier delen uit te geven, maar het kwam nooit zo ver. In 1863 liet hij wel een deel van het laatste volume drukken. Het stadsarchief kon dit nu (opnieuw) uitgeven. Dit deel handelt vooral over de economische ontwikkeling van de stad en bevat transcripties van documenten die nu zijn verdwenen.

musea & catalogi
zie nr. 129

bronnen: bewerking, ontsluiting, indices
zie ook nr. 115

6 BAECKELANDT Roger & BASTIAEN Filip, *Burgerlijke stand Poeke. Overlijdens 1796-1920. Index.* – Aalter (ArMedA), 2014, 93 p., online publicatie: http://www.aalter.be/archief.
Alfabetisch overzicht met eventuele bijzonderheden.

7 BAECKELANDT Roger, *Emigratie Amerika – 1913.* – LvdW, 37 (2014), 2, 15-27, geïllustreerd.Vervolg op 2013/9
Namenlijsten met persoonsgegevens, relaties en bijzonderheden, met aanvullingen en correcties bij vorige afleveringen.

8 BAETE Frank, *De gemeenteraad in Assenede, Bassevelde, Boekhoute en Oosteeklo, honderd jaar geleden.* – DTA, 22 (2014), 2, 94-103, drie documenten. Vervolg op 2013/10-13.
Diverse agendapunten van zowel de gemeenteraad als het schepencollege, 1914.

9 BAETE Frank, *Het gebeurde honderd jaar geleden. Uit de kranten van het jaar 1914.* – DTA, 22 (2014), 2, 4-30, twee foto's en vier documenten. Vervolg op 2013/48.
Zeer diverse berichten, behalve oorlogsinformatie, uit *Het Volk*, *'t Getrouwe Maldeghem*, *Vooruit* en *Vaderland*: gemeentelijke aangelegenheden, ontspanning, cultuur, ongelukken, smokkelen, misdaad, personalia, enzovoort.

10 BASTIAEN Filip & VERSAVEL Magda, *Burgerlijke stand Poeke. Geboorten 1796-1920. Index.* – Aalter (ArMedA), 2014, 100 p., online publicatie: http://www.aalter.be/archief.
Alfabetisch overzicht met eventuele bijzonderheden.

11 BOLLAERT André, *Nevelse jaarmarkten in de Franse tijd, gepubliceerd in de 'Gazette van Gend' (1797-1798).* – HLvN, 45 (2014), 1, 83-84.
Twee berichten

12 BRUYR Jacques, *Conditiën van verkopingen.* – Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks; werkinstrumenten nr. 32), 2014, 80 p., met naamindices.
Eigenaars van de goederen en wie de verkoop regelt.

13 BUYCK Willy, *Dopen 1798-1820.* - Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: genealogische indexen nr. 312), 2014, 156 p.
Datum, naam, ouders en doopheffers.

14 DEBBAUT Ronny, *Getuigen in enkwesten van Hansbeke, 17de eeuw.* – DL, 27 (2014), 2, 55-62.
Alfabetische lijst van de namen in deze gerechtelijke bron, met leeftijd en eventueel andere informatie.

15 DE LATTER Agnes, *Namenregister op de 15de-eeuwse stadsrekeningen.* – Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: werkinstrumenten nr. 36), 2014, 124 p.

16 DOBBELAERE Jozef, *Nieuws uit Eeklo. Een kroniek van 100 jaar geleden. 1914.* – HBM, 28 (2014), 1, 27-38. 2, 71-85; 3, 119-134, rijk geïllustreerd.Vervolg op 2013/22.
Gebaseerd op de regionale (Maldegemse) weekbladen *'t Getrouwe Maldeghem* (dat naar Nederland uitweek) en *Het Weekblad voor West, Oost- en Zeeuwsch-Vlaanderen* (dat na 11 oktober 1914 ophield met bestaan). Zeer diverse berichten; met heel wat internationaal nieuws en eens de oorlog een feit is, veel aandacht voor gesneuvelden.

17 DOBBELAERE Luc, *Wettelijke passeringen. Deel 2 1701-1735.* – Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: werkinstrumenten nr. 34), 2014, 219 p.

Omschrijving van het goed, verkoper en koper.

18 HUYS Paul, *Advertenties betreffende het Land van Nevele, gepubliceerd in de 'Gazette van Gend' (1755-1774).* – HLvN, 45 (2014), 2, 30-63. Vervolg op 2013/24.
Ruim 80 items over mensen en dingen, met o.a. onrustwekkende verdwijningen, openbare verkopingen, krulbol- en boogschutterswedstrijden, een Franse kostschool, ...

19 HUYS Paul, *Nieuws uit Tielt en omstreken in Gentse advertenties. Gazette van Gend 1755-1774.* – RvT, 45 (2014), 4, 251-268. Zie ook 2013/24.
Met enkele berichten uit Poeke, maar talrijke uit Lotenhulle, voornamelijk over verkopingen en erfeniskwesties, maar ook over verdwenen personen.

20 HUYS Paul, *Oproepen tot erfgenamen in de 'Gazette van Gend' (jaargang 1786).* – VS, 50 (2014), 4, 382-395.
o.a. voor het sterfhuis van Clara Bruynsteen uit Watervliet en Joanne Verbiest, weduwe De Pauw, uit Lovendegem.

21 HUYS Paul, *Oproepen tot erfgenamen in de 'Gazette van Gend' (jaargang 1787).* – VS, 50 (2014), 5, 436-446.
o.a. voor het sterfhuis van Petronilla Hertleer, weduwe de Keyser, Zomergem.

22 HUYS Paul, *Oproepen tot erfgenamen in de 'Gazette van Gend' (jaargang 1788).* – VS, 50 (2014), 6, 572-586.
o.a. voor het sterfhuis van Marie de Meyere, Merendree, het echtpaar Emanuël van Duyfhuys en Marie Everduyn, Waterland, Pieter Joannes Mortier, Waterland en Pieter Mobelis, Sint-Laureins.

23 LUYSSAERT Jan, *Namen van personen die tussen 1650 en 1667 gewerkt hebben aan of voor de kerk van Landegem.* – HLvN, 45 (2014), 1, 98-104. Vervolg 2005/20.

24 MEIREZONNE John & PILLE Freddy, *Geboorten 1900-1920.* – Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: genealogische indexen nr. 37), 2014, 130 p.
Met vermelding van de ouder(s).

25 PILLE Freddy & BUYSSE Vera, *Inventaris van de bewijsstukken (1740-1759).* – Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: werkinstrumenten nr. 33), 2014, 124 p.

26 PLATTEEUW Marc, *Bellem. Onze Lieve Vrouw-parochie. Dopen 1617-1802.* – Melle (Werkgroep Genealogie Melle vzw), 2013, 349 p. (ook beschikbaar op cd-rom)
Alfabetische bewerking van 5957 dopen: geboorte- en doopdatum, naam van de ouders en doopheffers en eventuele bijzonderheden.

27 PLATTEEUW Marc, *Bellem. Onze Lieve Vrouw-parochie. Huwelijken 1616-1802. Overlijdens 1617-1802.* – Melle (Werkgroep Genealogie Melle vzw), 2014, 125 + 141 p. (ook beschikbaar op cd-rom)
Alfabetische bewerking van deze bron met voor de 1857 huwelijken ook een extra index op de familienamen van de vrouwen.

28 PLATTEEUW Marc, *Ursel. Sint-Medardus-Parochie. Begrafenissen 1613-1796.* – Melle (Werkgroep Genealogie Melle vzw), 2014, 208 p.

(ook beschikbaar op cd-rom)
Alfabetische bewerking van 6818 overlijdens, met leeftijd.

29 PLATTEEUW Marc, *Ursel. Sint-Medardus-Parochie. Dopen 1614-1796.* – Melle (Werkgroep Genealogie Melle vzw), 2014, 502 p. (ook beschikbaar op cd-rom)
Alfabetische bewerking van 8991 dopen: geboorte- en doopdatum, naam van de ouders en doopheffers en eventuele bijzonderheden.

30 PLATTEEUW Marc, *Ursel. Sint-Medardus-Parochie. Trouwen 1614-1796.* – Melle (Werkgroep Genealogie Melle vzw), 2014, 208 p. (ook beschikbaar op cd-rom)
Alfabetische bewerking van 2416 huwelijken met een extra index op de familienamen van de vrouwen: datum ondertrouw en huwelijk, namen getuigen.

31 STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Waarschoot (1542-1796).* – VS, 50 (2014), 1, 95-96.
vijftien personen.

32 WITHOECK Arseen, BRUYR Jacques, PILLE Freddy & DOBBELAERE Luc, *Namenindex op de Wettelijke passeringen, deel 2 1701-1735.* – Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: werkinstrumenten nr. 35), 2014, 166 p. Zie ook 2014/17.

B. HULPWETENSCHAPPEN

tekstuitgave
zie ook nr. 131

33 BRUYR Jacques, *Stadsrekeningen 1661-1663 1663-1665.* - Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: stadsrekeningen nr. 54), 2014, meerdere pagineringen, met namenregister en toponiemenlijst.
Tekstuitgave, Eeklo, met verklaring begrippen.

34 BRUYR Jacques, *Stadsrekeningen 1665-1668 1669-1670.* - Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: stadsrekeningen nr. 55), 2014, meerdere pagineringen, met namenregister en toponiemenlijst.
Tekstuitgave, Eeklo, met verklaring begrippen.

35 BRUYR Jacques, *Stadsrekeningen 1670-1671 1671-1672 1672-1673.* - Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: stadsrekeningen nr. 56), 2014, meerdere pagineringen, met namenregister en toponiemenlijst.
Tekstuitgave, Eeklo, met verklaring begrippen.

36 BRUYR Jacques, *Stadsrekeningen 1673-1675 1675-1678.* - Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: stadsrekeningen nr. 57), 2014, meerdere pagineringen, met namenregister en toponiemenlijst.
Tekstuitgave, Eeklo, met verklaring begrippen.

37 PILLE Freddy, *Stadsrekeningen 1507-1508 1508-1509 1509-1510.* – Eeklo (Eeklose Bibliotheek: reeks: stadsrekeningen nr. 60), 2014, zonder paginering, met namenregister en toponiemenlijst.
Tekstuitgave, Eeklo, met verklaring begrippen.

C. Dorpsgeschiedenis

monografieën
zie de nrs. 52 en 136

fotoboeken, iconografie, dorpszicht (inclusief gebouwen)
zie ook de nrs. 139 en 142

38 BAETE Frank, VAN WIJNSBERGE Loran, DE VRIENDT Omer & VAN DE VEIRE Remi, *Beelden van toen.* – DTA, 22 (2014), 2, 135-138, vijf foto's.
Soldaten Eerste Wereldoorlog, bevrijdingsfeesten 1945, voetbal en een duiventoren.

39 CAMERLINCKX Jan, *De tijd van toen.* – LvdW, 36 (2013), 4, 56-58, vijf foto's.
Een tunnel onder de spoorweg in Aalter-centrum en over *mensen en huisjes*: kleine woningen, de pomp buiten en de *buizestoof* (foto's van Lothar Grauman; niet gedateerd).

40 DE PAUW Rita, *Feest in Bassevelde. Aanstelling van pastoor Adolf Masier, honderd jaar geleden.* – DTA, 22 (2014), 2, 59-67, rijk geïll.
De stoet (iconografisch) en de voorbereiding.

41 LEENDERS Herman & DE POORTER Grégoire, *2014-18. De oorlog verslaan. 100 jaar Eerste Wereldoorlog in het Meetjesland.* – Eeklo, 2013, 80 p.
Beelden uit de Eerste Wereldoorlog naast hedendaagse beelden van op dezelfde plaats of zelfde gezichtspunt, afgewisseld met speciaal geschreven poëzie, citaten en enige achtergrondinformatie rond de thema's grens, dagelijks leven, strijd en sporen.

42 NOTTEBOOM Walter, *Stoet ter gelegenheid van de aanstelling van E.H. Jozef Brewée als pastoor van Kleit. 3 oktober 1948.* – JAM, 19 (2013), 267-288, fotoreeks.
Korte inleiding; ook enkele beelden van zijn gouden priesterjubileum in 1962.

43 VAN WIJNSBERGE Loran, DE VRIENDT Omer & DIERICKX Christ, *Uit het straatbeeld verdwenen.* – DTA, 22 (2014), 2, 123-128, zes foto's.
Recent gesloopte woningen.

varia

44 D'HOOGE Daniël, *Terugblik door Daniël D'Hooge.* – HLvN, 45 (2014), 1, 62-82, twee foto's.
Herinneringen over zijn jeugdjaren (gemeenteschool, den Hul, Oostbroek ...), de mobilisatie, de oorlogsjaren en de bevrijding tot aan 6 september 1944, Nevele.

45 DOBBELAERE Jozef, *Wat gebeurde er 100 jaar geleden in Adegem, Maldegem en Middelburg? Een kroniek van het jaar 1913.* – JAM, 19 (2013), 307-338, foto's en documenten. Vervolgreeks, zie 2013/50.

Zeer diverse berichten, voornamelijk op basis van de Maldegemse weekbladen *'t Getrouwe Maldeghem* en *Het Weekblad voor West, Oost- en Zeeuwsch-Vlaanderen.*

46 NN, *Een wandeling in onze stad in vroeger jaren.* – HBM, 27 (2013), 4, 205.
Tekst van een onbekende Eeklonaar uit de Raamstraat over een wandeling voor 1914.

47 VAN DE GENACHTE Julien & PILLE Freddy, *Op verzoek van (8). Hotel d'Anvers.* – DED, 23 (2014), 1, 21-30, rijk geïll.
Gelegen aan het Koningin Astridplein, vroeger Statieplein. Het logementshuis verrees er kort na de openstelling van de spoorlijn Gent-Eeklo in 1861 door toedoen van de Gentenaar Pieter Dieleman. Korte vermelding van de latere uitbaters.

48 VAN DE GENACHTE Julien & PILLE Freddy, *Op verzoek van (9). Kerkstraat 2.* – DED, 23 (2014), 2, 68-80, kaarten, documenten en foto's.
Historisch overzicht van een gebouw in Eeklo-centrum dat in het begin van de 17de eeuw meer school dan hofstede was (o.a. Beeckman). Het werd toch opnieuw een boerderij, maar aan het einde van de eeuw kwam er een opsplitsing en een tweede woning. De bewoners en de functies volgden elkaar vlug op. De tabakszaak van de familie Cornand is de bekendste.

49 VAN DE GENACHTE Julien & PILLE Freddy, *Op verzoek van (10). Ledeganckplaats of Molenstraat?* – DED, 23 (2014), 3, 129-143, foto's documenten en plannen.
Huizengeschiedenis, mogelijks van de eerste van de stad. Het besproken gebouw fungeerde vooral als handels- en horecazaak. Vooral aandacht voor de bewoners (Lambrecht, Willems, Laros, Bocxtael, Ottoy, Wyffels, Bekaert, Eggermont, Heysse, en anderen) en hun activiteiten (smidse, bakkerij, bank, herberg) en beperkte informatie over de bouwgeschiedenis.

50 VAN MALDEGHEM Jeroom, *Het Booneveld, vier, vijf generaties verder. Verkoop in 1921.* - JAM,19 (2013), 260-266, twee foto's en één bidprentje.
Kopers en verkopers, een stukje toponomie (Kleit) en wat meer aandacht voor de familie De Flou-Gobeyn (koper).

51 VERVALLE Walter, *'t Getrouwe Maldeghem. Jaar 1895.* – LvdW, 37 (2014), 1, 49-54. Vervolg op 2013/31.
Overname uit het weekblad van berichten over Aalter en Bellem.

D. ARCHEOLOGIE

52 BAUTERS Luc, BOGAERTS Okke & VAN DAMME Jan, *Een poging tot interpretatie en reconstructie.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 176-192, plannen en tekeningen.
De donjon in relatie tot bewoning en economische activiteit. De heerlijke site groeide mogelijks gelijktijdig met het dorp of gaf er aanlei-

ding toe. Interpretatie van de plek, de relatie met deze van de kerk. Alles wijst op een vroege datering, zelfs één van de oudste van Vlaanderen, waarbij ook de grote afmetingen opvallen.

53 BAUTERS Luc, *De donjon bouwhistorisch bekeken.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 83-163, talrijke foto's, plannen en tekeningen.
Muurwerkarcheologie of het onderzoek op bouwsporen om er een chronologie en bouwfases aan te koppelen.

54 BAUTERS Luc, LOMBAERT Lien & VAN DAMME Jan, *Archieven versus bouwresten.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 69-76, vijf tekeningen.
Op basis van een beschrijving van 1699.

55 BAUTERS Luc, *Versterkingen en wooncultuur vanaf de 8ste tot de 14de eeuw.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 10-17, twee tekeningen + twee foto's.
De donjon in de evolutie van versterkingen en wooncultuur, maar ook over castrale mottes.

56 DE GROOTE Koen, *Verdwenen, vergeten en teruggevonden. Het kasteel van de Heren van de Woestijne.* – Ex situ. Tijdschrift voor Vlaamse Archeologie, 2014, 5, 22-26.

57 GELAUDE Frank, *Ligging donjon Nevele.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 18-25, vier kaarten.
Vooral in functie van waterlopen en valleien

58 GELAUDE Frank, *Natuursteen in de donjon van Nevele.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 77-82, twee kaarten en twee foto's.
Groene breuksteen, sedimentaire kwartsiet, beter bekend als veldsteen en ook wat witsteen.

59 HOORNE Johan & DE LOGI Adelheid, *Aalter – Oostmolenstraat. Archeologisch vooronderzoek – maart 2013.* – Landegem (DL&H-rapport 7), 2013, 26 p., talrijke foto's, plannen en tekeningen.
Het vooronderzoek leverde een aantal zeer interessante resultaten op, die het belang van Aalter als archeologische microregio bevestigen: een weg en mogelijks bijhorend nederzettingsareaal uit de Romeinse periode (meerdere boerderijen, mogelijks ook ijzertijdvoorlopers of opvolgers uit de vroege middeleeuwen).

60 SCHAECK Hugo, *Het verhaal van de ontdekking.* – Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 7-9, één foto.
Toeval en oplettendheid, 2013.

E. HISTORISCHE GEOGRAFIE & ECOLOGISCHE GESCHIEDENIS

61 DE POORTER Eliane, *Van "Voetwegh van Poucke naer Ghendt" tot Leurebroekdreef.* – LvdW, 37 (2014), 2, 3-14, met foto's en kaarten.
Straatgeschiedenis vanaf de 17de eeuw.

62 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Jeronimus Lauweryn en Waterdijk.* – HBM, 28 (2014), 1, 39-50, drie kaarten en een tekening.
Een verdwenen dorp en heerlijkheid, gelegen tussen Watervliet, Boekhoute en Philippine. Breder artikel over de indijkingen begin 16de eeuw met aandacht voor de heerlijkheden Waterland en Waterdijk, de steden Watervliet en Philippine, en Klinkerland en evolutie tot eind 18de eeuw.

F. POLITIEK-BESTUURLIJKE GESCHIEDENIS & INSTELLINGEN

zie ook de nrs. 76 en 149

63 BASTIAEN Filip, *De strijd om het bestaan. Een primeur? Exaam voor veldwachter, Knesselare, 1899.* – AM, 64 (2013), 27-38, één foto en één document.
Het is en blijft eigenaardig dat een echt *dorp* voorloper werd in het objectiveren van het aanwerven van eigen personeel (Victor Strobbe). Met het initiatief was Knesselare het wettelijke aspect van veldwachtersaanwervingen een stuk voor. Toch bleef zoiets voor een stuk een dorpsgebeuren (bv. de pensionering van zijn voorganger Lips).

64 BASTIAEN Filip, *Veldwachter Pieter Laisnez, drank en vrouwen. Tuchtprocedures landelijke politie, Aalter ca. 1850-1875.* – LvdW, 37 (2014), 1, 13-28, één illustratie.
Biografische schets met aandacht voor de aanwerving en de taken van veldwachters, maar vooral voor de klachten hieromtrent en de afloop ervan, inclusief de politiek-bestuurlijke context.

65 BOLLAERT André, *Heren en dames van Nevele tot 1381.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 164-175, twee zegels en een foto.
Of een zekere Garreant uit 668 de oudste was, is twijfelachtig. Adam van Nevele uit 1067 lijkt veeleer de oudst bekende te zijn. De heerlijkheid kwam door huwelijk ook in handen van de burggraven van Kortrijk en van Doornik, deze laatste ook heren van Mortagne. In de 14de eeuw duikt de familie van Longueval op en lijkt het er op dat er twee heren en dames van Nevele waren. In het midden van de 14de eeuw komt de heerlijkheid in handen van de familie van Fosseux. Die families verbleven maar tijdelijk in de Nevelse donjon en resideerden elders.

66 DEBBAUT Ronny, *Sprokkels uit kerkarchieven.* – HBM, 27 (2013), 4, 193-196; 28 (2014), 3, 135-140. Vervolg op 2013/69.
Vooral huwelijksproblematiek in de 17de en 18de eeuw, die voor het Geestelijk Hof werd behandeld. Het eerste deel gaat over de impo-

tente Eeklonaar Jan Isenbaert, in 1688 gehuwd met Pieternelle Wauters. Het verbreken van de (vermeende) trouwbelofte tussen Kaprijkenaar Carel Bolliu en Joanna De Mol uit Waterland-Oudeman leidde in 1723 tot een maandenlang dispuut en proces, behandeld in het tweede deel.

67 DE VEUSSER Daniël, *Hector Plancquaert, Daensist en Plancquaertist. De Leeuw van Zomergem.* – AM, 64 (2013), 47-76, drie foto's en acht documenten.

Advocaat, industrieel, journalist, uitgever, sociaal-geëngageerd roman- en toneelschrijver, maar vooral sociaal, Vlaams en dissident politicus (1863-1953), actief in Zomergem, Waarschoot, Nevele, enzomeer. Hij trad toe tot de Christene Volkspartij van Daens en nadien de Vlaamsch-Christene Volkspartij. Hij was katholiek, maar kon niet overweg met het kerkelijk gezag. Na de Eerste Wereldoorlog, waarbij hij even in het activisme en de collaboratie verzeilde, was zijn rol deels uitgespeeld. Hij bleef vooral sociaal en democraat.

68 DE VLEESSCHAUWER Marc, *Internationale polders aan weerszijden van de grens in Zeeuws-, Oost- en West-Vlaanderen. Een eeuwenoud, maar uniek feit in de Nederlandse waterstaatsgeschiedenis.* – AM, 64 (2013), 17-26, één kaart.

De bestuurlijke organisatie en evolutie van de Moerspui- en Albertpolder (o.a. Assenede) van de 17de tot de 20ste eeuw, maar vooral het einde ervan en de reactie erop door het bestuur. Deze polders waren weliswaar door een staatsgrens gescheiden, maar dit gebeurde niet op bestuurlijk vlak. Nieuwe wetgeving in België en Nederland in de 20ste eeuw maakte hieraan een einde.

69 LAROY Peter, *Met veel gebaren en groote stappen... De gemeenteraadsverkiezingen in Bellem in 1938.* – LvdW, 37 (2014), 1, 29-41, met namenlijst kandidaten.

Een bitsige strijd, ook al tegenover de internationale gespannen toestand, tussen drie partijen, met elk in hun rangen VNV-leden, waarbij vooral eigenbelang en persoonlijke vetes speelden. Elke partij haalde drie verkozenen. Kort nadien verschenen (gekregen) tweetalige verkeersborden aan de school. Het gerucht dat Flor Grammens ze persoonlijk, in zijn dorp, zou komen vernielen, deed het nieuwe bestuur bezwijken.

70 MARTENS Marc, *Het hospitaal van Middelburg.* – JAM, 19 (2013), 152-181, foto's, documenten en afbeeldingen van gravures, miniaturen ...

Een rekening uit de 16de eeuw, naast andere secundaire bronnen en recente publicaties laten toe meer zicht te krijgen op het reilen en zeilen van dit toevluchtsoord. De stichting vond mogelijks plaats omstreeks 1470, terwijl de brand van 1583 de teloorgang inleidde en waarna de activiteiten vermoedelijk geenszins zijn hernomen, terwijl het latere beheer van de goederen wordt opgenomen in de rekening van de armendis. Het hospitaal werd bestuurd door zusters die de regel van Sint-Augustinus volgden. Of er ook specifieke statuten waren, is niet met zekerheid te zeggen. Door een proces van 1509 zijn

ook meerdere namen van zusters bekend, alsook hun gedrag, straffen voor wangedrag. De rekeningen bieden een zicht op inkomsten en uitgaven, waaronder de steunverlening aan inwonenden en andere hulpbehoevenden. Ook twee 16de-eeuwse rekeningen van de armendis afzonderlijk komen aan bod.

71 NOTTEBOOM Hugo, *Het Steen in Maldegem.* – JAM, 19 (2013), 182-199, één tekening en drie documenten. Met een overzicht van leenhouders en cipiers.
De gevangenis of *ciperagie* op de Markt werd in 1867 gesloopt. Toen was het gewoon een herberg. Het bestond zeker al als een leengoed in het begin van de 14de eeuw. Het leen werd met enige grond elders in Maldegem uitgebreid. Het gebouw deed dienst als meer dan gevangenis: herberg, brouwerij, schuttershof, met stal en schuur ... Ook de aanstelling van de cipiers komt aan bod, naast de behandeling van de gevangenen, de uitvoering van straffen door een scherprechter, een uitgebreid getuigenis over de gevangenschap van François Van de Wiele (1716), de sterfinventaris van de bewoonster Bernardine Minne (1820), de verkoop in 1833 (familie De Zutter) en de problemen met eigenaar-gemeenteraadslid Pieter Van Mullem bij de onteigening vanaf 1860.

72 PILLE Freddy, *Crimineel Eecloo (17). Om vijf bondekens vlas.* – DED, 23 (2014), 1, 2-11, vijf documenten en één plan.
Martijntken Fiers, weduwe van Holderbeke, deed in 1686 aangifte van de diefstal van vlas. De schuldige, Joos de Ruytere, was vlug gevonden, maar sloeg op de vlucht. Hij werd toch gevangen genomen en alle bekentenissen werden ingetrokken. Het mocht niet baten en na nieuw onderzoek kreeg het echtpaar een strenge straf. Het lijkt een principieel vonnis.

73 PILLE Freddy, *Crimineel Eecloo (18). Een nachtmerrie op café.* – DED, 23 (2014), 2, 59-67, vijf documenten en één kaart.
Een ochtendlijk voorval in 1720 leek aanvankelijk op een ruzie, maar bleek een vlaag van waanzin van Guilliaeme de Muijnck te zijn, die uitmondde in een zelfmoordpoging. Dit gold een misdaad, maar de schuldige vluchtte. Hij werd toch in 1723 (licht) gestraft. Was hij bezeten, krankzinnig of gewoon opvliegend?

74 PILLE Freddy, *Crimineel Eecloo (19). Straetschenderije.* – DED, 23 (2014), 3, 119-128, vier documenten en één plan.
Proces in 1719 naar aanleiding van vechtpartijen, slagen enz. met de gebroeders Blomme als beschuldigden Laureins Bauwens als eiser. Die laatste was vermoedelijk ook niet zo onschuldig. Alles is misschien te herleiden tot een *vrouwenkwestie.*

75 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Feodaal Maldegem (twaalfde eeuw tot 1795). De leenhoven en lenen.* – AM, 64 (2013), 209-308, met meerdere kaarten en met persoonsnamenregister. Vervolg op 2012/81.
Met telkens de ligging en grootte, de heerlijke rechten en plichten en de leenhouders (bij sommige is dit laatste meer uitgebreid).

G. Sociaal-economische geschiedenis

zie ook de nrs. 11, 55, 70, 119, 155 en 159

76 BASTIAEN Filip, *Knesselaarse schone vrijt Aalterse rijkswachtbrigade op. De drie huwelijken van herbergierster Amelia Rodts (1824-1895).* – LvdW, 36 (2013), 4, 15-28, één document en gezinsfiche.
Haar twee eerste echtgenoten overleden jong, maar zij slaagde er toch in op de sociale ladder op te klimmen, vooral doordat de laatste man, Charles De Plecker, politiecommissaris werd. Een rijkswachter kon in de 19de eeuw niet zomaar trouwen.

77 BASTIAEN Filip, *Vijfvoudige weduwe. Vijf weduwnaars? Pieternelle Bruyneel (Zomergem, 1695-1776).* – VS, 50 (2014), 3, 280-286, met gezinsfiche.
Zelfs voor de 18de eeuw een uitzonderlijk voorval. Mannen hadden het doorgaans een stuk makkelijker op de huwelijksmarkt. Een bijzonderheid is ook dat ze bijna steeds met stukken oudere weduwnaars huwde. Een bewuste keuze?

78 BEELAERT Bram, *Het Amerika van het Meetjesland. Berichten uit de Nieuwe Wereld in* 't Getrouwe Maldeghem, *1900-1930.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 104-127, foto's, documenten, enzovoort.
De aard van de berichten, hun informatiewaarde, de discussie, maar ook artikelenreeksen met *waarschuwingen*, *ervaringen* enz. zoals van baron Tibbaut, Jozef Nys, pater Strubbe en Octaaf Rodts over Canada, de propaganda van rederijen enz. die niet allemaal rozengeur en maneschijn waren. De waarde was erg verschillend (onvolledig, soms verwarrend of misleidend) wel met een katholieke stempel. Er kwamen wel meerdere stemmen aan bod, waaruit de lezer zelf conclusies moest trekken. Sommige berichten wapenden de kandidaat-migranten wel degelijk.

79 BUYCK Roger, *Lembeke tijdens de 19de eeuw. Een demografische verkenning.* – AM, 64 (2013), 187-207, één document.
Onderzoek aan de hand van de registers van de burgerlijke stand via drie doorsneden: 1806-1815, 1841-1850 en 1881-1890. Volgende thema's komen aan bod: geboorten, huwelijk, overlijdens, de beroepsstructuur en het intellectuele niveau.

80 BYLS Henk, *Migratiebeslissingen in een ruraal kader.* - STYNEN Andrea (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 41-57, vier foto's en twee afbeeldingen.
Push- en pull-factoren en emigratieopties met onder meer aandacht voor de tijdelijkheid van migratie, seizoensarbeid en pendelarbeid die emigratie buiten spel zetten, het belang van het Franse Noorddepartement en de verschillen hierbij in het Meetjesland.

81 CAESTECKER Frank, *Hoe het Meetjesland Amerika vond.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 58-66, twee foto's en één kaart.
Migratie voor en na 1880. In het Meetjesland koos men voor de vlucht

vooruit, terwijl elders de bevolking wegkwijnde. Migratie blijkt een sociaal proces te zijn, dat niet louter aan economische wetmatigheden beantwoordt: goedkopere overtochten, de arbeidshonger van de Amerikaanse industrie, de sociale groep op zich, kettingmigratie ...

82 CLAEYS Jackie, *Een verhaal uit de Nieuwe Wereld. De geschiedenis van de familie Gaelen uit Oosteeklo.* – DTA, 22 (2014), 2, 78-93, 21 foto's.
Evenzeer het realistisch verhaal van de familie Boerjan, een verhaal met vallen en opstaan, van vaak verhuizen, van zoeken dus (ook in Canada).

83 CLAEYS Jackie, *Van Assenede naar de Nieuwe Wereld.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 76-77.
Analyse van gegevens tussen 1881 en 1920.

84 DE COCKER Frederik, *Een ontwrichte samenleving. Landbouw en industrie op het Meetjeslandse platteland tijdens de negentiende eeuw.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 22-40, vier foto's, twee kaarten, één gravure.
De sociaaleconomische situatie, met te lage lonen, grondversnippering, overbevolking, de combinatie van meerdere economische activiteiten... Macro-economische transformaties en opeenvolgende crises van uiteenlopende aard zetten het traditionele maatschappijmodel in de regio op de helling en deden heel wat mensen over andere opties nadenken.

85 FEYS Torsten, *De grote oversteek tussen twee werelden. Van het Meetjesland tot het Beloofde land.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 84-103, foto's en gravures.
Hoe begaf men zich naar de andere kant? De migratiepolitiek met armlastigen faalde, maar er kwam een spontane golf op gang. Aandacht voor de reiscondities op zeilschepen en stoomboten, het oeuvre van Cyriel Buysse, immigratiebeperking, controles en achterpoortjes, de rol van de Eerste Wereldoorlog, groeiend nationalisme, immigratiewetgeving en smokkel.

86 HERREBOUT Eddy, *Honderd jaar telefoon in Bassevelde, Boekhoute en Oosteeklo.* – DTA, 22 (2014), 2, 108-113, één foto en zeven documenten.
De lokale uitbouw, met ook de technische procedure.

87 JOURNÉE Marc, *De Canadese uitdaging, 1888-1852.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 148-163, zeven foto's en één document.
De migratie algemeen naar dit land, naast de Meetjeslandse emigratie in algemene termen (vooral uit Knesselare, Aalter, Eeklo, Maldegem, Adegem, Lembeke en Assenede) en enkele concrete familieverhalen (Jules Bekaert, Zomergem; Johannes Van de Sompel, Assenede en Marie De Maertelaere uit Kluizen; De Pape uit Lembeke).

88 KRABBENDAM Hans, *Spanningsbronnen in de Verenigde Staten,*

1860-1930. - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 130-147, zes foto's en twee documenten.
Franciscus Modde uit Watervliet geldt als voorbeeld in deze studie. Het is een kleinschalige versie van wat groepen Vlaamse emigranten in de Verenigde Staten doormaakten. Het artikel beschrijft de fysieke, economische, politieke en religieuze bronnen die de ontwikkeling van de emigranten mogelijk maakten, maar die ook spanningen tussen de inwijkelingen en hun omgeving opleverden. Volgende thema's komen aan bod: de VS als immigratiebestemming, de economische uitdagingen en de katholieke kerk als vluchtheuvel in een protestantse omgeving. De Vlamingen ontdekten hun eigen kracht en leerden gebruik te maken van de vrijheden die de Amerikaanse samenleving hen bood.

89 LAROY Peter, *Parlementaire interpellatie over Aalters Stationsplein (1873).* – LvdW, 37 (2014), 3, 39-42.
De uitbreiding en verharding van het stationsplein, een kruispunt van wegen, zorgde voor heel wat disputen tussen de gemeentelijke en de nationale overheid. Van het een kwam het ander ... uitstel, dermate dat Josse Delehaye de problematiek in de Kamer van Volksvertegenwoordigers aankaartte.

90 MARTENS Marc, *Labeur op het Booneveld in Kleit, 1785-1787.* – JAM, 19 (2013), 243-259, drie plannen, één document.
De boekhouding van een pachter van Papinglo geeft een beeld van de ontginning van heidegronden van de priorij. Het ging om een stuk grond van 80 gemeten. De pachter van Papinglo, Pieter Roels, had vroeger al uiteengezet hoe de ontginning kon worden aangepakt. Hij voerde (liet uitvoeren) de werken uit in opdracht van Joannes Franciscus de Potter. Bij de ontginning wordt veel aandacht besteed aan de afwatering en de bemesting (as). De werken omvatten onder meer spitten, delven, zaaien, vervoer, kappen van turf, bomen planten, wieden, enzomeer.

91 MASURE Anaïs, *Vrouwelijke emigranten uit het Meetjesland: profiel, traject en netwerk.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 78-81, twee foto's.
Ze waren relatief talrijk, maar hun profiel verschilde weinig van de andere Belgische migrerende vrouwen.

92 NOTTEBOOM Hugo, *Wolven, kraaien en vossen in het Ambacht Maldegem.* – JAM, 19 (2013), 231-242, één document en twee gravures.
Vooral de bestrijding van de dieren, 15de-18de eeuw, en waaraan ook vaak een premie is gekoppeld.

93 QUINTYN Willy & VAN OOTEGHEM Marc, *Hansbeekse emigratie naar Amerika, een opmerkelijk verhaal.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 67-69, één foto.
De aanzet voor migratie situeerde zich vroeg met onderpastoor De Seille; analyse van heel wat cijfers.

94 STEVENS André, *Emigranten van Groot Nevele naar Argentinië (19de*

eeuw). – VS, 50 (2014), 3, 216-228, één kaart; ook in HLvN, 45 (2014), 2, 3-29, foto's, documenten. enzovoorts.
Een vijftigtal Nevelaars trok naar Argentinië. Aandacht voor de propaganda, de agenten, de zusters franciscanessen (van wie drie uit Groot-Nevele) met het relaas van het harde leven, de emigratie algemeen vanuit Nevele (ook VS, Canada, Brazilië) en een aantal families waaronder Focke, Hancq-Van Dorpe, Van Renterghem, Van Gansbeke, Roets enz.

95 STEVENS André, *Nevelaars op zoek op onbekend terrein.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 70-71.
De pioniers per dorp, het profiel en de bestemming van de migranten.

96 STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 239 p., foto's, documenten en kaarten.
Bespreking: Peter Laroy, LvdW, 37 (2014), 3, 45-46.
Een eeuw trans-Atlantische migratie vanuit het Meetjesland. Diverse bijdragen te vinden onder de nrs. 78, 80, 81, 83-85, 87, 88, 91, 93, 95, 97, 98 en 103. Met inleiding over de studie van migratie, het Meetjesland als studieterrein ...

97 STYNEN Andreas, *'Het oude land herleeft'. Gedeelde ervaringen in Noord-Amerika.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 166-185, acht foto's en drie documenten.
Over *identiteit*, *gemeenschap* en (verdwijnende) *nationaliteit* en het verloochenen van de Vlaamse afkomst, taal, gewoonten en verenigingen na verloop van tijd. Aandacht voor het oprichten van eigen parochies, maar nog meer voor eigen verenigingen en ontspanning zoals in het oude vaderland (koers, duivensport, bollen ...), een eigen pers (*Gazette van Moline*, Coryn ...) enzomeer.

98 STYNEN Andreas, *Twee werelden? Banden met het oude vaderland.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 192-211, zeven foto's en drie documenten.
De overzeese relaties. Het contact tussen migranten en het thuisfront nam uiteenlopende gedaanten aan: structurele initiatieven en persoonlijke contacten. Met bijzondere aandacht voor de Eerste Wereldoorlog en het aanhalen van de banden.

99 VAN DE ROSTYNE Hendrik, *Leerlooierijen in Maldegem.* – JAM, 19 (2013), 138-151, acht foto's en één plan.
Vooral 19de eeuw met een hoofdrol voor de (begin 18de eeuw) van Oostenrijk afkomstige familie Reychler, aanvankelijk in Zomergem en Eeklo, waar ze vlug opklimt tot de gegoede burgerij. Het verhaal in Maldegem start midden 18de eeuw. Andere familieleden waren actief als schoolmeester-koster, kleermaker of *stadsbouwmeester*. Bespreking van het 160 jaar lang gebruikte procedé, op basis van documenten door de familie nagelaten (met details van kostprijzen). Een

kleinzoon van stamvader Joseph, Joannes-Martinus, maakte van de leerlooierij een echte goudmijn, waar de afstammelingen in zekere zin lang konden op teren. De zaak wordt in 1926 door de familie Van de Genachte gekocht en omgevormd tot een, al even rendabele, varkensslachterij. Een schoonzoon, Louis Potvliege, richtte zelf ook een leerlooierij op, maar met de toen gangbare, modernere technieken (1904-1920).

100 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Brouwerij Hanssens in Eeklo en verwante brouwerijen in het Meetjesland.* – HBM, 28 (2014), 4, 185-194, foto's, kaarten en documenten.
Jan Baptist Hanssens was afkomstig van Aardenburg, werd na zijn Eeklose periode (1853-1859) stoker in Merelbeke. Van de nieuwe eigenaars daar, de familie Raes, huwde een dochter met een zoon Meiresonne, bekend van brouwerijen in Bellem, Landegem en Gent.

101 VAN DE WOESTIJNE Paul, *De Reislustige Jonkheid Zomergem.* – HBM, 28 (2014), 2, 94-98, foto's, documenten en kaart.
Mannelijk reisgezelschap ontstaan kort na de Eerste Wereldoorlog, vermoedelijk onder impuls van drukkerszoon Albert Colpaert. Er werd jaarlijks een tweedaagse busreis georganiseerd, waarvoor telkens een reiswijzer en een reglement werden gedrukt.

102 VAN HOLLE Lieve, *Uit het straatbeeld verdwenen.* * DTA, 22 (2014), 2, 114-122, vier foto's, drie documenten en één kaart.
Molensite (Assenede) opklimmend tot begin 17de eeuw, met stuk molengeschiedenis met o.a. de families Neyt, Dobbelaere, Boelens en andere.

103 VAN LANDSCHOOT Hans, *Emigratie uit Maldegem, 1847-1924.* - STYNEN Andreas (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika.* – Leuven, 2014, 72-75, één foto.
Vooral na 1892, maar al in de 18de eeuw emigreerden Maldegemnaars. In 1847 vertrok een groep onder leiding van Pierre Dirckx uit Eeklo.

H. Godsdienst- en kerkgeschiedenis

zie ook de nrs. 66, 70 en 156

104 DHANENS Elisabeth, *Een merkwaardige Meetjeslander.* – AM, 64 (2013), 39-45, twee foto's en twee documenten.
Een devotieboekje uit 1701 kwam in het bezit van Richard Van de Walle, een soldaat geboren in 1896 in Adegem. Hij overleed in Sieburg in 1944. Hij schreef ook tijdens zijn gevangenschap een eigen gedicht in het boekje. Een materiële beschrijving rondt de bijdrage af.

105 JOOS Willy, *Ghysel Hebb(e)recht, de op een na laatste Vlaamse doopgezinde vermaner in Aardenburg, verdacht van socianisme.* – AM, 64 (2013), 5-16, documenten, tekeningen, foto's.
Afkomstig uit Lovendegem, 17de eeuw. Een man vol ambitie en intellect, maar ook koleriek. Met overzicht van de voornaamste stro-

mingen in de doopsgezinde beweging. De klacht leidde enkel tot een onderzoek.

106 NOTTEBOOM Hugo, *De kapel van de H. Theresia van Lisieux aan de Katsweg in Maldegem.* – JAM, 19 (2013), 289-295, zes foto's.
Kapel opgericht 1932 voor deze jonge heilige, die zeer populair was tijdens het Interbellum. Dit alles gebeurde door toedoen van Octavie De Zutter, echtgenote van Victor De Lille. Zo kwam deze daad in politiek vaarwater. De kapel werd gerestaureerd en opnieuw ingewijd in 2013.

107 VAN DE CASTEELE Jozef, *Nog over de H. Mauritius, kerkpatroon van Nevele.* – HLvN, 45 (2014), 1, 57-61, één afb.
Aanvulling op een artikel in hetzelfde tijdschrift uit 1991 van Antoine Janssens (met verwijzing naar de pagina's), onder andere over een charter van eind 12de eeuw, wapenschilden op een olievat, relieken, broederschappen en gilden, de echtheid van het lijdensverhaal van de heilige, enzovoorts.

I. MILITAIRE GESCHIEDENIS

zie ook de nrs. 41

108 BAELDE Gustave, *Een burger in oorlogstijd. Uit het dagboek van Gustave Baelde.* – DED, 23 (2014), 1, 49-58; 2, 99-108; 3, 152-162, foto's en documenten. Vervolg op 2013/102.
Eeklo, 9 januari tot 5 april 1941.

109 BAETE Frank, *Burgers voor het vuurpeloton.* – DTA, 22 (2014), 1, 9-28, foto's en documenten.
De dienst D.P. rond Kamiel De Pauw uit Bassevelde werkte aanvankelijk kleinschalig met voornamelijk familieleden, maar na een jaar waren ongeveer 50 personen betrokken. De dienst werd in april 1917 opgerold en 47 personen aangehouden. Meerdere personen, waaronder zes uit groot-Assenede, werden geëxecuteerd, waarbij ook twee vrouwen: Leonie Rammeloo en Emilie Schatteman. Na de oorlog werden ook Kamiel De Pauw, Jerome Dobbelaere, Isidoor Van Vlaenderen herbegraven in hun woonplaats, kregen ze vaak nog onderscheidingen en groeide ook een heldencultus. Karel Waegenaer was actief in de dienst Poes. Hij was douanier in Boekhoute, maar afkomstig uit Zelzate, waar hij nadien werd begraven.

110 BAETE Frank, *Oorlog kent geen grenzen.* * DTA, 22 (2014), 1, 184-187, vier documenten.
Vermelding van andere soldaten die in groot-Assenede sneuvelden, burgers die elders overleden, alsook van tien Duitse soldaten die in de overlijdensregisters werden ingeschreven.

111 BAETE Frank, *Oorlogsslachtoffers uit groot-Assenede.* – DTA, 22 (2014), 1, 29-183, rijk geïllustreerd.
(korte) biografische nota's.

112 BAETE Frank, *Oorlogsslachtoffers van Assenede, Bassevelde, Boekhoute en Oosteeklo. Feiten, cijfers en bronnen.* – DTA, 22 (2014), 1,

3-4, één foto.

113 BAETE Frank, *Oorlogsslachtoffers van Assenede, Bassevelde, Boekhoute en Oosteeklo. Overzicht.* – DTA, 22 (2014), 1, 5-8, namenlijst.

114 BOLLAERT André, *Er is Poesele hier en er is Poesele daar...* - HLvN, 45 (2014), 2, 70-76, drie kaarten, twee foto's en één document.
Wijk van de vroegere gemeente Noordschote, die zwaar leed tijdens de Eerste Wereldoorlog.

115 COENE Michel & HAUTEKEETE Krispijn, *Oorlogsdagboek van Louis Goossens uit 1918.* – Assenede, 2014, 157 p., foto's, documenten, kaarten enzovoort, met namenlijst.
Publicatie van een oorlogsdagboek van een opgeëiste arbeider tussen 6 januari en 15 augustus 1918. Het gaat om twee schriftjes waarin de man zijn wedervaren noteert in Tielt en Kortemark. Hij rapporteerde zeer nauwkeurig, had aandacht voor de Vlaamse zaak, ging zelf op onderzoek, informeerde zich op het randje af als het ware van een spion, was patriottisch en getuigde van zijn katholieke overtuiging. Het tweede deel van de publicatie is een monografie over opeisingen in het Asseneedse tijdens de oorlog, het dagelijks leven, het vliegveld van Stoepe, foto's van opgeëisten, enzomeer.

116 DE KÉ André, *De achteruitkijkspiegel. De laatste dagen voor 11 november 1918!* – LvdW, 37 (2014), 3, 43-44.
De familie Baele van Pauwelsbos in Bellem trok met hebben en houden net voor de Wapenstilstand naar een broer in Oostmolen, Aalter, gezien de nabijheid van het front aan het Schipdonkkanaal.

117 DE MUYNCK Frans, *Historische steen in onze kerktoren.* – LvdW, 36 (2013), 4, 13-45, twee foto's en twee documenten.
Een herdenkingssteen over de vernieling van de kerktoren tijdens de Eerste Wereldoorlog werd verwijderd bij het uitbreken van de tweede. Hij werd nooit meer teruggevonden.

118 DOBBELAERE Jozef & VAN DE WOESTIJNE Paul, *Nederlands journalist ontmoet commandant Aegidi in december 1914.* – HBM, 28 (2014), 4, 177-184, zes foto's en twee documenten.
Bijna letterlijke tekste uit het *Algemeen Handelsblad*, door G.B.

119 DOBBELAERE Jozef, *Het dagelijks leven in Maldegem tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deel 2. 1916-1917.* – JAM, 19 (2013), 8-138, rijk geïllustreerd. Vervolg op 2013/113.
Chronologisch per jaar opgevat. Hoofdzakelijk aandacht voor het dagelijks leven, maar ook voor het militaire aspect (waaronder de elektrische draadversperring), daar Maldegem niet zo ver van de frontlijn is verwijderd, en algemeen nieuws. *'t Getrouwe Maldeghem* moet gedwongen ophouden te verschijnen. Voor informatie moet men dan ook al eens beroep doen op Nederlandse bladen. Er wordt ook geput uit bronnen uit de bredere omgeving en met info over de omgeving. Aspecten van het dagelijks (oorlogs)leven zijn onder meer de verplichte tewerkstelling, de beperkte bewegingsvrijheid (paspoort, fotoverbod, wegwijzers, enzovoort), straffen voor het overtreden van diverse bepalingen, de voedselvoorziening (leveringen, invoer, melkerijen ...), opeisingen en inbeslagname van diverse goederen, de er-

mee gepaard gaande administratie, aanplakbiljetten ...

120 LAROY Peter, *'Weihnachten' in Lotenhulle (1915).* – LvdW, 36 (2013), 4, 46-48, twee foto's.
Foto van een kerstfeest, vermoedelijk van Duitse soldaten en Lootse burgers samen. Over het gebruik en de opkomst van zowel Sinterklaas als de Kerstman in onze streek.

121 LAROY Peter, *Flugplatz St-Maria-Aalter vanuit de lucht.* – LvdW, 37 (2014), 2, 28-31, twee foto's en vijf details.
Luchtfotografie kreeg in de loop van de Eerste Wereldoorlog een grotere betekenis. De foto van het vliegveld is ook vergeleken met een beeld uit 2007. Op de foto zijn vliegtuigen, tenten en hangars te zien.

122 LAROY Peter, *Sonst geht es mir ganz gut... Duitse briefwisseling uit de Eerste Wereldoorlog.* – LvdW, 37 (2014), 2, 50-59, vijf documenten.
Aalterse postkaarten door Duitse soldaten naar het thuisfront gestuurd, alsook brieven van het thuisfront, waaruit ook de gewone dagdagelijkse bekommernissen blijken, beperkt frontnieuws en wat Aalterse wetenswaardigheden.

123 LUTTENS Roland, *Merendree: ode aan drie oorlogshelden.* – HLvN, 45 (2014), 1, 43-48, vijf foto's.
Drie monumenten (van verschillende tijdstippen) voor drie soldaten die samen sneuvelden tijdens de laatste oorlogsdagen in 1918. Bijna enkel aandacht voor luitenant della Faille de Leverghem en slechts een kleine vermelding van de soldaten Delalune en Alders.

124 MATTHIJS Georges, *Herinneringen aan mei 1940.* – HBM, 27 (2013), 4, 199-203.
Tocht met een steeds slinkende groep vanuit Eeklo naar Poperinge, over de Franse grens, over Calais naar Boulogne, waar ze midden het oorlogsgeweld kwamen en terugkeerden.

125 NOTTEBOOM Hugo, *De treinramp van Isenbüttel 22 januari 1941.* – HBM, 28 (2014), 2, 86-93, één foto en één bidprentje.
De terugkeer van de Maldegemse krijgsgevangene Remi De Clercq uit Duitsland eindigde op een ramp. Er zouden 97 Belgische soldaten, waaronder ook uit Ursel, bij omkomen. De Duitse overheid gaf niet veel prijs over het ongeval, waarvan het nieuws in België maar traag doorsijpelde. Pas na de oorlog werd het stoffelijk overschot, alsook van Roger Martens, naar Maldegem gerepatrieerd.

126 PILLE Freddy, *50 maanden Duitse bezetting (1). Eenzelvigheidskaarten.* – DED, 23 (2014), 1, 31-38, zes documenten.
De bestaande Belgische identiteitsdocumenten waren nog niet veralgemeend en hadden geen foto. Ze waren niet geschikt voor de Duitse *spionnenjacht*. Vanaf juli 1915 werd voor alle volwassenen een identiteitsbewijs met foto verplicht. De bevolking was echter vindingrijk, zodat steeds nieuwe achterpoortjes moesten worden gedicht. Er volgden ook een algemene volkstelling, een huisnummering, de verplichte gezinslijst binnen op de huisdeur, enzomeer.

127 PILLE Freddy, *50 maanden Duitse bezetting (2). Blijf maar liever thuis!* – DED, 23 (2014), 2, 85-91, twee foto's en drie documenten.
Bewegingsvrijheid of –beperking met reglementering van zowat elk

transport, tot hondenkarren en fietsen toe. De bewegingsmogelijkheden verschilden ook volgens de ruimte, afgebakend met de zogenaamde *plankjes*. Buiten de gemeentegrenzen was een *pas* vereist.

128 PILLE Freddy, *50 maanden Duitse bezetting. (3) De cafés en de avondklok.* – DED, 23 (2014), 3, 144-151, diverse documenten.
De herbergen kregen al vlug met meerdere beperkingen te maken, soms onder het mom van hygiëne en gezondheid. Zoals zoveel maatregelen werden ze niet zo stipt nageleefd ...

129 PILLE Freddy, *OverLeven 1914-1918. Het dagelijks leven in Eeklo tijdens de Eerste Wereldoorlog.* – Eeklo, 2014, 100 p., rijk geïllustreerd.
Meer uitgewerkte publicatie n.a.v. de gelijknamige tentoonstelling. Er komen ook 40 thema's aan bod, o.a. bezetting, arbeid en werkloosheid, opeisingen, humor, oorlogsdagboeken, de affichecollectie, informatie(stop), enzovoorts.

130 STEVENS Willy, *Tussen geweren en mortieren.* – LvdW, 37 (2014), 1, 42-48, één foto, met lijst van de kloosterzusters.
Het verslag van directeur Julius Voet van het Knesselaarse klooster over de Eerste Wereldoorlog. Met korte bespreking.

131 VAN ACKER Prosper, *Beschrijving van de plaatselijke toestanden in den oorlogstijd.* – AM, 64 (2013), 93-185, documenten en foto's.
Integrale publicatie van zijn dagboek (Eeklo); nu juli 1914 – januari 1916 met een uitvoerig notenapparaat van Paul Van de Woestijne.

132 VAN DE WOESTIJNE Paul, *The Illustrated War News in Maldegem (1914).* – HBM, 28 (2014), 4, 174-176, twee foto's.
Evacuatie van Belgische troepen vanuit Antwerpen, vermoedelijk 12 oktober 1914. Het is niet duidelijk of de foto in Maldegem is genomen.

133 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Uit het dagboek van Victor Roegiers, waarnemend burgemeester van Eeklo 1914-1918.* – HBM, 27 (2013), 4, 157-192; 28 (2014), 1, 1-26. 2, 53-70; 3, 105-118; 4, 157-173, documenten en foto's.
De auteur liet al in 1984 een artikel onder die titel verschijnen over de opeising van metsers en timmerlui in oktober 1915. Sindsdien kwamen nog blaadjes uit het familiearchief boven. Daaruit kan worden afgeleid dat de waarnemende burgemeester vermoedelijk heel de oorlog een dagboek bijhield. Een eerste fragment behandelt de periode 20 maart – 10 juni 1916.
Met uitvoerige noten (verklaringen en extra informatie, vertalingen van de originele documenten, etcetera).

134 VANNESTE Alex, *De Doodendraad – De elektrische draadversperring aan de Oost- en Zeeuws-Vlaamse grens tijdens de Eerste Wereldoorlog.* – Gent, 2013, 125 p., rijk geïllustreerd met foto's, kaarten, enzomeer; namenregister.
Bespreking: Paul Catteeuw in Volkskunde, 115 (2014), 2, 2141243.
Belicht diverse aspecten van de *doodendraad*, zoals de versperring in de volksmond werd genoemd: het waarom, waar, uitzicht, bewaking, elektrische spanning, van waar kwam de elektriciteit, middel of niet tegen smokkel, wat bij contact met de draad ...?

135 VERVALLE Walter, *Dagboek Florimond Pynaert.* – LvdW, 37 (2014), 2, 32-49, zes foto's.
Florimond Pynaert was een 18-jarige oorlogsvrijwilliger uit Landegem, die in september 1914 ten strijde optrok. Hij maakte aan het loopgravenfront meerdere slagen mee, verbleef in de Dodengang, en was de eerste bevrijder van zijn dorp. Hij bevrijdde mee Aalter en Bellem, waar hij een tijd werd aangehouden als verdacht van desertie. Voor hem stopte de oorlog in realiteit in zijn eigen dorp.

J. KUNST, CULTUUR & WETENSCHAPPEN
inclusief onderwijs en pers

136 LUYSSAERT Jan, *Geschiedenis van het kasteel van Nevele.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 26-52, twee plannen en drie tekeningen.
Het foncier, de bouw en verwoesting kasteel, afbraak en herstellingswerken, de gronden erbij zoals de omwalde moten en het huis de *ammanie.*

137 MARTENS Marc, *Een derde leven voor het Van Peteghemorgel in de kerk van Adegem.* – JAM, 19 (2013), 301-306, vier foto's.
Mogelijks in de eerste helft van de 18de eeuw gebouwd door Louis Del'haye en aan het eind van die eeuw uitgebreid door Lambert van Peteghem. Een nieuwe aanpassing in 1956 leidde tot verval, zodat een restauratie noodzakelijk was. Dit gebeurde naar het model van 1780.

138 MARTENS Marc, Maldegems o*udste vrouwenportretje ontdekt in de kerk.* – JAM, 19 (2013), 296-300, zes foto's.
Deel van een oude grafsteen. De modekarakteristieken doen uit datering uit de tweede helft 16de eeuw vermoeden. Er komt ook de familienaam Dyserynck op voor.

139 ROELS-VAN KERCKVOORDE Ignace, *Kasteel Diepenbroek gered door ... brand.* – HBM, 28 (2014), 3, 148-151, vier foto's.
Door de brand van 1931 verdween het schilddak. Het werd niet hersteld, maar vervangen door een enorm betonnen platform, waardoor het mogelijks van de sloophamer werd gered omstreeks 1950 (Lovendegem).

140 SCHAECK Hugo, *De donjon tijdens de 19de en 20ste eeuw.* - Versteend, versterkt, verborgen! De resten van de donjon van Nevele van nabij en in een ruimere context bekeken, HLvN, 45 (2014), 3-4, 53-68, plannen en foto's.
Bouwevolutie (deels slopen donjon/gevangenis, bouwen burgerhuis/empirekasteel enz.) en de eigenaars, onder meer de families Carbonelle en De Leu en de zusters van de H. Vincentius-à-Paulo, die er een klooster oprichtten, dat het tijdens beide wereldoorlogen zwaar te verduren kreeg.

141 VAN DAELE Emmanuel, *Camiel Van Daele uit Nevele.* – HLvN, 45 (2014), 1, 35-42, acht foto's.

20ste-eeuwse kunstenaar afkomstig uit een familie van kleine landbouwers. Om een inkomensgarantie te verwerven was hij ook actief als arduinkapper, marmerbewerker en zelfs grafdelver.

142 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Het kasteel Diepenbroek in Lovendegem.* – HBM, 28 (2014), 3, 141-147, drie foto's.
Vanaf het einde van de 16de eeuw, als achterleen van de heerlijkheid Lovendegem, het buitengoed van de Gentse familie Van Vaernewyck. In het midden van de 18de eeuw verrees er een kasteeltje, dat kort na 1800 grondig in empirestijl werd verbouwd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het in puin geschoten, zodat een heropbouw, door nieuwe eigenaars, noodzakelijk was. Er vonden nog vernielingen en herstellingen plaats tot aan de bescherming in 1995, gevolgd door een renovatie in 2008.

143 VAN ELSLANDE Rudy, *Brandglasramen van Daneel Leunis door abt Lieven Hugenois besteld voor Gent en Papinglo, 1521-1522.* – JAM, 19 (2013), 200-230, rijk geïllustreerd met foto's, kaarten, wapenschilden enzomeer.
Op basis van een oude rekening, geplaatst binnen het historisch kader, o.a. het waarom van de plaatsing. Slechts één raam van de bestelling was bestemd voor Papinglo, de andere voor locaties in Gent. Het Maldegemse raam had als centraal motief een kruisiging, maar ook een feniksvogel nam blijkbaar een prominente plaats in en waaraan heel wat aandacht wordt besteed. Mogelijks was de hofschilder Gerard Horenbaut betrokken bij het ontwerp. De kunstenaar en zijn zoon Lieven werden tijdens hun leven blijkbaar zeer gewaardeerd en verdienstelijk, want zij konden rekenen op opdrachten van de clerus, hoge adel en zelfs het hof. De opdrachtgever was abt, maar ook vicaris-generaal van Doornik en bisschop van Rhosus.

144 VAN HOECKE Rita, *Vakschool Sint-Jozef.* – DED, 23 (2014), 1, 39-48; 2, 92-98, foto's en documenten.
De school werd in 1920 opgericht, na kortstondige experimenten voor de Eerste Wereldoorlog, door toedoen van e.h. Theofiel Neyt. Goed geschoolde vaklieden in de groeiende Eeklose industrie waren gegeerd, maar de school kampte met financiële- en bekendheidsproblemen. Enkele jaren en een nieuw gebouw later ging het de school voor de wind, o.a. met een zondagsschool. Behandelde aspecten: leerlingaantallen, leerkrachten en bekwaamheid, de Raad van beheer, concurrentie, Tweede Wereldoorlog

145 VERSCHAEVE Johan, *33 jaar Technisch Instituut St.-Jozef te Aalter.* – LvdW, 37 (2014), 1, 3-12, rijk geïllustreerd.
Het technisch onderwijs kwam in Aalter als een uitvloeisel van de industrialisering van de gemeente. De school begon met slechts één eigen leerkracht, naast *geleende*, in 1964 in de Boomgaardstraat. Door de vlugge groei werd al in 1967 gestart met de bouw van een complex op de kruising Brouwerijstraat-Knokkeweg. De school bleef zelfstandig tot 1 september 1977.

L. FAMILIEKUNDE

familiegeschiedenissen
zie ook het nr. 82

146 DEBBAUT Ronny, *Het handboek van Pieter Snouck (Gent-Watervliet-Maldegem, 1632).* – DL, 27 (2014), 4, 123-129, één handtekening.
Egodocument van een rijkere familie met genealogische en persoonlijke informatie, naast gegevens over hun zakelijke belangen, zoals eigendommen, renten, enzovoort. Pieter Snouck was onder andere baljuw van Watervliet. Ook zijn zoon Frans, gehuwd met Jacqueline Lambrecht, maakte enkele aantekeningen. Met gezinsreconstructies.

147 DE CONINCK Werner & Gothard, *Kroniek van een landbouwersgezin te Oosteeklo: Pieter Joannes De Coninck en Barbara Claeys, 1795-1847.* – DL, 27 (2014), 4, 89-122, plannen, documenten, foto's en tekeningen.
Overwegend aandacht voor de venditie van het sterfhuis in 1847 met een verklarende woordenlijst van enkele tientallen (voornamelijk) gebruiksvoorwerpen

148 MAEYENS Carina, *Het gezin van Jan Baptist Maeyens (1788-1866) en Monica Van Hulle (1796-1855).* – DL, 27 (2014), 2, 37-48, drie documenten.
Sociaal-economische benadering van een Knesselaarse familie.

149 VAN ELSLANDE Rudy, *Dwalingen in de genealogie van de Montmorency-Nevele: 'Hondsvod' Jan van Nevele op de klokkentoren van Nijvel (Nivelles) & het graf van Filips (de Montmorency-Nevele) Horne in de kerk van Nevele?* – HLvN, 45 (2014), 1, 5-34, foto's en wapenschilden.
Een verwarring gebaseerd op de verfransing van Nevele tot Nivelles. Deze heer werd geprezen om zijn eigenzinnigheid en zijn trouw aan de lokale vorst, wat paste in de optiek van de romantiek met de verheerlijking van de eigen geschiedenis en waarbij deze van België veel vroeger dan 1830 begon. De fout kwam uit in de jaren '70 van vorige eeuw, maar een reactie uit Wallonië bleef uit. Ook al uit 19de-eeuws chauvinisme werd volgehouden dat de graaf van Horne in Weert lag begraven. Het stoffelijk overschot vertoonde echter geenszins sporen van onthoofding.

150 VERVALLE Walter, *De familie Chabrand in Lotenhulle en Bellem.* – LvdW, 36 (2013), 4, 29-42, rijk geïllustreerd.
De stamvader is als colporteur afkomstig uit de Haute-Provence en vestigde aan het einde van de 18de eeuw in het Nevelse. Hij huwde er met Marie Anne Demaeght en vestigde zich in Lotenhulle. Hij werd in 1808 er veldwachter en werd in die functie opgevolgd door zijn zoon Charles Louis. Diens zoon Camiel was een bekende figuur aan Bellembrug als klompenmaker-herbergier en betrokken bij de waterfeesten en andere evenementen.

biografieën
zie ook nr. 141

151 DOBBELAERE Jozef, *Uit de collegetijd van tandarts Jozef Strybol uit Maldegem-Kleit.* – HBM, 28 (2014), 4, 195-206, 17 foto's en één document
Herinneringen, o.a. de talrijke namen bij klasfoto's.

152 LAROY Peter, *Hendrik Van Doorne (1841-1914) uit Poeke. 100 jaar geleden overleden.* – LvdW, 37 (2014), 3, 17-22, drie foto's en twee documenten.
Priester-letterkundige, bevriend met Guido Gezelle, en lang als missionaris actief in Engeland

153 MICHIELS Maurice, *Emile Bockaert (1873-1911). Een Aalternaar in Nieuw-Zeeland.* – LvdW, 36 (2013), 4, p. 3-14, talrijke documenten. Vervolg op 2013/141.
Met (chronologische) aanvullingen, gezien het digitaal beschikbaar worden van nog meer Nieuw-Zeelandse periodieken.

154 PEETERS Daniel, *Augustin Keller, plaatscommandant van Brugge en brigadegeneraal, en de vrouw van Louis Delmot te Assenede.* – VS, 50 (2014), 5, 428-435, één document
Louis Delmot van Kaprijke huwde met de dochter van Keller en kreeg met haar negen kinderen in Assenede.

155 STROBBE Arnold, *Father Alfons De Poorter uit Poeke, een levensschets...* - HLvN, 45 (2014), 1, 49-56, één foto.
Familiale en sociale achtergrond van de Poekse welgestelde landbouwer-steenbakker Ivo De Poorter, die in het spoor van zijn zoon (of omgekeerd?), met een deel van zijn kinderen toch naar Amerika emigreerde.

156 VAN DE VEIRE Remi, *Meetjeslands trekpaard Georges De Neve: scoutsaalmoezenier en priester-kanunnik.* – DTA, 22 (2014), 2, 68-77, acht foto's en twee documenten.
Geboren Boekhoutenaar, 1926-2014. Hij was (zijdelings) betrokken bij de oprichting van een scoutsgroep, wordt priester en blijkt goed overweg te kunnen met jongeren, wordt godsdienstleraar (ook bij meisjes) en blijft altijd scout. Er werd een monument voor hem opgericht, een wolf "Akela".

157 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Prosper Bernard Aloïse Van Acker, dichter en dagbladschrijver.* – AM, 64 (2013), 77-92, drie foto's en zes documenten. Zie ook nr. 131.
Eeklonaar, 1868-1937; levensbeschrijving met aandacht voor zijn professionele activiteiten, het verenigingsleven, zijn literair werk en het feit dat hij tijdens de Eerste Wereldoorlog een dagboek bijhield, met beschrijving ervan, zijn aandacht voor stijl en taal.

158 VAN EEGHEM Etiënne, *Na 1945, soldaat in eigen gemeente.* – LvdW, 37 (2014), 3, 23-37, rijk geïllustreerd.
De Aalternaar Camiel Van Damme (°1948) werd in 1953 toch opgeroepen als soldaat. Hij kwam terecht bij de *Territoriale wacht voor luchtafweer* (TWL) en volbracht zijn dienst vooral in Aalter zelf, be-

halve voor enkele manoeuvres.

159 VAN LANDSCHOOT Hans, *Cornelius Langhevelt uit St-Laureins naar de Nieuwe Wereld in 1654.* – DL, 27 (2014), 3, 70-84, twee illustraties.
Graatgenealogie van vijf generaties waaronder enkele met de naam Cornelius. De biografische nota's zijn vrij uitvoerig. De familienaam evolueerde naar Longfield.

M. VOLKSKUNDE & MENTALITEITSGESCHIEDENIS
ook ontspanning(sverenigingen)

zie ook de nrs. 40, 42, 104 en 120

160 BAECKELANDT Roger, *Volksdansgroep Adelheid te Aalter.* – LvdW, 37 (2014), 3, 3-16, zeer rijk geïllustreerd.
1956-1961, katholiek en Vlaams, opgericht onder impuls van Herman Coddens en Monique Van Hooreweghe; vooral fotoverslag

161 BASTIAEN Filip, *Blussende pastoors. De negentiende-eeuwse rurale maatschappij in de Meetjeslandse pers.* – Van Mensen en Dingen, 12 (2014), 1, 39-46.
Weekbladen zijn interessant voor de mentaliteit en het volksleven. Branden waren vroeger een *volksaangelegenheid*, die een weerspiegeling zijn van het functioneren van de maatschappij. De rol van de geestelijkheid is opmerkelijk.

162 BASTIAEN Filip, *Sprokkels uit het rijke Aalterse archief. Bij de begrafenis van de Lootse burgemeester Maurits Roeygens, 1794.* – LvdW, 36 (2013), 4, 51-52, één foto. Aanvulling op 2013/151.
De man bleek nog meer functies, in andere heerlijkheden, te hebben vervuld.

163 BOLLAERT André, *100 jaar geleden won een Lotenhullenaar de Ronde van Vlaanderen.* – HLvN, 45 (2014), 2, 64-66, één foto.
Marcel Buysse (Buijze) won de tweede editie, die ook in Lotenhulle voorbijkwam.

164 BOLLAERT André, *85 jaar geleden droeg een Landegemnaar de gele trui in de Tour.* – HLvN, 45 (2014), 2, 67-69, één foto.
Aimé Dossche.

165 DOBBELAERE Jozef, *De Meetjeslandse studentengilde Eikels worden Boomen in 1913.* – HBM, 28 (2014), 2, 99-103, drie foto's, twee documenten en één tekening.
Katholieke vereniging met enkele lokale afdelingen; overzicht activiteiten en werking van de (5) afdelingen (met eigen naam).

166 GOEMÉ Aimé, *Oude gebouwen en muziek. Muzikale herinneringen uit een vervlogen tijd. 3 Het Hotel d'Anvers.* – DED, 23 (2014), 1, 12-20; 2, 109-116. 3, 163-171, rijk geïllustreerd.
Gebouwen in het centrum van Eeklo waar de auteur als muzikant kwam. Ze zijn grotendeels verbouwd of zelfs gesloopt: het huis Van Brabandt in de Molenstraat, zaal De Gouden Leeuw... Met namen van leraars, directeurs, dirigenten en andere muzikanten, beschrij-

ving van de gebouwen, de lessen, inspectie.

167 NOTTEBOOM Hugo, *Doodschuld en een half gelag in Middelburg (1728).* – HBM, 28 (2014), 3, 152-154.
Gebruiken en plichten van leden van de St.-Sebastiaansgilde.

168 NOTTEBOOM Hugo, *Het oorlogsmonument van Oosteeklo.* – HBM, 27 (2013), 4, 197-198, twee foto's.
Ontwerp van Aloïs De Beule en onthuld in 1921 met een stoet en talrijke muziekverenigingen.

169 PAUWELS Frans, *Het Ridderlijk Gilde van de Heilige Ridder en Martelaar Sint-Sebastiaen in Assenede.* – DTA, 22 (2014), 2, 31-58, foto's, kaarten en talrijke documenten.
Eerste bekende statuten uit 1482, maar dan al een tijd bestaand. Heel wat punten uit de statuten worden behandeld, maar ook (en deels in elkaar verweven): de doodschuld, het godsdienstige karakter van het schieten waarbij vloeken wordt bestraft, de boetes, het kopen van *Het Schuttershof* (ook het gebruik en het verlies ervan onder keizerin Maria Theresia), de rol van de pastoor, de verpachting van de eigendommen, het vaandel, de jonge gilde, het bestuur en de verkiezing ervan, feesten, de *Zot*, enzovoorts. Het verhaal eindigt begin 20ste eeuw, ondanks het voortbestaan van de vereniging.

170 VAN DE VEIRE Remi, *Feestmaal-menu 1945.* – DTA, 22 (2014), 2, 104-105, twee documenten.
Feestmaal naar aanleiding van een huwelijk, Assenede.

2. REGISTERS

A. AUTEURS

Baeckelandt Roger 6, 7, 160
Baelde Gustave 108
Baete Frank 8, 9, 38, 109-113
Bastiaen Filip 1-3,10, 63, 64, 76, 77, 161, 162
Bauters Luc 52-55
Beelaert Bram 78
Bogaerts Okke 52
Bollaert André 11, 65, 114, 163, 164
Bruyr Jacques 12, 32, 33-36
Buyck Roger 79
Buyck Willy 13
Byls Henk 80

Caestecker Frank 81
Camerlinckx Jan 39
Claeys Jackie 82, 83
Coene Michel 115

Debbaut Ronny 14, 66, 146
De Cocker Frederik 84
De Coninck Gothard 147
De Coninck Werner 147
De Groote Koen 56
De Ké André 116
De Latter Agnes 15
De Logi Adelheid 59
De Muynck Frans 117
De Pauw Rita 40
De Poorter Eliane 61
De Poorter Grégoire 41
De Veusser Daniël 67
De Vleesschauwer Marc 68
De Vriendt Omer 38, 43
Dhanens Elisabeth 104
D'Hooge Daniël 44
Dierickx Christ 43
Dobbelaere Jozef 16, 17, 45, 118, 119, 151, 165
Dobbelaere Luc 32

Feys Torsten 85

Gelaude Frank 57, 58
Goemé Aimé 166

Hautekeete Krispijn 115
Herrebout Eddy 86
Hoorne Johan 59
Huys Paul 18-22

Joos Willy 105
Journée Marc 87

Krabbendam Hans 88

Laroy Peter 69, 89, 120-122, 152
Leenders Herman 41
Lombaert Lien 54
Luttens Roland 123
Luyssaert Jan 23, 136

Maeyens Carina 148
Martens Marc 70, 90, 137, 138
Masure Anaïs 91
Matthijs Georges 124
Meirezonne John 24
Michiels Maurice 153

Neelemans Eduard 4
Notteboom Hugo 71, 92, 106, 125, 167, 168
Notteboom Walter 42

Pauwels Frans 169
Peeters Daniël 154
Pille Freddy 5, 24, 25, 32, 37, 47-49, 72-74, 126-129
Platteeuw Marc 26-30

Quintyn Willy 93

Roels-Van Kerckvoorde Ignace 139

Schaeck Hugo 60, 140
Steeghers Wilfried 31
Stevens André 94, 95
Stevens Willy 130
Strobbe Arnold 155
Stynen Andreas 96-98

Van Acker Prosper 131
Van Daele Emmanuel 141
Van Damme Jan 52, 54
Van de Casteele Jozef 107
Van de Genachte Julien 47-49
Van de Rostyne Hendrik 99
Van de Veire Remi 38, 156, 170
Van de Woestijne Paul 62, 75, 100, 101, 118, 132, 133, 142, 157
Van Eeghem Etienne 158
van Elslande Rudy 143, 149
Van Hoecke Rita 144
Van Holle Lieve 102
Van Landschoot Hans 103, 159
Van Maldeghem Jeroom 50
Vanneste Alex 134
Van Ooteghem Marc 93
Van Wijnsberge Loran 38, 43
Versavel Magda 10
Verschaeve Johan 145
Vervalle Walter 51, 135, 150

Withoeck Arseen 32

B. Trefwoorden

aalmoezenier 156
aanwerving 63, 64
activisme 67
advertenties 18
affiches 129
afwatering 90
Algemeen Handelsblad 118
ammanie 136
archieven 54
arduinkapper 141
armendis 70
avondklok 128

baljuw 146
bank 49
begrafenis 162
Beloofde Land 85
bemesting 90
beroepsstructuur 79
bevrijding 38, 44
bewegingsvrijheid 127
bewijsstukken 25
bewoning 52
bezeten 73
bezetting 126-129
bisschop 143
boekhouding 90
boerderij 48, 59
bollen 97
boogschieten 18
bouwfases 53
bouwgeschiedenis 49
bouwresten 54
bouwsporen 53
brand 139, 161
brandglasramen 143
briefwisseling 122
brigadegeneraal 154
broederschap 107
brouwerij 71, 100
buitengoed 142
buizestoof 39
burgemeester 133, 162
burgerij 99
burgerlijke stand 6, 10, 24, 79
busreis 101

cafés 128
castrale motte 55
charter 4, 107
Christene Volkspartij 67
ciperagie 71
cipiers 71
collaboratie 67
collegetijd 151
colporteur 150
crisis 84
cultuur 9

dagbladschrijver 157
dagboek 108, 155, 157
dagelijks leven 41, 115, 119, 129

dames 65
democraat 67
Denderbode (De) 3
desertie 135
devotieboekje 104
dichter 157
diefstal 72
dirigent 166
Dodengang 135
donjon 52-55, 57, 58, 60, 65, 136, 140
doodendraad 134
doodschuld 167, 169
doopsgezind 105
douanier 109
duivensport 97
duiventoren 38

economische activiteit 52
eenzelvigheidskaarten 126
Eerste Wereldoorlog 41, 85, 98, 109-123, 126-135
elektrische draad(versperring) 119, 134
emigratie 7, 82, 93, 94, 155
empirekasteel 140
empirestijl 142
enkwesten 14
erfenis 19
erfgenamen 20-22
evacuatie 132
examen 63

familieverhalen 87
father 155
feesten 169
feestmaal 170
fietsen 127
foncier 136
franciscanessen 94
frontnieuws 122

Gazette van Gend 11, 18, 19-22
Gazette van Moline 97
gedicht 104
Geestelijk Hof 66
gele trui 164
gemeenschap 97
gemeenteraad 8
gemeenteraadslid 71
gemeenteraadsverkiezingen 69
gemeenteschool 44
Getrouwe Maldeghem ('t) 9, 16, 45, 51, 78, 119
getuigen 14
gevangenis 71, 140
gevangenschap 104
gewoonten 97
gezondheid 128
godsdienstleraar 156
Gouden Leeuw (De) 166
grafdelver 141
grafsteen 138
grondversnippering 84

half gelag 167
handboek 146
handelszaak 49
heerlijkheid 62, 65, 142
heilige 107
heldencultus 109
herberg 49, 71
herbergierster 76
herdenkingssteen 117
heren 65
herinneringen 44, 124
hofschilder 143
hondenkarren 127
hospitaal 70
hotel 47
huisnummering 126
huizengeschiedenis 49
hulpbehoevenden 70
humor 129
huwelijken 76, 79, 170
huwelijksmarkt 77
huwelijksproblematiek 66
hygiëne 128

identiteit 97
identiteitsbewijs 126
ijzertijd 59
Illustrated War News (The) 132
impotent 66
indijking 62
industrie 81, 84

intellectueel niveau 79
Interbellum 106
internationaal nieuws 16
interpellatie 89

jaarmarkt 11
journalist 67, 118

kapel 106
kasteel 56, 136, 139, 140, 142
kerkarchieven 66
kerkpatroon 107
kerktoren 117
kerstfeest 120
kerstman 120
klacht(en) 64, 105
klapper 2
kleermaker 99
klompenmaker 150
klooster 130, 140
koers 97, 163, 164
koleriek 105
koster 99
kraaien 92
krankzinnig 73
kranten 9
krijgsgevangene 125
kroniek(en) 4, 16, 147
kruisiging 143
krulbol 18
kunstenaar 141
kwartsiet 58

labeur 90
landbouw 84
leengoed 71
leenhouders 75
leenhoven 75
leerlooierijen 99
letterkundige 152
lijdensverhaal 107
logementshuis 47
luchtfotografie 121

marmerbewerker 141
migranten 78, 80-85, 87, 88, 91, 93, 95-98, 103
migratiepolitiek 85
misdaad 9
missionaris 152
mobilisatie 44
mode 138
molensite 102
monumenten 123
mote 136
muurwerkarcheologie 53
muziek 166

nationalisme 85
nationaliteit 97
natuursteen 58
nederzettingsareaal 59
Nieuwe Wereld 78, 82, 159

onderpastoor 93
onteigening 71
ontginning 90
onthoofding 149
ontspanning 9, 97
oorlog 16
oorlogsdagboek 115, 129, 131, 133, 134
oorlogshelden 123
oorlogsmonument 168
oorlogsslachtoffers 109-113
oorlogsvrijwilliger 135
opeisingen 115, 119, 129, 133
orgel 137
overbevolking 84
overtocht 81

parochieregisters 2, 13, 26-30
paspoort 119
pastoor 40, 42, 161, 169
pendelarbeid 80
periodieken 153
pers 3, 97, 161
poëzie 41
polders 68
politicus 67
politie 64
pomp 39
poorter 31
portret 138
postkaarten 122
premie 92

priester 152, 156
priorij 90
proces 66, 74
propaganda 78, 94

reisgezelschap 101
reiswijzer 101
rekening 70, 143
relieken 107
rijkswacht 76
romantiek 149
Ronde van Vlaanderen 163

schepencollege 8
scherprechter 71
schieten 169
schilddak 139
Schipdonkkanaal 116
school 48, 144, 145
schoolmeester 99
schrijver 67
schuttershof 71
scouts 156
seizoensarbeid 80
Sinterklaas 120
smidse 49
smokkel(en) 9, 85, 134
socianisme 105
soldaten 38, 104, 110, 122, 123, 125, 158
spanningen 88
spion 115, 126
spoorlijn 47
St.-Sebastiaangilde 167, 169
staatsgrens 68
stad 62
stadsbouwmeester 99
stadsrekeningen 15, 33-37
stationsplein 89
statuten 169
steenbakker 155
sterfhuis 147
sterfinventaris 71
stichting 70
stoet 40, 42, 168
stoker 100
straatbeeld 43
straatgeschiedenis 61
straatschending 74
straffen 70, 71, 72, 73, 119
studentengilde 165

tabakszaak 48
tandarts 151
technisch onderwijs 145
tekstuitgave 33-37
telefoon 86
Territoriale wacht luchtafweer 158
thuisfront 98, 122
toponiemen 33-37, 50
Tour 164
transcripties 5
treinramp 125
trouwbelofte 66
tuchtprocedure 64
tunnel 39
turf 90
Tweede Wereldoorlog 108, 117, 124, 125, 144
tweetalig 69

uitgever 67

vaandel 169
Vaderland 9
vakschool 144
valleien 57
varkensslachterij 99
vechtpartij 74
veldsteen 58
veldwachter 63, 64, 150
venditie 147
verdwenen dorp 62
verdwijning 18
vereniging(en) 97, 165, 169
verenigingsleven 157
verkopingen 12, 18, 19
vermaner 105
verplichte tewerkstelling 119
versterkingen 55
vetes 69
vicaris-generaal 143
Vlaams-Christene Volkspartij 67
Vlaamse zaak 115
vlas 72
vliegveld 115, 121

VNV 69
voedselvoorziening 119
voetbal 38
voetweg 61
Volk (Het) 9
volksdansgroep 160
volkstelling 126
vonnis 72
Vooruit 9
vossen 92
vrijheden 88
vroege middeleeuwen 59
vrouwen 91
vrouwenkwestie 74
vrouwenportret 138
vuurpeloton 109

waanzin 73
wandeling 46
wangedrag 70
wapenschilden 107
waterfeesten 150
waterlopen 57
waterstaatsgeschiedenis 68
weduwe 77
Weekblad van West-, Oost- en Zeeuwsch-Vlaanderen (Het) 16, 45
weekbladen 45, 51, 161
werkloosheid 129
wettelijke passeringen 17, 32
witsteen 58
wolven 92
wooncultuur 55

zelfmoordpoging 73
zondagschool 144

C. Plaatsnamen

Aalter 7, 39, 51, 56, 64, 76, 87, 89, 116, 117, 121, 122, 135, 145, 153, 158, 160
Aardenburg 100, 105
Adegem 45, 87, 104
Amerika 7, 78, 81, 82, 92, 137, 155
Antwerpen 132
Argentinië 94
Assenede 8, 9, 38, 43, 68, 83, 87, 102, 112, 113, 115, 154, 169, 170
Assenede (groot) 109, 110, 111

Bassevelde 8, 9, 38, 40, 43, 86, 109, 112, 113
Bellem 7, 26, 27, 51, 69, 100, 116, 135, 150
Boekhoute 8, 9, 38, 43, 62, 86, 109, 112, 113, 156
Boulogne 124
Brazilië 94
Brugge 154

Calais 124
Canada 78, 87, 94

Doornik 65, 143

Eeklo 4, 5, 12, 13, 15-17, 24, 25, 32-37, 46-49, 66, 72-74, 87, 99, 100, 103, 108, 118, 124, 126-129, 131, 133, 144, 157, 166

Gent 4, 31, 61, 100, 142, 143, 146

Hansbeke 14, 93
Haute-Provence 150

Isenbüttel (D) 125

Kaprijke 66, 154
Kleit 42, 51, 90, 151
Klinkerland 62
Kluizen 87
Knesselare 63, 76, 87, 130, 148
Kortemark 115
Kortrijk 65

Landegem 23, 100, 135, 164
Lembeke 79, 87
Lotenhulle 7, 19, 61, 120, 162, 163
Lovendegem 20, 105, 139, 142, 150

Maldegem 45, 71, 75, 87, 99, 103, 106, 119, 125, 132, 138, 143, 146, 151
Maldegem (Ambacht) 92
Meetjesland 1, 3, 41, 78, 80, 81, 84, 85, 87, 91, 96, 161, 165
Merelbeke 100
Merendree 22, 123
Middelburg 45, 70, 167

Nevele 11, 44, 52-55, 57-60, 67, 95, 107, 136, 140, 141
Nevele (groot) 94
Nevele (heerlijkheid) 65, 149
Nevele (Land van) 18
Nieuw-Zeeland 153
Nijvel 149
Noord-Amerika 78, 80, 83-85, 87, 88, 91, 93, 95-98, 103
Noorddepartement (Fr) 80
Noordschote 114

Oosteeklo 8, 9, 38, 43, 82, 86, 112, 113, 147, 168
Oost-Vlaanderen 68, 134

Philippine 62
Poeke 2, 6, 7, 10, 19, 61, 152, 155
Poesele 114
Poperinge 124

Rhosus 143

Sieburg 104
Sint-Laureins 22, 159

Tielt 19, 115

Ursel 28-30, 125

Verenigde Staten 88, 94

Waarschoot 31, 67
Waterdijk (heerlijkheid) 62
Waterland 22
Waterland (heerlijkheid) 62
Waterland-Oudeman 66
Watervliet 20, 62, 88, 146
Weert 149
West-Vlaanderen 68

Zeeuws-Vlaanderen 68, 134
Zelzate 109
Zomergem 21
Zomergem 3, 67, 77, 87, 99, 101

D. FAMILIENAMEN

Zie ook *bronnen: bewerking, ontsluiting, indices* de nrs. 6, 7, 10, 12-15, 17, 23, 24 en 26-32.

Met namenlijsten, biografische nota's, enzovoort: de nrs. 3, 33-37, 69, 75, 110, 111, 113, 115, 130 en 134.

Aegidi 118
Alders 123

Baelde 108
Baele 116
Bauwens 74
Beeckman 48
Bekaert 49, 87
Blomme 74
Bockaert 153
Bocxtael 49
Boelens 102

Boerjan 82
Bolliu 66
Brewée 42
Bruyneel 77
Bruynsteen 20
Buijze 163
Buysse 85, 163

Carbonelle 140
Chabrand 150
Coddens 160
Colpaert 101
Cornand 48
Coryn 97

De Beule 168
De Clercq 125
De Coninck 147
De Flou 50
de Keyser 21
Del'haye 137
Delalune 123
Delehaye 89
De Leu 140
De Lille 106
della Faille de Leverghem 123
Delmot 154
Demaeght 150
De Maertelaere 87
de Meyere 22
De Mol 66
de Muijnck 73
De Neve 156
De Pape 87
De Pauw 20, 109
De Poorter 155
de Potter 90
de Ruytere 72
De Seille 93
De Zutter 71, 106
D'Hooge 44
Dieleman 47
Dirckx 103
Dobbelaere 102, 109
Dossche 164
Dyserynck 138

Eggermont 49

Everduyn 22

Fiers 72
Focke 94

Gezelle 152
Gobeyn 50
Goossens 115
Grammens 69

Hancq 94
Hanssens 100
Hebb(e)recht 105
Hertleer 21
Heysse 49
Horenbaut 143

Isenbaert 66

Keller 154

Laisnez 64
Lambrecht 49, 146
Langhevelt 159
Laros 49
Lauweryn 62
Leunis 143
Lips 63
Longfield 159

Maeyens 148
Martens 125
Matthijs 124
Meiresonne 100
Mobelis 22
Modde 88
Montmorency-Nevele 149
Mortier 22

Neyt 102, 144
Nys 78

Ottoy 49

Plancquaert 67
Potvliege 99
Pynaert 135
Raes 100

Rammeloo 109
Reychler 99
Rodts 76, 78
Roegiers 133
Roels 90
Roets 94
Roeygens 162

Schatteman 109
Snouck 146
Strobbe 63
Strubbe 78
Strybol 151

Tibbaut 78

Van Acker 157
Van Brabandt 166
Van Daele 141
Van Damme 158
Van de Genachte 99
Van de Sompel 87
Van de Walle 104
Van de Wiele 71
Van Doorne 152
Van Dorpe 94
van Duyfhuys 22
van Fosseux 65
Van Gansbeke 94
van Holderbeke 72
Van Hooreweghe 160
van Horne 149
van Longueval 65
van Montagne 65
Van Mullem 71
van Nevele 65
van Peteghem 137
Van Renterghem 94
Van Vaernewyck 142
Van Vlaendren 109
Verbiest 20
Voet 130

Waegenaer 109
Wauters 66
Willems 49
Wyffels 49

Kroniek

1. HET GENOOTSCHAP TIJDENS HET WERKJAAR 2013-2014

A. Het 64ste Appeltje

Het 64ste *Appeltje* van het Historisch Genootschap van het Meetjesland werd voorgesteld op zaterdag 15 februari 2014 in de feestzaal van het gemeentehuis van Knesselare. Zoals altijd is het Peter Laroy die de voorstelling in goede banen leidde. We werden namens het gemeentebestuur ontvangen door schepen Herlinde Trenson die het Historisch Genootschap loofde voor de jarenlange inzet voor de studie en de verspreiding van de Meetjeslandse geschiedenis. Vele leden, heemkundigen en andere geïnteresseerden, luisterden dan naar de voorstelling van het 64ste *Appeltje* door Roger Buyck.

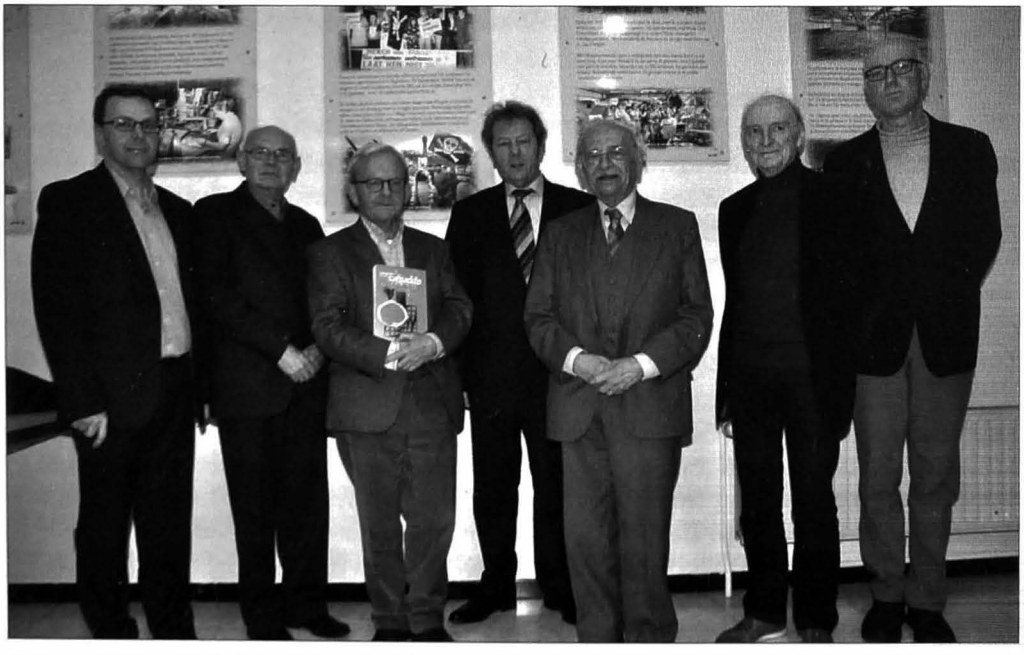

Het bestuur van het Historisch Genootschap bij de voorstelling in Knesselare: Peter Laroy, Walter Notteboom, Hugo Notteboom, Paul Van de Woestijne, Oskar Lippens, Roger Buyck en Arco Willeboordse.
Filip Bastiaen, Frederik De Cocker en Wilfried Steeghers ontbreken op de foto. (foto Alex Van Vooren)

Traditioneel worden de aanwezigen verwelkomd door Peter Laroy die de voorstelling van het nieuwe jaarboek in goede banen leidde. (foto Alex Van Vooren)

Voorstelling van het nieuwe Appeltje nr. 64 door redactiesecretaris Roger Buyck

Dames en Heren,

Winter of geen winter, wij hebben opnieuw enkele blozende Appeltjes van het Meetjesland voor U in petto. Onze nieuwsgierige auteurs zijn voor de 64ste keer op zoek gegaan naar boeiende onderwerpen die zij vonden in Lovendegem, Eeklo, Lembeke, Knesselare, Zomergem, Maldegem en zelfs in Zeeuws-Vlaanderen.

Willy Joos mag dit jaar de spits afbijten met een artikel over Ghysel Hebbrecht, die in 1622 rooms-katholiek gedoopt werd in de parochiekerk van Lovendegem, maar die als volwassene in feite veel meer geïnteresseerd was in de leer van de doopsgezinden. Aardenburg was hiervoor een ideaal toevluchtsoord en dank zij zijn financiële en intellectuele bagage vervulde hij er al vlug het ambt van *vermaner* of leraar binnen de doopsgezinde gemeenschap. Een gemakkelijk karakter had hij zeker niet en de leerstellingen die hij verkondigde, vielen niet steeds in goede aarde bij geloofsverwanten. Hij werd namelijk beschuldigd een aanhanger te zijn van het socinianisme, een leer die sterke gelijkenis vertoonde met de opvattingen van de 11de-eeuwse Katharen uit de Languedoc in Frankrijk. Zijn gedegen opleiding en zijn groot moreel verantwoordelijkheidsgevoel zorgden er echter voor dat Ghysel Hebbrecht als burger van Aardenburg zonder veel problemen zijn oude dag tegemoet kon zien. En zoals het bij

een degelijk artikel ook past, krijgen we tussendoor ook een uiteenzetting over de verschillende scheurrichtingen binnen de doopsgezinde kerk tijdens de 17de-18de eeuw.

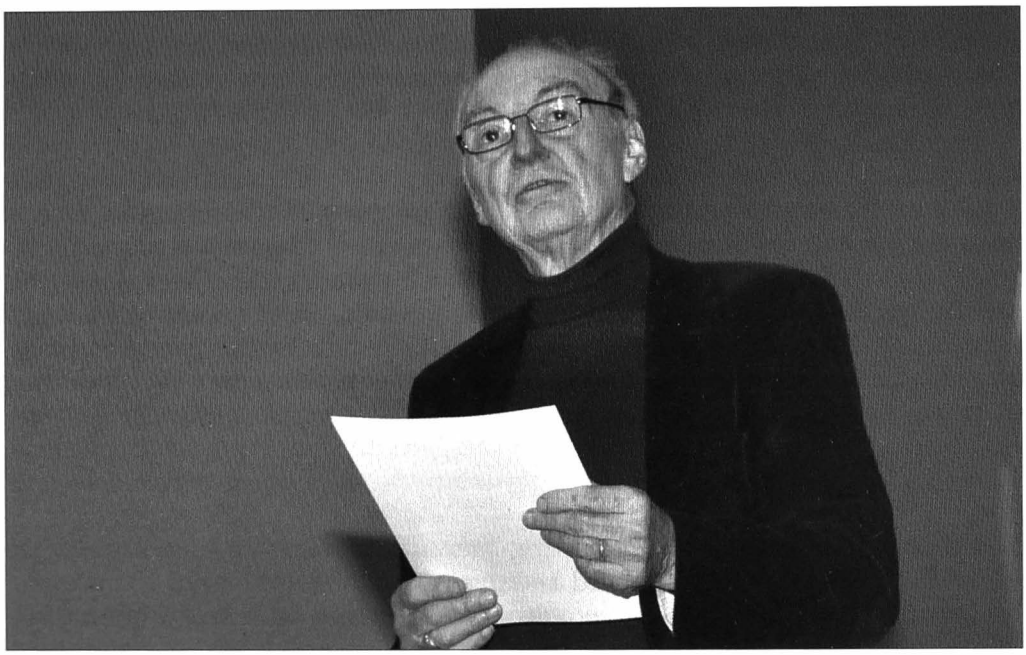

Bestuurslid Roger Buyck presenteert het nieuwe Appeltje voor een aandachtig luisterend en talrijk opgekomen publiek. (foto Alex Van Vooren)

Met Marc De Vleesschauwer komen we terecht in Zeeuws-Vlaanderen, waar 23 polders/waterschappen, deels ten noorden en deels ten zuiden van de in 1664 getrokken staatsgrens gesitueerd zijn. Wanneer deze werden bestuurd door één enkel gezagsorgaan, werden deze polders/waterschappen Internationale polders en waterschappen genoemd. Aan de hand van twee voorbeelden, met name de Moerspui- en de Albertpolder, volgt de auteur de manier waarop dergelijke polders/waterschappen van de 17de tot de 20ste eeuw bestuurlijk werden georganiseerd, wanneer ze ophielden te bestaan en hoe daarop de reactie was. Vanaf 1971 kwam een einde aan dit fenomeen van internationaal polder/waterschap.

Een onderwerp dat Filip Bastiaen zeer nauw aan het hart ligt, is onmiskenbaar het beroep van veldwachter. Vorig jaar was hij in Kaprijke voor een van onze voordrachten aan het woord en wat was het onderwerp: *Champetters in de gazetten.* In hetzelfde jaar schreef hij in ons jaarboek een bijdrage getiteld: *Mijnheer Champetter? Titulatuur en aanzien. Meetjesland 1850-1900.* Ook dit jaar laat het onderwerp hem niet los en richt hij zijn pijlen op het beroep van veldwachter in zijn artikel: *De strijd om het bestaan. Exaam voor veldwachter. Knesselare 1899.* In 1899 stond Knesselare inderdaad voor een probleem. Francies Lips, de toenmalige veld-

wachter, 70 jaar oud, was door de gemeenteraad geschorst en moest dus dringend worden vervangen. De normale procedure in plattelandsdorpen werd meestal bepaald door vriendjespolitiek, maar deze keer gebeurde – door omstandigheden die niet altijd 100 procent duidelijk zijn – de keuze van de nieuwe veldwachter door het organiseren van een examen. Een primeur op het terrein van de veldwachterskeuze! Zonder het eigenlijk te beseffen gaf Knesselare hierdoor het sein om een halt toe te roepen aan de vriendjespolitiek te lande.

Dames en heren, iedereen kent het gezegde: "Gezelligheid kent geen tijd." Parafraserend zou ik hieraan willen toevoegen "Geschiedschrijving kent geen leeftijd". Onze eerste voorzitter, juffrouw Elisabeth Dhanens, 98 jaar jong schreef een bijdrage over *Een merkwaardige Meetjeslander.* Een klein devotieboekje dat zij enkele jaren geleden aantrof in een antiquariaat leerde haar de persoon van Richard Van de Walle kennen. Deze laatste was afkomstig van Adegem en was in de loop van de Tweede Wereldoorlog in Duitsland gestorven. In dat devotieboekje met als titel *Dagelijkse Oefening* trof zij ook een door hem geschreven gedicht aan dat haar inspireerde tot een inhoudelijke en vormelijke ontleding.

Velen onder ons hebben vorig jaar de thans overleden Daniël De Veusser aan het woord gehoord tijdens zijn voordracht over *Vlaams Zomergem.* Waar hij toen de ontvoogding van de arme culturele Vlaming belichtte aan de hand van een viertal boeiende figuren, ligt nu de klemtoon op Hector Plancquaert, één van deze vier. Hector Plancquaert die tijdens zijn leven roman- en toneelschrijver, journalist, uitgever en industrieel was, wordt ons in deze bijdrage voornamelijk getekend als een activist en daensistisch politicus tijdens de roerige periode aan het einde van de 19de- begin 20ste eeuw. Zijn streven richtte zich in de eerste plaats tegen de armoede en de uitbuiting van de arbeider. Precies hierdoor werd het een strijd tegen de gevestigde politieke en kerkelijke macht; deze laatste voornamelijk geconcretiseerd in de figuur van priester Daens die niet langer als priester zijn taak mocht uitoefenen. Evenzeer was er Hectors inzet voor de Vlaamse zaak. Vanaf 1885 tot 1929 volgen wij de turbulente jaren van zijn politieke strijd, gaande van de Landdagbeweging in 1885 naar de oprichting van de Christene Volkspartij (niet te verwarren met de latere Christelijke Volkspartij) in 1893 en de latere sympathisering met Jong-Vlaanderen. De zeer gedetailleerde beschrijving van zijn politieke aspiraties, successen en mislukkingen worden hierbij rijkelijk geïllustreerd door citaten uit de talrijke toenmalige krantenwereld.

Sinds begin dit jaar worden wij overspoeld met commentaar, beelden en verhalen over de Eerste Wereldoorlog. En dat plaatselijke documenten over die periode boeiend kunnen zijn, wordt nog maar eens bewezen door een bijdrage van Paul Van de Woestijne, die als een echte gelukzoeker erin slaagde een dagboek over die periode op de kop te tikken, een dagboek van een Eekloonaar met name Prosper Van Acker. Wie was deze Prosper Van Acker? Uit zijn biografie onthouden wij dat hij als zoon van een kloefkap-

per, herbergier en kolenhandelaar geboren werd te Eeklo in 1868. Hij had al vroeg interesse voor muziek en dat leidde uiteindelijk tot een dirigentschap bij een Eeklose liberaal getinte harmonie. Daarnaast had hij ook literaire aspiraties en kon hij deze onder andere vorm geven in zijn liberaal weekblad *De Stad Eecloo*. Kunst en cultuur, lokale en internationale gebeurtenissen waren evenzeer stokpaardjes voor Prosper Van Acker. En het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het leven te Eeklo tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn volle aandacht kreeg. Prosper Van Acker was een verstokte vrijgezel, maar trouwde uiteindelijk dan toch op 55-jarige leeftijd. Zijn jongste telg, erenotaris Maurits Van Acker uit Bassevelde, bezorgde in het jaar 2000 het bewaard gebleven dagboek van zijn vader aan Rudolf Declercq met het doel het voor raadpleging of eventuele publicatie open te stellen. En vandaag, dames en heren is dit, dank zij Paul Van de Woestijne, een voldongen feit. In dit 64ste jaarboek kunt u zich laten meeslepen in een eerste deel dat eindigt op donderdag 20 januari 1916. Nu eens gaat het om korte, droge vermeldingen over de levensduurte en prijzen van levensmiddelen, dan weer in emotionele beschrijvingen van angst en onmacht bij de plaatselijke bevolking. Alles samen een boeiend beeld over een kleine stad in oorlogstijd.

Dames, kunt u het zich vandaag voorstellen: moeder aan de haard met 8, 10, 12 of 14 kinderen? Dat was althans de eerste indruk die we over de 19de eeuw meekregen. Armoe troef en kinderen in overvloed. Beantwoordt dit beeld ook aan de werkelijkheid? Ik wilde de proef op de som en nam als testgeval *Lembeke tijdens de 19de eeuw*. Geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters waren hierbij de bronnen. En wat leerden ze ons? Aan de hand van drie steekproeven - begin, midden en einde van de 19de eeuw - constateerden we dat bij het begin van die eeuw 53% van de gezinnen niet meer dan vier kinderen telde, dat dit naar het midden van die eeuw zelfs steeg naar 66% en dat enkel naar het einde van de 19de eeuw 6% van de gezinnen meer dan tien kinderen telde. De huwelijksregisters maakten duidelijk dat de respectieve partners voor meer dan de helft onder dezelfde kerktoren woonden en dat de ondertekening van de huwelijksakte zich zeer dikwijls beperkte tot een kruisje met de vermelding: "*Dit is het handteken van.*" Uiteraard leefden de mensen minder lang, alhoewel er ook toen 90-jarigen waren en was kindersterfte een vertrouwd fenomeen. Laten we dus maar blij zijn dat we heel wat later geboren werden.

En zo zijn we opnieuw beland bij Paul Van de Woestijne met een tweede bijdrage over *Feodaal Maldegem, 12de eeuw tot 1795*. Wat is een leen? En wat een achterleen? Wat is het onderscheid tussen een heerlijkheid en een leen? Hoeveel lenen telde Maldegem en waar waren ze gesitueerd? Tal van vragen waarover ik niets mag zeggen, want dames en heren, Paul himself zal het ons allemaal haarfijn uit de doeken doen.

Mij rest alleen nog te vermelden dat u naast al die bijdragen nog een uitgebreid heemkundig repertorium en een interessante kroniek aantreft van de hand van Filip Bastiaen. Ik wens u alvast veel leesgenot.

De talrijk opgekomen aanwezigen luisteren naar de uiteenzetting van Paul Van de Woestijne over de Maldegemse feodaliteit. (foto Alex Van Vooren)

Na de voorstelling hield Paul Van de Woestijne een boeiende historische lezing over de Maldegemse feodaliteit. In Appeltje nr. 62 (90 bladzijden) en nr. 64 (100 bladzijden) publiceerde Paul nagenoeg alles wat hij over de Maldegemse feodaliteit ontdekte in de meest diverse bronnen en archiefdepots. Het was geen gemakkelijke taak om ook maar een korte samenvatting te presenteren van zijn toch magistraal werk. Aan de hand van didactische kaarten slaagde hij er in een beeld te schetsen van de vrij ingewikkelde feodale toestand in Maldegem. Wat we ervan onthouden is dat Maldegem een lappendeken was van lenen en heerlijkheden, en dat het bijzonder tijdrovend werk moet zijn geweest om daar wat structuur in te vinden. Wie zich verder in de materie wil verdiepen, verwijzen we graag naar de twee vermelde jaarboeken. Maldegem mag Paul dankbaar zijn voor zijn secuur, erudiet en wetenschappelijk onderzoek.

B. Activiteiten

1. Bezoek aan Sint-Anna ter Muiden en Sluis

Onder de bekwame leiding van ons ijverige bestuurslid Arco Willeboordse bezochten we dit jaar het stemmige Sint-Anna ter Muiden en het drukke winkelstadje Sluis. Na het drinken van de koffie in d'Ouwe Schuure begaf het gezelschap zich naar Sint-Anna ter Muiden, een vergeten stadje op de grens met België, waarover onze gids Arco boeiende verhalen, pittige anekdotes en historische weetjes wist te te vertellen. *Mude*, zoals Sint-Anna ter Muiden aanvankelijk heette, kreeg stadsrechten in 1242.

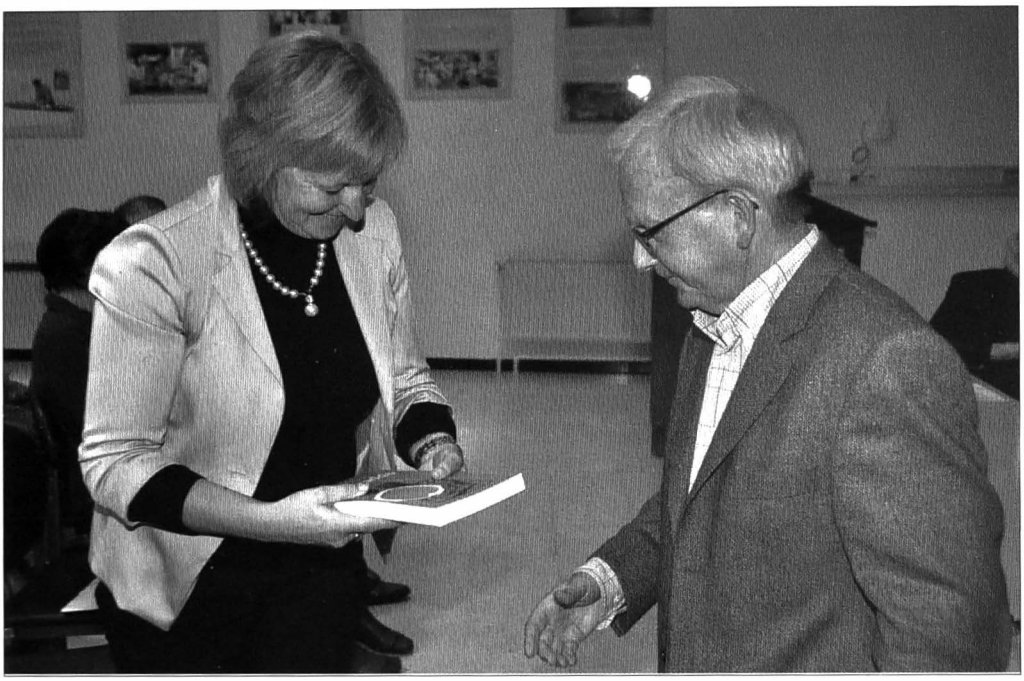

Voorzitter Hugo Notteboom overhandigt het eerste exemplaar aan schepen mevrouw Herlinde Transon. (foto Alex Van Vooren)

Bij de dorpspomp uit 1789 in Lodewijk XIV-stijl werd uitleg gegeven over het wapenschild van het stadje en daarbij diste Arco de historische relaties met Turkije op. Op het schilderachtige marktplein staat ook het 18de-eeuwse raadhuis waar geregeld kunsttentoonstellingen werden gehouden, maar dat nu voor een 'zacht' prijsje te koop staat. Bij het begin van de 20ste eeuw was Sint-Anna nog een toevluchtsoord voor kunstenaars.

De zware torenstomp die hoog boven de huizen van Sint-Anna uitsteekt is een overblijfsel van de 14de-eeuwse gotische kruiskerk. Er zijn nog verschillende middeleeuwse grafzerken te zien. Wat nog overblijft van het interieur is grotendeels 17de-eeuws, het orgel dateert uit 1872. Tijdens opgravingen in 1962 werd een 15de-eeuws albasten beeldje gevonden, voorstellende Eva. Bijzonder merkwaardig zijn ook de teruggevonden potten uit de 15de eeuw waarin kinderlijkjes werden bijgezet. Het gebruik om kinderen aldus te begraven was algemeen verspreid en daarover beloofde Arco een artikel voor ons jaarboek. In de kerk hangen ook nog een paar rouwborden.

De kerk zelf werd meermaals vernield door wapengeweld en door blikseminslag, in 1675 sloeg de bliksem in het klokkenhuis.

Arco Willeboordse gidste ons door het stemmige Sint-Anna ter Muiden.

De historische dorpspomp met het wapenschild van het stadje.

Bezoek Sint-Anna ter Muiden e Sluis

De dapperen die de toren beklommen en genote van een adembenemend uitzicht.

Een kerk met een heel rijke, maar dikwijls dramatische geschie

Na de uitleg beklommen enkele dapperen de toch hoge toren, via een volledig in het duister gehulde wenteltrap. Het uitzicht boven was wel adembenemend: men zag duidelijk schepen op zee varen nabij Cadzand.

In 1880 hield Sint-Anna ter Muiden op te bestaan als zelfstandige gemeente en werd het bij Sluis gevoegd. Het stadje is in zijn geheel beschermd.

Na het bezoek aan Sint-Anna kregen we een interessante rondleiding onder de leiding van mevrouw Diane Gijsel-Dewaele: oorlog in Sluis, meester Van Dale en zijn woordenboek, restanten van versterkingen enzovoort. Tenslotte bezochten we ook nog het vernieuwde Belfort met een heel mooie didactische (zien, voelen, doen) tentoonstelling over de geschiedenis van Sluis.

Bij een fijn diner in het gezellige Wapen van Sluis werd deze aangename en leerrijke uitstap afgesloten. We moeten Arco en mevrouw Diane Gijsel-Dewaele bijzonder hartelijk danken voor hun soms verrassende maar steeds deskundige uitleg.

2. Historische lezingen: zesde reeks

Michel Nuyttens, *Kwezeltjes dansen niet*
2 maart in zaal Pax te Aalter

Iedereen is min of meer bekend met begijntjes, de idyllische pastorale begijnhoven in Brugge, Gent en elders worden jaarlijks door honderden nieuwsgierigen bezocht. Ook bekend zijn kwezels: oudere dames die zich in de gunst van de pastoor of een andere geestelijke proberen te wringen. Althans zo kennen wij de pejoratieve 'kwezels', de *dibben*, de *trunten*, de preutse pilaarbijters, de *papenhoeren*.

Michiel Nuyttens wist er heel wat anders over te vertellen. Kwezels zijn geestelijke dochters die in gemeenschap leven, maar geen eeuwige geloften afleggen. Zij volgen daarmee de raad van enkele kerkvaders die het huwelijk het ergste van het ergste vinden voor meisjes: verschrikkelijke pijn bij het bevallen, lelijk worden, een man moeten verdragen enzomeer. Na het Concilie van Trente worden tal van nieuwe kloosterordes gesticht, veel ervan zijn echte kweekvijvers voor kwezels en hebben dan ook een 'derde orde' voor leden die geen of niet alle geloften afleggen. Duizenden jonge vrouwen voelen zich geroepen tot dit leven. In Ardooie alleen al 200 geestelijke dochters, maar ook in Adegem, Eeklo, Kaprijke en elders in het Meetjesland worden er gesignaleerd. Ze stellen samenlevingscontracten op, hun eigendommen komen in het systeem van de dode hand. Daardoor kunnen ze rekenen op achterdocht en tegenwerking van de burgerlijke overheid.

Een wel heel bijzondere kwezel was Anna de Torres, een Spaanse dame, bijgenaamd *het heilig Anneke dat niet eet*: steeds op blote voeten, slapen op een vloermat, drie stenen als hoofdkussen, nauwelijks eten,

Michel Nuyttens over kwezels en geestelijke dochters.
(foto Alex Van Vooren)

geregeld een geseling, een doodskist met een pop van zichzelf op haar kamer, keek niet in spiegels, kreeg stigmata en nog meer. Kortom: een heel merkwaardige kwezel. In verschillende boeken en boekjes wordt voorgeschreven hoe kwezels moeten leven, niet altijd zo draconisch als het heilig Anneke, maar toch: slechte kleren dragen, slapen op stro, hoofd armen en benen bedekt, haren kleed bij het slapen gaan. Een zeker geen bier, wijn of jenever drinken, specerijen niet gebruiken en boven alles: het gezelschap van mannen mijden.

Het aandachtig luisterend publiek. (foto Alex Van Vooren)

Een dag in het leven verliep als volgt: om 6 uur getijden, dan werken en bidden, een korst brood eten, het rozenhoedje bidden, een beetje zingen, bidden, avondmaal en dan naar bed. Niet alle gemeenschappen waren zo streng: soms werd bezoek ontvangen, aan kansspelen gedaan, gedanst en dergelijke buitenissigheden meer. Een kwezel *à la iron lady* was Cecilia Dhulst uit Eeklo, overste van de Maricolen in Leuven en Mechelen. Tegenspraak duldde ze niet, wie dat waagde werd op water en brood gezet, financieel gesjoemel was haar niet vreemd, nooit biechtte ze en ze sprak zelden een woord. Op haar kamer leefde een meisje van 9 à 10 jaar dat ze als haar persoonlijk bezit aanzag en dat ze overlaadde met geschenken en de duurste spijzen.

Vermelden we nog dat er mannen-kwezels bestonden. De Broeders van Dale uit Kortrijk pasten voor het eerst klassikaal onderwijs toe.

Een bijzondere lezing over een onbekend onderwerp.

CAROLINE DE CANDT, *Grensgevallen – De geschiedenis van de noordgrens van West- en Oost-Vlaanderen*
4 mei in het gemeentehuis van Maldegem

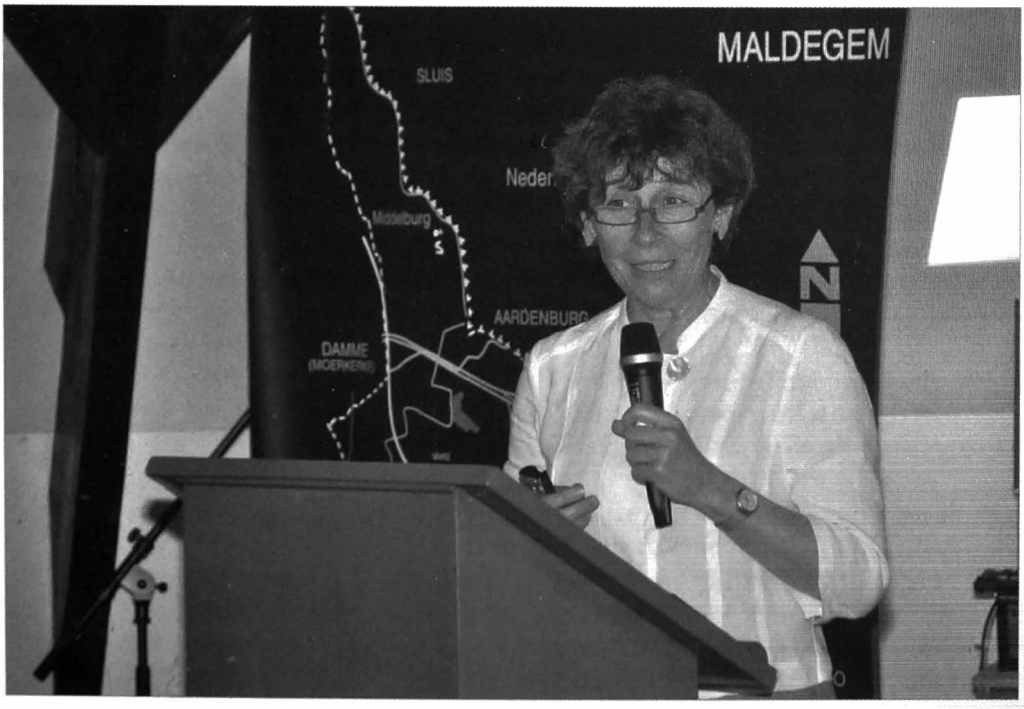

Mevrouw Caroline De Candt tijdens haar lezing over het grillige verloop van de grens met Nederland.(foto Alex Van Vooren)

Het talrijk opgekomen publiek uit noord en zuid (foto Alex Van Vooren)

Ter gelegenheid van de erfgoeddag *Grenzeloos* die in het teken stond van allerlei grenzen, afbakeningen en andere obstakels die mensen belemmeren hun weg te gaan, was in het Maldegemse gemeentehuis een kleine maar interessante tentoonstelling opgezet over de grenzen van het Ambacht Maldegem. Die tentoonstelling werd op 4 mei deskundig aangevuld door een lezing van mevrouw Caroline De Candt over de grillige contouren van de grenzen van België waarover zij in 2005 het boek *Blauwdruk* publiceerde.

In haar lezing beperkte mevrouw De Candt zich tot de evolutie van de noordgrens van ons land. Zij bracht haar interessante verhaal over de architecten van de landsgrenzen aan de hand van bekende maar nog meer onbekende landkaarten. Meestal, om niet te zeggen altijd, werd de grens met onze noorderburen gewijzigd naar aanleiding van een politieke beslissing die soms ver van ons bed werd genomen of het gevolg was van van een militair conflict. Al in 1539, met het verdrag van Kamerijk, kwam Vlaanderen formeel los van Frankrijk. Mevrouw De Candt ging uitvoerig in op de gevolgen van de Tachtigjarige oorlog (1568-1648) en de veroveringen van prins Maurits (1586-1604). De Vrede van Münster (1648) tussen Spanje en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, legde de grens tussen noord en zuid definitief vast. Wat niet belette dat er van 1648 tot 1715 voortdurend oorlog was tussen Spanje en Lodewijk XIV, waarvan Vlaanderen steeds opnieuw het slachtoffer was. De Vrede van Utrecht (1715) maakte een eind aan de strijd.

Met de annexatie door Frankrijk in 1795, kwam de grens van het Scheldedepartement tot aan de Schelde. Het eerste wat koning Willem na de vereniging van België en Nederland in 1815 deed, was de grens opnieuw naar de toestand van 1648 brengen. De Belgische onafhankelijkheid wijzigde niets aan de noordergrens, enkele kleinere wijzigingen niet te na gesproken.

De lezing van mevrouw De Candt was, mede door het interessante kaartmateriaal, bijzonder verhelderend. Voor wie de lezing aandachtig volgde, heeft de grens geen geheimen meer. Ook de talrijke aanwezige noorderburen, en hun al even talrijk aanwezige zuiderburen, toonden zich opgetogen over de 'geschiedenisles'.

WILLY Joos, *Successen en mislukkingen van een aantal protestantse families in het Nederland van de 16de tot en met de 18de eeuw.*
15 juni in de Doopsgezinde kerk Het Lam tot Aardenburch

Ons medelid Willy Joos hield een lezing over een onderwerp waar tot nu toe nog maar weinig, om niet te zeggen geen, onderzoek is verricht en waarover nauwelijks iets geweten is. Wie een beetje thuis is in onze Meetjeslandse geschiedenis weet vanzelfsprekend dat vanaf de 16de tot de 18de eeuw heel wat inwoners hun heil en geluk gingen zoeken bij onze noorderburen, vooral omdat ze er ongehinderd hun godsdienst konden beleven. Met name de herdopers zijn ons bekend. En daar houdt die kennis meestal op.

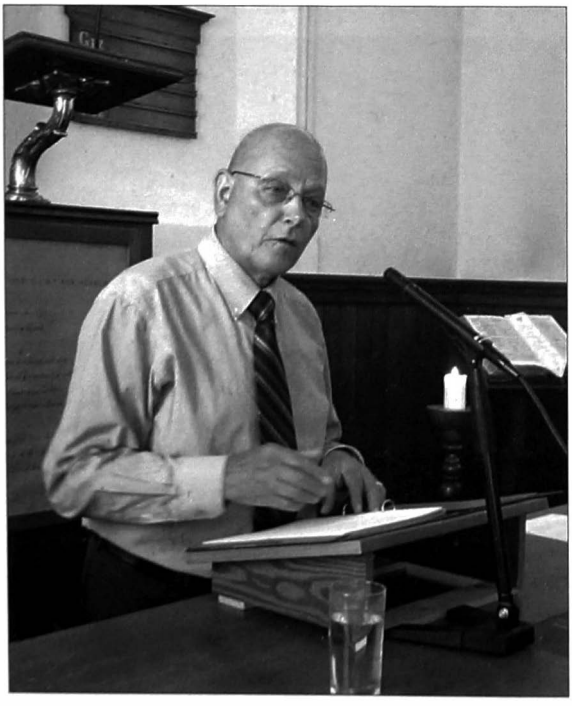

Ons medelid Willy Joos hield een heel gesmaakte lezing over een bijna onbekend onderwerp.

Het is de verdienste van Willy dat hij wat verder ging kijken. Aan de hand van een drietal voorbeelden schetste hij op een goed gedocumenteerde en illustratieve manier hoe het die Vlaamse families verging: de Gentse doopsgezinde familie De Clercq, de familie Standaert met Zomergemse connecties en de befaamde, beroemde familie Van Eeghen uit Kortemark. Samen met nog andere Vlaamse families investeerde Jacques De Clercq vele duizenden guldens in de drooglegging van de Beemster (nu werelderfgoed), noord van Amsterdam waar hij 47 ha bezat. Later maakte hij deel uit van de Vlaamse doopsgezinde gemeente van Haarlem waar hij riante eigendommen bezat en een al even riant leven leidde.

Minder voor de wind ging het Charles Standaert. Die werkt zich bij het begin van de 17de eeuw in Zeeuws-Vlaanderen, dankzij naarstig en hard labeur in de polders, op tot een rijke landbouwer met een uitgestrekte boerderij. Zijn huwelijk met een ongedoopte vrouw leidt tot excommunicatie uit de doopsgezinde kerkgemeenschap. Maar ook zijn ergerniswekkende levenswijze, ongehoorzaamheid en grof gedrag zijn oorzaken van zijn uitsluiting. De man raakt in financiële problemen, er wordt in 1677 beslag gelegd op zijn eigendommen en hij eindigt "*met een quaed slot*", een faillissement. Hij raakt nog betrokken bij brandstichtingen en burenruzies en moet het erfdeel van zijn vrouw verkopen. Een desastreuze ondergang na een leven van wroeten en beulen.

Over het leven van lakenhandelaar Jacob van Eeghen uit Kortemark en over zijn familie is een volledige historische encyclopedie te vullen. Van Kortemark over Aardenburg komen we in Amsterdam terecht waar een zeer succesvolle handel in laken, lijnzaad en specerijen wordt uitgebouwd. De familie beschikt over een eigen handelsvloot, verzamelt

De aanwezigen in het stemmige kerkje van Het Lam tot Aardenburch.

duizenden originele prenten, legt in Amsterdam het Vondelpark aan. Ondanks tegenslagen in zijn persoonlijk leven, bouwt Jacob en na hem zijn nazaten een waar zakenimperium uit, tot in Canada toe. Nog steeds is Van Eeghen een naam die klinkt als een klok in Amsterdam.
Zoals spreker eindigde: "*drie families, drie hardwerkende, gelovige herdopers, Vlamingen die wij nauwelijks kennen maar waarover we terecht fier mogen zijn.*" Meer van dat, Willy!

FRITS VAN OOSTROM, *Kleine en grote vruchten in het Meetjesland. Van Jan Frans Willems en tot en met de Reynaert*
20 september in het auditorium van het gemeentehuis te Aalter

Professor van Oostrom, medio-neerlandicus, gespecialiseerd in de Nederlandse Taal- en Letterkunde, *uitvinder* van wat de *turbo medio-neerlandistiek* wordt genoemd, is in Nederland en Vlaanderen een *grote man*, een wetenschapper *pur sang* die de studie van de middeleeuwse literatuur erg heeft gestimuleerd en voor heel wat nieuwe inzichten heeft gezorgd. De gelauwerde, internationale topwetenschapper en auteur van veelgeprezen boeken over onze middeleeuwse literatuur en vriend van Vlaanderen nam met veel genoegen de uitnodiging aan om in het hart van het Meetjesland een lezing houden over de middeleeuwse literatuur in het Meetjesland.

Professor van Oostrom: "*Zowel onze middeleeuwse literatuur als de wetenschappelijke bestudering daarvan hebben heel wat aan het Meetjesland te danken. Het is voor mij een eer en genoegen om daarvan in het*

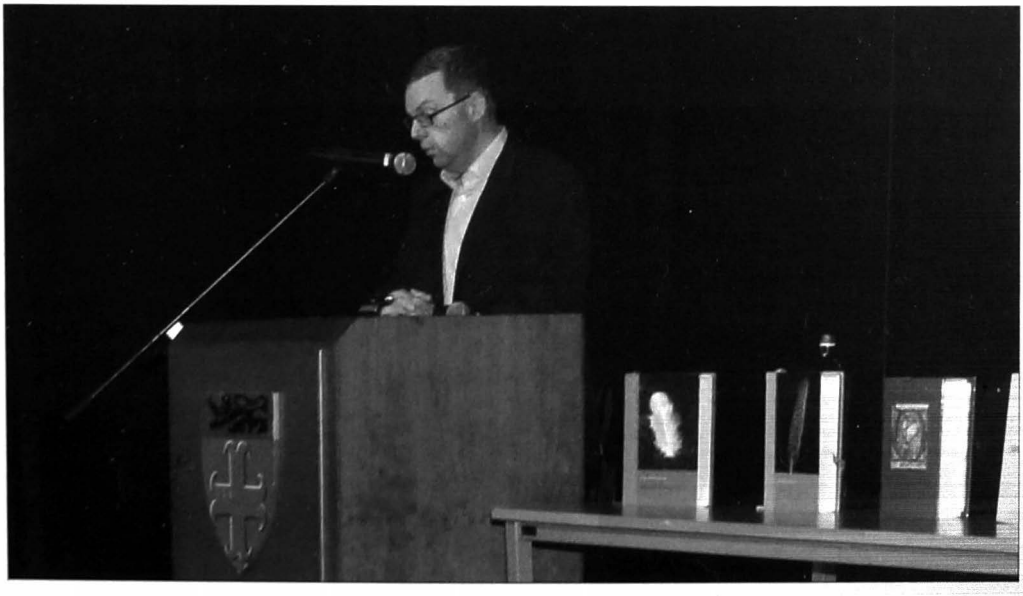

Peter Laroy leidde professor Van Oostrom op een originele manier in.
(foto Gothard De Coninck)

Meetjesland zelf te getuigen. Kroongetuigen zullen achtereenvolgens zijn:

- *Jan Frans Willems,*
- *de fragmenten van de ridderroman Moriaen gevonden door Maurice Steel en gepubliceerd in Appeltjes van het Meetjesland;*
- *Diederic van Assenede en diens Floris ende Blancefloer;*
- *en tenslotte de onvergelijkelijke Van den vos Reynaerde.*

Allemaal Meetjesland, kortom!"

Het werd een onvergetelijke namiddag, een magistrale lezing over ons Meetjesland. Jan Frans Willems, die lange tijd als banneling in Eeklo verbleef, beet de spits af. Blijkbaar waren zijn Eeklose jaren voor zijn wetenschappelijk werk en zijn uitgaven, zowat de belangrijkste uit zijn leven. Vanuit Eeklo hield hij contact met alle belangrijke onderzoekers van middeleeuwse handschriften, verzamelde en bestudeerde er zelf tientallen, en publiceerde een nog steeds te raadplegen *Reynaert de Vos*: *Reynaert de Vos, episch fabeldicht uit de twaelfde en dertiende eeuw met aenmerkingen en ophelderingen van J.F. Willems, 1836.* Het resultaat van Willems behoort nog steeds tot het beste van een onvergankelijke Vlaamse verteltraditie, "*tot leringhe ende vermaeck*".

Maurice Steel, leraar aan het Sint-Vincentiuscollege in Eeklo, publiceerde in 1953 in *Appeltjes van het Meetjesland* een fragment van een middeleeuwse roman dat in het Meetjesland werd ontdekt. Het was voor de auteur de verrassing van zijn leven toen hij "*tussen de stoffige papieren van een overleden verzamelaar een door de muizen erg aangevreten aan-*

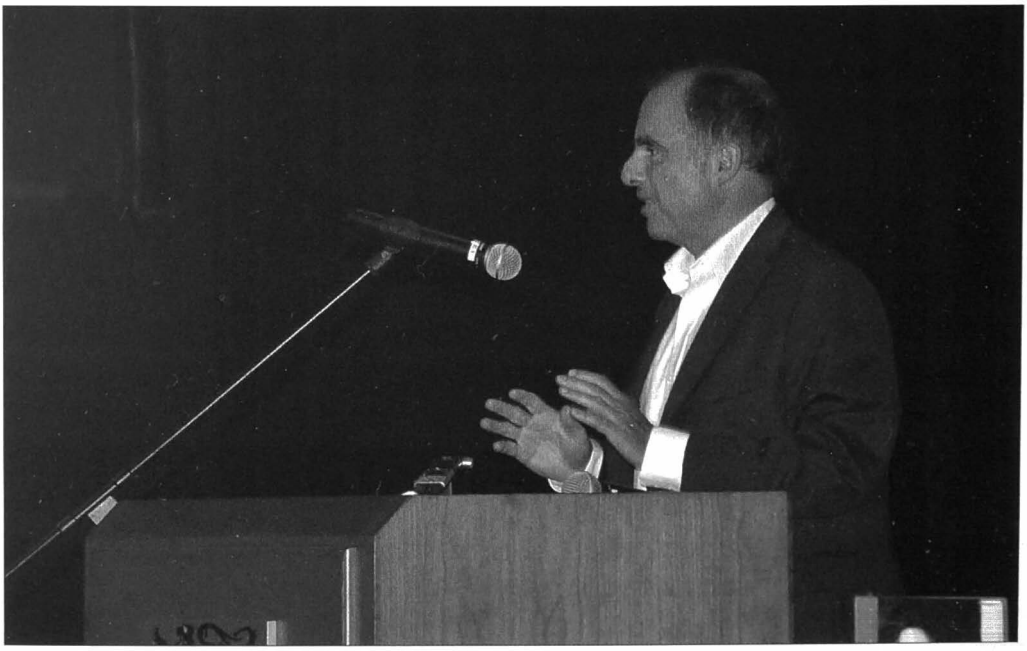

Professor van Oostrom vol lof over het Meetjesland. (foto Gothard De Coninck)

tekenboekje aantroffen" met een vergeelde omslag waarop een fragment geschreven was van de *Moriaen*. Een bijzonder belangrijke vondst, volgens professor van Oostrom, voor wie elke snipper literair perkament een bijdrage levert tot een betere kennis van de middeleeuwen. Hij had daarbij twee vragen: wie was die Maurice Steel en waar wordt het fragment nu bewaard?

Het onvolprezen *Floris ende Blancefloer*, door Diederic van Assenede vertaalt uit "*het walsche*" is het enige werk dat van hem bewaard bleef. Zoals hij zelf schreef, kostte het hem moeite en inspanning om de vertaling te voleindigen. Over de klerk Diederic is het alweer een lid van het Historisch Genootschap, voorzitter Luc Stockman, die voor het eerst een rekening publiceerde door Diederik opgesteld en misschien eigenhandig geschreven en die wordt bewaard in het Brugse Sint-Jansarchief. "*Het enige verleden dat zin heeft, is een levend verleden, een verleden waar we iets mee doen, waar we ons mee verstaan,*" aldus van Oostrom. Hij loofde dan ook het Asseneedse initiatief om *Floris ende Blancefloer* via een reuzengroot tapijt à la manière de Bayeux weer tot leven te wekken.

Het tweede deel van zijn lezing reserveerde professor van Oostrom geheel voor *Van den Vos Reynaerde*. Hij was nog eens door Watervliet gereden om er de Reynaertbeelden van kunstenaar Chris Ferket te bewonderen en was er bijzonder door gecharmeerd. *Reynaert de Vos* is voor van Oostrom hèt Vlaamse meesterwerk van de Middelnederlandse literatuur. Duitsland heeft zijn *Nibelungenlied*, Frankrijk zijn *Chanson de Roland*,

Even napraten met professor Magda Devos en Paul Van de Woestijne.
(foto Gothard De Coninck)

Engeland zijn *Beowulf* en Vlaanderen zijn *Reynaert de Vos*. Wat eraan ontbreekt is de naam van de auteur. Het enige wat we weten, is dat het gaat over "*Willem die Madoc maecte*" en dat hij een vertaling *"na den walschen boucken in Dietsche dus hevet begonnen."* Dat we de auteur niet echt kennen, mag geen probleem zijn. Iemand die een vliegend tapijt ziet, zal ook niet vragen wie het geweven heeft!

Van Oostrom benadrukte vervolgens vier belangrijke kenmerken van onze *Reynaert*:

1. het apart soort humor, veel subtieler dan in de Franse versie, en met veel zin voor het detail: een *lettel dronken*, Reynaert die *ligt te zonnen*,...
2. de aparte stijl, de auteur die speelt met de taal: *Confiteor pater, mater, Dat ic den otter ende den cater*
3. de hechte, doortimmerde structuur, vol vernuft en subtiliteit, met steeds dezelfde list: bij Bruin de Beer het terloops laten vallen van het woord honing, bij Tibert de kater het over muizen hebben en de koning zelf verleiden met een schat.
4. de conflictverscherping bij de Vlaamse *Reynaert*: scherper, gemener, confronterend, sadistisch, kortom: ijzersterk.

Een lezing die nog lang bleef nazinderen. Jammer dat intellectueel Meetjesland het grotendeels liet afweten.

Bart Veeckmans, *Wie waren de 'tantes' in de gelijknamige roman van Cyriel Buysse?*
7 december in het Gemeentelijk Ontmoetingscentrum te Poeke.

Voor deze laatste lezing van het seizoen waren ruim dertig aanwezigen naar Poeke afgezakt om er voor het eerst of opnieuw kennis te maken met hèt meesterwerk van Cyriel Buysse, de roman *Tantes*. In deze roman wordt het verhaal verteld van drie verzuurde tantes, drie stijve harken,

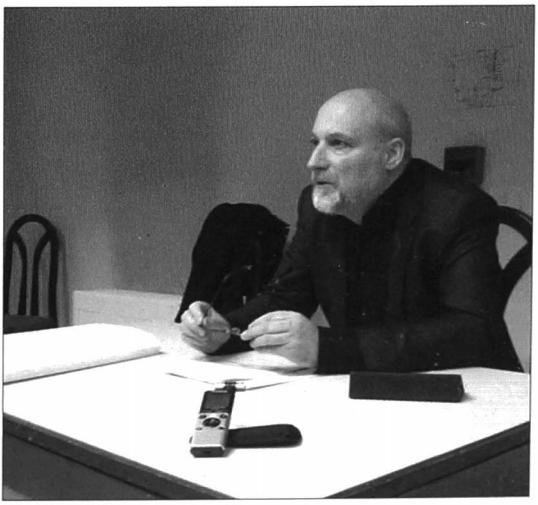

Bart Veeckmans over Tantes, meesterlijke roman van Cyriel Buysse.

De aanwezigen zullen Tantes ongetwijfeld nog meer smaken.

preutse maagden die schuifelend ter kerke gaan, kwezels eerste klas, die met ijzeren hand hun wil opleggen en hun rijke bezit als losgeld gebruiken om het leven van hun drie nichtjes te verwoesten door het opleggen van een hypocritische fatsoensmoraal. Buysse op zijn best.

Bart Veeckmans raakte na de uitzending van *Tantes* op de televisie - omstreeks 1980 - gefascineerd door het werk van Buysse die hij een rasverteller van Europees formaat noemde. En terecht. Zijn onderzoek naar historische realia in de roman bracht heel wat nieuwe gegevens aan het licht. Wel wees Veeckmans erop dat Buysse geen historische roman schreef, maar een artistieke realiteit weergeeft, ingebed in een historische omgeving.

Buysse putte voor *Tantes* inderdaad uit vroeger werk, hij nam daarbij elementen over uit het werk van zijn tantes, de gezusters Loveling, maar het meest van al schreef hij over wat hij zelf had gezien, gehoord en beleefd. Voor de tantes en de familie Dufour stond ongetwijfeld de notabele, rijke, intellectuele en honkvaste familie Blomme uit Lotenhulle als voorbeeld. Veeckmans haalde een hele reeks voorbeelden aan die zijn stelling ondersteunden: het Blommenkenskasteeltje in Lotenhulle, de huwelijkspolitiek van de familie, de controle over andere familieleden, het erven en onterven, de godvrezendheid, de verwaandheid, de deelname aan de dorpspolitiek enzomeer.

Het besluit is dat *Tantes* een ongeëvenaard meesterwerk is in de Nederlandse literatuur. De fictieve personages uit de roman worden levensecht getekend naar wat Buysse zelf meemaakte, naar wat hij in het dorp had horen vertellen, en naar wat hij had eerder had geschreven en gelezen. Zijn formidabel verteltalent brengt al deze elementen samen tot een perfect uitgebalanceerde synthese.

Bart Veeckmans deed ons nog meer houden van Buysse en van zijn roman *Tantes* die we met nog meer smaak voor de zoveelste keer opnieuw, lazen.

Hugo NOTTEBOOM

2. BOEKENNIEUWS

Jonas BRAEKEVELT, *Pieter Bladelin, de Rijselse Rekenkamer en de stichting van Middelburg-in-Vlaanderen (ca. 1444-1472): de ambities van een opgeklommen hofambtenaar versus de bescherming van het vorstelijke domein*, Brussel, 2012.

Met zijn boek over Pieter Bladelin voegt Jonas Braekevelt een boeiend hoofdstuk toe aan de geschiedenis van Middelburg en meteen ook aan de biografie van Pieter Bladelin, de stichter van het stadje.

Het was de intentie van de auteur een beeld te schetsen van de juridische aspecten van de creatie van Middelburg als heerlijkheid en als stad, waarvoor Pieter Bladelin in 1464 van hertog Filips de Goede het privilege van de hoge rechtsmacht wist te verkrijgen. Wordt dit laatste gegeven in de literatuur doorgaans als een quasi vanzelfsprekendheid aangehaald, dan toont Braekevelt aan de hand van tientallen documenten aan dat Bladelin ondanks de steun van Filips de Goede, met zijn aspiraties op het taaie verzet stuitte - het versus uit de ondertitel - van de heren van de Rijselse Rekenkamer, die daarmee opkwamen voor het vorstelijk domein, dus feitelijk handelden in het belang van de hertog.

Wie de carrière van Bladelin enigszins kent, zal met de auteur beamen dat hij als *"een eerder uitzonderlijke en meer dan geïnformeerde tegenstander"* (p. XXXIV) voor de rekenmeesters geen makkelijke partij was. Hun weerstand gaf aanleiding tot het opdiepen van de meer dan twee eeuwen oude verordeningen aangaande de Brieven *de bonis Lamberti*, later *Brieven van Aartrijke* genoemd, die mee aan de basis liggen van de creatie van de heerlijkheid Middelburg, tot het voorleggen van octrooien, het redigeren of kopiëren van akten, bevelschriften en brieven, zelfs tot een schrijven van Guillaume Fillastre - bisschop van Doornik, kanselier van de orde van het Gulden Vlies en voorzitter van de hofraad - waarbij de leden van de rekenkamer voor het geval Middelburg ontslagen worden van hun eed de restricties betreffende het hertogelijk domein na te leven. Ook het uitzenden van een driekoppige onderzoekscommissie naar Middelburg

om er via getuigenverklaringen te polsen naar de toedracht van de *Brieven van Aartrijke* en de daarmee gepaard gaande ammanieën en te zoeken naar de grenzen van de heerlijkheid behoorde tot hun verweer.

Alle tegenwerking en verzet vanwege de rekenmeesters heeft niet mogen baten: Bladelin haalde zijn slag thuis en werd omwille van zijn verdiensten door de hertog met de gunst van de hoge rechtsmacht beloond.

Een enigszins vergelijkbare, zij het merkelijk minder verbeten strijd, zou zich voordoen in 1471, wanneer Bladelin Karel de Stoute om het hoogst ongebruikelijke privilege verzoekt bij testament over al zijn bezittingen, leengoederen incluis, te mogen beschikken, een privilege dat hij overigens ook vraagt voor de toenmalige inwoners van Middelburg. In hun standpunt en advies dienaangaande verwonderen de rekenmeesters zich over de *"affection desordonnee de l'impetrant"* (p. CXXVI en 242). Jonas Braekevelt stelt die naast de *"inordinatus amor sui"* van Thomas van Aquino, de buitenmatige eigenliefde die tot zonde leidt. De *avaritia*, de hebzucht uit Jheronimus Bosch' *Hoofdzonden* (Madrid, Museo del Prado), acht hij dan ook een passender illustratie bij de stichting van Middelburg dan Van der Weydens Bladelintriptiek (p. CXXVI-CXXVIII). Daarmee staan we mijlenver van Verschelde, die in 1867 Bladelins stichting zag als uiting van *"eene groote menschlievendheid en eene regtzinnige godsvrucht"* (p. CXXXVII; Karel Verschelde, *Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen*, Brugge 1867, p. 30).

Het betoog van Jonas Braekevelt vormt het eerste gedeelte van het boek en kreeg een paginering van I (X) tot CXLV. Het is zondermeer scherpzinnig en wordt ondersteund door een bijzonder uitgebreid en vooral ook lezenswaardig notenapparaat. Daarop volgt de hoofdmoot, althans in omvang: een uitgave van de bronnen waarop het betoog steunt. Het betreft 81 documenten, zorgzaam getranscribeerd en chronologisch geordend, die betrekking hebben op de stichting van Middelburg en zijn juridische omkadering, op de enquête naar het inrichten van een jaar- en weekmarkt te Middelburg en het ommuren van het nieuwe stadje, en ten slotte op de privileges die Bladelin verkreeg voor de beschikking over zijn nalatenschap. Ze worden voor het merendeel bewaard in de Archives départementales du Nord te Rijsel en in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Dit gedeelte, dat gevolgd wordt door een index op plaats- en persoonsnamen en een bronnenvermelding, kreeg een paginanummering van 1 tot 311.

Op 14 december 2013 ontving Jonas Braekevelt, ondertussen doctor, voor *Pieter Bladelin, de Rijselse Rekenkamer en de stichting van Middelburg-in-Vlaanderen...* de tweejaarlijkse prijs Henri Pirenne van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, uitgever van het boek. Het is een erkenning van de degelijkheid van een werk, waarvan de inhoud vanzelfsprekend draait rond Middelburg en zijn stichter Pieter Bladelin, maar waarvan de toedracht, met name de analyse van de juridische constructie en procedure, de dorpsgeschiedenis ruim overstijgt.

Niettemin een opmerking. De suggestie van Braekevelt dat Middelburg wel minstens zoveel reden tot feesten zou hebben in 2011 als in 1994 het geval was (p. XLVIII n. 142) is helaas, wegens de publicatie van zijn boek in 2012, net iets te laat gekomen.

Marc MARTENS

Remy SPEZZANO en Douglas E. NASH, *PK Cameraman No.1. Panzerjäger in the West 1944*, Stamford, 2013, 96 pp.

Eind februari 1944 fungeerde het Eeklose marktplein als decor voor een fotosessie van de eerste compagnie van de *Panzerjäger-Abteilung 19 (L)*, een antitankbataljon dat deel uitmaakte van de Duitse Luftwaffe. De reeks van 29 zwart-wit foto's toont een troepenschouwing van een peloton van vier gloednieuwe tanks van het type *Marder III (Ausführung M)* door hun pas aangestelde commandant, oostfrontveteraan Helmut Schmidt. Na de inspectie op de Markt vertrokken de tanks via de Koning Albertstraat naar hun nieuwe barakken op de voormalige Belgische legerbasis van Zedelgem waar nog andere compagnieën van het 19de antitankbataljon lagen. Een dertigtal foto's toont de aankomst van de eerste compagnie in Zedelgem. Fotograaf van dienst was *Kriegsberichter* Bernard Kurth, oorlogscorrespondent in een van de vele *Propagandakompanien (PK)* die *Reichsminister* Joseph Goebels sinds 1938 in het leven had geroepen om de Wehrmacht en de Waffen-SS op alle mogelijke fronten te coveren. Tussen 1939 en 1945 produceerden deze propagandatroepen meer dan twee miljoen foto's en een massa filmmateriaal, die het moraal onder de Duitse bevolking hoog en het geloof in de eindoverwinning overeind moesten houden. Kurth, die met zijn *Propagandakompanie 698* in Frankrijk gestationeerd was, had als opdracht de Duitse Atlantikwall in beeld te brengen en zo het thuisfront te verzekeren dat de Wehrmacht klaarstond voor een geallieerde invasie. De foto's die in dit eerste deel van de reeks *PK Cameraman* verzameld werden, laten dan ook een groep ontspannen Duitse soldaten zien, zowel op de Eeklose Markt, als bij hun aankomst in de kazerne van Zedelgem.

De foto's zijn afkomstig uit het Bundesarchiv in Koblenz en werden voor deze uitgave gerestaureerd en waar mogelijk digitaal gecorrigeerd en verbeterd. In combinatie met de keuze voor een uitgave op groot formaat en op glanzend papier zorgt dit voor een erg mooi resultaat. Opmerkelijk is bovendien dat het hier een Amerikaanse initiatief betreft. Auteurs en samenstellers Remy Spezzano en Douglas E. Nash zijn beide gespecialiseerd in Duitse militaire geschiedenis en hebben al heel wat publicaties op hun naam. Hun aandacht gaat dan ook vooral naar het militaire aspect (tanks en bewapening, uniformen, communicatie-uitrusting enzovoorts), terwijl Eeklo en Zedelgem hoofdzakelijk als achtergrond voor de foto's dienen.
Met de hulp van Paul Van de Woestijne, stadsarchivaris Freddy Pille en archiefmedewerker Julien Van de Genachte kon Spezzano tijdens zijn bezoek aan Eeklo in juni 2012 de locaties op bijna alle propagandafoto's pre-

cies bepalen. Bij enkele tientallen foto's moest men echter noodgedwongen een vraagteken plaatsen. Pas toen Paul Van de Woestijne een jaar later op vraag van de auteur de drukproeven nalas, ontdekte hij dat deze niet in Eeklo maar in Zedelgem genomen waren. Op basis van deze nieuwe informatie diende Spezzano het tweede deel van zijn boek op het laatste moment te herwerken.
In één van de volgende delen die in de reeks *PK Cameraman* gepland zijn, zal ook een tweede en nog interessantere serie foto's uit het Bundesarchiv in Koblenz opgenomen worden. Het betreft hier foto's van een bataljon tanks van het type *Stug III* dat in het voorjaar van 1944 enkele dagen in Eeklo verbleef en op verschillende plaatsen in de stad en omgeving oefeningen hield (onder andere Stationsstraat, Markt, Boelare, Blommekens, Sint-Jansdreef en Roze). Een 15-tal foto's uit deze reeks werd reeds gepubliceerd in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland (jaargang 21, p. 99-103 en p. 149-152), maar voor de andere - vaak onbekende - foto's is het dus uitkijken naar een volgend deel.

Frederik DE COCKER

A. STYNEN (red.), *Boer vindt land. Vlaamse migranten en Noord-Amerika* (Bijdragen van het Museum van de Vlaamse Sociale Strijd 28), Leuven-Antwerpen, Davidsfonds-ADVN, 2014, 239 pp.

Op initiatief van de provincie Oost-Vlaanderen worden vanaf 1980 historische tentoonstellingen georganiseerd en boeken gepubliceerd in het kader van het zogenaamde en virtuele Museum van de Vlaamse Sociale Strijd. Voor de inhoudelijke invulling zorgen afwisselend de vier zuilarchieven. In 2014 was het de beurt aan het ADVN (Archief en Documentatiecentrum van het Vlaams-Nationalisme). In de zomermaanden liep in het Gentse Caermersklooster een mooie tentoonstelling rond het thema van de migratie van Vlaanderen naar Amerika. Omdat in de geest van het project de band met Oost-Vlaanderen moet aantoonbaar zijn, focusten de organisatoren op het Meetjesland. Zo komt meteen dus ook onze streek aan bod, en dit is zeker ook het geval in het boek dat naar aanleiding van het project werd uitgegeven.

Onder eindredactie van Andreas Stynen publiceren nog 17 andere auteurs (meestal beroepshistorici, afgewisseld met een paar heemkundigen en lokaal-historici) een bijdrage, gegroepeerd in vier grote delen (afwegingen en keuzes, onderweg, uitdagingen, grenzen van een gemeenschap). De auteurs brengen heel wat nuttige bouwstenen aan en in de inleiding wordt duidelijk gesteld dat het quasi onmogelijk is het definitieve verhaal van de overzeese migratie uit het Meetjesland te schetsen. En dat is ook zo: wij zien meteen een aantal blinde vlekken voor Aalter en Knesselare en zouden toch ook wat aandacht willen voor andere dan socio-economische motieven (bijvoorbeeld migratie om persoonlijke redenen zoals plattelandscriminaliteit (stropers), dienstweigeraars, enzovoort). Maar er moesten inderdaad keuzes worden gemaakt, en die vallen op zich en achteraf gezien best wel mee.

Het stuk van Frederik De Cocker over de landbouw en industrie in de negentiende eeuw in het Meetjesland bijvoorbeeld is een bijzonder mooie, leesbare en onderbouwde synthese. Migratiehistoricus bij uitstek, Frank Caestecker, kadert de Meetjeslandse evolutie in het ruimere geheel en wijst daarbij op het vele goede werk dat Meetjeslandse historici en vorsers (ook van de heemkundige kring Arthur Verhoustraete) reeds hebben verricht. Hij legt meteen wel de vinger op de wonde door er op te wijzen dat diegenen die de banden met het thuisfront hebben doorgeknipt meestal niet worden herinnerd, en dat ook daar nog een massa verhalen terug te vinden is.

Bijzonder interessant is ook de bijdrage van Torsten Feys over het leven aan boord van de schepen die de migranten overzee brachten. Het beeld dat hierover bestaat (en dat bijvoorbeeld wordt bevestigd door verhalen en films over de *Titanic*), met name een groot verschil tussen de rijke en de arme passagiers, wordt nu wel flink bijgesteld. Feys gaat uit van een simpele commerciële logica: de zeevaartmaatschappijen wilden tevreden klanten dus proberen ze het de landverhuizers naar hun zin te maken.

Verder zijn ook de passages over het *veramerikaansen*, het aannemen van een nieuwe identiteit, heel interessant. Andreas Stynen beschrijft aan de hand van het uitgebreide verenigingsleven hoe dit toch altijd wat dubbelzinnig was: enerzijds pasten de Vlamingen zich aan, anderzijds bleven zij ergens hun eigen identiteit houden. Zij vierden zowel 4 juli (de Amerikaanse nationale feestdag) als 11 en/of 21 juli. Maar het mag duidelijk zijn dat op de lange duur aan het integratieproces in de Amerikaanse smeltkroes geen ontkomen aan was. Stynen heeft het in dat verband over een *"silent ethnicity."*

En zo zijn er nog wel een aantal interessante en uitdagende stellingen te vinden in deze mooie publicatie. Wij kunnen die helaas niet allemaal stuk voor stuk onder de loep nemen, daarvoor neemt men het best zelf het boek ter hand. Misschien nog een uitsmijter: wie zelf aan de slag wil om zijn Amerikaanse verwanten eindelijk eens op te sporen vindt in dit boek ook een aantal nuttige tips van historica Le Bailly. Lezen maar, of aan de slag...

Peter LAROY

Athenagoras Yves PECKSTADT, *Hoe mijn grootvader twee oorlogen overleefde. Levensverhaal opgetekend door André Peckstadt*, Langerbrugge, 2014, 213 pp.

In de stroom publicaties die naar aanleiding van de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog op gang is gekomen, blijft het vanuit het Meetjesland voorlopig nog vrij stil. Een uitzondering daarop vormt het boek *Hoe mijn grootvader twee wereldoorlogen overleefde* van Yves Peckstadt.

In dit boek schetst de auteur het leven van André Peckstadt (Kaprijke 1893-Gent 1971). Hij baseerde zich daarbij op de onuitgegeven memoi-

res van zijn grootvader, die hij verder aanvulde met allerhande documenten uit het familiearchief. De memoires van André Peckstadt beginnen met een reeks herinneringen aan zijn kinderjaren in Kaprijke en zijn schooljaren in de colleges van Gent en Eeklo aan het eind van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Veruit de meeste aandacht gaat naar zijn belevenissen tijdens de oorlogsjaren: de mobilisatie in augustus 1914, de militaire opleiding die hij kreeg in Normandië en de vaak hartelijk contacten met de plaatselijke bevolking en natuurlijk de campagnes aan het IJzerfront, afgewisseld met enkele periodes van rust en herstel in Frankrijk. André Peckstadt overleefde de vier oorlogsjaren en kon begin 1919 afzwaaien uit het leger. In een derde deel vertelt Peckstadt over de terugkeer naar het burgerleven: hoe hij mee diende in te staan voor het gezinsinkomen na het overlijden van zijn vader Durosier Peckstadt, de verhuis van de familie naar Gent en later Langerbrugge, zijn huwelijk met Irma Mistiaen, zijn loopbaan als vertegenwoordiger bij houtimporteur Van Hoorebeke in Langerbrugge en het familieleven in het algemeen. Verdere hoofdstukken zijn gewijd aan de bewaard gebleven briefwisseling van en naar het front, een selectie gedichten van de grootvader en de vader (Ignace Peckstadt) van de auteur en een genealogisch overzicht van de familie Peckstadt.

Auteur Yves Peckstadt waarschuwt de lezer reeds in de inleiding van het boek: wie een spannend en spectaculair verhaal verwacht, is hier helaas aan het verkeerde adres. De oorlogsjaren van zijn grootvader zijn inderdaad misschien niet uniek te noemen. Veel overlevenden zullen hun kinderen en kleinkinderen wellicht een vergelijkbaar verhaal verteld hebben en van hun gepubliceerde memoires, oorlogsdagboeken, bloemlezingen en dergelijke zijn er heel wat zowel inhoudelijk als stilistisch sterker dan het verhaal van André Peckstadt. Tezelfdertijd is dit boek ook meer dan alleen een klassieke familiegeschiedenis. Aan de hand van talrijke anekdotes krijgt de lezer niet alleen een beeld van de verschrikkingen en ontberingen tijdens de oorlogsjaren, ook de dagdagelijkse zorgen en bekommernissen van de frontsoldaten, de heimwee naar huis en de kameraadschap en samenhorigheid (later ook als veteranen) komen meermaals naar voren in de brieven en memoires. Niettegenstaande de vlotte stijl en toegankelijkheid moet de tekst hier en daar aan diepgang inboeten: sommige aspecten zouden iets dieper uitgewerkt kunnen worden of vragen soms iets meer duiding in een ruimere context. De uitgave is verder rijkelijk geïllustreerd met foto's en documenten uit het privé-archief van de familie Peckstadt (onder meer enkele unieke foto's van stoomhoutzagerij Van Compernolle in Kaprijke en opvolger *Sylva*). Samengevat vormt dit boek een mooi initiatief dat in zijn opzet meer dan geslaagd is: het levensverhaal van André Peckstadt, behorend tot een verloren generatie Europese jongeren, via deze publicatie aan een ruimer publiek bekend te maken en zo de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog mee helpen in stand te houden.

Frederik DE COCKER

HISTORISCH GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Gesticht in1946 door dr. Edmond TIELEMAN (voorzitter 1946-1951), apotheker Prudent RYCKAERT (ondervoorzitter 1946-1968) en dr. Elisabeth DHANENS (voorzitster 1951-1968). Achiel DE VOS fungeerde van 1948 tot 1977 als secretaris en was voorzitter van 1968 tot 1989. Luc STOCKMAN was voorzitter van 1989 tot 1999.

HET BESTUUR

VOORZITTER

Hugo NOTTEBOOM
Prins Boudewijnlaan 9B - 9991 Adegem
Tel. 050 71 29 12
e-mail: hugo.notteboom@appeltjes-meetjesland.org

ONDERVOORZITTER

Filip BASTIAEN
Oostmolenstraat 216 - 9880 Aalter
e-mail: filip.bastiaen@appeltjes-meetjesland.org

PENNINGMEESTER

Marie-Louise DE LAERE
Prins Boudewijnlaan 9B - 9991 Adegem

LEDEN

Roger BUYCK, Plein 66 - 9970 Kaprijke
Tel. 09 373 90 93 - e-mail: roger.buyck@appeltjes-meetjesland.org
Frederik DE COCKER, Industrielaan 3 - 9900 Eeklo
Tel. 09 377 13 11
e-mail: frederik.decocker@appeltjes-meetjesland.org
Ronny DEBBAUT, Maïsstraat 46, 9000 Gent
Tel. 09 329 01 04 - e-mail: ronny.debbaut@telenet.be
Sophie HUYSMAN, 'Artoria', Woestijnegoed 16, 9032 Wondelgem (Gent)
Tel. 09 375 31 61 - e-mail: info@Artoria.be
Peter LAROY, Brouwerijstraat 84 - 9880 Aalter
Tel. 09 375 14 86 - e-mail: peter.laroy@appeltjes-meetjesland.org
Oskar LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke
Tel. 09 377 28 54
Walter NOTTEBOOM, Noordstraat 196 - 9990 Maldegem
Tel. 050 71 30 25
e-mail: walter.notteboom@appeltjes-meetjesland.org
Wilfried STEEGHERS, Seniorie Carpe Diem, Van Hoorebekeplein 7/31, 9900 Eeklo
Paul VAN DE WOESTIJNE, Tieltsesteenweg 12 - 9900 Eeklo
Tel. 09 377 16 55
e-mail: paul.vandewoestyne@appeltjes-meetjesland.org
Arco WILLEBOORDSE, Willemsweg 32 - NL 4507 AT Schoondijke
Tel. 0031- 6 - 5257 1938
e-mail: arco.willeboordse@appeltjes-meetjesland.org

Inhoudstafel

Hugo Notteboom	In memoriam Elisabeth Dhanens	5
Ronny Debbaut	De moeizame heropbouw van de kerk van Sint-Margriete na de Vrede van Münster (1648-1673)	11
Willy A.M.C. Joos	Een stoutmoedige diefstal te Zomergem Geschiedenis van de Meetjeslandse familie Blomme	35
Filip Bastiaen	Een 18de-eeuwse jojo van leven en dood. Zomergem, Jooren Bastiaen, 5 vrouwen – (2)9 kinderen	45
Hugo Notteboom	Het Godshuis van Sint-Laureins	63
Paul Van de Woestijne	Het oorlogsdagboek van Julius Büge	191
Prosper Van Acker	Beschrijving van de plaatselijke toestanden in den oorlogstijd (2)	217
Filip Bastiaen	Heemkundig repertorium 2014	343
Redactie	Kroniek	379